

MİLLİ MÜCADELE VE ANKARA YILLARINDA

Mehmet Akif

3

Yayına Hazırlayanlar
Necmettin TURİNAY
Selçuk KARAKILIÇ

İSTİKLAL MARŞI'NIN
KABULÜNÜN YÜZÜNCÜ YILI

TÜRKİYE
BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜNÜN
YÜZÜNCÜ YILINA ARMAĞAN

ARKAMDA SERİLMİŞ YERE BİR MAZİ

MİLLİ MÜCADELE VE ANKARA YILLARINDA

MEHMET AKİF

(1920-1925)

3

Yayına Hazırlayanlar
Necmettin TURİNAY
Selçuk KARAKILIÇ

MİLLİ MÜCADELE VE ANKARA YILLARINDA MEHMET AKİF (1920-1925)

YAYIN SAHİBİ
Prof. Dr. Mustafa ŞENTOP
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

YAYINA HAZIRLAYANLAR
Necmettin TURİNAY
Selçuk KARAKILIÇ

YAYIN KOORDİNATÖRÜ
Mehmet Ali KUMBUZOĞLU
Genel Sekreter

YAYIN YÖNETMENİ
Dr. Necati SUNGUR
Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanı

EDİTÖR
Selçuk KARAKILIÇ

GRAFİK TASARIM BİRİM SORUMLUSU
Pınar DEMİRALAY

GRAFİK TASARIM
Yeşim SEL

BASKI
TBMM BASIMEVİ
Mayıs 2022

ISBN
978-605-2089-66-8

BASKI ADEDİ
1000

Bu kitap, bir TBMM yayını olup tüm hakları TBMM'ye aittir.
© Eserdeki yazı, fotoğraf ve resimlerin tamamı veya bir bölümü izin alınmadan optik, elektronik veya mekanik yolla basılamaz, çoğaltılamaz.

H. ELWAN

MEHMET AKİF ERSOY

(20 Aralık 1873-27 Aralık 1936)

Yirminci yüzyıl Türk şiirinin önde gelen temsilcilerinden. Türk milleti için milli mutabakat metni niteliği taşıyan *İstiklal Marşı*mızın yazarı. Edebiyat ve düşünce hayatımızın önemli dergilerinden *Sırat-ı Müstakim* (27 ağustos 1908-mart 1912) ile *Sebilürreşat*'ın (8 mart 1912-5 mart 1926) başyazarı ve bir anlamda da asıl kurucusu. Düşünce hayatımızın etkili isimlerinden biri. İstanbul Üniversitesi/Darülfünun (11 kasım 1908 - 11 mayıs 1913) ile, Mısır'da Câmiâtü'l Mısriyye'de (1929-1936) Türk Dili ve Edebiyatı öğretim üyesi. Türk edebiyatında en çok baskı yapan eserlerin başında gelen *Safahat*, Akif'in şiirlerinin bir araya getirildiği eser olarak çok tanındı. Aslında birbirinden bağımsız ve ayrı tarihlerde yayınlanmış eserler olmakla birlikte, *Safahat*'ı teşkil eden eserlerden her birinin müstakil hüviyetleri bulunduğu çoğu zaman göz ardı edildi. Bunlar sırası ile *Safahat* (1911), *Süleymaniye Kürsüsünde* (1912), *Hakkın Sesleri* (1913), *Fatih Kürsüsünde* (1914), *Hatıralar* (1917), *Asım* (1924) ve *Gölgeler* (1933) adlı eserlerdir. *Gölgeler* hariç diğer altı eseri, kendisi Mısır'da bulunduğu bir sırada ve harf devriminden hemen önce (1928) eski harflerle tek cilt halinde toplandı. Bu toplu yayında ilk defa olarak *Safahat* adı kullanıldı.

Sayısız şiirleri ezberlerde dolaşan ve bestelenmiş olan *Mehmet Akif*'in öğrencilik yıllarında başladığı şiir hayatı, ömrünün sonuna kadar devam etti. Gençlik yıllarında Mevlâna'yı, Hafız'ı ve Sadi'yi iyi okuyan Akif, Batılı romantikleri, realistleri ve naturalistleri de aynı şekilde inceledi ve okudu. Onun şiirinde, imparatorluğun yıkım yıllarından kuvvet alan toplumcu bir taraf ile Mevlâna'yı ve Fuzuli'yi çağrıştıran vecidli, istiğraklı bir söyleyiş hep yan yana seyretti. Ya da insanî-toplumsal sorunlardan yola çıktığı şiirlerinde bile, ani sıçramalarla cezbeli bir söyleyişe erdi. Dolayısıyla Akif şiirinin asıl merkez noktası burada aransa yeridir.

İstanbul Fatih'te, bugünkü Vatan Caddesi civarında Sarıgüzel Mahallesi'nde dünyaya gelen Akif (aralık 1873) gene doğduğu ay içinde, 63 yaşında vefat etti (27 aralık 1936). Babası Tahir Efendi, Fatih Medresesi müderrislerindendir (1826-1888) ve İkinci Mahmut döneminde Balkanlar'dan (Kosova) İstanbul'a hicret etmiş bir ailenin çocuğudur. Annesi Şerife Hanım ise (1836-1926) Orta Asya'dan (Özbekistan/Buhara) önce Tokat'a, oradan İstanbul'a gelip yerleşen bir başka ailenin kızıdır. Dolayısıyla Akif'in ailesi Türk-İslam âleminin uzak doğusunun ve batısının kesiştiği bir noktada teşekkül etmişti. Akif'in Balkanlar/Rumeli sorunlarına yönelik ilgisi ile Orta Asyalı ve Rusyalı fikir ve politika öncülerine gösterdiği alâkanın temelinde bu aile yapısı yatmaktadır.

Dört yaşında mahalle mektebine başlayan Akif (1877), yedi yaşında Emir Buhari İlkokuluna (1879), dokuz yaşında Rüştiyeye (1882), on iki yaşında Mektebi Mülkiye'nin lise kısmına (1885), on dört yaşında aynı okulun yüksek bölümüne kaydoldu (1887). Bir yıl sonra babasının vefatı (1888) ve ailesinin içine düştüğü fukaralık yüzünden, yenice açılmış Veteriner Fakültesine geçiş yaptı. Bu okuldan yirmi yaşında mezun oldu (22 aralık 1893). Mezuniyetini müteakip "mübarek belde" olarak nitelediği Edirne'de göreve başladı (26 aralık 1894). Akif'i 1896 yazından itibaren Halep, Şam ve Adana taraflarında görüyoruz. 1905'te Ziraat Orman ve Madenler Bakanlığında müfettiş muavinliği ve Halkalı Ziraat Lisesinde kompozisyon hocalığı (1906) yaptı. Edirne'de bulunduğu

sırada bütün Balkanlar'ı, Şam ve Adana'da iken de bazı Ortadoğu şehirlerini dolaştı. Vazifesi dolayısıyla doğrudan insan ve toplumla yüz yüze oldu. İnsanî ve toplumsal her sorun onu ilgilendirdi. "Adam aldırma da geç git" diyemeyen bir sorumluluk şuuruna erdi. "Kanayan bir yara gördüm mü, yanar ta ciğerim" diyen bir şuura.

İttihat ve Terakki iktidarı ile yakın ilişki içinde bulunan Akif, Meşrutiyet'in ilânının (24 temmuz 1908) ardından Darülfünun'a edebiyat müderrisi olarak atandı. 11 mayıs 1913'te bu görevi bırakması üzerine yerine Ferit Kam tayin edildi. Basın ve sanat hayatındaki iş yoğunluğu ve savaş içindeki vazifeleri dolayısıyla bir daha resmi görev almayan Akif'i, son olarak Darül Hikmetil İslamiye adını taşıyan bir akademide genel sekreter ve üye olarak görüyoruz.

İttihatçılar tarafından 13 ağustos 1918'de teşkil edilen akademi, Akif gibi bazı üyelerin Milli Mücadele'ye destek vermesi ve Ankara'ya geçişleri sebebiyle bir süre sonra feshedildi (1922). Evrensel bir tasfiye niteliği taşıyan savaş ortasında İngiliz, Fransız ve Rusların zorla savaşa soktuğu, fakat sonunda Almanlara esir düşen Hintli, Endonezyalı, Afrikalı, Orta Asyalı ve Sibiryalı müslüman askerlerle temas etmek ve onlara İngiltere'nin sömürgeci politikalarını anlatmak üzere Almanya'ya gitti (1914). Buradan Berlin Hatıraları adlı eseri doğdu. Bu dönemde ayrıca İngilizlerin ayaklandırdığı Arap kabilelerini yatıştırmak amacıyla Arabistan'a gitti (1915) En büyük korkusu, Hicaz'ın (Mekke-Medine) İngilizler tarafından işgali idi. *Necid Çöllerinden Medine'ye* adlı şaheseri de bu topraklarda doğdu.

Mehmet Akif, İstanbul'un işgal edilip koca bir İmparatorluğun tasfiye edildiği yıllarda, işgali göğüsleyen en ruhlu eserleri kaleme alan iki isimden biridir. Bu öncü ve yürekli isimlerden biri *Mehmet Akif* ise, diğeri de Süleyman Nazif'tir. Süleyman Nazif, *Batarya ile Ateş* (1917), *Firak-ı Irak* (1918), *Asitan-ı Tarihte* (1919), *Hitabe* (1920) ve *Malta Geceleri* (1924) gibi eserlerinde ve *Daussıla*, *Dicle ve Ben* gibi şiirlerinde hep bu acıyı dile getirdi. Aynı şekilde Akif de Şark, *Hüsran*, *Umar mıydın* ve *Yeis Yok* gibi şiirlerini bu yıllarda yazdı. *Mehmet Akif* ve Süleyman Nazif'in başlatıcısı olduğu işgal karşıtı edebiyata bilâhare Falih Rıfkı, Yahya Kemal, Abdülhak Şinasi Hisar, Hamdullah Suphi, Yakup Kadri ve Ruşen Eşref gibi isimler katıldı.

Mütareke karanlığında birer yıldız gibi parlayan ve dillerde dolaşan şiirler yazan Akif, işgal karşıtı tutumu dolayısıyla Ankara'ya özellikle davet edildi. Milleti toplu bir ideal etrafında birleştirmek ve Milli Mücadele'yi ruh cephesinden kuvvetlendirmek amacıyla açılan *İstiklâl Marşı* yarışmasında onun eseri birinci oldu. Bu eserini, *Safahat*'ına dahil etmedi ve onu milletine armağan etti. Böylece adı da eseri de ebedileşmiş oldu. Bu arada Burdur milletvekilliğinde bulundu (1920-1923). Bilahare Mısır'a gitti ve oraya yerleşti (kasım 1926-1936). 1936'da hasta ve bitkin bir surette yurda döndü ve 27 aralık 1936'da vefat etti.

Mehmet Akif'in *Safahat* dışında *Edebi Makaleler*'i ve Ferit Vecdi, Muhammed Abduh, Sait Halim Paşa ve Abdülaziz Çaviş'ten bazı tercümeleri bulunmaktadır.

[Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi]

İçindekiler

1 • Mustafa Şentop / Takdim

9 • Necmettin Turinay - İstiklâl Marşı'nın Dört Aşamalı Kısa/ Uzun Tarihi

43 • Selçuk Karakılıç - Milli Mücadele, Ankara ve Mısır Yıllarında Mehmet Akif

53 • Sebülürreşat'tan Milli Mücadeleye Destek

57 • Mustafa Kemal Paşa'nın Telgrafı Şair Mehmet Akif'in Ankara'ya Daveti

59 • Mehmet Akif Ankara'ya Davet Ediliyor

61 • Milli Mücadele Aleyhinde Çıkartılmak İstenen Fetvaya Şeyhülislâm Haydari-Zâde'nin Direnmesi

63 • Milli Mücadele Aleyhine İstanbul Fetvası

67 • Mehmet Akif'in İstanbul'dan Geyve'ye Hareketi

69 • Ankara Fetvası

77 • İslâm Şairi Akif Bey Ankara'da

79 • Akif Bey

81 • Ankara'da

87 • Akif Burdur Milletvekili Seçiliyor

89 • Büyük Millet Meclisi'nden Tarihî Beyanname

91 • Mehmet Akif'in Azalıktan Azledilişi

93 • Esasen Hakk'içün Yol Birdir

97 • Mehmet Akif Biga'dan Milletvekili Seçiliyor

99 • Akif, Burdur Milletvekilliği için Meclis'e Başvuruyor

101 • Ordunun Duası

103 • Mehmet Akif Bey'in Kastamonu Vaazı için Görevlendirilmesi

105 • Mehmet Akif Bey Şehrimizde
107 • İstanbul Şairleri
111 • İstiklâl Marşı Yarışması: Türk Şairlerinin Nazarı Dikkatine
113 • İstiklâl Marşı ve İsmet Paşa
117 • Millî Edebiyat
121 • Nasrullah Kürsüsünde
123 • Kağnılar Giderdi İstiklâl Yolunda
125 • Milli Marş Tanzim Ediyorlar
127 • Sebillürreşat Ceride-i İslâmiyesi
129 • Nasrullah Kürsüsünde
155 • Tekrar Tekrar Basılan Sebilürreşat
157 • Mehmet Akif'i Ağırlayan Mustafa Kemal Paşa'nın Teşekkürü
159 • İslam'a Büyük Bir Müjde
167 • İstiklâl Marş Yarışması için Süre Uzatımı Talebi
169 • İstiklâl Marş Yarışması
171 • İstiklâl Marş Mükâfatının 100 Liraya İndirilmesi Teklifi
175 • Sebilürreşat'a Tarihî Balıkesir Mektubu
189 • Maraş ve Anteplilerin Kahramanlıkları
209 • Sebilürreşat'tan Okuyucularına
211 • Nasrullah Kürsüsü Hitabesine Diyarbakır'dan Ses
213 • Nasrullah Kürsüsü Hitabesi Dolayısıyla
215 • Cenap Şahabettin'in İstiklâl Marşı Güftesi
219 • İstiklâl Marşı İçin Akif'e Davet Mektubu
221 • Akif, Marş Yarışmasına Nasıl Katıldı?
223 • Sebilürreşat'ın Batı Cephesine Gönderilmesi
225 • İstiklal Marşı
229 • Açıksöz'de İstiklâl Marşı Yayını
231 • İstiklâl Marşı Yarışması
233 • Kemalettin Kamu'nun Şiirini Geri Çekmesi
235 • İstiklâl Marşı Nasıl Yazıldı?
241 • İstiklâl Marşı Nasıl Kabul Edildi?

259 • Maarif Vekili Hamdullah Suphi Tanrıöver Anlatıyor

263 • Bu Marş Bizim İnkılâbımızı Anlatır

267 • Ey Benim Şanlı Milletim

269 • Türk'ün Evvelce Büyük Bir Pederi

271 • İstiklâl Türküsü

273 • İstiklâl Marşı

275 • Ey Müslüman, Ey Türk Oğlu

277 • Yıllarca Altı Cephede

279 • İstiklâl Marşı'nın Bestelenmesi

281 • İstiklâl Marşı'nın Bestelenmesi

283 • Teberru

285 • Erzurum Mektupları

293 • İstiklâl Marşı

297 • Maarif Vekâletinin Açtığı İstiklâl Marşı Beste Müsabakası

299 • Münir Nurettin'in İstiklal Marşı Okuması

303 • Kurdun Dişisi ve Yavruları

307 • İstiklâl Marşı Güftesi için Verilecek Ödül

309 • İstiklâl Marşı'nın Bestelenmesi

311 • Bedri Zabac'ın Bestesi

313 • İstiklâl Marşı'nın Bestelenmesi

315 • İstiklâl Marşı'nın Bestelenmesi

317 • Türkiye'de 20. Yüzyıl Başlarında Dinî Hareketin Genel Özellikleri

321 • Türkiye'de Reformasyon Akımı

329 • İstiklâl Marşı Suriye'de de Besteleniyor

331 • Türk İstiklâl Marşı Suriye Gazetelerinde

333 • Sebilürreşat'ın Anadolu Halkına Beyannamesi

337 • İstiklal Marşı'nın İsveç Diline Tercümesi

339 • İstiklâl Marşı Yarışması

343 • İstiklal Marşı

345 • Türk İstiklâl Marşı

347 • Sadâ-yı İrşâd Mukaddimesi
351 • Vezinler (I)
361 • Vezinler (II)
367 • Şiirde Dindarlık
371 • İstiklâl Marşımız
375 • Din Edebiyatı
381 • Maarif Vekâletinden Telif ve Tercüme Encümenine
383 • Rıza Nur'un İstiklâl Marşı Eleştirisi
385 • İstiklâl Marşı ile İlgili Karikatür
387 • Roma Büyükelçiliğinde İstiklâl Marşı İcrası
389 • Yeni Bir İstiklal Marşı
391 • Tahlil ve Terkip İstiklal Marşı
395 • İstiklâl Marşı'nın Bestelenmesi
397 • İstiklâl Marşı'nın Bestelenmesi
399 • İki Akif
401 • Maarif Vekâletinden İstanbul Maarif Müdürlüğüne
403 • Maarif Vekâleti'nden İcra Vekilleri Heyeti Riyaset-i Celilesi'ne
405 • Maarif Vekâletinden İstanbul Maarif Müdürlüğüne
407 • İstanbul Maarif Müdiriyeti'nden Maarif Vekâlet-i Celilesi'ne
409 • Ali Rifat Beyin Bestesi Birinci Seçiliyor
411 • Ali Rifat Çağatay'ın Bestesinin Resmen Tamimi
413 • Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Riyaseti'nden İcra Vekilleri Heyet-i Riyaset-i Celilesine
415 • İcra Vekilleri Heyet-i Reisinden Maarif Vekâletine
417 • Safahat'tan: Tramvay
421 • İsmail Habip Sevük'ün Mehmet Akif'i
423 • Fikriyat Âlemi
431 Elazığ'dan İstiklâl Marşı Talebi
433 • El-Aziz Maarif Müdüriyetine
435 • Millî Marş Hakkında Acele Karar Verilmesi
437 • Tahran ve Kabil'den İstiklâl Marşı Talebi
439 • Muhafız Kıtası Kumandanlığı'ndan Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürlüğü'ne

441 • Atatürk'ün İstiklâl Marşı ile İlgili Talimatı

443 • Bozuk Kuran Tercümeleri Üzerine Diyanet İşleri Reisi Rifat Börekçi'nin Ağır Eleştirileri

447 • Kuranı Kerim Tercümeleri Hakkında: Hüseyin Kâzım Kadri'nin Açıklaması

451 • Maarif Vekâlet-i Celilesi'ne

453 • Asım'la Başbaşa

459 • Romanya'dan İstiklâl Marşı Talebi

461 • Süleyman Nazif'ten Mithat Cemal'e

463 • Asım'ın Yayımlanışı Dolayısıyla Mithat Cemal'in Büyük Daveti: Asım Günü

465 • Asıl İrfan Düşmanları Kendileridir

469 • Mümâşât ve Riyakârlık mı Yapılıyormuş?

471 • Bir Mucize-i Şiir

481 • Safahat Mübdii

489 • Büyük Meclis'te Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye Tercüme Görüşmeleri

503 • Yeni Neşriyat: Kur'an Tercümeleri

505 • Kur'an-ı Kerim'i Tercüme Çok Muazzam Bir İştir

507 • Türkçe Kur'an-ı Kerim Tercümesi Hakkında Bir Mütalea

509 • Meclis'te Milli Marş Tartışmaları: Hamdullah Suphi'nin Düştüğü Zor Durum

513 • Türbelerin Kapatılması ve Hamdullah Suphi'nin Tutumu

517 • Takrir-i Sükûn Dönemi Başlıyor

529 • Eşref Edip İstiklâl Mahkemelerinde/2

535 • Prag Büyükelçiliğinin İstiklâl Marşı Talebi

537 • İstiklal Marşı

541 • Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsir Sözleşmesi

545 • Eşref Edip'in Tarihe Işık Tutan Bir Hatırası

549 • Dergâhsız Şeyhin Müridi Şevket Süreyya İstiklâl Mahkemelerinde

553 • Akif'in Kur'an Meal'i ile İlgili Önemli Bir Hatıra

555 • Bozuk Yeni Kur'an Tercümeleri

557 • Şark İstiklâl Mahkemesinde Sebilürreşat'ın Yargılanması

579 • Kaynakça

585 • İndeks

Prof. Dr. Mustafa ŞENTOP
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

TAKDİM

2021 yılı, *İstiklâl Marşı*'mızın kabulünün 100'üncü yılı olması sebebiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda temsil edilen bütün partilerin ortak kararıyla "*İstiklâl Marşı* Yılı" olarak kabul edilmiştir. Farklı siyasi görüşten ve gelenekten gelen bütün siyasi partilerimizin ittifakla aldıkları bu karar göstermektedir ki, *İstiklâl Marşı*'mız kabul edilişinin üzerinden bir asır geçmiş olmasına rağmen milletimizin birliğini, dirliğini ve ortak yaşam arzusunu ifade etmeye devam etmektedir. *İstiklâl Marşı*'mız sadece bir şiir metni değil bu milletin deruni ruhu ve ortak mutabakatıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini temellendiren *İstiklâl Marşı*'mızı yazmasının yanı sıra birinci dönem milletvekillerinden olması hasebiyle de merhum Mehmet Âkif'e karşı mesuliyeti olan kurumların başında Türkiye Büyük Millet Meclisi gelmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 2021 yılını *İstiklâl Marşı* Yılı olarak ilan etmesine binaen aziz milletimizin ahde vefasının bir gereği olarak Milli Şairimiz Mehmet Âkif Ersoy'u her yönüyle gelecek nesillere tanıtacak ve onu eserleriyle yaşatacak bir külliyatı hazırlamayı vazife addettik. *İstiklâl Marşı*'mızın kabul edilişinin 100'üncü yılında hazırlanan bu külliyat; Milli Şairin, Türk milletinin gönlünde hak ettiği mutena yeri göstermesi, milletimizin ona şükran duygularını ifade etmesi ve ahde vefasının nişanesi olması arzusuyla oluşturulmuştur. Elinizde tuttuğunuz bu eser, çok tafsilatlı bir araştırma ve incelemenin neticesinde vücuda getirilmiş ve Mehmet Âkif Ersoy'a dair her türlü bilgi ve belgeye yer verilmeye çalışılmıştır.

Mehmet Âkif Ersoy'un hayatını, kişilik özelliklerini ve elbette *İstiklâl Marşı*'mızın yazıldığı dönemin şartlarını her Türk gencinin çok iyi tahlil etmesi ve anlaması gerektiğine inanıyorum. Milli Şairimizin hayatı ve eserleri özelinde, aslında aziz milletimizin sahip olduğu yüksek hasletlerine ve yokluk içinde verdiği ölüm kalım mücadelesine hep birlikte şahitlik edeceğiz. Mehmet Âkif Ersoy'un akla gelen ilk eseri elbette *İstiklâl Marşı*'mızdır. Millî Müca-

dele döneminin "Manevi Komutanı" olarak anılan Milli Şairimiz Mehmet Âkif Ersoy'un kahraman ordumuza ithaf ettiği bu marş, İstiklâl Harbi'mizin manifestosudur. Tek dişi kalmış Batı medeniyetinin sömürgeci düzenine bu mazlum milletin haklı isyanıdır. Hiç bitmeyen ve bitmeyecek milli mücadelemizin, dağılmaması gereken milli birlik ve beraberliğimizin âdeta sözle inşa edilmiş kalesidir. Milli Marşımız, varlık - yokluk davamızın her bir yorgun neferinin ruhunda yeniden ayağa kalkma, mücadeleye devam etme azminin uyanmasına vesile olan son derece güçlü bir şiir olmanın ötesinde Milli Mücadele döneminin tarihi vesikasıdır. Büyük şair ve vatan aşığı Mehmet Âkif, Mehmetçiğe hitaben *İstiklâl Marşı*'na "Korkma!" diye başlarken işgalcilere ve dünyaya meydan okuyan direnişin destanını yazıyordu. Bu abidevi marşın ortaya çıkması Anadolu insanının emsali görülmemiş vatan savunmasının kelimelere dökülmüş hâliydi. Onun "Çanakkale Şehitlerine" şiiriyle milletimizin ruhunda yaktığı bağımsızlık ateşi, *İstiklâl Marşı* ile yangına dönüşmüş, bu yangın, aziz milletimizin bağımsızlığına kast eden herkesi yakıp küle çevirmiştir. "Allah bir daha bu millete *İstiklâl Marşı* yazdırmasın!" diyen Mehmet Âkif'in bu duası dahi Milli Mücadele döneminin vahim koşullarını ifade etmeye yetmektedir. 12 Mart'ta herkesin ayakta dinlediği *İstiklâl Marşı*'mızın resmen kabulü de Meclisimizde gerçekleşir.

İstiklâl Marşı'nın okunacağı gün arkadaşı Şefik Kolaylı'nın paltosunu ödünç alacak kadar ihtiyaç sahibi olan bu asil şahsiyet, verilen ödülü çocuklara ve kadınlara meslek öğreten Dâr'ül Mesâi adlı hayır kuruluşuna bağışlar. *İstiklâl Marşı* için "Bu marş milletin öz malıdır ve benden çıkmıştır ve şiir olarak bir kıymeti yoktur ancak tarihi değeri vardır" diyen şair, yedi eserden mürekkep şiir kitabı *Safahat*'a *İstiklâl Marşı*'nı dahil etmez. Mehmet Âkif ismi anıldığında herkesin aklına "*İstiklâl Marşı*" gelir. Ancak Âkif şair ve edip kimliğinin yanında öncelikle mesleğinde çok çalışkan ve başarılı bir veteriner hekim, toplumun sorunlarıyla ilgilenip dile getirmekten çekinmeyen cesur bir kalem ve sadece Anadolu'yla sınırlı kalmayan ünü Rumeli, Asya ve Orta Asya coğrafyalarına taşan saygın bir âlimdir. Arapça, Farsça ve Fransızcaya anadili ka-

dar hakimdir. Yorulmadan, usanmadan 45 yıl baytar hekim olarak Rumeli, Anadolu ve Arabistan'da bulaşıcı hastalıklar konusunda halkı aydınlatmak üzere dolaşmıştır. Baytar olarak görev yaptığı yıllarda Edirne merkezli olarak Rumeli'yi, Adana merkezli olarak Anadolu'yu, Şam ve civarını dolaşmış ve halkı yakinen tanıma fırsatı bulmuştur.

Devletin ve milletin güvenine mazhar olmuş bu yüksek şahsiyet, aynı zamanda savaş çıkınca hizmete koşan er gibi "Teşkilatı Mahsusa" emrine girmiş, Almanya'ya gitmiş orada İngilizlerle birlikte Osmanlıya karşı savaşırken Almanlara esir düşen Müslüman kamplarında incelemelerde bulunmuş, Fransız ve İngiliz sömürgelerinden getirilip farkında olmadan Osmanlıya karşı savaşan Müslüman esirleri aydınlatmaya çalışmıştır.

Çok yönlü gerçek bir münevver olan Âkif'in eğitimci yönü belki de en önde vurgulanması gereken hasletidir. Veteriner hekim olarak pozitif bilim tahsili yapan Âkif, derdi millet olan ve kendinden çok milletinin mutluluğunu kendisine gaye edinmiş bir aydın, mütefekkir, vaiz, hatip ve öğretmendir. Edebiyatı, milletine hizmet etmek ve onları eğitmek için bir vasıta olarak kullanır. İleri sürdüğü düşünceler, her devirde geçerliliğini koruyan rasyonel fikirlerdir. Minberden minbere koşarken oğlunu okula devam etmesi için kaydettirmesi ve sürekli okuldaki hocalarıyla görüşmesi onun için çok ehemmiyetlidir. Gerek aile, okul, çocuk eğitimi hakkında şiir ve nesirlerinde dile getirdiği görüşleriyle gerekse Millî Mücadele dönemindeki hutbe ve vaazlarıyla gerçek bir "halk eğitimcisi" olduğunu göstermiştir. Ona göre bu millet cehaleti yenerse, hatta tüm İslam toplumları cehaleti yenerse kurtuluş kendiliğinden gerçekleşecektir.

"Maarif, maarif!... Bizim için başka çare yok; eğer yaşamak istersek her şeyden evvel maarife sarılmalıyız. Dünya da maarifle, din de maarifle, ahiret de maarifle… Hepsi, her şey maarifle kaim. (…) Bizi kurtaracak yegâne çare, (…) maariftir; sağlam maariftir, hakiki maariftir. Memleketi buna sokarsak kurtuluruz, fakat maarif-i nâfia hâlâ memlekete girmedi. Avam kısmı hiç okumuyor, yazmıyor. Okuyup yazanlar ise ne dünyaya, ne ahirete yarar bir

yığın nazariyat ile uğraşıyorlar. Eğer el birliğiyle bu cehaletin izalesine çalışmazsak mahvımız muhakkaktır." der.

Mehmet Âkif'in bütün eserlerinde aydınlanma ve kurtuluş reçetesi olarak eğitim ve eğitimciler gösterilir. Memleketin içinde bulunduğu çöküşün ancak marifet ve faziletle donanmış çalışkan, cesur ve fedakâr bireylerle aşılabileceğine inanır. Bu nesil, şiirlerinde idealize ettiği Âsım'ın neslidir. Gençleri önce kuvvetli bir bünyeye sahip olmaya sonra da kafalarını geliştirmeye teşvik ederdi. Kendisi de güreş yapar, Boğaz'ı yüzerek geçer ve daima yürürdü. Musıkiyle ilgilenir, ney üflerdi.

Şiirlerinde, içinde yaşadığı halkın eğitim sorunlarına, toplumun yaşadığı maddi ve manevi sıkıntılara; zalim, serkeş erkeklerin elinde aç sefil kadınların ve çocukların kaderine; har vurup harman savuran müsriflere; haddini bilmeyen mirasyedilerin şımarıklıklarına; üretmeden tüketenlere ve en çok da aklını kullanmayanlara dikkat çeker. Hatta toplum problemlerini dile getirmekle kalmaz "Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek" diyerek, bu sorunların temellerine inerek çözümler üretmeye de çalışan hakiki bir dile ve kaleme sahip keskin bir ediptir.

15 mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaliyle vatan sathında yer yer direniş cepheleri açılmaya ve milletimiz mahalli kongrelerle örgütlenmeye başlar. Mütareke süreci ve işgaller bazı aydınlarda "manda ve himaye" fikri oluşturunca Mehmet Âkif; "Türklerin yirmi beş asırdan beri istiklâllerini muhafaza etmiş bir millet oldukları, tarihi olarak müspet bir hakikattir. Türkler istiklâlsiz yaşayamaz!" diye haykırır. Milli egemenlikte öyle kararlıdır ki Milli Mücadele dönemi başlar başlamaz emperyalizme ve işgallere karşı harekete geçer. Akif, memleketin İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan ve diğer düşman devletler tarafından işgal edildiği yıllarda Anadolu'ya geçip, çok zor ve tehlikeli şartlarda Anadolu illerini dolaşarak gönüllerdeki din, vatan, millet ve hürriyet ateşini tutuşturmaya çalışır.

Ailesini geride bırakarak, 10 nisan 1920'de Milli Mücadele'ye katılmak üzere gizlice Ankara'ya doğru yola çıkar. Bundan sonra vatan savunması daima ailesinden ve evlatlarından önce gele-

cektir. Bir gün sonra Sadrazam Damat Ferit hükümetinin şeyhülislamı Dürrizade Abdullah'ın Kuvayı Milliyecileri öldürmeyi caiz gören fetvası 11 nisan 1920 günü gazetelerde yayımlanır. 13 nisan'da Düzce'de başlayan isyan hemen Bolu Gerede yöresine yayılmıştır. Mehmet Âkif, tehlikelerle dolu bu isyan bölgelerinden geçerek Büyük Millet Meclisinin açılışının ertesi günü, 24 nisan 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın davetiyle yola çıktığı Ankara'ya ulaşır. Milli Mücadele saflarında, ülke müdafaasında Mustafa Kemal'in yanında yerini alır, artık Kuvayı Milliye Hareketi içindedir.

Mehmet Âkif, vatanın ve egemenliğin savunulmasını, ülkenin tam bağımsızlığını bir iman meselesi olarak ele alır. Minberden minbere koşarak vaazları, yazıları ve şiirleriyle 'ordu millet'in bu zaferi mutlaka kazanacağına olan inancını haykırarak cephede Meh metçiğe, camide milletimize sürekli cesaret, ümit ve moral desteği sağlamaya gayret etmiştir. Birinci Dünya Savaşı ve sonrası *Milli Mücadele yılları* Türk milletinin ateş çemberinden geçtiği yıllarda aslında neredeyse tüm İslam memleketleri sömürge idareleri altında aciz, mazlum, yoksul ve perişan durumdadır. Mehmet Âkif 'İslâmî bakış açısı' ile milletimize, İslam ümmetini içinde bulunduğu hazin durumdan kurtarma sorumluluğunu yükler. Onun sahip olduğu bu 'İslami bakış açısı' Türk milleti ile yoğurulmuş tam bir insaniyetçiliktir. Mehmet Âkif'teki söz konusu Türk ve İslam terkibini, Nurettin Topçu'nun "Türk'ün Müslümanlıktan, milliyetçiliğimizin İslam'dan ayrılmayacağını bize öğreten Akif oldu." ifadesiyle izah etmek de mümkündür.

Mehmet Âkif'in Türklük ve İslamiyet'i ele alış tarzı ve eserlerindeki şekillenen boyutu sadece Anadolu'da değil ortak değerleri ihtiva eden bütün coğrafyalarda takip edilmesine yol açmıştır. Mehmet Âkif hem Balkanlardaki hem de Rus coğrafyasındaki Türk dünyası ve edebiyatları bağlamında zengin münasebetleri olan daima ziyaret edilen bir rol modeldir. Tabiri caizse çağının Dede Korkut'u aksakallı Türk bilgesidir. Türk dünyasındaki tesiri Sıratı Müstakim'le artarak yayılmış ve Âkif'in etki alanı, geniş bir aksiyon adamına dönüşmesine sebep olmuştur. Aslında Âkif, Bu-

haralı Türk bir annenin ve Rumelili Arnavut bir babanın çocuğu olarak iki coğrafyanın da genetik ve kültürel mirasçısıdır.

Şair Sezai Karakoç onun için "Baba soyu Rumelili, ana soyu Buharalı, doğuş yeri Fatih. Yani tam bir Doğu İslamlığının, Batı İslamlığının ve merkez İslamlığının sentezi bir çocuk" diyecektir. Âkif'i anlatmak için önce yakın tarihi bilmek, sosyolojiden, ekonomi ve politikadan anlamak, siyasi gelişmeleri tahlil etmek, bedîî, edebî sanatlara vakıf olmak ve hepsinden önemlisi kültür ve inancımız konusunda donanımlı olmak gerekir. O sebeple Âkif'i anlatırken Âkif'e müracaat etmek en isabetli yöntemdir.

Biz de bu bakış açısıyla yola çıkarak; hayatı başlı başına bir eser niteliğinde olan Âkif'ten geriye kalan hatıralar başta olmak üzere, çeşitli gazete ve dergilerde hakkında yazılmış, yayınlanmış makaleleri, geniş bir hacim teşkil eden kendi yazılarını, yakınları ve dostlarına yazdığı mektupları ve özellikle Millî Mücadele sürecinde Türk milletini istiklâl ve hürriyet uğruna mücadele etmeye teşvik ve teşci etmek için yaptığı konuşmaları derledik. Bu külliyatın neşredilmesiyle, onun şanına uygun bir görevi yerine getirdiğimize inanıyorum.

Aziz milletimizin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, Milli Şair'imize teveccühü, minneti, derin sevgisi ve saygısının nişanesi olarak oluşturulan bu külliyatı hazırlayan Necmettin Turinay ve Selçuk Karakılıç'a aziz milletim ve gelecek nesiller adına teşekkür ediyorum. *İstiklâl Marşı*mızın kabulünün 100'üncü yılında Mehmet Âkif gibi iman timsali bir ruhu, ömrü boyunca hemhâl olduğu ilmi bir çalışmayla ona yakışır şekilde ancak 'kitaplarla' yâd edebilirdik. Mekânı cennet, ruhu şâd olsun.

Prof. Dr. Mustafa ŞENTOP
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

Mehmet Akif bahçede.
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

İSTİKLÂL MARŞI'NIN DÖRT AŞAMALI KISA/ UZUN TARİHİ

Necmettin TURİNAY

İstiklâl Marşı karşısında İstanbul şairlerinin içine düştüğü tarihi tereddüt. Milli Mücadelenin kendi ruhunu ve ifadesini bulması (1920-1921). İstiklâl Marşı muhtevasının doğurduğu ağır yük, bundan kurtulma arayışları. Buna karşılık İstiklâl Marşı'nın önüne çıkan her engeli aşma başarısı (1925 yarışması ve sonuçları). 1934 Türkiye'sinde kendini hissettiren yeni orta yol arayışı. Cumhuriyet'in onuncu yıldönümünden itibaren Tevfik İleri ve Adnan Ötüken liderliğinde, üniversite gençliğinin Mehmet Akif'i ve İstiklâl Marşı'nı ve Çanakkale ruhunu yeniden keşfi. Tarihi Çanakkale ziyaretlerinin ilk başlangıçları. Akif ve İstiklâl Marşı savunmalarının toplumsal bir talebe dönüşmesi. Tek Parti kamuoyunun ve dönem basınının kendi içinden çatlaması. Daha önemlisi de Türkiye kamuoyunun, Akif'in yurda dönüşüne hazır hale gelmesi. Son olarak da Akif'in vefatı ve zafere dönüşen bir uğurlama!

Elinizin altındaki metinler, büyük şairin en dalgalı yıllarına şahitlik ediyor. Büyük Savaş içinde (1914-1918) kendi yurduna sığmamış, yayınladığı *Sebilürreşat* dergisi ile savaş şartları arasında oradan oraya dönenip durmuş şairin, son on altı yılının hikâyesi gömülü bu sayfalarda. Savaş yıllarında can havli ile Berlin'e, İngilizlerin teşvik ve tahriki ile baş gösteren Vehhabi isyanları dolayısıyla Necid'e, oradan Medine'ye uzanan Akif'i, bu son döneminde gene büyük seferlere çıkmış görüyoruz. Önce Ankara'ya ve Anadolu illerine, oradan da uzun gurbetlere yani Mısır'a doğru yeni yeni seferler!

Anlayacağınız Büyük Savaş bitmiş, fakat sefer bitmemiştir Akif için! Savaş bitmiş, buna rağmen de ruhuna sükûn avdet etmiş değildir.

Çünkü içinden çıkıp geldiği savaşın sonucu, Akif adına daha büyük fedakârlıkların başlangıcı olup çıkmıştır. O şartlar-

da tarihin en büyük imparatorluğu tasfiyeye maruz kaldığı gibi, onun başkenti İstanbul da düşman istilası altında adeta zebun düşmüştür. Siyasi tarihimizde silah bırakma veya barış dönemi olarak okuduğumuz Mütareke yıllarında (1918-1922) Akif'in derinden duyduğu hüsranı ve yalnızlık acılarını, Gölgeler'in ilk bölümlerinden tekrar tekrar okumakta fayda bulunmaktadır:

Haykır, kime lâkin? Hani sahipleri yurdun?
Ellerdi yatanlar, sağa baktım sola baktım!

Dolayısıyla yukarıdaki beyitte dışa vuran hüsran sadece Mehmet Akif'in değil, işgal dönemi İstanbul'unun karanlık ruh haline de işaret ediyor. Nitekim şair o şartlarda yapayalnız hissediyor kendini. İstanbul büyük bir sessizliğe gömülmüş, ülke sahipsiz ve sözcüsüz kalmıştır. Büyük Akif'in söylediği gibi sağda solda yatanlar, daha doğrusu da meydanı dolduranlar sadece "eller/ yabancılar" yani işgal güçleridir.

İşte o şartlarda Akif'i en çok rahatsız eden sebeplerden biri, İttihatçıların yerine geçen Hürriyet ve İtilâf iktidarının ağzından sadra şifa cümlelerin çıkmamasıdır. Dahası İttihat ve Terakki iktidarının bertaraf edilmesi dolayısıyla, onlar bundan memnundu bile denilebilir. Savaşın mağlûbiyetini sırf İttihatçıların üzerine yıkmak, işgal kuvvetlerinin yardımıyla İttihatçıların tasfiyesine çalışmak ve bu vesile ile de İngiliz işgal kuvvetlerinin güvenini sağlamak gibi safdilâne bir politika idi onların takip ettiği! Fakat buna rağmen de o günkü Saray yönetimini ve Osmanlı Genelkurmayını bu safdilâne politikanın biraz olsun dışında düşünmek icap eder. Çünkü ileride görüleceği üzere, ülkenin geleceğine yönelik *Saltanat Şuraları*'nın, Sultanahmet ve Fatih mitinglerinin düzenlenmesi bu iki merkezle ilgili olduğu gibi, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya gönderilmesi fikri de gene aynı merkezlerle izah olunmak gerekir.

Fakat işin öbür yanında da, İkinci Meşrutiyet'in başlangıç yıllarında olduğu gibi sayısız etnik cemiyet ve partiler!.. Her birinin sözcüsü irili ufaklı dergi ve gazeteler!.. İşgal güçlerinin teşvik ve ruhsatına dayalı türlü kinler, içini boşaltma deneme-

leri, ayrıca İstanbul'un Türk ve Müslüman kimliği ile oynama arayışları ve bunu bir yüzsüzlük derecesine kadar vardırmalar!.. Güya toplam olarak İstanbul'da Hıristiyan nüfusun, Türk ve Müslüman nüfuslardan daha fazla bir yekûn tuttuğu iddiası! Bu yüzden de İstanbul için Papalık örneğinde olduğu gibi, özel statülü bir yönetim tasavvuru!.. "Teâvün", "Teâli" ve "Muhibler" gibi sıfatları edinmiş sayısız parti ve cemiyet!.. Bu kesimler ülkenin ve milletin toplu geleceği kaygısından kopmuş, mevzi politikaların peşinde koşuyorlardı.

Bu bakımdan Mehmet Akif'in *Asım* adlı eserinde anlatmaya çalıştığı o karanlık tablonun, biraz olsun hatırlanması icap eder. Sizin anlayacağınız eserin kahramanı Asım, bu ağır şartları kaldıramıyor. Ne yapacağını bilmez bir halde de, arkadaşları ile ordan oraya dönenip duruyorlar. Dolayısıyla ilgili eserin doğduğu şartlardan soyutlanarak, Cemalettin Afgani ile Muhammet Abduh arasında cereyan eden bir yöntem tartışmasına indirgenmesi ne kadar gariptir?

Aynı şartlarda Yahya Kemal'in imparatorluğun hukukunu savunan, İstanbul'un Türk ve Müslüman kimliğini ortaya koymaya çalışan makaleleri unutulabilir mi? Çünkü işgal kuvvetlerinin yandaşı kesilen İstanbullu Rumlar ve Ermeniler, Latin kökenli bazı eski kalıntılar, şehrin sadece Türk ve Müslümanlara ait olmadığını, onun Hıristiyan kimliğinin tanınması gerektiğini dile getirerek, İstanbul ve Marmara civarlarının uluslararası tanınmışlığı haiz, müstakil bir yönetim tasavvuru ile dolup taşıyorlardı.

İşte bu karanlık işgalin akıbetinden kaygı duyan, sanatını bu yönde kullanan dört büyük isim görüyoruz edebiyatımızda. Süleyman Nazif, Yahya Kemal, Yakup Kadri ve Mehmet Akif! Kuşkusuz bunlara daha bazı isimler ilâve edilebilir. Ziya Gökalp, Hamdullah Suphi, Falih Rıfkı, Ömer Rıza Doğrul, Abdülhak Şinasi Hisar gibi! Ama bunların arasında o ilk dörtlü, birer kutup yıldızı gibi parlar dururlar. Bu açıdan *İkdam*'da yazdığı makaleleri ile, *Sodom ve Gomore* romanı ile Yakup Kadri; Mütareke karanlığını Kara Bir Gün yazısı ile çarşaf gibi yırtan ve işgale karşı ilk meydan okuma denemesini gerçekleştiren Süleyman

Nazif bambaşka kabiliyetlerdir. Yakup Kadri ile Yahya Kemal'in o karanlık yıllarda, Akif'i niçin çok sevdikleri ve takdir ettikleri sorusunun cevabını, ilgili metinleri okudukça daha iyi kavrıyoruz.

Fakat bu öncü vatanseverler arasında Mehmet Akif'in yeri bambaşkadır. Onun *Asım* adlı *mesnevi-romanı* doğduğu şartlardan soyutlanarak, alâkası koparılarak okunduğu, ayrıca Sebilürreşat'ın işgal kuvvetleri ve dönemin sansür yönetimi tarafından lime lime edilmiş sayı ve sayfaları bu açıdan tetkik edilmediği için, büyük şairin işgal dönemine bakışı ve çektiği acı yeteri derecede kavranabilmiş değildir. Bu yönüyle şair iyi kavranılmayınca da, *Çanakkale Şehitleri* destanının niçin yazıldığı, hangi şartlarda kaleme alındığı kolay kolay anlaşılamamaktadır. İşte Mütareke esaretinde Akif'in maruz kaldığı yoğun ızdırap ve o derecede yoğun isyan hisleri doğurmuştu bu şiiri. Kuşkusuz o şiirin, doğduğu şartlardan bağımsız olarak da bir değeri yok değildir. Ama o şiirin ruhunda işgal acılarının doğurduğu büyük bir haykırış ihtiyacının yattığı nasıl olur da unutulur?

Biri Final Marşı, Diğeri ise Yeni bir Ba'su Badel Mevt Denemesi

Bilindiği gibi Mehmet Akif'in yerleri ve gökleri haşyete getiren söyleyişi burada kalmamış, Ankara şartlarında da devam ederek ona bildiğimiz İstiklal Marşı'nı yazdırmıştı. Netice itibari ile burada şunu söylemek mümkündür:

Akif *Çanakkale Şehitleri* ile hem başarılı Çanakkale savunmasını destanlaştırmış, hem de Mütareke şartlarında tarihe gömülmüş büyük bir imparatorluğun *mersiyesini* yazmıştı. Aynı zamanda da onu, haşmetli bir final marşı'na dönüştürmeyi başarmış bir şairdi. Dolayısıyla Akif'in Ankara'da bulunduğu bir sırada kaleme aldığı *İstiklâl Marşı*'nı, *Çanakkale Şehitleri*'nin bir devamı gibi okumak, fakat aynı zamanda da o şiiri, tasfiye edilmek istenilen bir milletin "ba'su-badel mevt"i telâkki etmek icap eder.

İşte o tarihi metin hem Milli Mücadele şartlarında, hem uzun Cumhuriyet yıllarında öyle derin tesirler meydana getirmişti ki; onu seven ve sevmeyen, değiştirmek veya yenilemek isteyenler, uzun yıllar onunla meşgul olmaktan kendilerini alamamışlardı.

Dolayısıyla *İstiklâl Marşı*'nın kabul edilişinden itibaren geçirdiği engebeli süreçlerin, uzun Cumhuriyet yıllarının kapalı/açık bir tarihî niteliğine büründüğü rahatlıkla söylenebilir. Fakat inişli çıkışlı, sonu nereye varacağı da belli olmayan uzun bir hikâyedir bu! Başlangıçta Büyük Meclis'in yüksek heyecan dalgaları arasında kabul ettiği, heyecanını alamayarak da her bir meclis üyesinin ayağa kalkarak alkışladığı *milli marşın* kaderine bakın ki, sonraki yıllarda onunla her önüne gelen oynamaya kalkışacak, kimisi bestesini beğenmeyecek, kimisi de marşın muhtevası ile inkılâbının ruhu ve hedefleri arasında çelişkiler icat ederek, ondan kurtulmanın bir yolunu arayıp bulmak isteyecektir. Fakat ne yapılırsa yapılsın, hangi çareye başvurulursa vurulsun, Akif'in yazdığı milli marşın tok sesi ve muhtevasının sağlamlığı karşısında her teşebbüs boşa çıkacak, her plan ve desise iflas etmek durumunda kalacaktır. Dolayısıyla 1930'larda alınabilen bu büyük sonucu, *İstiklâl Marşı*'nın caydırıcı gücü ile izah etmek en doğrusudur.

Yukarıda *İstiklâl Marşı* güftesinin caydırıcı gücünden söz ettim. Evet Mehmet Akif'in yazdığı şiirin kuşkusuz böyle bir gücü vardı. Çünkü ileride 13 Kasım 1925'te ve 1938 yılında açılacak olan yeni milli marş yarışmalarının sonuç vermemesi ancak böyle izah edilebilir. Zira ilgili yarışmalara katılan şairler her defasında Mehmet Akif'in güftesini okuyarak işe başlıyor, oradaki ruhu kendi şiirlerine de yüklemek istiyor, fakat her seferinde de bir karikatüre ulaşıyorlardı. Daha doğrusu da yazdıkları ile sathi ve basit kalıyorlardı. Sözünü ettiğimiz yarışmalara katılan şair ve müteşâirlerin eserleri okununca, bu sonuca ulaşmak hiç de zor olmamaktadır

Çünkü Akif'in güftesini yenilemek isteyenlerin ve açılan yarışmalara katılan şair adaylarının, kolay kolay nüfuz edemedikleri bir ruh, bir sanat mevcuttu o şiirde. O ruh da kuşkusuz Akif'in şiirine, kendisinden yansıyan bir şeydi. Balkan Savaşları'ndan, Birinci Dünya Savaşı'ndan, karanlık Mütareke yıllarından itibaren lime lime olmuş şair bir kalbin acıları yatıyordu onun ruhunda. İşte taklit edilmeyen yan da burası idi İstiklâl Marşı'nın. Ayrıca Milli Mücadele yıllarımızın acılı, karanlık ürpertileri, derûni yakarışları, İslam'ın ve Anadolu Türklüğünün son bir savleti yatıyordu onun mısralarında. Ayrıca vatanın ve milletin son nabız atışları ile, yeniden nükseden bir varoluş hamlesi, ikisi birden okunuyordu yazdıklarında. İşte yarışmalara katılan hiçbir şiir bu ruha yükselmiyor onun karşısında adeta zebun düşüyorlardı. Haliyle böyle bir akıbetle karşılaşan "değiştirici iradeler" her seferinde sukutu hayale uğruyor, ister istemez de geri çekilmek zorunda kalıyorlardı. Ancak aradan fazla bir zaman geçmeden de, yeni yeni hamlelere kalkışıyorlardı. Fakat ne olursa olsun, hangi tedbire başvurulursa vurulsun, gene de sonuç değişmiyordu.

Ne var ki şu da bir gerçektir: Gerek 13 Kasım 1925, gerekse 1938 tarihli milli marş yarışmalarına sanıldığının aksine, ülkenin kabul görmüş şairlerinin çoğunun katılmadığı görülüyor. Dahası aynı ilgi azlığını 1920-1921 yarışmasında da görüyoruz. Bilindiği gibi o yarışmaya da 724 şairin katıldığı, fakat göz dolduran, milli marş olmaya lâyık bir güfte ile karşılaşılmadığı hepimizin malûmudur. İşte bu tabloya bakarak, milli marşı yazmak için Mehmet Akif'e başvurulmamış mıydı? Nitekim 1920-1921 yarışmasında olduğu gibi, 13 Kasım 1925'te açılan yarışmaya da başvuranlar çok olmuş, fakat içlerinden milli marş olmaya layık kuvvetli bir eser çıkmamıştı. Bu husus, gerçekten izahı zor bir mesele olarak duruyor karşımızda.

Mütareke Döneminde İstanbul Şairleri

Fakat görünür bazı göstergeler de yok değil elimizin altında. O da dönemin İstanbul şairlerinin imparatorluğun parçalanması ve tarihi başkentimizin işgali karşısında suskun

kalışlarıdır. Nitekim onlardan herhangi birinin, 1920-1921 tarihli yarışmaya katıldığına dair bir bilgi edinemiyoruz. Gazete haberlerine, yarışmaya katılan şiirlere, ya da özel sohbetlere yansımış veya sonradan yazıya dökülmüş hatıralara bakarak söylüyoruz bunu. Düşünün isterseniz! Mütareke ve işgal yıllarının ön plandaki şairlerinin, İstiklâl Marşı yarışmasına katıldığına dair herhangi bir bilgi bulunuyor mu elimizin altında? Süleyman Nazif, Ziya Gökalp, Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Rıza Tevfik, Mehmet Emin Yurdakul, ya da Cenap Şahabettin veya Abdülhak Hamit? Biraz daha genç nesilden Celâl Sahir, Halit Fahri Ozansoy, Faruk Nafiz, Orhan Seyfi, ya da Yusuf Ziya Ortaç! Hayır, yarışmanın açıldığı şartlarda İstanbul'da ikamet eden çoğu şairin, ilgili yarışmaya katıldığına dair herhangi bir done bulunmuyor elimizin altında.

Maalesef şimdiye kadar üzerinde çalışılmamış bir konudur bu. Ne var ki bu ilgisizliğin, işgal şartları ile izah edilmeye çalışıldığını da bilmiyor değiliz. Fakat bu tarz yorumları lüzumundan fazla iyimser bulduğumuzu burada ifade etmek gerekir. Nitekim kendisi işgal altı İstanbul'unda yaşadığı halde, 1921 Mayısında açılan *İstiklâl Marşı* "beste yarışmasına" katılmaktan geri durmayan Ali Rıfat Çağatay ve diğer bazı bestekârları nereye koyacağız ve nasıl izah edeceğiz o zaman? Dolayısıyla bu mesele sanıldığından ziyade mühimdir ve üzerinde durulmaya, düşünülmeye de değer bir meseledir. Fakat konuya açıklık getirmek bakımından dönem şairleri arasında küçük bir seleksiyona başvurmak da gerekebilir:

Şöyle ki Ankara'da *İstiklâl Marşı* yarışması açıldığı tarihte, Süleyman Nazif ve Ziya Gökalp, İngilizler tarafından Malta'ya sürgün edilmişlerdi. Dolayısıyla Cihan Savaşı ve işgal şartlarında ciddi sınavlardan geçmiş, bu yoldaki acılarını şiire dönüştürmekten geri durmamış bu iki vatansever kalemin *İstiklâl Marşı* yarışmasına katılmaları imkânı bulunmuyordu. Bundan ayrı olarak Cenap Şahabettin o sıralarda şiiri bırakmış ve nesirde karar kılmıştı. Öyle olduğu halde de herkesin sustuğu, Mehmet Akif'e karşı mesafeli davrandığı Mütareke yıllarında Cenap Şahabettin'in Akif'i "milli şair" olarak ilan etmesi unutulabilir mi?

Ne var ki Cenap Şahabettin, "Şehit Oğlu" müstearıyla *İstiklâl Marşı* güftesi yazmış, fakat Akif'in İstiklâl Marşı'nı yazacağını haber alınca "Bu vâdide Âkif'in yazacağı esere faik eser yazmak benim kârım değildir" diyerek yarışmaya şiir göndermekten vazgeçmişti. Tabii bir de Abdülhak Hamit var ki, o da aynı yıllarda uzun süreli olarak Avrupa ülkelerinde yaşıyordu.

Peki ya diğer şairler? Onlar neden *İstiklâl Marşı* yarışmasına katılmamış olabilirler? Mesela ilk elde Ahmet Haşim? Biliyoruz ki Haşim'in şiiri, bu yolda bir şiir değildi. Mütareke döneminin en iyi ve en parlak şairi olduğu halde! Ayrıca burada Yahya Kemal'in ayrı bir önemi bulunuyor. Ne var ki o da Fransa'dan yurda dönüşünden beri, *nev-Yunani* veya Batılı manada *neo-klasik* bir şiirin peşinde koşuyordu. Nitekim savaşın son yılında, işgal veya Mütareke şartlarında kendini yenilemeye başlamış, henüz daha milli ve vatani duyuşların şiire nasıl dönüştürüleceği tecrübesini edinmiş değildi. Ayrıca Yahya Kemal ve etrafındaki grubun, *İstiklâl Marşı* yarışmasının sonucunun ilan edildiği (12 Mart 1921), Birinci İnönü zaferinin kazanıldığı haberlerinin İstanbul'a yansımasının ardından *Dergâh* dergisini çıkarmaya başladıklarının bilinmesi gerekir (15 Nisan 1921). Fakat bu döneminde Yahya Kemal'in tarihî nesirleriyle büyük bir sınav verdiği asla unutulamaz. Ancak Yakup Kadri'nin milli ve vatanî hisleri sanata dönüştürmek de Yahya Kemal'e tekaddüm ettiği belirtilmelidir. Bundan ayrı olarak Yahya Kemal'in aynı yıllarda, *ada şiirleri* ve *şarkı güfteleri* üzerine yoğunlaştığını biliyoruz. Yani Yahya Kemal'in son derece orijinal vatan fikri, dini ve milli muhtevalı düşünce nesirleri ile, mevcut şiiri arasında henüz bir çakışmaya şahit olamıyorduk. Nitekim işgal yıllarında, fakat Mehmet Akif'in yazdığı İstiklâl Marşı'nın hâsıl ettiği yüksek havadan bir yıl sonra kaleme aldığı:

Vur pençe-i alîdeki şemsîr aşkına
Gülbang-ı âsmânı tutan pîr aşkına

gibi haşmetli mısraların yer aldığı *İstanbul'u Fetheden Yeniçeriye Gazel*'i bu bakımdan önemlidir. Aynı şekilde 26 Ağustos 1922 başlıklı:

Şu kopan fırtına Türk ordusudur Yarabbi,
Senin uğurun da ölen ordu budur Yarabbi
Tâ ki ezanlarla yükselsin müeyyed nâmın
Galip et, çünkü bu son ordusudur İslâm'ın

dörtlüğü de bu açıdan son derece önemlidir. Dolayısıyla Yahya Kemal'de başlamış olan fikrî uyanışın şiir sanatında karşılığını bulmasının, hem Mehmet Akif'in yazdığı *İstiklâl Marşı*'nın hâsıl ettiği yüksek hava ile, hem de Anadolu'da birbirinin peşi sıra kazanılan zaferlerin başarısı ile yakın bir ilişkisi bulunmaktadır.

İşte bu ruhi yükselişi ve erken şuuru, dönemin çoğu şairlerinde maalesef göremekteyiz. Kaldı ki o yıllarda Necip Fazıl, Ahmet Kutsi, Ahmet Hamdi, Halide Nusret, Ömer Bedrettin, Kemalettin Kamu, Necmettin Halil, Nazım Hikmet gibi şairler oldukça gençtirler ve şiire de yeni başlamış durumdadırlar. Fakat onlara göre biraz daha yetişkin sayılan, ilk şiir kitaplarını çoktan yayınlamış bulunan Halit Fahri, Celâl Sahir, Faruk Nafiz, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya vs. İşte bu kuşakların 1918-1922 boşluğunda, İstanbul ve Ankara arasında büyük tereddütler yaşadığı anlaşılıyor. Tereddüt, korku, yerine göre de kendini ihtiyata çekmek gibi karma karışık duygular!..

İstanbul'un işgal edildiği 1918 yılında ortaya çıkmaya başlayan bu hava, Rıza Nur'un Maarif Vekâleti döneminde açılan *Milli Marş* yarışması ile (25 Ekim 1920) daha bir fark edilir hale geldi. Çünkü en ufak bir kıpırdanma, en ufak bir coşku ve kaynama görülmüyordu İstanbul şairleri üzerinde. Buna karşılık maruz kaldığımız tarihî tasfiyenin acısıyla, dönemin ruhunu aksettiren ancak bir kaç şairle karşılaşabiliyorduk edebiyatımızda. Onlardan biri Mehmet Akif ise, diğeri de Süleyman Nazif'ten başkası olmuyordu. Haliyle Süleyman Nazif ve Ziya Gökalp Malta'ya sürüldüğü için onların böyle bir yarışmaya katılma imkânı bulunmuyordu. İster istemez de geriye Meh-

met Akif'in, vatanın ve milletin hali pür melâli karşısında yanan yüreği ve şiiri kalıyordu.

Bu bakımdan ilgili yarışmaya katılan şairler ve şiirleri Ankara'da gözden geçirilirken, onların arasında Mehmet Akif'in yokluğunu, Hamdullah Suphi'nin fark etmemesi mümkün değildi. Çünkü ne Mütareke'nin bu ikinci yarısında, ne de Millî Mücadele'nin teşkilatlanma olarak başladığı fakat fiili savaşın henüz başlamadığı bu aşamada *İstiklâl Marşı*'nı yazabilecek, Mehmet Akif'in haricinde öncü bir Türk şairi kalmamış gibi idi. Bu yüzdendir ki vatanın ve milletin kendini savunmasız hissettiği o aşamada milli marşı yazmak, Mehmet Akif'in omuzuna kaderin bir yükü olarak binmişti. Kuşkusuz o da bunun şuurunda olarak yazıyordu. Tarihin huzurunda, vatanı ve milleti ile özdeşleşerek, adeta onun diliyle konuşur gibi yazıyordu.

Nitekim ilgili şiirinde "ben" derken, kendi "ben"i adına değil, sözcülüğünü üstlendiği milletin *maşerî vicdanı* adına ve onun diliyle konuşuyordu:

> Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım
> Hangi çılgın bana zincir vuracakmış şaşarım

tarzındaki mısraları başka türlü okuma imkânı bulunmamaktadır. Dolayısıyla ilgili güfteyi doğduğu şartlarla ilişkilendirirken, tarihin Mehmet Akif'i kendi milletinin kaderi ile yan yana düşürdüğünü, onu milletini temsil eden bir sembol seviyesine yükselttiğini kabul etmek gerekecektir.

Mütareke Döneminin Gizli Fısıltısı: Aman Vatanî Edebiyat Yapmayın!

Yeri gelmişken burada şu hususa da işaret edelim. Edebiyatımızda Fecri Ati döneminden beri sürüp gelen, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında artarak devam eden, Mütareke döneminde daha da yoğunlaşan bir tutum söz konusudur. O da derin düşünceden, vatanî hislerden umumi bir kaçış! Kaldı ki İttihat ve Terakki döneminde Ziya Gökalp'in tesiri ile kuvvetlenir gibi gözüken *hececi akım* da aynı boşluğun içinde yüzüyordu. Dünya Savaşının olumsuz seyri hececi şiirin içerik olarak

aleyhine sonuç verdiği gibi, Mütareke yıllarında İstanbul'un işgali ve özellikle de İttihatçıların yurdu terk edişi, ardından Ziya Gökalp'in Malta'ya sürgünü, ilgili şiiri büsbütün zora sokmuştu. Böylece sanat ve edebiyat camiası bırakın dini temaları, vatan ve milliyet gibi duygulardan da kopmuştu. Orta yerde yanan bir ülke, harap olmuş bir insanlık tablosu söz konusu iken, işgale maruz kalmış bir payitahtın şairleri bu duruma ağlamıyor, vicdanlarının sesini dinlemiyor, gözlerinin önündeki facia karşısında bilakis suskun kalmayı tercih ediyorlardı. Daha ötede de beşeri ten zevklerinin ötesinde şiir düşünemiyorlardı.

Buna karşılık edebiyatımızın tiyatro cephesi komedi ve fanteziye, roman Hüseyin Rahmi'nin insanı ufalamaya varan sayfalarına, şiir de o kadar tatsız kaçan alelâde, vıcık vıcık ten zevkine hapsolup çıkmıştı. İşte Mütareke dönemi edebiyatının bu cerahatli çıbanına, ilk iğneyi batıran Yakup Kadri oldu. Onun yanında aynı hastalıklı ruhu fark eden bir başka kalem daha hatırlıyoruz. Daha Rıza Nur'un açtığı milli marş yarışması başlamamışken, İshak Rafet Işıtman'ın yazdığı bir yazı bu bakımdan önemlidir. Nitekim ondan öğreniyoruz: İşgal altı İstanbul'unda kulaktan kulağa fısıldanan, edebi bazı nasihat ve yönlendirmeler söz konusu değil miymiş?

> "Aman vatan edebiyatı yapma!
>
> Bunu söylerken sesinde, bana ve gençlerin edebiyatına, mesut bir istikamet vermek isteyen dost bir üstad samimiyeti vardı. Bir şey söylemedim, fakat o günden itibaren içimde, her gün daha ziyade genişleyen şüphe halkaları sezdim. "Sakın vatan edebiyatı yapma!" diyen üstad sesinin işaret etmek istediği uçurumu görmeye çalıştım."
>
> (*İstanbul Şairleri*, *Hâkimiyeti Milliye*, 19 Ekim 1920)

Öyle de, Mütareke döneminde Türk şairlerini böyle gizliden gizliye yönlendirmeye çalışan *üstad kılıklı suflörler* kimlerdir dersiniz? İshak Rafet Işıtman "İstanbul Şairleri" yazısında, herhangi bir isme doğrudan işaret etmiyor. Belki de bundan

çekinmiş olabilir. Fakat onların bir değil, birden fazla olduğunu düşünmek durumundayız. Türk şairlerini, içine düştüğümüz tarihî felâketi yazmaktan sakındıran bu sinsi suflörleri ister istemez düşünmek durumunda kalıyoruz. Maalesef dönemin dergi ve gazeteleri böyle bir dikkatle henüz incelenmiş değildir. Dolayısıyla Mütareke dönemi edebiyatımızın geçirdiği bu olumsuz istihalenin kavranması her bakımdan önem arz etmektedir denilebilir.

Nitekim Mütareke döneminde *İkdam*'da yazdığı makalelerinde Yakup Kadri, Mehmet Emin Yurdakul ile Halide Edip'e nazaran Mehmet Akif'i ve Süleyman Nazif'i daha millî buluyor, Rıza Tevfik ile Ziya Gökalp'i de "folklor dedikleri kısır ve mahdut bir tarzın içine sıkışmış" addediyordu. Dolayısıyla Yakup Kadri millilik noktasında, ister istemez Mehmet Akif ile Süleyman Nazif'i basbayağı öne çıkarıyordu. Peki aynı dönemde ya Yahya Kemal'in şiiri ve millilik noktai nazarından değeri? Yahya Kemal'i o kadar takdir eden Yakup Kadri'yi bu aşamada, henüz yeni ümitli bekleyişler içinde görüyoruz:

> "Bunun içindir ki nâçâr, iki de bir yanı başını dönüp beklediğimiz fecrin şûlesini, hepimizden ziyade hars, ruh ve cûşiş sahibi olan bir şairin, Yahya Kemal'in gözlerinde arıyorum" (*Milli Edebiyat, İkdam,* 4 Kasım 1920)

Yukarıdan beri yaptığımız izahların ışığında, *İstiklâl Marşı* yarışmasına 724 şairin katıldığı söylense bile, bunların çoğunun üçüncü, beşinci dereceden şairler olması şüphesizdir. Asıl önemlisi ise memleketin önde gelen şairlerinin, daha doğrusu da İstanbul şairlerinin bu yarışmadan kendilerini uzak tuttukları gerçeğidir. Bunun sebebi çoklarının sandığı gibi, ilgili şairlerin İstanbul'da yani işgal şartları altında yaşamaları olmamalıdır. Nitekim İshak Rafet'in İstanbul Şairleri ve Yakup Kadri'nin *Milli Edebiyat* başlıklı yazıları, bunun altında fikrî bir çürümüşlüğün yattığını ortaya koymaktadır. Kaldı ki 12 Mart 1921'de Akif'in yazdığı İstiklâl Marşı'nın kabulünün hemen ardından açılan "beste yarışmasına", İstanbul'dan katılan nice bestekârların

bulunduğunu bilmiyor değiliz. Dolayısıyla 1918-1921 arasında edebiyatımızın içinde yüzdüğü kaosun bundaki payı düşünülmek mecburiyetindedir.

Kuşkusuz İstanbul şairleri aynı lâkaydiyi, ilânihaye sürdürüp gitmediler. Bir süre sonra onlar da, özellikle İstanbul'un tahliyesinin ardından Anadolu gerçeği ile, Millî Mücadele şartları ile yüz yüze gelme imkânı buldular. Fakat bu yüz yüze gelişin, kazanılmış bir zaferin ardından vuku bulduğunu da hatırlamak gerekir. Dolayısıyla bu safhada kaleme alınmış şiirlerin zafer kutlamalarına ve öncü kahramanların övgüsüne dayalı şiirler olduğunu rahatlıkla söylenebilir.

Bu arada Akif'in yazdığı *İstiklâl Marşı* güftesinin kabulü, açılan beste yarışması, yapılacak bestenin yerli klasik musikiye veya Batılı esaslara göre düzenlenmesi tercihleri, yapılan tartışmalar vs. Bu tartışmaların uzun bir zaman aldığı malûmdur. Fakat o safhada Türkiye'de, derin bazı fay kırıklıklarının oluştuğu da gözden kaçmamaktadır. Özellikle de İstanbul'un tahliyesi ile Lozan'ın imzalanmasını takiben, ilgili marşın Batı musikisi esaslarına göre düzenlenmesi noktasında kuvvetli bir dalganın harekete geçişi gibi.

Siyasi Tasfiye Savaşları Arasında İstiklâl Marşı

Bu dalgalı seyir o günün Türkiye'sinde o kadar uzun sürer ki tahmin edemezsiniz. Bunun en somut göstergesi de, Mayıs 1921'de Hamdullah Suphi tarafından açılan beste yarışmasının bir türlü sonuç vermemesidir. Ne tür bir beste seçilecek, nelere dikkat edilecek vs. Fakat İstanbul Maarif Müdürlüğü bünyesinde teşkil edilen komisyon, dıştaki dalgalanmalara ve kendisine yönelik telkinlere fazla itibar etmeyerek Ali Rıfat Çağatay'ın bestesini birinci seçmekten gene de geri durmaz. Böylece dört yıllık bir aradan sonra *İstiklâl Marşı,* Ali Rıfat Çağatay'ın bestesi ile eşleşerek yeni Türkiye'nin millî marşı olmaya hak kazanır. Bu sonucu Maarif Vekâleti okullara ve dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ordu birliklerine tamim ederler. Fakat buna rağmen de aynı 1924 yılı içinde, *İstiklâl*

*Marş*ı bestesinin değiştirilmesi yolunda yeni bir dalga daha harekete geçmekte gecikmez. Hem de Bakanlar Kurulu seviyesinde alınan bir kararla! (19 Mayıs 1924)

Türkiye bu yıllarda öyle inişli çıkışlı bir seyir takip eder ki, önceden alınmış kararların devamlı uygulamaya mazhar olamadığı görülür. Nitekim yukarıda sözünü ettiğimiz yarışma sonucu yok farz edildiği gibi, marşın bestesinin yenilenmesi hususundaki yeni Bakanlar Kurulu kararı da boşluğa düşebilmektedir. O sırada nasıl bir hamle veya nasıl bir müdahale vuku bulmuşsa, ani bir sıçrama ile, bestenin yanı sıra güftenin de değiştirilmesine kalkışılabilmektedir.

İşte bunun en somut göstergesi de, millî marş güfte yarışması açıldığı yolundaki haberlerdir. Dolayısıyla dönem basınında yer aldığı şekliyle, aşağıdaki haber dikkatle okunmayı hak etmektedir:

> "Ankara, 12 (Anadolu Ajansı)- Maarif Vekâleti millî marş güftesi tanzimi için bir müsabaka açmıştır. Vekâletin bu hususdaki tamiminde deniliyor ki: Güftenin vakarlı, ümit saçıcı, ruhu yükseltici olması şarttır. Açık bir Türkçe ile veciz surette Türklüğün varlığını, büyük mazisini ve daha büyük istikbalini ifade etmelidir. Güftenin muhtasar olması da bir meziyet teşkil eder. Müsabakayı kazanan esere *hars masraf*ından beş yüz lira mükâfat-ı nakdiye ile Maarif madalyası; ikinciye yüz lira mükâfat ile bir takdirname verilecektir. Kaleme alınacak eserlerin 25 kanunusani 1925 (25 Ocak 1926) nihayetine kadar Maarif Vekâleti'ne gönderilmesi lâzımdır. *Millî Marş*'ın güfte ve bestesi, meclis-i Âli'nin tasdikini iktiran ettikten sonra resmiyet kesbedecektir.
>
> Akif Bey'in *İstiklâl Marşı*, büyük mücadelemizin kutsi bir hatırası olarak saklanacak ve millî marştan başka, İstiklâl Marşı unvanı ile söylenecektir."

13 teşrinisani/ kasım 1925 tarihli gazetelerde yer bulan haber, *İstiklâl Marşı* tarihi bakımından ikinci büyük adım teşkil etmektedir. *İstiklâl Marşı*'nın bestesini yenilemek niyetiyle atı-

lan adımların, sonunda güfteden de vazgeçilecek bir noktaya ulaşması, neresinden bakarsanız bakın tarihî bir kırılmayı işaret etmektedir. Dolayısıyla bu tarihî kırılmanın altında yatan sebebin teşhis ve tahlili icap eder diye düşünüyoruz. Ayrıca vaki kararın alındığı döneme mahsus gelişmelerle bu teşebbüsün ilişkisinin kurulması da icap eder.

Önce şunu hatırlamak gerekir: 1924 ve 1925 yılı Türkiye'si, iktidar ve muhalefet adına ciddi bilek güreşlerinin, önemli tasfiye savaşlarının yaşandığı bir dönemi teşkil eder. Bu yıllarda alınan kararların hemen hepsi keskindir. Sonuçları itibariyle de ileriye dönük tesirleri çok fazladır. Mesela 13 Şubat 1925 tarihinde Türkiye'de Şeyh Sait ayaklanması vuku bulur. 4 Mart 1925'te de bildiğimiz Takrir-i Sükûn Kanunu devreye sokulur. Takrir-i Sükûn Kanunu'nun idareye ne tür yetkiler verdiği bilinen bir husustur.

İşte o yetkilere dayanarak dönemin hükümeti, Türkiye'de çıkmakta olan gazete ve dergilerin tamamına yakınını kapatır (6 Mart 1925). Dolayısıyla kapatılan yayın organları arasında, Eşref Edip'in yönetiminde çıkmaya devam eden *Sebilürreşat*'ın da bulunduğunu kaydetmek gerekir. Fakat hadise burada da kalmaz, kapatılan gazetelerin sahipleri ve önemli bazı yazarlar peyderpey İstiklâl Mahkemeleri'ne sevk edilirler. Nitekim Eşref Edip de aynı şekilde, 1925 mayısında tutuklanarak hapse atılır. Fakat 1925 yılı eylülünde, isnat edilen suçların tamamından da beraat eder.

Sağı veya solu, liberal veya muhafazakârı, sayısız gazeteci ve fikir adamının Şark İstiklâl Mahkemeleri'nde yargılanması sonucunu doğuran tutuklamaların sebebi, doğrudan doğruya Şeyh Sait ayaklanmasıdır. Kuşkusuz bu geniş gazeteci gruplarının, Şeyh Sait ayaklanması ile ilgilerinin olması düşünülemezdi. Eşref Edip örneğinde olduğu gibi, onların tamama yakınının da beraat etmesi bu yöndeki bir kanaati doğrular niteliktedir.

Şeyh Sait ayaklanması bir gerçek olmakla birlikte, tutuklamaların altında daha başka bir sebebin yattığını düşünmek mümkün gözükmektedir. Nitekim *İstiklâl Marşı*'nı değiştirmek ya da güfteyi yenilemek maksadıyla açılan yarışmadan bir yıl önce, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adıyla yeni bir parti kurulmuştu (17 Kasım 1924). Fakat ilgili partinin kurucuları, Milli Mücadele'yi başlatan öncü komutanlardan başkaları değildi. Kâzım Karabekir Paşa'nın liderliğini yaptığı Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, ordu ve komutanlar arasında büyük bir ayrışmaya yol açmış, ilgili fırka basında ve kamuoyunda beklenmedik bir karşılık bulmuştu. Dolayısıyla Şeyh Sait ayaklanması gerekçe gösterilerek gazetelerin kapatılması ve sahiplerinin tutuklanmasının altında böyle bir sebebin yattığını hesap etmek mümkündür. Kaldı ki 6 Mart 1925 tarihli gazete kapatmalarının ardından, paşaların kurduğu Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın faaliyetlerine son verilmesi (5 Haziran 1925) bu kanaati doğrular niteliktedir. Dolayısıyla 1924 ve 1925 arasında vuku bulan gelişmeleri, tarihî tasfiye savaşları biçiminde değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Hem siyasi bir tasfiye, hem de onlara destek vermesi muhtemel basın organlarının yayınına son verilmesi gibi! Bu bakımdan *İstiklâl Marşı*'nı değiştirmek düşüncesini, bu tür siyasi tasfiye savaşlarının bir yansıması olarak değerlendirmek mümkün gözükmektedir.

Türkiye'de bu tür tasfiye savaşları yaşanırken, yarışma ilânının veriliş biçimine ve muhtevasına dair de bir şeyler söylemek gerekebilir. O metinde söylendiğine göre, Mehmet Akif'in *İstiklâl Marşı* bundan böyle, büyük mücadelemizin bir hatırası olarak saklanacak ve milli marştan başka *İstiklâl Marşı* ünvanıyla söylenmeye de devam edilecektir. Ayrıca Milli Mücadele döneminin önemli bir hatırası, fakat Yeni Türkiye'yi temsil edecek eser ise, o daha başka!...

Akif'in ve Marşının Kader Yılı: 1925

Bu arada marş güftesini yenilemek fikrinin, yeni bir dönemin yani inkılâplar Türkiye'sinin ihtiyacı ile ilişkilendirilmesi

en doğru yol olacaktır. Bilindiği gibi Milli Mücadele dönemi Türkiye'si varlığını Batı ile mücadele esasına oturtuyor, *İstiklâl Marşı* da o dönemin ruhunu aksettiriyordu. Fakat inkılâplar döneminin Türkiye'si Batı ile uyumu, Batılılaşmayı esas alıyordu. Daha doğrusu Batılılaşma, yeni dönemin hedefi ve ilkesi haline geliyordu. Bu bakımdan Mehmet Akif'in yazdığı İ*stiklâl Marşı*'nın muhtevası ile yeni dönemin hedefleri arasındaki açı farkı kendisini hissettirmekten geri durmuyordu.

Buradaki açı farkını telâfi hususunda iki farklı yaklaşım göze çarpıyor. Bunlardan ilki, *İstiklâl Marşı*'nın bestesini değiştirmekle iktifa fikridir. Nitekim dönemin müzik politikaları da az çok bu yolda idi. *İstiklâl Marşı*'na batı tarzı marşlarda olduğu gibi bir görünüm kazandırmak, bu yoldan da mevcut çelişkiyi gidermeye çalışmak gibi bir anlayış! Nitekim bizzat Atatürk'ün de iştirak ettiği 19 Mayıs 1924 tarihli Bakanlar Kurulu kararı besteyi değiştirmeyi esas alıyor, güftenin değiştirilmesi yolunda herhangi temayüle işaret etmiyordu. Dolayısıyla güfteyi değiştirmek yolundaki son ani hamleyi, yukarıda işaret ettiğimiz siyasi hesaplaşmalarla ilişkilendirmek daha bir mümkün hale geliyor. Türkiye'nin batılılaşma yolundaki kararlı tutumunun siyasi tasfiyelerle sınırlı olmadığı, bir önceki dönemin ruhunu temsil eden sembollerden de vazgeçilebileceği fikri kamuoyuna verilmek isteniyordu.

Ne var ki ileride vuku bulacak gelişmeler, *İstiklâl Marşı*'nın yeniden yazımına yönelik tutumların pek de sürdürülebilir olmadığını ortaya koyuyor. Bunun için daha makul, daha gerçekçi yollar aranıp bulması gibi. Fakat şu da bir gerçektir ki *İstiklâl Marşı* ile ilgili hiçbir kararın, dönem yönetimlerini tatmin edecek bir sonuca müncer olmadığı da ortadadır. Görünüşte hemen daima umumi bir mutabakat, altını biraz kurcalayınca da farklı farklı temayüllerin varlığı söz konusudur. Bu durum tek parti iktidarlarının, bir tür kapalı iç koalisyonlardan meydana geldiğini ortaya koyar. Zor bile olsa basının iyi takibi ile, parlamentonun böyle bir dikkatle izlenmesi ile yakalanabilir bir sonuçtur bu.

Mesela buna bir örnek vermek gerekirse, ilk dönem meclisinde Mehmet Akif'in *İstiklâl Marşı*'nı yazması için ısrar eden, kabulü yolunda yoğun bir gayret sarf eden Hamdullah Suphi, unutulmamalıdır ki yeni marş yarışmasının açıldığı 1925 yılında, ikinci defa olarak Maarif Vekilliği görevine atanmış birisidir. Peki bu safhada Hamdullah Suphi'nin tutumu ne olmuştur? Eski fikirlerinden rücu mu etmiştir? Değişiklik teşebbüsünün sözcülüğü rolünü oynamaya kalkışmış mıdır gibi! Çünkü bu tür faaliyetlerin tamamı onun bakanlığı tarafından yürütülmekte idi.

Fakat ne görelim? İlgili çalışmaların hiç birinde, Hamdullah Suphi imzası ile karşılaşma imkânı bulunmuyor. Çünkü değişiklik teşebbüsüne muvafakat etmiyor Hamdullah Suphi! Sağlığını gerekçe göstererek de istifa yolunu tercih ediyor. Önünde ve arkasında da umumi bir sükût!.. Demek istiyoruz ki tek parti iktidarlarının dışa vuran yüzü yanında, bir de söze dökülmemiş, kapalı kalmış yanları söz konusudur. Dolayısıyla tarih, sırf dış tezahürlerin toplamından ibarettir denilemez.

Gene mesela uzun başbakanlık dönemlerinde, İsmet Paşa'nın ağzından *İstiklâl Marşı*'nın değiştirilmesine dair herhangi bir cümlenin çıktığını hatırlar mısınız? Çünkü Milli Mücadele yıllarında, *İstiklâl Marşı*'na olan ihtiyacı ilk gündeme getiren kendisi olduğu gibi, Rıza Nur'u harekete geçiren kişi de gene odur. Nitekim bu ihtiyacı ortaya koyduğu sırada, İsmet Paşa dönemin Genelkurmay Başkanıdır. Onun *İstiklâl Marşı* hakkındaki asıl fikrinin ne olduğunu öğrenmek için, biraz daha zamanın geçmesi gerekecektir. Nitekim 1938 yılında tekrar nükseden ve Necip Fazıl'a sipariş edilen milli marş güftesi yazımını, aynı yıl cumhurbaşkanı olur olmaz yok hükmüne sokan gene kendisi olmamış mıdır?

Bu hususa daha bir açıklık getirmek için, şu örnek de yerinde olur sanıyoruz. Mesela 1937 yılında, Celâl Bayar'ın başbakan olduğu sırada, Akif'in birinci vefat yılı anmaları yapılamaz. Buna karşılık İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçildiği, 11 Kasım 1938 tarihini takip eden anmalar ise herkesin malûmu olmalıdır. Ayrıca nasıl coşkulu anmalardır onlar? İstanbul Üniversitesi

başta olmak üzere, İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü, Veterinerlik Fakültesi ve önemli Halkevleri tarafından düzenlenen Akif anmaları bu açıdan manidardır. O tür törenlerin farkında olmayanlara, Eşref Edip'in Mehmet Akif çalışmasının ikinci cildini bu dikkatle okumaları tavsiye olunur. Dolayısıyla bu anmalar, Mehmet Akif ve *İstiklâl Marşı* adına Türkiye'de yeni ve farklı bir dönemin başladığı gibi bir anlam taşır. O da bundan böyle Türkiye'de, *İstiklâl Marşı* ile resmi seviyede oynamaların vuku bulmayacağı gerçeğidir.

Gene mesela 1925'ler Türkiye'sinde *İstiklâl Marşı*'nı değiştirmek gibi faaliyetler sürdürülürken, aynı yıl Büyük Millet Meclisi daha farklı bir hava içindedir. *Kur'an meali* hazırlanması, ciddi ve sağlam bir *tefsir* lüzumu, bundan ayrı olarak *Sahih-i Buhari*'nin Türkçe tercümesi gibi kararlar aynı yıl içinde alınır. Bu arada en iyi meali Mehmet Akif'in hazırlayabileceği hususunda, meclis üyeleri arasında umumi bir mutabakat söz konusudur. Dolayısıyla *İstiklâl Marşı*'nı değiştirmek teşebbüsü ile Akif'e meal hazırlatılması düşüncesi, birbirine paralel bir seyir takip eder Türkiye'de. *Kur'an meali*ni Akif'in hazırlaması yolundaki sözleşme de gene aynı yılın sonbaharında Akif tarafından imzalanır. Dolayısıyla bir dönemin ruhunu kavrayabilmek için, benzeri hadiselere farklı farklı açılardan bakmak lüzumu doğmaktadır.

Fakat yaptığımız bunca izahın ne kadar dıştan kaçtığının gene de farkında olmak gerekir. Düşünün ki böyle engebeli bir dönemde Mehmet Akif, 1925'in bahar aylarında Mısır'dan Türkiye'ye gelmiş ve nelerle karşılaşmıştır? Fani varlığını mensubu olduğu milletine adamış, hem milli hem de evrensel değerleri hâvi *İstiklâl Marşı*'nın şairi Mehmet Akif, Mısır'dan yurda döndüğü 1925 baharında, kendi dergisi *Sebilürreşat*'ı kapatılmış görürse ne hisseder? (6 Mart) Mısır'a giderken *Sebilürreşat*'ı kendisine emanet ettiği vefalı dostu Eşref Edip, Şark İstiklâl Mahkemeleri tarafından tutuklanarak yargılanmaya başlanmışsa!.. Hem de Sebil gibi bir dergi ve Eşref Edip, en yüz kızartıcı suçlarla itham ediliyorlarsa!..

Milli Mücadele yıllarında son vatan parçası Anadolu'nun birliğini sağlamak, çeşitli illerde vuku bulan isyan ve ayaklanmaları susturmak, ya da vehhabi isyanlarını bastırmak maksadıyla Arabistan çöllerine kadar uzanan, oralarda aylarca didinen şairin dergisi, şimdi düşünebiliyor musunuz Şeyh Sait ayaklanmasına sebep olmakla suçlanıyor ve kapatılıyordu.

Dolayısıyla aklın ve mantığın kaldıracağı suçlamalar olamazdı bunlar. Nitekim Eşref Edip'in Şark İstiklâl Mahkemelerinde, hâkim ve savcıların huzurunda yaptığı *Sebilürreşat* savunmaları birer destandır. Kendisine ve *Sebilürreşat*'a suç isnat eden hakim ve savcıları; Milli Mücadele yıllarında Akif'in, kendisinin ve *Sebilürreşat*'ın ortaya koyduğu hizmete doğrudan şahitler kılması ile, mahkeme heyetinin içine düşürüldüğü açmazı hesap edin! Tabii ki o tarihî savunmaların ardından, Eşref Edip'i beraat ettirmekten başka bir çare bulamamışlardı.

Kuşkusuz o toplu yargılamaların sonunda, Eşref Edip örneğinde olduğu gibi, tutuklu gazetecilerin tamama yakını ibra olundular. Çünkü yapılan tutuklama ve gazete kapatmalarının görünmez gerekçesi Şeyh Sait ayaklanması değil, dönemin muhalefet partisi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın basın tarafından desteklenmesi ihtimalinin önüne geçilmesi idi. Nitekim adı geçen parti 5 Haziran 1925'te kapatıldığı için, tutuklamalara olan ihtiyaç kendiliğinden ortadan kalkmış ve makul bir sürenin sonunda da gazetecilerin salıverilmeleri yoluna gidilmişti.

Bunların hepsi bir tarafa! O ortamda Mehmet Akif'in, marşını yazdığı ülkede çektiği acıları düşünün bir de!.. O kadar sevdiği ülkesinde kendini fazla bulmak, yapayalnız hissetmek ve adeta yutkunup kalmak! Öyle fakat yaşadığı trajik açmaza, büyük şair daha ne kadar dayanabilirdi? İşte Akif bu tür bir acı içinde kıvranırken; sağdan soldan gelen *İstiklâl Marşı*'nın değiştirileceği, yeniden yazdırılacağı ya da bu iş için özel bir yarışma açılacağı cinsinden şayiaları işittikçe, çektiği acı daha bir derinleşmiş olmalıdır. Dolayısıyla bu türden şayiaların ortalığı kapladığı 1925 yılı sonbaharında (ekimin ikinci yarısı) tekrar Mısır'a gitmeyi ve mümkünse oradan dönmemeyi düşünme-

ye başladı. Bu bir gönüllü sürgün olacaktı Mehmet Akif için! Kendi ülkesinin sürgünü olarak hep uzaklarda yaşamak gibi bir çaresizlik!

Onun bu acılı kararında, ömür boyu tesirinin dışına çıkamadığı Fuzuli'nin *Leylâ ile Mecnun*'unun rolü çok büyüktür. Leylâ'ya olan aşkının, gene Leylâ'ya zarar vermeye başladığını, ona yönelik baskı ve şiddetin artmasına sebep olduğunu fark eden Mecnun, uzak çöllere başını alıp gitmemiş miydi? İçinde Leylâ'nın aşkı ve hasreti kendini çekip durduğu halde, onun selâmeti adına bu mahrumiyetleri göze almamış mıydı? Dolayısıyla 1925 yılı başlarında *Gece, Hüsran, Secde* gibi şiirlerle yurduna dönen şair, o uzun gurbet yıllarında:

> Çöz de artık yükümün kördüğüm olmuş bağını
> Çok görme İlâhi, bana bir avuç vatan toprağını!

diye diye, ömrünü tamamlamak mecburiyetinde kalacaktır.

Şair Çok Şiir Yok!..
Yeni Milli Marş Güfte Yarışmasının Sonuç Vermemesi

Yukarıda kaydettiklerimiz, *Sebilürreşat*'ın kapatılması ve Eşref Edip gibi vatansever birisinin haksız yere tutuklanması ile ilgili. Bunlar da Mehmet Akif'in Mısır'dan geldiği yılın bahar ve yaz aylarına ait. Fakat bir de bunlara sonbahar acılarının hüznü eklenmeli. Çünkü o aylarda, uzun süredir dedikodusu yapılan *İstiklâl Marşı* güftesinin değiştirileceği haberleri işitilmeye başlamıştı. Bu niyetler sağda solda konuşulur hale gelmiş, muhtemelen Akif'in kulağına kadar da ulaşmış olmalıdır. Dolayısıyla Akif'in bu olumsuz gelişmelerden yara almaması mümkün olamazdı. Ruhundan kopan o büyük eserin ulu orta tartışmaya açılması, kendinden ziyade marşını yazdığı ülkenin rencide edilmişliği hisleri! Siz bu ihtimale katılın veya katılmayın, büyük şairin yurdundan ayrılışının asıl sebebi burada yatıyor olmalıdır.

Fakat şuna bakın ki Akif'in Mısır'a gidişi kollanıyormuş gibi, ayrılışının üzerinden henüz on, on beş gün geçmemişken, dö-

nemin gazetelerinde milli marşı yenilemek amaçlı yarışmanın açıldığı duyuruluyordu.

Bilindiği gibi bu teşebbüsten, Akif ve *İstiklal Marşı* konulu çalışmalarda geniş geniş söz edilmektedir. Fakat hemen her biri de, ilgili kararın yersizliğine, kasdiliğine dair eleştirilerden öteye geçmemektedir. O tür çalışmalarda yarışmanın safahatı ve akıbeti ile ilgili değerlendirmelere başvurulmamakta, sonucun ne olduğuna dair de her hangi bir gelişmeye işaret edilmemektedir. Halbuki arkasında Bakanlar Kurulu kararı gibi bir irade bulunan yarışmanın, akıbeti ne olmuştur gibi sorular sormak gerekmez mi? Dolayısıyla *İstiklal Marşı* güftesinin değiştirilmesi kararı ortada, fakat hani bunun sonucu? Dahası bugün biz milli marş olarak Mehmet Akif'in güftesini icra etmiyor muyuz? Öyle de nasıl oluyor bu? Ayrıca ilgili yarışmanın sonuca ulaşmamış olduğu gibi bir anlam doğmaz mı buradan? İşte bu hususlarla ilgili fikri takip yokluğu, ya da problemi, sebep sonuç ilişkisi dahilinde izleme ihtiyacının duyulmaması vs. O bakımdan aynı soruların burada da sorulması gerekiyor. Sonrası ne oldu? Ya da yarışma neden sonuçlanmadı gibi çeşit çeşit sorular!..

Bilindiği gibi 13 Kasım 1925 tarihli yarışma için şairlere belirli bir süre tanınmıştı. Bu süre de duyuru tarihinden 25 Ocak 1926'ya kadar uzanıyordu. Fakat ne görelim? Yarışmanın müracaat süresi bitmiş, yeteri derecede de başvuru gerçekleşmemiştir. Ya da o gün için ülkenin önde gelen şairlerinin, yarışmaya yeterince alâka göstermedikleri gibi bir durum. Bu kanaate de dönemin önemli gazetecilerinden, milletvekili Hakkı Tarık Us'un Meclis Genel Kurulunda yaptığı bir konuşma vasıtası ile ulaşıyoruz. Hakkı Tarık diyor ki:

> Maarif Vekâleti bir marş güftesi yazdırmak için aylardan beri ilanlar yaptırmaktadır. Bugün haber aldım ki müddeti bitmiş. Bu *milli marş* müsabakası tekrar bir ay daha devam edecekmiş. (Gelenler arasında) iyi bir milli marş yazılmış mıdır, yazıldı ise kabul edilmiş midir?
>
> (*Zabıt Ceridesi*, 30 Ocak 1926)

Nitekim Hakkı Tarık'ın Meclis konuşmasından üç-dört gün sonra, Yunus Nadi'nin gazetesi *Cumhuriyet*'te şöyle bir haberle karşılaşılmaktadır:

"Edeplerimizden bazı zevatın müracaatı üzerine, *milli marş* güftesinin tanzimi için açılan müsabaka müddeti bir ay daha temdid edilmiştir." (*Cumhuriyet,* 3 Şubat 1926)

Dolayısıyla, Mehmet Akif'in Türkiye'den ayrılışının üzerinden on, on beş gün geçtikten sonra açılan yarışmanın süresi yeni baştan uzatılmış demektir. Peki nedir süre uzatımının altında yatan? Bakanlık bunun gerekçesini, "Edeplerimizden bazı zevatın bakanlığa müracaatına" dayandırıyor. Fakat bu gerekçe, yeteri derecede inandırıcı gelmiyor insana. Çünkü normal şartlarda hiçbir şair veya şairler grubu "Biz yarışmaya katılmak istiyorduk, ancak eserimizi henüz tamamlayamadık. Bunun için veya bizim için, yarışma süresini biraz olsun uzatmayı düşünmez misiniz?" diye bakanlığa başvurmaz. Belki de bakanlığın sanat ve edebiyat çevrelerine yönelik yaptırdığı bir soruşturmayı hatıra getiriyor bu açıklama. Dolayısıyla yarışmaya kimler başvurmuş, kimler başvurmamış gibi bilgiler elinde olan bakanlık yetkililerinin şairleri yoklaması ve aldıkları cevabın ardından da böyle bir karar geliştirmeleri ihtimali daha yüksektir. Yani şairler bu işe ilgi duymamış, dolayısıyla yarışmaya başvurmamış, buna rağmen de eserlerimizi henüz yetiştiremedik gibi bir gerekçe üretmiş olmalılar. Neresinden bakarsanız bakın, *İstiklal Marşı* güftesini değiştirmek yolundaki yarışmaya karşı umumî bir lâkaydi okunuyor bunlardan. Nitekim Hakkı Tarık'ın meclis konuşmasında da ifade ettiği gibi kasım, aralık, ocak aylarından beri bakanlık, yarışma ile ilgili duyuruları tekrar edip durduğu halde!

Kaldı ki milli marş yarışmasına katılım azlığını belgeler nitelikte, özel bazı bilgiler bulunuyor bugün elimizin altında. Onlardan biri, katılımı arttırmak maksadıyla Maarif Vekâletinin, ortaokul ve lise seviyesindeki öğrencileri yarışmaya dahil etme kararıdır. Bu bilgiye, Rıfat Ilgaz'la ilgili yapılmış bir çalışmadan ulaşıyoruz. Daha doğrusu da ilgili yarışma tarihinde

ortaokul öğrencisi olan *Rıfat Ilgaz* ve arkadaşı Hilmi Özgen, birer manzume ile bu yarışmaya katılmışlarmış! (Asım Bezirci, Rıfat Ilgaz, 1999, s. 20-21)

Dahası da var işin. Meğer bakanlık, 13-15 yaşlarında ya var ya yok, bu iki çocuğa birer resmi teşekkür belgesi göndermemiş mi? Dolayısıyla Türkiye'deki bütün ortaokul ve lise öğrencilerine açık hale getirilmiş bir yarışma düşünün! Ne çıkar böyle bir yarışmadan? Çuval çuval çocuk şiiri!.. Haliyle açılan milli marş yarışmasının seviyesi ve derecesi ortaya çıkıyor buradan.

Bütün bunlar bir yana, 1925 yarışmasına katılmış bazı şairlerin eserleri bulunuyor bugün elimizin altında. Onlar da bir dosya halinde Konya'da, Bekir Şahin ve Prof. Dr. Caner Arabacı tarafından elde edilmiş metinler olmaktadır. İşte o dosyada karşılaştığımız şairlerden bazıları: İzmir'den İsmail Hakkı Bıçakçı-zade, meçhul bir Hüseyin Avni, Hafız Sabri, Neşet namında bir başkası, Doktor Ali Rıdvan, Nutkullah, Asaf Talat, Muş Vilâyeti Tahrirat Müdürü Memduh, muallimelerden Behram Lütfi, Geyve Mahkeme-i Aslîye Mustantifi Nedim Halit, Salim Polat vs. Bu listeye bildiğimiz Enis Behiç (Koryürek) ile Kayseri lisesi edebiyat muallimi Yahya Saim'in de ilavesi gerekir.

Bu küçük dosyayı emsal kabul edecek olursak vilâyet memurlarından, orta sınıf şairlerden, orta okul ve lise talebelerinden oluşmuş geniş bir koro çıkar karşımıza. O kadar zayıf şiirlerdir ki bunlar tahmin zor olmamalıdır.

1925'ten 1930'a
İstiklâl Marşı'nın Sessiz Fakat Büyük Zaferi

Zor olmamalıdır da, yarışma sonunda hasıl olan nedir? İşte onu bilmiyoruz. Mesela böyle aylarca sürdüğü bilinen bir yarışmada, öne çıkan bazı şairler ve şiirleri olmamış mıdır? İlgili şiirleri seleksiyona tabi tutan bir kurul, jüri vs. muhakkak ki bulunmalıdır. Kimlerdir onlar? Maalesef bilemiyoruz. Dolayısıyla yapılan milli marş güfte yarışması üzerine, zamanla öyle bir sükût duvarı örüldü ki hâlâ daha açılmak nedir bilmiyor. Yarışmaya katılan şairler, yazdıkları şiirler, dönemin havasına

aydınlık getirecek bazı hatıralar vs. Böyle belge niteliği taşıyacak metinlerle maalesef karşılaşma imkânı bulamıyoruz. Rıfat Ilgaz'ın kendisi ile yapılmış bir röportaj sırasında ağzından kaçırdığı o birkaç cümle dışında, bizim de karşılaştığımız, okuduğumuz bir metin, hatıra vs. bulunmuyor. Ama şurası ortada ki Akif'in *İstiklâl Marşı* güftesini değiştirmek, yenilemek amaçlı bu yarışmanın sonuç vermediği o kadar kesin! Dolayısıyla Mehmet Akif ve *İstiklâl Marşı* hakkında ciddi çalışmalar yaptığını bildiğimiz çevrelerin, bu mesele üzerine yeni bir dikkatle eğilmeleri; yazılmış hatıraları, yapılmış röportajları, dönem basınında çıkmış haberleri bu açıdan dikkatle okumaları ve değerlendirmeleri icap etmektedir. Çünkü mesele *İstiklâl Marşı* ve Mehmet Akif kadar, dönemin zaman zaman inip çıkan, yerine göre tavsayan ruh halini kavramak bakımından ayrıca faydalı olabilecektir.

Fakat hatırlatmak isteriz ki, hadise bununla da bitmemektedir. İsterseniz şöyle düşünelim. İstanbul'un İngilizlerden tahliyesi ve Lozan'ın imzalanması ile kademe kademe yükselen bir histeri söz konusu idi Türkiye'de. Yeni Türkiye'yi, yani inkılâplar dönemi Türkiye'sini temsil edecek yepyeni bir milli marş ihtiyacı!.. Dolayısıyla Türkiye kendini, Millî Mücadele döneminin ruhunu sembolleştiren bir eserle değil de, batılılaşma politikalarının mistiğini üretecek daha yeni bir güfte ile taçlandırmak istiyordu. Bu arzu ilk önce *İstiklâl Marşı*'nın bestesini değiştirmek niyetiyle yola çıkmışken, bilahare bu arzu güftenin de değiştirilmesi noktasına kadar vardırılmış, genişliğine izah etmeye çalıştığımız şekilde yeni bir yarışması açılmıştı. Ancak o yarışma da gördüğümüz gibi sonuç vermemişti. Buradan sonra uzun ve karanlık bir dönem geliyor ki, adeta unutulmaya terk edilmiş gibi bir intiba uyandırıyor.

Ne var ki mesele bu noktada bırakılamaz ve bırakılmamalıdır da! Yarışmada başarılı güfteler ortaya çıkmasa bile, bu sonuç yeni güfte ihtiyacını ortadan kaldırılır mı? Hiç sanmıyoruz böyle bir ihtimali. Ayrıca şöyle düşünün isterseniz. 1920-1921 tarihli yarışmaya katılan güfteler de yeteri derecede başarılı

bulunmamış, o yüzden dönemin Maarif vekili Hamdullah Suphi ile Hasan Basri Çantay yaptıkları istişareler neticesinde, ilgili güfteyi ancak Mehmet Akif'in yazabileceği hususunda mutabık kalmışlardı. Bu mutabakatın ardından da *İstiklâl Marşı*'nı yazması için Mehmet Akif'e teklifte bulunulmuştu. Yani bugünkü ifade ile ilgili şiir, Mehmet Akif'e sipariş edilmişti, değil mi?

Bu noktada bir başka örnek daha verilebilir sanıyorum. Nitekim 1938 yılında açılan bir başka yarışma da, aynen 1925 tarihli yarışma gibi olumlu sonuç doğurmamış, bu yüzden de o eserin yazımı Necip Fazıl'a sipariş edilmişti. Nitekim Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu* başlıklı o meşhur şiiri sipariş üzerine kaleme alınmıştı. Bu süreci Necip Fazıl'ın *Babıali* adlı hatıralarında geniş geniş anlattığı hepimizin malûmudur.

İşte bu iki örnekte olduğu gibi, 1925 tarihli güfte yarışmasının akabinde neden sipariş yoluna başvurulmamıştır? Şahsen bizi en çok düşündüren husus burasıdır. Halbuki böyle bir yola başvurmakta herhangi bir engel, sakınca bulunmuyordu. Dahası dönemin önde gelen şairlerinden hiçbiri böyle bir vazifeden kaçamazdı. Dolayısıyla sonuç vermeyen 1925 tarihli yarışmanın ardından, böyle bir yola başvurulmadığı ortadadır. Ancak bu imkânın düşünülmediğine veya makamlara arz edilmediğine de ihtimal verilemez. Çünkü inkılâbın asıl liberal, batıcı kanadı, *İstiklâl Marşı* güftesinin değiştirilmesi hususunda o kadar ısrarcı idiler. Bu vesile ile de inkılâbın, o sırada yurdunda bulunmayan Mehmet Akif'in gölgesinden ancak bu yolla arındırılabileceğine inanıyorlardı. Türk Millî Mücadelesini emperyalist batıya karşı kazanılmış bir zafer olmaktan çıkarmak ve bu yoldan da yeni dönemin istikametini meşrulaştırmak gibi bir arayış! Nitekim ilgili yıllarda Türk basınını sözünü ettiğimiz liberal, batıcı kanat yönlendiriyor, *İstiklâl Marşı* güftesinin yenilenmesinde de asıl onlar ısrarcı gözüküyorlardı. Fakat o tür ısrarlara rağmen de gayretler sonuç vermiyor, sipariş usulüne başvurularak eser yazdırmak fikri de kuvveden fiile çıkamıyordu.

Bize göre 1925 yılında açılan güfte yarışmasının kendisi kadar önemli bir meseledir bu. Belki de güfteyi değiştirmek

düşüncesinden vazgeçildiğine dair önemli fakat örtülü bir işaret!.. Ya da Mehmet Akif'in yazdığı marşın aşılmayacağı tarzında umumi bir mutabakat. Fakat yukarıda işaret ettiğimiz gibi, liberal batıcı sınıfların böyle bir sonucu kabul etmeleri, içlerine sindirmeleri asla mümkün değildi. Dolayısıyla ortaya çıkan bu eylemsiz tutumu, *İstiklâl Marşı*'nın değiştirilmesine sıcak bakmayan, iktidarın iç koalisyon ortaklarından birinin varlığı ve etki gücü ile izah en doğrusudur:

Başbakan İsmet İnönü başta olmak üzere, bakanlık görevinden ayrılmış bile olsa Hamdullah Suphi, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, ilgili yıllarda Hariciye Vekâleti müsteşarlığı görevinde bulunan ve marşın değiştirilmesi fikrine hiçbir zaman iştirak etmediğini bildiğimiz Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Diyanet İşleri Başkanı Rifat Börekçi ve daha niceleri! Daha da genişletilebilecek olan bu grubun, bu hususta görüşlerini zaman zaman Mustafa Kemal Paşa'ya da aktarmaları her zaman mümkündür. Kuşkusuz bunları bir ihtimal olarak düşünüyoruz. Fakat netice ortadadır ki Mehmet Akif'in *İstiklâl Marşı*, esen sert rüzgârlara rağmen kendisini muhafaza etmeyi başarıyordu. Onun gücü karşısında her teşebbüs yarım kalıyor ve Akif'in marşı, bu toprakların ve milletin *İstiklâl Marşı* olmaya devam ediyordu.

Nitekim bunun ardından 1930'larda, yeni bir karara daha ulaşılacaktır. O da Mehmet Akif'in *İstiklâl Marşı* güftesini olduğu gibi muhafaza, fakat Osman Zeki Üngör'ün bestesi ile de eşleştirilerek! Çoklar bu gelişmeyi, Batıcı kesimlerin yeni bir zaferi gibi mütalea ediyorlar, fakat biz o kanaate katılmıyoruz. Çünkü ilgili karar vasıtasıyla, Mehmet Akif'in *İstiklâl Marşı* güftesi olduğu gibi muhafaza altına alınmış oluyordu. Nitekim bu sağduyulu kararın ardından Türk *İstiklâl Marşı*, resmi devlet törenlerinde rahat rahat icra edilebilir bir hale gelmiştir.

*

* *

Yukarıdan beri yaptığımız izahların ışığında *İstiklâl Marşı*'nın, Cumhuriyet Türkiye'sinin alttan alta akışını kavramak bakımından nasıl bir rol oynadığı ortadadır. Ona ne kadar bigane kalınırsa kalınsın, ne kadar muhalif davranılırsa davranılsın, o hep yerinde durmakta ve Türkiye'nin *İstiklâl Marşı* olmaya devam etmektedir. Akif'in güftesine yedirdiği muhteva, temsil ettiği milletin tarihi hafızasını diri tuttuğu gibi, aynı milletin istiklâl ve bağımsızlığına olan vurgularıyla da devamlı bir dopingi tesiri bırakmaktadır. Dolayısıyla onun sevenleri kadar, sevmeyenleri üzerindeki tesiri de apaçık ortadadır. Nitekim ilgili ciltlerde yer verdiğimiz 1925 yılı yarışmasına katılan marş güftelerini bu açıdan dikkatle okumanız gerekir. Hemen her marş güftesinde, Akif'e ait mazmun ve imgelerden geçilmemektedir. O şairlerden çoğu, kendilerinden, Akif'ten daha farklı istikamette şiirler istendiğini bildikleri halde!.. Nitekim buna benzer Akif ve *İstiklâl Marşı* tesirlerini, Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu*'sunda da görme imkânı bulmuyor muyduk?

İstiklâl Marşı ile İlgili Dördüncü Aşama

İşte okuduğunuz metnin başından beri yaptığımız izahların ardından, 1930'lar Türkiye'sinde, *İstiklâl Marşı* ve Mehmet Akif adına yepyeni bir evreye daha ulaşılmaktadır. O da *İstiklâl Marşı* ve Mehmet Akif etrafında vuku bulan gelişmelerin hem dönem iktidarı arasında, hem de Tek Parti yıllarının yarı resmi basın organlarında ciddi bazı ayrışmalara yol açmasıdır. Kaldı ki bu hususta yaptığımız tespitlerle, ulaştığımız önemli bazı sonuçlarla, Akif araştırmalarının çoğunda karşılaşma imkânı bulmanız mümkün değildir.

Bu hususla ilgili sonuçlara daha iyi vakıf olabilmek için, elinizin altındaki ciltlerde 1930 sonrasına denk düşen verilerin dikkatle, ama mutlaka her yazı ve belgenin sıra dahilinde okunması gerekecektir. Eğer böyle bir dikkatle ilgili metinler okunursa, orada birbiri ile iç içe geçmiş, üç farklı gelişme ile karşılaşılacaktır.

İstiklâl Marşı ile ilgili bu gelişmeleri şöylece özetlemek mümkündür:

1. 1930 yılında hem *İstiklâl Marşı*'nın güftesini değiştirmekten sarfi nazar eden, ayrıca onun Batılı usullerle icrasını esas alan resmi politikayı içine sindiremeyen, daha farklı bir sınıfın varlığının tespiti!.. Ciltlerdeki belgeleri ve altlarına düştüğümüz izahları okuyanlar, o sınıfın varlığını gözden kaçırmayacaktır. Belli gazeteleri ve yazarları devamlı motive etmek gücüne sahip, *İstiklâl Marşı*'nın değiştirilmesi yolunda da ısrarından geri durmayan bir çevre!.. Bu çevrenin, hükümetin bütününden ayrı, bir iç klik olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nü, devletin resmi istihbarat kuruluşlarını, yerine göre de dönemin Halkevlerini kontrol eden, yönlendirebilen bir odak!.. İşte bu merkezin, dönemin İçişleri Bakanlığı olduğu anlaşılmaktadır.

Nitekim Mehmet Akif'le ilgili sayısız istihbarat raporları düzenlendiğini, çoğu çalışmalardan bilirsiniz. Onların çoğunu okuduğunuzdan da şüphe bulunmamaktadır. O raporların amacı sırf Mehmet Akif değil, Mehmet Akif üzerinden Türkiye'de yaşanan bir çatışmanın şantaj silahlarıdır. Dolayısıyla dönemin İçişleri Bakanlığının bu gayretkeşliğini anlamadan Akif'in ve *İstiklâl Marşı*'nın tarihi yazılamaz.

Bu ciltlerde yer verilen Mehmet Akif ile ilgili istihbarat raporlarına dikkat edilirse, bunların Akif'in hastalığı döneminde ve özellikle de Hatay'ı ziyareti sırasında başlatıldığı kolayca anlaşılmaktadır. Orada Akif'e gösterilen ilgi yoğunluğunun, Ankara'da bir merkezi, özellikle de İçişleri Bakanlığını ve bağlı istihbarat kuruluşlarını ziyadesiyle tedirgin ettiği görülmektedir. Bu tedirginliğe hak verdirmek üzere de ilgili raporlar düzenlenmektedir: Mehmet Akif'in Türkiye düşmanlığı, hilafet taraftarlığı, 150'liliklerle görüşmeleri ve rejim muhalifi vs.

Bu rapor toplu olarak incelendiğinde, iki hususu özellikle düşünmek durumunda kalıyoruz. İlki, Mehmet Akif'in, Hatay üzerinden Türkiye'ye geçiş yapma ihtimalidir. Öyle bir durum vuku bulursa, Akif'in ne tür suçları irtikap ettiğine dair hazırlık çalışmaları olmalıdır bu raporlar. Şöyle ki 150'liklerden Refik

Halit'in yurda dönmesi ve affı için böyle bir yol düşünülmüş, fakat bu gerçekleşmemişti. İşte aynı yola Mehmet Akif için de başvurulması ihtimali karşısında, İçişleri Bakanlığı bu raporları düzenlemekte ve muhtemel bir teşebbüse de şimdiden engel olmak istemektedir. Dolayısıyla İçişleri Bakanlığının, böyle bir kanalı devreye sokacak bir merkezin varlığı hususunda tedirgin olduğu anlaşılmaktadır.

İkinci bir husus, bu ihtimali daha da kuvvetlendirmektedir. İdare içinde, Akif'e sıcak bakması ihtimali bulunan bir merkezin elini ayağını bağlamak için bu raporlar düzenlenmektedir. Bu arada 1936 yılı boyunca hükümet içinde keskin bir kriz yaşandığı bilinmektedir. Başbakan İnönü ve onun karşısında İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile iktisat vekili Celal Bayar!.. Bu ayrışma da kuvvetli olan taraf bu üçlü gruptur. İşte bu üçlü grubun lideri mesabesindeki Şükrü Kaya, Başbakan İnönü'yü Mehmet Akif konusunda köşeye sıkıştırmak istemekte ve muhtemel bir gelişme içinde şimdiden ilgili raporlarla hazırlık yapmaktadır. Nitekim bu ayrışma fazla uzun sürmeyecek, 1937 yılında İsmet İnönü Başbakanlıktan alınmak durumunda kalacaktır. Nitekim bu Rövanşlaşma burada kalmayacak, İsmet Paşa Cumhurbaşkanı olur olmaz (11 kasım 1938) ilk işi adı geçen çeteyi tasfiye edecektir.

İçişleri Bakanlığının bir başka takıntısı da yurda gelişi sırasında, Akif'e hangi makamın izni ile vize verildiği hususudur. Nitekim bakanlığın bundan bilgisi bulunmamakta, bu hususu bakanlık bir türlü şantaj silahlı dönüştürmek için hazırlık yapmaktadır.

2. 1933-1936 yılları arasında dönem basınında kuvvetli bir ayrışma yaşanmakta ve merkezi hükümet idaresi bu ayrışmanın önüne geçememektedir. Önemli bazı başka sebepleri bulunmakla birlikte, bu ayrışma özelde *İstiklâl Marşı* ve Mehmet Akif etrafında cereyan etmektedir.

3. Sizlere bir örnek verelim: 27 Aralık 1936'da, Mehmet Akif'in vefat ettiğini öğrenen üniversiteli gençlerin, can havli ile on binlere ulaşan bir kalabalığı topladığını bilirsiniz. Eşref Edip dâhil bütün Mehmet Akif çalışmalarında ilgili törenin

haşmetinden söz edilir. Fakat o gençlik nasıl toplanmış, kimler toplamış, ya da nasıl olup da böyle bir davete gençler icabet edebilmiştir? Bunun altında yatan sebebin ne olduğunu yoklayan, anlamaya çalışan, tahlilini yapan bir Allah kuluna tesadüf edilmemektedir. Dolayısıyla Türkiye'de yapılmış Akif çalışmalarının derinlikten yoksunluğunu varın siz hesap edin.

İstiklal Marşı'nın Asıl Zafer Yılları ve Gençliğin Bundaki Rolü

İşte bu ciltlerde, Akif ve *İstiklâl Marşı* konusunda üniversiteli gençliğin, dönemin resmi politikalarından kendisini kademe kademe nasıl ayrıştırdığının gizli, örtülü hikâyesini okuyacaksınız. Cumhuriyet'in onuncu yıldönümünün görkemli törenlerle kutlandığı bir tarihte, 1933 yılında başlayan bu yeni Akif ve *İstiklâl Marşı* sevdası öyle büyük gelişmelere sebep olacaktır ki, 1936 yılında Akif'in vefatı ile adeta büyük bir patlamaya dönüşecektir. Dolayısıyla yukarıda üç aşama olarak izah etmeye çalıştığımız gelişmeleri, 1930 öncesinin Türkiye'si ile karıştırmamak; "Türkiye ve *İstiklâl Marşı*", "Türkiye ve Mehmet Akif" adına, ülkede yeni bir dönemin başlangıcı biçiminde değerlendirmek gerekecektir.

Yani sırasıyla önce üniversite gençlerinin zihni değişiyor, ardından da Türk basını kendi içinde tarihi bir ayrışmaya maruz kalıyor. Daha sonra da sözünü ettiğimiz gençlikle basının bir kanadı, açıktan açığa Akif'in ve *İstiklâl Marşı*'nın sözcülüğünü yapmaya başlıyor. Bu vesile ile 1933 yılından itibaren Mehmet Akif'le ilgili haberler, *İstiklâl Marşı ve Çanakkale Şehitleri* ile ilgili yazı ve yorumlar daha birartış kaydediyor. Dolayısıyla açıktan açığa yapılan bu tür Akif ve *İstiklâl Marşı* savunmaları ile, daha önceki yıllarda karşılaşma imkânı bulunmadığını hatırlatmak isteriz.

1930 ortalarında üniversite gençliğinde baş gösteren dönüşümün detaylarına burada girme imkânı bulunmuyor. Fakat bu dönüşüm o kadar önemlidir ki, Mehmet Akif ve *İstiklâl Marşı*'nı açıktan açığa savunan, Akif ve *İstiklâl Marşı*'nın ihtiva ettiği değerler üzerinden, dönem eleştirilerine kalkışan yepyeni, hamleli bir ruh!.. Buradaki fark şudur: Gençler Akif'i herhangi bir

gazeteci, fikir adamı gibi savunmuyor. Maksat ve meramlarını ıkına sıkına, yanlış anlaşılmak endişesinden o kadar uzak bir dille konuşuyorlar. Daha doğrusu da kendilerini, döneme yönelik eleştirel bir dil seviyesine yükseltiyorlar. Toplumsal bir taban olarak yepyeni bir çığır açıyorlar Türkiye'de!.. Bir manada da geleceğin Türkiye'si adına konuşuyorlar. Gençlerdeki bu yüksek hamleyi fark eden Eşref Edip'in ikinci cildi, bu açıdan dikkatle okunmaya değer görünüyor. Daha ileri bir şey söylememiz gerekiyor burada: O da büyük düşünür Nurettin Topçu'nun, dönem gençliğinin haleti ruhiyesinden hareketle **Yarınki Türkiye** kavramına ulaştığı gerçeğidir.

1933 Yılında Çanakkale Ziyaretlerinin İlki

İşte Türkiye'nin ve onun gençliğinin bu tarihi uyanışı, 1933 yılında vuku bulan Çanakkale Şehitleri'ni ziyaretle başlıyor. Oralarda sandığınız gibi herhangi bir şehitlik de yok!.. Sadece ve sadece oraya buraya serpilmiş, savrulmuş, uçsuz bucaksız iskelet yığınları karşılıyor onları!.. Dönemin **Milli Türk Talebe Birliği**'ne mensup gençlerin o ziyaret sırasında nevri dönüyor, vicdanları burkuluyor. İşte bu ziyaretle de yepyeni bir tarih kırılması yaşanıyor ya da yepyeni bir uyanış döneminin kapıları aralanıyor Türkiye'de.

O gençlere kılavuzluk eden, ruhlardaki sönmüş ateşi harekete geçiren, iki öncü isim çıkıyor burada karşımıza. Onlardan ilki **Milli Türk Talebe Birliği**'nin o günkü lideri Tevfik İleri ise diğeri de onun yardımcısı ve ileride Milli Kütüphanenin kuruculuğunu üstlenecek olan Adnan Ötüken olmaktadır.

[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

MİLLİ MÜCADELE, ANKARA VE MISIR YILLARINDA MEHMET AKİF

Selçuk KARAKILIÇ

Arkamda serilmiş yere bir mazi var,
Karşımdaki müstakbelim ondan da harap.
Hâl ortada, bir çöl ki sudan vaz geçtim
Yok ye'simi aldatmaya bir damla serap.

Mehmet Akif

Milli Mücadele ve Ankara Yıllarında Mehmet Akif, birkaç yönden önceki çalışmalardan farklılıklar arz ediyor. Elinizdeki eser, Mehmet Akif'in çevresinde gelişen hadiselerle bizzat kendisinin dahil olduğu tarihi olayları izah etmeye çalışan ilk toplu çalışmadır. İstanbul'un işgali sonrasında, Milli Mücadele'ye destek veren konuşmalar yapan Mehmet Akif'in tarihi Ankara yolculuğundan, gönüllü olarak inzivaya çekildiği Mısır yıllarına ve ardından vatana dönüşüne kadar olan dönemin bir tür panoramasıdır elinizdeki kitap.

Bu eser, "*Arkamda Serilmiş Yere Bir Mazi*" üst başlıklı dizinin üçüncü ve dördüncü cildidir. Mehmet Akif, Halkalı Baytar Mektebinden birincilikle mezun olduğu 1892 yılında bir konuşma yapmış ve o konuşması ertesi günkü *Sabah* gazetesinde (28 haziran 1892, s. 2-3) yayınlanmıştı. Bu tarihi konuşma Akif'in edebi çalışmalarının başlangıcı olarak değerlendirilmiş ve 27 Mayıs 1960 darbesine kadar *Safahat* şairi hakkında Türk basınında çıkan haber, yorum, değerlendirme yazıları, şiir veya karikatür gibi malzemeler titizlikle toplanmış ve bütün bunlar "*Arkamda Serilmiş Yere Bir Mazi*" isimli çalışmamızda bir araya getirilmiştir. *Milli Mücadele ve Ankara Yıllarında Mehmet Akif* cildi ise, bu dizinin 1920-1925 yıllarını kapsamaktadır.

Milli Mücadele ve Ankara Yıllarında Mehmet Akif, İstiklâl Marşı şairinin 1920-1925 yıllarındaki hizmetlerine,

edebi çalışmalarına ve daha ziyade de *İstiklâl Marşı* etrafında vuku bulan gelişmelere ışık tutuyor. Mehmet Akif'in, Milli Mücadele'ye nasıl destek verdiği, başyazarlığını yaptığı *Sebilürreşat* dergisini Milli Mücadele'nin sözcülüğü seviyesine yükseltip üstlendiği çalışmaların ayrıntılarını, en yakın arkadaşları Eşref Edip ve Hasan Basri Çantay'la müşterek hizmetlerini ve Ankara'da Mustafa Kemal Paşa tarafından karşılanmasıyla başlayan Ankara yıllarını bu ciltte toplu olarak okuma imkânı bulacaksınız.

Ankara'da iken çevre illere yaptığı seyahatleri, camilerdeki vaazları ve bu hitabelerin yansımaları, İstanbul hükümetinin Akif aleyhindeki tavrı, milletvekili seçilmesi ve milli marş yarışmasının açılması, Hamdullah Suphi'nin aradığı ve bulamadığı milli marş için şaire yazdığı tarihi mektupla birlikte *İstiklâl Marşı*'nın yazılması ve kabulü, *Milli Mücadele ve Ankara Yıllarında Mehmet Akif* cildinin esasını oluşturuyor.

Maarif Vekâleti'nin "Türk Şairlerinin Nazarı Dikkatine" başlığıyla duyurduğu Milli Marş yarışmasına Mehmet Akif bilindiği gibi katılmamış, Hamdullah Suphi ve Hasan Basri Çantay'ın girişimleriyle *İstiklâl Marşı*'nı yazmak durumunda kalmıştı. Milli marşın yazılmasından sonra bestelenmesi için yarışma açılmış, ancak ülkede Doğu ve Batı müziği tartışmaları yoğunlaşınca bu iş tavsamış, uzunca bir süre Türkiye'de farklı farklı çalınıp söylenir olmuştu. Elinizdeki eserde beste tartışmaları, dönem basınında *İstiklâl Marşı* bestesiyle ilgili polemikler ve marşın kendisinden duyulan bazı rahatsızlıklar ayrı ayrı verilmeye çalışılmıştır.

Dönemin edebiyat ortamı, *büyük edebiyat adamlarının* ve bu arada Süleyman Nazif, Cenap Şahabettin ve Yakup Kadri'nin Akif hakkındaki değerlendirmeleri, bu cildin önemli yazılarını teşkil ediyor. Üstelik Mehmet Akif'in *Asım*'ı da 1924'te yayınlandığı için bu eser hakkında çıkan yazı ve yorumlar, o dönemde yapılan Kuranı Kerim tercümeleri, polemikler, ardından şairin Diyanet İşleri Başkanlığı ile imzaladığı Kuranı Kerim meali sözleşmesi ve yankıları, Akif'in Mısır'a gitmeden önce Mithat Cemal'in evinde çektirdiği fotoğrafının arka planı, yakın dostu

Eşref Edip'in İstiklâl Mahkemelerince tutuklanması ve *Sebilürreşat*'ın kapatılmasına kadar uzanan tarihi hadiseler, *Milli Mücadele ve Ankara Yıllarında Mehmet Akif*'te geniş yer alıyor. Dolayısıyla *Milli Mücadele ve Ankara Yıllarında Mehmet Akif* adlı bu çalışma, büyük şairin 1920-1925 yıllarına ışık tutmakta, dönemin dergi, gazete ve hatıra kitaplarıyla birlikte resmi belgelerle de dönem alabildiğine aydınlatılmaya çalışılmaktadır.

Bu metinlerin neşri hususunda uyguladığımız metodu şöyle özetleyebiliriz:

1. Çalışmamızda,kronolojik yayınladığımız metinlerin arka planlarını aydınlatmak için yazılan dipnotlar dikkatinizi çekecektir. Neredeyse bütün metinlerin altında bazen uzun bazen kısa dipnotlar göreceksiniz. Fakat bu dipnotlar, ansiklopedik ve basit bilgilerden oluşmuyor. Aksine o metnin yazılış sebeplerini, doğurduğu akisleri, yazarların dönem dönem değişen bakış açısını, dönem edebiyatındaki veya gündemdeki yansımalarını, Mehmet Akif etrafında gelişen olayların sebep ve sonuç ilişkisini, dönemin kapalı siyasi atmosferinin içyüzünü tahlil etmeye çalışılmaktadır. Ayrıca dipnotlarda, ilgili yazının önemi ve değeri, yazarının Mehmet Akif'i nerede konumlandırdığı ve ona nasıl baktığı gibi hususlar açıklanmaktadır. Dipnotlar dikkatli okunduğu takdirde, dönem edebiyatı, Mehmet Akif'in edebiyatımızdaki yeri, tarihi hadiselerin içyüzü ve metinlerin arka planları daha iyi anlaşılabilecektir sanıyoruz.
2. Metinleri yayınlarken okuru zorlamayacak, karmaşık ve bir o kadar da arkaik imlâ anlayışından uzak durduk. Özel bir imlâ ile metinlerin okunmasını kolaylaştırmayı düşündük. Çünkü bu tarz çalışmalarda metinlerin yayınlandığı dönemin imlasının esas alınması, metinlerin ruhunun kavranılmasını zorlaştırmakta idi. Dolayısıyla ilgili ciltlerde geçen tarihi olaylara, kişilere, hadiselerin yaşandığı döneme ve elbette Mehmet Akif'e daha ziyade odaklanılmasını istediğimiz için, okurun dikkatini dağıtmayacak

bir imlayı tercih ettik. Buradaki amacımız, okuyucunun dikkatini imladan ziyade metnin muhtevasına teksif arzusudur.

3. Çalışmamızda her metin, ilk yayınlandığı tarih dikkate alınarak neşredilmektedir. Ancak bazen konu bütünlüğü ve dönem algılaması amacıyla, farklı zamanlarda yayınlanmış yazılar hem kendi dönemlerinde, hem de ilgili tarihi dönem içinde değerlendirilebilmiştir. Mesela Ankara dönemi metinlerinden Mithat Cemal'in "Ankara'da" başlıklı yazısı 1939 yılında yayınlanmıştır. Fakat bu metin hem 1939 tarihli ciltte, hem de asıl yer alması gereken dönemde yani *Milli Mücadele ve Ankara Yılları*'nda değerlendirilebilmiştir. Yine mesela Kâzım Nami Duru, İstiklâl Marşı hatıralarını 1933 yılında yayınlamıştır. Kâzım Nami'nin anlattıkları İstiklâl Marşı'nın yazılması fikrinin ilk kime ait olduğunu ve marşın yazım tarihini aydınlatacak önemli bilgiler içerdiğinden, ilgili metin 1921 yılında da kullanılabilmiştir.
4. Bu arada makale, haber, mektup gibi edebi metinlerin yayınlandığı tarihler ayrı ayrı gösterilmiştir. Bunun yanı sıra yayınlanan metinlerin çıktığı gazete ve dergi isimleri de tek tek belirtilmiştir. Böylece Akif çalışmalarına katkıda bulunan her türlü yazar ve araştırmacıların emekleri topluca görünür kılınmak istenmiştir.
5. Metinlerin çıktığı süreli yayınların künyelerindeki tarihler aynen muhafaza edilmiş, fakat bugünkü takvime de çevrilerek verilmiştir. *Hâkimiyet-i Milliye*'nin "İslâm Şairi Akif Bey Ankara'da" başlıklı haberinde olduğu gibi (28 nisan 1336/ 28 nisan 1920).
6. Metinlerin orijinal başlıkları muhafaza edilmiş, başlıksız metinlere ise tarafımızdan isimler verilmiştir. Yalnız dönemi daha iyi kavramak ve anlaşılır kılmak maksadıyla, başlıklara dikkat çekici spot ifadeler ilave edilmiştir.

7. *"Arkamda Serilmiş Yere Bir Mazi"* isimli *Külliyat,* sadece bir metin neşri değil, aynı zamanda fotoğraflarla da tezyin edilmiş büyük bir belgesel repertuarıdır. Mehmet Akif'in orijinal fotoğraflarına, mektuplarına, şairle ilgili gazete ve dergi fotoğraflarına bilhassa ağırlık verilmiştir. Bir bakıma da zengin ve seçkin bir *"Mehmet Akif Albümü"*dür elinizdeki ciltler. Bununla birlikte metinlerde geçen şahıs ve hadiselerin de fotoğraflarına yer verilmiş, dönemin edebiyat ortamı, şair ve yazarların Akif'e, İstiklâl Marşı'na yönelik tartışmaları, savaş yılları, Mütareke ve Milli Mücadele dönemleri, Mehmet Akif'in Mısır yılları çeşitli fotoğraflarla görünür kılınmaya çalışılmıştır.
8. On yıldır devam eden bu çalışma esnasında, mevcut görsellerin temini yolunda yardımlarını esirgemeyen Mehmet Rüyan Soydan Bey'e özellikle teşekkür ederiz. Koleksiyonunun tamamını (fotoğraf, mektup, nota, broşür vs.) kullanmamız için imkân veren Rüyan Bey'in katkıları gerçekten büyüktür. Ayrıca büyük bir koleksiyoner olan Taha Toros arşivinden de çok istifade ettiğimizi belirtmemiz gerekir. Kendisini rahmet ve minnetle yâd ediyoruz.
9. Her ciltte yararlandığımız kaynakları gösteren zengin bir *Kaynakça* bölümü ile metinlerde geçen şahıs ve eser isimlerini ihtiva eden *İndeks* bölümü, eserden faydalanmak isteyenlere büyük bir kolaylık sağlayacaktır ümidindeyiz.

29 Mart 2022, Bakü

MİLLİ MÜCADELE VE ANKARA YILLARINDA

MEHMET AKİF

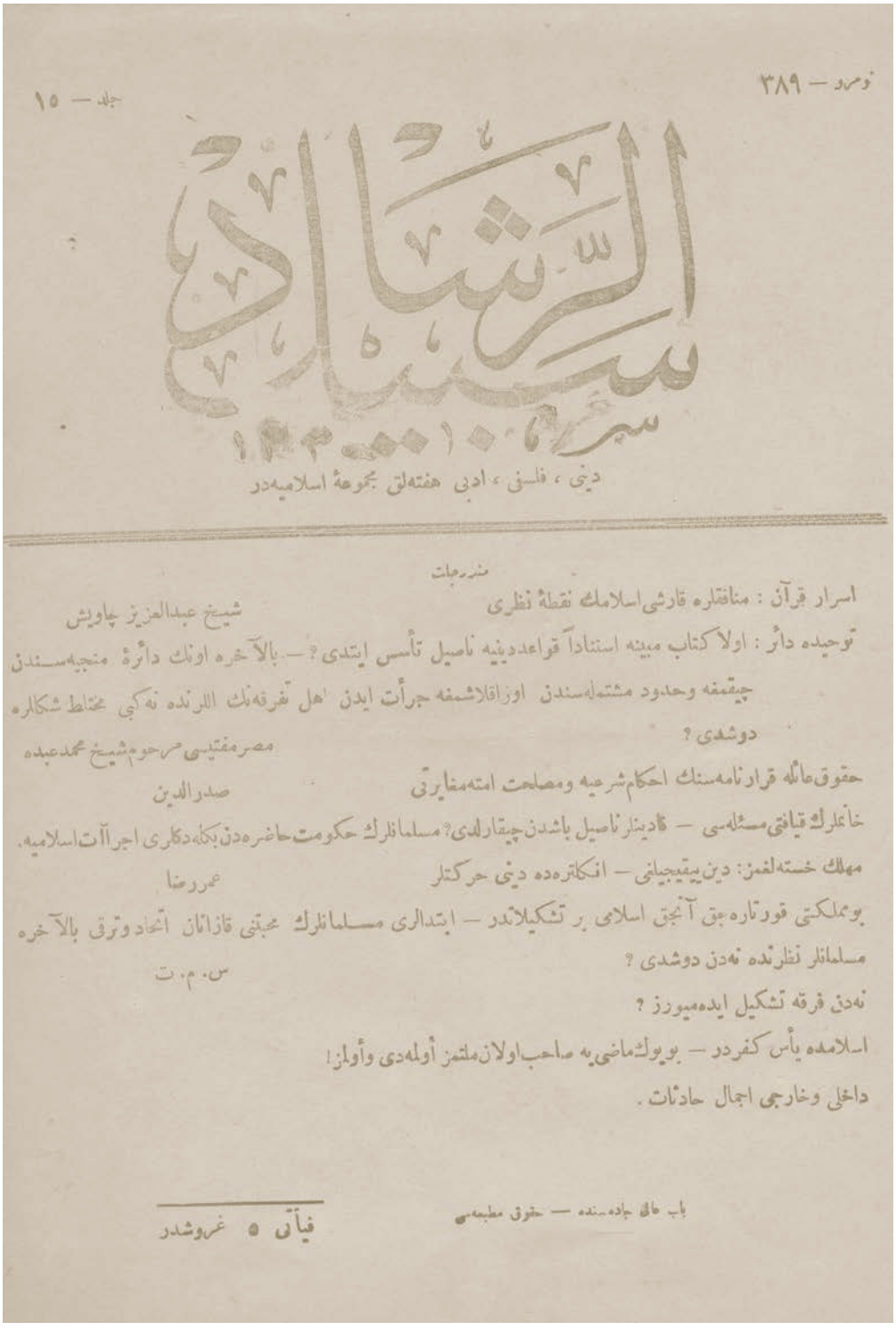
(1920-1925)

٦ ٥ ١

Mehmet Akif, Milli Mücadele yıllarında
Sakallı Nurettin Paşa ile birlikte.
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

نومرو — ۳۸۹ جلد — ۱۵

السبيل الرشاد

دینی ، فلسفی ، ادبی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در

مندرجات

اسرار قرآن : منافقلره قارشی اسلامك نقطهٔ نظری — شیخ عبدالعزیز چاویش

توحیده دائر : اولا کتاب مبینه استناداً قواعد دینیه ناصیل تأسس ایتدی؟ — بالآخره اونك دائرهٔ منجیه‌سندن چیقمغه وحدود مشتمله‌سندن اوزاقلاشمغه جرأت ایدن اهل تفرقه‌نك اللرنده نه کبی مخاط شکلره دوشدی؟ — مصر مفتیسی مرحوم شیخ محمد عبده

حقوق عائله قرارنامه‌سنك احکام شرعیه ومصلحت امته مغایرتی — صدرالدین

خائلرك قیافتی مسئله‌سی — قادینلر ناصیل باشدن چیقارلدی؟ مسلمانلرك حکومت حاضره‌دن بکله‌دکلری اجراآت اسلامیه.

مهلك خسته لغمز: دین بیقیجیلغی — انکلتره‌ده دینی حرکتلر — عمر رضا

یومکتی فورتاره حق آنجق اسلامی بر تشکیلاتدر — ابتدالری مسلمانلرك محبتی قازانان اتحاد وترقی بالآخره مسلمانلر نظرنده نه‌دن دوشدی؟ — س. م. ت

نه‌دن فرقه تشکیل ایده‌میورز؟

اسلامده یأس کفردر — بویوك ماضی یه صاحب اولان ملتمز أوله‌دی وأولمز!

داخلی وخارجی اجمال حادثات.

باب عالی جاده‌سنده — حقوق مطبعه‌سی

فیاتی ۵ غروشدر

Mehmet Akif ve Eşref Edip'in yönetiminde çıkarılan *Sebilürreşat*, Millî Mücadele'yi destekleyen önemli bir dergiydi.
[M. Rüyan Soydan Arşivi]

SEBÜLÜRREŞAT'TAN MİLLİ MÜCADELEYE DESTEK*

Hindistan'daki İslâm mütefekkirlerinden Şeyh Müşir Hüseyin Kıdvay'ın başta İngilizlere olmak üzere bütün işgalci devletlere ateş püsküren, Türkleri müdafaa eden İslâm'a Çekilen Kılıç adlı eserini İngilizceden Türkçeye tercüme ediyoruz. Her türlü tehlikeyi göze alıp gizli olarak Necmi İstikbal Matbaası'nda on binlerce nüsha bastırıp Anadolu'ya sevk ediyoruz. Bu eserin basılması hususunda matbaa sahibi merhum Ahmet Efendi'nin cesaret ve fedakârlığını hiç unutmuyorum. Sonradan İngilizler bu eserin kimin tarafından tercüme edildiğini ve hangi matbaada basıldığını çok aradılarsa da bulamadılar.

Fakat Balıkesir'e gittiğimiz, orada Kuva-yı Milliye ile bağ kurduğumuz İngilizlere jurnal edildiği için *Sebilürreşat*'a karşı baskılar artmıştı. Sansür, yazılarımızı paramparça ediyor, bazen gazetemizin çeşitli sayfaları bembeyaz çıkıyordu.

Biz en ziyade, Anadolu'da taraf taraf harekete geçen milli kuvvetleri bir merkeze bağlayacak, bir merkezde toplayacak kuvvetli bir lidere ihtiyaç olduğuna şiddetle inanıyorduk. Bunun için de sürekli olarak birlik ve beraberlikten, fırka ihtiraslarından uzaklaşarak bütün gücümüzü yalnız memleket müdafaasına sarf etmemiz, harcamamız gerektiğini savunuyor; bu görüşü müdafaa ediyorduk.

Bu sebeple Mustafa Kemal Paşa'nın teftiş vazifesiyle, fakat hakikatte bu kuvvetleri derleyip toplamak üzere Anadolu'ya gönderilmesine hükümetin karar vermesi, bizi çok sevindirmişti. Buna hükümet üyeleri arasında şiddetle karşı çıkan birkaç kişi vardı. Onlar bunun böyle olacağına inanmıyor, itimat etmiyor; ısrarla muhalefet ediyorlardı. Biz buna üzülüyorduk. Fakat bu muhalifler azınlıkta kalıp da Paşa'nın Anadolu'ya geçmesinden biz çok memnun olduk. Dağınık hareketlerin toplanarak siyasi bir

* Eşref Edip, *Milli Mücadele Yılları*, (Yay. Haz. Fahrettin Gün), Beyan Yayınları, İstanbul 2001, s. 33-35

مسئول: ابوالضیاء زین العابدین — ع. اشرف ادیب

صراط مستقیم

۱۳۲۶

دین، فلسفه، ادبیات، حقوق وعلوم‌دن باحث هفته‌لق رساله‌در

درسعادته یکی پوسته‌خانه قارشوسنده دائره مخصوصه‌در

اعلان: مکتوب موافق آثار جدیه مع‌المنونیه قبول اولنور درج اعلانلرینه آثار اهمیه ویریلیر

مؤسسلری: ابوالضیاء زین العابدین — ع. اشرف ادیب

	سنه‌لکی	الی‌آیلغی
درسعادته	٦٥	٣٥
ولایاته	٩٠	٥٠
ممالک اجنبیه‌ده	٩٠	٥٠ غروشدر.

تاریخ تأسیسی: ۱۱ تموز ۳۲٤

درسعادته نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیمتلرینه مقابل پورو ایله کوندریلیرسه سنوی ۲۰ غروش فضله آلنیر.

درسعادته پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور.

عدد: ١٥ — ١٥ — ٣٢٦ ذی‌القعده ٩ پنجشنبه ٢٠ تشرین‌ثانی ٣٢٤ — برنجی سنه

تفسیر شریف

تفسیر الفاظ

(اهد) «هدی، یهدی» دن صیغهٔ امراولوب دعاوتضرع مقامنده مستعملدر. مصدری اولان هدایت لطفه مقارن دلالت معناسنه‌در. بناءً علیه خیر وسعادته دلالت وارشاد مقامنده استعمال اولنور. مقتضای مفهومی اولان مفعولیتك برنجیسنه بنفسه، ثانیه لام ویاالی حرف جریله متعدی اولور. بعضاً ثانی‌یه‌ده بنفسه تعدیه اولنور. بناءعلیه «هداءالله للحق والی‌الحق» دینلدیکی کبی «هداه الله الحق» دخی دنیلور. شیخین [علامهٔ زمخشری وقاضی بیضاوی] عندنده اصل اولان استعمالی صورت اولی اولوب ایکنجی صورتله استعمالی «واختارموسی قومه» نظم جلیلی کبی حذف وایصاله محوللدر.

دلالت وارشاد ارائهٔ طریق وبیان حقیقت دیمك اولمسنه مبنی هر مهدیبك واصل سعادت ونائل سلامت اولمسی لازم‌گلیورسه‌ده بومقامده مطلوبه موصل اولهحق دلالت مؤثره معناسنه‌در. زیرا قرآن کریمده بنفسه متعدی اولهرق وارد اولان هدایت فعللری علی‌الاکثر بویله‌در. «لهدیتهم سبلنا» «ویهدیك صراطاً مستقیماً» کبی

نوع بشرك مظهر اولهکلدیکی هدایت سبحانیه باجمله افرادك مسعودیتلرینه مدار اولهحق غایت واسع ومتنوع برنعمت عظیمه‌در. طرق واسبابك تنوعی نسبتنده هدایتك تنوع ایلدیکی اقسامی حصر واحاطه ممکن دکلدر. بوراده بحث ایده‌جکمز اقسام هدایت هربرینك تحتنده بی‌نهایه انواع مندرج بولنان برطاقم اجناس ومراتبدن عبارتدرکه یونلر بروجه آتی درت قسمه حصر اولنه بیلور.

اما حیوانات سائره ایله نباتات ومعادن حقنده حکم ومصالح اقتضاسنه کوره وضع بیوریلان قوانین فطرت ایله فلکیاتك مدار انتظامی اولان موازین کلیه اشبو اقسام اربعه‌دن خارجدر. حالبوکه کائناتك هربرنده مشاهده اولنان انتظام تام ایله ترقیات وتکملاتك هرنوعی مبدأ فیاض اقدسدن فیضان ایتمش الهام حقیقت وابداع طبیعت قبیلندن بر هدایت خاصه‌نك اثر مخصوصیدر. نصل‌کم «اعطی کل شیءٍ خلقه ثم هدی»، «والسماء رفعها ووضع المیزان» کبی نصوص عالیه بوحقیقتی اشعار ایتمکده‌در. بناء علی ذلك مقسم اولان هدایت الهیه نوع انسانه متعلق بولنان هدایتدن عبارت قلنمشدر.

برنجی مرتبه: بر طاقم قوای محرکه ومدرکه افاضه بیورمق واسطه‌سیله حاصل اولان هدایتدرکه انسان بوسایه‌ده معاش ومعاد مصالحنه اهتدا ایدیبیور. قوای محرکه‌نك انواع عدیده‌سی اولدیغی کبی قوای مدرکه دخی قوهٔ عقلیه وحواس ظاهره وباطنه‌دن عبارتدر. ایشته انسان بوطریق ایله اقوال واعمال وعقائد واخلاق ومقامات واحواله متعلق هرشیده حق ایله باطل بینی تفریقه اقتدار کسب ایدیبیور.

ایکنجی مرتبه: اعتقادیانده حق ایله باطل وعملیاتده صلاح وفساد بینی فارق اولهحق حجج ودلائل نصبی واسطه‌سیله حصول بولان هدایتدرکه «الم نجعل له عینین ولسانا وشفتین وهدیناه النجدین» نظم جلیل ایله بوایکی مرتبه‌یه اشارت بیورلمشدر.

معنای شریفی: انسان ایچون ایکی کوز وبر لسان ایله مدار تکلم وتزین ایکی دوداق خلق ایتدم ونصب دلائل ایله کندیسنی خیر وشر طریقلرینه دلالت ایلدم.

[«نجد» مکان مرتفع معناسنه‌در. بوراده وضوحی اعتباریله ارتفاع معنویی حائز اولان دلیلده مستعملدر. بعض ارباب تفسیر «نجدین»ی

MİLLİ KÜTÜPHANE ANKARA 1946

Sebilürreşat'ın 3 aralık 1908 tarihli sayısının kapağı.
[Milli Kütüphane Arşivi]

merkezi birliğe bağlanacağı hakkındaki kanaatlerimizin gerçekleşeceğine dair güvenimiz, inancımız tamdı. Nitekim hakikaten de öyle oldu.

Ankara'da Büyük Millet Meclisi kurulunca bir müddet onun hususi postasını idare ettik. Bir kurye, bir çanta içinde Ankara'nın hususi postasını *Sebilürreşat* idarehanesine getiriyor, Milli Mücadele grubundan bir subay gelip çantayı alıyordu. Bu hususta merhum Profesör Hasan Lami Efendi'nin de vatanseverlik yolunda çok büyük hizmetleri geçtiğini burada kaydetmek bir görevdir. Çantayı gelip alan subayın ismi hatırımda değil.

1900'lü yılların başlarında Ankara evleri.
[Dericizade Arşivi]

Mustafa Kemal Paşa'nın Telgrafı
ŞAİR MEHMET AKİF'İN ANKARA'YA DAVETİ*

…muhabiri Mister Bravn ve Robert Kolej'de tarih muallimi Amerika Ticaret Odası katiplerinden Mister Mor, Amerikan Muavenet Heyeti azasından Madam Rays ile Matmazel Cilyove, Amerikan mümessili Amiral Bristol'e, İtalyanlardan Mösyö Fago ile Miralay Kaprini ve Mösyö Dinari'ye, Fransızlardan Bahriye İstihbarat Şubesinde müdür Mösyö Rolen ve muavini Gavabe'ye verilecektir. Bunlardan Amerikalılar Fevziye Mektebi vasıtasıyla bulunacak, tarih muallimesi ve Halide Edip Hanım'ın hemşiresi Belkıs Hanım görecek ve Belkıs Hanım ayrıca Londra'da Matmazel Frayn adresine de gönderecektir. İtalyanları Ömer Abdülkadir tanır.

4. Matbuat-ı ecnebiye ve dâhiliyenin temini için şimdilik Refik İsmail Bey'den elli lira alınız. Oraya Bursa tarikiyle para irsâli derdestdir.

5. Ömer Abdülkadir Bey'in biraderi Bedii Bey'deki miftahın Kör Ali Bey'ce alınması.

6. Seyyar makine tedarik edilsin muhabere memuru temin olunacaktır.

7. Haritaların kuryeler vasıtasıyla gönderilmesi.

8. İstenilen Telsiz Telgraf mütehassıslarının ne vakit yola çıkarılabileceklerinin iş'ârı ve tesrîi.

---

* MSB, ATASE, ATA-ZB, 29/96-4, 8 nisan 1920 *Mehmet Akif ve İstiklal Marşı,* Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2021, s. 88-89

*Milli Mücadele yılları*nda daha Ankara Meclis'i açılmamışken, Mustafa Kemal Paşa tarafından İstanbul'a çekilen önemli bir telgraf metni! İlgili telgrafın baş kısımlarında yazılan hususları anlayabilmiş değiliz. Fakat son kısımlarda Ali Şükrü, Mehmet Akif ve Fatin Hocaya duyulan ihtiyaç ise ortadadır. İlgili telgraf davetinde ifade edilmemiş olsa bile, bu kişilerin Meclis'in açılışından (23 nisan 1920) evvel Ankara'ya ulaşmalarının istenildiği bilinmektedir.

9. Propaganda için orada münevver hanımları arasında şimdiden teşkilat vücuda getirilmesi.

10. Burada ulemaya ihtiyaç vardır. Ali Şükrü Bey'le görüşülerek, Hoca Fatin (Fatin Gökmen), Şair *Mehmet Akif* efendilerin ve sair tensip edileceklerin sürat-i sevkleri.

Kartal'da Hüsnü Efendi'ye.

Mustafa Kemal
8 nisan 1336/ 8 nisan 1920

MEHMET AKİF ANKARA'YA DAVET EDİLİYOR*

Bir gün Akif'le *Sebilürreşat*'ın idarehanesinde konuşuyorken merhum Ali Şükrü geldi.

— Haydi hazırlanın gidiyoruz, dedi.

— Nereye? dedik.

— Ankara'ya. Oradan sizi çağırıyorlar. Paşa sizi istiyor. *Sebilürreşat*'ın Ankara'da neşredilmesini istiyor. *Sebilürreşat*'ın Ankara'da neşrolunması milli harekâtın manevi cephesini güçlendirecektir.

Ali Şükrü Bey, Mehmet Akif'in "nasıl gideceğiz?" sorusuna, "Basbayağı gideceğiz. Biz ikimiz Üsküdar'dan yola çıkacağız, İngiliz hatlarını yararak geçeceğiz. Eşref sonra gelir. Buradaki işleri yoluna koyar, Karadeniz tarikiyle İnebolu'ya çıkar, oradan gelir."

Anadolu Harekâtı Milliyesi genişleyerek Ankara'da toplanmaya başlayınca üstat:

— Artık burada duracak zaman değildir, gidip çalışmak lâzım. Bizim tarafımızdan halkı tenvire ihtiyaç varmış. Çağırıyorlar, mutlaka gitmeliyiz. Ben yarın Ankara'ya hareket ediyorum. Hiç kimsenin haberi olmasın. Sen de idarehanenin işlerini derle topla *Sebilürreşat* klişesini al, arkamdan gel. *Meşihat*'takilerle de temas et, Harekâtı Milliye aleyhinde bir halt etmesinler, dedi.

Elini öptük, vedalaştık, üstadın Anadolu'ya geçtiği anlaşılınca bize karşı tazyikat arttı.

* Eşref Edip, *Mehmet Akif Hayatı ve Eserleri*, c. 1, Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı İstanbul 1938, s. 56

Ali Şükrü Bey, Mehmet Akif'in en yakın dostlarından biridir. Eşref Edip'in hatırasından öğrendiğimize göre, onun Milli Mücadele kadroları ile ilişkisi Akif'ten daha önceye dayanmaktadır. Bu arada Mehmet Akif ile Ali Şükrü Bey'in dostlukları Ankara yıllarında da devam etmiştir. Nitekim Ali Şükrü Bey Meclis'te İkinci Grub'un liderlerinden biri seviyesine yükseldiği sıralarda *Tan* adlı muhalif bir gazete çıkarmış (20 kanunusani 1338-8 nisan 1338/1923, 68 sayı) ve o gazetenin başlık altı spotunu da Mehmet Akif kaleme almıştır:

> Garbın üç yüz sene var gündüze dönmüş gecesi
> Sen de ey Şark uyuyorsun o zamandan beridir
> Kararan başka sular, şimdi senin nevbet uyan
> Doğuyor beklediğin gün: Ağaran *Tan* yeridir.

Bu arada Mehmet Akif ile Ali Şükrü Bey'in, Mustafa Kemal'in 8 nisan 1920 tarihli davetinin ardından 10 nisan 1920 günü Ankara'ya hareket ettikleri bilinmektedir.

MİLLİ MÜCADELE ALEYHİNDE ÇIKARTILMAK İSTENEN FETVAYA ŞEYHÜLİSLÂM HAYDARİ-ZÂDE'NİN DİRENMESİ*

Akif ve Ali Şükrü Ankara'ya gidedursunlar, ben İstanbul'da hazırlanmaya başladım. O sıralarda İngilizlerin baskısı iyice artmıştı. Anadolu'da gelişmeye başlayan milli kıyama karşı türlü türlü engeller ihdas etmeye uğraşıyorlardı. Bu arada yine İngilizler, Anadolu'daki hareketin gayri meşruiyeti hakkında bir de fetva neşri için çok şiddetli tazyikle bulunuyorlardı.

Şeyhülislâm Haydari-zâde İbrahim Efendi idi. Âlim, faziletli, din ve millet sevdalısı edip bir zat... Çok ıstırap içinde idi. Öteden beri yakın dostumuz olduğu için büyük bir güvenle içini bana döküyordu. Anadolu'daki millî hareketin çok şiddetli taraftarı idi. Kendisini yakından tanıyanların hepsi onun bu vatanseverliğini biliyordu, İngilizlerin İstanbul hükümetine tazyikine karşı Şeyhülislâm Haydarî-zâde direniyor, böyle bir fetvanın neşrindeki mahzurları, zararları anlatıyordu. Fakat bir türlü dinletmeye muvaffak olamıyordu. "Çekileceğim, başka çare kalmadı" diyordu.

— Onların da isledikleri bu değil mi? Çekilmeniz kat'iyen doğru değil, dedim. Derhal başkasını getirirler, istedikleri fetvayı alırlar. Fakat siz burada kaldıkça asla bunu yapamayacaklar. Böyle zamanlarda her şeyi göze alarak fedakârlıkta bulunmak lazım.

* Eşref Edip, *Milli Mücadele Yılları*, (Yay. Haz. Fahrettin Gün), Beyan Yayınları, İstanbul 2001, s. 39

MİLLİ MÜCADELE ALEYHİNE İSTANBUL FETVASI*

"Dünya düzeninin sebebi olan ve kıyamet gününe kadar ulu Tanrı'nın daim eyleyeceği İslâm Halifesi hazretlerinin velâyeti altında bulunan İslâm memleketlerinde bazı kötü kimseler anlaşarak ve birleşerek ve kendilerine elebaşılar seçerek Padişahın sadık uyruklarını hile ve yalanlarla aldatmakta, yoldan çıkarmaktadırlar. Padişahın yüksek buyrukları olmaksızın asker toplamaktadırlar. Görünüşte askeri beslemek ve donatmak bahaneleriyle, gerçekte ise mal toplamak sevdasıyla, şeriata uymayan ve yüksek emirlere aykırı bir takım haksız, ödemeler ve vergiler koymakta ve çeşitli baskı ve işkencelerle halkın mal ve eşyalarını zorla almakta ve yağmalamaktadırlar. Böylece insanlara zulmetmekte, suçlamakta ve padişahın ülkesinin bazı köy ve şehirlerine saldırmak suretiyle tahrip ve yerle bir etmektedirler. Padişahın sadık tebasından nice insanları öldürmekte ve kan döktürmektedirler. Padişah tarafından atanmış bazı dini, askerî ve sivil memurları istedikleri gibi memuriyetten çıkarmakta ve kendi yardakçıları-

* Prof. Dr. Ali Sarıkoyuncu, *Milli Mücadelede Din Adamları*, c. 1, DİB Yayınları, Ankara 2007, s.

Mehmet Akif'in Ali Şükrü Bey'le 10 nisan 1920 tarihinde İstanbul'dan Ankara'ya hareket ettiği bilinmektedir. Hareketi öncesinde de Eşref Edip'e, Meşihat Makamı ile temas etmesini, herhangi bir yanlış harekete tevessül etmemelerini hatırlatmasını istemişti. Nitekim Eşref Edip bunun için önce Haydari-zade ile, ardından da yeni atanan şeyhülislâm Dürrizade'yi makamında ziyaret etmiş ve gerekli ikazlar da bulunmuştu. Fakat buna rağmen de fetvanın yayınlandığı görülmektedir.

Birbirinin devamı beş madde olarak düzenlenen fetvanın, İngiliz işgal kuvvetlerinin baskısı ve Damat Ferit hükümetinin ihtirasları ile hazırlandığı bilinmektedir. İlgili fetva örneğini sadeleştirilmiş metin olarak verdiğimiz için orada Anadolu Kurtuluş Mücadelesi hakkında neler söylendiği kolayca anlaşılabilecektir.

Bu fetvanın arkasında duran siyasi iktidarın, yani Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin tarihi bir saflığı yatmakta idi. Onlar İttihat ve Terakki iktidarları döneminden beri İngilizlerle dayanışma içinde olunmasını istiyorlardı. Dahası onlar İngiliz işgalini, ülkenin İttihatçılardan arındırılması için bir fırsat telakki ediyorlardı. Nitekim onlar için ülkenin işgali değil de, İttihatçıların bertaraf edilmesi daha öncelikli bir mesele idi.

nı atamaktadırlar. Hilâfet merkezi ile padişahın ülkesi arasındaki ulaştırmayı ve haberleşmeyi kesmekte ve devletin emirlerinin yapılmasına engel olmaktadırlar.

Böylece hükümet merkezini tek başına bırakmak, Halifenin yüceliğini zedelemek ve zayıflatmak suretiyle yüksek Hilâfet katına ihanet etmektedirler. Ayrıca padişaha itaatsizlik suretiyle devletin düzenini ve asayişini bozmak için düzme yayımlar ve yalan söylentiler yayarak halkı azdırmaya çalıştıkları da açık bir gerçektir. Bu işleri yapan yukarıda söylenmiş elebaşılar ve yardımcıları ile bunların peşlerine takılanların dağılmaları için çıkarılan yüksek emirlerden sonra, bunlar hâlâ kötülüklerine inatla devam ettikleri takdirde, işledikleri kötülüklerden memleketi temizlemek ve kulları fenalıklardan kurtarmak dince yapılması gerekli olup, Allah'ın "öldürünüz" emri gereğince öldürülmeleri şeriata uygun ve farz mıdır? Beyan buyrula!..

Cevap: Allah bilir ki olur.

Dürri-zâde El-Sayid Abdullah

Böylece Padişahın, ülkesinde savaşma kabiliyeti bulunan müslümanların adil Halifemiz Sultan Mehmet Vahdettin Han Hazretlerinin etrafında toplanarak savaşmak için yapacağı davet ve vereceği emre uymak suretiyle adı geçen asilerle çarpışmaları dince gerekir mi? Beyan buyrula!..

Cevap: Allah bilir ki, gerekir.

Dürri-zâde El-Sayid Abdullah

Bu takdirde, Halife Hazretleri tarafından sözü edilen asilerle savaşmak üzere görevlendirilen askerler, çarpışmazlar ve kaçarlarsa büyük kötülük yapmış ve suç işlemiş olacaklarından dünyada şiddetle cezayı, ahirette de çok acı azabı hak ederler mi? Beyan buyrula!..

Cevap: Allah bilir ki, ederler.

Dürri-zâde El-Sayid Abdullah

Bu takdirde Halife askerlerinden asileri öldürenler gazi, asilerin öldürdükleri şehit sayılırlar mı? Beyan buyrula!..

Cevap: Allah bilir ki, sayılırlar.

Dürri-zâde El-Sayid Abdullah

Bu takdirde padişahın askerlerle savaşmak için verdiği emre itaat etmeyen müslümanlar günahkâr ve suçlu sayılıp şeriat yargılarına göre cezalandırılmayı hak ederler mi? Beyan buyrula!

Cevap: Allah bilir ki, ederler.

Dürri-zâde El-Sayid Abdullah
11 nisan 1334/1920

Mustafa Kemal Paşa teftiş sırasında.
[Taha Toros Arşivi]

MEHMET AKİF'İN İSTANBUL'DAN GEYVE'YE HAREKETİ*
[Kuşçalı Bölge Komutanından Mustafa Kemal Paşa'ya]

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine,

Endaht Mektebi'ne ait sekiz bomba topu, yüzü mütecaviz mermisi ve yedi mitralyözle Dersaadet'ten gelen esliha sandıkları Eşref Bey'e teslim edilerek Bolu istikametine hareket etmiştir. Bilâhere zât-ı devletlerinden gelen şifreler Eşref Bey'e verilememiştir. 14 nisan 1336/14 nisan 1920 akşamı Bulgar Sadık çetesi kırk mekkare ile Maltepe Endaht Mektebi'ne giderek seksen sandık cephane ve daha sair şeyler alarak dün buraya vasıl olmuştur.

Bugün Geyve'ye hareket eden mumaileyhe Şair Mehmet Akif Bey, Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey, Kütahya Mebusu Ragıp Bey, Soysallıoğlu İsmail Bey ile Lahey Şehbenderi Ferit Halit Bey ve evvelce Eşref Bey'le de Eczacı Hulusi Bey Kadıköy Daire Müdürlüğü'nden mazûl Rıfat Bey, Nuri Bey, Hamdullah Suphi Bey'in biraderi Kerim Bey, Binbaşı Çolak İbrahim Bey, ihtiyat zâbiti Halil beyler hareket etmişlerdi. Bu akşam Fevzi Çakmak ve yarın akşam da vürûd edecek Yakup Şevki ve Nurettin Paşaların hareketlerini ayrıca arz edeceğim.

Menzil vazifesi emr-i âlîleri üzere icra edilecektir. Yalnız fırkanın bir an evvel vazifesini deruhte etmesi emir buyurmaklığınızı istirham ederim.

Havalî Kumandanı
Oğuz

---

* MSB, ATASE, ATA-ZB, 29/116-2, 17 nisan 1336/ 17 nisan 1920

Mehmet Akif ve İstiklal Marşı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2021, s. 90-91

Milli Mücadele'ye katılmak veya desteklemek maksadıyla işgal altı İstanbul'undan Anadolu'ya yönelen siyasiler, gazeteciler, yazarlar, önemli askerler ve bu arada Ali Şükrü ile birlikte yola çıkan şair Mehmet Akif'in Geyve'ye doğru hareket ettiklerine dair önemli bir belge.

ANKARA FETVASI*

Bu fetva, 16 nisan 1920'de Heyet-i Temsiliye Riyasetince Anadolu'ya gönderilerek bütün müftülüklere tebliğ edildi ve bunu, her müftünün onaması talep edildi. Ayrıca bu konuda mülki ve askeri yetkililerden yardımcı olunması istenilmiştir.

Dünya nizamının sebebi olan İslâm Halifesi Hazretlerinin, Halifelik makamı ve saltanat yeri olan İstanbul, müminlerin emirinin (padişahın) varlığının sebebine aykırı olarak, İslamların düşmanı olan devletler tarafından fiilen işgal edilerek, İslâm askerleri silahlarından uzaklaştırılıp, bazıları haksız olarak şehit edilmiş, Halifelik merkezini koruyan bütün istihkâmlar, kaleler, savaş aletleri zapt edilmiş ve resmî işleri yürüten ve İslâm ordusunu donatmakla görevli Bab-ı Ali'ye (Başbakanlık) ve Harbiye Nezareti'ne el konmuştur.

Bu suretle Halife, milletin gerçek menfaatleri uğrunda tedbir almaktan men edilmiştir.

---

* Prof. Dr. Ali Sarıkoyuncu, *Milli Mücadelede Din Adamları*, c. 1, DİB Yayınları, Ankara 2007, s. 152-157

İstanbul'da Hürriyet ve İtilaf iktidarının Şeyhülislamı Düri-zâde'nin hazırladığı 11 nisan 1336/1920 tarihli fetvaya, Anadolu'dan yapılan tarihî mukabele. Aradan on bir gün geçtikten sonra verilen bu tarihi cevap, Milli Mücadele'nin temel dayanaklarından birini teşkil etmektedir. Sadeleştirilmiş haliyle verdiğimiz Ankara fetvasının muhtevası kolayca anlaşılabilecek durumdadır.

Diğer bir husus ise, Akif'in Ankara'ya varışından iki gün önce ilan edilen bu fetvanın düzenleyicisinin Rifat Börekçi oluşudur. O sırada Ankara müftüsü olan Rifat Börekçi 1924 yılından itibaren yeni teşkil edilen Diyanet İşleri Riyaseti'nin başına getirilecektir. Bu arada Mehmet Akif'e *Kuran Meali,* Elmalılı Hamdi Efendiye de *Kur'an Tefsiri* hazırlama görevinin verilmesi, ayrıca da Elmalılı Hamdi'nin hazırladığı dokuz büyük ciltlik tefsirin Diyanet İşleri yayını olarak neşredilmesi onun büyük hizmetleri arasında zikredilebilir. İlgili tefsirin ilk cildi 1935'te ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı ciltler 1936'da yedinci, sekizinci ve dokuzuncu ciltler 1938 yılında yayımlanmışlardır. Kendisinin 5 mart 1941'de vefatının ardından aynı göreve Şerafettin Yatlkaya'nın getirildiği bilinmektedir.

Sıkıyönetim ilân edilip harp divanları kurulmuş, İngiliz kanunları uygulanarak kararlar verilmek suretiyle Halife'nin yargı hakkına müdahale edilmiştir. Yine Halife'nin rızası olmadığı halde, Osmanlı toprakları olan İzmir, Adana, Maraş, Antep ve Urfa taraflarına düşmanlar saldırıp oradakileri müslüman olmayan uyruklarımızla el ele vererek İslâmları toptan yok etmeye, mallarını yağmalamaya ve kadınlarına tecavüze, müslüman halkın bütün kutsal inançlarına hakarete kalkışmışlardır.

Anlatılan şekilde hakarete ve esirliğe uğrayan Halifelerini kurtarmak için, ellerinden geleni yapmaları bütün müslümanlara farz olur mu?

Cevap: Allah iyisini bilir ki, olur.

Bu suretle, Halifeliğin meşru hakkını elinden alanlardan kurtarmak ve fiilen saldırıya uğrayan vatan topraklarını düşmandan temizlemek için uğraşan ve çalışan İslâm halkı, şeriatça Allah yolundan ayrılmış olurlar mı?

Cevap: Allah en iyisini bilir ki, olmazlar.

3- Halifeliğin gasp edilen haklarını geri almak için düşmanlara karşı açılan mücadelede ölenler şehit, kalanlar gazi olurlar mı?

Cevap: Allah en iyisini bilir ki olurlar.

Bu suretle din uğrunda savaşan ve görevini yapan halka karşı düşman tarafını iltizam ederek İslâmlar arasında silâh kullananlar ve adam öldürenler şeriat bakımından en büyük günahı işlemiş ve fesatçılık işlemiş olurlar mı?

Cevap: Allah en iyisini bilir ki olurlar.

Bu suretle aslında istemediği halde düşman devletlerinin zoru ve kandırması ile, olaylara ve gerçeğe uymayarak çıkarılan fetvalar, müslümanlar için şeriatça dinlenir mi ve ona uyulur mu?

Cevap: Allah en iyisini bilir ki uyulmaz.

22 nisan 1336/1920

Ankara Fetvasını İmzalayan Din Adamları Müftü, Müderris ve Ulemadan Mebuslar	
Davet adına Ankara Müftüsü	Mehmet Rifat
Bilecik Müftüsü	Mehmet Nuri
Bursa Müftüsü	Ahmet Hamdi
Eskişehir Müftüsü	Mehmet Salih
Kütahya Müftüsü	Fevzi
Gümüşhane Müftüsü	Mehmet Fevzi
Sinop Müftüsü	Salih
Samsun Müftü	Vekili Bahri
Tokat Müftüsü	Elhac Ömer
Denizli Müftüsü	Ahmet Hulusi
Diyarbakır Müftüsü	Elhac İbrahim
Çerkeş Müftüsü	Mustafa
Taşköprü Müftüsü	Mehmet Emin
Ayancık Müftüsü	İsmail Hakkı
İnebolu Müftüsü	Ahmet Hamdi
Boyabat Müftüsü	Ahmet Şükrü
Daday Müftüsü	Rüşdü
Tosya Müftüsü	Bahaeddin
Araç Müftüsü	Hasan Tahsin
Tirebolu Müftüsü	Ahmed Necmeddin
Bünyan Müftüsü	İbrahim Hakkı
İnegöl Müftüsü	Fehmi
Yenişehir Müftüsü	Hüseyin Hüsnü
Narman Müftüsü	İsmail Hakkı
İspir Müftüsü	Ahmet

Akdağ Müftüsü	Mehmet Edip
İskilip Müftüsü	İsmail Hakkı
Urfa Müftüsü	Hasan
Hizan Müftüsü	Mustafa Sırrı
Maçka Müftüsü	Kâmil
Gemlik Müftüsü	Ahmet Vasfi
Mihalıççık Müftüsü	Abdülgafûr
Kirmastı Müftüsü	Osman
Söğüt Müftüsü	Mustafa
Tortum Müftüsü	Elhac Ali
Gümüşhacıköy Müftüsü	Ali Rıza
Merzifon Müftüsü	Vehbi
Yusufeli Müftüsü	Ahmet
Karahisar-ı Sâhib Mebusu, Müderris	Mehmed Şükrü
Isparta Mebusu, Ulemadan Hafız İbrahim Silifke Mebusu	Kuzâttan Hacı Ali
Bursa Mebusu, Karacabey Müfti-i Sabıkı	Mustafa Fehmi
Kayseri Mebusu, Müfti-i Sabıkı	Ahmed Remzi
Ankara Ulemasından, Kocabey Medresesi Müderrisi	Beynamlı Elhac Mustafa
Molla Büyük Medresesi Müderrisi	İsmail
Sâriyye Medresesi Müderrisi	Mehmet Şevki
Zeynelâbidin Medresesi Müderrisi	Hamza
Sarı Kadın Medresesi Müderrisi	Tevfik
Bayezid Dersiamlarından	Rıfat
Bursa Ulemasından, Reisu'l-Müderrisin	Hacı Yusuf

Sivas Mebusu, Ulemadan	Mustafa Tâki
Karahisar-ı Sahib Mebusu, Ulemâdan	Nebil
Kırşehir Mebusu, Müfti-i Sabık	Müfit
Bursa Mebusu, Ulemadan	Abdullah Servet
Kayseri Mebusu, Ulemadan	Mehmet Âlim
Hacı Bayram Medresesi Müderrisi Müsevvit	Hacı Süleyman
Şehâbiye Medresesi Müderrisi	Sadullah
Hânekâ Medresesi Müderrisi	Ahmet Şefik
Yeşil Ahî Medresesi Müderrisi	Âbidin
Zincirli Medresesi Müderrisi	Abdullah Hilmi Reisü'l-kurra Hüseyin Hilmi
Bursa Müfti-i Sabıkı ve Çelebi Sultan Medresesi Müderrisi	Ömer Kâmil
Murad-ı Sani Medresesi Müderrisi	Elhac Sâdık
Hüseyin Çelebi Medresesi Müderrisi	Mehmet Kâmil
Ciridî Ahmet Paşa Medresesi Müderrisi	Süleyman Vehbi
Vaiz Medresesi Müderrisi	Hafız Hakkı
İvaz Paşa Medresesi Müderrisi	Sadık
Hınıs Müftüsü	Şeyh Bahâeddin
Diyadin Müftüsü	Ömer
Orhaneli Müftüsü	Yusuf Ziya
Erbaa Müftüsü	Abdullah Fehmi
Gürün Müftüsü	İsmail Vehbi
Bayburt Müftüsü	Fahreddin
Bünyan Müftüsü	Mehmet Tevfik
Direk Müftüsü	İskender Kâzım

Devrek Müftüsü	Abdullah Sabri
Cami-i Kebir Mahallesi Şeyhi	Elhac Ahmet Efendi
Çendik Medresesi	Müderrisi Mehmet Emin
Bâyezid Paşa Medresesi	Müderrisi Adulkadir
Mehmet Vâni Medresesi	Müderrisi Mehmet Sait
Mekteb-i Sultani Ulûm-ı Diniye Muallimi	Celaleddin
Bayezid Müftüsü	Abdülhâdi
Sivrihisar Müftüsü	Mehmet Ali Niyazi
Lice Müftüsü	Ahmet
Yozgat Müftüsü	Mehmet Hulusi
Boğazlıyan Müftüsü	Abdullah
Havza Müftüsü	İsmail
Siverek Müftüsü	Osman
Haymana Müftü	Vekili Ahmet Vehbi
Bozdoğan Müftüsü	Hasan Tâhir
Mudanya Müftüsü	Mehmet Niyazi
Karacasu Müftüsü	Mustafa Hulusi
Demirci Müftüsü	İbrahim Hakkı
Kayseri Müftüsü	Nuh
Bağçe Müftüsü	Mehmet Salim
Bitlis Müftüsü	Abdülmecid
Eşme Müftüsü	Nazif
Hizan Müftüsü	Abdülmecid
Acıpayam Müftü Vekili	Hikmet Hulusi
Müderris	Abdullah
Müderris	Hacı Süleyman

Çal Müftüsü	Ahmet İzzet
Simav Müftüsü	Mehmet Akif
Gediz Müftüsü	Süleyman
Viranşehir Müftüsü	İbrahim
Maraş Müftüsü	Hacı Ahmet
İncesu Müftüsü	Mahmut
Uşak Müftü Vekili	Ali Rıza
Diyarbekir-Silvan Müftüsü	Abdurrahman
Van Müftüsü	Rıza
Balya Müftüsü	Hüseyin
Niksar Müftüsü	Mustafa Fehmi
Müderrisinden	Halil
Çine'de Milli Ordu Müfettişi	Gümülcineli Esad
Müderrisinden ve Medrese Muallimlerinden	Mustafa Rifat
Kurşunluzade Medresesi	Müderrisi Ali Rıza
Dersiam ve Medrese Muallimlerinden	Mehmet Hayati

Mehmet Akif Ankara'da
[M. Rüyan Soydan Arşivi]

İSLÂM ŞAİRİ AKİF BEY ANKARA'DA*

Pek hassas ve ulvî bir İslâm şairi olan Mehmet Akif Bey dahi İstanbul'dan çıkarak bir kaç gün evvel Ankara'ya muvâsalat eylemiştir.

İlhâmât-ı şâiresinin menba-ı aslı bilhassa hamiyet-i diniye ve gayret-i vataniyeszerinden bir şahsiyet-i mümtâzedirler de. Milletin geçirdiği mücahede-i vatan-perverane, İslâm şairi Mehmet Akif Bey'in hamiyet-i hamiyetkârından pek çok feyiz ve kuvvet alacaktır. Şair-i hakîm-i İslâm'ın önümüzdeki cuma günü bir mevize irat buyuracağını memnuniyetle haber aldık.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 28 nisan 1336/ 28 nisan 1920

Hâkimiyeti Milliye'de "İslâm Şairi Akif Bey" başlığı ile çıkan bu haberi, Akif'in Ankara'ya gelişini haber vermesi dolayısıyla yukarıdaki başlıkla vermeyi uygun bulduk. Akif'in Ankara'ya gelişi, Meclis'in açılmasının bir gün sonrasına yani 24 nisan 1920 tarihine denk düşmektedir. *Hâkimiyeti Milliye* o yıllarda Millî Mücadele'nin sesi olduğu için, Akif'e nasıl yüksek bir değer verildiği kolayca anlaşılabilmektedir. Mehmet Akif'in İstanbul'dan Ankara'ya 10 nisan 1920'de yola çıktığı hatırlanacak olursa, bu yolculuğun 14 devam kolayca anlaşılabilir.

AKİF BEY*

Sebilürreşat mecmua-i İslâmiyesi başmuharriri, büyük İslâm şairi Mehmet Akif Beyefendi'nin ahîren Ankara'ya vasıl olduğu Ankara gazetelerinde okunmuştur.

Zulme, hakarete tahammül edemeyerek ailesini, refahını İstanbul'da terk ile Anadolu'ya firar edebilen bu vicdanlı şairin, Anadolu'nun ahvâlini şiirleriyle terennüm etmesini temenni ederiz.

* *Açıksöz*, 9 mayıs 1920, nr. 46, s. 4

ANKARA'DA*

Millî Mücadeleye Akif, kısmen yürüyerek gitti. Ilgaz Dağı'nı tırmanan arabada Eşref Edip oturuyor, Akif arabanın arkasında yürüyordu.

İstanbul'dan giderken de tedârikâtı kısa oldu: İdarehaneye uğradı, *Sebilürreşat* kilisesini aldı. Ankara'da ev bulacağım, diye de yorulmadı. Tacettin Dergâhı'nın şeyhi tekkeyi Akif'e verdi. Hasılı boya tutmayacak kadar zayıf iki üç çizgi. Zaten Akif, zaferden sonra bu çizgilerden bir levha çıkarmayı düşünmeyecek. Zaten onun politikacı tarafı hiç yok. Hâlbuki onu misafir eden dergâhın şeyhi epeyce politika meraklısı. Ve Akif, mebus olunca, adamın hakkına tecavüz etmiş gibi olacak: "Bu iş yanlış oldu; onun postunda ben oturacaktım; Büyük Millet Meclisindeki benim yerimde de o oturacaktı" diyecek.

Nasıl ki Büyük Millet Meclisi'ndeki mebusluğu dört senelik bir sükûttur. Zabıtlarda iki üç kelimesi var; bunlar bile çok defa bir edattır; bazan da bir nükte: Bütçe müzakeresinde, mazbata muharriri, Arap harflerinin muzipliği olarak "Memurin" kelimesini "memureyn" diye okuyacak. Akif oturduğu yerden haykıracak "memureyn ise şekerle besleriz."

Bu tashihten bilmem ne kadar ay sonra da bir tercüme: Yusuf Akçura ve Doktor Adnan (Adıvar), Büyük Millet Meclisinin toplantı salonunda, bir Fransızca gazete ile Akif'e gelecekler, Pierre Loti'nin bize ait yazısını, onun tercümesini isteyecekler. O da Meclis'te daima yanında oturan mebusa tercümeyi dikte edecek. (Tercümelerini dikte ederdi.)

Sonra yine bir iki sene susacak.

Fakat bu sükûtlar sağlam bir kafa terbiyesinin neticesiydi. Bilmediği şeye karışmamak! Ve kendisine sorarsanız, o, dört sene

* Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Akif,* Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1939, s. 129-134

Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle* Mehmet Akif, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1958, s.61-64

Ankara'da 23 Nisan 1920'de kurulan ilk Meclis'imizin tarihi binası.

susacak kadar bir şey bilmiyordu. Fakat bir gün bu sükût, Büyük Millet Meclisinde kıyametlerin en güzelini koparan bir çığlıkla bitti:

Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet,

Hakkıdır hakka tapan milletimin istiklâl!

Amma o, aczinin sükûtunu öyle benimsemişti ki, Mecliste sanatının en gür sayhası içinde ağzını açmadı, şiirini kendisine okutamadılar ve *İstiklâl Marşı*'nı Büyük Millet Meclisinde Hamdullah Suphi okudu. İnsanların ancak kendi eserlerinden esirgemeyecekleri bir sesle!

Akif, cebinde *Sebilürreşat* klişesiyle Ankara'ya koşarken bu, hem Ankara'ya gitmek, hem İstanbul'dan kaçmaktı. Paris'te bir gâvur, "Ankara'dakilerin adı bizim memleketimizde çete değil, vatanperverdir" derken İstanbul'da şeyhülislâm Ankara'dakilerin çete olduklarına dair Kur'an'da âyet buluyordu.

İşgal kumandanı da, âyeti siyah derili bir müstemleke askeri gibi kullanıyordu. Akif *Sebilürreşat* kilisesine dört elle sarıldı. Memleketi dinle yıkana karşı, o da dinle silâhlandı.

Din askeriydi ve bu askerliği samimi idi: Kemiği kadar samimi. Ve onda din vatanla karışıktı. Şehyülislâm kapısının vatansız dinine karşı lânetlerini yazacaktı. Ankara'ya giderken *Sebilürreşat* kilisesini, Eyyub oğlu Salâhaddin'in hançeri gibi kemerine onun için taktı: Şeyülislâm kapısı Ehli salibdi.

Zaten vatanı tehlikedeyse, onun gününde camiler de vatan camiasıdır. Ankara'ya gitmeden evvel Kastamonu'daki o hıncahınç olan Nasrullah Camiine, Akif, mukabele okumak için girmedi; kalabalığı yardı, kürsüye tırmandı, haykırdı:

"Sevr paçavrasını mücahitlerimiz şark tarafından yırtmağa başladılar. Bize düşen vazife, Anadolu'muzun başka cihetlerin-

deki düşmanları denize dökmek, o murdar paçavrayı büsbütün parçalamaktır."

İstanbul'da gazeteler manda isterken, Akif'in göğsü, bir gün Ankara'da yazacağı *İstiklâl Marşı* ile doluydu. Yalnız marşın sesini Ankara'da buldu.

Bu henüz sesi bulunmayan marş için, Maarif Vekâleti müsabaka açtı. Fakat 724 şairin girdiği yarışa, kazanacak olan şair tuhaf bir sebeple henüz girmiyordu. Çünkü kazanana para vereceklerdi. Akif, "Nasıl girerdi? Memleketin kurtulacağını parayla mı söyleyecekti?"

Maarif Vekili Hamdullah Suphi'ye göre, marşı Akif yazdı. Yalnız ikramiyeli bir işe Akif'in girmeyeceğini biliyordu ve onun bu ikramiyeyi almamasını temin etti:

> "Pek aziz ve muhterem efendim,
>
> *İstiklâl Marşı* için açılan müsabakaya iştirak buyurmamalarındaki sebebin izalesi için, pek çok tedbirler vardır. Zâtı üstadanelerinin matlûp şiiri vücuda getirmeleri maksadın husulü için son çare olarak kalmıştır. Asil endişenizin icap ettiği ne varsa hepsini yaparız. Memleketi bu müessir telkin ve tehyic vasıtasından mahrum bırakmamanızı rica ve bu vesile ile en derin hürmet ve muhabbetimi arz ve tekrar eylerim efendim.
>
> 5 Şubat 1337
> Umuru Maarif Vekili
> Hamdullah Suphi

Bu mektup üzerine şiir artık iş değildi ve Akif müsabakaya girdi. Maarif Vekâleti müsabaka için bir heyet seçmişti. Doktor şair Hüseyin Suat, Bursa mebusu şair Muhittin Baha, onlar da bu heyette bulunacaklardı. Fakat nasıl bulunurlardı? Onlar da birer *İstiklâl Marşı* yazıp vermişlerdi. Sonradan Akif'in marş yazacağını duyunca, ikisi de şiirlerini geri aldılar ve heyete girdiler.

Hüseyin Suat, bana bunu anlatırken:

— İmzasız gönderilen marşlardan dedi, alelusul üçünü çektik; Akif'in şiirini imzası olmadığı halde, tanıdık ve...

— ... ve, dedim, onun için beğendiniz.

Hüseyin Suat yüzüme baktı:

— Hayır, dedi. Çok güzel olduğu için.

— Bu intihaba himaye karıştırmadığınıza yemin eder misiniz doktor?

Zavallı doktor, namusuna yemin etti; sonra ciddiyetle sordu:

— Fakat bu şüphe neden?

— Tacettin Dergâhı'nda Akif'in davetlerine gittiğiniz zamanlar, o muhteşem saat beş çayları, sonra tekkede kaldığınız geceler dergâhın o güzelim konforu, bunlar, insanda bitaraflık bırakmaz da!..

Hüseyin Suat gözünden yaş gelecek kadar gülerek, tekkenin konforunu hatırlıyordu: Köşede paslı küçük semaver, yerde posteki; yazın geldiğini ispat etmek için tekkenin yanındaki mezarlıkta bir miktar yeşillik.

Fakat Akif, tekkenin penceresinden bu yeşilliğe bakarak:

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda,

Derken, toprağın altını düşünüyordu:

Şüheda fışkıracak toprağı sıksan şüheda!

Hamdullah Suphi, Büyük Millet Meclisinde *İstiklâl Marşı*'nın bu iki mısraını okurken, Nafia Vekili Fazıl Paşa hazırlanıyordu; şiir bitince tekrar okunmasını haykırarak rica edecekti... Ve üç kere haykırıyor, mebuslar, marşı, ayakta dört defa dinliyorlardı. Çünkü *İstiklâl Marşı* güzeldir; ancak bu şiirden daha güzel bir şey vardır: *İstiklâl Marşı*'nın yazana yakışması.

Hastalığında, ona:

— Bu şiiri niçin *Safahat*'a koymadın? dedim.

— O, benim değil, memleketimindir, dedi.

Hayatında nikbin olduğu günlerin yekûnu bir kaç haftayı geçmez. Öyleyken Ankara'da dört sene nikbindi. Âtiden, yalnız, orada korkmadı. Orada o kadar mesuttu ki, çocuktu: Otuz yıl evvelki Akif gibi, yine adım atlıyor, yine taş atıyordu. Amma Etlik bağlarındaki taş atma yarışında hasmıyla dokuz defa başa baş kaldığı gün, ne fena kahırlandı. Nihayet onuncu defasında geçti

amma!.. Hasmı tekrar ısrara başlamaz mı? "Hayhay, dedi. Sana benim ölüm de yeter!"

(Böyle işlerde tevazuunu unuturdu. Manzumesini beğenmeyebilirdiniz, Arapçasını inkâr edebilirdiniz; dinlerdi. Amma "taş atamıyor, iyi yüzmüyor, on iki saat yürüyemiyor." Yooo... Böyle münasebetsiz lâkırdılara lüzum yoktu; bakın buna kızardı.

Sonra feragatin güzel ıstırabı içindeki Ankara, onun evi idi. İstanbul'dan gelen misafirlerini sokak kapısından karşılar gibi Çankırı kapısından karşılıyor, memleketi kurtaracakların oturdukları kartal yuvalarını misafirlerine yakından tanıtıyor, sonra ufukta bir noktayı gösteriyordu.

— İmruulkays'in mezarı!

Fakat bu misafir karşılamalar, bu mezar göstermeler, bunlar ne demek? Çıldırmış mıydı yoksa? Üst üste haberler geliyordu iste: "Yunanlar Karesi'yi aldılar."

Alsınlar. O, artık eski Akif değildir: Meyus olamıyor ve kara haberlerin üstünden Karesi'ye haykırıyordu:

Ey benim her taşı bir mabed-i iman yurdum,
Seni er geç bana mutlak verecek mabudum.

Mehmet Akif'in milletvekili olduğu günlerde alınmış bir fotoğrafı.
[M. Rüyan Soydan Arşivi]

AKİF BURDUR MİLLETVEKİLİ SEÇİLİYOR
[Mustafa Kemal Paşa'dan Konya Kolordu Kumandanı Fahrettin Beyefendiye]*

Ankara, 29 nisan 1336/29 nisan 1920

Konya 12'nci Kolordu Kumandanı Fahrettin Beyefendiye,

İstifasında musir bulunan Burdur livası Büyük Millet Meclisi âzası ve Ahz-ı Asker Reisi Miralay İsmail Beyefendi'nin yerine, livâ-yı mezkûr B. M. M. azalığına Ankara'da bulunan şair *Mehmet Akif* Beyefendi'nin intihabının temin ve neticenin iş'ar buyurulmasını rica ederim.

B. M. M. Reisi
Mustafa Kemal

* Fethi Tevetoğlu, *Atatürk ve Türk Ocağı*, *Türk Yurdu*, c. 8, nr. 10, kasım 1987, s. 38-39

چهارشنبه ۲۸ نیسان ۱۳۳۶

ادور تحریریه ایجون هیئت تحریریه ، امورداره ایجون مدیر مسئوله مراجعت اولنور .

نسخه‌سی هر یرده ۳ غروشدر .

هفته ده ایکی دفعه نشر اولنور .

حاکمیت ملیه

رنجی سنه — نومرو ۲۵

صاحب امتیاز ومدیر مسئول : رجب زهدی

مکتوبلرینک آدرسی : آنقره — ماکت ملیه

مسلکمز : ملتک ارادهسنی حاکم قیلمقدر .

آلتی آیلغی

[۱۶۰] غروشدر

بویوك ملت مجلسی

بگن نسخه‌مزده یازمش اولدیغمز وجهله میساق بکری اوچنجی جمعه کونی بویوك ملت مجلسی نه قدر وقور ومهیب بر هیئته اوقدوده فنی وصمیمی مراسم ایله آچیلمش ، اوکون آنقره شهری حقیقةً تاریخی بر یوم یاشامش ، اولدیغی کبی یوقاریده ایراد ایتدیکمز نطقده دخی قیمت واهمیتی چوق یوکسك بیر صحیفه علاوه اولونمشدر . اوزون وجه تشریحه بر حاجت یوقسه‌ده تکرار افاده‌یه لزوم کورمدیکمز بعض نقطه‌لره توقف ایدرك بو مقاله‌مزی بیتیره‌جکز .

بویوك ملت مجلسی بر آی ظرفنده وفوق العاده بر صورتده اجرا قیلان انتخابات نتیجه‌سنده تعیین ایدن مبعوثلرك درت آی ظرفنده طوپلانیورلر ، اشغال وأسارت آلتنده کچن ووحشتلی وتضییقاتله آکنده کچیرمش اولدیغمز استانبولدن قاچیرلمیان دیکر مبعوثلر دخی یینه آنقره‌ده اولمق اوزره انتخاب ایدیلیورلردی . نهایت بویوك ملت مجلسینك ۲۳ نیسان جمعه کونی کشاد ایدیلمی قرار کیر اولدیغی اوکون مبعوثان کرام ایله برابر کوچوك بویوك بالعموم أمورین حکومت واشراف اهالی ، ممالك حاجی ایرام ولی جامع شریفنده طوپلانمه مساعدت برجماعت کیری ایله جمعه نمازینك اداسندن صوکره اوکنه لجهٔ سعادت وبحوق شریفی حامل برهیئت عالی ، متباقی اکثریتی پایتختده روحانی فیضلر صاچمقده بولونان آلای ایله بویوك ملت مجلسی دائره‌سنه مواصلت اولونمشدر . مجلس عالینك قاپوسنده بلیغ بر دعا ایله قرائت نطقی متعاقب هرکس ایچری یه داخل اولمش و لجهٔ سعادت ایله ساحل شریف کال احترام ایله کرسی نشات ارزیته وضع اولونمقده ذاتاً جامع شریفه پلشامش اولان ختم قرآن ایله بخاری شریف قرائتنك سوك قسملری چاً اوزره اکمال ایدلش وبونی‌ده حال وزمانك مقتضاسنه عاماً مطابق بر دعا ایله مناجات دینیه بین سیوب معمول شریفك رعایتله موقعه جقه‌مزه بویوك ملت مجلسی آچیلمشدر .

بویوك ملت مجلسنك برنجی اجتماعی عیناً وبك زیاده سؤال وقت یاپانلره نظراً اولان بکنجی اجتماعی‌ده آتیده‌یه‌سی اعتباریله مهماً ایکنجی دارجه‌ی صحیفه‌لر درج ایدیورز بوکون یوزلره علاوه ایدیلجکدر . شو حالده اوده بویوك ملت مجلسنك مساعی وطنیه‌ده همدم وموفق یاشامی‌نه‌ثنای تکرارادن غیری اولامز .

احمد فوزی پاشا

انکلیزلرك اضیفای نتیجه‌سنده استانبولده ایدوك مسوقی بولدقلری آرامی داماد فرید پاشایه ترك ایله‌مك مجبوریتنده براقدقلری اولان صالح پاشا حکومتنك حربیه نظارتی احمد فوزی پاشا حضرتلری دشمن استیلاسی وأسارت وظلمه‌سی استانبولدن بینه‌رق آناطولیلك صاف وجیکر جیه‌سنه جان آتمش ردوس تهدیده‌سی وارصانی ایدرك بورك ملت مجلسی رئیس واعضالری ایله‌ك جنوبی ذات طرفندن استیصاله اوغرامقده اولدقلرینی یازمشدم . یازدیغم تاریخده اولان بویوك ملت مجلسی سلامی ایله‌کمکده ایدی . استانبولدن دوغرو حرکت بویوك ملت مجلسه کلن فوزی پاشا حضرتلری کیکوزه یعسوبی صفتیله اعضاسندن بولوندقلری بو شورای ملینك اجتماعه انتقالك ایله استانبول اشغالی حقنده ایضاحات ویرمشلردر . پاشایه کلمجك نسخه‌مزده درج اولونجه‌یه دك اولان بیانات مجلس اوزرنده بیوك تأثیرات وتأثرات براقمشدر .

بویوك ملت مجلسنك مملکته بیانامه‌سی

آناطولینك هرکوشه‌سندن کلن وکیللر کزك تشکیل ایتدیکی بویوك ملت مجلسی اولانی یتمه‌ی دیکله‌یوب آکلادقدن صوکره ، ملته حقیقتی سویلمك لزوم کوردی . انکلیزلر طرفندن صاتون آلنان وملتی بر برینه دوشورمك مقصدینی کوده‌ن بعض غائلر سزی آلداتمق ایچون درلو درلو یالانلر سویلیورلر . ازمیر ولایتك ، انطالیه‌نك ، ادنه‌نك ، عینتاب ومرعش واورفه‌جوالیسنك دشمنلر طرفندن اشغالی اوزرینه سلاحنه صاریلان ملتداش ودینداشلرکزی یه‌نه‌یه‌جك ایتدیرمك ایچون پادشاه وخلیفه‌یه عصیان سوزینی اودنه‌یه‌آیورلر . ملت مجلسی خلیفه وپادشاهمزی دشمن تضییقندن قورتارمق ، آناطولینك پارچه پارچه شونك بونك النده قاله‌مسنه مانع اولمق ، پای تختمزی یه‌نه‌آنا وطنه باغلاملق ایچون چالیشیور . بز وکیللر بکز جناب حق و رسول اکرمی امنه یتین ایدرز که پادشاهه خلیفه‌یه عصیان سوزی پریالاندن عبارتدر و بوندن مقصد وطنی مدافعه‌ایدن قوتلری ، الدایلان مسلمانلرك الریله‌حوایجك وملکتی صاحیسز مدافعه‌سز براقه‌رق الده ایتمکدر . هندك ، مصرك پاشسنه کلن حالدن مبارك وطنمزك قورتارمق ایچون انکلیز جاسوسلرینك سزی آلداتمق اوزره اویدوردقلری یالانه اینانمایك ! ازمیرلی ، اطنه‌لی ، اورفه ومرعشلی ، الحاصل وطنك دشمن استیلاسنه اوغرامش قسملرینی مدافعه ایدنلری ، دین وملتلرینك شرفی ایچون قان دوکن قارده‌شلریکزی ارقه‌دن سزه وورديرمق ایسته‌ین آلچاقلری دیکله‌مه‌یك واونلری ملت مجلسنك قراری اوزرینه جزالاندیره‌جق اولدقلرینه یاردیم ایدیك ، تاکه دین وطنك یوردینی غائب اچه‌سون ، تاکه ملتمز کوله‌اولمسین . بز برلك اولدقجه دشمن اوزرمزه کله‌یمیکنی رسماً اعلان ایتدی . اونك جاندن اوزله‌دیکی آرامزده نفاق وشقاقدر . الههك لعنتی دشمنه یاردیم ایدن خائنلرك اوزرینه اولسون ورحمت وتوفیق خلیفه وپادشاهمزی ، ملت و وطنی قورتارمق ایچون چالیشانلرك اوزرندن اکسیك اولمسین .

بویوك ملت مجلسی امریله

رئیس

مصطفی کمال

28 nisan 1920 tarihli *Hâkimiyeti Milliye*'de yayınlanan beyanname.

Büyük Millet Meclisi'nden Tarihî Beyanname PADİŞAHA VE HALİFE'YE BAĞLILIK, İNGİLİZ POLİTİKALARINA DİKKAT*

Anadolu'nun her köşesinden gelen vekillerimizin teşkil ettiği Büyük Millet Meclisi olanı biteni dinleyip anladıktan sonra millete hakikati söylemeye lüzum gördü. İngilizler tarafından satın alınan ve milleti birbirine düşürmek maksadını güden bazı hainler, sizi aldatmak için türlü türlü yalanlar söylüyorlar. İzmir vilayetinin, Antalya'nın, Adana'nın, Ayıntap, Maraş ve Urfa havalisinin düşmanlar tarafından işgali üzerine, silâha sarılan millettaş ve dindaşlarınızı yine size mahvettirmek için Padişah ve Halifeye isyan sözünü ortaya atıyorlar. Millet Meclisi Halife ve Padişahımızı düşman tazyikinden kurtarmak, Anadolu'nun parça parça şunun bunun elinde kalmasına mâni olmak, payitahtımızı yine anavatana bağlamak için çalışıyor.

Biz vekilleriniz Cenab-ı Hak ve Resul-i Ekrem'i namına yemin ederiz ki, Padişah'a Halife'ye isyan sözü bir yalandan ibarettir ve bundan maksat vatanı müdafaa eden kuvvetleri, aldatılan müslümanların elleriyle mahvetmek ve memleketi sahipsiz, müdafaasız bırakarak elde etmektir. Hint'in, Mısır'ın başına gelen halden mübarek vatanımızı kurtarmak için, İngiliz casuslarının sizi aldatmak üzere uydurdukları yalana inanmayın. İzmir'ini, Adana'sını, Urfa ve Maraş'ını velhasıl vatanın düşman istilasına uğramış kısımlarını müdafaa edenleri, din ve milletlerinin şerefi için kan döken kardaşlarınızı arkadan size vurdurmak isteyen alçakları dinlemeyin ve onları Millet Meclisi'nin kararı üzerine cezalandıracak olanlara

* *Hâkimiyeti Milliye,* 28 nisan 1336/ 28 nisan 1920, s. 1

23 nisan 1920'de, Büyük Meclis'in açılışından beş gün sonra alınan tarihî karar duyurusu. Meclis'in aldığı bu tarihî karar, Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa imzasıyla ve Anadolu Ajansı vasıtasıyla işgal altındaki illere, İstanbul hükümetine ve bütün dünyaya duyurulmuş oluyor. Burada dikkat çeken, ülkenin başına gelen her türlü felaketin İngilizler ile izahı hususudur. Diğer bir husus da bu safhada Milli Mücadele'nin İstanbul karşıtı bir politika takip etmediği gerçeğidir.

yardım edin. Ta ki din son yurdunu kayıp etmesin, ta ki milletimiz köle olmasın! Biz birlik oldukça düşmanın üzerimize gelmeyeceğini resmen ilan etti. Onun candan özlediği, aramızda nifak ve şikaktır. Allah'ın lâneti düşmana yardım eden hainlerin üzerine olsun ve rahmet ve tevfiki Halife ve Padişah'ımızı, millet ve vatanı kurtarmak için çalışanların üzerinden eksik olmasın.

Büyük Millet Meclisi Emriyle
Reis Mustafa Kemal

MEHMET AKİF'İN AZALIKTAN AZLEDİLİŞİ*

Dârülhikmet'il İslamiye azasından dâr-ı mezkûr başkâtibi Akif Bey azil olunmuştur. Bu irade-i seniyenin icrasına meşihat memurdur.

Şeyhülislâm
Dürri-zâde Abdullah Efendi

Mektubi Kalemi, adet: 25

Mezuniyet-i resmiye istihsal etmeksizin terk-i memuriyetle tegayyüb eden Darül Hikmeti'l İslâmiye azasından, dâr-ı mezkûr başkâtibi Akif Bey'in azli ledel-istizan 13 şaban 1338/3 mayıs 1336 tarihinde irâde-i seniyye-i Şehriyari'ye iktirân eylediğinden.

* *Ceride-i İlmiye*, 3 mayıs 1336/ 3 mayıs 1920, nr. 60

Mehmet Akif'in Dârül Hikmeti'l İslâmiye adlı akademik kurulda iki görevi bulunuyordu. Hem kurul üyeliği, hem de akademik kurulun başkitabeti, yani genel sekreterliği! Genel sekreterlik görevi üzerinde iken, onu aynı zamanda kurul üyeliğine de atayan kişi, dönemin şeyhülislamı İbrahim El-Haydari (22 kanunisani 1336/22 ocak 1920) idi. İbrahim El-Haydari son derece vatanperver ve işgal altı İstanbul'un da İngiliz politikalarına karşı uyanık bir şuuru temsil ediyordu. Daha doğrusu da İngilizlerin ve dönemin Hürriyet ve İtilaf Partisi iktidarının arzularına boyun eğerek fetvalar vermiyordu.

Bunun üzerine dönemin Hürriyet ve İtilaf Partisi iktidarı, İbrahim El-Haydari'yi görevden uzaklaştırdı. Bilâhere Dürri-zâde Abdullah Efendi şeyhülislamlık görevine atandı. Bu göreve Dürri-zâde Abdullah Efendi'nin atanması ile İstanbul ve Ankara hükümeti arasındaki gerilim süratle yükselmeye başladı. Nitekim bunun bir işareti de, Darül Hikmeti'l İslamiye azası Mehmet Akif'in görevine son verilmesidir. Kuşkusuz bunun altında Mehmet Akif'in İstanbul'dan Ankara'ya geçişinin yattığı ortadadır. Kaldı ki bu azil kararının son derece süratle alındığı da bir gerçektir. Çünkü Mehmet Akif 24 nisan 1920 tarihinde Ankara'ya henüz ulaşmışken, aradan daha bir hafta on gün geçmemişken azil kararın alınması bunun bir işaretidir.

ESASEN HAKK'İÇÜN YOL BİRDİR*
[Mehmet Akif'ten Konyalılara Veda-name]

Konyalılarla bir hasbıhal icrası maksadıyla şehrimizi teşrif buyuran heyet-i muhtereme, dün akşam belediyemiz tarafından şereflerine verilen iftar ziyafetini müteakip hareket etmişlerdir.

Muhterem mebuslarımızın birkaç günden beri cevâmi-i şerife ve mehâfil-i muhtelifede irat buyurdukları mevizeler, esasen fevkalâde dindar ve hamiyet-perver olan halkımız üzerinde pek güzel tesirler bırakmıştır.

Heyet-i muhteremenin şehrimizde bir müddet daha temdîd-i ikâmetlerini rica yollu vuku bulan müracaat-ı müteaddide, birkaç günlük temas neticesinde ruhlarda hasıl olan samimi istinâsın en bariz bir delilini teşkil eder.

Aşağıya suretini derc ettiğimiz veda-nâme ile halkımızın heyet-i muhteremeye karşı gösterdikleri hâr u samimi hüsnü kabul ve teveccühün en parlak bir tezahürüdür:

---

* *Öğüt* (Konya), 16 ramazan 1336/ 3 haziran 1920, s. 1

Mehmet Akif'in Heyet-i İrşâdiye azalarından bazıları ile gittiği Konya'dan Ankara'ya dönüş haberi. Akif'in Konya'ya gidişinin sebebi, bölgede meydana gelen isyan hareketlerini yatıştırmak ve bastırmak amaçlı idi. Mehmet Akif'in bu tür bir vazife ile Anadolu'nun çeşitli bölgelerini ziyarete gönderildiği bilinmektedir. Akif'in resmî bir görevle, Batı Cephesi Kumandanlığı bölgelerine de gittiği, oralarda da çeşitli konuşmalar yaptığı malûmdur.

Bu tür görevlendirmeler yanında Mehmet Akif'in çeşitli vesilelerle Eskişehir, Afyon, Sandıklı, Dinar, Antalya, Çankırı, Kastamonu, Yozgat, Konya, Kırşehir ve Kayseri yörelerine uğradığını da ifade edelim. Fakat bu ziyaretlerin bir kısmı şifahi veya yazılı hatıralarda zikredilmekle beraber, henüz yeterince detaylandırılmış değildir. Mesela henüz Afyon, Yozgat, Eskişehir, Antalya ve Kırşehir gazeteleri bu açıdan incelenmiş değildir. Fakat Mehmet Akif'in Bozkır/ Konya isyanını (5 mayıs 1920) takip eden bir zamanda oraya gittiğine dikkat etmek icap eder. Kaldı ki Akif Konya'ya bir değil birkaç kere gitmiş, onlardan birini Hamdullah Suphi ile birlikte gerçekleştirmiştir.

"Muhterem Konyalılar,

Sevgili Konya'mıza hîn-i muvâsalatımızda heyet-i acizanemize karşı göstermiş olduğunuz hâr u samimi hüsnü kabul ile ve dahi takip eden âsâr-ı mihmân-nüvâzinin bizlerde hâsıl ettiği intibâat ilelebet nokta-i ihtirâmımızda menkûş kalacak surette derin ve pâyidârdır.

Birkaç günden beridir icra etmekte olduğumuz hasbıhaller, sevgili vatanımızın gün içinde bulunduğu vaziyet-i elîme karşısında ittihaz edilecek tedâbirdeki iştirâkimizi pek ayân bir surette göstermiştir.

Esasen Hakk'içün yol birdir.

Aynı hakkın ihtiyac-ı tezâhürü karşısında çırpınan kalplerin, aynı derece-i şiddetle cereyan etmemesi ihtimali var mıdır?

Sevgili kardeşlerimiz,

Sizinle vedalaşırken son sözümüz, memleketimizi bugünkü vaz'-ı elîm ve perişâniyetten kurtarmak için umûm vatandaşlarımızın el birliğiyle ve sarsılmaz bir azîm ve imanla çalışması ve kardeşler arasında tohm-u nifak saçmak isteyen ecnebi aleti müfsitlerin ifsâdâtını derhal boğmak lüzumunu ispattan ibarettir.

Azm ü sebat bizden, Tevfik Cenab-ı Hak'tan!.."

Mehmet Akif
Abdügafur, Ali Şükrü

Mehmet Akif
[M. Rüyan Soydan Arşivi]

MEHMET AKİF BİGA'DAN MİLLETVEKİLİ SEÇİLİYOR
[Biga Mutasarrıfı Avni Bey'in Dâhiliye Vekâletine Telgrafı]*

Ankara'da Dâhiliye Vekâletine

Ankara'da Büyük Millet Meclisi mebusluğuna Biga livasının tekmil kazalarında bugün aynı saatle icra edilen intibahâtta namzetliklerini vaz ve ilân eden on yedi zattan İslâm şairi *Mehmet Akif* Bey (146), üdebadan Soysallıoğlu İsmail Suphi (126), liva müdde-i umumi sabıkı dava vekili Hamit (109) Beylerle, Ezine eşrafından Mehmet (109), Ayvacık eşrafından Hâfız Hamdi (57) Efendilerin ihrâz-ı ekseriyet eyledikleri ve harcırahlarının mahalli mal sandıklarından tesviyesiyle Ankara'ya hareketleri lüzumu ait olanlara amir ve tebliğ edildiği.

4 haziran 1920
Mutasarrıf ve Kumandanı
Avni

* *Zabıt Ceridesi*, 3 temmuz 1336/3 temmuz 1920, c. 2, s. 154

AKİF, BURDUR MİLLETVEKİLLİĞİ İÇİN MECLİS'E BAŞVURUYOR*

Büyük Millet Meclisi Riyâset-i Celilesine

14 temmuz 1336 tarih ve 270 numaralı emirname-i riyâset-penahileri cevabıdır. Evvelce Burdur livasından intihap edilmiş ve livâ-yı mezkure giderek müntehip ve müvekkillerimle temasta bulunmuş olduğumdan Burdur livası âzalığını tercihan Biga âzalığından istifa ettiğimi arz ile teyid-i hürmet eylerim efendim.

17 temmuz 1920
B.M.M. Burdur livası azasından
Mehmet Akif

* *Zabıt Ceridesi*, 18 temmuz 1336/18 temmuz 1920, c. 2, s. 361

ORDUNUN DUASI*

Yılmam ölümden, yaradan, askerim
Orduma gazi dedi peygamberim.
Bir dileğim var, ölürüm isterim:
Yurduma tek düşman ayak basmasın.

Amin desin hep birden yiğitler
Allahu ekber gökten şehidler
Amin! Amin! Allahu ekber!

Türk eriyiz, silsilemiz kahraman
Müslümanız, Hakk'a tapan müslüman
Putları Allah tanıyanlar, aman
Mescidimin boynuna çan asmasın.

Amin desin hep birden yiğitler,
Allâhu ekber gökten şehidler.
Amin! Amin! Allâhu ekber!

* Eşref Edip, *Mehmet Akif Hayatı ve Eserleri,* c. I, Asar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1938, s. 633-634

Akif'in, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kendisine rica ile yazdırılan ve Meclis'in 12 mart 1921 tarihli içtimaında kabul edilen *İstiklâl Marşı* öncesinde kaleme aldığı diğer bir marş güftesi. Eşref Edip, Mehmet Akif'le ilgili eserinde bu marştan söz ederken; "Üstat bunu halk dili ile yazmıştır. Ali Rifat Bey tarafından bestelenmiş ve bu eser Erkânı Harbiye-i Umumiye Riyasetince kabul olunarak orduya tamim olunmuştur" diyor. *Ordunun Duası*, *İstiklâl Marşı*'nın bestelenmesine kadar marş olarak kullanılmaya devam etmiş bir metindir.

Ordunun Duası adlı bu şiirin de *İstiklâl Marşı* gibi siparişle yazıldığını düşünmek gerekir. Nitekim ilgili eser de Ali Rifat Çağatay tarafından bestelenmiş ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından kabul edilerek orduya tamim edilmiştir.

Millet için etti mi ordum sefer
Kükremiş arslan kesilir her nefer
Döktüğü kandan göğe vursun zafer
Toprağa bir damlası boş akmasın.

Amin desin hep birden yiğitler,
Allâhu ekber gökten şehidler.
Amin! Amin! Allâhu ekber!

Ey ulu peygamberimiz nerdesin?
Dinle, minâremde öten gür sesin!
Gel bana yâr ol ki cihan titresin,
Kimse dönüp süngüme yan bakmasın.

Amin desin hep birden yiğitler,
Allâhu ekber gökten şehidler.
Amin! Amin! Allâhu ekber

Mehmet Akif
1920

MEHMET AKİF BEY'İN KASTAMONU VAAZI İÇİN GÖREVLENDİRİLMESİ*

Berâ-yı irşad Kastamonu'ya izâm edilecek olan Burdur Mebusu Mehmet Akif Bey'in mezuniyetine dair Divan-ı Riyaset kararı.

Reis: Burdur Mebusu *Mehmet Akif* Bey'in mezuniyetine dair evrak vardır okunacak.

B. M. Meclisi Riyaseti Celilesine

Burdur Mebusu Mehmet Akif Bey'in berâ-yı irşat Kastamonu havalisine izâm edilmesi mucib-i fevâid görülmüş, mumaileyh müttehi-i azimet bulunmuş olduğundan kendisine mezuniyet itasiyle keyfiyetin heyeti idareye tebliği istirham olunur efendim.

4 teşrinievvel 1336
Matbuat ve İstihbarat
Müdür-ü Umumisi
Galip Bahtiyar

Divan-ı Riyaset Celîlesi'ne

Merbut tahrirât 7 teşrinievvel sene 1336 tarihinde münakit Divan-ı Riyasette tezekkür edilerek âtideki karar verilmiştir:

Karar: Tahsisat ve tazminatını buradan almak üzere, bir buçuk mâh mezuniyeti Heyet-i Umumiyeye.

Reis: Divanı Riyaset kararı mucibince *Mehmet Akif* Bey'in bir buçuk ay mezuniyetini kabul edenler el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

* *Zabıt Ceridesi*, 9 teşrinievvel 1336/9 ekim 1920, c. 5, s. 4

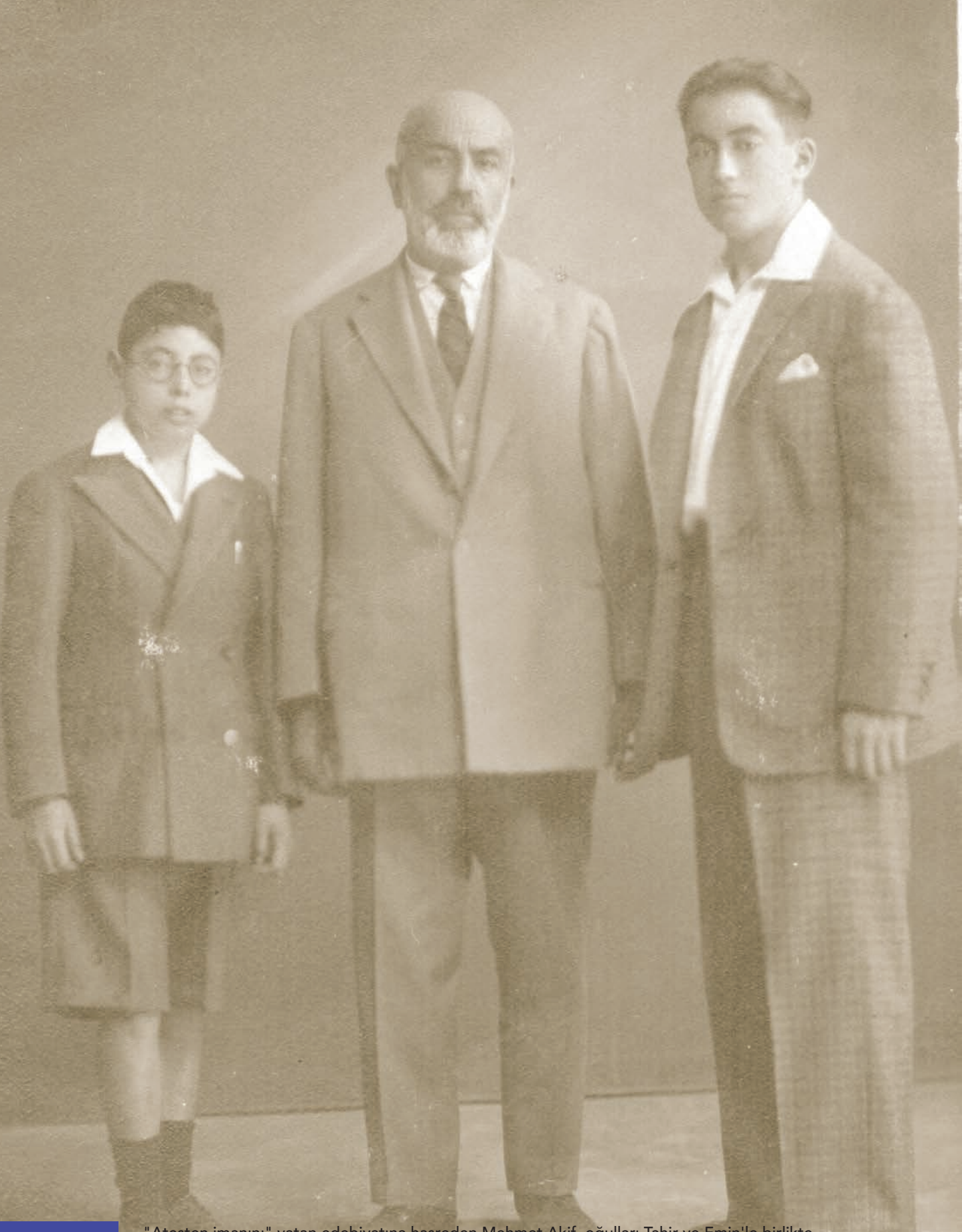
Kastamonu'dan genel bir görünüm.
[Atatürk Kitaplığı Arşivi]

MEHMET AKİF BEY ŞEHRİMİZDE*

Büyük İslâm şairi, edîb-i azam Mehmet Akif Beyefendi iki gün evvel şehrimize gelmiştir. *Sebilürreşat*'taki yazıları ve birçok âsâr-ı bergüzidesiyle İslâmlık âleminin yegâne şairi tanınan Mehmet Akif Beyefendi'ye gazetemiz namına beyân-ı hoş-âmedi eyleriz.

* *Açıksöz*, 21 teşrinievvel 1920/21 ekim 1920, nr. 88, s. 2

Mehmet Akif'in Nasrullah Camii'nde yapacağı tarihi konuşma için Kastamonu'ya geldiği haberi.

"Ateşten imanını" vatan edebiyatına hasreden Mehmet Akif, oğulları Tahir ve Emin'le birlikte.
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

İSTANBUL ŞAİRLERİ*

İshak Rafet Işıtman

Geçenlerde *Hâkimiyeti Milliye*'nin küçük tefrika sütunlarında İstanbul şairlerine fırlatılan torpil, onların ne şahıslarına ne de sanatlarına müteveccihti. Hücumun ruhu doğrudan doğruya millet ve memleket meseleleri karşısında hiç istifini bozmayan ve her gün aynı fasıldan nağmelerle hodbin aşklar ve ihtiraslar terennümünde devam eden sefil ve nankör bir zihniyete râci idi. Bu ses, İstanbul'un genç ve mahmur çocuklarını bir bomba kudretiyle sarsar ve uyandırabilirse, Anadolu dağlarından İzmir yollarına uzanan gözler ve gönüller yeni bir teselli ile sevineceklerdir. Lâkin esefle söyleyelim ki ne birincilerin mahmurluğu öyle küçük gürültülerle dağılacak kadar hafiftir, ne de ikincilerin onlardan beklediği fazla büyüklükler vardır!

İstanbul şairlerinin birinci veya ikinci kitapları intişar ettiği zaman, Yakup Kadri *İkdam*'da çıkan bir makalesiyle onlara pek kibar bir hücum yapmıştı. Millet en büyük ve en ateşten felâketler içinde kıvranırken, şairlerin gösterdikleri duygusuzluk ve arsızlığı izah eden Yakup, Sırakuze'nin harabeye çevrildiği sıralarda bile muadelelerini elinden bırakmayan meşhur riyazî Arşimed'in umk-u inadını hatırlatmış, "bugünkü şairlerimiz de galiba bu nevi

* İshak Refet Işıtman, *Hâkimiyeti Milliye*, 19 teşrinievvel 1336/ 19 ekim 1920, nr. 66

İshak Rafet Işıtman, zaman zaman *Sebilürreşat*'ta yazı ve şiirleri çıkmış birisidir. Kendisi Gazianteplidir (1894-1946). Gaziantep ve Sivas'ta uzun süre Maarif Müdürlüğü görevinde bulunmuş, işgal yıllarında Anadolu'da teşkil ettiği *Kızıl Elma* müfrezesi ile Batı Cephesi'nde önemli görevler üstlenmiştir. 1927 yılında Diyarbakır milletvekili olarak Meclis'e giren Işıtman, bu arada Ziyaettin Fahri Fındıklıoğlu ile birlikte *Halk Bilgisi Derneği*'nin kurucusu olmuştur. Işıtman, Türk Dil Kurumunda da görev almıştır.

İshak Rafet'in yazısı, önemli bir probleme temas etmesi açısından dikkat çekicidir. O da, işgal altı İstanbul'unda sanatçıların, *vatan edebiyatı* yapmaktan sakındırıldıkları gerçeğidir. Bir mihrakın veya merkezin adresini ortaya koymuyor Işıtman. Aynı gerçeğe Yakup Kadri'nin de işaret etiğini hatırlamak icap eder. Nitekim aynı husus Fecri Ati dönemi için de geçerlidir.

kahramanlara benzemek istiyorlar" diye onlarla alay etmişti. Şairler eğer biraz utanmasını bilselerdi kitap neşriyatını derhal tatil ederler, bir milletin cenazesi önünde hiç olmazsa susmak ve yere bakmak faziletini gösterirlerdi.

Gösteremediler, İstanbul'un işgalini en hazin bir ihtar telâkki ederek mecmualarını kapayan, kulaklarını ancak millet ve memleket seslerine vakfeden daha genç, daha imanlı nümuneler varken, onlar yine çiftetelli ahenklerine devam ettiler ve hâlâ ediyorlar!

Görülüyor ki İstanbul gençlerinin günahı, ne af ve müsamaha ile geçiştirilebilecek kadar küçük, ne de temenni ve tenkit ile yıkılacak kadar basittir. Hastalığı biraz daha mebdeinden ve mümkün olduğu kadar sebeplerine temas ederek tetkik etmek lâzım.

Güzel Türkçenin -bilhassa millî vezinde- kuvvetle teessüs etmeye yüz tuttuğu günlerden beri, İstanbul gençleri arasında garip olduğu kadar gülünç arzular ve kanaatler yaşamaya başladı: Mehmet Emin Bey'in muvaffakiyetsizliğini münhasıran "*vatan edebiyatı*" yapmasına atfedenler, hakiki edebiyatın ancak kadın aşkında bulunabileceğini zannedenler, yepyeni bir çığır açarak sanat sahasında hakîm ve peygamber kesilmek isteyenler çoğaldı. Çok tuhaftır ki bu fikirlerin alemdarları arasında, kendilerini üstat tanımış olanlara da tesadüf ettik. Meselâ bunlardan birisi, bir gün kulağıma bir sır fısıldar gibi:

— *Aman vatan edebiyatı yapma!* dedi.

Bunu söylerken sesinde, bana ve gençlerin edebiyatına mesut bir istikamet vermek isteyen dost bir üstat samimiyeti vardı. Bir şey söylemedim, fakat o günden itibaren içimde her gün daha ziyade genişleyen şüphe halkaları sezdim. "Sakın *vatan edebiyatı* yapma!" diyen üstat sesinin işaret etmek istediği uçurumu görmeye çalıştım. Filhakika *vatan edebiyatı* yapmak pek de tehlikesiz değildi. Yegâne faziletleri vatanî olmalarından ibaret lâ-bedîî heyecanlarla, bedîî heyecanları yekdiğerinden ayırabilmek oldukça güçtü. Namık Kemal'den beri bu sahada verdiğimiz belli başlı şehitler arasında Mehmet Eminler, Celâl Sahirler -ve rivayete nazaran- Fikret, Ziya Gökalp, Mehmet Akif gibi üstatlar ve daha bir çokları vardı. Millî edebiyat namına soğuk ve sahte seslerden artık usanmıştık ilh...

Fakat "*vatan edebiyatı*" dedikleri şeyin suni olarak yapılabileceğine kani olanlardır ki, hatalarını yalnız ölümleriyle ödememişler, aynı zamanda herkes için bu sahanın bir maktel olacağı vehmine vücut vermişlerdir. Sanat yolcularının vatan vahasında bir yudum su bulamamaları, gözlerinin zaafından ve ruhlarının ateşsizliğindendir! Biz ölenler, hatta doğmadan ölenler arasında, "*vatan edebiyatı*"yla hiç bir alâkası olmayan bir çoklarını da tanıyoruz. Zevk ve huzûz sahillerine, cânan ve hicran enginlerine açılanlar içinde öylelerini biliyoruz ki, sanatlarının tabutunu da beraberlerinde götürmüşler ve bir daha görünmemişlerdir.

Fikret ile Ziya Gökalp'in, bilhassa Mehmet Akif'in *vatan edebiyatı* yaparken öldüklerine inananlardan değiliz. Fikret'in *Şermin*'ine, Gökalp'in her manzum yazısına millet ölçüleriyle kıymet biçmek isteyenler, Akif'in ateşten imanını asaletsiz birkaç kelime ile örtmek ve küllemek arzu edenler ancak kendilerini aldatabilirler. Temenni etmekten kendimizi alamayız ki, bugün yaşadığını iddia eden şairlerimiz bize hiç olmazsa bir *Rübab'ın Cevabı* verdikten, bir Çobanla Bülbül yazdıktan, bir *Necid Çöllerinden Medine'ye* ibda ettikten sonra mağrur gözlerini sanat ufuklarına karşı kapasınlar!.. Bu, *"Zito Venizelos!"* teraneleri arasında yaşamaktan çok daha asil bir ölüm olur!

Şairlerimizin "*vatan edebiyatı*"ndan korkmalarını, daha ziyade kafalarının kuvvetsizliğine kendilerinin de inanmış olmalarında aramalıdır. Çünkü yıllardır, Diyarbekir'in büyük evlâdı Süleyman Nazif, Dicle'nin ve Irak'ın matemiyle daima bize gözyaşından sahifeler verdiği halde, her gün biraz daha yükseldi. İstanbul'un beyaz minareleriyle harap mahallelerinden Türk'ün mağlûp, fakat asil matemini sezen ve sezdiren Yakup, sanata susamış gönüller için daima tavaf edilen bir menba oldu.

Misalleri uzatmaya lüzum görmüyoruz. İçlerinde sanat aşkı kadar memleket endişesi yaşayanlar, *vatan edebiyatı* yapmak hülyasıyla değil, ruhlarının sarsıcı heyecanlarıyla bu yollardan bir hükümdar gibi geçmesini bilirler. Şu renkte veya bu biçimde edebiyat yapmak (!) gibi gülünç arzularla boş buldukları meydanda at oynatanlara gelince, soğuk ve silik nağmeleriyle ister vatan şahikasına tırmanmak istesinler, ister ipek saçlı sevgililerinin hicranları ve hummalarıyla sayıklasınlar. Sanat malikânesinde onlar için mukadder olan mevki değişmeyecek, korktuklarıyla yüz yüze gelmek zaruretinden kaçamayacaklardır.

Bununla beraber aralarında değerlileri de bulunan İstanbullu arkadaşlarımıza bir daha yalvaracağız: Sanat saksısında menbaını vatan aşkından alan sıcak ve sihirli rüzgârlarla solup kurumak sizi korkutuyorsa, gözlerinizi İstanbul'un kanayan ufuklarına, kulaklarınızı ağlayan ezanlarla aç ve yoksul halkın muzdarip iniltilerine açınız. Çünkü sizden istenen, düşündüğünüz gibi şu ende veya şu boyda bir edebiyat değil... Ya bugünkü hayatın heyecanlarıyla örülmüş canlı şeyler, yahut şiirini asaletten alan faziletkâr bir sükût!..

İstiklâl Marşı Yarışması: TÜRK ŞAİRLERİNİN NAZARI DİKKATİNE [Maarif Vekâletinden Şairlere İstiklâl Marşı Daveti]*

Milletimizin dahili ve harici istiklâli uğrunda geçirmiş olduğu mücadeleyi ifade ve terennüm için *İstiklâl Marşı* müsabakaya vaz edilmiştir. Hür ve meşgûl memleketlerimizdeki bütün erbab-ı kalemi hizmete davet ediyoruz. İthaf olunacak âsâr içinden bir iki ay sonra 23 kanunuevvel 1336/1920'de Maarif Vekâleti nezdinde bir *heyet-i edebiye* tarafından intihap olunacaktır.

İntihap olunacak eserin yalnız güftesi için beş yüz lira mükâfat vardır. Yine lâakal beş yüz lira tahsis edilecek olan beste için bilâhare ayrıca müsabaka açılacaktır.

Bütün müracaatlar Ankara'da, Türkiye Büyük Millet Meclisi Maarif Vekâletine yapılacaktır.

Rıza Nur
Maarif Vekili
7 kasım 1920

* *Hâkimiyeti Milliye*, 7 teşrinisani 1920/ 7 kasım 1920, s. 2
Açıksöz, 11 teşrinisani 1920/ 11 kasım 1920
Açıksöz, 22 teşrinisani 1920/ 22 kasım 1920
Açıksöz, 29 teşrinisani 1920/ 29 kasım 1920
Açıksöz, 16 kanunuevvel 1920/ 16 aralık 1920

İstiklâl Marşı yazımı için duyuru niteliği arz eden metnin Rıza Nur'un Maarif Vekilliği döneminde hazırlandığı, fakat kendisinin Moskova'da görevlendirilmesi üzerine yerine Hamdullah Suphi'nin tayin olduğu ve *İstiklâl Marşı* ile ilgili prosedürün onun bakanlığı döneminde ikmal edildiği bilinen bir hususdur.

İSTİKLÂL MARŞI VE İSMET PAŞA*
İstiklâl Marşı ile İlgili Tarihî Bir Hatıra

Kâzım Nami

İlkin biraz kendi hatıralarımdan söyleyeceğim için, okurlarımın beni hoş görmelerini dileyeceğim. 1920 yılının hangi ayında idi bilmiyorum, bugünkü Maarif Vekâleti yapısının kapıcı odası, benim -Orta Tedrisat Müdürlüğü- çalışma odamdı. Miralay İsmet Bey yanıma geldi.

— Vekil ile görüştüm, dedi; sizinle de konuşmak isterim. Millet için, ordu için bir *İstiklâl Marşı*na ihtiyaç var. Böyle bir marşı müsabakaya koyacağız. Güftesi ile bestesi için beşer yüz lirayı, Büyük Erkân-ı Harbiye'den aldım. Hemen işe girişiniz. Neticenin çabuk elde edilmesini isterim, dedi.

Bu, *İstiklâl Marşı*'nın başlangıç hikâyesidir. Bir sırası gelirse, onu da okurlarıma anlatırım. O gün İsmet Paşa'nın üzerinde boz bir kaput vardı. Çok sakin görünüyordu; yüzünde derin bir mana vardı. Gözleri, yüksek bir ülkünün heyecanı ile parlıyordu. Sözlerinin ahengi kulağa çok tatlı geliyordu. O günkü işinin büyüklüğü nisbetinde alçak gönüllülüğü vardı. İçten gelen ve içe giden sesini, *nutuk* halinde, ancak geçende Hukuk Fakültesinde şehadetname dağıtıldığı gün işittim.

504 büyük sayfa tutan nutuklarının hiç birini ağzından dinlemek bana nasip olmadı, ama Mudanya Mütarekesi'ne kadar yap-

* *Hâkimiyeti Milliye,* 3 ocak 1933, s. 3

İstiklâl Marşı'nın yazılması fikri kime aittir? Bu sorunun cevabını tam olarak bilmiyoruz. Ancak Rıza Nur, pek çok konuda olduğu gibi *İstiklâl Marşı*'nın da kendisinin teklifiyle yazıldığını söylüyor. Oysa yukarıdaki hatıradan ve o günlerin metinlerden *İstiklâl Marşı*'nın yazılmasında Miralay İsmet İnönü'nün rolü olduğu anlaşılıyor. Kuşkusuz marşın orduya moral vermesi için yazılması düşünülmüş, ancak sonradan millî marşa evrilmiştir. Burada özellikle Hamdullah Suphi ve Hasan Basri Çantay'ın girişimlerini de unutmamak gerekir. Marş için gelen şiirler arasında kayda değer bir metin bulamayan Hamdullah Suphi ve Hasan Basri ikilisinin Mehmet Akif'i iknaıyla tarihî metin ortaya çıkacak ve Akif'in "Kahraman ordumuza" ithafıyla da Türk milletinin marşı seviyesine yükselecektir.

İsmet İnönü, Sabiha Bengütaş'ın atölyesinde.
[Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi]

tıklarını çok yakından, gerçekten bütün benliğimle günü gününe takip ettim.

O günler, hangi iyi Türk benden başka türlü idi?

İsmet Paşa çok iyi bir askerdi; iyi kararlar almasını, iyi hareketler yapmasını bilirdi. Onda, güneşin yaşatıcı ışıkları altında her gün yeni filiz veren bir nebat feyzi vardı. Tecrübe örsünde dövüle dövüle, kırılmaz bir çelik oluyordu.

Askerî hayatı gibi, siyasî hayatında da aynı feyzi gösterdi. Bugün İsmet Paşa en olgun bir devlet adamıdır. Onda, her gün yeni tekâmüller gösteren bu olgunluk, birkaç kaynaktan feyiz alıyor.

Mustafa Kemal kaynağı, Türk ülküsü kaynağı, yurtseverlik kaynağı ve vazife, mesuliyet duygusu kaynağı. Bu kaynaklardan gelen feyiz akıntıları, iyi bir ruh ve duygu disiplini altında Türkiye'miz için, Türk milleti için, hatta dünya sulhu için alkışlanacak yemişler veriyor.

Türk istiklâl ve inkılâp tarihinin yaratıcı dâhisi Mustafa Kemal ise, o yüce dâhinin irşadı altında yapıcısı da İsmet Paşa'dır. Onun

için, "Büyük *Nutuk*'tan sonra, *İsmet Paşa'nın Nutukları* kurtuluş ve kuruluş tarihimizin ölmez eserlerinden biridir.

Bu nutukları baştanbaşa okumak için zaman ister. Fakat okuduğum sayfalar içinde beni kuvvetli bir heyecana, derin bir düşünceye sürükleyen bazı fıkraları buraya geçirmekten kendimi alamıyorum.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulduğu günden beri Türk'ün mukadderatını ele alan ve onu muhakkak bir yükselişe namzet olarak taşıyan adamlar, sulh ülküsünü taşıdılar; bugünkü sulhçuluğumuz, ta o günden başlayan sulhçuluğumuzun devamından başka bir şey değildir. İsmet Paşa bu hakikati ne güzel anlatıyor:

"Şimdiye kadar her defasında ve her seferinde Büyük Millet Meclisi ordularının vasıta-i sulh olduğunu ispat ettiğimiz gibi, eğer bir gün sulh âlemini muhafaza etmek için ordulara yol vermekten başka çare olmadığına kani olursanız, Büyük Millet Meclisi orduları 26 ağustostan 10 teşrinievvele kadar bir buçuk ayda yaptıklarını daha az bir zamanda yapacak bir kudrettedir."

İsmet Paşa'nın Türk istiklâl ve inkılabındaki unutulmaz yararlıklarını hangi feyizle başardığımı kendi ağzından işitmek kadar tatlı bir şey olamaz:

"Bu kadar ağır mesuliyetleri bî-muhaba almak için ve bunların içinde en büyük müşkilat karşısında dahi hedefe karşı yürümek için malik olduğum membâ-ı kuvvet bilhassa Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşadır."

Biraz daha aşağıda:

"Fevkalâde karışık, dolaşık, bulutlarla mestûr bir muhit içerisinde yol gösterecek bir isabet-i nazar lâzımdır. Bu isabet-i nazarı gerek muharebe hayatında ve gerek sulh hayatında bize gösteren Mustafa Kemal Paşa olmuştur. Aldığım vazifelerde muvaffakiyet hâsıl oldu ise, gerek harpte ve gerek sulhta başlıca amil olarak Mustafa Kemal Paşa'yı muvacehe-i millette ifade ediyorum" diyor.

Bu nutukları herkes, hele mektep gençliği mutlaka okumalıdır. Bu kitap, millî ülkü için, vazife ve mesuliyet duygusu için, iyi bir disipline kendini uydurmak için en kudretli bir terbiye vasıtasıdır.

Bunları Cumhuriyet'in onuncu yılı şerefine toplayıp bastırana teşekkür etmeyi borç bilirim.

Akif'in işgal karşı tutumunu ilk fark edenlerden büyük nesir ustası
Yakup Kadri Karaosmanoğlu
[Beşir Ayvazoğlu Arşivi]

MİLLÎ EDEBİYAT*

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Maatteessüf diğer rüfekası gibi, ekseriya mâsivaî ve şehevî şeyleri terennüm eden genç şairlerden birisi, -galiba benim bir itirazıma cevaben- geçenlerde şöyle diyordu:

"Bizi daima kadını, daima aşkı terennüm etmekle itham ediyorsunuz. Biz etrafımızda neyi görürsek, içimizde neyi hissedersek onu söyleyen samimi şairleriz. Etrafımızda kadını görüyoruz, içimizde aşkı hissediyoruz ve tabiatıyle bunu söylüyoruz".

Genç şairler istedikleri kadar kadını ve aşkı terennüm edebilirler; buna kimsenin bir diyeceği yoktur. Fakat mademki millî bir edebiyattan, yani ananevi ve harsî bir edebiyattan dem vuruyorlar, o halde kadından ve aşktan milliyete göre yani ananeye, harsa ve töreye göre bahsetmelidirler; yoksa yaptıkları şey müfrit bir ferdiyetçilik yani hassasiyette nâhoş bir enaniyet demek olur.

Siyasiyat ve içtimâiyat âleminde milliyet-perver olmak nasıl biraz da muhafazakâr ve anane-perest olmak demekse, edebiyatta da milliyetçilik sıkı sıkıya töreye tâbiyettedir.

---

* Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *İkdam*, 4 teşrinisani 1920/4 kasım 1920, s. 2

Yahya Kemal'le birlikte Nev-Yunanî bir edebiyat ve sanatın peşinde gördüğümüz Yakup Kadri'de, yeni bir dönemin başlangıcını haber veren bir metin bu. Aynı değişmeyi Yahya Kemal'de de görüyoruz. Bu açıdan Yakup Kadri'nin, metnin sonunda Yahya Kemal'e yönelik vurgusu özellikle dikkat çekicidir. Hem Yahya Kemal'de ve hem Yakup Kadri'de gördüğümüz bu yeni arayışın onları, 1921 nisanında çıkan *Dergâh* dergisine taşıdığı bilinmektedir.

Yakup Kadri'nin yazısında dikkati çeken ikinci husus ise, Mehmet Emin Yurdakul ile Halide Edip'i, Mehmet Akif ve Süleyman Nazif'le mukayesesidir. Dolayısıyla edebiyatımızda Cihan Savaşı ortalarından itibaren Mehmet Akif'in etrafında örülmeye çalışılan sükût duvarını, Süleyman Nazif ve Cenap Şahabettin'den sonra aşmayı deneyen ilk yazılardan biri oluyor Yakup Kadri'nin metni. Bunun sebebi de Mehmet Akif'le Süleyman Nazif'in işgale karşı geliştirdikleri tavırdır. Ortalıktaki genel sessizliği yani yılgınlığı aşmayı göze alan bu iki sanatçıyı Yakup Kadri bunun için takdir ediyor. Dolayısıyla Mehmet Akif ve Süleyman Nazif'in işgal karşıtlığı ve Millî Mücadeleyi destekleme fikri *Dergâh* dergisinden çok öncelere dayanmaktadır.

Bugünün edebî gençliğine, bizim töremizin kiminle başlayıp kiminle nihayet bulduğunu ve ne cins bir şey olduğunu izaha zannederim ki ihtiyaç yoktur. Zira, bu gençlerin hepsi de hakiki ve halis Türk edebiyatının Saray'dan gelen bir çenk ü çigâne sâdası değil, tekkelerden esen esrarlı bir nağme olduğunu pekâlâ bilirler ve pîr olarak Âşık Paşa'yı değil Yunus Emre'yi tanırlar.

Yunus Emre ki nefsin acılarını belki hiç tanımadı, hâkî güzellikleri istihkar etti ve daima gönlünün yarattığı etsiz, kemiksiz mâşukayı sevdi; aşkı ilâhî bir cûşişti.

Bu hayran ve ibtidaî şairle başlayıp az çok tahavvüller ve tekemmüllerle son devirlere kadar devam eden ve mekteplerimizde tedris olunan resmî zümre edebiyatından ziyade halkın vicdanında yaşayan bizim asıl *"klasik edebiyatımız"* -ki ona son zamanlarda, zannederim *tekke edebiyatı* ünvanı verildi- gayet hususî bir harsın, gayet müstesna bir hâleti ruhiyenin mahsûlüdür.

Esas itibariyle hassaten dinî olan bu harsa tasavvuf namı verildiğini söylemeye bilmem ki hacet var mıdır? Hep remiz, mecaz ile dolu bu edebiyat, zahirî nesci itibariyle ne kadar basit ve sade ise derunî mânâsı itibariyle o kadar derin, sırrî ve lâyetenâhîdir. Yakınına varılınca kaba saba görünen, fakat uzaktan zarafet ve asaletine doyum olmayan bazı âsâr-ı mimariyemiz gibi *"tasavvufî klasik edebiyat"*ımızın da serayî bir güzelliği vardır.

Eski şairlerimiz, yine eski divan şairlerimizin zıddına olarak asla şekil-perest değildiler. Şarkta ve Garp'ta, hiçbir milletin edebiyatı bizim edebiyatımız kadar ruhanîleşmemiştir; ekserisinin kafiyeleri bozuk o derme çatma mısralar, o nereden başlayıp nerede bittiği bilinmeyen *nefesler,* sanki doğrudan doğruya hiçbir kayda, hiçbir kanuna esir olmayan cazibeli ve serazat ruhların sesi gibidir. Sanki elle yazılan veya dille söylenen kelimelerin hâricinde, seyyal ve esrarengiz bir lisanla doğrudan doğruya günlümüze söylüyor zannedilir.

Mamafih *klasik şiirimiz* bütün o zahiri perişanlıklarına rağmen için için o kadar düzgün, muntazam, hatta o kadar mütekâsif ve muayyendir ki insan, bu mucizeyi gördükten sonra eski adamların, şairlerle sihirbazları neden birbirlerine karıştırdıklarına asla şaşmaz oluyor.

İşte *kalbsiz bir ruh* olan dünkü şiirimizle, *ruhsuz bir kalb* olan bugünkü şiirimiz, bunun içindir ki birbirlerine halef-selef olmaktan pek uzaktır. An'anenin haricine çıkıp mutlaka bir yenilik ve bir başkalık göstermek isteyen bugünkü şairler, belki bir başkalık ve bir yenilik gösterecekler fakat asla millî olamayacaklardır. Bunlar frenk ve acem şairleri gibi her şeyden evvel şekil peresttirler, hep-

si güzide ve nâşenîde kafiyeler peşinde ve yeni ahenkler bulmak endişesiyle bitaptır. Bunun içindir ki hepsinde bir tıknefeslik var. Bunlardan bazılarının işlediği kalıplarda ara sıra hissedilen ruhun o boğuk sesleri, beceriksiz bir sanatkârın ihtilâçlı kıvranışlarından başka bir şeye alâmet değildir.

Bugünün şairlerini dünkü şairlerden ayıran ikinci bir cihet daha vardır ki o da bugünkülerin ruhen sade, mütevazi ve alelâde görünmekten korkmaları ve daima harikulâde bir hissiyat göstermeye çabalamalarıdır ve bu hususta da gençlerimizin, kendi millî şairlerimizle istinas peyda etmiş olmaktan ziyade, son devrin frenk şairleriyle melûf bulundukları tezahür etmektedir. Zira garabetin bir nevi olan başkalık, güzidelik, haddizatında sade ve laubali olan Türk ruhuna uygun bir şey değildir. Devrimizin yeni yetişmiş şairleri harikulâde görünmek isterken, işte bundan dolayıdır ki sadece acayip oluyorlar veyahut yavanlaşıyorlar, tatsızlaşıyorlar. Zira çığırından çıkan her şey yavan ve tatsızdır.

Mademki bu *"çığır"* kelimesi kalemimin ucuna geldi, burada son defa olarak birkaç cümle ve birkaç misal ile fikirlerimi hülâsa edeyim:

Gençler bir *millî edebiyatın* esaslarını kurduklarını söylüyorlar; her millî edebiyat bir çığır edebiyatı olduğu ve bu gençler de tamamiyle çığırdan çıkmış bulunduğu için, yaptıkları şeyin millî sıfatıyla asla alâkası yoktur. Belki nazımda kullandıkları alet millî bir vezindir, fakat bu veznin içine sıkıştırdıkları ruh millî bir ruh değildir. Bu nokta-i nazardan diyebilirim ki, hayli zamandan beri *millî vezinle* yazan büyük bir şairimiz Mehmet Emin Bey millî bir şair addedilemez; zira tamamiyle çığırın haricinde idi. Vatanperverliği tıpkı bir frenk şairinin vatanperverliği gibiydi, hassasiyeti ve felsefesi *frengâne* idi. Halbuki ömründe hiç millî vezinle yazmamış Mehmet Akif Bey bu hususta Mehmet Emin Bey'den bin kat daha millîdir. Halide Edip Hanım bize, terkipsiz ve sade lisanın -en doğru ve dürüst değilse bile- en güzel numunelerini verdi, fakat Halide Hanım ruh ve hars itibariyle Süleyman Nazif Bey'den daha millî değildir.

Son devirde bizde millî yani klâsik şair ünvanına mazhar olabilecek yalnız iki kişi biliyorum: Rıza Tevfik Bey, Ziya Bey!.. Fakat ne yazık ki bunlar da frenklerin *"folklor"* dedikleri kısır ve mahdut bir tarzın içine sıkışmış kalmış bulunuyorlar. Bunun içindir ki naçar, ikide bir yanı başıma dönüp beklediğimiz fecrin ilk şulesini, hepimizden ziyade hars, ruh ve cûşiş sahibi olan bir şairin, Yahya Kemal'in gözlerinde arıyorum.

NASRULLAH KÜRSÜSÜNDE*

Yarın Cuma namazından evvel *Sebilürreşat* başmuharriri Mehmet Akif Beyefendi tarafından Nasrullah Cami-i şerîfinde (Kastamonu) bir mevize irat buyurulacaktır.

* *Açıksöz*, 5 teşrinisani 1920/5 kasım 1920, nr. 92, s. 3

Akif'in Nasrullah Camii Şerifi'nde cemaate yaptığı konuşma, Eşref Edip tarafından metne dönüştürülerek *Sebilürreşat* dergisinde yayımlanmıştır. Ayrıca Nasrullah Camii kürsüsünden yapılan konuşma, *Sevr Anlaşması*'nın neleri âmir bulunduğu hususundaki ilk ayrıntılı açıklama niteliğindedir. Akif'in verdiği vaazın içeriği Millî Mücadele döneminde hemen her çevrenin dikkatini çektiği için, *Sebilürreşat*'ın bu sayısının baskısı hemen bitmiş ve ardından tekrar basılmıştır. Bu sefer de derginin yeni baskısı hemen kâmilen *Batı Cephesi Kumandanlığı*'na gönderilmek durumunda kalmıştır.

Bu arada aynı sayının Diyarbakır'da bulunan *El-Cezire Kumandanlığı* tarafından yeniden basımının yapıldığı, askerî birliklerin yanı sıra Elazığ, Diyarbakır, Van ve Bitlis ahalisinin Sevr'den haberdar kılınmaları amacıyla kullanıldığı malûmdur. Nitekim ileriki sayfalarda, El-Cezire Kumandanı Nihat Paşa'nın konu ile ilgili Mehmet Akif'e gönderdiği bir teşekkür telgrafını okuyacaksınız.

KAĞNILAR GİDERDİ İSTİKLÂL YOLUNDA*

Yahya yüzbaşı bu kızgın hallerinde
"Aydınlatacak din adamları lâzım"
Der, kumandanlarına danışırdı

Hangi gündü kestiremiyorum
Talih Yüzbaşı Yahya'ya güldü:
"*Mehmet Akif* gelecek" dediler...
Meğer Ankara ve Yozgat'ta
Köyleri kasabaları dolaşır
Halkı cihada davet edermiş
Aralarında Çankırı mebusu
Hacı Tevfik Efendi de varmış
Kültür müdürü Yüksel Aslan'ın
Araştırma merkezine kazandırdığı
Mustafa Durlanık'ın hatıraları,
Anlatılanları gün ışığına çıkarmıştı.
- Hacı Tevfik Efendi'nin hikâyesi uzun
Selanik civarında vaizlik yaparken
İttihat Terakki Cemiyeti'ne katılmış,
Atatürk'le olan arkadaşlığı
O yıllarda başlamış!..

* Vadi Çiçekli, *Kağnılar Giderdi İstiklâl Yolunda*, Ankara 2008, s. 201-202

Vadi Çiçekli Çankırı'da Emniyet Müdürü olduğu sırada yukarıdaki adla eserini yayınlıyor. Çankırı'da görevli iken Vadi Çiçekli'nin şehrin tarihi kişileri ile görüştüğü, onlardan Millî Mücadele'yi dinlediği ve Mehmet Akif'in Kastamonu'ya giderken uğradığı Çankırı'ya varışı hakkında birinci elden bilgiler edindiği anlaşılmaktadır. Mehmet Akif'in Kastamonu yolculuğu ve Çankırı durağı hakkında aydınlatıcı bilgiler ihtiva etmesi bakımından, ilgili parçayı burada kullanmayı uygun bulduk.

Yahya yüzbaşı duyunca
Kalecik önlerine çıkıp karşılamıştı.
Hep birlikte köylere uğrayarak
Köylüyü aydınlatıp uyarmışlar
Sonra Çankırı'ya da geldiler

Muhafız sustu
Biraz soluklanması gerekiyordu:
- Cuma günü büyük cami dolmuş
Ahali dışarıda saf bile tutmuştu
Mehmet Akif öyle bir konuştu ki
Kendi de duygulandı
Hıçkırıkları boğazına tıkandı
Gözyaşına batarak duasını yaptı:
"Müslüman için evvela hürriyet
Sonra ibadet... aziz Çankırılılar
Kâfirlerin köleliğini kabul etmeyen,
"Hürriyet için cihat açan
Mustafa Kemal Paşa'nın
Etrafında toplanın"
dedi...
Daha ne desin emmi?

Vadi Çiçekli

MİLLİ MARŞ TANZİM EDİYORLAR*
Milli Marş Yarışmasına Hürriyet ve İtilaf Çevrelerinin Bakışı

Dün gelen Anadolu gazetelerinde Ankara Maarif Vekâleti'nin garip bir ilânı nazar-ı dikkatimizi celbetti. Ber-vech-i zîr iktibas ediyoruz:

"Milletimizin dahilî ve haricî istiklâli uğrunda geçirmiş olduğu mücadeleyi ifade ve terennüm için bir *İstiklâl Marşı* müsabakaya vaz edilmiştir. Hür ve meşgûl memleketlerimizdeki bütün erbab-ı kalemi hizmete davet ediyoruz. İthaf olunacak âsâr içinden bir iki ay sonra, 23 kanunuevvel 1336/1920'de Maarif Vekâleti nezdinde bir *heyet-i edebiye* tarafından intihap olunacaktır.

İntihap olunacak eserin yalnız güftesi için beş yüz lira mükâfat vardır. Yine lâakal beş yüz lira tahsis edilecek olan beste için bilâhare ayrıca müsabaka açılacaktır.

Bütün müracaatlar Ankara'da, Türkiye Büyük Millet Meclisi Maarif Vekâletine yapılacaktır."

---

* *Peyam-ı Sabah*, 16 teşrinisani 1336/16 kasım 1920, s. 1

Peyam-ı Sabah İstanbul'da çıkan muhalif basın organlarından biridir (2 ocak 1920-11 eylül 1922). Azınlıklardan Mihran Efendi tarafından çıkarılan *Peyam-ı Sabah* gazetesi, işgal altı İstanbul'unda iktidar olan Hürriyet ve İtilaf Partisinin önde gelen destekçilerinden biri idi. Gazetenin başyazarı da Ali Kemal idi. Dolayısıyla ilgili gazetenin Milli Mücadele'yi dikkatle takip ettiği, Ankara cenahının açtığı *İstiklâl Marşı* yarışmasından memnun olmadığı kolayca anlaşılabilmektedir.

Peyam-ı Sabah'ın haberinde içeriden verdiğimiz alıntı kısımların, Rıza Nur'un açtığı resmi *İstiklâl Marşı* yarışması ile ilgili duyuru metnidir.

Ahmet Halit Yaşaroğlu'nun
Şahsi Kütüphanesi

ایونه شرائطی
بر سنه لکی (۲۵۰) ،
آلتی آیلغی (۱۳۰) غروشدر
نسخه سی ۵ غروش ، سنه لکی
۵۲ نسخه در
اداره خانه
قسطمونیده دائرهٔ مخصوصه
اخطارات
آبونه بدلی یشیلدر

اخطارات
آدرس تبدیلنده آبونه بش
غروش کوندرلیدر
مکتوبلرك امضالری واضح واوقوناقلی
اولمسی و آبونه نمره نومره سینی
محتوی بولنمسی لازمدر
ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك
[illegible]
وجه اولنور
پاره کوندرلدیکی زمان نمره دائر
اولدیغی واضحاً بیلدیرلمسی
وجه اولنور

سبیل الرشاد

۱۳۳۰

دینی ، فلسفی ، علمی ، ادبی هفته لق مجموعهٔ اسلامیه در

والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم — باش محرر محمد عاکف — صاحب ومدیر مسئول اشرف ادیب — اتبعون اهدکم سبیل الرشاد

عدد : ٤٦٥ — ۲۳ ربیع الاول ۱۳۳۹ — جمعه — ۳ کانون اول ۱۳۳۶ — ۱۸ جلد

اسلامه بویوك برمژده

اوظالم صلح معاهده‌سی اللهك عنایتیله شرق طرفندن پیرتیلدی

نصرالله جامع شریفنده جمعه نمازی ادا و جماعت طرفندن امت محمدك [illegible] سلامتده‌دها ایدلکدن صوکره قوماندان محی الدین پاشا حضرتلری:

ای جماعت مسلمین ! طاغیلمایینك ، سزه بویوك بر بشارتم وار . » دیه‌رك [illegible] شو سوزلری سویلدیلر :

— بو یوم مبارکده جامع شریفده بو منبر معلا آلتنده اسلامك بویوك مظفریتی سزه تبشیر ایتمکله موفقیتمدن طولایی جناب حقه حمد و ثنالر ایدرم . انقره‌دن ، بویوك ملت مجلسی مدافعهٔ ملیه وکالت جلیله‌سندن شیمدی [illegible] بر تلغرافنامه ارمنستان صلحنك امضاسی تبشیر ایدیبور . معاهدهٔ [illegible] کوره ارمنستانه انجق ۱۵۰۰ توفنك ، یکرمی میترالیوز ، سکز [illegible] قالیور . الك اوزاق حدودی ، باغچق اولان اربوادن بزم حدودمزه [illegible] نهایت اوچ کونلك بر مسافه‌در . قارص ، بوتون حوالیسیله برابر ، [illegible] قالیور . ارمنی مرخصلری اغلایه‌رق صیرایه‌رق صلحی امضا [illegible] بیلر . جناب حقه بیکرله حمداولسون . بر جوق فلاکتلرك قلبلرمزی [illegible] ولاندیغی بر زمانده عظیم بر موفقیت ، مبرور بر مظفریتله بزی مبشر [illegible] دی . کوریبورزکه اسلام وظیفه‌سی ایفا ایتدیکی زمان کفار خاکسار [illegible] شدر . نه وقت وظیفه‌سنی ایفا خصوصنده امت اسلامیه متحد اولورسه اتحاد اسلام قارشوسنده دوره‌حق بر قوت تصور اولنه‌مایدیبور ، یکدیکرینی تبریك ایلیورلردی .

جناب حقك لطف و کرمندن امیدایدرم‌کی یاقینده غیرده‌کی دشمنلرمزی ده بویله‌جه محو ایده‌رك دکزه دوکه‌جکز . (سونجیسندن هونکور هونکور اغلامقده اولان جماعت مسلمین طرفندن: انشاءالله ، انشاءالله صدالری .)

ای اخوان مسلمین ! عادتا السلام حیاتی ، دینی ، کتابی ، همشیره‌سی سوندورمك ایچون دشمنلرك متفق بولوندیغی بویله برزمانده هیچ کیمسه‌نك ، حق ارمنیلرك الچوق حایه ایدن انکلیزلرك بیله بر تك نفر یولالایه‌مایه‌رق یالکز براقدقلری ارمنیلرله اولدی ایسه عون حقله پارینکی یوتانیلرده بویله اولاجقدر . (انشاءالله) . بوتون قلبمزك صافیتیله پیسغمبر جلیلمزك روحانیته ، دین عالمزك عظمت و قدسیتنه التجا ایدرك وظیفه‌مزی یاپدیغمز هر زمان بختیار اولاجغز . دشمنلرك بوتون سوء نیتلری عقیم قالاجقدر . (ان شاءالله) اسلامیت ، وطن اسلامك محافظه ومدافعه‌سی ایچون جانلرینی فدا ایدرك شهید دوشن مجاهدلرك روحلرینه فاتحه اتحافه جمله کزی دعوت ایدرم . الفاتحه . »

بو بشارت عظما ، بوتون جماعت مسلمینی سرورله غرق ایتدی . جامع شریف طبق برایرام صباحی حالنی اکتساب ایتمشدی . محزون کوکلار نشه‌لرله طولدی ، بوتون مسلمانلر سوینجلرندن اغلایه‌رق الله‌ه حمد و ثنالر

TÜRK TARİH KURUMU

Sebilürreşat'ın 3 aralık 1920 tarihli sayısı.
[Milli Kütüphane Arşivi]

SEBİLLÜRREŞAT CERİDE-İ İSLÂMİYESİ*

Sebilürreşat ceride-i İslâmiyesi, Kastamonu'muzun şerefine ilk nüshasını şehrimizde neşredecektir.

Bütün İslâm âleminde pek büyük bir tesir-i dinîsi olan muhterem risâle başmuharriri Mehmet Akif ve müdürü Eşref Edip Beylerin şehrimizde kaldıkları müddetçe mücahedelerine devam edeceklerini memnuniyetle haber aldık. Büyük ve her müslümana malûm olan risalenin temâdi-i neşrini temenni ederiz.

* *Açıksöz*, 22 teşrinisani 1920/22 kasım 1920, nr. 98, s. 3

Kastamonu'da yayımlanan *Açıksöz* gazetesi bundan önce, (5 teşrinisani 1920/5 kasım 1920) tarihli 92. sayısında, ileride Türk *İstiklâl Marşı*'nı yazacak olan Mehmet Akif'in ertesi gün Zağnos Paşa Camii'nde halka hitap edeceğini duyurmuştu.

Bu sefer de aynı gazete, *Sebilürreşat*'ın İstanbul'da ara verdiği yayınını Kastamonu'da devam ettireceğini haber vermektedir. Nitekim *Sebilürreşat, Açıksöz*'ün bu haberinden üç gün sonra, 25 kasım 1920'de, 464. sayısını Kastamonu'da neşretmiştir. Bunun ardından 465. ve 466. sayılar da ilgili şehirde neşredilmişlerdir.

Mehmet Akif'in Zağnos Paşa hitabesi Kastamonu'da basılan 464. sayıda yayımlanmıştır. Diğer iki sayıda da Akif'in Kastamonu kazalarında verdiği vaazlar neşredilmiştir. Dolayısıyla *Sebilürreşat*'ın Ankara'ya taşınması bu üç sayısının ardından gerçekleşmiştir.

Nasrullah Camii'nin panaromik görünüşü.
[Atatürk Kitaplığı Arşivi]

NASRULLAH KÜRSÜSÜNDE*
Akif'in Gözünden Sevr Anlaşması ve Son On Yılın Panaroması

Mehmet Akif Ersoy

Bismillâhirrahmânirrahîm

"Yâ eyyühellezîne âmenû lâ tettehizû bitâneten min dûnikum lâ ye'lûnekum habâlen, veddû mâ 'anittum, kad bedeti'l-bağda'u min efvâhihim ve ma tuhfî sudûruhüm ekber, kad beyyenna lekûmü'l-âyâti in küntüm ta'kilûn" (Âl-i İmran, 118. ayet).

Ey iman etmiş olanlar, ey müslümanlar! İçinizden olmayanlardan, size yabancı milletlerden dost ittihaz etmeyiniz. Âyet-i celîledeki *"bitâne"* içli dışlı görüşülen, kendisine her türlü esrar tevdi edilen samimi dost, yâr u can, arkadaş, mahrem-i esrar mânâlarınadır. Öyle *"bitâne"* ki *"lâ ye'lûnekum habâlen"*, sizlere karşı mazarrat ika etmekten, aranıza fitneler, fesatlar sokmaktan hiçbir vakit geri durmazlar. Ellerinden gelen fenalıkların hiçbirini sizden esirgemezler. *"Veddû mâ 'anittum"*, sizin sıkıntılara, musibetlere, felâketlere uğramanızı isterler. *"Kad be-deti'l-bağda'u min efvâhihim"*: Görmüyor musunuz, hakkınızda besledikleri düşmanlık ağızlarından taşıp dökülüyor. *"Ve mâ tuhfî sudûruhüm ekber"* bununla beraber yüreklerinde, sinelerinde gizlemekte oldukları kinler, garazlar, husumetler, o bir türlü zaptedemeyip de ağızlarından kaçırmakta oldukları buğz u adavetler çok büyüktür,

* Mehmet Akif, *Sebilürreşat*, 25 teşrinisani 1336/ 25 kasım 1920, c. 18. nr. 464, s. 249-259

Metnin bazı yerlerinde üç yıldız, bazı yerlerinde de ara başlıklarla bölümlemesini biz yaptık.

> çok şiddetlidir. *"Kad beyennâ lekümül âyâti in küntüm ta'kilûn"*: Bizler size her biri ayn-ı hikmet, mahz-ı ibret olan âyetlerimizi böyle sarih bir surette bildirdik. Eğer sizler akı karadan, iyiyi kötüden seçer, hayrını şerrini düşünür aklı başında adamlarsanız bu hikmetlerin, bu ibretlerin muktezasınca hareket ederek, hem dünyada hem ukbâda felâh bulursunuz.

Ey Müslümanlar, sizin için bu âyet-i celîleye ittiba'dan başka selâmet yolu yoktur. Takip edilecek hatt-ı hareket, düstûr-u siyaset tamamiyle bu âyet-i celîlede mündemiçtir. Binaenaleyh meâl-i ulvîsini bir kere de toplayıp ifade edelim. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:

> "Ey müminler, size ellerinden gelen fenalığı yapmaktan çekinmeyen, bu hususta hiçbir fırsatı kaçırmayan, dininize yabancı milletleri kendinize mahremi esrar, dost, arkadaş ittihaz etmeyiniz. Bunların suret-i haktan görünerek size güler yüz göstermelerine, hayrınızı ister gibi tavırlar takınmalarına asla kapılmayınız. Onların gece gündüz isteyip durdukları sizin felâketinizden, izmihlalinizden, esaretinizden başka bir şey değildir. Baksanıza, size karşı kalblerinde besledikleri düşmanlık o kadar dehşetli ki bir türlü zabtedemiyorlarsa da ağızlarından kaçırıyorlar. Halbuki yüreklerinde kök salmış olan husumet, ağızlarından taşan ile kabil-i kıyâs değildir, ondan çok fazladır, çok şiddetlidir, işte bütün hakayıkı, âyât-ı celîlemizle sizlere açıktan açığa tebliğ ediyoruz, bildiriyoruz. Eğer aklı başında insanlarsanız, eğer dâreynde zelîl olmak, hüsranda kalmak istemezseniz bizim âyât-ı celîlemizin iktizâsınca hareket ederek felahı bulursunuz."
>
> Bu ayeti celîle *sûre-i Âl-i İmran'*dadır. *Sûre-i Tevbe'*de de: "Em hasibtum en tütreku ve lemma ya'lemillahüllezîhe cahîdu ninküm ve lem yettehizu min dûnillahi ve-lerrresulihî Ve-lel-mü'minîne velîceten." (*Tevbe*, 17) buyuruluyor. Meâl-i celili: "Ey Müslümanlar, Cenâb-ı Hak içinizden hak yolunda mücâhedede bulunanları, Allah ile onun Resûl-i muhtereminden, bir de müminlerden başkasını kendisine

dost ittihaz etmeyenleri görmedikçe sizler öyle başıboş bırakılacak mısınız zannediyorsunuz?"

Bu iki ayeti celîleden maada "Yâ eyyuhennebiyyu câhidi'l-küffâre ve'l-münâfikîne vağlez alevinin"; "Velîyecidû fîkum gılza."; "Ve len tarza anke'l-yehudu le'n-nasara hatta tettebia milletehum."; "Ezilletin ale'l mü'minîne eizzetin ale'l-kâfirîn" gibi diğer âyât-ı kerîme daha vardır ki hep aynı ruhtadır.

*

**

Ey cemaat-ı müslimîn!

İnsan için kendi aleyhine bile çıksa hakkı, hakikati söylemek lâzımdır. Ben de bir zamanlar *Kitabullah*'ı tilâvet ederken, bu gibi âyât-ı celîleye geldikçe acaba sair milletlere karşı biraz şiddetli davranılmıyor mu? Müslüman olmayan akvam hakkında daha merhametkâr olmak icap etmez mi idi?" gibi düşüncelere dalardım. Vakıa bu hatıraların sırf şeytanî vesveselerden başka bir şey olmadığını bilirdim. Lâkin velev şeytanî olsun, o düşünceleri içimden söküp atıncaya kadar hayli mücahedelere mecbur kalırdım. Acaba bu vesvesenin menşei ne idi? Burasını araştıracak olursak işi biraz tabiî görürüz. Öyle ya gözümüzü açtık, Avrupa medeniyeti, *Avrupa irfanı, Avrupa adaleti, Avrupa efkârı umumîyesi* nakaratından başka bir şey işitmedik. İngiliz adaleti, *Fransız hamiyeti, Alman dehası, İtalyan terakkiyâtı* kulaklarımızı doldurdu. Lisan bilenlerimiz doğrudan doğruya bu heriflerin eserlerini, bilmeyenlerimiz tercümelerini okuduk. Edebiyatları, hele edebiyatlarının ahlâkî, insanî, içtimâi mevzuları pek hoşumuza gitti. Müelliflerin kıymet-i ahlâkîye ve insanîyelerini, eserleriyle ölçmeye kalkıştık. İşte bu mukayeseden itibaren aldanmaya, hatadan hataya düşmeye başladık. Bu adamların sözleriyle özleri arasında asla münasebet, müşabehet olamayacağını bir türlü düşünemedik. İşte okuyup yazanlarımızın çoğuna arız olan bu dalâl, bu hata bir zamanlar bana da musallat oldu. Bereket versin ki yaşım ilerledi, tecrübem arttı; hususiyle Avrupa'yı, Asya'yı, Afrika'yı dolaşarak Avrupalı dediğimiz milletlerin esaret altına, tahakküm altına aldıkları bîçare insanlara karşı reva gördükleri zulmü, gadri, hakareti gözümle görünce artık aklımı başıma aldım. Demin söylemiş olduğum şeytanî vesveselere kapılmış olduğumdan dolayı Cenab-ı Hakk'a tevbeler ettim.

Dünyada Avrupalıları bihakkın anlayan ve anladığını da iki cümle ile hulâsa edebilen bir Müslüman varsa o da eâzım-ı ümmetten fâzıl-ı mağfur Hersekli Hoca Kadri Efendi merhumdur. Âlem-i İslâm'ın en fedakâr, en faziletli erkânından Mısırlı Prens Abbas Halim Paşa bir gün musahabe esnasında demişti ki:

— Hoca Kadri Efendi'yi zaten Mısır'dan tanırım. İrfanına, ulüvv-ü cenabına hayran olurdum. Bir aralık Fransa'ya uğramıştım. Paris'te ilk işim bu muhterem Müslümanı ziyaret etmek oldu. Kendisiyle biraz hoşbeşten sonra dedim ki:

— Hocam, senelerden beri burada oturuyorsun, Şark'ın, Garb'ın ulûmuna, fünûnuna cidden vâkıf bir nâdire-i fıtratsın. Yakînen gördüğün şeyler tabiîdir ki tecrübeni, görgünü arttırmıştır. Öğrenmek isterim, Avrupalıları nasıl buldun?

— Paşa! Bu adamların güzel şeyleri vardır. Evet pek çok güzel şeyleri vardır. Lâkin şunu bilmelidir ki, o güzel şeylerin hepsi, evet hepsi yalnız kitaplarındadır!

Hakikat, Hoca merhumun dediği gibi Avrupalılara ilimleri, irfanları, medeniyetteki, sanayideki terakkileri inkâr olunur şey değildir. Ancak insaniyetlerini, insanlara karşı olan muamelelerini kendilerinin maddiyattaki bu terakkileriyle ölçmek kat'iyyen doğru değildir. Heriflerin ilimlerini, fenlerini almalı. Fakat kendilerine asla inanmamalı, asla kapılmamalıdır.

Bunların bütün insanlara, bilhassa Müslümanlara karşı öyle kinleri, öyle husumetleri vardır ki, hiçbir suretle teskin edilmek imkânı yoktur. Sureta dinsiz geçinirler. Hürriyet-i vicdan diye kâinatı aldatıp dururlar. Hele biz Müslümanları, biz Şarklıları taassupla itham ederler dururlar! Heyhat. Dünyada bir mutaassıp millet varsa Avrupalılardır. Gerçek, Avrupalılardan daha mutaassıp bir cemaat vardır ki o da Amerikalılardır. Taassuptan hiç haberi olmayan bir millet isteriniz o da bizleriz.

Harbi Umûmi'de Türkler ve Almanlar

Ey cemaat-ı Müslimîn! Bilirim ki bu sözlerim sizin senelerden beri avutulmuş, uyutulmuş fikirlerinize biraz aykırı gelecektir. Onun için bir iki misal getirmek icap ediyor:

Bilirsiniz ki bizim Harbi Umumî'ye girmemizden en çok müstefit olan bir millet varsa o da Almanlardı. Şunu ihtar edeyim ki ben bu kürsüde "Harb-i Umumî'ye girmek mi lâzımdı, girmemek

mi evlâ idi, girmeden durabilir miydik, biraz daha geç mi girmemiz muvafık idi?" gibi meselelerin hiçbirini mevzuu bahis edecek değilim. O benim sadedimin, selâhiyetimin haricindedir. Ortada bir vaka var ki biz Almanlarla birlikte harbe girdik. Yüz binlerce şehit verdik. Yüz binlerce hânüman söndü. Milyonlarca sâmân kaynadı gitti. Şimdi Almanlar için ne lâzım geliyordu? Ne yapacaklardı? Şüphesiz bütün dünyanın, bütün dünyadaki milletlerin kendilerine ilânı harb ettikleri bir zamanda böyle yegâne müttefikleri olan bizleri sinelerine basacaklar; bütün gazeteleriyle, bütün kitaplarıyla, bütün edibleriyle, bütün muharrirleriyle bizi alkış, teşekkür tufanları içinde boğacaklardı. Heyhat! Bu Umumî Harb'in ilk senesinde ben mühim bir vazife ile Berlin'e gitmiştim. O aralık Almanya hükümeti bize dedi ki:

— Bizim Meclis-i Mebusanımızdaki bilhassa Katolik mebuslar kıyameti koparıyorlar: "Almanlar gibi mütemeddin, mütefennin bir millet nasıl oluyor da Müslümanlar gibi, Türkler gibi vahşilerle ittifak ediyorlar? Bu, bizim için zül değil midir?" diyorlar. Aman, makaleler yazınız, eserler yazınız, biz onları Almancaya tercüme ettirelim. Ta ki Müslümanlığın da bir din, Müslümanların da insan olduğu bunların nazarında taayyün etsin!

Almanya hükümeti haklı idi. Çünkü Alman milleti nazarında Müslümanlık vahşetten, Müslümanlar ise vahşilerden başka bir şey değildi. Onların gazetecileri, romancıları, hele müsteşrik denilip de Şark lisanlarına, Şark ulûm u fünununa, Şark ahlâk ve âdâtına vâkıf geçinen adamları mensup oldukları milletin efkârını asırlardan beri bizim aleyhimize o kadar müthiş bir surette zehirlemişlerdi ki, arada bir andlaşma, bir barışma husulüne imkân yoktu. Biz, o sırada kendimizi onlara tanıtmak için tabiî elden geldiği kadar çalıştık. Lâkin tamamiyle muvaffak olduğumuzu asla iddia edemem. Heriflerin taassubu yaman! Kökleşmiş birtakım kanaatler hakkı görmelerine mânî oluyor.

Harp esnasında bilirsiniz ki Almanya imparatoru İstanbul'a gelmişti. Biz safderun Müslümanlar halife-i İslâm'ın müttefiki sıfatıyla o misafire karşı nasıl hürmette, nasıl ikramda bulunacağımızı şaşırdık. Bu şaşkınlıkta o kadar ileri gittik ki, Dârü'l-Hilâfe'nin, yani İstanbul'un minarelerini kandil gecesi imiş gibi kandillerle donattık. Alman dostluk yurdu binası kurulacak denildi, bol keseden birkaç camimizi heriflere peşkeş çektik. Ha! Gelelim bizim bu gibi fedakârlıklarımıza karşı gördüğümüz mukabeleye! Kudüs-i Şerif'i bizim elimizden gasp ettikleri zaman bu felâket Harb-i Umumî

üzerine büyük bir tesir ika etmişti. Yani Filistin Cephesi'nin bozulması muharebe terazisini düşmanlarımızın tarafına epeyce ağdırmıştı. Binaenaleyh müttefikimiz olan Almanlarla yine Almandan başka bir şey olmayan Avusturyalıların bu işten bizim kadar müteessir olmaları icap ederdi. Ey cemaatı Müslimîn! İşe bakın ki Kudüs, velev ki İngilizlerin eline geçmiş olsun, velev ki bu memleketin düşman eline geçmesi, bu cephenin bozulması yüzünden muharebe bizim hesabımıza kaybolsun, tek Müslümanların elinde, Türklerin elinde kalmasın da hasmımız da olsa dindaşımız olan İngilizlerin eline geçsin diyerek Viyanalılar şehrâyin yaptılar. Evlerini donattılar. Bu maskaralığı men edip yakılan elektrik fenerlerini söndürünceye kadar Avusturya hükümetinin göbeği çatladı. Artık taassubun hangi tarafta, hürriyetin, müsamahakârlığın hangi tarafta olduğunu bu misallerle de anlamazsanız kıyamete kadar anlayacağınız yoktur.

Avrupalıları, Amerikalıları dinsiz derler. Size bir hakikat daha söyleyeyim mi? Dünyada din ile en az mukayyet olan bir memleket varsa o da bizim memleketimizdir. Bugün Cuma olduğu halde Kastamonu'nun en şerefli bir camiinde, görüyorsunuz ya, kaç saflık cemaat bulunuyor! Dünyanın en mâmur, en müterakkî, en yeni memleketi olan Berlin'de pazar günü büyük kiliseler hıncahınç doludur. Hem kiliseleri dolduran cemaati avamdan ibaret zannetmeyiniz. Bütün kibarlar, zenginler, milletin münevver dediğimiz tabakasına mensup adamlar, temiz temiz giyinmiş halk bu cemaati teşkil eder. İngiltere'ye gidiniz; şayet cumartesi gününden etinizi, ekmeğinizi tedarik etmezseniz pazar günü aç kalırsınız. Çünkü kıyamet kopsa dinî bir gün olan pazar günlerinde hiçbir dükkânı açtıramazsınız. İngilizler duasız sofraya oturmazlar, duasız sofradan kalkmazlar.

Rumeli zenginlerinden bir adam tanırım ki, ziraat tahsili için yetişmiş bir oğlunu Amerika'ya göndermişti. Çocuğun kendi ağzından işittim. Diyordu ki:

— Memleketin acemisiyim. Lisanlarını lâyıkıyla bilmiyorum. New York'ta bir otelde bulunuyordum. Gece canım sıkıldı. Oturduğum odada bir piyano vardı. Azıcık şunu tıngırdatayım dedim. Sazın perdeleri üzerinde parmaklarımı hafifçe gezdiriyordum. Aradan iki üç dakika henüz geçmemişti ki odanın kapısına yumruklar inmeğe başladı. Ne oluyoruz diye kapıyı açtım. Bir de baktım ki otelcinin karısı hiddetinden ateş kesilmiş, bana alabildiğine sövüyordu. Karı benim ne barbarlığımı, ne saygısızlığımı, ne ahlâksızlığımı, hulâsa hiç tutar bir yerimi bırakmadı. Meğer o

gece Hrıstiyanların eizzesinden yani velîlerinden birisinin gecesi imiş. Geceyi o velîye hürmeten ibadetle geçirmek icap edermiş! Piyano çalmak maazallah küfür derecesinde günahmış! Artık karıya memleketin acemisi olduğumu, bu hatanın benden kastım olmaksızın sadır olduğunu anlatıncaya kadar akla karayı seçtim.

Biz ve Avrupa

Ey cemaatı Müslimîn! Bizim diyarda cuma namazı kılınırken tavla şakırtıları, sarhoş naraları duyulduğu nâdir vakalardan değildir, zannederim.

Görüyorsunuz, herifler dinlerine nasıl sarılmış, asabiyet-i dinîye meselesinde ne kadar ileri gitmişler! Bu da sebepsiz değil. Çünkü onların doğar doğmaz beşikte, biraz büyüyünce eşikte dinî, millî telkinat ile kulakları dolar. Müslümanlara karşı husumet, adavet hisleri her fırsattan bilistifade kendilerine verilir. Kendi cinslerinden, kendi dinlerinden, kendi renklerinden olmayan mahlûkat-ı beşerîyenin insan sayılamayacağı bunların kafalarına iyice yerleştirilir. O sebepten bir Avrupalının, bir Amerikalının, bir Şarklıyı, hele bir Müslümanı sevmesine imkân yoktur. Ressamları, meydana getirdikleri türlü türlü resimlerle, şairleri şiirlerle, hikâyecileri gayet maharetle yazılmış romanlarla, siyasîleri gazetelerle hop onların bu hislerini canlandırır dururlar.

Anlıyorsunuz ya, biz nasıl yetişiyoruz, onlar nasıl yetiştiriliyor? Lâkin bu heriflere karşı olan buğzumuzu hiçbir vakit onların ilimlerine, fenlerine, sanatlarına sıçratmamalıyız. Çünkü medeniyetin bu kısımlarında onlara yetişmezsek yaşamamıza, bize emanetullah olan dini İslâm'ı yaşatmamıza imkân yoktur. Biz Müslümanlar bin tarihinden itibaren çalışmayı bıraktık. Atâlete, sefâhete, ahlâksızlığa döküldük. Avrupalılar ise gözlerini açtılar, alabildiğine terakki ettiler. Görüyorsunuz ki denizlerin dibinde gemi yüzdürüyorlar. Göklerde ordular dolaştırıyorlar. Mademki vatanın müdafaası farz-ı ayndır, mademki edâ-yı farzın mütevakkıf olduğu esbabı elde etmek farzdır; o halde düşmanlarımızın kuvvet nâmına neleri varsa hepsini elde etmek için çalışmak efrâd-ı Müslimînin her birine farzı ayndır. Ne hacet! "Ve eiddu le hum mesteta 'tum min kuvvetin": "Düşmanlara karşı ne kadar kuvvet tedarik etmeye, hazırlamaya muktedirseniz derhal hazırlayınız!" emr-i ilâhîsi sarihtir. Şüpheye, tereddüde, düşünmeye, taşınmaya mahal yoktur. O halde ne yapacağız? Aramıza sokulan fitneleri, fesatları, fırkacılıkları, komitecilikleri, daha bin türlü ayrılık gayrılık sebep-

lerini ebediyyen çiğneyerek el ele, baş başa vereceğiz. Hep birden çalışacağız. Çünkü bugün dünyanın, dünyadaki hayatın tarzı büsbütün değişmiş. Yalnız başına çalışmakla bir şey yapamazsın.

Toplar, tüfekler, zırhlılar, şimendiferler, limanlar, yollar, tayyareler, vapurlar, elhasıl düşmanları bize üstün çıkaran, yarım milyar Müslümanın birkaç milyon frenge esir olmasını temin eden esbab ve vesait ancak cemiyetler, şirketler tarafından meydana getirilebilir. Demek, Müslümanlar Allah'ın, Kitabullah'ın, Resulullah'ın emrettiği, tavsiye ettiği vahdete, birliğe, cemaate sarılmadıkça âhiretlerini olduğu gibi dünyalarını da kurtaramazlar. Her şeyden evvel vahdet, cemaat, teâvün. Bir kere bunu elde edelim, alt tarafı Allah'ın inâyetiyle kolaylaşır.

Bununla beraber icabında Avrupalılarla birleşebiliriz. Ancak bu birleşmek bize hiçbir vakit onların ezelî ve ebedî düşmanımız olduğunu, her fırsattan bilistifade bizi mahvetmek en başlı emelleri bulunduğunu unutturmamalıdır. Yani vatanımızın, dinimizin menfaati, ticaretimizin, servetimizin, refahımızın terakkisi nâmına icap ederse, mümkün olursa mütekabil, müşterek menfaatler üzerine bunlarla çekişe çekişe pazarlık ederek ittifak ederiz. Ancak bu pazarlıklarda son derecede açıkgözlü bulunmamız lâzım gelir.

Biz Müslümanlar ise maalesef gerek içimizdeki, gerek dışımızdaki yabancıların sözüne kanıyoruz da birbirimize itimat etmiyoruz. Onlardan giydiğimiz külahı kendi dindaşlarımıza, kendi kardeşlerimize giydirmek için uğraşıyoruz. Cenâb-ı Hak "İnnemel mü'minune ihvetun": "Müminler, birbirlerinin kardeşinden başka bir şey değildir!" buyuruyorken, yazıklar olsun ki biz, o kardeşlikten çok uzakta bulunuyoruz. Ancak ayda, âlemde bir kere camiye geliyoruz. Huzur-ı İlâhîde birleşiyoruz. Fakat namazı bitirip pabuçlarımızı koltuklayarak dışarı fırlayınca birbirimize karşı derhal ya hasım yahut hiç olmazsa bigâne kesiliyoruz. Âyât-ı kerîme var, nâmütenâhi ehâdis-i şerife var ki, efrâd-ı Müslimînden biri diğer dindaşlarını kendi öz kardeşi bilmedikçe, onların meserretiyle mesrur, musibetiyle, mâtemiyle mahzun olmadıkça tam Müslüman olamaz. İmanın kemâli cemaatı Müslimîne sımsıkı sarılmakla kaimdir. "Müslümanların derdini, kendine dert etmeyen Müslüman değildir." buyuran Resûl-ı Hakîm Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz Hazretleri diğer bir hadis-i şeriflerinde buyuruyor ki:

> "Dünyanın öbür ucundaki bir Müslümanın ayağına bir diken batacak olsa ben onun acısını kendimde duyarım.

> Bütün Müslümanlar bir araya gelerek tek bir vücudu meydana getiren muhtelif uzuvlara benzerler, insanın bir uzvuna bir hastalık, bir acı isabet etse diğer uzuvların kâffesi o hasta uzvun elemine ortak oldukları gibi bir Müslüman da diğer dindaşlarının acısına, musibetine, matemine kabil değil bigâne kalamaz. Kalabiliyorsa demek ki Müslüman değil."

"El mü'minu lil mü'mini kel bunyani yeşuddû ba'duhu ba'dan": "Bir müminin diğer mümine karşı vaziyeti yekpare bir duvarı vücuda getiren perçinleşmiş kayaların birbirine karşı aldığı vaziyet gibidir. Öyle olacaktır. Öyle olmalıdır." hadisi şerifini elbette işitmişsinizdir. Sahâbe-i kiram rıdvanullahi aleyhim ecmaîn hazerâtı arasındaki vahdet, muhabbet, teâvün cümlenizin malûmudur. Bu din ulları, bu Allah'ın en sevgili kulları huzur-ı İlâhîye cemaatle durdukları zaman saflar adeta -maruf tâbir veçhiyle- sabun kalıbı halini alırdı. Birbirlerine o kadar ittisal hâsıl ederlerdi ki üzerlerindeki libaslar daima omuz başlarından eskirdi. O muazzam saflar, müselsel yekpare bir dağ gibi kıyam eder, öyle rükûa varır, öyle secdeye kapanırdı. Vahdetin namazdaki bu tezahürü namaz haricinde de böylece devam eder giderdi. O sayededir ki İslâm, Aleyhisselâtü Vesselam Efendimizin risalet-i celîlelerinden itibaren yirmi otuz sene zarfında dünyayı kuşatmıştı.

Hadis kitaplarını, siyer kitaplarını, tarih-i İslâm sayfalarını gözden geçirince Ashâb-ı kiram arasındaki birliğe hayran olmamak elden gelmiyor. "Eşidda'u 'alel küffari ruhema'u beynehum" vasf-ı İlâhîsiyle tasvir buyurulan o kahraman fıtratlar hakikaten birbirleri hakkında ne kadar merhametkâr, ne derecelerde rikkatli idiler, düşmanlarına karşı ise nasıl şedîd idiler! "Ezilleten alel mü'minîn, eizzetten alel kâfirin": "Müminlere karşı mütezellil, mütevazı, halim, selim, şefik, rahim; kâfirlere karşı ise vakur, metin, mekîn, şedîd" olmak İslâm'ın hasâisindendir. Yazıklar olsun, biz bu hasîselerden, bu meziyetlerden, bu büyüklüklerden mahrum olduk. Dinimizden olmayanlara karşı yapmadığımız müdâhane, göstermediğimiz nezaket kalmıyor. Birbirimizi ise bir kaşık suda boğmak istiyoruz. Cesaretimiz, kabadayılığımız, aşıcılığımız, kesiciliğimiz hep kendi aramızda. "Be'suhum beynehum şedîdun, tahsebuhum cemî'an ve kulûbuhüm şetta": "Kendi kendilerine karşı oldu mu hücumları dehşetlidir. Zahir hallerine baksan toplu cemaat zannedersin. Halbuki hepsinin yüreği başka başka hisler-

le çarpıyor" , mealindeki âyet-i celîle, ki münafıklar vasfındadır, bugün tamamiyle bizim halimizi gösterir oldu. Bundan ne kadar sıkılmamız icap eder, artık onu siz takdir ediniz.

Ey cemaat-ı Müslimîn! Kur'an-ı Kerîm tilâvet ederken birçok yerlerinde "sünnet" lafz-ı celîline tesadüf edersiniz. Evet, meselâ "Sünnetellahilleti kad halet fî ibadih"; "Sünne-tellahi fillezine halev min kabl"; "Ve len tecide lisünnetillahi tahvilâ"; "Sünnete men kad erselena" gibi daha birçok âyât-ı kerîmede hep bu sünnet kelimesini okursunuz. Kitabullah'taki sünnet, Resulullah'ın sünneti değildir. Peygamberimizin sünneti cümlemizin malûmu, Kur'an'ın sünneti ise Cenab-ı Hakk'ın ezelî ve ebedî olan kanunu demektir. Evet, Allahu Zülcelâl'in bu âlem-i hilkatte câri birçok kanunları var. Cemâdâtta, nebatatta, hayvanâtta, yıldızlarda, aylarda, güneşlerde, dağlarda, denizlerde, yerlerde, göklerde, elhasıl bizim bildiğimiz, bilmediğimiz ne kadar mahlûkat varsa bunların hepsinde ayrı ayrı kanunları carîdir. Bu kanunlar vaz'-ı İlâhî olduğu için insanların tertip ettikleri kanunlar gibi ömürsüz değildir. Ta ezelde meşiyyet-i İlâhî muktezâsınca ibda olunan bu hükümlerin, bu ahkâmın, bu kavânînin hiçbir maddesi, hatta hiçbir kelimesi, hiçbir noktası değişmez. Bunun böyle olduğunu Kitabullah da bize sarahaten bildiriyor. Şimdi diğer mahlûkatta, diğer âlemlerde hâkim olan sünen-i İlâhîyi yani Cenabı Hakk'ın ezelî ve ebedî kanunlarını bir tarafa bırakalım da yalnız insan kümeleri, beşer yığınları demek olan milletler, ümmetler üzerinde hükmünü süren kanun-ı İlâhîyi tedkik edelim; evet milletlerde câri olan bu kanunun mahiyetini biz Müslümanlar doğrudan doğruya Cenab-ı Hak'tan yani onun bize gönderdiği kitabı hakiminden öğreniyoruz: Ümmet-i İslâmîye'nin dünyada, ukbâda felahını, necatını, saadetini, refahını, samanını temin eden evâmir-i İlâhîye yok mu, işte onların her biri Allah'ın bir sünneti, yani bir kanunudur. "Velâ teferraku" "Tefrikadan, ayrılık gayrılık hislerinden uzak olunuz"; "Velâ tena-ze'u" "Ey Müslümanlar birbirinize girmeyiniz, sonra kalblerinize meskenet, cebanet, acz, fütur çöker de devletiniz, saltanatınız, şevketiniz, kudretiniz, kuvvetiniz, hepsi elinizden gider"; "Vasbirû" "Sebattan, azimden kat'iyyen ayrılmayınız." İşte bunlar gibi birçok vesâyâ, birçok evâmir var ki milleti yaşatmak, dini yaşatmak istersek bunların muktezâsına tevfik-i hareket etmekliğimiz zarurîdir. Demek, milletlerin hayatı, bekası, istiklâli,

mahkûmiyetten selâmeti için aralarında vahdet hükümfermâ olması lüzumu bir kanun-ı İlâhî imiş!

Ey cemaat-ı Müslimîn! Milletler topla, tüfekle, zırhlı ile, ordularla, tayyarelerle yıkılmıyor, yıkılmaz. Milletler ancak aralarındaki rabıtalar çözülerek, herkes kendi başının derdine, kendi havasına, kendi menfaatini temin etmek sevdasına düştüğü zaman yıkılır. Atalarımızın "Kale içinden alınır" sözü kadar büyük söz söylenmemiştir. Evet, dünyada bu kadar sağlam, bu kadar şaşmaz bir düstur yoktur. İslâm tarihini şöyle bir gözümüzden geçirecek olursak cenupta, şarkta, şimalde, garpta yetişen ne kadar Müslüman hükümetleri varsa hepsinin tefrika yüzünden, aralarında hadis olan fitneler, fesatlar, nifaklar, şikaklar yüzünden istiklâllerine vedâ ettiklerini, başka milletlerin esareti altına girdiklerini görürüz. Emevîler, Abbasîler, Fâtımîler, Endülüslüler, Gaznevîler, Moğollar, Selçukîler, Mağribîler, İranîler, Farslılar, Tunuslular, Cezayirliler... hep bu ayrılık gayrılık hislerine kapıldıkları için saltanatlarını kaybettiler. Biz Osmanlı Müslümanları dünyanın üç büyük kıtasına hâkimdik. Koca Akdeniz, koca Karadeniz hükmümüz altında bulunan cesîm cesîm memleketlerin ortasında birer göl gibi kalmıştı. Ordularımız Viyana önlerinde gezerdi. Donanmalarımız Hint Denizleri'nde yüzerdi. Müslümanlık rabıtası ırkı, iklimi, lisanı, âdâtı, ahlâkı büsbütün başka olan birçok kavmiyetleri yekdiğerine sımsıkı bağlamıştı. Boşnak İslâvlığını, Arnavut Lâtinliğini, Pomak Bulgarlığını... elhasıl her kavim kendi kavmiyetini bir tarafa atarak halife-i Müslimînin etrafında toplanmış, kelimatullahı ilâ için canını, kanını, bütün varını güle güle, koşa koşa feda etmişti. Fakat sonraları aramıza Avrupalılar tarafından türlü türlü şekiller, türlü türlü isimler altında ekilen fitne, tefrika, fesat tohumları bizim haberimiz bile olmadan filizlenmeğe, dallanmağa, budaklanmağa başladı. O demin söylediğim rabıta gevşedi. Artık eski kuvveti, eski tesiri kalmadı. Kalemizin içinden sarsılmağa yüz tuttuğunu gören Müslümanlar kendi aralarında birleşerek yani biz Müslümanların memur olduğumuz vahdeti onlar vücuda getirerek birer hücumda yurdumuzun birer büyük parçasını elimizden alıvcrdiler. Bugün bizi Asya'nın bir ufak parçasında bile yaşanmayacak hale getirdiler.

Anadolu İsyanları ve İstanbul Meselesi

Size bir vak'a anlatayım: Mısr-ı ulyâ'da dolaşıyordum. Orada aklı başında bir Müslümanla görüştüm. Bahsimiz İngiliz siyasetine intikal etti. Dedim ki:

— Şaşıyorum. On beş milyonluk koca Mısır'da İngiliz askeri olarak pek az kuvvet gördüm. Nasıl oluyor da bu kadarcık kuvvetle koca bir iklimi muhafaza edilebiliyor?

Bu sualim üzerine o zat dedi ki:

— İngiliz ricalinden biriyle samimî görüşürdük. Sizin aklınıza geleni ben de düşünmüş, herife demiştim ki:

— Günün yahut senenin birinde, Osmanlı hükümeti kırk elli bin kişilik bir ordu tertip ederek Mısır'a sevk edecek olursa siz İngilizler ne yaparsınız?

— Hiçbir şey yapmayız. Müdafaa imkânı olmadığı için Mısırlıları kendilerine teslim eder çıkarız. Yalnız şurasını iyi biliniz ki, biz İngilizler, hiçbir zaman Osmanlıların Mısır'a kırk bin kişi değil, kırk kişi sevk edebilecek derecede yakalarını, paçalarını toplamalarına meydan bırakmayız. Memleketlerinde bitmez tükenmez meseleler çıkarırız. Onlar birbirleriyle uğraşmaktan göz açamazlar ki, bir kere olsun Mısır'a dönüp bakmağa vakit bulabilsinler.

Ey cemaatı Müslimîn! Gözünüzü açınız, ibret alınız. Bizim hani senelerden beri kanımızı, iliğimizi kurutan dahilî meseleler yok mu, Havran Meselesi, Yemen Meselesi, Şam Meselesi, Kürdistan Meselesi, Arnavutluk Meselesi... Bunların hepsi düşman parmağıyla çıkarılmış meselelerdir. Onlar öyle olduğu gibi bugünkü *Adapazarı, Düzce, Yozgat, Bozkır, Biga, Gönen, Konya İsyanları* da hep o melun düşmanın işidir. Artık kime hizmet ettiğimizi, kimin hesabına birbirimizin gırtlağına sarıldığımızı anlamak zamanı zannediyorum ki gelmiştir. Allah rızası için olsun aklımızı başımıza toplayalım. Çünkü böyle düşman hesabına çalışarak elimizde kalan şu bir avuç toprağı da verecek olursak, çekilip gitmek için arka tarafta bir karış yerimiz yoktur. Şimdiye kadar düşmana kaptırdığımız koca koca memleketlerin halkı hicret edecek yer bulabilmişlerdi. Neuzubillâh biz öyle bir akıbete mahkûm olursak başımızı sokacak bir delik bulamayız.

Zaten düşmanlarımızın tertip ettikleri sulh şeraiti bizim için dünya yüzünde hakkı hayat, imkânı hayat bırakmıyor. Bu sefer Anadolu'nun bir hayli kısmını yeniden dolaştım, halkın fikrini yokladım. Baktım ki zavallıların bir şeyden haberi yok. Vakıa, nisbe-

ten havas geçinen takım, bu şeraitin pek ağır olduğunu biliyor, lâkin ilimleri son derecede icmali. Avam ise hiçbir şeyden haberdar değil. Zannediyorlar ki memleketin kenarları yani Hicaz gibi, Bağdat gibi, bir iki yer elimizden çıkmakla iş olup bitecek; Rumeli, İstanbul, Anadolu, Suriye yine bizde kalacak, artık çiftçi çiftiyle çubuğuyla; esnaf sanatıyla, dükkânıyla; ulemâ medresesiyle, mektebiyle; tüccar alışıyla, verişiyle meşgul olacak! Heyhat! Düşmanlarımız bizi ne hale getirmek için geceli gündüzlü çalışıyorlar, biz ise hâlâ ne gibi hülyalarla kendimizi avutuyoruz! Allah rızası için olsun, şu muahedenâmenin bizim hakkımızdaki maddelerini okuyunuz. Okumak bilmiyorsanız birisine okutunuz da dinleyiniz. Maazallah onu kabul ettiğimiz gün acaba nemiz kalıyor? Bir kere Rumeli'nde hiçbir alâkamız kalmıyor. Çatalca istihkâmâtı da dahil olduğu halde denizin öbür yakasındaki memleketler kamilen gidiyor. Halifemiz İstanbul'dan çıkarılmıyor. Lâkin kendisine yalnız -tıpkı Roma'daki Papa gibi- yedi yüz asker bulundurmak hakkı veriliyor. Vakıa Müslümanlar İstanbul'dan bu sefer kovulmuyor, çünkü İngilizler Hint Müslümanlarının galeyanından çekiniyor. Bununla beraber Yunanlılar Çatalca istihkâmâtına sahip olacakları için tabiîdir ki, Çekmece civarında istedikleri kadar asker yığarlar, Avrupa ahvâlinde bir karışıklık zuhur ettiği gibi İstanbul'u alıverirler. O zaman İngilizler Hintlilere:

— Ben Halifenizin memleketini sizin hatırınıza hürmeten kendisine bırakmıştım, ama ne yapayım, muhafaza edemedi, Yunanlılar da istilâ etti, der.

Şimdi bir sual vârid olacak:

— Neden İngilizler İstanbul'u doğrudan doğruya kendisine almasın da Yunanlılara versin?

İngilizlerin bu kadar büyümesi, müttefiklerinin işine gelmiyor. Binaenaleyh payitahtımızı da alacak olursa araları büsbütün açılacak. Ancak hem Rumeli'yi, hem Aydın vilâyetini elinde tutabilmek için Yunanlılar kuvvetli bir donanmaya muhtaçtır. Bunu ise çaresiz İngilizlerden tedarik edecek. Anlaşıldı ya, İstanbul'un Yunan elinde bulunması demek, daima donanmasına muhtaç olduğu İngilizlerin elinde bulunmak demektir. Rumeli'nin, İstanbul'un, Aydın vilâyetinin Yunanlılar elinde bulunması ne demektir, biliyor musunuz? Oralarda tek bir Müslüman kalmaması demektir. Vaktiyle eski Yunanistan Mora'daki halkın yarısı Rum ise yarısı da Müslümandı. Bugün o havalide tek bir dindaşımız

kalmamıştır. Bu musâlâha mucibince verilecek memleketlerde de bir müddet ile korkutulacak, hicrete mecbur edilecektir.

Bu muahedenin takip ettiği maksat şudur: İngilizler bizden mümkün olduğu kadar fazla adam öldürtmek, kendisinden son derecede az insan harcetmek istiyorlar. O sebepten, bir taraftan Rum, Ermeni çeteleri teşkil edecek, bunlara para, silâh dağıtarak Türkler arasında katliam yaptıracak. Diğer taraftan da Müslümanlar, Türkler arasından para ile yahut iğfal ile adamlar bularak, bizi birbirimize doğratacaktır ki bu zaten olup duruyor, işte düşmanın, Anadolu'nun iç taraflarında çıkarttığı isyanları bastırmak için biz İzmir, Balıkesir Cepheleri'ndeki kuvvetimizi azaltmağa mecbur olduk da Yunanlılar burnumuzun dibine kadar sokuldular.

Neuzubillâh muahedeyi kabule mecbur olduk mu, Anadolu'da asker besleyemeyeceğiz. Yalnız bir miktar jandarma kuvveti bulundurabileceğiz. Bu jandarmalar içinde külliyetli miktarda Rum, Ermeni, Yahudi bulunacak. Zabitlerin yüzde on beşi, ki hep yüksek rütbeliler olacaktır, ecnebiden gelecektir. Anadolu mıntıka mıntıka ayrılıp her mıntıka bir ecnebi zabitin eline verilecektir.

Meselâ Karadeniz sevâhili mıntıkasındaki İngiliz zabiti bütün inzibat kuvvetlerine kumanda edecek, o zaman istediği gibi Rum, Ermeni çeteleri vücuda getirerek Müslümanların üzerine saldırtacaktır. Nitekim bu usulü İngilizler Kars'ta, Ardahan'da, Fransızlar Adana'da, Maraş'ta pek güzel tatbik ettiler.

Bilirsiniz ki Anadolu'nun iki mühim iskelesi vardır: Biri İstanbul, biri İzmir. Elimizde üç buçuk şimendifer hattı bu iki limanda nihayet buluyor. Şimdi İstanbul sözde bize bırakılıyorsa da oranın idaresi, gümrükleri, vergileri, zabıtası kamilen başka ellerde yani bizim dahil olmadığımız bir komisyonun elinde bulunuyor. Bu komisyonda tabiî İngiliz hâkim olduğundan bizim ihracatımıza, ithalâtımıza istediği gibi müşkilât çıkaracak. Gümrük tarifesini, şimendifer tarifesini, liman tarifesini ona göre tertip ederek Anadolu'daki Müslüman tüccarı tamamiyle iflâs ettirecek. Zaten Mütareke'den beri İstanbul'daki Müslümanların ticaretine el altından hep böyle güçlükler çıkarılmıştır. Bundan maksat ise Müslümanları fakir, sefil bırakarak bütün âleme, bilhassa Hint'teki dindaşlarımıza:

— İşte görüyorsunuz ya, sizin gayretini gütmekte olduğunuz Türkler ne kadar kabiliyetsiz insanlardır, demektir.

Bu muahede mucibince devletimizin bütçesi İngiliz, Fransız, İtalyan murahhaslarından mürekkep bir komisyon tarafından tertip olunacaktır. Bu komisyonda bizden bir adam bulunacaksa da rey sahibi olamayacaktır yani İngiliz bu komisyonda istediğini yaptıracaktır. O halde verdiğimiz vergiler hep Rumların, Ermenilerin menfaatine sarfolunacaktır. İngilizler Mısır'da ahali cahil kalsın diye Müslümanlara hiçbir mektep açtırmamıştır. Hindistan'da da aynıyla davranmıştır. Biz de Mısırlılar gibi olacağız. Yalnız bizim Mısırlılardan bir farkımız var ki onlar gibi kamilen Müslüman değiliz, içimizde Rumlar, Ermeniler var. Onların çocukları bizim paramızla mektepler açıp okuyacaklar, adam olacaklar. Sanatı, ticareti, ziraatı kamilen ellerine alacaklar. Bizden yalnız ırgat yetişebilecek!

Kapitülasyonlar Meselesi

Gelelim uhûd meselesine: Ey cemaatı Müslimîn! Frenkçe bir kelime var: *Kapitülasyon!* Mânâsı, bizim bilerek bilmeyerek, keyfî yahut ıztırarî, ecnebilere verdiğimiz eski imtiyazlardır. Bunların bir kısmı adliyeye aittir. Meselâ içimizde yaşayan ecnebî tebaasından biri ne yaparsa yapsın hükümetimiz tarafından tevkif olunamaz. Caniyi yakalamak için mutlaka mensup olduğu sefaretin adamı hazır olmalı. Tevkif olunduktan sonra sefaretine teslim edilmeli. Binaenaleyh ecnebiler bu muharebeden evvel bizim içimizde Ali kıran kesilmişti. Adam döverler, adam vururlar, adam öldürürler, ötekinin berikinin emlâk ve arazisini gasbederler, bütün yaptıkları yanlarına kalırdı. Biz bu imtiyazları harbin bidayetinde kaldırmıştık. Şimdi sulh şeraitini kabul ettiğimiz gibi bunlar yine avdet edecek. Hem nasıl avdet edecek biliyor musunuz? Avrupa devletleri tebaasına münhasır olan o imtiyazlar şimdi Rumlara, Ermenilere, Yahudilere verilecek. Artık bunun ne demek olduğunu matuhlar bile anlar.

Gelelim bu imtiyazların iktisadî kısmına: Ecnebi tebaası temettü, belediye vesaire gibi vergilerden müstesnadırlar. Şimdi, Rumlar, Yahudiler, Ermeniler de müstesna olacaktır. Açıkçası bütün parayı Müslümanlar verecekler, bütün parsayı içimizdeki gayr-i Müslimler toplayacak!

Ya gümrükler meselesi... O da bir âfet! Biz başka memleketler gibi gümrüklerimize sahip değiliz. Memleketimize sokulan eşyadan istediğimiz gümrüğü alamayız. Halkımızın fakir düşmesine en birinci sebep budur. Bunu biraz izah edelim. Evvelâ ziraatımızı

ele alalım. Rusya gibi, Romanya gibi, Amerika gibi toprağı zengin memleketlerde ekin pek ucuza mâl oluyor. Heriflerin vapurları, şimendiferleri de çok olduğundan dünyanın her tarafına kolaylıkla arpa, buğday gönderiyorlar. Binaenaleyh bu memleketler İstanbul piyasasına döktükleri ekini bizden yani Anadolu'dan daha ucuza mâl edebilirler. Bizim çiftçilerimiz ise malını İzmir, İstanbul gibi büyük şehirlerde kurtarabilecek para ile satamayacağından hem ekemez, hem fakir düşer. Buna karşı ne çare olabilir? Evet, çare hariçten gelecek ekin vesair yiyecek şeylere öyle bir gümrük koymaktır ki, bu gümrüğü verecek ecnebî tüccar piyasada malını Anadolu'dan gidecek maldan daha pahalıya satmak mecburiyetinde kalsın. İşte Fransa gibi, Almanya gibi toprağı çok zengin olmayan hükümetler kendi köylülerini hep bu usul sayesinde kurtarabilmiştir. Bizde ise bu çareye müracaat kabil olamayacağından muahedeyi kabul ettiğimiz gibi çiftçimiz bitecektir.

Gelelim sanayie, bilirsiniz ki memleketimizde birçok ham eşya yetişir: Keten, kenevir, pamuk, yün, tiftik, deri. Sonra türlü türlü madenler. Biz bunlardan istifade edemiyoruz. Meselâ bir dokuma fabrikası, yahut demir fabrikası açmaya kalkışsak, Avrupa'nın, Amerika'nın fabrikalarıyla başa çıkamayız. O halde ne yapmalıyız? Bizim sanayiimiz de onların sanayii derecesini bulunca kadar hariçten gelecek mâmulât üzerine münasip bir gümrük koyabilmeliyiz. Koyamadığımız gibi hiçbir müessesemiz, hiçbir fabrikamız bir sene bile yaşayamaz. Bilirsiniz ki kendimize mahsus tezgâhlarımız, bezlerimiz vardır. Bunlar memleketin her tarafında satılıyordu. Ahalimize de birçok menfaat temin ediyordu. Hâlbuki ecnebî fabrikalarıyla rekabet edemediğimizden dolayı ezildi gitti. Şu halde halkımız ziraatini, sanayiini ileri götüremez, ticaretini de gayri müslimlerin vergi vermemesi yüzünden başa çıkaramazsa tabiîdir ki sefil olur, perişan olur. Haydutluktan başka yapacak bir iş bulamaz.

İngilizlerin Bizimle Bu Kadar Uğraşması

Şimdi bir mühim mesele var. Onu tetkik edelim: Neden İngilizler bizim mahvımızı temin için bu kadar uğraşıyorlar? Evet, bunlar *Harb-i Umumî*'nin bidayetinde "Biz bütün milletlerin istiklâli için harbediyoruz!" tekerlemesini muttasıl tekrar edip durdukları için, mahkûmiyetleri altında bulunan yüz milyon müslümana da istiklâl sevdası geldi. Mısır'da, Hint'te birbiri ardınca isyanlar başladı. Vakıa İngilizler isyanları kendilerine mahsus olan müthiş

bir vahşetle bastırdı. Lâkin bunların bir daha başkaldırmamaları için, dünyada hiçbir müslüman memleketin müstakil kalmaması lâzımdı. Mütareke'den sonra ise müstakil olarak iki müslüman hükümet kalmıştı ki biri bizdik. Diğeri de İran idi. Biliyorsunuz ki İran hükûmet-i İslâmîyesinin icabına baktılar, İngiliz himayesini lânet halkası gibi Acemlerin boynuna geçirdiler. O halde yalnız biz kaldık. Ey cemaat-ı müslimîn! İngilizlerin asıl düşmanlığı bizedir, çünkü asırlardan beri hilâfeti elimizde tutuyoruz. Asırlardan beri âlem-i İslâm'ın başında olarak *Ehl-i salîb*'le çarpışıyoruz. Dünyanın bütün müslümanları selâmetlerini, necâtlarını, yıllardan beri müştak oldukları istiklâllerini bizden bekliyorlar. Yüzlerce milyon müslümana nisbette bizim bir avuç mesabesinde olan halkımızın ne ehemmiyeti vardır, demeyiniz. İyi biliniz ki bu bir avuç halkın bütün âlem-i İslâm'da pek büyük mevkii, pek büyük itibarı vardır. Bütün müslümanlar bilirler ki maazallah saltanat-ı Osmaniye'nin, Hilâfet-i İslâmîye'nin devrilmesi bütün cihan-ı imanı sarsacaktır. Bütün müslüman yurtlarını en müthiş zelzelelere tutulmuş gibi hasara uğratacaktır. *Mütareke*'yi müteakip Mısır'da, Hint'te, hatta daha dün elimizde iken bugün işgal altında bulunan Irak'ta, Suriye'de zuhur eden ihtilâller, isyanlar, kıyamlar gösteriyor ki biz *Osmanlı müslümanları* öyle âlemi İslâm'ın ve dolayısıyla düşmanlarımızın lâkayd kalabileceği bir küme değiliz: O sebepten İngilizler bizi büsbütün mahvetmeye ne kadar çalışsalar kendi menfaatleri nâmına o kadar haklıdırlar. Ama diyeceksiniz ki:

— Bugün bütün dünyada hâkim olan İngiliz satveti karşısında, bizim ne ehemmiyetimiz olur ki herifler senin dediğin gibi bizim günün birinde büyüyeceğimizden korksunlar da bu kadar ihtiyatlara lüzum görsünler?

Yanılıyorsunuz. İş öyle değil. Avrupalılar yalnız bugünü, bugünkü hâdisâtı seyretmekle kalmazlar. Onlar yarını, gelecek seneyi, hatta gelecek asrı, hattâ birkaç asır sonrasını tahmin etmek, hesap etmek isterler. Heriflerin siyaseti müthiştir, işte o müthiş siyaset sayesinde kendileri ne oldular, bizi ne hale getirdiler görüyorsunuz. Binaenaleyh velev birkaç vilâyetten ibaret bir Anadolu hükümetinin kalmasına bile kendi ihtiyarlarıyla, yani muztar kalmadıkça kabil değil, razı olamazlar.

— Pekâlâ! Ne yapabilirsiniz? Uzun zamanlardan beri devam eden dahilî, haricî muharebeler, bilhassa Balkan Muharebesi'yle

şu *Harbi Umumî* bizde can bırakmadı, kan bırakmadı, para bırakmadı, hiçbir şey bırakmadı. Düşman ise bu kadar kuvvetli. Şerâit-i sulhiyeyi çârnâçar kabul edeceğiz. Bu tıpkı silâhsız bir adamın dağ başında, müsellâh haydutlar tarafından kuşatılmasına benzer. İster istemez eşkıyanın emrine boyun eğecek...

Pek doğru! Yalnız iki nokta var. Bir kere müsellâh haydutlar ortalarına aldıkları bîçareden parasını isteseler, üzerindeki elbisesini isteseler, ayağındaki pabucunu, başındaki külâhını isteseler, biz de vermesini tasvip ederdik. Lâkin bununla kanaat etmiyorlar ki! Bîçare herifin kollarını, bacaklarını kestikten sonra:

— Boynunu uzat! Kafanı da ver, diyorlar. Mademki teklif bu kadar ağırdır, arlık bunu hiç kimse kabul edemez, ister istemez dişiyle tırnağıyla uğraşır, çabalar, nefsini imkânın son derecesine kadar müdafaaya bakar.

Ey cemaatı Müslimîn!

İşte bugün bizden istedikleri ne filân vilâyet, ne filân sancaktır, doğrudan doğruya başımızdır, boynumuzdur, hayatımızdır, Saltanatımızdır, devletimizdir, Hilâfetimizdir, dinimizdir, imanımızdır.

İslâm Tehlikesi-Bolşevik Tehlikesi

Bir de o müsellâh olduğunu kabul ettiğimiz haydutların başları pek hoş değil. Korktukları tehlikeler var. Biz zarurî olan müdafaa-ı hayat vazifesinde biraz daha sebat edecek olursak, emin olunuz ki cehennem olup gidecekler. Galiba maksat anlaşılmadı. Biraz izah edelim.

Kuvvetlerinin, kudretlerinin pek büyük olduğunu bildiğimiz düşmanlarımızın önünde bugün iki müthiş tehlike var:

Biri, onların kendi tâbiri veçhiyle *İslâm tehlikesi*, diğeri *Bolşevik tehlikesi!* İslâm tehlikesini herifler çoktan beri hesaba almışlardı da, ona göre ellerinden gelen tedbiri tatbikten geri durmamışlardı. Lâkin altı yedi seneden beri devam eden bu harp birçok hesapları altüst etti. Birçok tahminler yanlış çıktı. Bugün İngilizler artık müstemlekelerindeki insanlardan eskisi gibi emin olamıyorlar. Beşeriyetin gözü açıldı. Mahkûm milletler kendilerinin hâkim milletler elinde, ne büyük bir kuvvet olduğunu bu sefer gözleriyle gördüler. Kanlarını, canlarını kimlerin hesabına döktüklerini anladılar. Harbin her türlü *safahat*ında bulundular. Hücum nedir,

müdafaa nasıl olur? En son icat olunmuş silâhlar, bombalar nasıl kullanılır? Hepsini bilfiil öğrendiler. Hele tahakkümleri, esaretleri altında yaşadıkları Avrupalıların kendilerini harbe sürüklerken verdikleri vaadlerin hiçbirinin aslı faslı olmadığına, bu gidişle kıyamete kadar kendileri için hürriyet, refah, rahat yüzü görmek nasip olamayacağına iyice yakîn hâsıl ettiler. Bugün cihan eski cihan değil. Hele Asya hiç o bildiğimiz halde bulunmuyor. Bilumum *Şark*'ta, bilhassa müslümanlarda büyük bir intibah, bir uyanıklık mevcut. *Asya*'nın şimal kısmında yaşayan dindaşlarımız kâmilen denilecek derecede müsellâh, mütebakisi de bir taraftan silâhlanıyor, fikirler gittikçe değişiyor, istiklâl sevdaları her yerde uyanıyor. İşte bütün bu hareketler İslâm tehlikesi nâmı altında toplanarak düşmanlarımızı titretiyor.

İkinci tehlikeye gelince: *Bolşeviklik* denilen bu hareket Avrupa'nın doğrudan doğruya kalbine çevrilmiş bir silâhtır. Senelerden beri *"Sosyalistlik"* nâmı altında için için kaynayarak Avrupa hükümetlerini ürkütüp duran bu hareket, bugün Rusya'da yanardağlar gibi alevler saçmaya başladı: Bu yangının kıvılcımları Paris, Londra, Roma ufuklarına dağılır, oralarda yer yer yangınlar çıkarır oldu. Çünkü hükûmetleri ne kadar çabalasa, zaten böyle bir yangın için Avrupa'nın her tarafında istinad vardı, hazırlık vardı. *Sermaye* sahipleriyle *amele* arasındaki gerginlik son senelerde, bilhassa bu muharebe esnasında son dereceyi bulmuştu. Ruslar ön ayak olarak Çar'ı, Çarlığı, *asilzadelerin* bitmez tükenmez imtiyazlarını, servetlerini, sâmânlarını hâk ile yeksan edince, Avrupa'daki sosyalistler de ayaklanmaya azmetti. Bu adamlar diyor ki:

> — Bu harp, bu yedi seneden beri devam eden âfet kırk, elli milyon beşerin doğrudan doğruya harp meydanlarında helâkine sebep oldu. Bir o kadar insanı da bu sönen hayatların arkasından bîkes, perişan bir halde bıraktı, mânevi bir ölüme mahkûm etti. Neticede ne oldu? Birkaç zâlim hükümet istibdadını arttırdı. Milyarlarca servet sahibi birkaç muhtekirin hazinelerini, kasalarını doldurdu. Fukara tabakasının, işçi tabakasının sefaletini artık tahammül edilmeyecek derecelere getirdi. Ahlâk nâmına, haya nâmına, ırz nâmına, haysiyet nâmına, insaf nâmına bir şey bırakmadı. Hepsini sildi, süpürdü. Kimsenin kimseye emniyeti, itimadı kalmadı. Âlemi beşeriyet her türlü insanî duygulardan sıyrılarak yırtıcı hayvanlar derekesine indi. O

> halde biz kimin için çarpışmış, hangi gayeye hizmet etmiş olduk? Bununla beraber, sulh şeraiti diye ortaya atılan beyannameler bundan böyle milletlere asla rahat, huzur temin etmeyecektir. Bilakis bunların aralarındaki ihtilâfları, husûmetleri, rekabetleri, kinleri, intikam hislerini büsbütün körükleyecektir. Artık beşeriyet buna tahammül edemez. Artık sefil mahiyetleri bütün çıplaklığıyla meydana çıkan bütün bu teşkilâtı, bütün bu müessesâtı yıkmalı, yerine yenilerini koymalıdır.

İşte heriflerin mülâhazaları aşağı yukarı bu merkezdedir. Zaten Garp'ın ukalâsı, hükemâsı çoktan beri böyle bir akıbetin zuhurunu bekliyorlardı. Dışı gözlere pek parlak görünen *medeniyet-i hâzıranın* içinden çürümeye yüz tuttuğunu, günün birinde paldır küldür yıkılacağını söyleyip duruyorlardı. Benim bu kürsüden söyleyecek bir sözüm varsa, o da *Garp medeniyeti* dediğimiz o rezil âlemin bir an evvel hâk ile yeksan olmasını temennidir.

Ey cemaatı müslimîn!

Sakın bu sözlerimden benim ilim düşmanı, maarif düşmanı, terakki düşmanı olduğuma câhib olmayınız. Benim bütün insanlar hesabına, bilhassa dindaşlarım nâmına istediğim bir medeniyet varsa, o da her manâsıyla pek yüksek, namuslu, vakarlı bir medeniyettir yani bir medeniyet-i fâzıladır. *Garp medeniyeti* maddiyattaki terakkisini maneviyat sahasında kat'iyyen gösteremedi. Bilakis o ciheti büsbütün ihmal etti. Avrupalıların ne mal olduklarını anlayamayanlar, zannederim ki bu sefer artık gözleriyle görerek hatalarını tashih etmişlerdir.

Avrupa hükümetlerini titreten *Bolşevik tehlikesi,* bizler gözlerimizi açmak suretiyle âlem-i İslâm hakkında tehlikeli değil, bilakis istifade olunacak bir fırsattır. Çünkü evvelâ bizde *Bolşeviklik* zuhurunu, yahut hariçten sirayetini hazırlayacak sebepler yok. Ne sermaye sahiplerimiz, ne bankalarımız, ne amele meselemiz, ne arazi meselemiz mevcut. Sâniyen bütün harekâtımızı, muamelâtımızı tanzim eden Şeriatımız Sosyalistlerin, *Bolşeviklerin* bundan asırlarca sonra belki bulabilecekleri düsturların, esasların en insanî, en ulvî, en fıtrî, en şefîk, en rahîm şeklini ihtiva etmektedir. Binaenaleyh Bolşeviklerin Garp medeniyetini yıktıkları gün, bizim esaslı hiçbir şeyimiz sarsılacak değildir. Sarsılsa sarsılsa, Avrupalıları körükörüne ve hiç lüzumsuz yere taklit ederek aldığımız birta-

kım şeyler sarsılacaktır ki, zaten bugünkü felâketimizin en birinci sebebi o mefasidin harîm-i mevcudiyetimize sokularak hayat-ı içtimaîye ve siyasîyemizi zehirlemesidir. O halde bizim *Bolşeviklerden* korkmamıza mahal olmadığı gibi, *Bolşevik* olmaya da ihtiyacımız yoktur. Biz elimizdeki şeriatın ahkâmına, esâsât-ı fâzılasına tamamiyle sarıldığımız gün yakamızı kurtarmış oluruz. Evet, düşmanın düşmanı dost olmak itibariyle müşterek, mütekabil menâfi dairesinde *Bolşeviklerle ittifak* edebiliriz. Garp'ın âlem-i beşeriyeti, bilhassa biz müslümanları ezmek için kuvvet almakta oldukları o melun zulüm müesseselerini yıkmak hususunda *Bolşeviklere* yardım da ederiz. Artık bu ittifakın zamanını zeminini, dairesini, bu muavenetin derecesini tayin etmek, tabiîdir ki selâhiyet sahiplerine aittir. O cihetleri onlar düşünsünler, onlar halletsinler. Böyle bir ittifaktan biz ne kadar istifade edersek, Ruslar da o derecede müstefid olacaklardır. Çünkü ihmal edilemeyecek bir kuvvet olduğunu demincek söylediğimiz İslâm âlemi, kendileriyle müttefik olmak şöyle dursun, bîtaraf kalmakla bile *Bolşeviklere* pek kıymetli muâvenette bulunmuş olur. Buna mukabil şimdiye kadar şimalden, cenuptan, şarktan, garptan mahsûriyet içinde kalan Müslüman milletlere de böyle bir ittifakın vereceği faydalar inkâr olunamaz. Henüz silâh tedarik edememiş olanlar silâhlanacaklar, arkalarından emin olarak önlerindeki düşmanı denize dökmeğe, asırlardan beri kaybettikleri istiklâli ele geçirmeğe muvaffak olacaklardır.

Hind'e Bak Anadolu'yu Gör

Ah, siz o düşmanın elinden, zavallı *Asya*'nın neler çektiğini biliyor musunuz? Hindistan'ı ele alalım. Hangi şehrine gitseniz iki mahalle görürsünüz ki biri İngilizlere, diğeri Hintlilere aittir. Hiçbir Hintli için, İngilizlerin cemiyetine girebilmek kabil değildir. Bir Hintli temiz giyinmek istese, vergi vermeye mecbur tutulur. Şimendiferlere binseniz, görürsünüz ki Hintliler için ayrı vagonlar vardır. Hastahanelere gidiniz, ayrı koğuşlar vardır. Bîçareler o vagonlara binmeye, o koğuşlarda yatmaya mecburdur. İngilizlere:

— Niçin bu bîçârelere insan muamelesi etmiyorsunuz? diye soranlara:

— Maymunlar adam olur, Hintliler adam olmaz, cevabını verirler.

Bir İngiliz, Hintliyi istediği gibi döver; ceza lâzım gelmez. Şayet öldürürse pek hafif bir ceza-yı nakdî ile kurtulur. Hintlinin kazancının yüzde tamam altmışı, hükümet tarafından alınarak İngilizlerin ihtiyacâtına sarfolunur. Hindistan'daki birkaç milyon nüfusun üçte birinden fazlası karnını doyurmaktan âcizdir. Bu sefalet gittikçe artıyor. Bundan bir asır evvel hesap etmişlerdi: Seksen sene zarfında on sekiz milyon yerli açlıktan ölmüş!.. Bu son asrın ilk on altı senesi zarfında ise aynı sebepten helak olanların miktarı yirmi milyonu bulmuş. Yetmiş sene evvel bir Hintli, günde bizim para ile kırk para kazanırken, bugün bu kazanç on beş paraya inmiştir. Bununla beraber zavallı Hintli İngilizdcn üç kat fazla vergi verir. Peki, bu vergiler ne olur, bilir misiniz? İngilizlerin hazinelerine toplanıp *müstemlekât ahalisi* arasında nifak çıkarmaya, fesat çıkarmaya sarf edilir. Evet, son yüz sene zarfında Hindistan'ın varidatından tamam yüz milyon İngiliz lirası, müstemlekâtta sefer yapmak için harc olunmuştur. İngilizler Hindistan'daki kumaş tezgâhlarını yok etmek için ustaların baş parmaklarını kesmekten bile çekinmemişlerdir. Bunlar *yerli sanayii* mahvetmek için, hiçbir melanetten geri durmazlar. Seksen milyon müslüman Hintli için tek bir Sultaniye mektebi vardır. İngilizler bu mektebe son derecede düşmandırlar. Hindistan'daki İngiliz Sultanîlerine girmek Hintlilere memnûdur. Bir Hintli en ufak silâhı bile taşıyamaz. Büyücek çakı taşıyanlar şiddetli cezaya çarpılır. *Mütareke'*den beri kasapların bıçakları, berberlerin usturaları akşamları polis karakollarına teslim ediliyor.

Hindistan'da dört nevi insan var: İngilizlerin memurları, İngilizlerin Hindistan'da uzun müddet oturup kalanları, melezler, Hintliler. Melezler, beşeriyetin hakir bir sınıfı sayılırlar. Hintlilere gelince, o bîçâreler âdil, medenî (!) İngilizler nazarında hayvan makulesidir.

Kısa Kısa Afrika Notları

Gelin biraz da Afrika'ya geçelim: Cezayir'de, Tunus'ta, Fas'ta müslümanlara, Fransızlar tarafından hayvan muamelesi edilir. Oradaki hristiyanlar, yahudiler aşâr gibi, agnâm gibi vergilerin hiçbirini vermezler. Müslümanlara gelince, bizim zamanımızdan kalma vergilerin hepsini verdikten başka, Fransızların vaz ettikleri kapı, pencere vergilerini de verirler. Bunun için bîçâre müslümanlar topraklarını, akarlarını, hayvanlarını muvâzaa suretiyle, çok zaman hristiyanların yahut yahudilerin üzerine çevirmeye mecbur

olurlar. Bu mecburiyet yüzünden külliyetli para verdikleri gibi, ekseriya mallarını da kaybederler. Sırf müslümanların vergisiyle yaşayan belediyelerde, hiçbir müslüman âzâ bulunamaz. Şayet bulunursa rey sahibi olamaz. Gerek Cezayir'de, gerek Tunus'ta kabilelerin müşterek meraları vardır. Lâkin bu meralar muttasıl Fransızlar tarafından bedava gasbedildiği için, bîçâre müslümanlar hayvanlarını geçindiremiyorlar. Zarurî olarak cenuba, yani çöle doğru çekiliyorlar. Fransızlar Afrika'daki müstemlekelerine kendi milletleri için köy teşkil edecekleri zaman, Arapların elindeki araziyi bedava alırlar. Bununla kalmayarak, o yeni köye lâzım olan suyu civardaki müslüman köylerinden getirip, müslümanları susuz bırakırlar. Bu suretle vücuda getirilen her hristiyan köyüne varidât bulmak için yine müslüman köylerine çullanırlar. Onlardan alacakları belediye rüsumuyla o hristiyan köyünü refah içinde yaşatırlar. Bir Fransız müslüman aleyhinde ikame-i dava etmez. Çünkü lüzum görmez. Onu isterse döver, isterse öldürür.

Ey cemaat-ı müslimîn!

Zaman, zemin müsait olsa size İngiliz adaletinden (!), Fransız medeniyetinden (!) birçok parlak nümuneler daha gösteririm. Mamafih ibret alacaklar için bu kadarı da yetişir zannederim. İşte sefaletlerinin derecesini kısaca anlattığım o zavallı dindaşlarımızın imdadına yetişmek, yahut hiç olmazsa düştükleri felâkete düşmemek için artık gözümüzü açmalıyız. Düşmanımızın bizi de onların haline getirmek için bugün elinde iki vasıta var. Ziyade yok, çünkü haddizatında gerek keyfiyet, gerek kemiyet itibariyle mühim olan kuvvetlerini dağıtmıştır. Ordusunun bir kısmı Hindistan'da, bir kısmı Irak'ta, bir kısmı İran'da, bir kısmı İrlanda'da, bir kısmı bizzat İngiltere'de, bir kısmı Mısır'da, bir kısmı Sudan'da, bir kısmı Filistin'de meşguldür. *Müstemlekât* askerine itimadı kalmamış. Bilhassa Hint Müslümanları "Artık biz dindaşlarımıza karşı silâh kullanamayız!" diyorlar.

Sevr Muâhede-i Sulhiyyesi Paçavrası

Binaenaleyh şimdi söylediğim gibi, bizi ezmek için ancak iki kuvvete mâlik bulunuyor: Birinci *Yunan ordusu,* ikincisi memleketimizde çıkaracağı, daha doğrusu çıkarmakta olduğu nifak! Zaten bu ikinci kuvvet olmasa birincisinin hiç ehemmiyeti yoktu. Biz aklımızı başımıza alarak, el ele verdiğimiz gün inayeti Hak'la memleketimizi, istiklâlimizi kurtarmaklığımız muhakkaktır. İşte

vilâyât-ı Şarkîye ahalisi gözünüzün önünde duruyor. Bunlar düşman istilâsı ne demek olduğunu gözleriyle gördükleri için, bu sefer İngiliz iğfâlâtına kapılmadılar. Aralarında tefrikâ çıkmasına, *nifak* çıkmasına meydan bırakmadılar. Can cana, baş başa verdiler; yurtlarını çiğnemek, kendilerini esaret altına almak için hudut boyunda fırsat gözetip duran düşmanı târümâr ettiler. *Kars* gibi en müstahkem bir kaleye bayrağımızı dikerek, ileriye doğru yürüdüler, gittiler. Cenabı Hak o kahraman mücahitlerimize tevfikler ihsan buyursun; Anadolu'muzun garbındaki bu sefil düşmanı da, *Ermenilerin* bihakkın uğradıkları akıbete uğratsın!

— Âmin!

Bizi mahv için tertip edilen Muâhede-i Sulhîye Sevr paçavrasını mücahitlerimiz Şark tarafından yırtmaya başladılar. Şimdi beri taraftaki dindaşlarımıza düşen vazife, Anadolu'muzun diğer cihetlerindeki düşmanları denize dökerek, o murdar paçavrayı büsbütün parçalamaktır. Zira o parçalanmadıkça İslâm için bu diyarda beka imkânı yoktur.

Ey cemaatı Müslimîn!

Hepiniz bilirsiniz ki buhranlar içinde çırpınıp duran bu din-i mübîn bizlere vedîullahtır. Kahraman ecdadımız bu Sübhanî vediayı siyânet uğrunda canlarını feda etmişler, kanlarını seller gibi akıtmışlar, muharebe meydanlarında şehit düşmüşler; râyet-i İslâm'ı yerlere düşürmemişler. Mübarek naaşlarını çiğnetmişler, Şeriatın harîm-i pâkine yabancı ayak bastırmamışlar. Babadan evlâda, asırdan aşıra intikal ede ede bize kadar gelen bu emanet-i kübrâya hiyanet kadar zillet tasavvur olunabilir mi? Yoksa bizler o muazzam ecdadın ahfadı değil miyiz? Agyâr eline geçen müslüman yurtlarının hali bizim için en müessir bir levha-i ibrettir.

Endülüs diyarını gözünüzün önüne getirin. O cihanın bu en mâmur, en medenî, en mütefennin iklimi, vaktiyle sinesinde on beş milyon müslüman barındırırken bugün baştan başa dolaşsanız, tek bir dindaşımıza rastgelemezsiniz. Allah'ın vahdaniyetini Garp'ın âfâkına ikrar ettiren o binlerce minarenin yerlerindeki çan kulelerinden, bugün etrafa *teslis velveleleri* aksediyor. Şevketin, medeniyetin, irfanın, ümranın müntehâsına varmışken birbirlerine düşerek, vatanlarını üç buçuk İspanyol'a karşı müdafaadan aciz kalan bu zavallı dindaşlarımızdan olsun ibret alalım da, İslâm'ın son mültecâsı olan bu güzel toprakları düşman istilâsı altında bırakmayalım. Yeisi, meskeneti, ihtirası, tefrikayı büsbütün

atalım, azme, mücâhedeye, vahdete sarılalım. Cenâb-ı Kibriya hak yolunda mücâhede için meydana atılan azim ve iman sahipleriyle beraberdir. "Vellezîne câhedû fînâ lenehdiyenne hum sübülenâ ve innallâhe leme'al-muhsinîn."

Akif'in Derin Yakarışları

Yâ İlâhî bize tevfikini gönder!
— Âmin!
Doğru yol hangisidir, millete göster!
— Âmin!
Ruh-u İslâmı şedâid sıkıyor, öldürecek.
Zulmü tedib ise maksûd u mehîbin gerçek,
Nâre yansın mı beraber bu kadar mazlûmîn?
Bî-günâhız çoğumuz, yakma İlâhî!
— Âmin!
Boğuyor âlem-i İslâm'ı *bir azgın fitne;*
Kıt'alar kaynayarak gitti o girdâb içine.
Mahvolan aileler bir sürü masumundur;
Kalan âvârelerin hâli de ma'lûmundur.
Nasıl olmaz ki tezelzül veriyor arşa enîn?
Dinsin arlık bu hazin velvele yâ Rab!
— Âmin!

Müslüman yurdunu her yerde felâket vurdu;
Bir bu toprak kalıyor dînimizin son yurdu.
O da çiğnendi mi, çiğnendi demek Şer'-i mübîn.
Hâk-sâr eyleme yâ Rab onu olsun!
— Âmin!

V'ellhamdülillâhi Rabbil-âlemîn.

۲۹ تشرین ثانی ۱۳۳۶ — نومرو : ۹۹ — پازار ایرتسی

آچیق سوز

صاحب امتیاز : احمد حمدی
مدیر مسئول : حسنی
آبونه شرائطی
بر سنه‌لك آبونه‌سی هر یرده ایچون ۲۵۰ آلتی آیلغی ۱۲۵ غروشدر

مسلکزمعوافی آکثر مدرج اولدیغی . مدرج اولمیان اوراق اعاده‌ایدیلز

اعلانلك بهر سطری بش تکراری حالنده درت غروشدر
اداره خانه : (قسطموندیده دائرهٔ مخصوصه)

نسخه‌سی ۱۰۰ پاره‌در — پازار ایرتسی وپنجشنبه کونلری نشر اولنور مستقل الافکار غزته‌در — ایکنجی سنه

ساده‌لکه دوغرو . . .

مدنیت احتیاج آلتی در . مملکتلر ، انسانلر مدنی‌لندکه احتیاجده اولدیغنه آرتق دیرلر . فقط مجبوریت او احتیاج دنیان بعضی شیلرك بلکده اوقدر حیاته مبرم اولدیغی یوقدیه‌قور . انسان بك چوق شیلره محتاجدر . لکن بك چوق شیلره محتاج اولدیغی حالده « محتاج » دکل‌در . مدنیت دنیجه بزم مملکتلرده شیقاغی ، موده‌یه توافق ، آریستوقراتیك حیات کیبی آکلاشیلیور . زعم التأسف الآن حقیقی مدنیتك یوزی کوره‌مدك . مدنی احتیاجات طبیعیه‌یی ، اك فولای ، اك چابوق واسطه‌لرله آلمه ایدیلمك دیه آکلیورز . فقط بزجه حاضر احتیاجات ، جزی فولای واسطه‌لرله‌ویاخود چابوق واسطه‌لرله الماییه‌لیورز . مع التأسف هر واسطه‌نی حضرت نوح زمانندن قالا . زراعت ، سیاحت ، صناعت ، واسطه‌لرنده الآن هیچ برترقی ، تعدن اثری کوسترمه‌دك ، فقط کرك اوروپادن کلن اولسون کرك شرقدن آلدیغمز سویلردن مدنیت اولسون مدنیتك سوء ، زیت ، موده‌یه تعلق ایدن قسمنه اوقدر ایلری کیتمشزکه مدنیت واسطه‌لری زمان کلن فضله اولان اوروپالی یه کوره براقمشز .

بر بدیهه قالباقی شهرلرمزدن سرکطر حکومتك قصبه‌لرنده حتی کویلرنده یه « مدنیت » ك یوقسس کیبی به بتلادی . استانبول کوردن قدیملرمز ، اورکلرمز اولدوزمه‌دنیدن برواز جه‌جکی اولسون قصبه‌سنه کوره اولاشدیرمایه جان آتمشدر .

بو خصوصده اك زیاده نقیصه مزا قدیملرمزدن ، قادینلق مالی دیه‌جکمز شیئدن مستفاد سرمایه‌سز التفات اوروپانك اوقدرلی سوسیل اوکلی اشیاسنه ترین ایتمك کی اك اهمیتلی بر جهتی اوقدر دوشونمه‌مکدر . حالبوکه اوروپانك بو جهتی بزه بر چوق شیلری اوکرتمشدر . بو جهتی بزه بر چوق شیلری اوکرتمشدر . بو جهتی بزه بر چوق شیلری اوکرتمشدر .

TEKRAR TEKRAR BASILAN SEBİLÜRREŞAT*

İslâm'ın büyük şairi üstat *Mehmet Akif* Beyefendinin Nasrullah kürsüsündeki mühim mevizeleri, nefis şiirleri, İslâm âleminin kıyam ve intibahı hakkındaki kıymettar malûmatı, bütün Anadolu efkârında bir intibah tevlit edeceğine şüphe yoktur. Binlerce nüsha basılarak Anadolu'nun dört köşesine tevzi edilen bu nüshayı her müslüman okumalıdır. Seneliği 250, altı aylığı 130 kuruştur.

* *Açıksöz*, 29 teşrinisani 1920/29 kasım 1920, nr. 99

Mehmet Akif'in Zağnos Paşa hitabesinin tesirini haber veren bir metin. Nitekim hitabeyi yayımlayan *Sebilürreşat*'ın (25 teşrinisani 1336/ 25 kasım 1920, nr. 464) ilgili sayısı çabucak tükenmiş, cephelerden vaki talepler üzerine yeniden basılmış, fakat o baskılar da kısa zamanda tükenmiştir.

Sebilürreşat ve Sevr Antlaşması MEHMET AKİF'İ AĞIRLAYAN MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN TEŞEKKÜRÜ*

Kastamonu'daki vatan-perverane çalışmalarınızdan çok memnun oldum. Sevr Antlaşması'nın memleket için ne feci bir idam hükmü olduğunu *Sebilürreşat* kadar hiçbir gazete memlekete anlatamadı. Manevi cephemizin kuvvetlenmesine *Sebilürreşat*'ın büyük hizmeti oldu. Her ikinize de özellikle teşekkür ederim.

* Abdülkerim Erdoğan, *Ankara'da Millî Mücadele Yılları ve İstiklâl Marşı*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara 2011, s. 146

Mehmet Akif'in Kastamonu'da, Nasrullah Kürsüsünde irad ettiği tarihi konuşmanın ardından Mustafa Kemal Paşa'nın Akif ve Eşref Edip ikilisine takdir dolu sözleri! Eşref Edip yapılan görüşme hakkında fazla tafsilat vermese bile, konunun Sevr Anlaşması etrafında cereyan ettiği anlaşılmaktadır: "Sevr Anlaşmasının memleket için ne feci bir idam hükmü olduğunu *Sebilürreşat* kadar hiçbir gazete memlekete anlatamadı."

Mustafa Kemal'in sözünü ettiği gazeteleri sırf Ankara gazeteleri olarak düşünmemek gerekir. Buna İstanbul gazeteleri de dahildir. Nitekim *Sebilürreşat*'ın İstanbul dönemi sayıları tetkik edilirken bunu daha iyi anlamak imkânı vardır. Çünkü Akif İstanbul gazetelerinin bu hususta ki duyarsızlığını devamlı eleştirmekte idi.

İSLAM'A BÜYÜK BİR MÜJDE*
Doğu Cephesinde Ermenilere Karşı Büyük Zafer

Eşref Edip

Nasrullah Cami-i Şerifinde cuma namazı eda ve cemaat tarafından ümmet-i Muhammedin nusretine, selametine dua edildikten sonra Kumandan Muhyiddin Paşa hazretleri; "Ey cemaat-i müslimin! Dağılmayın, size büyük bir beşâretim var" diyerek aynen şu sözleri söylediler:

> Bu yevm-i mübarekte, cami-i şerifte bu minber-i muallâ altında İslam'ın büyük bir muzafferiyetini size tebşir etmeye muvaffakıyetimden dolayı Cenab-ı Hakk'a hamd ü senalar ederim. Ankara'dan, Büyük Millet Meclisi Müdafaa-i Milliyye Vekalet-i Celilesi'nden şimdi aldığım bir telgraf-name Ermenistan sulhunun imzasını tebşir ediyor.
>
> Muahede-i sulhiyyeye göre Ermenistan'a ancak 1500 tüfenk, yirmi mitralyöz, sekiz top kalıyor. En uzak hududu, payitahtı olan Erivan'dan bizim hududumuza kadar nihayet üç günlük bir mesafedir. Kars, bütün havalisiyle beraber bizde kalıyor. Ermeni murahhasları ağlayarak sızlayarak sulhu imza ettiler. Cenab-ı Hakk'a binlerce hamdolsun, bir çok felaketlerin kalplerimizi sızlattığı bir zamanda azim bir muvaffakıyet, mebrur bir muzafferiyetle bizi mübeşşer kıldı.
>
> Görüyoruz ki İslam vazifesini ifa ettiği zaman küffar haksâr olmuştur. Ne vakit vazifesini ifa hususunda ümmet-i İslamiyye müttehit olursa bu ittihad-ı İslâm karşısında duracak

* *Sebilürreşat,* 3 aralık 1336/3 aralık 1920, c. 18, nr. 465, s. 266-268

Doğu Cephesinde İngilizlerin desteklediği Ermenilere karşı kazanılan büyük zaferin Kastamonu'daki akisleri… Eşref Edip'in hazırladığı yukarıdaki haber metni, tarihi bir vesika niteliği arz etmektedir.

bir kuvvet tasavvur olunamaz. Cenab-ı Hakk'ın lutf u kereminden ümit ederim ki, yakında Garp'taki düşmanlarımızı da böylece mahvederek denize dökeceğiz. (Sevincinden hüngür hüngür ağlamakta olan cemaat-i müslimin tarafından; "İnşallah, inşallah!" sadaları.)

Ey ihvan-ı müslimin!

Adeta İslam'ın hayatını, dinini, kitabını, her şeyini söndürmek için düşmanların müttefik bulunduğu böyle bir zamanda hiç kimsenin, hatta Ermenileri en çok himaye eden İngilizlerin bile bir tek nefer yollamayarak yalnız bıraktıkları Ermeniler ne oldu ise, avn-ı Hakk'la yarınki Yunanlılar da böyle olacaktır. Bütün kalbimizin safiyetiyle Peygamber-i celilimizin ruhaniyetine, din-i alimizin azamet ve kudsiyetine iltica ederek vazifemizi yaptıkça, her zaman bahtiyar olacağız. Düşmanların bütün suiniyetleri akîm kalacaktır. İslamiyet, vatan-ı İslam'ın muhafaza ve müdafaası için canlarını feda ederek şehit düşen mücahitlerin ruhlarına Fatiha ithafına cümlenizi davet ederim. El-Fatiha!.."

Bu beşaret-i uzmâ, bütün cemaat-i müslimini sürurlara gark etti. Cami'-i şerif tıbkı bir bayram sabahı halini iktisap etmişti. Mahzun gönüller neşelerle doldu, bütün müslümanlar sevinçlerinden ağlayarak Allah'a hamd ü senalar ediyor, yekdiğerini tebrik eyliyorlardı.

Camiden çıkar çıkmaz derhal bu ferahlı haber memleketin dört köşesine yayıldı. Muzikalar, müsellâh askerler, rengarenk bayraklarla sokaklar, çarşılar dolaşıldı. İkindi namazından sonra kışlada büyük bir içtima akdolundu. Kışla meydanında bütün askerler sıralandı. Bir çok müslüman halk toplandı. Neşelere, fahr u sürurlara müstağrak olan kumandan Muhyiddin Paşa hazretleri teşrif ettiler. Bütün asker ve ahali tarafından istikbal olundular.

Paşa hazretleri, askerlerin yanına gelir gelmez;

– Selamun aleyküm, askerler!

diye selam verdiler. Binlerce kahramanlar tarafından;

– Ve aleyküm selam paşa hazretleri…

sadaları zaten müteheyyic olan kalbleri bir o kadar daha heyecana getirdi. Bunun üzerine iftihar ve neşesinden pek heyecanlı bulunan Muhyiddin Paşa hazretleri askere hitaben şu mühim nutku irad buyurdular:

Eşref Edip
[M. Rüyan Soydan Arşivi]

– Asker arkadaşlar!

Geçen gün buraya geldiğim zaman Kars'ın zabtını size haber vermiştim ve "Yakında düşmanın tamamen mağlup edilerek sulhun imzalanacağını size bildireceğim." demiştim. Allah kalbime göre verdi ve şimdi geldim, Ermenistan sulhunun imzalandığını size tebşir ediyorum. Bu mübarek Cuma günü, Cuma namazından biraz evvel Ankara'dan Müdafaa-i Milliyye Vekâlet-i Celilesi'nden bir telgraf aldım. Bu telgrafta Ermenistan sulhunun imza edildiği; Ermenilere yalnız 1500 tüfenk, yirmi mitralyöz, sekiz top bırakıldığı; Kars'ın, Iğdır'ın, Ardahan'ın ve bütün o havalinin kamilen bizde kaldığı bildiriliyor. Şark hududumuzdaki din kardeşlerimizin bu muzafferiyet-i azimesini, Cuma namazından sonra Nasrullah Cami-i Şerifinde ce-

maat-i müslimine tebşir ettim. Şimdi buraya geldim, size de müjdeliyorum.

Her zaman söylediğim vechile, bizler, bilhassa biz askerler vazifemizi namusumuzla, hamiyetimizle, cesaretimizle ifa edersek her vakit, değil Ermenistan'a, avn-ı Hakk'la onun hamilerine de galebe edeceğiz, sulhu imza ettireceğiz. Onların bize imza ettirmek istedikleri sulhu biz kabul etmemiştik. İşte o zalim sulh paçavrasının bir parçasını, baş sahifesini Şark'ta yırttık. İnşallah son sahifesini de Garp'ta yırtarız.

Görüyoruz ki müslümanlar, Türkler kendilerine teveccüh eden vazifenin ne kadar büyük olduğunu anlayarak ona göre çalışırlarsa zaferden başka bir şey yoktur. Fakat ne vakit vazifemizi ihmal eder de atalet, cebanet gösterirsek düşman gelip namusumuzu paymal ediyor, evlerimizi yıkıyor, hanumanlarımızı söndürüyor. O vakit dünyanın en zelil, en hakir bir milleti olarak düşman ayağı altında çiğneniriz. Şimdi bir tarafta vazifemizi ifa edip de memlekete, dine hizmet var; öte tarafta vazifemizi ifa etmezsek, silahın hakkını vermezsek namussuzluk, zillet ve hakaret var. Bugün kahraman ordumuzun Şark'ta Kars ve havalisini zabtederek düşman çizmeleri altında inleyen İslam kardeşlerimizi zulümden tahlis eylemeleri hepimizin yüreklerini ferahla doldurdu. İnşallah yakın zamanda Garp'taki ordumuz da İzmir, İstanbul, Edirne'de büyük zaferler kazanarak yüzümüzü ağartacaktır.

Bidayette, bu işin başlangıcında elimizde hiç silahımız yok diye çoğumuz ümitsiz iken Anadolu, başına geçen en namuslu, en kıymetli, en değerli evladıyla ayağa kalktı.

Kuva-yı Milliyye diye kıyam eden bu kahramanların muvaffakıyeti hakkında çokları ümitsizlik izhar etti:

– Bu kadar devletlere, başlarında İngiliz olduğu halde, nasıl karşı geleceğiz? dediler. Adeta ihanet etmek istediler. Nasıl ki hala bugün İstanbul'da ihanet edenler var. Bazı zaif kalpli kimseler de bu işi başa çıkaramayacağımızı zannettiler.

Fakat iş başındaki o mübarek zevat korkmadılar, yılmadılar, sebat-kârâne devam ettiler. İşte bugün o azim ve sebatın ilk semeresini topluyoruz. Birçok zehirli felaketler gördükten sonra meyve-i zaferi tanıyoruz.

Bugünkü zafer bütün dünyaya şu hakikati gösteriyor ki, bir millet ne kadar yoksulluk içinde bulunursa bulunsun, hatta elbisesi bulunmadığı halde, hatta başka milletlerin elinde bulunduğu kadar mühimmat-ı harbiyyesi de olmadığı halde kendi hamiyetine, kendi kuvvetine güvenerek el birliğiyle, kemal-i azim ve iman ile ortaya çıkarsa mutlaka muzaffer olacaktır. İşte biz bu halde işe başladık.

Ve bugün elhamdülillah kahraman, fedakar ordularımız Şark cephesinde büyük bir zafer kazandılar, yüzümüzü güldürdüler. O zalim "Sevr Muahedesi'ni yırttılar. Yanlış düşünmeye mahal yok. Biz bir memleketin evladıyız. Bir dinin salikiyiz. Biz dedik; "Madem ki her millet kendi mukadderatına kendisi sahip olacak, işte buraları Türklerle meskûndur, biz burada, kendi memleketimizde kendi kendimize oturacağız, işimizle gücümüzle meşgul olacağız.

Fakat heriflerin maksadı o değil, onlar bizi yeryüzünden kaldırmaya azmetmişler. Bizi kendi topraklarımızda da rahat bırakmadılar. Bir taraftan Ermenistan'ı hazırladılar, ona Erzurum'u, Trabzon'u göstererek bizi oralarda imha etmek istediler. Diğer taraftan Yunan'ı saldırdılar. Ona da Ankara'yı gösterdiler. "Bu memleketin en değerli, en iş bilir adamları, dünyayı karıştıran en müthiş ihtilalcileri oradadır. Orası alınırsa Anadolu artık mahvolmuş sayılır. Bu diyarda İslam bir daha belini doğrultamaz" dediler. Yani bizi mahv için Şark'tan Ermenileri, Garp'tan da Yunanlıları musallat ettiler. Zalim devletlerin bu pişdar sürüleri her nerede müslüman gördülerse mahvetmeye başladılar. Yunan orduları Anadolu'nun garbını istila ederken, Şark'ta da Ermeniler Erzurum'a yüklenmek üzere bulunuyorlardı. İngilizler Kafkasya'nın kapısında büyük bir Ermenistan vücuda getirerek, bizi Asya'daki müslüman kardeşlerimizden ayırmaya kalkıştı. Fakat bütün hesapların yanlış olduğu meydana çıktı. Allah'ın inayetiyle bugün bütün tasavvurlar zir ü zeber

oldu. Şark cephemizdeki kahraman müslüman askerlerinin büyük himmetleriyle Asya yolları açıldı. Bizi yeryüzünden kaldırmak istediler, fakat kendileri perişan oldular.

Vakıa bugün orada yine küçük bir Ermenistan görünüyor. Fakat ne ehemmiyeti var? Avn-i Hakk'la onun bin topunu almaya muvaffak olan ordumuz bin beş yüz tüfekli bir Ermenistan'a bakmaz bile. Bundan sonra bizim bakacağımız, enzar-ı himmet ve besaletimizi atfedeceğimiz yer, ilerisidir. Cenab-ı Hakk'a niyaz ederim, yakında bundan daha büyük olacak olan zaferi de size tebşir etmeye beni muvaffak etsin.

Bugün benim en çok teessüf ettiğim bir şey varsa, o da bu zaferleri uzaktan işitecek bir vaziyette bulunmamızdır. Onun için mükedder oluyorum. İnşallah bir gün gelecek, hükumet-i merkeziyemiz bana emir verecek, ben de sizi alıp götüreceğim, hamiyet, cesaret hususunda hiç şüphe etmem ki, hepiniz onlardan aşağı değildir. Bütün müslümanlar şehit kanlarına bulanarak huzur-u Hakk'a gitmeye amadedirler. Ben yalnız bundan mahzunum. Ve zannederim ki, bu hususta memleketin sizler gibi bütün pak evlatları böyle düşünür.

Böyle bütün dünyanın alt-üst olduğu bir zamanda; müslümanları, Türkleri yeryüzünden kaldıralım dedikleri bir zamanda Cenab-ı Hakk'a bin şükürler olsun, bizi böyle zaferlerle dil-şad ediyor. Biz bugünkü zaferin bayramını aramızda yaparken Türkistan'ın, Hindistan'ın, Afganistan'ın, elhasıl, bütün İslam Alemi'nin her tarafında, hatta Rumeli'nin en hücra köylerinde kalan dindaşlarımız bile bayram yapıyorlar. Bugün yeryüzünde nerede zalimlerin kahır ve esareti altında inleyen bir Müslüman iklimi varsa, bir müslüman kulübesi varsa mutlaka şenlik yapıyor. Ve yapacaktır. Bilhassa mütarekeden beri ilk defa olarak o gaddar zalimleri ser-nigûn eden bu zaferi tesit etmek bütün müslümanların hakkıdır. Bunun arkası devam edecektir. Kademe kademe bu zafer ilerleyecektir. Cenab-ı Hak onları aşağı bırakarak bize yüksekten baktıracaktır.

Böyle mesut günleri, ferahlı bayramları neşe ile şetaretle, oyunla geçirmek lazımdır. Bugün, yarın ve öbürüsü gün

kamilen size izin veriyorum. Bu günden itibaren üç gün güleceksiniz, eğleneceksiniz, oynayacaksınız. Bütün vazifelerden sizi affettim. Şimdi bu zaferlerin keyfini, sururunu gösteriniz. Sizi seyredeceğiz…"

Bunun üzerine mızıkalar, davullar milli havalar çalmaya başladı. Askerler milli oyunlarla kışlayı neşelere gark ettiler. Cenab-ı Hak İslam'a hep böyle zaferli günler nasip etsin; amin!

İSTİKLÂL MARŞ YARIŞMASI İÇİN SÜRE UZATIMI TALEBİ [Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey'in Takriri]*

Reis: Bolu mebusu Tunalı Hilmi Beyin, Maarif Vekâletince ilân edilen *millî marş* müsabakası neticesinin Meclisçe teşkil edilecek bir komisyonca tetkik ve tasdik edilmesine dair takriri:

Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Celilesine,

Maarif vekâletince ilân edilen *millî marş* müsabakası neticesinin Meclisçe teşkil edilecek ve mütehassisinden mürekkep olacak bir encümence tetkik ve tasdik olunmasını teklif ederim.

Bolu
Tunalı Hilmi

Reis: Kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir. Bir encümen teşkil olunacak ve o encümen bakacaktır.

* *Zabıt Ceridesi*, 14 kanunuevvel 1336/14 aralık 1920, c. 6 s. 358

İSTİKLÂL MARŞ YARIŞMASI
[Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey'in Takriri]*

Bolu mebusu Tunalı Hilmi Bey'in, *millî marş* müsabaka müddetinin bir ay daha temdit edilmesine dair takriri.

Reis: Efendim Tunalı Hilmi Beyin bir takriri var. Onu okuyacağız.

B. M. Meclisi Riyaset-i Celilesine

Maarif Vekâletince müsabakaya vazedilmiş olan *millî marş* bundan dört gün sonra intihap edilecektir. Hâlbuki vekâlette tebeddül vaki olmuş ve yeni vekil Hamdullah Suphi Bey de uzaklarda bulunmuş olduğundan müsabaka müddetinin bir ay daha temdit edilmesi lüzumunun acilen Maarif Vekâletine tebliğini teklif ederim.

Bolu
Tunalı Hilmi

Reis: Efendim Hilmi Bey'in takririni kabul buyuranlar lütfen ellerini kaldırsın. Takrir kabul olunmuştur. Maarif vekâletine tebliğ olunacaktır.

Hasan Basri (Karesi): Reis Efendi, temdit olunmuştur, fakat bugünden itibaren

mi, yoksa 23 kânunuevvelden itibaren mi? O tasrih olunsun.

Reis: Takrirde tarih yok efendim; tabii bugünden itibaren.

* *Zabıt Ceridesi*, 18 kanunuevvel 1336/18 aralık 1920, c. 6 s. 401

İSTİKLÂL MARŞ MÜKÂFATININ 100 LİRAYA İNDİRİLMESİ TEKLİFİ [Kütahya Mebusu Cemil Bey'in Takriri]*

Kütahya mebusu Cemil Bey'in, *İstiklâl Marşı* için verilecek mükâfatın 100 liraya tenziline dair takriri:

Riyaset-i Celileye

Girişti̇ğimiz şu mücahede-i âzime-i vataniyede dahilen ve haricen mâruz kaldığımız envâ-ı müşkilâta rağmen, millet-i necibemizin gösterdiği azim ve metaneti lâyetel-ezel müterennim olmak üzere millî bir *İstiklâl Marşı* müsabakaya konularak Maarif Vekâleti celilesince her tarafa ilân edilmiş ve 23 kanunuevvel 1336/1920'de teşekkül edecek bir *heyet-i edebiye* huzuruyla takdir ve temyiz olunacak olan mezkûr *İstiklâl Marşı*'nın güftesi ve bestesi için beş yüz lira ikramiye verileceği malûm olmuştur. Binaenaleyh Maarif Vekâleti celilesinin mekâtib muallimîni maâşatının emir ve itasında dûçar-ı muzayka olduğu böyle bir zamanda mezkûr güfte ve beste için beş yüz lira ikramiye itasını israf derecesinde gördüğümden, muvafık ve münasipse mezkûr ikramiyenin yüz liraya tenzilini ve neticesinin Maarif Vekâletine tebliğini teklif evlerim.

15 aralık 1336/1920
Kütahya mebuslarından
Cemil

(Ret sadaları, tam sırasıdır sadaları).

* *Zabıt Ceridesi*, 20 kanunuevvel 1336/20 aralık 1920, c. 6, s. 436

Cemil Bey (Kütahya):
İsraftır efendim. Beş yüz lira verilemez.

Tunalı Hilmi Bey (Bolu):
Hatta bin beş yüz, beş bin lira da verilebilir.

(Gürültüler, ret ret sadaları)

Reis:
Efendim, Maarif Vekâletine tevdiini arzu buyuruyor musunuz?

(Ret sadaları).

Tevdi olunmadı, red olundu.

Cemil Bey (Kütahya):
Reis bey ret mi olundu? Bir kere aksini koyunuz belki kabul olunur.

Reis: Red olundu ve arz ettim Meclis'e.

Mehmet Akif'in Ankara'da kaldığı ve
İstiklâl Marşı'nı yazdığı Tacettin Dergâhı.
[M. Rüyan Soydan Arşivi]

SEBİLÜRREŞAT'A TARİHÎ BALIKESİR MEKTUBU [Pek Mütehassiri Bulunduğumuz Sebilürreşat Ceride-i Mübârekesine]*

Muhterem dindaşlar;

Balıkesir muhitinde vâsi surette münteşir olan, bütün livâmız halkının pek ziyade teveccüh ve muhabbetleri bulunan sevgili *Sebilürreşat*'ımızın Anadolu'da intişara başladığını haber aldık. Fakat maatteessüf hiç bir nüshasını görmek nasip olmadı. Kastamonu'da çıkan ilk nüshasını okuyan bir hemşerimiz bize mündericatından bahsetti. Bu nüsha Müslümanların en büyük şairi muhterem üstadımızın pek beliğ, pek müessir bir mevizelerini ihtiva ediyormuş. Müslüman kardeşlerimiz arasında elden ele gezdiğini öğrendiğimiz bu mühim nüshayı ah, görmek, okumak, yüzümüzü gözümüze sürmek nasip olsa!.. Geçen gün arkadaşlardan birinin evinde, arka taraftaki bir odada hemşerimiz muhteriz ve kısık ifadelerle anlatıyorken kendimizi zaptedemedik, her zaman içimize akıttığımız yaşları orada da büyük büyük döktük.

* *Sebilürreşat*, 28 kanunusani 1337/ 28 ocak 1921, c. 19, nr. 469, s. 6-11

Ankara'da yayımlanmaya başlanan *Sebilürreşat* dergisine Balıkesir'den gönderilen tarihî bir mektup!.. Bu sırada Hasan Basri Çantay da Ankara'da bulunduğu için, ilgili mektubun kimin tarafından gönderildiğini tespit etmek zordur. Balıkesir'deki işgal şartları dolayısıyla mektubun imzasız gönderilmiş olabileceği, ya da özel aracılar vasıtasıyla Ankara'ya ulaştırıldığı düşünülse bile, bu sefer de Akif ve Eşref Edip'in yine güvenlik gerekçesiyle mektubu gönderen kişinin adını saklı tutmayı tercih ettiklerinizi akılda tutmak gerekir. Kaldı ki bu son ihtimal daha kuvvetli görünmektedir.

İkinci bir husus da, mektubun *Sebilürreşat*'a ziyadesiyle geç ulaştığı gerçeğidir. Akif İstanbul'dan ayrıldıktan nice zaman sonra Ankara'da çıkmaya başlayan dergi, sıcağı sıcağına kendini Millî Mücadele'nin içinde bulmuş, Sevr masasına yatırdığı gibi, hemen her sayısını yukarıdaki mektupta ifade edilen millî felaketlere veya cephelerden gelen haberlere tahsis etmek durumunda kalmıştı.

İlk defa gün yüzüne çıkarılan ve işgal şartlarını dıştan değil derûnundan yansıtan bu mektup ne kadar önemli ise, *Sebilürreşat* notu ile Balıkesirlilere yönelik mukabil cevap da o derece önemlidir. Derginin, Balıkesir mektubu-

Ah! Düşman pençesine düşmek ne elîm, ne feci bir felâket imiş! Allah bu felâketten masun kalan memleketlerimizi muhafaza buyursun. Haritaları yabancı milletler tarafından gasp edilen insanlar için en büyük saadet ölümdür. Tahammül edebilirim demek için, hiç insanlıktan nasibi olmamak lâzımdır. Zalim düşman her dakika bin azap ile vicdanlarımızı sızlatır da, yine karşısında müteşekkir ve memnun çehreler ister. Teessüre bile hakkınız yoktur. Sizin malınızı gasp edecek, namusunuza taarruz edecek, şeref ve haysiyetinizi ayaklar altında çiğneyecek!.. Yine teessür göstermeyeceksiniz. Bağırmak, feryat etmek değil, sessiz sessiz gözyaşı bile dökmeyeceksiniz. Gözleriniz kızarmış olduğu halde karşısına çıkamazsınız. Gülmeye, halinizden müteşekkir ve müftehir olduğunuzu göstermeye mecbursunuz. Biraz felâketlere ağlamak isteseniz, derhal kafanıza müthiş darbeler iner.

---

nun sonuna, *Sebilürreşat'ın Notu* başlığı ile yerleştirilen o bölümü, önemine binaen burada vermeyi uygun bulduk.

Sebilürreşat'ın Notu:

Muhterem dindaşlarımıza;

Sakın yeise düşmeyiniz. Allah müslümanlarla beraberdir. On dört ay canla, başla çalıştınız, düşmana karşı göğüs gerdiniz. Bunun ecri azîmdir. Vakıa vilâyetlerden size lâyıkıyla yardım edilemedi; bu yüzden memleketiniz işgal felâketine maruz kaldı. Fakat siz çalışırken Anadolu da boş durmadı. Bilhassa *vahdet-i milliye'yi* temin için uğraştı. Ecnebilerin yer yer çıkardığı tefrikaları, isyanları bastırdı ve haricî düşmanlar için de imanlı, muntazam kuvvetler hazırladı. Kahraman ordumuz *Şark Cephesi*'nde Ermeni tehlikesini bertaraf ettiği gibi, *Garp Cephesi*'ni de unutmadı. Sizin imdadınıza koştu. Yunanlıları birçok muharebelerde perişan etti. Allah'ın inayetiyle yakında sizi ve işgal altında bulunan bütün sevgili yurdumuzu da kurtaracak, siz muhterem kardeşlerimizle öpüşecektir.

Şimdilik sabır ve tahammül göstererek, o mesut günleri bekleyiniz. Avn-ı Hak'la, Anadolu'nun teşkiline muvaffak olduğu muntazam ve muazzam ordunun her taraftan düşmanı denize dökerek, yeni yeni zaferler ihrâz edeceğine emin olabilirsiniz. *Sebilüreşat* hakkındaki hissiyat-ı necîbenize teşekkürler ederiz. İnşallah ferdâ-yı halâsanızda birkaç nüshamız da sizin güzel memleketinizde neşir ederiz muhterem kardeşlerimiz.

Sebilürreşat

Ahmet Halit Yaşaroğlu'nun
Şahsî Kütüphanesi

السبيل الرشاد

دینی ، فلسفی ، علمی ، ادبی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در

والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم — باش محرر محمد عاکف — صاحب ومدیر مسئول اشرف ادیب — اتبعون اهدکم سبیل الرشاد

عدد ٤٦٧ — ٢٤ جمادی الاولی ١٣٣٩ — پنجشنبه — ٣ شباط ١٣٣٧ — ١٨ جلد

یأسه دوشنلر مسلمان دکلدر

استاد محترم محمد عاکف بك افندی طرفندن قسطمونی حوالیسنده ایراد اولنان موعظه‌لرك خلاصه‌سیدر:

بسم الله الرحمن الرحیم (یا بنی اذهبوا فتحسسوا من یوسف واخیه ولا تیأسوا من روح الله انه لا ییأس من روح الله الا القوم الکافرون — قال ومن یقنط من رحمة ربه الا الضالون . — قل یا عبادی الذین اسرفوا علی انفسهم لا تقنطوا من رحمة الله ان الله یغفر الذنوب جمیعاً انه هو الغفور الرحیم — لا یسئم الانسان من دعاء الخیر واذا مسه الشر فیؤس قنوط) صدق الله العظیم .

ای جماعت مسلمین ! بو اوقودیغم آیات جلیله‌نك بر نجیسی سورهٔ یوسفده ، ایکنجیسی سورهٔ حجرده ، اوچنجیسی سورهٔ زمرده ، درد نجیسی ده سورهٔ سجده‌ده‌در . دردیده یأسی الله‌نك رحمتدن ، عنایتدن ، نصرتدن امیدی کسمه‌یی صورت قطعیه‌ده نهی ایدییور . یونك نمونه الله کفر اولدیغنی ، ضلال اولدیغنی آچیقدن آچیغه امته بیلدیرییور . اوت آیات کریمه صریحدر . هیچ تأویل کوتورر یری یوقدر .

بونجی آیت کریمه حضرت یعقوب علیه السلامك لسانندن ، مألی جلبی : « اوغللرم ، گیدیکز یوسفله قارداشی آراشدیریکز . برده صاقین الله‌نك عنایتندن ، رحمتدن ، توفیقندن امیدیکزی کسمه‌یکز . زیرا ای بیلمش اولوکز که کافرلردن باشقه‌سی ایچون جناب حقك عنایتندن ، رحمتدن ، توفیقندن امیدینی کسمك ، یأسه دوشمك قابل دکلدر » دیکجی آیت کریمه‌نك مألی : « حضرت ابراهیم دیدیکه : ضلاله دوشمش ولانلردن باشقه کیم کریمنك رحمتدن امیدینی کسه‌بیلیر ؟ »

اوچنجی آیتك مألی جلبی : « یا محمد دیکه : ای نفسلرینه ظلم ایتمش الله‌ك قوللری ! جناب حقك مرحمتدن امیدیکزی کسمه‌یکز . الله بوتون گناهلری مغفرت ایدر ، هیچ شبهه یوقدر که اوغفوردر ، رحیمدر . » دردنجی آیتك مألی منیفی : « الهی طانیمایان انسان منفعت طلبندن بیقماز اوصانماز ، کندینه برضرر طوقوندیمی همان یأسه دوشر ، امیدینی کسر . »

لکن ، نه‌دن یأس بوقدر شدتله نهی بیوریلیور ؟ نه‌دن یأس ضلال ایله ، کفر ایله برطوتولیور ؟ باقالم ، بوقطعه‌یی براز تدقیق ایدهلم . اوت ، اوزون اوزادیه دوشونمه‌یه حاجت یوق . برمسلمان یأسه دوشدیکی کبی جناب حقك فی سبیل الله چالیشانلره وعد بیورمش اولدیغی نجاتی ، سلامتی ، موفقیتی ، نصرتی انکار ایتمش اولیور . هیچ برصورتله خلف ایتمسنه ، حاشا یالان چیقمه‌سنه امکان تصور ایدیلمه‌مهین وعد الهی به اینانمامق عجبا مسلمانلقله تألیف ایدیلیرمی ؟ اویله‌یا ! هر کون نمازلرده « نیازلرده « ان الله لا یخلف المیعاد — انك لا تخلف المیعاد = الله ذوالجلال اسلافه وعدنده خلف ایتمز — یارب سن هیچ بر زمان وعدکده خلف ایتمزسك .) دیین دینی بوتون برمسلمان ناصیل اولورده باشی صیقیلمقله ، ایشی براز فنا گیدییور مکله یأسه دوشر ؟ یعنی الله‌ك وعدینه اولان ایمانی ، اطمینانی برطرفه براقیر ؟

ای جماعت مسلمین ! بوعالمده هیچ بر قوته ، هیچ بر قدرته ، هیچ بر

Sebilürreşad'ın 467. sayısının kapağı.
[Milli Kütüphane Arşivi]

Mehmet Akif'in Zağnos Paşa Konuşması

Hemşerimiz üstadın (Mehmet Akif) mevizesinden bahis edince, geçen seneki halimizi tahattur ettik. Yine böyle bir kış günü idi, birkaç satırlık küçük bir davet-name ile Müslümanlar camiye çağırılıyordu. Müslümanların muazzam şairi, muhterem üstadı Akif Beyefendi, cumadan sonra ihvân-ı din ile bir hasbıhalde bulunacaktı. O gün bütün memleket halkı Zağnos Paşa camiine koşuştu. Cami istiâb etmemiş de dışarılara hasırlar serilmişti. Hazret kürsüye çıkarak en müessir şiirlerinden birini okumuş, ondan sonra Müslümanların esbab-ı tecelli ve izmihlâlini izah etmişti. Müslümanlığın nasıl zuhûr ettiğini, az zamanda nasıl dünyaları tuttuğunu ve sonra Müslümanların dinlerinden uzaklaştıkça ne felâketlere uğradığını anlatmış; düşman tecavüzüne karşı Anadolu'yu müdafaa hususunda, Karesi'nin diğer vilâyetlere ön ayak olarak açtığı cihad bayrağını tebcil etmiş, bizim galeyanlı ruhlarımızı bir o kadar daha cûşa getirmişti. Ah o şanlı, celâdetli günler!.. Onların bugün yalnız bir hatırası kaldı. Bir zamanlar Garp cephesinin yükünü omuzlarına alan, bu uğurda hiç bir fedâkarlıktan geri durmayan, her türlü yoksulluğa rağmen aylarca düşmana karşı göğüs geren kahraman Karesi, bugün yaralı bir arslan gibi yerlerde yatıyor. Bir zamanlar bölük bölük, tabur tabur İslâm mücahidlerine karargâh olan bu güzel memleket, bugün Yunan çizmeleri altında kalmış, için için yanıyor. Ne oldu, hangi sümûm-u felâket esti de Osmanlı saltanatını yükselten, Rumeli'ye geçerek kıtalar feth eden bu yiğitler yurdu bugün düşman pençesine düştü? Evet ne oldu da tarihleri şanlarla, şereflerle dolduran; hürriyet ve istiklâl bayraklarını yaldızlarla işleyen kahraman Karesi bugün esaret zincirleriyle kuşatıldı. Ah! Ey büyük üstad, ey İslâmın hazin matemini terennüm eden büyük şair!

Bugün gel de bizim bu güzel memleketimizin, fedakâr yurdumuzun ne hale geldiğini gör. Bize hitap ettiğin o kürsi-i muallâ bugün örümceklere me'vâ oldu. Her tarafta dalgalanan İstiklâl bayraklarına bedel, memleketin âfâkını sehâb-ı matem kapladı. Şen ve şâtır ocaklardan bugün tutan hep enin ü figandır. Düşman zulmet gibi âfâka düştü. Yılan gibi harîm-i ismetimize sokuldu. Herşeyimizi yaktı yıktı, harap etti. Maddi ve manevi bütün mamelekemizi tarrâc etti. Bir canavar gibi mevcudiyetimizi kemirip duruyor…

Söyle ey Üstad!

Bu güzel yurt, bu fedakâr memleket bu hale mi düşecekti? Yazıklar olsun o Müslümanlara ki bizi yalnız bıraktılar. Bizim imdadımıza koşmadılar. Allah'ın emrine, peygamberin emrine arka çevirdiler. Herşeyden mukaddem olan farzı eda etmediler. Topun ağzından uzak olmakla, felâket onlara kadar erişemez zannettiler. Düşman uzakta iken, memleketlerimize henüz ilişmemişken yapılacak umumi bir hareketle düşmanı denize dökmek pek kolay iken ihmal ettiler. Bilâkis bazı yerlerde tefrikalar çıkardılar. Mevcut kuvvetimizi de sarstılar. Düşmanı teşci ettiler. En nihayet bu kadar mesâi, bu kadar fedakârlık heba olup gitti. Bu mübarek topraklar düşman ayakları altına düştü. Hain düşman, buraları çiğneyip geçtikten sonra, şimdi daha ilerideki memleketlerimize saldırıyor. Maksadı bütün bütün mevcudiyetimize hâtime vermektir.

Balıkesir Halkının Hâl-i Pür Melâli

İhtimal ki bazı zavallılar henüz hakikati idrakden gafildirler. Onları ikaz için bu mektubu yazıyor ve sevgili *Sebilürreşat*'ımızla neşrini temenni ediyorum. İnşallah her türlü tehlikeleri atlatarak size vâsıl olur. Düşman istilâsı nedir, esaret ve mahkûmiyet nasıldır? Bilmeyenler öğrensinler. Bizim halimizden ibret alsınlar. Eski günahlara tövbe ederek harekete gelsinler. Bütün tefrikaları terk ederek birleşsinler. Hem kendilerini, hem bizleri kurtarsınlar.

Biz bugün artık eli kolu bağlı esirleriz. Yalnız başımıza aylarca düşmanla çarpışa çarpışa yaralandık, mecrûh düştük. Bîtâb ve tüvân kaldık. Şimdi uğradığımız felâketin matemini tutuyoruz. Yaşlarımızı kalplerimize akıtıyoruz. Mahzun ve yanık gönüllerimiz bir nesîm-i saadet bekliyor. Ufuklar simsiyah, semamızı muzlim bulutlar kaplamış.

Yarab bu uğursuz gecenin yok mu sabahı?

diye ruhlarımız feryat ediyor. Fakat her taraf hâmûş! Bizi kurtaracak hiç mi yiğit kalmadı? Bütün Anadolu esarete mi düştü? Bütün kalpleri korku mu kapladı? Bu güzel memleketler nasıl düşmana bırakılır? Yunanlılar burada kalacak olursa, bütün Anadolu için hayat haramdır. Bunların yaptıkları zulüm ve şenâate tahammül olunamaz. Taş olsa parçalanır, demir olsa erir. Yüzlerini görmemek için sokağa çıkmıyorum. Halimizi düşündükçe çıldıracağım geliyor. Gece gündüz ölüm temenni ediyorum. Fakat nerede o bahtiyarlık? Bu azabı çekeceğiz; bu zillete katlanacağız. Bu günleri görmek mukaddermiş. Ah, hürriyetin kıymeti, istiklâlin şerefi böy-

le esaret günlerinde ne kadar takdir olunuyor. Hemen Cenab-ı Hak bizi ve bütün ümmet-i İslâmiyeyi bu felâketlerden kurtarsın.

Size istilâ *safahat*ından bazı acı hatıralar, bazı ibret levhaları nakil edeyim. Cepheler bozulup da Karesi'de barınmak imkânı kalmayınca kuvvetler çekildiler. Düşman şehre pek ziyade tekarrüb etmiştir. Ferdâsı çarşamba günü papazlar toplandılar, Türklerden de bazılarını cebren aldılar. Belediyede ictima ettiler: "Şimdiye kadar müdafaa uğrunda çalışanlardan kimse kalmamış, hepsi çekilip gitmiştir. Memleket teslim olacaktır" meâlinde, Yunan kumandanına cevaben Rumca mazbata yazdılar. Beyaz bayraklarla istasyon civarına gelerek Yunan'ı istikbâl eylediler. O sırada istasyona gelen Yunan keşif müfrezesine mazbatayı verdiler. Fakat müfreze zabiti kabul etmeyerek, kasaba haricindeki kışlada bulunan kumandanlarına verilmesini söyledi. Onun üzerine kışlaya gittiler. Bir saat sonra bir keşif koluyla hep birlikte belediyeye geldiler.

Ortalık bir kabristan sükûnunu andırıyordu. Herkes evlerine kapanmış, baştan başa dükkânlar mesdûd. Sokaklarda hiçbir ferde tesadüf edilmiyor. Bütün memleket matem içinde. Her tarafa bir zulmet çökmüş. Çocuklar bir tarafa büzülmüş, neye uğradıklarını bilemiyorlar. Kadınlar evlâtlarının, kocalarının nerede ve ne halde olduklarını bilememekten mütevellit, müthiş bir ızdırap içinde ağlıyorlar. Bütün evlerin kapıları sımsıkı kapanmış. Zuhûr edecek akıbete mütevekkilâne, muntazır bulunuyorlar.

Yunan kumandanı belediyeye gelip de oturunca, evvelâ Vehbi Bey ve Heyet-i Merkeziye azalarını sorar. Onların gittiklerini söylerler. Ondan sonra:

— Hani ahali der. Bu dükkânlar, kahveler niçin kapalı?

— Memleket bugün işgal olunacağı için herkes hanelerine çekilmiş.

— Bizim aradığımız *Millîcilerdir.* Onları tedib için *bizi padişah gönderdi*. Derhal herkes dükkânlarını açacaktır. Kim emrime muhalefet ederse en müthiş cezaya çarpılacaktır.

Onun üzerine münâdiler çıkartılarak cebren dükkânlar açtırıldı. O sırada ki, gurûb tekarrüb ediyordu. Bir tayyare geldi. İstasyona, şehre bombalar atmaya başladı. Yunanlıların şehri işgal ettiklerinden haberi olmadığı anlaşılıyordu. Yunanlılar telâşa düştüler, derhal beyaz bezler gerdiler. Üzerlerine siyah boyalar yaparak her tarafa işaretler çektiler. Fakat hiç biri faide vermedi. Tayyare bom-

balarını ikmal ettikten sonra çekilip gitti. On beş, yirmi kişileri yaralandı. Birkaç tanesi telef oldu. Tayyare gelmezden biraz evvel, istasyon memurlarından birinin kızı istasyonda hem geziyor, hem de Yunanlıları bekliyormuş. O esnada tayyare gelir, attığı bombaların biri o kıza isabet ederek onu emeline kavuşturur.

Tayyare gelmezden bir çeyrek evvel Yunan'ın kuvâ-yı külliyesi gelmeye başlamıştı. O gece bütün hanlar hamamlar, meyhaneler, birçok mektepler, haneler işgal olundu. Kumandan, Hasan Çelebi mektebine yürümüştü. Derhal –saat on iki- münâdiler nidâ ettiler.

— Saat yarımdan itibaren gün doğuncaya kadar kimse bulunduğu yerden dışarı çıkmayacak ve herkes kapısının önüne fener asacak!

Onun üzerine minarelerde ezanlar tatil olundu. Camiler kapandı. Herkes kapısının önüne fener astı! Asmayanlar şiddetli cezalar gördüler. El'an bu yüzden fukaranın çektiği sıkıntılar, yediği dayaklar hesapsızdır. Her gece ahali binlerce lira masrafa mecbur tutuluyor.

Gelirken yollarda rast geldikleri bütün ekinleri hayvanlarına yedirdiler. Ovada yaptıkları hasarâtın haddi hesabı yoktur. Bilâhere ahalinin elindeki hububatı da aldılar. Bir taraftan İzmir'e, diğer taraftan ordusunun bulunduğu mahalle cebren arabacılara taşıttırdılar.

Yollarda tesadüf ettikleri bîçare köylülerin pek çoklarını öldürdüler. Kadınların ırzlarına tecavüz ettiler. Ne buldularsa aldılar.

Kasabaya girdikleri gün burada da türlü türlü rezaletlerde, yağmakârlıklarda bulundular. Hükümeti tamamen soydular. Evrakları parça parça ettiler. Sultanî Mektebi'ni ve daha birçok mahalleri ibtidâ yerli Ermeni ve Rumlar, bilâhere Yunanlılar soyup soğana çevirdiler.

Yunan İşgali ve Kuvvâ-yı Millîye

İşgalin üçüncü günü taharri bahanesiyle evlere tecavüze başladılar. Taharriden evvel dellâl nida etti:

— Hiç kimse evinden çıkmayacak. Kim çıkarsa derhal vurulacaktır.

Onun üzerine bütün evlere girdiler. Her şeyden evvel sandıklara hücum ettiler. Buldukları bütün kıymetli eşyaları aldılar. Pek

çok da yağmakârlıklarda bulundular. Bütün gasp ettikleri şeyleri İzmir'e nakil ettiler. Silâhları topladıktan sonra tevkifâta başladılar. *Kuva-yı Milliyeci* diye birçok Müslümanları hapishaneye doldurdular. Türlü türlü işkenceler ettiler. Yapmadık tahkir bırakmadılar. Şehir haricinde de pek çok dindaşlarımızı tehdit ettiler. Bursa hattındaki telgraf tellerini söktüler, direklerini yaktılar, telleri İzmir'e gönderdiler. Ya bu *yerli Ermeni* ve *Rumların* yaptıkları rezaletler, taarruzlar, tahkirler!..

Bunlar kat'iyyen tahammül olunur şeyler değildir. Ermeniler ve Rumlar Balıkesir'de görür görmez çıldıracaklardı. Bıçak ve sopalarla sokak ortasına döküldüler, tahkir ettiler, haraç istediler. Her türlü rezaleti irtikap etmekten geri durmadılar.

Biçare ahali neye uğradıklarını bilemediler. Her taraftan taarruz, tecavüz ve hakaret!.. Düşman istilâsının ne elim olduğunu gördüler. Faciaya maruz kalan bütün Müslümanlar:

— Ah, keşke hepimiz öleydik de bu felâketli günleri görmeyeydik diye, telehhüf edip duruyorlar. Allah hiçbir memlekete bu felâketi göstermesin. Esaret kadar dünyada zillet tasavvur olunamaz. Bütün insanlık hislerini öldürür. İnsan kendisinde hayvan kadar bile bir mevcudiyet hissedemez.

Tabiî düşmandan lütuf ve merhamet beklenmez. Bilhassa Yunan gibi vahşi ve zalim olursa, her türlü gadr ve zulmü irtikap etmekten çekinmez. Fakat insanın en ziyade yüreğini yakan, bizim içimizden de bazı alçakların onlarla birleşerek bize fenalık etmesidir. Bunların mahiyeti zaten öteden beri malûm idi. Fakat haklarında merhametle muamele ediliyordu. Fırsat ellerine geçer geçmez bu münafıklar bütün nifaklarını, kendi ırkdaşlarına, kendi dindaşlarına karşı kalplerinde besledikleri gayz ve kinleri ortaya döktüler. Bütün bu erâzilin başına mahud *Gigirik Muhiddin* geçerek, yapmadıkları rezalet, icra etmedikleri hıyanet bırakmadılar. Yunan gelir gelmez *Gigirik,* pamuk-hanenin kapısına *"İngiliz Muhipler Cemiyeti"* diye bir levha astı. *"Bu Kuvâ-yı Milliyecidir,* şu cephede bulunmuştu" diye, birçok zavallıları tutup tutup Yunan kumandanına teslim ettiler. Biraz geçtikten sonra İstanbul'dan bir Ermeni, bir Rum, bir de Türk olmak üzere üç müfettiş geldi. Müslümanlara yapılan mezalim, icra edilen taarruz ve tahkirler yetişmemiş gibi, bunlar da ikinci bir tazyike başladılar. Ermeni müfettişi bir *"tehcir"* meselesi ortaya çıkarak Müslümanları soyup soğana çevirdi. Beğendiği eşyayı "Bu Ermeni malıdır" diye çekip aldı. Ermenilere teslim etti. Yalnız eşya değil haneleri, tarlaları

bile zapt etti, gasp etti. Rum müfettişi de Rumlar hesabına çalıştı. Bize mensup olan alçak ise *Kuvayı Milliyecileri* takip etti, fetvaya mühür basan ulemâ-yı kirâmı aradı. Bu biçâreleri tutup tutup tevkif ettirdi. Bunlardan aylarca hapishanelerde sürünenler oldu. İşkence gören birçok zavallıların verdikleri rüşvet yüz binleri aştı. Yunanlılar parasız kaldı mı, rast gele birini tutarlar "sen *Kuvayı Milliyeye* mensup imişsin, şimdi seni hapsedeceğiz, öldüreceğiz" derler. Diğer taraftan da simsarlar gelir, "şu kadar para ver de seni kurtaralım" derler. Böyle biçare halkı soyup duruyorlar.

Kuvâyı Milliye'ye mensubiyetle maznûn olanlardan bir kısmı da, sabah akşam günde iki defa, Yunan kumandanının bulunduğu Hasan Çelebi mektebi önünde isbat-ı vücûd etmeye mecbur tutuldular. Sabahleyin gelip sıralanırlar, saatlerce beklerler kumandanın gönlü olacak da çıkıp bir kere onları görecek, lûtfen müsaadede bulunacak! Zalim, pencereden bakıyor da onların bu hal-i zilletinden zevk alıyor. Yollarda sıra ile gidip geldikleri için Ermeni ve Rumlar tarafından türlü türlü tahkirlere, tezyiflere düçâr oluyorlar:

— Kuvâ-yı Milliyeciler gidiyor, Kuvâ-yı Milliyeciler!.. diye istihzalar, istihfaflar…

Birgün *Gigirik* hiddete geldi:

— Neye bunlar hâlâ geziyor? Herhalde bunlar asılmalıdır. Hele Kocabıyık-zade Mehmet Efendi mutlaka asılacaktır, dedi. Kocabıyık-zade bundan korkarak birkaç gün gizlendi. İşte Yunanlılar kendilerine alet edecek böyle reziller de buldular. Burada kalan zabitlerimizi Atina'ya gönderdiler.

Bir aralık Yunanlılar, Müslümanların hanelerine zabitlerini koymaya kalkıştılar. Bazı evlerin üst katlarını, bazı evleri de büsbütün işgal ettiler. Müslüman hanelerine zabitlerin verilmesi, memlekette pek ziyade sû-i tesir ve galeyanı mucib oldu:

Mademki zabitlere hane lâzımdır; bütün mesarifini biz verelim, ayrı hane tutup döşetelim… dediler.

Onun üzerine müstakil haneler açtırdılar, mükemmel surette tefriş ettiler.

Bir aralık Ermeniler taarruza başladılar. Gönüllü olarak Yunan ordusuna iltihak ettiler. Yunan şapkasını giyerek, etrafta rast geldikleri Müslümanları şehit etmeye başladılar.

Yunanlılar İvrindi ulemâsından ve Medresetü'l Kuzât mezunlarından Yağlılarlı Ali Efendi Hoca'yı, ikindi abdesti alırken canavarcasına şehit etmişlerdir.

Edremit, Burhaniye, Ayvalık, Erdek kazalarındaki bütün zeytin mahsulünü cebren zabt ile İzmir'e kaçırdılar. Sevâhil-i eşraf ve münevveranından birçok zevât ortadan gaib olduğu gibi, bazıları da bugün tese'ül etmek derekesine geldi.

Köyleri üstünden uçan bir Yunan tayyaresini düşüren (?) ahalisini Yunanlılar tamamen yaktılar. Ahalisini de umumiyyetle şehit ettiler.

İşgal Kuvvetlerinin Birbirine Düşmesi

Bereket versin, Venizelos–Konstantin kavgası çıktı da ihtilâfa düştüler. Bunun üzerine Müslümanlara biraz ümit geldi. Yerli Rumlar, Ermeniler işin neticesini sezmeye başladılar. Gönüllü giden Rumlar, Ermeniler avdet ettiler.

Yunan kralı vefat ettiği zaman, üç gün üç gece kimseyi sokağa çıkartmadılar. Her tarafı kapattırarak halka yas tutturdular. Birinci günü bütün müslüman ve hristiyan mektep çocuklarını kilise meydanına topladılar, *âyin-i ruhânî* yaptılar. Yunan askerleri silâhlarını aşağı çevirerek vaziyet aldılar ve mektep çocuklarının etrafını ihata ettiler. Papaz dua etti. Bütün mektep çocuklarına: "Hepiniz ağlayacaksınız" denildi. Hristiyan çocukları hakikaten ağladılar. Müslüman çocuklar da gözlerine tükürük sürmek suretiyle korkudan ağlamaya başladılar. Yunan askerlerinin bir kısmı ağladığı halde, bir kısmı da bıyık altından gülüyordu. Papazlar vazifelerini bitirdikten sonra mektep çocuklarına:

— Haydi gidiniz. Fakat kafalarınızı kaldırmayınız. Hepiniz başınız aşağıda olarak gideceksiniz, dediler. Bu suretle âyîni ikmâl ettiler. Fakat bundan sonra da Yunanlıların neşveleri kaçtı. Balıkesir'de bulunan Yunan askerlerinin bir kısmını terhis ettiler. Bunlar Kral taraftarları olduğu için, bunlardan bir hayır gelmeyeceği kanaatiyle onları Atina'ya yolladılar. Bu askerler avdet ederken bunlar da:

— Yaşasın Kral Konstantin!.. Yaşasın Mustafa Kemal Paşa askerleri!.. Kahrolsun Venizelos!

diye bağırarak gittiler. Yunanlılar hemen umumiyetle bu işten bıktılar, usandılar. İyi görüştükleri bazı Müslümanlara öyle diyorlar:

- Ne olacak bu iş? Daha ne kadar biz İngiliz menfaatine hizmet edeceğiz? Bıktık, usandık. Fakat ne yaparsın, askerlik belâsı!.. Bizim buralarda ne işimiz var? İngiliz kendini tehlikeye koymak istemiyor da, bizi öne sürüyor.

Artık kalplerine korku geldi. Eski neşveleri kalmadı. Bir gün "Türk tayyaresi geldi!" diye öyle telâşa düştüler ki, kaçacak delik bulamadılar. Her tarafı kapattılar. Zabitler saat kulesinin içine girdiler. En ziyade korktukları şey tayyaredir.

Şimdi mütemadi bir havf içinde titriyorlar. Bir aralık bizim müfrezelerin Sındırgı üzerine akınları, burada müthiş tesirler husûle getirdi. Yunanlılar telâşa düştüler. Rumlar, Ermeniler "geliyorlar!" diye halecana uğradılar. *Gigirik* gibi; Şevki gibi, gazeteci *Ömer Fevzi* gibi, *"İngiliz Muhipleri"*, derhal soluğu İzmir'de aldılar. Bu zümreden bir de Mahmut Bey nâmında biri vardır. O sıralarda herif korkusundan çıldıracaktı. Uhdesinde pek çok işler olduğu için buradan ayrılamadı. Her akşam kafayı tütsüler, komşusu Ahmet ile dertleşiyor:

— Ahmet! Ne dersin, bu Milliciler gelemez değil mi?

— Vallahi Mahmut Bey, bunlar yaman adamlar. Bilemem ama gecenin birinde bakarsın birden bire bir taraftan akın ederler. Balıkesir'e girerler.

— Ahmet! Ne söylüyorsun? Rica ederim, böyle bir şeyden malûmatın olursa, bana haber ver de savuşayım.

Ertesi gün bir şeyler olmayınca yine Ahmet'i çağırır.

— Ahmet!

— Efendim.

— Hani geliyorlardı?

— Vallahi Mahmut Bey bunlar şakaya gelmez. İhtiyatlı bulunmak lâzım. Bugün sabahtan beri kuvvetli bir rivayet deveran ediyor: Bigadiç üzerinden Balıkesir'e girmek için müthiş hazırlıklar yapıyorlarmış.

— Acaba gelebilirler mi dersin

— Niçin gelmesinler? Bir kere niyet etmesinler. Azmettiler mi önlerine hiç kimse duramaz. Sanki burada Yunan'ın ne kuvveti var? Hepsi bir gecenin içinde dönerler.

— Aman Ahmet! Deme, sonra bizim halimiz ne olur?

— Ne olacağını bilemem. Fakat onların gelmeleri yakındır, zannederim.

İşte buradaki hanelerin hâlet-i ruhîyesini göstermek maksadıyla aynen cereyan eden mûhavereyi nakil ettim.

Yerli Ermenilerin Paniği

Geçen gün -15 kânunusâni- Ermenilerle Rumlar ayrı ayrı kiliselerde toplandılar. Yunanlılar çekildiği takdirde ittihaz edecekleri vaziyeti müzakere ettiler. Rumlar kalmaya, Ermeniler de gitmeye karar verdiler. Bunun üzerine Ermeniler, Yunan kumandanına müracaat ettiler. Kendi vesâit-i nakliyeleriyle Edremit'e yahut Ayvalık'a kadar gittikleri takdirde, Yunan gemileriyle İzmir'e nakil olunmaları için rica ettiler. Yunanlılar da bunu taahhüd ettiler. Bunun üzerine Ermeniler şimdi iâne derc ediyorlar. Kaçmak için hazırlıklarda bulunuyorlar. Yunanlılar güya, kendi idarelerinden memnun olduklarına dair ahaliden bir muhzır istediler. Fakat ahali kemâl-i şiddetle reddetti.

Şimdi artık herkeste bir ümit belirdi. Bütün halk kahraman ordumuzu bekliyor. Kadınlarımız dört gözle bekledikleri yiğit askerlerimiz için çamaşır, çorap, fanila hazırlıyorlar; yavrularını hep gelecek askerlerimizin şarkılarıyla uyutuyorlar. Beş, altı yaşındaki çocuklar bile, ordumuz geldiği zaman ona asker olacaklarını söylüyorlar. Hasılı herkes Mustafa Kemal Paşa'nın göndereceği kuvvetlerin vürûduna, o rehâ ve halâs güneşinin tulûuna dört gözle muntazırdır. Hemen Cenab-ı Hak muvaffak-ı bilhayr buyursun. Bizi bu esaret felâketinden, zalim pençesinden kurtarsın. Bütün ümmet-i Muhammed'e selâmetler ihsan buyursun. Amin!

Mehmet Akif oğlu Emin'le birlikte

[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

MARAŞ VE ANTEPLİLERİN KAHRAMANLIKLARI*
Eşref Edip'in Tarihi Röportajı

Konuşan: Eşref Edip

Geçen gün yanımıza iki hoca efendi geldi; selâm verilip alındıktan sonra birkaç günden beri *Sebilürreşat*'ı aramakta olduklarını söylediler.

– Buyurun hoca efendiler, safa geldiniz. Biz de Ankara'ya yeni geldik. Henüz yerleşemedik. Maatteessüf size zahmet vermiş olduk.

– Estağfurullah, zahmet ne demek? Biz sizi burada bulduğumuzdan dolayı o kadar memnunuz ki… *Sebilürreşat*'ın Kastamonu'da intişarını yolda haber aldık ve Anadolu'da çıkan ilk nüshasını Pozantı'da okuduk, bilhassa üstadın mevizası bizi pek müteessir etti, elden ele gezen bu meviza camilerde okunmaktadır.

–Nereden teşrif ediyorsunuz efendim?

–Maraş'tan.

–Maşallah, siz Maraş mücahitlerindensiniz demek. İslâm tarihine pek parlak bir sahife yazan kahraman Maraş mücahitleriyle teşerrüfümüzden dolayı pek memnun olduk. Dillerde destan olan Maraş vekayiini bizzat o vakayiin içinde bulunanlardan dinlemeyi pek arzu ederdik. Maraş müslümanlarının gösterdikleri harika-i celâdeti mümkün mertebe tafsilâtıyla bütün müslüman kalplerine nakş etmek *Sebilürreşat* için en mütehattim bir vazifedir.

– Biz bir şey yapmadık, din ve vatan uğrunda hepimiz ölmeye azmederek cihada başladık, Allah tevfikini ihsan etti, düşman perişan oldu.

– Hoca efendiler, sizin gazanız öyle bir harikadır ki, müslümanlığın ilk teessüsü zamanlarında mücahidin-i İslâm'ın gösterdikleri besalet ve fedakârlığı andırıyor. Bu vakayi nasıl başladı, nasıl cereyan etti? Bu hususta bize biraz malûmat lûtuf buyurulmasını istirham ederiz.

* *Sebilürreşat*, 3 şubat 1337/3 şubat 1921, c.18, nr. 467, s. 296-304

– Efendi, meselenin birinci safhası İngiliz işgalidir. Mütarekeden bir müddet sonra İngilizler geldiler, "umûr-u hükümete müdahalede bulunmayıp Düvel-i Muazzama kararıyla yalnız sulh zamanına kadar işgal-i askerîde bulunacaklarını" söylediler. Kışla civarına birkaç tabur asker ikame ettiler. Yavaş yavaş Ermeniler avdete başladı. Kafile kafile Ermeniler geldikçe, büyük bir ihtimam ve şefkat ile onları yerleştirdiler, yedirdiler, giydirdiler. müslümanların bulunduğu birçok evler tahliye edildi. Ermeni eşyasıdır diye müslümanların eşyaları alınıp Ermenilere verildi. O sıralarda hükümet şaşırmış, aciz ve meskenet içinde kalmıştı. İngilizlerin her emrine "eyvallah" demeyi maslahat-ı siyaset (!) addediyordu.

İngilizler hükümetin bu zaafını gördükçe her şeye burunlarını sokmaya başladılar. Vakıa zahirde doğrudan doğruya umûr-u hükûmete müdahale etmiyorlardı. Bizim mutasarrıfımız makamında oturuyor, bir takım kâğıtlar havale edip duruyordu. Fakat bir korkuluktan başka bir şey değildi. Ermeni iki yalancı şahit bularak; "Şu eşya benimdir!" dedi mi, artık onun hilâfına söz söylenemiyordu. Derhâl müslümanın elinden eşyası alınır, Ermeni'ye teslim edilirdi. Bir müddet sonra İngiliz devriyeleri sokaklarda gezmeye başladı. Mızraklı süvariler şehirde dolaşıyor, müslümanların ellerinde rast geldikleri silâhları alıyorlardı. Artık emir ve ferman İngiliz'in idi. Fakat yine umûr-u hükümete müdahale etmiş olmuyordu. Her ne vakit müdahale meselesi mevzu-u bahs olsa:

İngilizler ve Ermeniler

– Biz kat'iyyen umûr-ı hükümete müdahale etmeyiz. Mütareke mucibince biz yalnız tehcir edilen Ermenileri yerleştirmek, bir de asker tecemmuuna meydan vermemekle mükellefiz. Sokaklardaki devriyeler de kendi askerlerimiz içindir. Sulh akdedilir edilmez hemen çekileceğiz, derler. Diğer taraftan alabildiğine memlekette hâkim olmak prensibini takip ediyorlardı. İngiliz askerini Maraş'ta gören Ermeniler şımarıp taşkınlık gösterdikçe İngilizler onları çağırıyor, nasihat ediyor:

– Taşkınlığa hacet yok. Böyle yapmakla müslümanları galeyana getirip işimizi bozmak doğru değildir. Görüyorsunuz ya, işte her istediğimizi yaptırıyoruz. Arzunuz varsa yerine getirmek elimizdedir.

Eski Antep
[Atatürk Kitaplığı Arşivi]

Fakat Ermeniler dinler mi? Onlar istiyordu ki, Maraş'ta hiçbir müslüman kalmasın, bütün ırzlar payimal edilsin, bütün camiler yıkılsın, bütün müslümanlar mezara sokulsun. En ehemmiyetsiz bir şeyi izam ederek mesele çıkartmak isterler. Müslümanları galeyana getirip de İngilizlerle tutuşturmak için ellerinden gelen her melaneti irtikap etmekten geri durmazlardı. Hatta bir defa; "İhtilâl olacak!" diye İngilizleri de iğfal ettiler. Bunun üzerine İngilizler müslümanların silâhlarını toplamak teşebbüsünde bulundular. Biz dedik ki:

– Bizim toplanacak silâhımız yoktur. Vukuat çıkarsa mesuliyet bize aittir. Ermenilerin tezviratına kapılıp da bizi öldürmek mi istiyorsunuz? Müslümanların infialini sezen İngilizler pek ileri git-

mediler. Böyle bir teminatla iktifa ederek, cebrî silâh toplamaya cüret etmediler.

Halife'yi Kurtarmak için Maraş'a Gelmiş Hintliler

– İngiliz askerleri meyanında Hintliler de var mıydı?

– Tabii değil mi? Boyundurukları altında tuttukları Hintliler ve sair milletler, her zaman ve her yerde İngiliz menfaatine hizmet etmekle mükelleftir. İngilizlerin saltanat ve kuvveti hep böyle mahkûm milletlerin omuzları, başları üzerine kurulmuştur. Asya'dan, Afrika'dan ve daha diğer kıtalardan hayvan gibi insanlar topluyor, onları öyle bir teşkilat ile bağlıyor, ruhlarını öyle bir efsun ile meshur ediyor ki, artık onlar her yerde hissiz bir hayvan, idraksiz bir makine gibi İngiliz hesabına işliyor. Ne gittikleri yolun müntehasını görebiliyorlar, ne yaptıkları şeyin manasını idrak edebiliyorlar. Tıpkı bir sürü gibi sevk olunan tarafa gidiyorlar. Hatta arkadaşı, hatta dindaşı olsa yine fark edemeyecek hâle geliyorlar. Desiseler mucidi İngilizler o hususta da bu bîçareleri bir süratle iğfal ederek, kendi din kardeşlerine karşı saldırıp duruyor. Zavallılar, başlarını ezen, mevcudiyetlerini kemiren düşmanlarının menfaati uğrunda ölüp gidiyorlar. Ne feci, ne acıklı ölüm!

Ne kendi milleti için ölüyor, ne kendi vatanı için, ne de kendi şanı için. Bilakis milletini esir eden, vatanını istila eden, şeref ve şanını bitiren düşmanı için ölüyor. Bunlara acınmaz mı? Her ne zaman yaptığı işin manasını biraz düşünmek istese derhâl kafasına İngiliz darbesi iner:

İngiliz, esareti altındaki diğer bir milleti ona musallat eder, onunla onun serkeşliğini izale eder. Artık öyle bir vaziyet ki, kurtulmanın imkânı yok.

– Siz bu adamlarla temas edip de onları irşada çalışmadınız mı?

– Çalışmamak olur mu? Bizim bu hususta sarf ettiğimiz mesaiyi bilseniz… Neler yapmadık? Evlerimize davet ettik. Her rast geldikçe kendilerine selâm veriyorduk.

Dillerinden anlamadığımız hâlde lisân-ı hâl ile kendilerine hakikati anlatmaya çalıştık. Bilâhare kendileriyle konuşabilecek vasıtalar da bulduk. Bir gün yine bir evde bir tercüman vasıtasıyla birkaç Hintli müslümanla konuşuyorduk.

– Ey müslüman kardeşler, dedik. Biliyor musunuz bu yaptığınız iş dine karşı ne büyük bir cinayettir? İslâmiyet'e karşı ne büyük bir hıyanettir? Siz memleketinizi, çoluk çocuğunuzu terk ederek İslâmiyet üzerine küfrün hâkimiyetini temin için kanlarınızı döküyorsunuz. Biz sizin düşmanınız mıyız ki bize silâh attınız; İngiliz'in galibiyetine vasıta oldunuz? Bakınız işte bizim de sizin gibi camilerimiz var. Sizin minarelerinizde okunan ezan-ı Muhammedî bizim minarelerimizde de aynen okunuyor.

Sizin teveccüh ettiğiniz kıbleye biz de müteveccih bulunuyoruz. Sizin dest-i ihtiramda tuttuğunuz *Kuran*'ı biz de başımız üstünde taşıyoruz. Yüzlerce senedir biz bütün bir cihan-ı küfre karşı İslâmiyet'i müdafaa ile uğraşıyoruz.

Bu uğurda feda ettiğimiz nüfusun, servetin haddi hesabı yoktur. Bu yüzden memleketlerimizin ne kadar acınacak hâle geldiğini işte gözlerinizle görüyorsunuz. Nasıl oluyor da siz silâhlarınızı biz müslüman kardeşlerinize çevirip küffarın galibiyetine zahir oldunuz? Biz bunları söylerken Hintliler hüngür hüngür ağlıyorlardı. Keffâretü'z-zünûb olarak döktükleri yaşlar, bellerindeki İngiliz palaskaları üzerine düşüyordu.

İçlerinden birisi silâh kullana kullana nasırlanmış eliyle, İngiliz zulüm ve esareti altında kavrulmuş yüzündeki yaşları silerek dedi ki:

– Rica ederim, bizi insan yerine koyup da bize itâb etmeyiniz. Bizim hayvandan hiç farkımız yoktur. Bizim hâlimiz sizden de yamandır. O gaddar İngiliz başımıza birer yular takmış, istediği yere bizi sürüklüyor. Bize dedi ki: "Almanlar Halifenizin düşmanıdır. Halifeniz bizimle beraberdir. Halife'yi kurtarmak için Almanlarla harp edeceksiniz." Biz de Almanlarla harp ettik biliyoruz. Şimdi hakikati görüyor ve anlıyoruz. Fakat ne fayda? Bir defa bu büyük günahı işledik. Şimdi diğer bir fırsat bekliyoruz. İslâmiyet'e karşı irtikap ettiğimiz bu hıyaneti elbette bir gün gelir, biz yine kanımızla temizleriz…

İngilizler Gidiyor Yerine Fransızlar Geliyor

Hintli müslümanların bizimle böyle bir münasebatta bulunmaları İngilizlerin pek canını sıkmıştı. Fakat açıktan açığa men etmek istemiyordu. Bunların bizimle temas etmemeleri için bin türlü mevani ihdas ediyordu.

Biz Hintli müslümanlarla münasebatı o kadar ileri götürmüştük ki, bayramda hepsine tepsilerle baklavalar yedirdik. Hani İngilizler zamanında Ermenilerle aramızda bir mesele tahaddüs etmiş olaydı mutlaka Hintli müslümanlar bizim saflarımıza geçecekti. İngilizler bunu sezdiği için idi ki, silâh toplamak teşebbüsüne karşı biz biraz dayanınca ileri gitmediler, derhâl vazgeçtiler. İngiliz işgal askerine karşı biz bu suretle bir takım tedabir-i siyaset-kârânede bulunurken bir gün; "İngilizler gidiyor, yerine Fransızlar geliyor!" diye bir haber memlekete yayıldı. Buraları Fransız mıntıka-i nüfûzu olmuş. Muvakkat zannettiğimiz işgal daimi oluyormuş.

Bu haber herkesin efkârını alt üst etti. Derhâl ahaliyi camie topladık. Onlara hakikat-i hâli anlattık:

– Ey Müslümanlar, dedik. Bu memleketler Fransızlara verilmiş. Buralarını daimi surette işgal için yola çıkmışlar, geliyorlar. Ecnebi işgali ne demek olduğunu gözlerinizle gördünüz. Ecnebilerin esaretleri altına aldıkları milletlerin hâl-i zilletini de Allah size gösterdi. Şimdi artık hareket zamanı geldi. Felâketli günler tekarrup ediyor. Fransızlar bir defa yerleşirse onları buradan çıkarmak bir daha kabil olmaz. Onun için ne yapacaksak şimdiden karar verip harekete başlayalım. Hükümet şaşırmış, acz ü fütûr içinde kalmıştı. Bize nasihat vermeye kalkıştı:

– Ne yapalım, kader böyle imiş. Fransızların buraya gelmesi mukarrerse siz nasıl mâni olabilirsiniz? Dur bakalım, ne olacak!... dedi. Bu nasihat bizim hoşumuza gitmedi:

İngilizler: Fransızları Buraya Sokmamaya Çalışın!

– Hele sen bize müsaade et, dedik. Biz bu esaret boyunduruğuna girmeyeceğiz. Elimizden geldiği mertebe uğraşacağız, muvaffak olursak ne alâ, olamazsak Fransızlar bizim mezarlarımız üzerine saltanatlarını kursunlar. Gayet acı bir lisanla bir protesto yazdık. Düvel-i Muazzama'ya tebliğ edilmek üzere İstanbul'daki İtilâf mümessillerine gönderdik. Sadaret'e, Hariciye Nezareti'ne de yolladık. Zannettik ki, feryatlarımızın bir tesiri olacak, memleketimizi Fransızların çiğnemesine düvel-i mütemeddinenin vicdanları (!) kail olmayacak! Heyhat! Sözle olsun cevap veren bile olmadı. Müslüman'ın yeryüzünde hakk-ı hayâtı tanılıyor mu ki bizim feryatlarımızı işiten bulunsun! Avrupalılardan yahut onların mahviyetleri olan hıristiyanlardan birisinin burnu kanasa

kıyametler kopar, bütün âlem-i küfür harekete gelir. Beride koca koca müslüman kıtaları, milyonlarca müslüman hey'et-i ictimaiyeleri zulüm ve gadr ile çiğnenir de insanlık nâmına olsun bir sadâ-yı itiraz yükselten bulunmaz.

Birkaç gün geçti, 30 teşrinievvel 1335/1919 bir de baktık ki, Fransızlar akın akın gelmeye başladı. Ermeniler Fransızları görünce kıyametler kopardılar. Çoluk çocuk sokaklara döküldüler. Kızlarını süslediler, kendileri giyindiler, mızıkalar düzdüler, tâ şehir haricine kadar karşıcı çıktılar. "Yaşasın Fransızlar, kahrolsun Türkler!" diye bağıra bağıra Fransız askerlerini kışlaya getirdiler. İngilizler Fransızlara devir ve teslim yapıyor. Bir Fransız taburu geliyor, bir İngiliz taburu gidiyor. Hâlbuki Fransızlar gelmeden evvel İngilizler bize demişti ki:

– Fransızlar buraya gelecek, daimî surette burada yerleşecekler. Onları buraya sokmamaya bütün kuvvetinizle çalışınız.

Bir taraftan böyle söylüyor, diğer taraftan devir ve teslim ediyordu. Biz protestolarla, feryat ve istirhamlarla meşgul olurken bir emr-i vâki'den diğer emr-i vakiye düştük. İngiliz gitti, Fransız geldi. Şimdi ne yapacaktık? Hiçbir taraftan talimat alamıyorduk. O sırada Sivas'ta Kongre toplanıyor, *Müdafaa-i Hukuk Talimatı* kaleme alınıyordu. Fakat bize hiçbir şey gelmemişti.

Biz bu vaziyet-i elîme karşısında ittihaz edeceğimiz hatt-ı hareketi kendimiz kararlaştırmak mecburiyetinde idik. Bu hâdise önünde elimizi, kolumuzu bağlayarak oturmak kabil olamazdı. Çünkü Ermeniler ellerinden gelen her türlü fenalığı ika edeceklerdi. Gözümüzün önünde silâhlanıyorlar, intikam alayları teşkil ediyorlardı.

Erzurumlu, Vanlı, Maraşlı birçok komiteci Ermeniler, muttasıl Ermeniler arasında teşkilat yapıyor, Maraş'taki bütün müslümanları mahvetmek üzere hazırlanıyordu. Hem bunu gizlemeye de lüzum görmüyorlardı. Açıktan açığa bağırıyorlardı:

– İngilizler istediğimiz derecede yapmadılar. Fakat Fransızlar sizden intikamımızı alacaklar. Artık sizin için hakk-ı hayat yoktur. Hepinizi tavuk gibi keseceğiz. Müslümanların vaziyeti hakikaten pek nazikleşmişti. Derhâl tedâbir-i ciddiye ittihaz etmek zaruri idi. Biz artık işi gücü bırakarak mütemadiyen evlerde gizli gizli toplanıyorduk, ne yapabileceğimizi düşünüyor, müdafaa tertibatı için hazırlanıyorduk. Silâhımızı, mühimmatımızı nazar-ı dikkate alarak, ne kadar muharip çıkarabileceğimizi hesap ediyorduk. Takımlar,

bölükler teşkil ederek, bir vaka hudûsunda ictima noktalarını kararlaştırıyorduk. İhtiyarlar için, çocuklar, kadınlar için de ayrı ayrı vazifeler tahsis ettik. Artık her şeyi göze almıştık. Ölüm korkusu hiç birimizin azmine karşı gelemiyordu. Çünkü Fransız zulmü, Ermeni kahrı altında yaşamanın imkânı olmadığını pek alâ takdir ediyorduk. Gidecek yerimiz de yoktu. Asırlardan beri üzerinde yaşadığımız bu müslüman topraklarını küffara bırakıp gitmek bizce zilletlerin en feci idi. Her gün tevhid-i İlâhîyi terennüm eden minarelerimize hepimiz ölmeden, çanlar astırmak biz müslümanlara yakışır mıydı? İhtimal ki, küffara galebe çalamayacaktık.

İhtimal ki, onların bin türlü vesâit-ı harbiyesine karşı duramayacaktık. Fakat her birimiz hiç olmazsa on düşman, yirmi düşman öldürmeden ölmeyecektik. Taş taş üstüne bırakmayacaktık. Bütün memleketi kendi ellerimizle ateşe verecektik. Ne kendimizden, ne onlardan tek bir can bırakmayacaktık. Belki Maraş Fransızların eline geçecekti, fakat bir kül yığınından başka bir şey bulamayacaklardı. Artık Fransızlar başka yerlerden getirecekleri Ermenilerle beraber bizim mezarlarımız üzerinde baykuşlar gibi ötsünler, yirminci asrın tarih-i medeniyetini yazsınlar… dedik.

Buralar Fransız ve Ermeni Memleketi Oldu

Bu suretle kararımızı verdik ve bu kararı kadınlarımıza da tebliğ ettik. Hiç telâş göstermediler:

– Maraş erkekleri kadar Maraş'ın kadınları da ölmekten korkmaz, dediler. Hayatta da beraber, mematta da beraber; saadette de beraber, felâkette de beraber… Hâsılı biz erkek, kadın, çoluk çocuk son nefese kadar müdafaa edecektik. Fransızları Maraş'ta gören Ermeniler sevinçlerinden çıldıracak derecelere gelmişlerdi. O kadar şımarmışlardı ki, ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Muttasıl müslümanlara çatarlar, bir vaka çıkartmak için müslümanların hissiyatını alabildiğine rencide ederlerdi. Fakat biz mümkün mertebe yine itidalimizi muhafaza eder, olur olmaz sözlere ehemmiyet vermezdik. Sözle bir şey çıkaramayacaklarını anlayan Ermeniler fiilen mesele ihdasına teşebbüs ettiler: Fransızların Maraş'a geldiklerinin dördüncü günü idi, Erzurumlu bir Ermeni hamamdan avdet eden bir müslüman kadınının peçesini çekip yırttı. Ve müslümanların tam can damarına dokundu:

– Artık buraları Fransız ve Ermeni memleketi oldu. Tesettür kalkacak, bütün kadınlar yüzlerini açacak! Kim peçesini açmazsa parça parça edip işte böyle yapacağız, diye bağırdı. O sırada oradan geçen Hacı İmam namında dini bütün bir müslüman derhâl eve koşarak silâhını aldı, yetişerek Ermeni'nin göğsüne boşalttı:

– Al bakalım namusa taarruzun cezasını, dedi.

Ermeni topraklara yuvarlanıp gitti. Bu kahraman müslüman da silâhı omuzlayarak şehir haricine çekildi. Bu hâdise üzerine Ermeniler şaşırdılar. Fransızlar da ne yapacaklarını kestiremediler. Çünkü henüz tertibatlarını ikmal etmemişlerdi. Fransızlar böyle birden bire müsademeye tutuşmak istemiyorlar idi. Hulûl-ü muslihane ile Maraş'a temellük etmek tecrübeleri henüz yapılmamıştı. Dost görünerek memleketi pençesi altına almak çarelerine tevessül etmeden şiddet göstermek, Fransızlar gibi birçok müslüman milletleri boyundurukları altına alan müstemlekeci bir devlet için elbette siyasetsizlikti. Onun için bu hâdiseyi izam etmeyerek kapattılar.

Beş on gün geçti. Adana'dan tayin olunan bir Fransız guvernörü (yani mutasarrıfı) Maraş'a geldi. Bir hafta sonra da yüzbaşı Sıdkı Bey'in kumandasında üç yüz kadar jandarma geldi. Bu jandarmalar fazla fazla ücretlerle Fransız hizmetine alınmış ve kendilerine Fransız elbiseleri giydirilmişti. Fransızlara satılan bu yüzbaşının yanında Vahan namında bir de tercüman vardı. Fransızlar Sıdkı Bey'e Osmaniye eşraf ve ulemasından birkaç kişiyi de terfik etmişlerdi. Bunlar bize nasihat edecekler, Fransız medeniyetinden, Fransız adaletinden bahsedeceklerdi. Fransız boyunduruğunun zevkini bize anlatacaklardı. Bu heyet şehre girerken bize tesadüf etti. Yüzbaşı bir şeyler söyledi. Duymamazlığa geldik. Bir Ermeni tercümanı seslendi:

Mebus Hırlak Agop'un Evinde

– Hoca efendi! Size söylüyor.

– Ne istersiniz?

– Bir şey istediğimiz yok. Nereden geliyorsunuz?

– Medreseden geliyoruz.

– Hırlak'ın evine geliniz de görüşelim. Bu Hırlak, Maraş'ın en zengin Ermenisiydi. Mebus olmuştu. Maraş'ın bütün piyasası bu Hırlak Agop'un elinde idi. Memleketin iktisadiyatına yegâne

hâkim olan Hırlak'tı. Onun evine bizi çağırıyordu. Gittik, guvernör köşede, Sıdkı Bey karşısında oturuyordu. Osmaniye eşrafı da başlarını önlerine eğmiş, tefekküre dalmışlardı.

Guvernör:

– Hoca efendiler! Bakınız, bu zabit sizdendir, Türk'tür. Fransızların ne kadar adaletle muamele ettiğini sorunuz da size söylesin. Biz himayemiz altına giren milletlere tecavüz etmeyiz. Sıdkı Bey'in kolunda Fransız nişanı görüyorsunuz. O bir şey değildir. Almanlığını gidermek üzere yalnız nişanı değiştirilmiştir. Bir şikâyetiniz, bir arzunuz varsa söyleyiniz. Adana'da Başadministratör Bremond'a arz edeyim, derhâl isaf olunur.

Herif bizi bu suretle iğfal etmek, kendi arzumuzla boyunduruk altına sokmak istiyordu:

– Bizim sizinle hiçbir münasebetimiz yoktur, dedik. Bizim hükümetimiz var. Biz başka şey bilmiyoruz.

Artık Cuma Namazı Kılınmasına Mahal Kalmamıştır

Çocuk aldatır gibi daha bir takım masallar okudular. Biz cevap bile vermeye lüzum görmedik. Yanlarından ayrıldık. Sıdkı Bey'in hâline de teessüf ettik. Bu satılan adam şimdi Osmaniye'de, Fransız hizmetinde bulunuyor. Fransızlar onu binbaşı yaptılar. Osmaniye'de jandarma kumandanlığı ediyor. Tamamıyla Fransızların bir bendesidir. Fransızlar beş on gün kadar da böyle muslihâne bir suretle hulûl etmek, ahaliyi iğfal eylemek siyasetini takip ettiler. Müslümanlardan kendilerine hiç taraftar bulamayınca hayret ettiler. Canları sıkıldı. Politikalarını değiştirdiler. teşrinisaninin 28'inci günü idi, cuma günleri kaleye çekilmekte olan Osmanlı bayrağı yerine kendi bayraklarını çektiler. Müslüman ahali bunu görünce birden bire müthiş galeyana geldi. Zaten halk mütehassis, müteheyyiç bir hâlde bulunuyordu. Bayrağımız da indirilince demek ki artık bu diyarda Osmanlı hâkimiyetine, müslüman hâkimiyetine hitam veriliyordu. Derhâl bütün müslümanlar Cami-i Kebir'e toplandılar:

– Madem ki hâkimiyet-i İslamiyyenin alâmeti olan sancağımız küffar tarafından indirilmiştir, artık Cuma namazı kılınmasına mahal kalmamıştır, dediler. Bunun üzerine hatip minberden indi, namaz kılınmadı. Üç dört bin kadar müslüman Câmi-i Kebir'deki sancağı alarak tekbir ve tehliller ile kaleye hücum ettiler, müslüman bayrağını diktiler. Onu müteakip ezan okundu. Kalede öğle

namazı kılındı. Oradan hükûmete gittiler. İşe müdahale etmek isteyen tercüman Vahan'a epeyce bir dayak atıldı. Halkın bu galeyanından Fransızlar ürktüler. Ne olursa olsun, biz her şeyi göze aldırmıştık. Fakat Fransızlar hiçbir şiddet göstermediler. Ermeniler de korktular. Bu hâdise üzerine birkaç gün sükûnetle geçti. Fakat etrafta, köylerde ufak tefek hâdiseler başlamıştı. Fransızlarla Ermeniler ictimalar akdediyor, bir şeyler hazırlıyorlardı. Kenarda köşede bazı müslümanlar şehit edilmeye başlandı. Artık müthiş zamanlar tekarrub ediyordu. Bütün hadisat bunu gösteriyordu. Biz de tertibattan bir an hali kalmıyorduk. Teşkilata germî verdik. O sırada *Müdafaa-i Hukuk Talimatı* elimize geçti.

Mustafa Kemal Paşa ile Muhabereye Geçtik

Bir telgraf makinesi bulduk. Şehre üç saat mesafede Maksudlu karyesinde o makineyi kurup Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa ile muhaberata başladık. Paşanın bize çektiği celâdet-kârâne telgraflar bizim kuvve-i maneviyyemizi pek ziyade yükseltti. Ehl-i Salîb'e karşı müslümanlığı müdafaa için Anadolu'da ikinci bir Salahaddin-i Eyyûbî zuhur ediyor, dedik. Derhâl etrafa adamlar çıkardık.

Aramızda cereyan eden muhaberattan müslümanları haberdar ettik. Bizden daha evvel teşkilata başlayan Antep ile tesîs-i münasebat ettik. Fransızların elinde bulunan Islâhiye'ye bir adam gönderdik. Fransızların sevkiyatını anlamak üzere köyden köye postalar tesis ettik. Düşmanın harekât-ı askeriyesinden beş altı saat zarfında haberdar olarak ona göre yollarda pusular tertip ediyorduk. Maraş'a gelmek üzere yola çıkan Fransız müfrezelerine birçok telefat verdirip sevkiyatlarını müşkilâta uğratıyorduk. Maraş'taki vaziyeti Sivas'a bildirerek, "Derhâl top ve asker gönderiniz!" dedik. Birkaç gün sonra Mustafa Kemal Paşa tarafından gönderilen Kılınç Ali Bey bir müfreze kuvvetle ve iki mitralyözle Pazarcık'a geldi. Pazarcık ki, Maraş'a sekiz saattir. Kılınç Ali Bey Pazarcık'tan Fransızlara ültimatom gönderiyor. Fransızlar telâşa düşüyor. İstikşaf için seksen kadar süvariden mürekkep bir Fransız kuvveti gönderiyorlar.

Yolda müsademe oluyor, Fransızlar otuz kadar telefat vererek ricat ediyorlar. Diğer taraflarda da müsademeler başlıyor. Artık Maraş'ta bir harp olacağı tahakkuk ediyor. Çünkü Fransızlar muttasıl kuvvetlerini tezyit ediyorlar. Diğer taraftan Ermenileri de tes-

lih ediyorlar. On binden fazla Fransız var, on bin kadar da Ermeni. Mühim bir yekûn. Memleketin kiliselerini, müstahkem mevkilerini tuttular, toplar, mitralyözler yerleştirdiler. Biz de artık teşkilatımızı ikmal etmek üzere bulunuyorduk. Jandarmanın silâhlarını -ki beş yüz kadar vardı- hükümetten gizlice aldık. Diğer silâhı olanları da kayd ettik. Bin beş yüz kadar müslümanı teslih ettik.

İşler bu raddeye gelince Fransızlar hükümete vaz'-ı yed etmeye kalkıştılar. Biz mümânaat ettik:

– Kat'iyyen olamaz, dedik. Buna cüret edecek olursanız derhâl ihtilâl başlayacaktır. Ahali galeyandadır. Böyle tehlikeli teşebbüslerde bulunmanın mesuliyeti tamamıyla size aittir. Hükümete vaz'-ı yed etmeyeceğinize dair neşir ettiğiniz beyan-nâmenin henüz mürekkebi kurumadı. Bu ne hâldir?

– Ben *Düvel-i İtilafiye*'nin emriyle kontrole memurum. Bizim emrimiz kat'idir.

– Bizim hareketimiz de ciddidir. Biz sizi hükümete müdahale ettirmeyeceğiz.

Karşımızdaki Fransız Devleti'dir

Vaziyet pek ziyade gerginleşti. Biz şehirde siperler, istihkâmlar hazırlıyoruz. Küçük küçük müfrezelerle sokak başlarını tuttuk. Bu gibi şehir dâhilindeki muharebelerde sokakları ilk tutan kazandığını bildiğimiz için evlere kapanıp da oradan müdafaa edecek bir vaziyette bulunmak istemedik.

Vaziyet bu merkezde iken Fransız Kumandanı General Quérette memleket hakkında müzakere etmek üzere bir heyet istedi. Mutasarrıf vekili, mühendis, jandarma kumandanı, belediye reisi ve tüccardan iki kişiden mürekkep bir heyet gitti. Onları tehdit etmiş:

– Topla sizi yakarım. Ne sandınız? Karşınızdaki Fransız Devleti'dir!

– Mösyö! Yaksan da yıksan da biz hükümetimize müdahale ettirmeyeceğiz. Biz hepimiz ölmeye azmettik. Burası Fransız toprağı değildir. Burası müslüman toprağıdır. Burada ancak müslüman hâkimiyeti cari olur.

Heyet böyle sert cevap verince General gazaba gelmiş, heyeti tevkif etmiş. Heyetin tevkif olunduğunu belediye çavuşu gelip söyleyince ahalî arasında müthiş galeyan baş gösterdi. Derhâl

işi idare edenler arasında kısa bir müzakere cereyan etti. Saat dokuz idi. (21 kanunusani 1336/1920 Çarşamba) İki el silâh atıldı. Bu, hareket için evvelce kararlaştırılmış bir işaret idi. Müstainen bi-tevfikıhi Teala artık müsademe başlıyordu. Bu işaret üzerine herkes mevzilerine girdi. O sırada mutasarrıf vekili de bize nasihat etmek üzere General tarafından gönderilmişti.

Kumandanlar bölüklerinin başlarına geçti. Mukarrer plan dairesinde bütün sokak başlarını tuttuk. Silâh atılınca kışladaki Fransızlardan otuz-kırk kadar müsellah bir müfreze kasabaya doğru gelmeye başladı. Restebaiye Mahallesi'nde bizim mücahitlerimiz tarafından nöbet ateşiyle karşılanınca hemen ricat ettiler. Ermenilerle Fransızlar kiliselerde, evlerde tahassun ettiler. Artık harp başlamıştı. Fransızlar toplarla, mitralyözlerle, bombalarla şehri dövmeye başladılar. Biz de kasabanın bazı yerlerine ateş verdik. Düşman görsün ki, bizim nazarımızda dünyanın kıymeti kalmamıştır. Düşmana harabeden, mezardan başka bir şey bırakmamaya azim etmiştik. Sokaklara biz hâkimdik.

Düşman mermilerine hiç kimse ehemmiyet vermiyordu. Çoluk çocukları evlerin alt katlarına doldurduk. Kadınlar yemek hazırlıyor, ihtiyarlar tevziatta bulunuyor. On üç on beş yaşındaki çocuklar evleri müdafaa ediyor. Muhariplere tâ siperlere kadar sıcak yemekler yetiştiriliyor. Herkes mevcudiyetini ortaya koyuyor.

Erzakı olmayanların yiyecekleri temin olunuyor. Beş altı yaşındaki çocuklar "Allah, Allah…" diye tespih çekiyorlar. İşle meşgul olmayan kadınlar gece gündüz mütemadiyen *Kuran* okuyorlar. Kimsenin kimseyi görmeye vakti yok; kadın erkek herkes vazifesiyle meşgul. Bütün gençler, bütün eli silâh tutanlar harb ediyor. Yakılacak evlerdeki kadınlar başka yerlere nakil olunuyor. Eşyalarıyla beraber bazan on beş, yirmi hane birden yanıyor. Bu meyanda düşmanın tahassun ettiği mebanî-i müstahkeme de içindekilerle beraber yanıp kül oluyor. Sokaklara bizim kuvvetlerimiz hâkim olduğu için kimsenin şuradan şuraya adım atmasına ihtimal kalmıyor. Şehitlerimiz kendi evlerinin kapıları yanına defin olunuyor. Artık herkes hayattan kat-ı ümit etmişti. İhtimal Müslümanlardan kimse kalmayacaktı. Fakat düşmanlardan da hiçbir fert kalmayacaktı. Maraş bize de, onlara da mezar olacaktı.

Kılıç Ali Bey Yetişti

Muharebe bütün şiddetiyle devam ediyordu. Fakat düşmanların malına, ırzına kimse taarruz etmiyordu. Maktul düşman Ermenilerin altınları, eşyaları sokaklar ortasına dökülmüş, kimse elini bile uzatmıyor. Herkes kemal-i intizam ile vazifesinin başında. Dünyayı görmüyoruz. Soğuk dehşet. Kar, fırtına devam ediyor. Muharebenin üçüncü günü idi, Kılınç Ali Bey yetişti.

Kumandayı ele aldı. Düşmanlar bulundukları yerden silâhlar, bombalar atıyorlar. Düşman hiç ümit etmediği bir müdafaa karşısında kalınca şaşırdı. İmdat istedi. Müslümanlar dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş kahramanlıkla, fedakârlıkla harp ediyordu. Çocukların "Allah, Allah…" sesleri sokaklardan işitiliyor. Kadınların okudukları Kur'an avazeleri evleri çınlatıyor. Bunları gören müslüman muharibler arslanlar gibi mermilere, bombalara karşı koyuyorlardı. On on beş misli düşmana, toplara, mitralyözlere karşı bu kadar kahramanlık din kuvvetinden başka hiçbir şey değildi. Herkes Allah'a rabt-ı kalb etmiş, Allah'tan meded, inayet bekliyordu.

Düşmanlar müslümanların bu kahramanlığını görünce telâşa düştüler. İmdat talep ettiler. Muharebenin 17'nci günü idi. Kaymakam Norman'ın maiyetinde seyyar bir kuvvet geldi: Dört yüz efrat, bir buçuk batarya seri ateşli top, yüzlerce araba, mekkâre… Maraş'ın bir saat cenubunda Erkenez Nehri yanında karargâh kurdu.

Oradan Maraş'ı dövmeye başladı. 20'nci günü şehrin garbında bulunan Mercimek Tepe'ye iki top çıkardı. Oradan şehre gülle yağdırmaya başladı. Bu suretle şehrin garbında ve cenubunda Kaymakam Norman kuvvetleri, şimalinde kışlada General Quérette kuvvetleri dâhilde kiliselerde, mebanî-i müstahkemede! Biz de sokak başlarında, caddelerde, siperlerde. Bu muharebelerde şehir kenarında Kılınç Ali Bey, dâhilde Maraş Heyet-i Merkeziye Reisi Arslan Beyler pek çok kahramanlıklar gösterdiler ve harbi idare hususunda büyük maharetler ibraz ettiler. Ara sıra Kılınç Ali Bey'in yanındaki top seslendikçe, müslüman mücahitlerinin kuvve-i maneviyyesi bir kat daha yükseliyordu. Düşmanlar da bu toptan hayli ürküyorlardı. Bu hâlde harp bütün dehşetiyle devam ediyordu. Vaziyete biz hâkim idik. Düşman artık bir şey yapamayacağını anlamıştı. 21'inci günü idi, her taraftan müthiş top atışları başladı. Sabahtan yatsı vaktine kadar yağmur

gibi mütemadiyen Maraş'a gülleler yağdı. Hiç şüphesiz o gün sekiz on bin gülle atmışlardı. Biz umumî bir taarruz yapacaklar zannediyorduk. Bu hâl ile geceye dâhil olduk. Gece yarısı saat yedi buçuk sularında idi, müthiş bir yangın kasabayı kıpkızıl bir hâle koymuştu.

Baktık: Kışla tutuşturulmuş, yanıyordu. Artık ses, sada kesilmişti. Demek düşman ricat ediyordu. Amerikan Koleji'ndeki kuvvetleri almış, kasabadaki müfrezeleri feda etmişti. Sabaha doğru bir kısım kuvvetlerimiz takibe koyuldu. Kasabadakilerin sağ kalanları esir alındı. Düşman, hayvanlarının ayaklarına nal sesleri işitilmesin diye yorgan parçaları, bezler bağlamış. Soğuk, kar, pek dehşetli idi. Ondan sonra artık kasabadakiler mukavemet edemeyerek teslim oldular. Fakat silâhlarını kırdılar. Öyle iken biz yine bir hafta kadar onlara erzak verdik. Bu 21 gün zarfında bizim zayiatımız dört beş yüz kadar şehit ve mecruhtan ibaretti. Düşmanın telefatı ise sekiz bini geçmişti. Kiliselere, mebâni-i müstahkemeye tahassun eden kuvvetlerin çoğu yine Fransızların mermileriyle ika edilen yangınlarda mahvolup gitmişti.

Antep En Kilit Nokta

Düşman ricate başladıktan sonra arkasından beş yüz kadar da bir Ermeni kuvveti ricat eder. Fransızlar bunları müslüman zannıyla müsademeye başlarlar. Ermenilerin pek azı kurtulur. Düşman tâ Islahiye'ye kadar ricat etti. Soğuğun dehşetinden yollarda binlercesi telef olmuş kalmış. Düşmanın arkasına düştük. Haruniye, Islahiye, Bahçe'yi aldık. Düşmanı tâ Osmaniye'ye kadar sürdük. Diğer taraftan Antep'e kadar geldik. Ve onlara dedik ki:

– İşte, biz vazifemizi yaptık. Düşmanı buralara kadar sürdük. Buradan öteye siz sürünüz. Fakat onlar her nedense o sıralarda bizim hareketimize imtisâl etmediler.

Bazıları;

– Biz memleketimizi yakıp yıkmak istemeyiz, dediler.

Düşmana karşı hareket hususunda ittihat edemediler. O vakit düşmanı takip etselerdi, Adana'da düşman kuvvetleri kat'iyyen barınamazdı. Her ne ise, bu dayak üzerine düşman bir müddetler sükût ile vaktini geçirdi. Vakta ki Nisan geldi, düşman Antep'te ve Osmaniye'de yine harekete başladı. Mahut Norman'ın seyyar kuvveti kasabayı muhasara etmişti. Kılınç Ali Bey o sırada Burç nahiyesinde idi. Maraş'tan tertip olunan mücahitler ile Kılınç Ali

Bey'in müfrezesi Norman'a hücûm ederek Norman'ı kaçırttı, Antep'le muvasalayı temin etti. O sıralarda idi. Fransızlarla mütareke ilân edildi. Artık Kuva-yı Milliyye alayları teşekkül etmişti. Alay kumandanı olmak üzere Binbaşı Hamdi Bey nâmında bir zat geldi. Kılınç Ali Bey ile teşrik-i mesai ettiler. Mütareke feshedilince harp tekrar başladı.

Bu kuvvetler Antep'in cenup cihetini de zabt etti. İşler pek iyi gidiyordu. O sırada Ankara'da Meclis toplanıyordu. Kılınç Ali Bey mebus oldu, Ankara'ya gitti. Hamdi Bey de hastalanarak mezunen Sivas'a gitti. Bizim kuvvetler müteferrik ufak zabitler kumandasında kaldı. Herkes kendi başına hareket etti. Düşman takviye kıtaatı alarak tekrar hücumlara başladı. Halep'ten, bizden almış olduğu 15/5'lik bir top getirdi, Antep'i dövmeye başladı. Bu yüzden Antep'teki evlerin fevkani katları tamamen yıkıldı.

Bir müddet de böyle ahalî kuvvetleri kendi başına Fransızlarla çarpıştı. En nihayet şimdi muntazam kolordu teşekkül etti. Bugün harp Antep'in garbında ve cenubunda devam ediyor. Harbin merkez-i sıkleti orasıdır.

Antepliler şimdi müthiş kahramanlıkla harp ediyor. Maraş'ta ibraz olunan besalet ve celâdeti tanzir ediyorlar. Hatta daha ziyade harikalar gösteriyorlar. Kadın, erkek, çoluk çocuk canlarıyla, başlarıyla düşmanla çarpışıyorlar. Düşmanla harp taraftarı olmayan korkakların hepsi daha o vakit savuşmuşlardı. Şimdi kasabada bulunanların umumu ölümü göze alarak düşmanla mütemadiyen çarpışıyorlar. Bütün memleket halkı mağaralarda, yer altlarında yaşıyor. Bî-pâyân meşakkatlere katlanarak mukavemet ediyorlar. Hatta geçenlerde düşman kendilerini iğfal etmek istemiş;

– Etrafta Kuva-yı Milliyye kalmadığı hâlde siz neye güveniyor da harp ediyorsunuz? Artık teslim olunuz, diye bir haber göndermiş.

Bunun üzerine ahali şu cevabı vermiş:

– Siz bütün Anadolu'yu istila etseniz yine Antepliler size teslim olmayacaktır. Siz ancak Antep'in harabelerine, mezarlarına malik olabilirsiniz. Yoksa burada bir fert kaldıkça sizinle çarpışacak, size bu müslüman topraklarını kendi rızasıyla çiğnetmeyecektir.

Hakikaten bugün Antep'te gösterilen fedakârlıklar şayan-ı hayrettir. Bu mübarek, bu kahraman müslümanların mücahedelerini bütün müslüman kardeşlerimizin her dakika tahattur etmeleri, kendilerinin her suretle imdatlarına koşmaları, elden gelen

muavenette bulunmaları, bedenen ve malen muavenete kudreti olmayanların hiç olmazsa sözle olsun kendilerini her dakika düşünmekte olduklarını telgraflarla kendilerine bildirmeleri vecaib-i diniyyenin en mühimmidir. Uhuvvet-i İslâmiyyenin, iman kardeşliğinin âsârını böyle günlerde göstermek iktiza eder. Bittabi Antep mücahitleri bütün Anadolu'daki Müslümanların kendileriyle beraber olduğunu, bir an kendilerini hatırdan çıkarmadığını görürlerse elbette kuvve-i maneviyyeleri üzerine büyük bir tesiri olur.

Fransızların Nihai Gayesi Harbin Merkez-i Sıkleti

– Bu muharebelerden Fransızların gayesi nedir?

Nerelere kadar zabtetmek istiyor?

– Malûm ya, Sevr Muahedesi mucebince İskenderun şimalinden itibaren Antep, Urfa, Mardin'e kadar Suriye'ye dâhil olduğu cihetle Fransızlar oralara hâkimiyet iddiasında bulunuyorlar. Bütün o havaliyi işgal etmek istiyorlar. Urfa'ya gitmek için Antep'i almak zaruridir. Antep bugünkü harekâtın miftahıdır. Gerek Fransızlar için, gerek bizim için. Onlar maazallah Antep'e hâkim olurlarsa Urfa, Maraş taht-ı tehditte kalır. Antep'ten ricat ederlerse artık barınacak yerleri yoktur. Bu bozgunluk Adana'ya bile tesir eder. Antep'te bozulursa Bağdat Hattı'nı elden çıkarır. Malûm ya, Antep ile hat arası beş altı saattir. Bir kere hattı elden çıkardı mı, artık Fransızlar için felâkettir. O civarda bulunan Kilis ile Akçakoyunlu İstasyonu bizim elimize düşünce Fransızların işi bitmiş demektir. Malûm ya, Anadolu Hattı Müslimiye'de ikiye ayrılır: Biri Irak'a gider, biri de Suriye'ye. Bu Müslimiye denilen mahal açık bir yerdir. Orada düşman tutunamaz.

Antep'ten çekilince oradaki kuvvetlerimiz serbest kalır, düşmanı takipte kusur etmez. Bir taraftan Osmaniye'yi, diğer taraftan Halep'i tehdide başlar. Biz-zarûr ta Beyrut'a kadar düşman çekilmek mecburiyetinde kalır. Onun için Antep'in sevku'l-ceyş nokta-i nazarından fevkalâde ehemmiyeti vardır. Bundan dolayı bugün harbin merkez-i sıkleti Antep'tir. Halep civarında Arap kuva-yı milliyyesi de vardır. Antep'te serbest kalan kuvvetler onlarla birleşirse Suriye yolu açılmış olacaktır. Ve er-geç inşallah bu olacaktır. Fransızların orada barınması pek ziyade güçleşmiştir.

Müslümanlar vahdetini muhafaza ettikçe, fi-sebilillâh cihatta devam eyledikçe Allah'ın fevz ü nusret ihsan edeceğine şüphe yoktur. Biz Maraş'ta düşmana nisbetle ne kadar az idik. Fakat

kalplerimizi Allah'a rabt ettik. Din yolunda, vatan uğrunda şehit olmayı göze aldık. Cenab-ı Hak bizi muvaffak etti. Hem kendimizden on misli fazla düşmana karşı muvaffak etti.

Biz galibiyetimizi Allah'tan biliriz. Biz azm ettik, Allah tevfik ihsan buyurdu. İş azlıkta çoklukta değildir, iman kuvvetindedir. İmanları kuvvetli olanlar mutlakā kazanır. Biz ki müslümanız, biz ki nusreti Allah'tan bekleriz, doğru yoldan gittikçe hiç şübhesiz Cenâb-ı Hak bizi muvaffak edecektir. Her ne vakit biz mağlup olmuşsak mutlaka bu imanımızın zaafından, kavanîn-i İlahiyyeden inhirafımızdan ileri gelmiştir. Yoksa biz bütün mevcudiyetimizle dinimize sarılarak hareket etsek, her türlü fesat ve tefrikalardan içtinap ederek yekpare bir kale gibi düşmana karşı dursak önümüzde hangi kuvvet durabilir? Elhamdülillâh bugün o taraftaki müslümanlar müttehiden çalışıyorlar, Allah yolunda mücahede ediyorlar. Böyle olunca Cenâb-ı Hak elbette zaferi ihsan edecektir.

Bize bu kadar izahat vermek lütfunda bulunan Maraşlı bu hoca efendilerden birisi Antep Müdafaa-i Hukuk Reisi Kuşçu-zade Hamdi Efendi, diğeri de Maraş Medresesi Müderrisi Ceridi-zâde Mehmed Emin Efendi'dir. Millete rehberlik eden ulemayı biz hep böyle görmek istiyoruz. Eğer bu fedakârlık, bu celâdet ve kahramanlık her tarafta gösterilseydi, ne millet arasında tefrika zuhuruna ihtimal kalır, ne de düşmanlar Anadolu'nun tâ ortalarına kadar sokulabilirdi. Bizim halkımız dindardır ve temizdir. Hakiki rehber diye tanıdığı ulemayı önde görünce koşa koşa ona ittiba eder. Ve ulemanın en ziyade harekete geleceği bir zaman varsa o da ancak bugündür. Çünkü Anadolu'nun bugünkü hareketi Müslümanlık için hayat memat cidalidir. Bu mücadelede zafer-i katîyi ihraz ettiğimiz gün, yalnız biz değil, bütün Müslümanlık Âlemi halâs bulmuş olacaktır. Maazallah mağlup olursak İslâm için artık en feci esaret ve izmihlâl devirleri başlamış olur. Bu cidâli birkaç vilâyet kavgası zannetmek ahval-i cihana, bilhassa yarım milyara yakın İslâm Âlemi'nin ahvâl-i ruhiyyesine hiç vâkıf olmamak demektir. Bu mücadele öyle bir cihad-ı muazzamdır ki, tesiri bütün Asya ve Afrika'yı şamildir. Bütün Âlem-i İslâm bizim harekâtımızı takip ediyor. İngiltere'nin bizim meselemize bu kadar ehemmiyet vermesi hep bundan dolayıdır. Diğer nüshalarda bu hususları inşallah uzun uzadıya izah edeceğiz.

Bugün, cephelerde düşman karşısında, küffar karşısında kanlarını döken o mübarek müslüman mücahitlerinin, o kahraman müslüman ordusunun hareketi tıpkı müslümanlığın ilk teessüsü

zamanlardaki ordu-yu İslâm'ın hareketi kadar mübecceldir, muazzamdır, şâyân-ı ehemmiyettir. Çünkü bu muhterem mücahitler yüzlerce milyon müslüman âleminin pîşdâr ordusudur. Anadolu bugün Ehl-i Salib'e karşı göğüslerini geren Salahaddin-i Eyyubî hareketini tanzir ediyor. İşte bu kadar muazzam ehemmiyeti haiz olan bu mukaddes cihat zamanında bütün ulemanın öne düşmesi, müslümanlara hak ve hakikati anlatarak onlarla beraber cephelere koşması feraiz-i diniyyenin en mühimmidir. Maraş'ın kahraman müslümanları el-hak vazife-i diniyelerini peygamber-pesendâne bir surette ifa etmişler ve tevfik-i İlâhîye mazhar olarak yüz binlerce müslümanın hayatını kurtarmaya muvaffak olmuşlardır. Gece gündüz tevhid-i İlâhîyi terennüm eden minarelere çan astırmamışlar.

Allah kendilerinden razı olsun. Biz Anadolu'daki bütün müslüman ahaliyi, bütün İslâm ulemasını bu meziyette, bu fazilette görmekle iftihar ederiz. Ve temenni ederiz ki, müslümanlığın bu muazzam cihadı zamanında her fert vazîfe-i diniyesinin ehemmiyet ve azametini lâyıkıyla idrak ederek ona göre bezl-i mevcudiyet etsin. "Bizim uğrumuzda mücahedede bulunanlara hiç şüphe yoktur ki, Biz kendi yollarımızı bulduracağız. İyice bilmelidir ki, Cenâb-ı Hak iyilikten ayrılmayanlarla beraberdir."

Eşref Edip

SEBİLÜRREŞAT'TAN OKUYUCULARINA*

Sebilürreşat'ın 465, 466, 467'inci nüshalarının matbûu kalmamıştır. Nasrullah kürsüsündeki mevizeyi hâvi olan 464'üncü nüsha ikinci defa olarak basılmışsa da, kısm-ı küllisi *Garp Ordusu*'na gönderildiği cihetle o da bitmiştir. Binaenaleyh Anadolu'da çıkan bütün nüshalarımızı arzu eden zevatın biraz beklemeleri rica olunur. İnşallah müsait bir zamanda 464'üncü nüshasının üçüncü tabı ile diğer nüshaların tab-ı sânileri ikmal edilerek kendilerine takdim olunacaktır.

* *Sebilürreşat,* 17 şubat 1337/ 17 şubat 1921, c. 18, nr. 468, s. 315

Yukarıda baskısı tükenen veya tekrar basıldığı ifade edilen sayıların bir özelliği bulunmaktadır. O da Akif'in Sevr'i konu edindiği Zağnos Paşa hitabesinin (nr. 464) ve Kastamonu ilçelerinde halka hitaben yaptığı konuşmaların bulunduğu sayılar (nr. 465, 466.) olmasıdır.

NASRULLAH KÜRSÜSÜ HİTABESİNE DİYARBAKIR'DAN SES: [Elcezire Kumandanı Nihat Paşa'dan Mehmet Akif'e Mektup]*

Nasrullah Camii şerifinde irad buyurduğunuz mevizeyi hâvi mecmuanızın ancak bir nüshası elde edilebilmiştir. Diyarbekir *Cami Kebiri'*nde (Ulu Camii) Cuma namazından sonra kıraat edilecek, mümin-i hâzıra envâr-ı maneviyesinden hisseyab-ı tenevvür ve tefeyyüz olmuşlardır. Fakat bu istifade pek mahdut kalacağından, cephe mıntıkasını teşkil eden Elaziz, Diyarbekir, Bitlis, Van vilayetleriyle civar müstakil mutasarrıflıklar halkı da nasibdâr edilmiş ve şeref ile hukuku doğrudan doğruya zat-ı âlinize ait olmak üzere Diyarbekir Vilâyet Matbaasında tab ve teksir ettirilerek bütün cepheye tevzi olunmuştur. Cenab-ı Hakk mesâi-i din ve vatan-pervanenizi meşkûr eylemesi temennisiyle ihtiramlarımı takdim ederim.

10 şubat 1921
Elcezire Cephesi Kumandanı
Nihat Paşa

* *Sebilürreşat,* 17 şubat 1337/ 17 şubat 1921, c. 18, nr. 468, s. 315
Sebilürreşat, 21 mart 1337/ 21 mart 1921, nr. 472, s. 36-38

*Sebilürreşat'*ın ve özellikle dergide yayımlanan Mehmet Akif'in Nasrullah Camiinde (Kastamonu) yaptığı konuşmanın tesirinin derinliğini ifade eden bir teşekkür mektubu. Nitekim ilgili hutbe Diyarbakır Cami-i Kebiri'nde (Ulu Cami) cuma günü okunduğu gibi, bununla yetinilmeyerek Diyarbakır Vilayet Matbaasında tekrar bastırılmış, çevre illere gönderilerek oralarda da okunması temin edilmiştir. Bu örnek sırf Diyarbakır mıntıkası ile sınırlı değildir. Nitekim aynı takip ve tesirin *Batı Cephesi* Kumandanlık bölgeleri için de geçerli olduğunu biliyoruz. Eldeki sayıların çeşitli cephelerin talebi üzerine gönderildiği, bu yüzden mevcudunun kalmadığı biçimindeki not ve ifadelerle *Sebilürreşat'*ın değişik sayılarında sık sık karşılaşılmaktadır.

Nitekim ileriki sayalarda yer alan, *"Sebilürreşat'tan Okuyucularına"* başlıklı dergi duyurusu, bu hususun açık bir delilidir. Mesela 464. sayı ikinci defa basılmış, "kısm-ı küllisi Garp Ordusu'na gönderildiği cihetle o da bitmiştir." Ayrıca o haberde ilgili sayının üçüncü defa basılacağı da ifade edilmektedir. *Sebilürreşat'*a yönelik ilginin Millî Mücadele cepheleri kaynaklı oluşu ayrıca dikkat çekicidir. Nitekim *İstiklâl Marşı* yazımı ihtiyacının da aynı cephelerden geldiği bilinmektedir.

NASRULLAH KÜRSÜSÜ HİTABESİ DOLAYISIYLA [Mehmet Akif'ten Elcezîre Kumandanı Nihat Paşa'ya Mektup]*

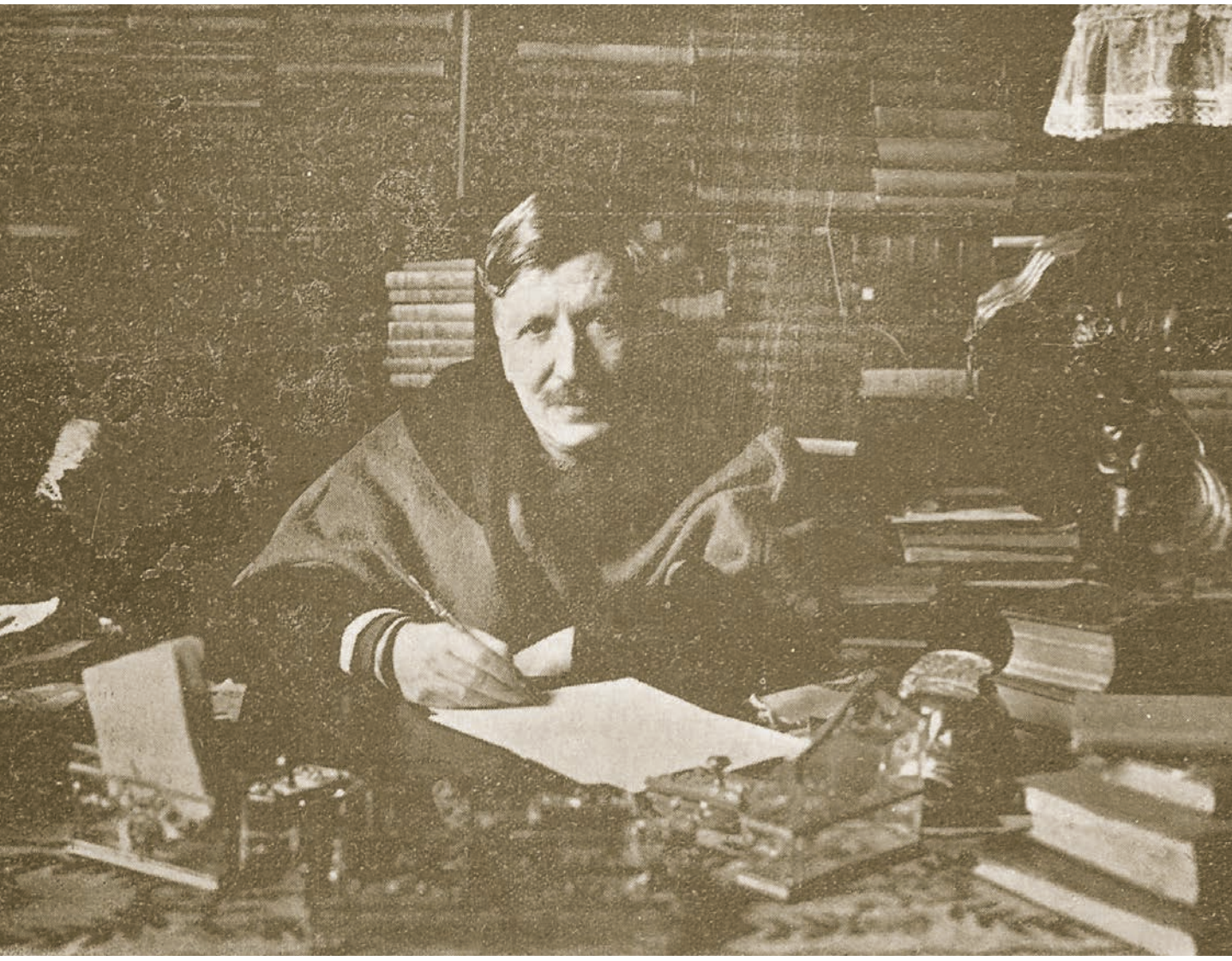
Diyarbekir'de Elcezire Kumandanı Nihat Paşa Hazretleri'ne,

Hakk-ı âcizanemdeki teveccühât-ı devletlerine an-samimü'l kalp teşekkürler ederim. Nasrullah kürsüsündeki mevizenin o havalide ve o cephedeki bütün dindaşlarımıza tebliğine himmet ve delâlet cidden sezâvâr-ı minnettir. Cenab-ı Hak, pek kıymettar bir rüknü bulunduğunuz *kahraman ordumuzu* zafere isal ve ümmet-i İslâmiyede belirmeye başlayan intibahı müzdad buyursun, amin.

Mehmet Akif
16 şubat 1921

* *Sebilürreşat*, 17 şubat 1337/17 şubat 1921, c. 18, nr. 468, s. 315

Millî Mücadele yıllarında *Sebilürreşat* dergisinin halk ve askerî cenah üzerinde bıraktığı tesirin büyüklüğünü Akif'in fark etmesine yol açan Elcezîre Kumandanı Nihat Paşa'ya gönderdiği cevabî mektubu ilgisi dolayısıyla yayımlıyoruz.

Cenap Şahabettin masasında çalışırken.
[Taha Toros Arşivi]

CENAP ŞAHABETTİN'İN İSTİKLÂL MARŞI GÜFTESİ*

Doğduk güneşin doğduğu yerden
Aştık en aşılmaz tepelerden
Tarihi yarattık bu seferden
Türk'üz bizi hürmetle selâmlar
İnsanlar, ufuklar ve asırlar!

Ecdadımızın geçtiği yerler
Hâlâ zaferin yâdını inler
Şânın olur destanını söyler
Türk'üz, gideriz ok gibi doğru

Türk herkese üstün yaratıldı.
Üstünlüğü herkesçe tanıldı,
Yılmaz denilen düşmanı yıkdı
Türk'üz, çünkü gücümüz yamandır
Her ferdimiz insanlığa şandır!

* Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi, Dosya No: 50-Cenap Şehabettin.

Cenap Şehabettin'in kaleme aldığı, fakat şimdiye kadar da meçhul kalmış *İstiklâl Marşı* denemesi. Bu orijinal denemeyi gün yüzüne çıkaran Tahsin Yıldırım'a ne kadar teşekkür etsek azdır. Tahsin Yıldırım'ın, Taha Toros arşivini tararken tesadüf ettiği bu güftenin, sizlerin de dikkatinizi çekeceğinden eminiz.

Mehmet Akif'in *İstiklâl Marşı*'nı yazmayı taahhüt ettiği haberini alan Cenap Şehabettin'in, bu duyumun ardından kendi güftesini Ankara Maarif Vekâlet'ine göndermekten vazgeçtiğini haber veren Tahsin Yıldırım, bunun gerekçesini büyük şairin ağzından şöyle naklediyor: "Bu vadide Akif'in yazacağı esere fâik bir eser yazmak benim kârım değildir." Nitekim Akif şiirine yönelik buna benzer bir sözü de Abdülhak Hamit ile Süleyman Nazif söyleyebilmişlerdi. Buradan şu ortaya çıkmaktadır ki ancak büyükler birbirini kıskanmıyorlar.

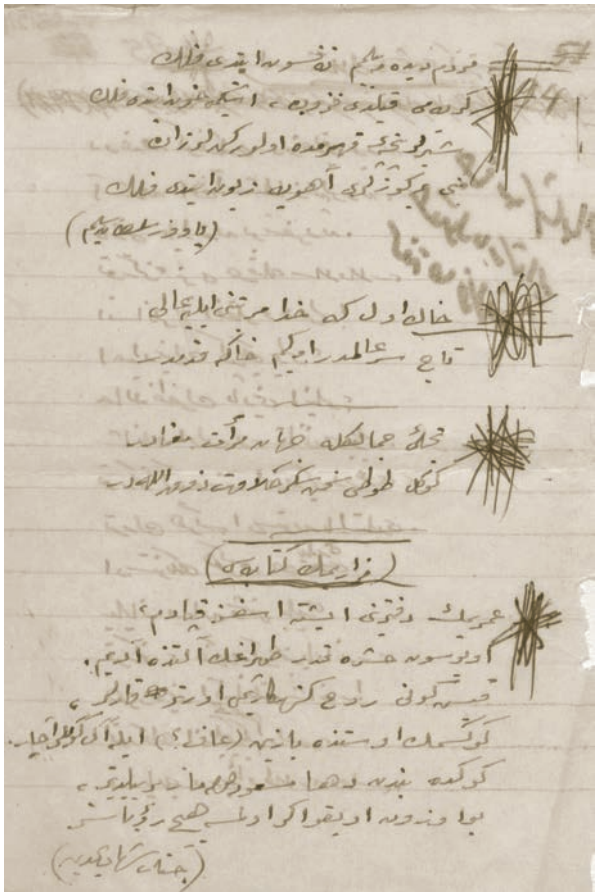
Türk'ün ezilir hasmı kim olsa,
Deryaya dretnotları dolsa
Dağlar gibi toplarla kovulsa
Türk'üz, ezeriz hasmı yürekle,
Toplar süreriz kazma kürekle!

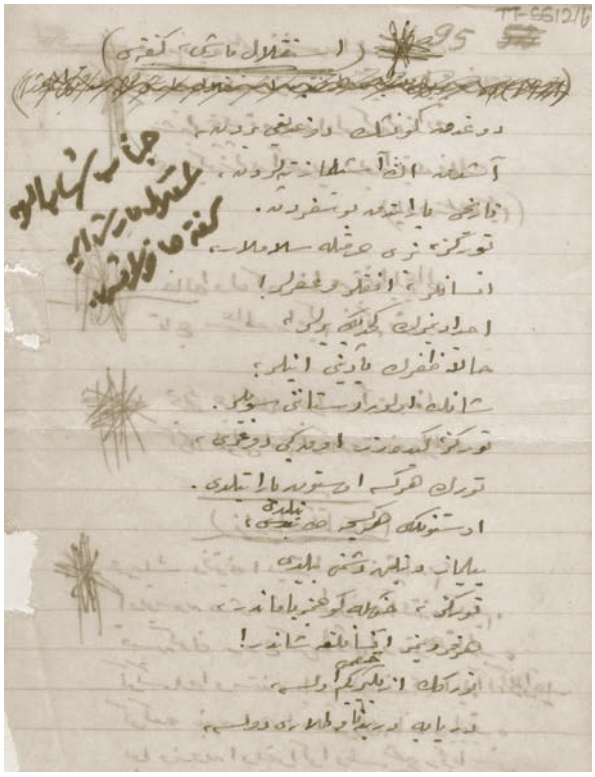
Türk'ün özü sağlam, yüzü aktır.
Yardımcısı kuvvet ile haktır
Elbet başı yüksek kalacaktır
Türk'üz, başımız zorla eğilmez
Dünyayı ezer, kendi ezilmez!

Biz her yeri Hak uğruna gezdik
Her kıtada zâlimleri ezdik,
Zulm altına bizler girmezdik
Türk'üz, dövüşüp hür yaşarız biz,
Zinciri kırar, ray yaparız biz.
Aşık bize ciddî medeniyyet
Haktır bize mev'ut ebediyyet.
Ölmez bu kadar şanlı bir ümmet.
Hatta bizi mahşerde selâmlar
İnsanlar, ufuklar ve asırlar!

Diğer bir hususta Cenap Şehabettin'in, bu şiiri yazdığı sıralara kadar, *Osmanlıcılık* politikasına yakın görüşlere sahip olduğu gerçeğidir. O yüzdendir ki Mütareke yıllarında, Milli Mücadele'ye karşı çıkan yazılar yazmış, haklı eleştirilere maruz kalmıştı. İşte öyle olduğu halde de 1921 yılında, şair böyle epik nitelikte bir marş denemesine kalkışıyordu. Peki, ondaki bu gelişme nasıl değerlendirilebilir?

Eğer şair göze girmek, maruz kaldığı eleştirilerden ibrâ olunmak için bu şiiri yazmış olsa idi, onu 1921'deki yarışmaya katılmak amacıyla Ankara'ya mutlaka gönderirdi diye düşünmekteyiz. Nitekim Cenap Şehabettin bu yolu tercih etmiyor. Ayrıca böyle milli niteliği haiz bir eser yazdığından kimselerin haberi olmuyor, onu herhangi bir yerde yayınlamaya da kalkışmıyor. Bu arada Cenap Şehabettin'in, Milli Edebiyat döneminin önde gelen eleştirmeni ve denemecisi olduğunun da kaydedilmesi gerekir. Bundan ayrı olarak Cenap Şehabettin'in, Mehmet Akif'le ilgili tahlil ve eleştirilerinin değerini ancak onun metinlerini okuyanlar fark edebilir.

İstiklâl Marşı'nın yazılması amacıyla Mehmet Akif'e tarihi bir mektup yazıp gönderen Hamdullah Suphi.
[Beşir Ayvazoğlu Arşivi]

İSTİKLÂL MARŞI İÇİN AKİF'E DAVET MEKTUBU
[Hamdullah Suphi'den Mehmet Akif'e]*

Pek aziz ve muhterem efendim,

İstiklâl Marşı için açılan müsabakaya iştirak buyurmamalarındaki sebebin izâlesi için pek çok tedbirler vardır. Zât-ı üstâdânelerinin matlub şiiri vücuda getirmeleri maksadın husulü için son çare olarak kalmıştır. Asil endişenizin icap ettiği ne varsa hepsini yaparız. Memleketi bu müessir telkin ve teheyyüç vasıtasından mahrum bırakmamanızı rica ve bu vesile ile en derin hürmet ve muhabbetimi arz ve tekrar eylerim efendim.

Hamdullah Suphi [Tanrıöver]
Umur-u Maarif Vekili
5 şubat 1337/ 5 şubat 1921

* Hasan Basri Çantay, *Akifname*, (Haz. Necmettin Turinay), Erguvan Yay., İstanbul 2020, s. 127

AKİF, MARŞ YARIŞMASINA NASIL KATILDI? [Hikmet Bayur Anlatıyor]*

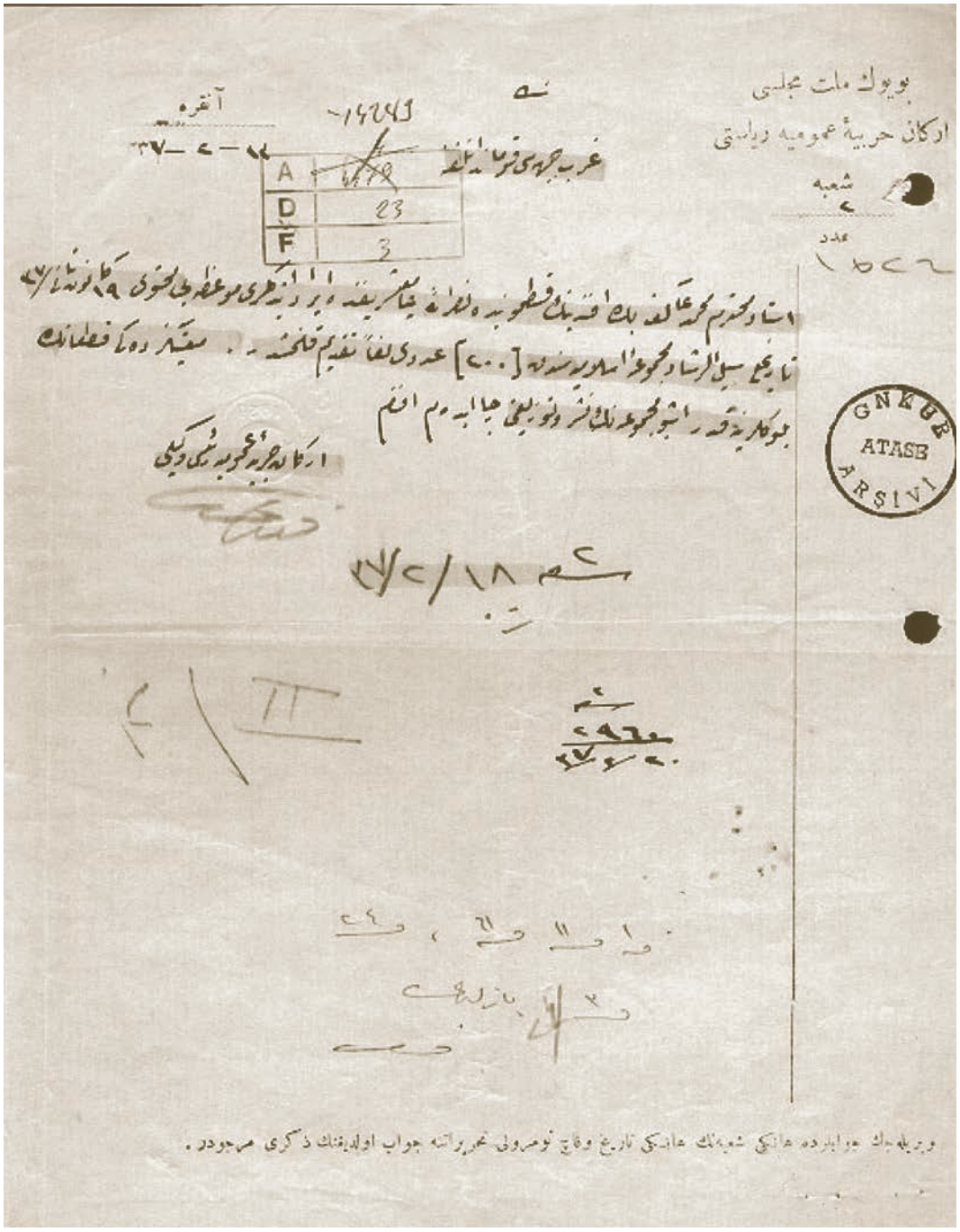
Akif, *İstiklâl Marşı* için açılan müsabakaya katılmak istememişti. Böyle bir yarışma hoşuna gitmiyordu. Bir çok dostu ve bu arada ben, onun buna katılmasında direndik. Belki de kısmen bu direnmeler yüzünden, başlangıçta yarışmaya katılmak düşüncesiyle de olmasa, bu konuda bir şeyler yazmaya koyuldu.

Bazı akşamlar, Dışişleri Bakanlığına uğrar, beni alır ve birlikte gezerken yazdığı beyitleri okurdu. Aramızda tartışmalar olurdu; ancak okuduklarını çok beğenirdim.

O, Namık Kemal'deki ateşli ifadenin kendisinde olmayışından sızlanırdı. Ben ise "daha da kuvvetli ve ateşlisin, hele son beyitlerindeki kuvvet, Namık Kemal'inkini aşıyor, o çöküntü devirlerinin daha çok karamsar şairiydi. Sen yeni açılan yükseliş devrinin iyimser şairisin" dedikçe, memnun olmakla birlikte pek tatmin edilmiş görünmezdi. Sonra yazdıklarını yarışmaya katılmak üzere Maarif Vekili Hamdullah Suphi'ye vermeye razı oldu.

* Muhittin Nalbantoğlu, *Mehmet Akif ve İstiklal Marşı*, Veli Yayınları, İstanbul 1981, s. 29-30

Nalbantoğlu ilgili eserinde, Hikmet Bayur'la görüştüğünü, burada nakledilen hatırayı kendisinden dinlediğini kaydediyor. Hikmet Bayur'un Akif'e yönelik hürmet ve bağlılığının bir işareti de, Mısır yoluyla Afganistan'a giderken Kahire'de Mehmet Akif'i özellikle ziyareti ve ona İstanbul'dan özel bir seccade götürerek hediye etmesidir.

Sebilürreşat'ın Batı Cephesine gönderildiğine dair belge.
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

SEBİLÜRREŞAT'IN BATI CEPHESİNE GÖNDERİLMESİ* [Erkân-ı Harbiye-i Umûmiyye Riyâsetinden Garp Cephesi Kumandanlığına]

Ankara, 13 şubat 1337/13 şubat 1921

Üstâd-ı muhterem Mehmet Akif Beyefendi'nin, Kastamonu'da Nasrullah Câmi-i şerîfinde irâd ettikleri mev'izeyi muhtevî, 19 kanunusani sene 1337 tarihli, *Sebilirreşat* mecmuâ-i İslâmiyesinden (200) adedi leffen takdim kılınmıştır. Maiyyetinizdeki kıtaâtın bölüklerine kadar işbu mecmuanın neşr ü tevzîini rica ederim efendim.

Erkân-ı Harbiye-i Umûmiyye Reis Vekili
İsmet (İnönü)
(İmza)

* ATASE, İSH, K.653, B.103-1
Bu belgeyi gönderen Mehmet Rüyan Soydan'a teşekkür ederiz.

سبيل الرشاد

١٣٣٠

استقلال مارشی

İstiklâl Marşı, ilk kez 17 Şubat 1921 tarihinde *Sebilürreşat* dergisinde yayımlandı.
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

İSTİKLAL MARŞI*

Kahraman Ordumuza

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım çehreni ey nazlı *hilâl!*
Kahraman ırkıma bir gül... Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl;
Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış, şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim: Bendimi çiğner aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam taşarım.

* *Sebilürreşat,* 17 şubat 1337/ 17 şubat 1921, c. 18, nr. 468, s. 305
Hâkimiyeti Milliye, 14 mart 1337/ 14 mart 1921, nr. 132
Açıksöz (Kastamonu), 21 şubat 1337/ 21 şubat 1921, nr. 123
Ceride-i Resmiye (Resmi Gazete), 21 mart 1921

Millî Mücadele'nin, daha Sakarya Meydan Muharebesi kazanılmadan evvel ulaştığı yüksek ruh halinin ifadesi. İmparatorluğun düştüğü noktadan başlayan yeni ve büyük bir hamlenin ruhlarda meydana getirdiği büyük dalgalanma. Evrensel bir tasfiye savaşının ve teslim şartlarının ardından, ruhları bir galeyan halinde saran büyük bir meydan okuma denemesi. Millet olarak istikbalimizi yeni baştan inşaya dönük tarihî projeksiyon. Bir devrin battığı noktada, milletimizin bilinçaltını harekete geçiren büyük mistifikasyon denemesi.

Şair sanki eserinin anlamını daha o zamandan kavramış gibi, onu *Safahat*'ına dahil etmek istemiyor. Savaş şartlarında *"kahraman ordumuza"* ithaf edilen eser, ihtiva ettiği büyük şümulü dolayısıyla şairin kendi milletine armağanı olarak da kabul edilmek gerekir.

Garb'ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma... Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...
Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı!
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır atanı:
Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
Şühedâ fışkıracak toprağı sıksan, şühedâ!
Cânı, cânânı, bütün vârımı alsın da Hüdâ,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ.

Taceddin Dergâhı'nın loş duvarları arasında kaleme alınan ve doğrudan şairin *"zâde-i tab'ından"* doğan bu eser, önce *Sebilürreşat*'ta, sonra Kastamonu'da yayınlanan *Açıksöz* gazetesinde neşredildi. *Açık Söz*, büyük şairin eserini okuyucularına şu cümlelerle takdim etti:

> "Şair-i muazzam ve muhterem Mehmet Akif Beyefendi üstadımız; *İstiklâl Marşı* ünvanlı bedîa-i nefiselerinin ilk neşri şerefini gazetemize lûtuf buyurdular (*Sebilürreşat*'taki neşirden henüz haberdar olmadıkları anlaşılıyor). Her mısrada Türk ve İslâm ruhunun ulvî ve mübarek hisleri titreyen bu abide-i sanatı, kemali hürmet ve muhabbetle derc eyliyoruz".

İstiklâl Marşı bilâhare, ilk Meclis'teki kabulünün ardından *Hâkimiyeti Milliye*'de yayımlandı (14 mart 1337/ 14 mart 1921). Gazetenin *İstiklâl Marşı*'nı şu ifadelerle takdim ettiği görülüyor: "Büyük Millet Meclisi'nin 12 mart 1337/ 12 mart 1921 tarihli içtimâında takdîrat-ı mahsûsa ile kabul olunan *İstiklâl Marşı*'nı derc eyliyoruz".

İstiklâl Marşı bu haliyle Akif'in *Üçüncü Ordu*'ya (1908), *Cenk Şarkısı* (1912), Birinci Dünya Savaşı sırasında yazdığı *Uyanış* (1915), *Çanakkale Şehitleri (Asım*'ın içinde) ve *Ordunun Duası*'ndan (1920) sonra ulaştığı en yüksek merhaleyi teşkil etmektedir.

Ruhumun senden, İlâhi, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâ-mahrem eli;
Bu ezanlar -ki şehâdetleri dinin temeli-
Ebedî, yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder –varsa- taşım;
Her cerîhamdan, İlâhi, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır rûh-u mücerred gibi yerden na'şım!
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı *hilâl!*
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:
Hakkıdır hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan, milletimin istiklâl.

Mehmet Akif
17 şubat 1921

AÇIKSÖZ'DE İSTİKLÂL MARŞI YAYINI*

Şair-i azam ve muhterem Mehmet Akif Beyefendi üstadımız, *İstiklâl Marşı* ünvanlı bedîa-i nefiselerinin ilk neşri şerefini gazetemize lütuf buyurdular. Her mısrada Türk ve İslâm ruhunun ulvî ve mübarek hisleri titreyen bu abide-i sanatı, kemal-i hürmet ve mübâhatla derc ediyoruz.

* *Açıksöz*, 21 şubat 1921, nr. 123

İstiklâl Marşı'nın daha önce Ankara'da *Sebilürreşat* tarafından yayımlandığından *Açıksöz* idarecilerinin haberinin bulunmadığı anlaşılıyor. *İstiklâl Marşı*, *Sebilürreşat*'ta 17 şubat 1921'de, *Açıksöz*'den beş gün önce yayımlanmaktadır.

İSTİKLÂL MARŞI YARIŞMASI [BMM'de İstiklâl Marşı'nı Seçecek Heyetin Belirlenmesi için Oylama]*

İstiklâl Marşı hakkında Maarif Vekâletinden mevrûd tezkere.

Reis:

Efendim, evrak-ı vârideye başlıyoruz. *İstiklâl Marşı* hakkında Maarif Vekâletinden mevrud tezkereyi tensip buyurursanız Maarif Encümeni'ne gönderelim.

Hamdi Namık (İzmit):

Reis Bey müsaade buyurun, bunun içinde Maarif Encümeni'nden bir zatın da bir marşı vardır.

Yahya Galip (Kırşehir):

Efendim İstiklâl Marşı hakkında Maarif Vekâleti'nden gönderilen parçaları tab ettirelim.

Reis:

Efendim Maarif Encümenine gönderiyoruz. Rüfeka-yı kirâmdan edebiyata merakı olanlar, edebiyatta ihtisası olan zevat lûtfen toplansın, tetkik etsinler.

Yahya Galip:

Tab edilsin, biz de bir defa görelim.

* *Zabıt Ceridesi*, 26 şubat 1337/26 şubat 1921, c. 8 s. 434

Besim Atalay (Kütahya):

Maarif Encümeni toplansın. Mütâelaa edelim. Şuaraya yazılsın, herkesin mütaleaları alınsın efendim. Mevzuû müzakere olmak için bir tanesinin intihabı lâzımdır, o da tab edilir.

Hamdi Namık:

Malumu âliniz Maarif Encümeni'nin Reisi Mehmet Akif Bey'in de bir şiiri vardır. Onun için ayrıca bir encümen intihabını teklif ederim.

Hasan Basri (Karesi):

Mehmet Akif o zilleti irtikâp etmez, katiyen ona tenezzül etmez (Gürültüler).

Hamdi Namık:

Fakat Maarif Encümeni'nin reisidir, bîtaraf olmak lâzım gelir. (Gürültüler).

Reis:

Encümenden geldikten sonra müzakere edersiniz efendim (Gürültüler).

Hamdi Namık:

Öyle Maarif Encümeni'yle olmaz, bunu erbabı ihtisastan mürekkep bir encümen tetkik etsin.

Reis:

Maarif Encümeni'ne havalesini kabul edenler lütfen el kaldırsın.

Besim Atalay:

Olamaz, erbabı ihtisastan müteşekkil bir encümen ister.

Reis:

Tab-ı tevzîini kabul edenler el kaldırsın. İndiriniz ellerinizi, aksini kabul edenler el kaldırsın. Tab ve tevzi edilecektir.

KEMALETTİN KAMU'NUN ŞİİRİNİ GERİ ÇEKMESİ*

İstiklâl Marşı müsabakasına iştirak eden şairlerimizden Kemalettin Kamu Bey'in ahîren müsabakadan sarf-ı nazarla, yazısının heyet-i umumiyeye sevk edilmesi için teşebüsâtta bulunduğu haber alınmıştır.

* Kemalettin Kâmi, *Yenigün,* 4 mart 1921, nr. 538-168, s. 1

Kemalettin Kâmi'nin (Kamu) kendi kaleme aldığı marş güftesini geri çekmesi, Akif'in *İstiklâl Marşı*'nın *Sebilürreşat*'ta (13 şubat 1921) yayının ardından gerçekleşmektedir. Geri çekme hadisesi ayrıca *İstiklâl Marşı*'nın kabulünden bir hafta öncesine denk gelmektedir.

Kemalettin Kâmi'nin geri çekilmesi şöyle izah edilebilir diye düşünüyoruz: İlk elde Kemalettin Kâmi, kendi güftesinin Akif'in marşı karşısındaki zayıflığını, şanssızlığını hissetmiş olabilir. İkinci bir sebep de, Meclis müzakerelerinin seyrine bakarak, Akif'in *İstiklâl Marşı*'nın kabulü ihtimalini çok daha yüksek görerek eserini geri çekmiş olabilir. Gene aynı şekilde kaleme aldığı *İstiklâl Marşı* güftesini geri çekenlerden biri de Tunalı Hilmi'dir. Bir önceki metin yani *İstiklâl Marşı* müzakereleri bölümü tetkik edilirse, orada Tunalı Hilmi'nin yaklaşımı hakkında bilgi edinilebilir.

İSTİKLÂL MARŞI NASIL YAZILDI? [Akif'in Yakın Dostu ve Dönemin Şahidi Hasan Basri Çantay Anlatıyor]*

Hamdullah Suphi'nin Tarihî Rolü

Millî istiklâlimizin güzel ve uyar bir marşını yazmak üzere Maarif Vekâleti şairlerimize müracaat etmiş, bir müsabaka açmıştı. Birinciliği kazanan şaire 500 lira mükâfat verecekti. Aradan kısa bir zaman geçtikten sonra vekâlete bir çok marşlar gelmeye başladı.

Bu marşın İstiklâl mücadelesinin içinde, Büyük Millet Meclisinin sakf-ı hamiyeti altında bulunan Mehmet Akif tarafından yazılmasını kendisine söylediğimiz zaman:

— Ben ne müsabakaya girerim, ne de caize alırım cevabını vermişti. Ben ricalarımı tekrar ettikçe, o da aynı sözünü söylüyor ve:

— Bırak yazsınlar. Ben bu yaştan sonra yarışa mı çıkacağım, ayıp değil mi? diyordu.

Bir gün Maarif Vekili Hamdullah Suphi Meclis'te beni gördü, dedi ki:

---

* Hasan Basri Çantay, *Akifname,* (Haz. Necmettin Turinay), Erguvan Yayınevi, İstanbul 2020, s. 127-130

İstiklâl Marşı müzakereleri ve bu hususta Hamdullah Suphi'nin oynadığı tarihî role ilişkin bu bilgilerle ilk defa Hasan Basri Çantay'ın *Akifname'*sinde karşılaşıyoruz. Diğer eserlerde bu bilgiler özet olarak geçilmektedir. Çantay'ın *İstiklâl Marşı* müzakerelerinin bir kopyasını kendi nezdinde muhafaza ettiği kabul edilmelidir. Nitekim yarışmada öne çıkan marş güftelerini de yine ilk defa Çantay'ın *Akifname*'si vasıtasıyla öğreniyoruz.

Ne var ki, *Akifname'*nin hazırlanması 1937 yılı içinde tamamlanmasına rağmen, Çantay eserini yıllarca elinde bekletmiş ve basımına bir türlü karar verememiştir. Nihayet vefatının ardından 1966 yılında oğlu Mürşit Çantay tarafından basılan *Akifname'*nin girişinde, Mahir İz ile Nurettin Topçu'nun kaleme aldığı birer takriz metni yer almaktadır.

— Şimdiye kadar 500'den fazla marş geldi. Ben hiç birini beğenmedim. Üstadı ikna edemez misin?*

Cevap verdim:

— Akif Bey müsabaka şeklini ve ikrâmiyeyi kabul etmiyor. Eğer buna bir çare ve bir şekil bulursanız yazdırmaya çalışırım.

Düşündü, "dur" dedi, "ben kendisine bir "tezkire" yazayım. Arzusuna tâbi olacağımızı bildireyim. Fakat tezkireyi kendisine siz veriniz."

Ben de muvafık gördüm. Yarım saat sonra şu tezkireyi getirip bana verdi:

> "Pek aziz ve muhterem efendim,
>
> *İstiklâl Marşı* için açılan müsabakaya iştirak buyurmamalarındaki sebebin izâlesi için pek çok tedbirler vardır. Zâtı üstâdânelerinin matlub şiiri vücuda getirmeleri, maksadın husûlü için son çâre olarak kalmıştır. Asil endişenizin icab ettiği ne varsa, hepsini yaparız. Memleketi bu müessir telkin ve tehyic vasıtasından mahrum bırakmamanızı rica ve bu vesile ile en derin hürmet ve mahabbetimi arz ve tekrar eylerim efendim".
>
> 5 şubat 1337/ 1921
> Umûr-u Maârif Vekili
> Hamdullah Suphi

* Maarif Vekili Hamdullah Suphi'nin Hasan Basri Çantay'a kullandığı cümleler ne kadar anlamlıdır? Bakanlığa o güne kadar 500'den fazla eser geliyor ve hiç biri Hamdullah Suphi'nin gözünü doldurmuyor. Bunun üzerine de ümidini Mehmet Akif'e bağlıyor. Bu sözlerden şöyle bir sonuç çıkarılabilir: Demek ki Hamdullah Suphi'de daha önceden teşekkül etmiş bir Mehmet Akif algılaması mevcuttur. Eğer böyle bir kanaati bulunmasa idi, *İstiklâl Marşı*'nın yazımı hususunda hatırına Mehmet Akif isminin gelmesi mümkün olamazdı.

Bu bakımdan Mehmet Akif ile Hamdullah Suphi'nin zevklerinin ve hayatlarının kesiştiği bir dönemin tesbitine ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü Hamdullah Suphi'nin Akif şiirine olan güveni, dışarıdan ve genel bir okumaya dayalı olmayıp, özel bir ilgiye istinat ettiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu özel ilgi ve güvenin sonucunda Mehmet Akif'e başvurmak ihtiyacını duymuş olmalıdır. İşte buradan da Akif'in yüksek şiiri ile Hamdullah Suphi'nin bu şiire olan güveninden Türk *İstiklâl Marşı* doğmuş bulunuyor.

İstiklâl Marşı'nın yazılmasında tarihi rol oynayan Hasan Basri Çantay.
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

Hasan Basri Çantay'ın Mehmet Akif'i İknası

Meclis'te Akif ile yan yana oturuyoruz. Çantamdan bir kâğıt parçası çıkardım. Ciddi ve düşünceli bir tavır ile sıranın üstüne kapandım, güya bir şey yazmaya hazırlanmıştım. Üstad ile konuşuyoruz:

— Neye düşünüyorsun, Basri?

— Mani olma, işim var!

— Peki. Bir şey mi yazacaksın?

— Evet.

— Ben mani olacaksam kalkayım.

— Hayır, hiç olmazsa ilhamından ruhuma bir şey sıçrar!

— Anlamadım.

— Şiir yazacağım da!..

— Ne şiiri?

— Ne şiiri olacak, *İstiklâl şiiri!* Artık onu yazmak bize düştü!

— Gelen şiirlere ne olmuş?

— Beğenilmemiş.

Kemâl-i teessürle:

— Ya!..

— Üstad, bu marşı biz yazacağız!

— Yazalım, amma şerâiti berbat!

— Hayır, şerâit filân yok. Siz yazarsanız müsabaka şekli kalkacak.

— Olmaz, kaldırılamaz, ilân edildi.

— Canım, vekâlet buna bir şekil bulacak. Sizin marşınız yine resmen Meclis'te kabul edilecek, güneş varken yıldızı kim arar?

— Peki, bir de ikramiye vardı?

— Tabiî alacaksınız!

— Vallahi almam!

— Yahu latife ediyorum, onu da bir hayır müessesesine veririz. Siz bunları düşünmeyin!

— Vekâlet kabul edecek mi ya?

— Ben Hamdullah Suphi Beyle görüştüm. Mutabık kaldık. Hatta sizin namınıza söz bile verdim!

— Söz mü verdiniz, söz mü verdiniz?

— Evet!

— Peki ne yapacağız?

— Yazacağız!

Tekrar tekrar "söz verdin mi?" diye sorduktan ve benden aynı kat'i cevapları aldıktan sonra, elimdeki kâğıda sarıldı, kalemini eline aldı. Benim daldığım yapma hayale, şimdi gerçekten o dalmıştı.

Meclis müzakere ile meşgul, Akif marş yazmakla. Ben müddeti kendisine kısaca göstermiştim. Birkaç gün sonra marşı vermiş olacağız. Müzakere bitti, Akif de engin hayalinden uyandı.*

Aradan iki gün geçti, sabahleyin erken üstad bizim evde, marşı yazmış, bitirmiş. Fakat vaktin darlığından müşteki.

— Yarına kadar sizde kalsın göstermeyin, belki tadilât yaparsınız dedim.

Artık *Millî İstiklâl Marşı* yazılmıştı! Şimdi bunu, üstadı rencide etmeden Meclisten nasıl geçirebiliriz?

Ben ve marşı çok beğenen Hamdullah Suphi Bey, hayli günler bu gizli endişe ile yaşadık. Marş yazıldıktan sonra tezkireyi de göstermiştim. 20 şubat 1337/20 şubat 1921 günü marş Büyük Millet Meclisinde. Mehmet Akif de sırasında. Marşı daha evvel gören ve *Sebilürreşat*'ta okuyan bir çok arkadaşlar onu zaten beğenmişlerdi. O günün ilk tarihî müzâkeresini aynen yazıyorum.

* Böyle gürültü içinde dalışlara Akif Bey "değirmenci uykusu" derdi. Çünkü değirmenci, uykusundan ancak gürültü kesilince uyanır. (HBÇ)

İSTİKLÂL MARŞI NASIL KABUL EDİLDİ?
[Büyük Millet Meclisinde İstiklâl Marşı Müzakereleri]*

Maarif Vekili Hamdullah Suphi'nin İstiklâl Marşı Hakkındaki Tezkeresi

Hamdullah Suphi Bey:

Arkadaşlar, *İstiklâl Marşları* hakkında vekâlet tarafından vâki olan davet üzerine, ne kadar marş elimize gelmiş ise bunları bir encümen marifetiyle tedkik ettik, neticeyi heyeti celîlenize arzettik. Bunları görmek arzu buyurdunuz, matbu olarak tevzi edildi efendim. Bir nokta üzerine nazarı dikkatinizi celbetmek isterim. Bu *İstiklâl Marşları* taraf-ı âlinizce tetkik edildikten sonra, intihabınız hangi şiir üzerinde temerküz ederse ikinci bir muamele daha yapılacaktır: Bestekârlara yollayacağız, bestekârlar dahi bize muhtelif besteler yollayacaklardır. Onlar arasında bir intihab daha yapılacaktır. Anadolu mücadelesi uzun müddetden beri devam ediyor. Bunu ifade etmek, bunun ruhunu söyletmek üzere yazılmış olan bu şiirler, ne kadar evvel bir karara iktirân ederse, şübhesiz daha fazla müstefid oluruz. Heyet-i Celîlenizden istirham ediyorum. Şiirler mütâlea edilmişdir. Bunu bir heyete, bir encümene mi verirsiniz? Heyet-i umûmiyece bir karara mı rabtedersiniz, ne arzu buyurursanız yapınız.

Reis:

Maarif Vekâleti bu *İstiklâl Marşı*'nın, bugün ruznâmeye alınarak müzâkeresini arzu ediyor. Bugün müzakeresini kabul edenler el kaldırsın (kabul edildi).

---

* Hasan Basri Çantay, *Akifname,* (Haz. Necmettin Turinay), Erguvan Yayınevi, İstanbul 2020, s. 131-143

Zabıt Ceridesi, 12 mart 1337/12 mart 1921, c. 9 s. 85-90

Muhittin Baha Bey (Bursa):

Muhterem efendiler, söyleyeceğim sözlerin yanlış anlaşılmamasını, bir maksad-ı mahsûsa hamledilmemesini teminen, ibtidâ bir hakikatten bahsedeceğim. Bu *Millî Marş Müsabakası* ilân edildiği zaman, müsabakaya ben de iştirak etmek istedim. Fakat bu mesele öyle bir cereyan almıştır ki, bendeniz bu müsabaka işinden sarfı nazar ediyorum. "M" imzalı şiir bendenizindir. Bunu ithal buyurmayınız. Yine Kemalettin Kamu namında biri vardır ki aynı sebebten dolayı, gazetemizde kendi şiirini geriye almıştır. Bunun üzerine mütâleanızı beyan buyurursunuz. Bir *encümen-i edebî* mi teşkil edersiniz, ne yapılacaktır ona göre.

Reis:

Burada bir mesele var. *İstiklâl Marşları*'nı doğrudan doğruya heyet-i umumiyede müzakere ederek bir karar mı vereceksiniz, yoksa bir *encümene* mi havale edeceksiniz?

Besim Atalay Bey (Kütahya):

Efendim, şiirler iki türlüdür: Ya hislerin ma'kesidir yahut derin veyahut ağlatıcı bir ruhun, ağlatıcı bir galeyanın aksidir. Şiir bu iki şekil üzerine doğarsa makbul ve muteberdir. Dünyada o şiirlerdir ki, halk arasında yaşar. Ya yüksek ve bedîî bir histen doğar, yahut bir halecandan doğar. Böyle olmayıp da ısmarlama tarikiyle yazılırsa, bu şiirler yaşamaz. Bizim *Cezayir Marşı*'mız vardır. Bu, halk arasında yaşıyor. Bu müsabaka ile yazılmamıştır. Bu ağlayan bir ruhun eline silâhını alarak düşmana koşan, vatanına koşan bir ruhun hissiyatını terennüm eder. *Marseillaise*'in nasıl söylendiğini bilirsiniz. İnkılâb-ı Kebîr esnasında silâhını almış koşan bir gencin söylediği şiir, birden bire taammüm etmiştir. Evvela bu gibi şiirlerin, memleketin maruz kaldığı felâketlere ağlayarak, titreyerek evvela güftesi değil bestesi söylenir. Ismarlama şiirlere verilecek memleketin parası yoktur.

Hamdullah suphi'nin M. Akif'le ilgili açıklamaları

Hamdullah Suphi Bey:

Arkadaşlar bir hata üzerine, bir galat-ı rüyet üzerine dikkat-i âlînizi celbetmek isterim. Bilhassa para meselesi ile bu şiirler arasında bir münasebet bulmak, gayet yanlış bir nokta-i nazardır. Memleketin kuvve-i maddiye ve mane-

Millet Meclisinde bir toplantı yapılırken.
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

viyesi vardır. İstihlâs-ı vatan mücadelesini yapan milletin vekilleri!.. Onun vekillerinin vekilleri, halkın heyecanını ifade etmek üzere, memleketin şairlerine müracaat etmiştir.

Bu şairler ilk defa şiirlerini yazmamıştır. Arkadaşlar!.. Bize şiirlerini yollayan şairler, seneler arasında bütün memleketin kederlerini, ıztıraplarını, bütün mefâhirini söyleyen şiirler yazmışlardır. Demek, para mukabilinde şiir mevzu bahis değildir. Biz halkın ruhunu, heyecanını ifade eden şiirler yazmak için, şairlerimize müracaat ettik. Hiç biri para hakkında bir şey söylememiştir. Geçen defa işaret ettiğim üzere, nazarı dikkatinizi celbediyorum:

Mehmet Akif Bey ki bu şairler arasında para meselesinden kaçınan arkadaşlarımızdan birisidir. Zaten senelerden beri en yüksek ve en ilâhî bir belâgatle yazmıştır. Yeniden yazmaktan çekinmesi, bazılarının hatırına para gelir diye korkmasındandır ve ona binaen yazmamıştır. Ben gelen şiirleri okuduktan sonra, bu işte vazifedar ettiğiniz bir arkadaşınız sıfatıyla arzu ettim ki, bir kuvvetli şiir daha bulunsun ve kendilerine müracaat ettim. Bunun üzerine kendileri de bir şiir yazdılar, gönderdiler. Besim Atalay beyin halk

محمد عاکف

استقلال مارشی

قورقما، سونمز بو شفقلرده یوزون آل سانجاغی؛
سونمدن بورادهکی اوستون توزن اش صوی اوجاغی.
اونبم ملتمك بیلهدیدر، یارالایاجق؛
اونبمدر، اونبم ملتمکدر آنجاق.

جانم فدایان اولایم جهرهکی، ای نازلی هلال!
قهرمان عرقه برکول، نه بوشدت، بو جلال
سکا اولماز دوکولن قانلریمز صوکرا هلال؛
حقدر، حقه طابان ملتمك، استقلال!

بن أزلدن بریدر حر یاشادم، حر یاشارم.
هانکی جیلغیه بکا نخیر ویرجمسه، شاشارم!
کوکرهمش سیل کبی یم، بندیمی جیکه رآشارم؛
یه تارم داغلری، انکیلهرصیغمام، طاشارم.

غربك آفاقنی صارمشه جلیك زرهلی دیوار
نبم ایمان دولو کوکسم کبی سر حدم وار.
اولوسون، قورقما، ناصل بویله بر ایمانی بوغار،
«صدنیت!» دیه یکك تك دیشی قالسه جاناور؟

آرقداشمه! بورده آیاقلری اوغراتما، صاقیمه
سیاست کوکلرهکی، دورسون بو هیاهرجه آقیمه؛
روغا حقدر سکا وعدایتدیکی کونلر حقك؛
کیم بیلیر بلکه یارین، بلکه یارندن ده باقین.

باصدیغك یرلری «طوپراغم!» دیه چك کچمه طانی:
دوشون آلنده کی بیکلرجه کفنسز یاتانی!
سن شهیداوغلیسك، اینجیتمه بازیقدر آناکی:
ویرمه، دنیالری آلسك ده، بوحبت وطنی.

کیم بوحبت وطنك اوغرینه اولمازکه فدا،
شهدا فیقیریمز طوپراغی صیقسه ك، شهدا!
جانی، جاناننی، بوتون وارینی آلسه ده خدا
ایتمه سینه تك وطنمدن بنی دنیاده جدا.

روحمك سندن، الهی، شودر آنجاق اعلی:
ده کلسون معبدمك کوکسنه نامحرم الی.
بوازانلر ـ که شهادتلری دینك تملی ـ
ابدی، بوردهکی اوستده بنم ایکله مرلی.

اوزمان وجدایله یرك سجده ایدرم واریه طاشم.
هرجریحه مدن، الهی، بوشانوب قانلی باشم،
فیشقیریر روح مجروحکبی یردن نعشم؛
اوزمان یوکسلرك عرشه دکه رك باشم!

دالغالان سن ده شفقلرکبی ای شانلی هلال!
اولسون آرتق دوکولن قانلریمك هیچی هلال!
باشکا یوقدر، عرقه یوقدر اصلا هلال:
حقدر، حقه طابان ملتمك استقلال!

محمد عاکف

ناشری: درسعادت توتونرا فخانهسی

İstiklâl Marşı.
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

şiirlerinin -bilhassa büyük vekayi-i milliyeye taalluk eden şiirlerin- bir sipariş-i mahsûs üzerine doğmadığı sözü gayet vârittir. Yalınız bizim şimdiye kadar mevcut olan şiirlerimiz bugünkü mücadelemizi ifade etmiyorsa, şairlerimizin kendi duygularını ifade etmeleri kat'iyen doğru değildir. Kendileri şu noktada haklıdırlar: Bütün şiirler ve millî şiirler cihanın en maruf olan şiirleri, halk hareketleri arasından doğmuş olan şiirlerdir. Fakat itiraf ederim ki bu şiirler aramızda henüz daha doğmamıştır. Doğmasını arzu etmek bizim için bir vazifedir. Şairlerimize müracaat ettik ve bize çok güzel şiirler yazdılar. Bu şiirler arasında intihap hakkı heyet-i aliyyenize aittir. Şiirleri okuyunuz. Ben istirham ediyorum ki, bir an evvel bu şiirlerin bestelenmesi için bir karar ittihaz ediniz ve bütün milletin lisanına geçmesi için istical buyurunuz. Bir karar veriniz, tebliğ ediniz. Ben de mesâimin ikinci kısmına geçeyim.

Doktor Suat Bey (Kastamonu):

Beyler, esasen mesleğim şiirle, edebiyatla iştigale müsait değildir. Bu itibarla arz edeceğim izahâtı şiir ve edebiyat tenkidâtı gibi arz etmeyeceğim. Ancak Hamdullah Suphi Beyefendi geçenlerde bu kürsüde, bu şiirleri inşâd ettiği vakit, Meclis'te büyük bir gürültü olmuştu. Ondan anlaşılıyordu ki *İstiklâl Marşı* olarak bu şiirlerden birisinin intihap edilmesini teklif ederlerse, çok güzel bir şey olacak. Bendeniz Akif Beyin diğer eserlerini de okumuşum.

Esasen bir marş, bir milletin heyecanlarını, tahassüsâtını terennüm etmek itibariyle kıymetli ise, Akif Bey'in son yaptığı *İstiklâl Marşı*'ndan evvel inşâd etmiş olduğu şiirler, zaten bidayet-i inşâdından çok evvel bizim hissiyyâtımızı, tahassüsâtımızı ifade etmiştir. Kendisinin memleketin tahassüsâtına karşı ne kadar bir kudret-i şiiriyesi olduğunu, Garp ve Şark âlemi hakkındaki tehassüsâtının en güzel nümunelerini *Safahat* ismindeki eserleri gösterir. Bu itibarla bu kahraman-ı edebi tebcil etmemek elden gelmez. Bendeniz kendi nâmıma, *Mehmet Akif* Beyin büyük bir ünvan ile tertip ettiği eseri tetkik etmek istemem. Tahsisen bu meselede, bunların içinde yazmış olduğu marşların en güzeli *İstiklâl Marşı*'dır ve bundan evvel de Meclis'te büyük bir vecit uyandırmıştır. Onun için dûr u dırâz mütâlea etmeksizin, bunun tasvip edilmesini teklif ederim.

Hacı Tevfik Efendi (Çankırı):

Efendiler, bendeniz bu şiirin, şu hakikat kürsülerine nasıl çıktığına tahayyür ediyorum. Bunu Meclis-i Maarif kendisi intihap eder, kendisi tercih eder, kendisi yapar. Gerçi şiir bir meziyettir, gerçi şiir bir zîverdir. Lâkin bir hayâldir. Bu kürsi-i hakikate çıkması doğru değildir. Eğer tercih lâzım geliyorsa, Akif beyin şiiri gayet güzel yazılmıştır. Lâkin biz âşiyanda değiliz. Millet Meclisi'nin kürsüsünde olduğumuzu unutmayalım. Bunu *Maarif Encümeni* kendisi mütalea etsin, kendisi takdir etsin, kendisi tercih etsin (doğru sesleri).

Tunalı Hilmi Bey (Bolu):

Arkadaşlar mesele gayet mühimdir. Eğer bu marş milletin ruhunu kavrayabilecek bir marş ise, onda ufacık bir yakışıksızlık diyelim, sonra o marş için pek büyük düşüklük verir. Biraz serbest söyleyemiyorum, kusura bakmayınız. Burada edebî tenkidâta girişecek değilim. Binaenaleyh yalnız fikrimi kısaca arz edeceğim. Katiyen Hamdullah Suphi Beyin isticaline iştirak edemem (biz ederiz sesleri). Bir kere bu marş milletin ruhundan doğma bir marş değildir. Besim Atalay Beyin hakkı vardır. Milletin ruhuna tercüman olacak bir marş olmalı (gürültüler).

Reis:

Kesmeyelim, böyle müzakere edemeyiz ki!..

Tunalı Hilmi Bey (devamla):

Bu o kadar müzakereye lâyıktır ki, siz takdir edemezsiniz.

Refik Şevket Bey (*Saruhan*/ Manisa):

Reis Bey, usul-ü müzakere hakkında söz isterim. Müsaade buyurur musunuz? Şiirler şairlerinin malıdır. Beğenirsek rey veririz, beğenmezsek rey vermeyiz. Herkesin muhterem şahsiyâtına tecavüz etmeyerek, kabul edelim veyahut etmeyelim, rica ederim.

Tunalı Hilmi Bey:

Gerek şu şiire ve gerek şu manzumelere karşı bir şey söyledim mi ki, böyle söylüyorsunuz? İsim zikretmedim iyi dinleyiniz, kulaklarınızı açınız. Arkadaşlar istirham ederim, bunu bir *encümen-i mahsûs* teşkil edelim, oraya havale edelim. Bu manzumelerin birini intihap

etsin. Asıl mesele buradadır. O *encümen-i mahsus*, intihap ettiği manzumenin sahibini çağırır. Der ki ona, şu mısraı terk ederseniz veya şu mealde tebdil ederseniz ve şu kelimenin bununla tebdili elzemdir. O zaman, o manzume daha parlak olur. Sahibi muvafakat ederse manzume daha iyi olur. İstirham ederim, bu noktaya dikkat buyurunuz. Arkadaşlar, manzumenin baştan başa iyi olmasını bütün samimiyetimle arzu ediyorum ve bu teklifte bulunuyorum (gürültüler). Müsaade buyurunuz, bana biri imzalı biri imzasız iki mektup geldi. Bu mektupta deniliyor ki, diğer verilmiş olan manzumeleri de okuyunuz. Onların içinde, intihap edilmiş olanlardan daha muvâfığı vardır (Handeler, *"Memiş Çavuş"* sesleri). Sahib-i mektup Garp ordusuna gitti, imzasıyla gösterebilirim. Arkadaşlar, tekrar ısrar ediyorum. Bir *encümen-i mahsus-u edebî* teşkil edilmelidir ve intihap onun reyine bırakılmalıdır (hayır sesleri, gürültüler).

Reis:

Efendim, müsaade buyurunuz. Trabzon mebusu Celâl Bey'in *İstiklâl Marşı* ile ilgili bir takriri var:

Takrirler!.. Takrirler!..

Riyaset-i Celîleye

Min gayri haddin karaladığım gayr-ı matbu *İstiklâl Marşı*'nın Meclis-i alî huzurunda kırâat olunmasını teklif eylerim.

Trabzon Mebusu Celâl

Reis:

Müsaade buyurunuz, rica ederim. Zannediyorum ki heyet-i celîlelerine dağıtılan manzumeler, müddet-i muayyene zarfında toplanıp da şimdi intihap edilenlerdir. Bunun müsabakaya ithali kabil midir? (hayır, hayır sesleri).

İhsan Bey (Osmaniye):

Şekil aramıyoruz, iyi ise dinleyelim (muvafık sesler).

Reis:

Efendim, müsaade buyurunuz. Tekrar ediyorum: Muayyen bir zaman zarfında marş müsabakası ilân edildi. Onlardan Maarif Vekâleti intihap etmiş, göndermiş. Şimdi bu gönderdiği marşlardan birinin intihâbını hey'et-i umumiyede kendisi takip ediyor

ve müzakere ediyoruz. Bu meyanda birisi bir marş gönderiyor. Bunu kabul ettikten sonra, yarın vaki olacak müracaatları da red edemeyeceğiz.

Refik Bey (Konya):

Nasıl red edeceksiniz? İlânihâye devam edecektir.

İhsan Bey (Osmaniye):

Marş lâzımdır. Hangisi güzel olursa o lâzımdır.

Reis:

Bu marşın okunmasını kabul buyuranlar lûtfen el kaldırsın (kabul edilmedi efendim).

Hamdi Namık Bey (İzmit):

Efendiler, millî bir marş yapmak ihtiyacı hasıl olmuş, Maarif Vekili şairleri müsabakaya davet etmiş, bir çok şiirler içerisinden bir kaç parça intihap ve tab edilmiş. Bendeniz anlamıyorum. Bu bir meclis-i millî işi midir, bir *encümen-i edebî* işi midir? (millet işidir sesleri). Millet işidir şüphesiz efendiler. Fakat malûmu âliniz, şiir meselesi bir sanat meselesidir. Eğer bunu tercih etmek hakkını biz deruhte ediyorsak, aramızda şiirle tevakkuf etmiş arkadaşlarımızdan bir *encümen-i edebî* teşkil edelim, onlar tetkik etsinler. Geçen gün bu maksatla söylediğim bir söz sû-i telâkkiye uğramıştır. Binaenaleyh, eğer bunun tetkiki için içimizden bir *encümen* teşkil etmeyecek olursak, o hak doğrudan doğruya Maarif Vekâleti'ne aittir. Noktai nazarını izah etsin, ya kabul edersiniz yahut kabul etmezsiniz. Bunun uzun uzadıya sürünmesine hacet yoktur (gürültüler).

Hüseyin Bey (Elâzığ):

Maarif Vekâletine ne kadar şiir verilmiş ise, yeniden bir encümene verilsin ve orada tetkik edilsin.

Hamdullah Suphi Bey:

Arkadaşlar, Refik Şevket Beyin sözünü tekrar ediyorum. Bu şiirler mevzu bahis olduğu vakit lüzumsuz yere, hatta arzumuz hilâfında şiirler yazmış olan arkadaşlarımız için böyle bir söz buradan çıkmamalıdır. Bâhusus ki arkadaşlar, "ısmarlama" sözü ve "halkın tercümanı olmaz" sözü yanlıştır. Çünkü halkın mümessilleri olan sizlerin huzurunda okunan şiirin, heyeti aliyyeniz üzerindeki azami tesirine bendeniz de şahit oldum. Eğer halkın tesirini anlamak için, kendi kalbimizden başka miyârınız varsa o başkadır. Eğer halkın tesirini kendimiz anlayacak olursak, halkın kalbini de anlamış oluruz. Şimdi arkadaşlar bendeniz diyeceğim ki, yeni bir *encümen-i edebîye* havale edersek bir faide mutasavver olabilir, eğer encümen kararını verip bitirecek ise!.. Fakat zannediyorum, Meclisinizin verdiği karar ve ısrar ettiği nokta, kendisi bu işi halletmektir.

O halde Encümen'den çıkıp yine heyetinize gelecektir, yine bu vaziyet hasıl olacaktır. O halde burada yedi tane şiir vardır. Riyaset bunları ayrı ayrı reye vazetsin. Hangisi tarafınızdan mazhar-ı takdir olursa onu kabul edersiniz (doğru sesleri).

Reis:

Efendim, müzakerenin kifayetine dair takrirler var. Müzakerenin kifayetini reye koyacağım. Müzakereyi kâfi görenler lûtfen el kaldırsın (kabul edildi). Kırşehir mebusu Yahya Galib Beyin bir takriri var:

Riyaset-i Celîleye

Muhittin beyin inşâd ettikleri marşın kürsüde, taraflarından okunmasını teklif eylerim.

12 Mart 1337/1921
Kırşehir Mebusu
Yahya Galib

Reis:

Kabul edenler lûtfen ellerini kaldırsın (kabul edilmedi).

Reis:

Efendim, Muş mebusu Abdülgani beyin bir takriri var:

Riyaset-i Celîleye

İstiklâl Marşı Maarif Vekâletince müsabakaya vaz'edilmiş ve intihabı Vekâlet-i mezbûreye ait bulunmuş olduğundan ve Meclis-i âli bir *Meclis-i edebî* olmadığından, intihabın dahi Maarif Vekâletine ait olduğunu arz ve teklif eylerim.

12 Mart 1337/1921
Muş mebusu
Abdülgani

Reis:

Kabul edenler lûtfen el kaldırsın (kabul edilmedi efendim).

Reis:

Efendim, Saruhan mebusu Avni Beyin takriri var:

Siyaseti Celîleye

İstiklâl Marşı vatanî bir parça olmakla beraber, her halde şâyân-ı teslimdir ki şiir, musıki, vatanî olması lâzım gelen bu marşın tetkiki, her halde bir ihtisas ve ehl-i hibre meselesidir. Binaenaleyh bu marşın tefrik ve kabulü için erbab-ı ihtisastan mürekkep bir encümene tevdiini ve bâdehû bestelenmesini teklif eylerim.

12 Mart 1337/1921
Saruhan/ Manisa mebusu Avni

Reis:

Efendim bu teklifi kabul edenler, lûtfen ellerini kaldırsın (kabul edilmedi). Şimdi efendim, müzakerenin kifayetine dair muhtelif takrirler var. Yahut her marşı heyet-i aliyenizin reyine koyalım.

Basri Bey (*Karesi*/ Balıkesir):

Reis Bey, bizim bir takririmiz vardır. Suat beyin de bir takriri var.

Reis:

Meclis-i âli reyini ne suretle izhar ederse, ondan sonra anlaşılacaktır.

Riyaseti Celîle'ye

Müzakerenin kifayetini ve *Mehmet Akif* Bey'in *İstiklâl Marşı*'nın kabulünü teklif ederim.

2 Mart 1337/1921
Kastamonu Mebusu
Doktor Suat

Riyaseti Celîle'ye

İstiklâl Marşı'nın şubelerce teşkil edilecek bir *encümen-i mahsus* tarafından tetkik ve tasdik olunmasını teklif ederim.

12 Mart 1337/1921
Bolu Mebusu
Tunalı Hilmi

Reis:

Bu takriri kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın (red olundu).

Riyaseti Celîle'ye

Şiirin besteye gelip gelmemesi meselesi vardır. Şuarâ ve bestekârlardan mürekkep bir encümen teşkilini teklif eylerim.

12 Mart 1337/1921
Ertuğrul/ Bursa Mebusu Necib

Reis:

Aynı mealde birçok takrirler vardır. Necip Bey'in takririni kabul edenler, lûtfen ellerini kaldırsın (reddedildi).

Riyaseti Celîle'ye

Bütün Meclisin ve halkın takdirâtını celbeden Mehmet Akif Beyefendinin şiirinin tercihan kabulünü teklif ederim.

12 Mart 1337/1921
Karesi/ Balıkesir Mebusu
Hasan Basri (Çantay)

Riyaseti Celîle'ye

Müzakerenin kifayetiyle, Mehmet Akif Bey'in marşının kabul edilmesini teklif eylerim.

12 Mart 1337/1921
Ankara Mebusu Şemseddin

Riyaseti Celîle'ye

İstiklal Marşları'nı matbû varakalarda, hepimiz ayrı ayrı tetkik ettiğimiz için encümene havalesine lüzum yoktur. Mehmet Akif beye ait olanının *Millî Marş* olarak kabulünü teklif ederim.

12 Mart 1337/1921
Ertuğrul/ Bursa Mebusu
Operatör Emin

Riyaseti Celîle'ye

Kâffe-i ervâh-ı İslâm üzerine kıraati heyecanlar tevlid edecek derecede icâzkâr olan büyük İslâm şairi Mehmet Akif Bey'in marşının takdiren kabulünü teklif eylerim.

12 Mart 1337
Bitlis Mebusu Yusuf Ziya

Riyaseti Celîle'ye

Öteden beri İslâm'ın ruh-nüvâz şairi Akif Bey'in *İstiklâl Marşı* her vech ile müreccah ve Meclis-i âlinin ruh-u mânevîsine evfak olmağla kabul edilmesini teklif ederim.

12 Mart 1337/1921
Isparta Mebusu İbrahim

"Hatıra-i zafer"
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

Riyaseti Celîle'ye

Mehmet Akif Bey tarafından inşâd edilen marşın kendisi tarafından kürsüde kıraat edilmesini teklif eylerim.

12 Mart 1337/1921
Kırşehir Mebusu
Yahya Galib

Müzakerelerin Sonu: İstiklâl Marşı'nın Kabulü

Reis:

Bu takrirlerin hepsi *Mehmet Akif* Beyin şiirinin kabulünü mutazammındır (reye sesleri). Müsaade buyurunuz, rica ederim müsaade buyurunuz efendiler.

Tunalı Hilmi Bey:

Reis Bey müsaade buyurursanız, *Mehmet Akif* Beyin marşının re'ye vaz'ından evvel, bendeniz ufacık bir rica edeceğim. Tebdil edilmesi ihtimali vardır.

Reis:

Müzakere bitmiştir efendim, rica ederim.

Salih Efendi (Erzurum):

Bendeniz bir şey arz edeceğim.

Reis:

Müzakere bitmiştir. Maarif Vekâletinin teklifi vardır. Her marşı ayrı ayrı reye koyunuz diye teklif etmişlerdir. Her marşın ayrı ayrı reye vaz'ını kabul buyuranlar, lûtfen el kaldırsın (kabul edilmedi). O halde bu takrirleri reye koyacağız. Hasan Basri Beyin takririni reye koyuyorum (Basri Beyin takriri tekrar okundu).

Reis:

Hasan Basri Bey'in takririni kabul buyuranlar, lûtfen el kaldırsın (kabul edildi efendim). (Gürültüler ve red sadaları).

Refik Şevket Bey (Saruhan/ Manisa):

Mehmet Akif Beyin şiirinin aleyhinde bulunanlar da ellerini kaldırsın ki, ona göre muhaliflerin miktarı anlaşılsın (muvafıktır, anlaşılsın sadaları).

Reis:

Bu takriri kabul edenler, yani *Mehmet Akif* Beyefendi tarafından yazılan marşın, *İstiklâl Marşı* olmak üzere tanınmasını kabul edenler lûtfen el kaldırsın (ekseriyet-i azîme ile kabul edildi).

Müfit Efendi (Kırşehir):

Reis Bey, yalnız bir şey arz edeceğim. Hamdullah Suphi Beyin bu marşı, bu kürsüden bir daha okumasını rica ediyorum (gürültüler)

Refik Bey (Konya):

Milletin ruhuna tercüman olan işbu *İstiklâl Marşı*'nın, ayakta okunmasını teklif ediyorum.

Reis Bey:

Müsaade buyurunuz efendim. Heyet-i muhtereme bu marşı kabul ettiğinden, tabii resmî bir *İstiklâl Marşı* olarak tanınmıştır. Binaenaleyh ayakta dinlememiz icap eder. Buyurunuz efendiler:

İstiklâl Marşı

Kahraman Ordumuza

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım çehreni ey nazlı *hilâl!*
Kahraman ırkıma bir gül... Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl;
Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış, şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim: Bendimi çiğner aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam taşarım.

Garb'ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma!.. Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş!.. Yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...
Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı!
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır atanı:
Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
Şühedâ fışkıracak toprağı sıksan, şühedâ!
Cânı, cânânı, bütün vârımı alsın da Hüdâ,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ.

Ruhumun senden, İlâhi, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâ-mahrem eli;
Bu ezanlar ki, şehâdetleri dinin temeli
Ebedî, yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder varsa taşım;
Her cerîhamdan, İlâhi, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır rûh-u mücerred gibi yerden na'şım!
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı *hilâl!*
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:
Hakkıdır hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan, milletimin istiklâl.

Mehmet Akif Ersoy

İstiklâl Marşı'nın onuncu kıtasının yer aldığı Yadigar-ı Misak-ı Millî
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

Hamdullah Suphi, Abdülhak Şinasi ile birlikteyken.
[Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi]

MAARİF VEKİLİ HAMDULLAH SUPHİ TANRIÖVER ANLATIYOR*

Bana *İstiklâl Marşı*'nın nasıl bir hava içinde doğduğunu sordunuz. Her ot, her çiçek, her ağaç ve her hayvan, bir iklim içinde doğar. Bunların şekilleri, renkleri ve kokuları üstünde, o iklimin tesiri, dünyanın bildiği bir hakikattir. Sanat eserlerinin de tıpkı bunlar gibi, muayyen bir iklim içinde doğduğunda kimse şüphe etmiyor.

1920 senesinde, nisan ayında, Ankara'da Büyük Millet Meclisi açıldığı vakit, Anadolu her taraftan kabarıp gelen, yabancı istilâ dalgaları ortasında kalmıştı. Ben Meclis'in o günkü halini tarif ederken, vaktiyle şöyle bir cümle kullandım: "Biz Millet Meclisi'nin sıraları üstünde denize döküldükten sonra bir kayaya tırmanan kazazedeler gibi toplanmıştık."

Devlet orduları tanzim edilmeden evvel, halk kuvvetleri Garbî Anadolu'da, Adana ovalarında, Urfa'da, Maraş'ta, Gaziantep'te silâha sarılarak istilâya karşı mücadeleye girdiler. Birinci Millet Meclisi seyredildiği vakit orada görülen tenevvü derhal dikkate çarpardı. Hocalar, şeyhler, Bektaşi ve Mevlevi tarikatı mensupları, eski mektep hocaları, zabitler saymakta devama lüzum yok, Şark'tan gelen uzun sakallı ve heybetli ağalar ve birçok serhat çocukları... Mebus intihap edilenlerden bir kısmı davete icabet etmemişti. Ankara'ya gelenler iradesi olan, cesareti olan, yeni bir boğuşmanın getireceği cins cins tehlikelerden korkmayan kimselerdi.

Anadolu'da ilk zaferi bize Karabekir Kâzım Paşa verdi. Sarıkamış, Kars ve Gümrü'yü aldıktan sonra halk, zaferin bizim için hâlâ mümkün olduğunu idrak etti. Bu zaferde ilk ışığı gördü ve istiklâl için ilk müjdeyi aldı. Ben bu haberi Antalya Belediyesi önünde toplanan halka verdiğim gün ne duyuyordum size ta-

* Hamdullah Suphi Tanrıöver, *Kızılelma*, 26 aralık 1947, nr. 9, s.

rif edemem. Başkumandanlık Kanunu müzakere edilirken ben Sandıklı civarında rasgeldiğim bir kuvvetten Millet Meclisi'nde vecdiyle bahsettim.

Bu kuvvetin başında Refet Paşa vardı. Biten Birinci Cihan Harbi'nin sayısız cephelerinde yani mezbahalarda tükettiği Türk kuvvetleri bana ilk defa olarak Sandıklı civarında onun kumandası altında tekrar göründü. Refet Paşa, Demirci Mehmet Efe, Çerkez Ethem ve Yunan ordusuyla muzaffer çarpışmalardan sonra Sakarya Millî Müdafaa Vekâletini üzerine almış ve orta Anadolu'yu gece gündüz devam eden bir akın halinde cepheye sevk etmeye başlamıştı.

Arada Birinci ve İkinci İnönü zaferini idrak ettik. Fakat Meclis açılmadan evvel, düşmanın işgali altına girmiş, toprakları kurtarmak için başladığımız mücadelede talih bize müsait görünmüyordu. Çünkü Yunan orduları Akhisar, Manisa'yı, Bursa'yı aldıktan sonra Eskişehir'i, Kütahya'yı ve Afyon'u da aldılar, orta yaylaya doğru ilerlemeye başladılar. Elimizde maddî ve manevî ne kadar kuvvet varsa ya bunları toplayacak, düşman karşısına çıkacak ve onunla son bir hesaplaşma imkânını arayacaktık. Yahut her şey kaybolacaktı.

Millet Meclisi telkine, irşada ehemmiyet vermek lüzumunu anlıyordu. 1336/1921 senesi Mayıs ayında, Şair Mehmet Akif Bey'i ve beni Konya camilerinde vaize memur etmişti.

Haziranın ilk haftasında ben Konya'ya hareket ettim. Bundan on gün sonra da Mehmet Akif Bey geldi. Antalya'da Paşa Camiinde, Uluborlu'da yeni camide, millî mücadele lehine yaptığım telkinlerden sonra Konya halkına hitap eden bu üçüncü mevzien idi. Bu şehir orada daha evvel çıkan ihtilâllerle millî mücadeleye karşı bir vaziyet almış hissini veriyordu. İtiraf edeyim ki merkez yani Ankara irşada istihkak ettiği ehemmiyeti vermekte gecikmişti.

Tafsilât üzerinde durmak istemem, fakat yalnız kuvvetli bir delil olduğu için şu noktayı zikredeyim, her ikimizin Ankara'ya avdetimizden bir ay kadar sonra, Konya'dan bir heyet geldi ve Çorum mebusu Dursun Bey'le beraber, Dâhiliye Vekili Ata Bey'i ziyaret etti. Ve bu Vekile onun bana kelime kelime tekrar ettiği şu sözleri söyledi:

— Eğer Millet Meclisi hakikî vaziyeti anlatmak için bize gönderdiği mebusları daha evvel yollamış olsaydı, orada ne isyan çıkar, ne isyanı bastırmak için asker sevkine lüzum kalırdı.

Diğer taraftan düşman ordularının istilâsı, yer yer baş gösteren dahilî isyanlar, İstanbul hükümetinin aleyhimize harekete geçirdiği kuvayı inzibatiye her gün vahameti arttırıyor, diğer taraftan Millet Meclisi çıkardığı kanunlar ve hazırladığı ordularla tehlikeyi yenmeye ve kurtuluşu temin etmeye çalışıyordu. Bu arada bir tedbir olarak acaba halka, bu kurtuluş mücadelesinin heyecanının verecek bir şiirin, yardımına el uzatmak doğru olmaz mıydı?

Ben Maarif Vekâletinde memleket şairlerine müracaat ederek, bir İstiklâl Marşı yazmalarını rica ettim. Vekâlete yedi yüz şiir geldi. Mehmet Akif Bey, kazanacak şaire nakdi bir mükâfat vaat edildiği için bu müsabakaya iştirak etmemişti. Ben ona şahsen ayrıca müracaat ettim ve bize millî bir marş temin edecek şairin bir para cazibesine kapılmaktan çok uzak olduğunda kimsenin tereddüt etmeyeceğini kendisine temin ettim. O da bildiğiniz marşı yazarak bize gönderdi.

Bu marş Anadolu mücadelesinin mühim bir sahifesidir. Ben neticeyi Millet Meclisi'ne arz ettiğim gün, birçok müzakereler oldu, ismini size söylemek istemediğim bir hatip "Şiirin, hakikatleri söylemeye tahsis edilmiş olan Millet Meclisi kürsüsünde yer bulamayacağını" iddia etti. Fakat bastırıp mebuslara tevzi ettiğim şiirler arasında Mehmet Akif'in yazdığı, ezici bir ekseriyetin tasvibini kazanmıştı. Balıkesir Mebusu Beşir Bey onu kürsüye çıkarak okumamı teklif etti.

Hayatımda nadir duyduğum bir heyecanla Mehmet Akif'in şiirini okudum. Onu ezici bir ekseriyet ayakta dinledi, zaten o kendi gönlünde bu şiirin lehine kararını vermişti. Bu şiirin nasıl alkışlandığını size tarif etmem müşküldür.

Bundan sonra eski Ulaştırma Bakanımız General Ali Fuat'ın babası, İsmail Fazıl Paşa, şiirin bir defa daha hatiplerin durduğu yerden değil, Meclis reisinin bulunduğu yerden okumasını teklif etti. Onu riyaset mevkiinden tekrar okudum.

Atatürk, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde ders dinlerken.
[Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi]

BU MARŞ BİZİM İNKILÂBIMIZI ANLATIR*

Mustafa Kemal Atatürk

Bu marş bizim inkılâbımızı anlatır, inkılâbımızın ruhunu anlatır. Bunu ne unutmak ne de unutturmak lâzımdır. *İstiklâl Marşı*'nda, istiklâl davamızı anlatması bakımından büyük bir manası olan mısralar vardır. Benim en beğendiğim yeri de burasıdır:

Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet
Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl

Benim, bu milletten asla unutmamasını istediğim mısralar işte bunlardır. Hürriyet ve istiklal aşkı bu milletin ruhudur. Tarihe bakın, bütün milletlerin bir esaret ve hürriyetsizlik devri geçirdikleri bir hakikattir. Dünya tarihinde fasılasız hürriyet ve istiklâlini muhafaza ve müdafaa etmiş bir millet vardır; Türkler, *İstiklâl Marşı*'nın bu pasajını oluştururlar.

Asırlar boyunca söylenmeli ve bütün yar ve ağyar anlamalıdır ki Türk'ün Mete hikâyesinde olduğu gibi her şeyi, hatta en mahrem hisleri bile tehlikeye girebilir, fakat hürriyeti asla!

Bu pasajı her vakit tekrar ettirmek bunun için lâzımdır. Bu demektir ki efendiler Türk'ün hürriyetine dokunulamaz.

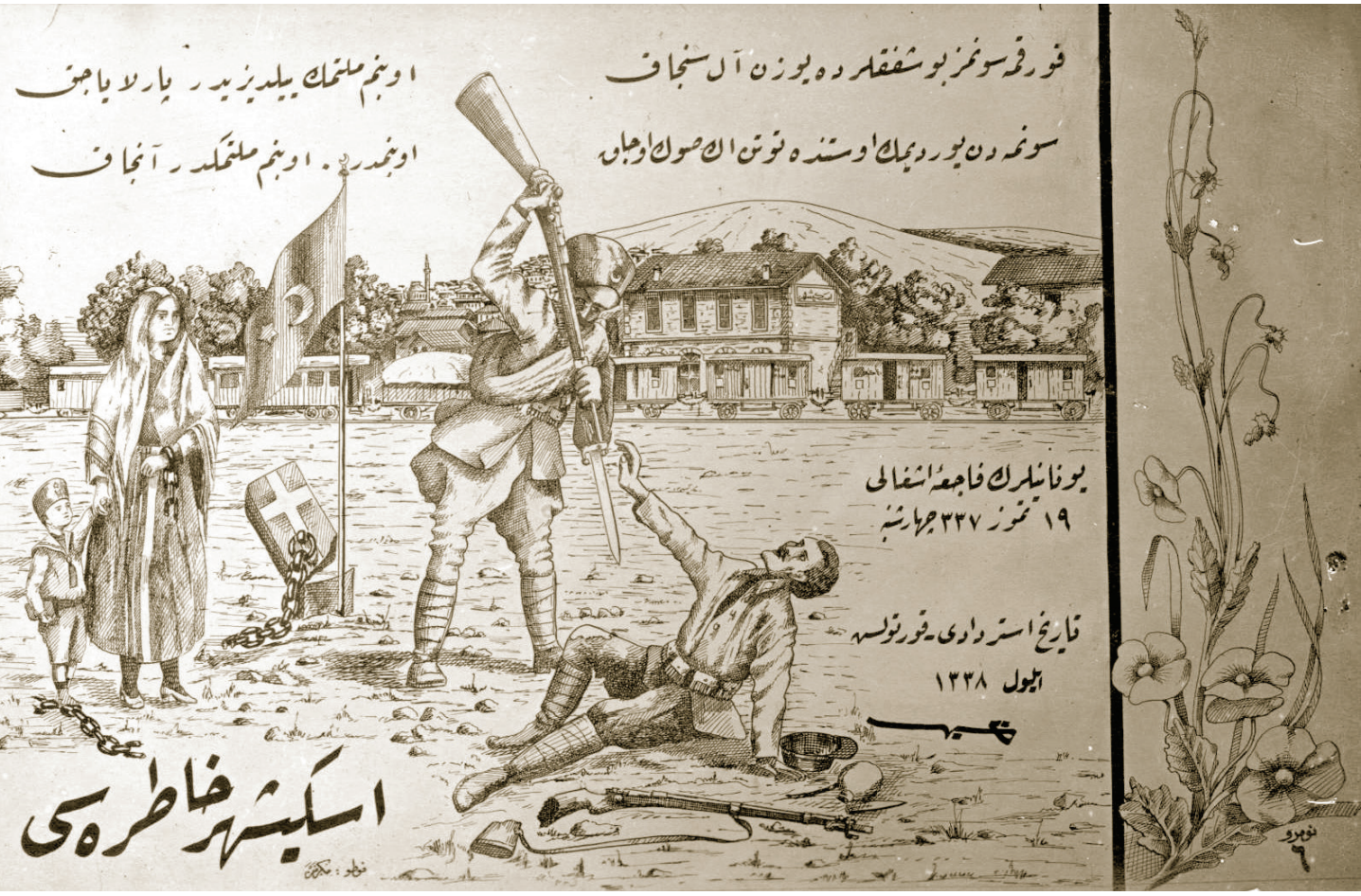
---

* Mehmet Çetin, *İstiklâl Marşı* ve *Mehmet Akif,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2003, s. 5

Atatürk'ün muhtelif zamanlarda yaptığı *İstiklâl Marşı* ile ilgili konuşmalarını bir araya getiren Mehmet Çetin (1956 Kilis-25 kasım 2020) *TBMM'de İstiklâl Marşı ve Mehmet Akif* (2002, M. Cemal Çifçigüzeli ile), *Mehmet Akif Albümü* (2002, M. Cemal Çifçigüzeli ile), *İstiklâl Marşı* ve *Mehmet Akif* (2004, M. Cemal Çifçigüzeli ile), *100. Yılında Necip Fazıl* adlı çalışmaları ile tanınıyor. Aynı zamanda şair olduğunu bildiğimiz Mehmet Çetin bunları hiçbir yerde yayınlamadı. *Kaf Dağına Bakan Ayna* (2021) adıyla bir araya getirilen şiirleri, vefatından sonra Bayram Bilge Tokel tarafından yayına hazırlandı.

YARIŞMADA ÖNE ÇIKAN

DİĞER MARŞ GÜFTELERİ

İstiklâl Marşı'nın birinci kıtasının yer aldığı Eskişehir Hatırası:

"Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak."

[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

EY BENİM ŞANLI MİLLETİM

Altı bin yıl efendilik yaptın,
Kahraman Türk idi cihanda adın.
Bir ateşten siperdin İslâm'a,
Sönmeyen bir güneş gibi yaşadın.

Ey büyük, ünlü milletim ileri!
Hasmına çiğnetme, koş bu şanlı yeri!
Düşmanın bir cihansa dostun Hak*
Hakkın elbet de müstakil yaşamak.

Atıl ez, vur senindir *istiklâl***
Ebedî parlasın şu al bayrak!..
Ey benim şanlı milletim ileri,
Ele çiğnetme, koş bu ülkeleri!..

23 kanunusani 1337/ ocak 1921
Muhittin Baha***

* *İstiklâl Marşı* yarışmasına katılan ve yazdığı güfteyi (M.) rumuzu ile gönderen kişi, marşını yazdığı sırada Bursa milletvekilliği yapmakta olan Muhittin Baha (Pars) beydir. Yarışmaya (M) rumuzu ile iştirak ettiğini, *İstiklâl Marşı* müzakereleri sırasında yaptığı bir konuşma ile kendisi açıklamaktadır. Gene aynı konuşmasında, Kemalettin Kamu'da olduğu gibi, o da yarışmadan çekildiğini bildirmektedir. Muhittin Baha beyin güftesi altında, şöyle iki not da bulunmaktadır. Onları aynen muhafaza ediyoruz.

** Manzume sahibinin notu: Yahut: Düşmanın bir cihansa dostun Hak.

*** Manzume sahibinin notu: Yahut: Yürü vur, ez, senindir istiklâl.

Hüseyin Suat Bey.
[Nevsal-i Milli]

TÜRK'ÜN EVVELCE BÜYÜK BİR PEDERİ

Türk'ün evvelce büyük bir pederi
Çekti sancağa *Hilâl*-i seheri
Kanımızla boyadık bahr ü beri
Böyle aldık bu güzel ülkeleri.

İleri, arş ileri, arş ileri
Geri kalsın vatanın kahbeleri.

Seni ihyâ için, ey nâmı büyük
Vatanım, uğruna öldük öldük!..
Ne büyük kaldı bu yolda, ne küçük
Siper oldu sana dağlar gibi Türk.

Yürü, ey milletin efrâdı yürü
Ak süt emmiş vatan evlâdı yürü.

Vatan evlâdını kurban edeli,
Milletin hür yaşamaktır emeli
Veremez kimseye bir *Çamlıbel*'i
Bağlanır mı acaba Türk'ün eli?

İleri, arş ileri, arş ileri
Çiğnenir çünkü kalan yolda geri.

Hüseyin Suat*

* Hüseyin Suat (1867-21 mart 1947), *Serveti Fünun* akımı yazarlarından ve Cumhuriyet döneminin önde gelen muhaliflerinden Hüseyin Cahit Yalçın'ın ağabeyidir. Cenap Şahabettin ve Tevfik Fikret tesiri altında yazdığı şiirleri ile tanınır. Şiirlerini *Lâne-i Melâl* (1910) adlı bir kitapta topladı. Yarışmaya katıldığı sırada, Anadolu illerinde doktor olarak vazife yapıyordu.

İstiklâl Marşı'nın ikinci kıtasının yer aldığı Edirne Hatırası:

Çatma, kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül… ne bu şiddet bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl,
Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl.

[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

İSTİKLÂL TÜRKÜSÜ

Millet aşkı, din aşkı, vatan aşkı uyansın
Yurduma göz dikenler al kanlara boyansın,
Ya ben ya onlar diyen, silâhına dayansın!

Türk oğludur bu millet
Türk'ündür bu memleket
Türk oğludur bu millet,
Türk'ündür bu memleket!

Düşman gözü tutamaz, yanar dağlar başını
Bağrımızda saklarız vatanın her taşını
Yurdumuza yan bakan, döker gözün yaşını!

Türk oğludur bu millet,
Türk'ündür bu memleket
Türk oğludur bu millet,
Türk'ündür bu memleket!

Can veririz, her zaman hürriyetin yoluna
Ya gazi ya şehitlik, ne devlettir kuluna?
Ata emanet etmiş namusunu oğluna
Bize Türk oğlu derler, hep bizimdir bu yerler.

Türk oğludur bu millet,
Türk'ündür bu memleket
Türk oğludur bu millet,
Türk'ündür bu memleket!

A. S*

* *İstiklâl Marşı* yarışmasına (A.S.) rumuzu ile katılan şairin kim olduğu hususunda her hangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. Buna rağmen yarışmada ilk altı şiir arasına girmesi ve diğer şiirlerle birlikte Hasan Basri Çantay tarafından tesbiti, onu değerli bir belge seviyesine yükseltmekten geri kalmıyor.

İstiklâl Marşı'nın üçüncü kıtasının yer aldığı Kütahya Hatırası:

"Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim; bendimi çiğner, aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım."

[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

İSTİKLÂL MARŞI

Göz yaşına veda et,
Ey güzel Anadolu!
Hakkını korur elbet,
Türk'ün bükülmez kolu.

Cenk ederiz genç, koca
Bugün değil yarın da
Yâdımız ağladıkça
İzmir ezanlarında.

Hak yolunda kan olur,
Dünyalara taşarız
Ya şerefle vurulur,
Ya efendi yaşarız.

Her gün yeni bir hile
Arkasında satıldık;
Her gün yeni bir dille
Yurdumuzdan atıldık.

Yeter, ey *Kâbe*'mizi
Elimizden alanlar,
Alıkoyamaz bizi
Yolumuzdan yalanlar.

Biz bu yolda sel olur
Dünyalara taşarız
Ya şerefle vurulur,
Ya efendi yaşarız.

Hangi alçak el alır,
El zinciri boynuna?
Kim Yunan'ı bırakır,
Türk kızının koynuna?

Biz ki Türk'üz, muhakkak
Her milletten uluyuz,
Yer yüzünde biz ancak
Yurdumuzun kuluyuz.

Yurt yolunda kan olur
Dünyalara taşarız;
Ya şerefle vurulur
Ya efendi yaşarız.

Matbuat Müdüriyet-i Umûmiyesi
Muharrirlerinden Kemalettin Kamu

EY MÜSLÜMAN, EY TÜRK OĞLU

Ey Müslüman, ey Türk oğlu
Açıldı *istiklâl* yolu,
Benim bu son günlerimdir
Diyor bize Anadolu.

Çek sancağı Türk ordusu,
Olmaz Türk'ün can korkusu,
Esarete dayanır mı?
Türk vatanı, Türk namusu?

Bu son savaş bize farzdır,
Fırsatımız gayet azdır;
Muzaffer ol da ey millet
Altın ile tarih yazdır.

Birleşelim özümüzden,
Dönmeyelim sözümüzden,
Hem silelim bu lekeyi,
Tarihteki yüzümüzden.

İskender Hâki*
Merzifon
İdâdisi Hat muallimi

* *İstiklâl Marşı* yarışmasında, Mehmet Akif'in şiiri dışında ilk altıya giren eserlerden biri olan *"Ey Müslüman Ey Türk oğlu"* parçasını yazan İskender Hâki hakkında fazla bir bilgimiz bulunmamaktadır. Tek bilgimiz, ismi altına kaydettiği kısa nottur. Bunlar da, yarışmaya katıldığı sırada Merzifon'da bulunduğu, Merzifon Lisesinde hat hocalığı yaptığı şeklindedir.

İstiklâl Marşı'nın dördüncü kıtasının yer aldığı Uşak Hatırası:

Garb'ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir îmânı boğar,
"Medeniyet!" dediğin tek dişi kalmış canavar?

[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

YILLARCA ALTI CEPHEDE

Yıllarca altı cephede ateşle kanlara,
Türk'ün *Hilâl* ü dinine düşman olanlara,
Ceddin o Yıldırım gibi, saldın zaman zaman,
Yüksek başın eğilmedi bir an cihanlara

Ey kahramanlar ordusu, ey yıldırım – şitâb!*
Göster cihân-ı *Mağrib*'e bir kanlı inkılâb!

Ey mâzi-i havârıkı bin destan olan;
Garp'ın zalâm-ı zulmüne yüz yıl kılınç salan**
Arslan yürekli ordu; demir giy, silâh kuşan!
Zira hududu kapladı ateşle kan, duman.

Ey kahramanlar ordusu; ey yıldırım - şitâb.
Göster cihân-ı *Mağrib*'e bir şanlı inkılâb!

Arslan mücâhit ordusu, ey harîs-i salâh
Destinde seyf-i Hak gibi pek şanlı bir silâh.
Açtın semâ-yı millete pür-nûr bir sabah.
Âti bizim, bizim artık vatan, zafer, felâh.

Ey kahramanlar ordusu; ey yıldırım - şitâb,
Göster cihân-ı Mağrib'e bir şanlı inkılâb!

Mehmed Muhsin***

* Ey kahramanlar ordusu, ey berk-i pür-şitab.

** Baş eğmeyen cihanlara yüzyıl kılınç salan

*** *İstiklâl Marşı* yarışmasına katılan ve ilk altılık dereceye giren eserlerden bir diğeri. Mehmet Muhsin Bey, yazdığı güftenin iki mısrası için, alternatif mısra örnekleri de da sunuyor. Onları şiirinin altında iki dipnot halinde verdiği görülüyor:

Adnan Adıvar eşi Halide Edip'le.
[Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi]

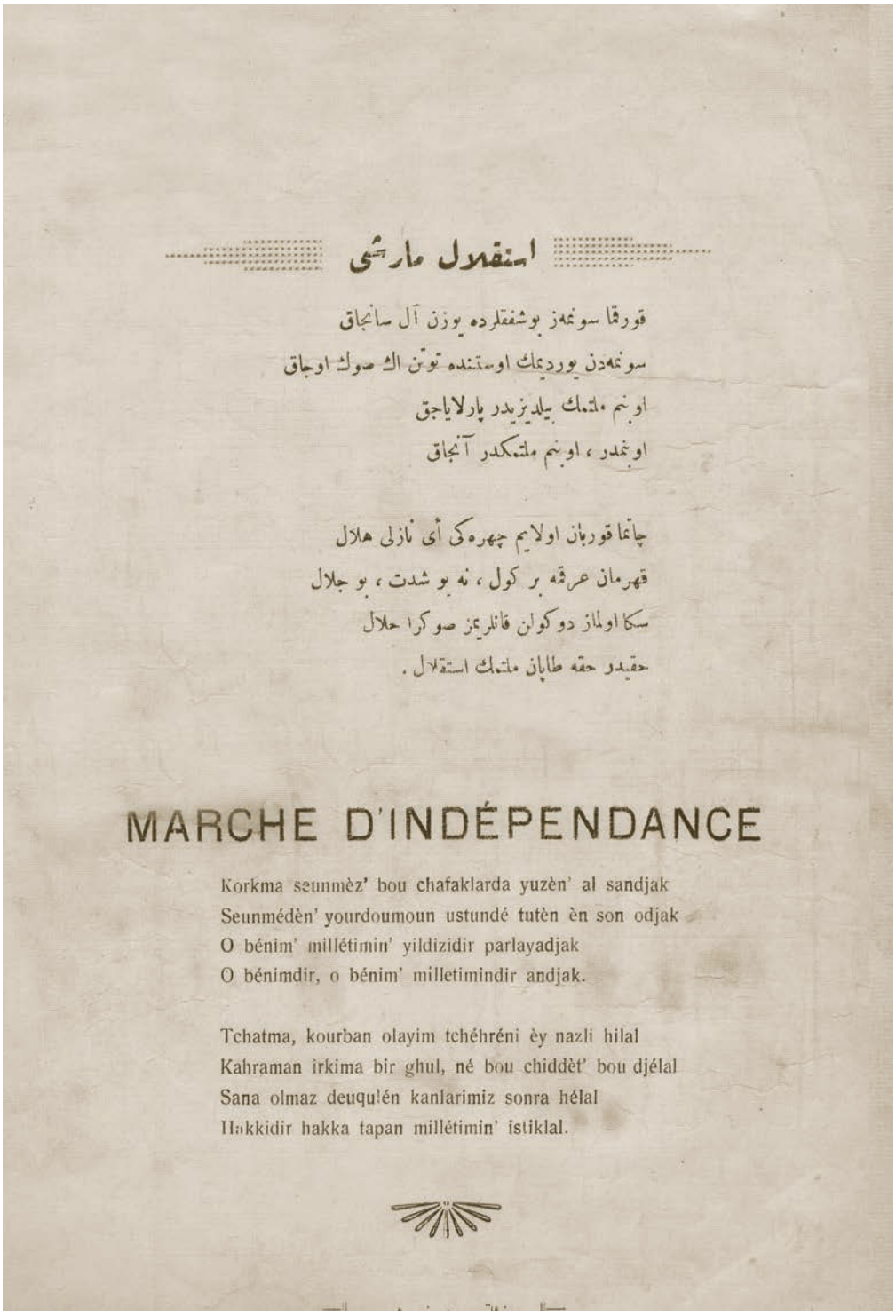
İSTİKLÂL MARŞI'NIN BESTELENMESİ [BMM'den İcra Vekilleri Heyet-i Riyaset-i Celilesine]*

İcrâ Vekîlleri Heyeti Riyâset-i Celîlesi'ne,

Heyet-i Umumiyece 12 mart 1337/12 mart 1921 tarihli altıncı içtimada ekseriyet-i azîme ile kabul edilmiş *İstiklâl Marşı*'nın suret-i musaddakası leffen irsal kılındı. Bestesi için muamele-i muktezîyesinin ifası Maarif Vekâletine yazılmıştır efendim.

Büyük Millet Meclisi Reis-i Sânîsi
Dr. Abdülhak Adnan (Adıvar)

* BCA, 30.18.1.1/3.23.8-4, 13 mart 1921

استقلال مارشی

قورقما سونمەز بوشفقلرده یوزن آل سانجاق
سونمەدن یوردیمك اوستنده توتن الك صوك اوجاق
اوبنم ملتمك بیلدیزیدر پارلایاجق
اوبنمدر ، اوبنم ملتمکدر آنجاق

چاتما قوربان اولایم چهره کی أی نازلی هلال
قهرمان عرقمه بر کول ، نه بو شدت ، بو جلال
سکا اولماز دوکولن قانلریمز صوکرا حلال
حقیدر حقه طاپان ملتمك استقلال .

MARCHE D'INDÉPENDANCE

Korkma seunmèz' bou chafaklarda yuzèn' al sandjak
Seunmédèn' yourdoumoun ustundé tutèn èn son odjak
O bénim' millétimin' yildizidir parlayadjak
O bénimdir, o bénim' milletimindir andjak.

Tchatma, kourban olayim tchéhréni èy nazli hilal
Kahraman irkima bir ghul, né bou chiddèt' bou djélal
Sana olmaz deuqulén kanlarimiz sonra hélal
Hakkidir hakka tapan millétimin' istiklal.

Osman Zeki Üngör'ün bestelediği İstiklâl Marşı.
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

İSTİKLÂL MARŞI'NIN BESTELENMESİ [İcra Vekilleri Heyet-i Riyasetinden Bütün Bakanlıklara]*

Bilumûm Vekâletlere,

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 12 mart 1337/12 mart 1921 tarihli altıncı içtima-ı umumisinde ekseriyet-i azime ile kabul edildiği ve bestesi için muamele-i mukteziyesi'nin ifası Maarif Vekalet-i Celilesi'ne yazıldığı, meclis-i müşarünileyhe Riyaset-i Celilesi'nin 13 mart 1337 tarih ve Zabıt Kalemi 37/79 numaralı tezkeresinde iş'ar buyurulan *İstiklâl Marşı*'nın suret-i musaddakası rabten irsal kılınmıştır efendim.

Bilumûm vekâletlere yazılmışdır.

İcra Vekilleri Heyet-i Reisi
ve Müdafaa-i Milliye Vekili
Mustafa Fevzi (Çakmak)

* BCA, 30.18.1.1/3.23.8-10, 15 mart 1921

TEBERRU*
[Akif, İstiklâl Marşı Ödülü'nü Kadın ve Çocuklara Bağışlıyor]

Burdur mebusu, şair-i muhterem *Mehmet Akif* Beyefendinin Büyük Millet Meclisinde kabul edilen *İstiklâl Marşı* için beş yüz lira mükâfat-ı nakdiyeyi müşârünialeyh, fakir İslâm kadın ve çocuklarına iş öğreterek, sefaletlerine nihayet vermek emeliyle teşekkül eden *Dârü'l-Mesâi* menfaatine hediye eylemiştir.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 17 mart 1921, nr. 135, s. 2

ERZURUM MEKTUPLARI*

Hüseyin Hüsnü

Öteden beri muhterem *Sebilürreşat*'ın karilerinden bulunuyorum. Bütün müslümanların büyük bir itimat ve teveccühüne mazhar olan bu ceride-i mübârekeyi okumak en büyük zevkimdir. Hele üstadın Nasrullah kürsüsündeki hitabesi beni mest etti. Tekrar tekrar okudum.

Her defasında ayrı hazz-ı ruhâni duydum. O, ne tasvîr-i mûcez! O, ne müthiş hitâbe! Heyet-i mecmûası dinî, fennî, siyasî, edebî, ictimaî, İslâm-şümûl bir şelâle-i elektrikiyye!

Cihan-ı İslâm'ı baştan başa sarsmaya kâfi bir mev'iza! Mazi, hâl ve istikbâlin mirât-ı inıkâsı; masum ve mazlum müslüman milletlerin fermân-ı istihlâsı!

Efsûs ki buraya gelen nüshalar pek mahdut. Müslümanların ruhları üzerinde büyük bir tesir ve nüfuzu haiz olan bu kıymettar mecmua kucak kucak buralara gelmeli. Burası mühim bir merkez-i İslâm'dır. Erzurum Şark'ın, İslâm âleminin kapısıdır. Mukaddes gayeleri; ulvî, dinî fikirleri aktâr-ı İslâm'a neşir için en müsait nokta burasıdır. Böyle iken buraya ne mikdâr-ı kâfi mecmuanız geliyor, ne de diğer gazeteler. Burada haftada bir defa *Albayrak* namıyla küçük bir gazete çıkıyor ki buranın ihtiyacına bile kafi

* *Sebilürreşat,* 21 mart 1337/21 mart 1921, c.19, nr. 472, s. 36-38

*Milli Mücadele yılları*nda *Sebilürreşat*'ın oynadığı tarihî role ışık tutan bir mektup... Nitekim buna benzer sayısız mektuplar da yer almaktadır *Sebilürreşat*'ta. Balıkesir ve Maraş cephelerinden gelen acılı mektuplar bu arada zikredilebilir. Doğuda Rus ve Ermeni işgallerine maruz kalan Erzurum'un hali pürmelâlini bu kadar canlı anlatan bir metin okuduğumuzu tahmin etmiyoruz. Bu arada mektubu yazan Hüseyin Hüsnü gibi bir kalemi tanımak da büyük bir mutluluk. *Meslek-i Temsilcilik* yanı oldukça ağır basan Hüseyin Hüsnü'nün, günümüz İslâmcılarına göre ne kadar farklı düşündüğü de ortada. İşte o yıllarda *Sebilürreşat,* Anadolu, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu'da böyle derin kanallar oluşturmuş bir yayın organı idi.

gelmiyor. Bilmem niçin biz matbuatı lâyık olduğu ehemmiyetle nazarı dikkate almıyoruz.

Maatteessüf biz şarka bir şey gönderemiyoruz, bir şey nefh edemiyoruz. Şark lisanlarıyla yazılmış birçok eserler, gazeteler, yük yük İslâm âlemine sevk olunmalıdır. Gayemizin kutsiyetini herkese anlatmak vazifemizdir. Fakat, ne kadar esef edilse yeri vardır, bu gayeyi temine hâdim olan vasıtalar bu vazifeyi lâyıkıyla nazar-ı itinaya almıyorlar. Ne propaganda teşkilâtı, ne de postaların intizamı bunu temine kâfi gelmiyor. Rica ederim bu meseleyi kemâl-i ehemmiyetle nazar-ı dikkate alınız ve Şark'ı, büyük İslâm âlemini düşününüz. Anadolu ile Şark arasında müteaddit propaganda kanalları açılmak, bugünün en mühim ve en müstacel meselesidir.

Biz muallimler sınıfına da bu hususta mühim vazifeler terettüp ediyor. Muallimler ne güzel propaganda amilleri olabilirler, fakat elimiz böğrümüzde. Ne yapacağımızı, ne yolda çalışacağımızı bilmiyoruz. Bütün fikrî ve dinî cereyanlar merkezden tebean etmeli; bu enhâr-ı fikriye ve diniye Şark'ın, İslâm âleminin her tarafına taşa taşa akmalı. İhtiyaç şedîddir. Teşkilat bu ihtiyacı tatmin edecek bir hâlde olmak iktiza eder. Buraya gelen birkaç *Sebilürreşat* nüshası, elden ele geze geze okunamayacak bir hâle geliyor, parçaları da toplanıp Kars'a gönderiliyor. Rica ederim, bu taraflara fazlaca ehemmiyet veriniz. Ne kadar mümkünse o kadar çok nüsha gönderiniz. Hatta kabil ise sevgili *Sebilürreşat*'ımızın mühim makalelerini Arabî ve Farisî lisanlarına tercüme ederek İslâm âlemine gönderseniz ne kadar iyi olur. Ezcümle üstadın Nasrullah kürsüsündeki mühim mevizasını müteaddit lisanlara tercüme ederek bütün İslâm âlemine sevk etmek en mühim bir farîzadır. Ümit ederim, bu hususta rica ve temennilerim nazar-ı ehemmiyetten dûr tutulmaz. Ben inşallah kendime düşen vazifeyi elimden geldiği kadar ifaya çalışacağım. Gerek buranın ahvaline, gerek Şark âlemine dair istihsal edebileceğim malûmatı toplayıp sevgili *Sebil*'imize göndereceğim. Bu ilk mektubumda biraz Erzurum ahvalinden bahsetmek isterim. Güzel memleketimizi iyi tanımak ve tanıtmak bütün mütefekkirler için bir vazife-i esâsiyyedir.

Erzurum'dan Hazin Manzaralar

Erzurum, Palandöken dağlarıyla Kop dağlarının arasına sıkışmış on kilometre arzında bir ova kenarında, Palandöken dağlarının eteğinde sath-ı bahrdan takriben üç bin metreye karîb bir irtifada, şimale nâzır hafif meyilli bir sath-ı mâil üzerinde, cümû-

Ahmet Halit Yaşaroğlu'nun
Şahsi Kütüphanesi

اخطارات

آدرس تبدیلنده آیریجه بش غروش کوندرلیدر

مکتوبلرك امتیازی واضح واوتوناطق اولمی و آبونه نمره نومروسی محتوی بولونمسی لازمدر .

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه ده یازلمسی رجا اولنور .

یازه کوندرلدیکی زمان نمره داثر اولدیغی واضحاً بیلدیرلمسی رجا اولنور .

ابونه شرائطی

هر بر ایچون سنه لکی (۲۵۰) آلتی آیلغی (۱۳۰) غروشدر

نسخه سی ۵ غروش، سنه لکی ۵۲ نسخه در

ادارهخانه
آغره ده حریت اوتلی قارشوسنده

اخطارات
آبونه بدلی پشیندر

مسلکموزاقی آثار مهمهٔ لسانیه قبول اولنور . درج آیلهین یازیلر اعاده اولنماز

الرشاد

۱۳۳۰ ، ۱۰ سر

دینی ، علمی ، ادبی ، فلسفی هفته لق مجموعهٔ اسلامیه در .

باش محرر
محمد عاکف

صاحب ومدیر مسؤل
اشرف ادیب

واللهیهدی من یشاء الی صراط مستقیم

اتبعون اهدکم سبیل الرشاد

عدد ٤٧٢ | ۱۱ رجب ۱۳۳۹ | پازارایرتسی | ۲۱ مارت ۱۳۳۷ | ۱۹ جلد

بسم الله الرحمن الرحیم

« ومن یقنط من رحمته الا الضالون » ـ ضلاله دوشمکدن باشقه کیم ناکهانك رحمتدن امیدینی کسه بیلیر ؟ »

لکن ، هانی ، برنجه می یوق سنده امیدك ؟
« ألمش ! » می دیدك ؟ . . آه اونی اولدورملی میدك ؟
حقك ازلی خبری یوغولاردی ، آظلم ،
قدرالك آرتیق ، کورمه حکسین که ، نه ظلم !
اولسه یه رورم ، دیرسك ، امین اول که یوروینز ؟
بیلدیرجه باقه سك براوفاق لمعه کورونمز ؟
بینکده اوغ لم طورور امواجی لیالك ؟
کردابه اورور آلتی قوشدیغه ، خیالك .
خسران صاوار آفاقکی ، پیرتوب کچه مزسین ؟
آرقه کده می ، قارشیکده می ساحل ، سچه مزسین .
ای بد قلان یولجیسی بلدای حیاتك !
کوکلرده دکل ، برده دکل ، سنده نجاتك :
أولمش دیدیکك روحی آولندیریورده ،
برپارچه اچیلسین شو محیطلکده کی پرده .
، پارچه آچیلسین دییورم ، جونکه یوقالدك ؟
نومید اولهرق، هر ازلدن طونه قالدك .
ای حقه طاپار کن شاهیران قلب موحد !
برسینه اماسز یاشار آنجق ، اوده : ماحد .
برلشمه می قابلمی یا ایمان ایله یأسك ؟
حاشا ! یونك امکانی یوق ، البته بیلیرسین .
اویله یه کجون بوینکی بوکش طوروبورسین ؟

هیچ مرحمتك یوقیدر اولادیکه اولسون ؟
طوغدق . . « باشامق یوق سزه ! » دیرلردی بشیکدن ،
دنیایی مزارلق بیلهرك اینمك اشیکدن !
تلقین حیات ایتمدی اصلا بزه برسس . .
بوردك ازلی یاسچیسی باغوش کبی هرکس ،
یأسك بولانیق روحی زرق ایتمیه باقدی . .
ملعون اثنی برنسلی اوبوشدردی براقدی .
« دولت باقه حق ! » ، چیغلیغی بیتنده اوتوره ،
ملتده بقا حسی ازیلمزمی که ؟ نوره !
« دولت باقه حق ! » .. ایشته بواولدوردی شبابی ..
کیت یوقلاده باق ، وارمی قیمیلداغه یه تابی ؟
آفاقه یوکلنه ده بیکارچه مهالك ،
یاتمازدی بودولت « باقه جقدر ! » دیمیه بدك .
یاتمازدی . . خیر ، یاتمادی ، هم یاتماجقدر ،
تك سن اولویان یأسی بوغوب عزمی اویاندیر .
کافی اوکا جان ویرمکه برنفخهٔ ایمان . .
داور انسین امیدك . . یونه خیبت ، یونه حرمان ؟
ماضیده کی هجرانلری صوصدورمایه باشلا ؟
اولادیکه صاغلام برامل مایه می آتشلا .
الله دایان ، سعیه صاریل ، حکمته رام اول . .
یول وارسه یودر ، بیلمیورم باشقه چیقار یول .

محمد عاکف

Erzurum Mektupları'nın yayınlandığı *Sebilürreşat* sayısı.

diyeye müşâbih, meşceresiz, deresiz, harabezârı andırır bir şehirdir. Şehrin bir kısmı seferberlik esnasında caddeler açmak için yıkılmış, mebânî-i askeriye ve miriye de tahliye esnasında yakılmış, kalanlarını da Ruslarla Ermeniler çekilirken yıkmışlar. Bu sebeple Erzurum şehri bugün hazin bir manzara arz etmektedir.

Alelâde derece-i hararet tahte's-sıfır 15'dir. Otuza kadar bâliğ olduğu vardır. Müthiş soğuklar, fırtınalar daha ziyade şubat ve mart aylarında oluyor. Şimdiye kadar havalar muttarit idi. Bir gün kar yağıyor, müteakiben havalar bir ay sakin ve müşemmes devam ediyor. Fakat sokaklarda çamurdan geçilmez. Her tarafta olduğu gibi belediye burada da bir mevcudiyet gösteremiyor. Bilmem bu derde bir çare bulunamayacak mıdır? Ya bu belediye teşkilâtını bir intizamına koymalı, yahut büsbütün kaldırmalı.

Hem belediye olur, hem memlekette nezafet ve umran bulanmazsa, o hâlde belediyenin vücuduyla ademi müsavi olmaz mı?

Ruslardan o kadar çok araba kalmış ki her hanede bir iki tane mevcut. Fakat bir işe yaramıyor. Bir tarafı kırılmış, tamir edecek sanatkâr olmadığı için bir tarafa atılmış. Çürüyüp gidiyor. Yeniden inşa şöyle dursun, tamire de ehliyetimizin olmaması insanı pek meyus, pek müteessir ediyor.

Rusların tahribatından ziyade metrukâtı çoktur, Trabzon'dan (Zigana) dağına yakın bir mesafeye kadar şimendifer tesviye-i turâbiyesi yapılmış. Yollar dekovil arabaları, kırık otomobiller, silindirler, taş makineleri… dolu. Fakat hepsi çürümeğe mahkûm. Hele dekovil hattı rayları o kadar mebzûl ki, belki Zigana'ya kadar tefrişe kâfi. Çoğu toprak altında kalmış. Aradan iki sene daha geçerse maden istihracı gibi toprakları kazmak lâzım gelecek.

Ruslar Sarıkamış'tan Erzincan'a kadar şimendifer inşasına teşebbüs etmişlerse de ikmaline muvaffak olamamışlar. Yalnız Erzincan'a kadar tesviye-i türâbiye yapılmış. Erzurum'un altı saat şimâl-i garbîsine kadar şimendifer işliyor. Erzurum'dan Kars'a kadar şimendiferle gitmek kabil. Bu hattın arzı 75 santimetredir. Ruslar o kadar şimendifer malzemesi yığmışlar ki bu hattı Ankara'ya kadar inşa edebilir. Köylere varıncaya kadar bütün depolar ray, kürek, kazma, köprücü malzemesi, dinamit ve saire ile lebâleb. Bunların henüz tadadına imkân olmadığını söylüyorlar.

İktisaden Mağlûbiyetimiz Muhakkak

Acaba Anadolu'nun garbını şarkına rabt edecek şimendifer hattını ne vakit inşa edebileceğiz? Mektebimizde bir muallim var ki henüz genç yaşında tekaüt edilmiş bir binbaşıdır. Kısm-ı sâni riyaziye ve resim muallimidir.

Bu zat, Hicaz şimendifer hattı inşaatında altı sene bilfiil hizmet etmiş bir mühendishâne-i askerî mezunudur. Yedinde Almanların şehadet-nâmeleri vardır. Emsali tabîî çoktur. Ankara-Erzurum şimendifer hattı için millî bir şirket teşkil edilse ve mevcut şimendiferle malzemesi bi't-tadâd bu şirkete devir olunsa, acaba bu hattın inşasına imkân hâsıl olmaz mı?

Ruslar Hasankale'den çıkardıkları ziftle bu civardaki ihtiyâcât-ı askeriyyelerini temin etmişler. Erzurum'a altı saat mesafede Kükürtlü nam mevki'deki kömür madenlerini dahi işletmişler. Hatta yarım saat mesafesine kadar bir hatt-ı hadîdi şubesi yapmışlar. Fakat şimdi bu hat metruk ve harab bir hâldedir. El-yevm Erzurum-Kars trenleri odunla hareket ettiğinden, iki günlük mesafeyi bir haftada bile kat edemiyorlar.

Bu civarda maadin-i muhtelife dahi mebzul. Siyah kehribar, arduvaz, kireç, siyah ve sert değirmen taşları, alçı, soda, gaz madenleri pek çok olduğu mütevatir. Askerî kimya-hanesinde pek çok kısımları tahlil edilmiştir.

Ruslardan kalma elektrik makineleri ve saire de pek mebzul. Şehir Ruslar zamanında elektrikle tenvir edilirken, el-yevm gazın okkası yüz kuruşa. Pek çok olan şelalelerden istifade edilemiyor. Rusların Sarıkamış ormanlarından kat ettikleri ve inşaatta kullanamayıp terk eyledikleri, azamî bir metre kutrunda çam ağaçları köylüler tarafından Erzurum'a getiriliyor. Kantarı yani 180 okkası, 450-700 kuruşa kadar satılıyor. Lakin gelecek seneye bir tane kalmayacaktır. Buranın soğukları dehşetli. Yorgan altında, soba başında üşümemek kabil değil. Burada ekmeğin okkası 14-18'dir. Basma ve astarın arşını 50 kuruştur. Ahali umumiyetle göreneğe tâbi olduğundan herkes manifaturacı veya bakkaldır. Bütün dükkanlar Avrupa emtiasıyla doludur. Bütün tüccarlarımız Avrupa fabrikalarının komisyoncusu. Paralar Avrupa'ya, Amerika'ya akıyor. Bu gidişle iktisaden mağlûbiyetimiz muhakkak. Burada sanayi Ermenilerin elinde imiş. Onlar çekildikten sonra sanayi'-i dâhiliyye de sönmüş. Terzi, bakırcı, kuyumcu, demirci, marangoz, düğmeci, mimar gibi sanatkârlar yok. Birkaç tane kunduracı ve yemenici mevcut. Yeni bakırın kıyyesi dört, beş yüz kuruşa. Eskisi ise on beş kuruşa. Halk hep eskilerle idare olunuyor.

Buranın ahalisi iyi, salâbetli müslümanlar. Ahlâk-ı İslâmiyelerini muhafaza etmişler. Fakat rehberler noksan. İktisadiyat husûsunda bunlara doğru yolu gösterecek olanlar bulunsa çok terakki husule gelebilecek. Saf ve temiz adamlar. Kahraman adamlar. Bu cihetler çok iyi.

Hükümete karşı muhabbetleri de çok. Çünkü hayatlarını kurtarmış. Eğer ordu bir gün daha gecikseymiş, Erzurum'da Ermeniler bir tek erkek bırakmayacaklarmış. Çalıştırmak bahanesiyle müslüman ahaliyi cebren toplayıp birkaç cesîm haneye doldurmuşlar ve ateşe yakmışlar. Geçen gün Rusya'dan bir heyet geldi. Burada hafriyatta bulundu. Pek çok muhterik cesetler çıkarıldı. Hâlâ da pek çok. Bir kısmı ordunun şehre duhûlüyle ateşler arasından kurtarılmış.

Mustafa Suphi ve Etem Nejat Erzurum'da

Geçenlerde Rusya'dan mahut Mustafa Suphi'nin taht-ı riyasetinde Türk Komünist Heyeti diye bazı kimseler geldi. Bu zat bura idadisinde tahsil etmiş olduğu için kendisini eskiden tanıyorlar. Edhem Nejat da bu Türk Komünist Heyeti'nin arasında idi. Ahali bu serseri alayına buğz ve nefret gösterdi. Bunları şehre bile sokmadılar. Komünizmin Rusya'yı perişan ettiği fikri burada hâkimdir.

İngiliz nazırlarından Lord Curzon'un biraderi olduğu söylenen bir İngiliz, İstanbul'un işgali üzerine burada ahali marifetiyle tevkif edilmiş. Hâlâ mevkuf. Asayiş buralarda pek iyi. Bilâd-ı Şarkiyye'de şimdi tek Ermeni yoktur. Hepsi Ermenistan'a gitmişler. Cihet-i askeriye, mekâtib-i askeriye Kars'a nakletti.

Mektebimiz (Sultani mektebi) el-yevm şerait-ı lâzıme-i sıhhiyeyi havî olmayan sanayi mektebi binasındadır. Umum mevcudu iki yüze baliğ olmuyor. Yüz ellisi kısm-ı ibtidai mevcudu. Sekizinci sınıfta ancak üç efendi vardır.

Mesai ve mesarıf mevcut ile mukayese edilirse, pek şâyân-ı teessüf olduğu tezahür eder. Bu cihetten çok müteessirim. Eğer leylî olursa talebenin tezayüt edeceğine şüphe yoktur. Bunlar da memurin evlâdı. Tabii mektepler bugün memur yetiştiriyor. Ben sanai ve fennî bir inkılap husule gelmesi fikrindeyim. Kars'tan nakledilme iki dershanemiz vardır ki emsali hiçbir Sultanîde yoktur. Bunlardan biri hikmet, hayvanat, nebatat ve madeniyât koleksiyonlarını muhtevîdir. Diğeri sırf kimya-hane! Her nevi ecza mevcut. Her dersi amelî gösteriyorum.

Fenni ve Sınâi Bir İnkılap Lâzım

Talebe mütelezziz oluyor ve fenne merak ediyor. Fakat üç kişi ile ne olur? Hiç! Neticesi memur olacaklar değil mi? Neye yarar? Memleketin bî-pâyân menâbi-i iktisadiyesini işletmek için binlerce, yüz binlerce mütefennin erbâb-ı mesaiye ihtiyaç vardır. Şu esas mesele halledilmedikçe bu memleket için terakki imkânı yoktur.

Burada o kadar güzel şeker pancarı ve patates hâsıl oluyor ki hayret. Bir şeker pancarı iki okka geliyor. İklim Almanya gibi soğuk olduğundan, ancak iki nevi' mahsul kesretle yetiştirilebilir. Böyle iken burada şekerin okkası yüz kuruştan yukarıdır. Bir şeker fabrikası tesis olunsa bütün bu havalinin küllî şeker sarfiyâtı temin edilir. Burada, Kafkasya'da, İran'da pek çok çay içildiği cihetle, şeker idhâlâtı kâffe-i idhâlâta faik bulunmaktadır.

Bununla beraber transit merkezidir. Pek mühim bir merkez-i sanayi ve ticaret olabilir. Su, buz, kuru ot çok olduğu cihetle süt, yoğurt her şeyden ziyâde mebzuldür. Sonra yün mebzul olduğu hâlde, fanila gibi ibtidai mensucat bile tekemmül ettirilememiş. Hâlâ el ile dokunuyor. Bir fanila beş liraya mal oluyor. Halbuki yünün okkası altmış kuruşa. Hâsılı bunlar ilim ve fen meseleleridir. Memleketin iktisadiyatı ancak ilim ve fen ile yükselir, onun için mekteplerde böyle fenni ve sınai bir inkılâba lüzum vardır. Bu olmadıkça ne yapılsa boştur. Memurun çokluğu menfaatten ziyade mazarrat verebilir.

Erzurum Sultanisi Ulûm-ı tabiiyye muallimi
Hüseyin Hüsnü

İSTİKLÂL MARŞI*

Eşref Edip Fergan

Maarif Vekâletince müsabakaya konulan *İstiklâl Marşı* için dahilde ve hariçte bütün şairlerimize ilân suretiyle müracaat edilmişti. Müsabakada birinciliği ihrâz edecek zata 500 lira mükâfat-ı nakdiye verilmesi de takarrür etmişti.

Marşın mükâfat ile yazılmasına öteden beri taraftar olmayan başmuharririmiz İslâm şair-i muhteremi Mehmet Akif Beyefendi hazretleri kendisine vuku bulan müracaatlara karşı bu endişe-i hamiyetini izhar etmiş ve nihayet bu cihet o necip arzusuna muvâfık bir surette halledilmek şartıyla, 468 numaralı nüshamızda münderiç marşı yazmış ve vekâlet-i müşârunileyhâya takdim eylemişti.

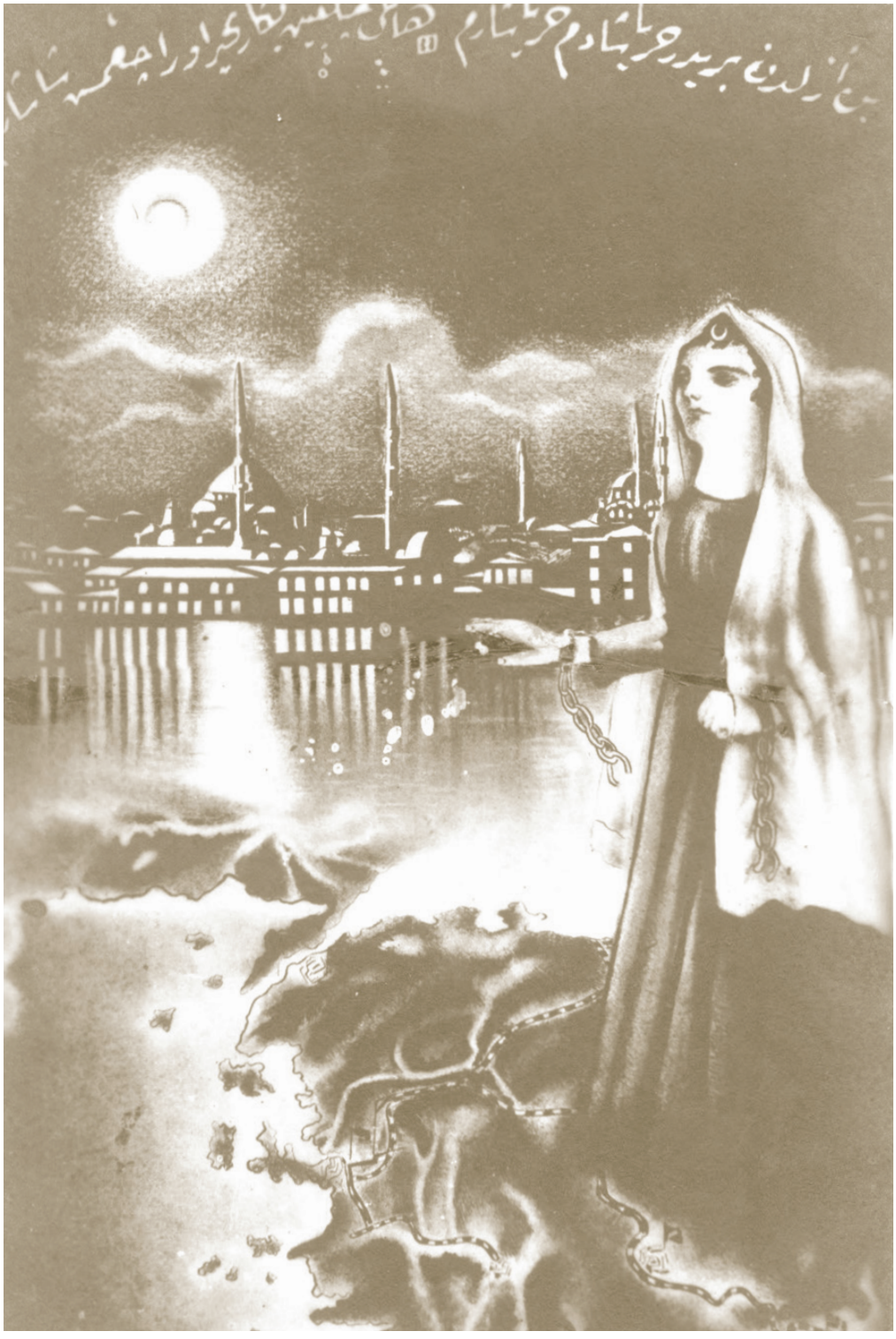
Milletimizin ve bütün İslâm âleminin giriştiği İstiklâl mücadelesini pek beliğ ve canlı bir surette tasvir ve terennüm eden muhterem üstadımız Mehmet Akif Beyefendinin mezkûr marşı; diğer marşlarla birlikte Büyük Millet Meclisinin geçen ki müzâkeresinde mevzû bahis olarak, ittifaka yakın bir ekseriyet-i azîme ile ve pek sürekli alkışlarla kabul edilmiş ve ba'del-kabul Maarif Vekil-i muhteremi Hamdullah Suphi Beyefendi tarafından Meclis kürsüsünde okunarak, Meclis yine büyük bir takdir ve alkış tufanlarıyla dolmuştur.

---

* *Sebilürreşat,* 21 mart 1337/ 21 mart 1921, c. 19, nr. 472, s. 38

İstiklâl Marşı'nın Meclis'te kabulünün ardından yazılan bu metin imzasız yayımlanmaktadır. Ayrıca bu tür bir metni Akif'in yazması ihtimal dışıdır. Bu açıdan *İstiklâl Marşı* ile ilgili genel bir durum değerlendirilmesi ve özet niteliği arz eden ilgili metnin Eşref Edip tarafından kaleme alınmış olması ihtimal dâhilindedir. Kaldı ki yukarıdaki metnin taşıdığı üslup ve ifade özelliği de bizi doğrudan Eşref Edip'e ulaştırmaktadır.

İstiklâl Marşı için muhassas 500 lira Mehmet Akif Beyefendi tarafından fakir çocuk, kadınlara örgü öğretmek, bir maîşet temin etmek emel-i hayır-perveriyle teşekkül etmek üzere olan *Darü'l Mesâi'*ye teberru olunmuştur. Öteden beri hayatını içtimaî, dinî tekemmülâtımıza hasr ile bu vadide millete lâyemut ve pek kıymetli şiirler, eserler ihdâ eylemiş olan müşarünileyh hakkında, Büyük Millet Meclisi'nin gösterdiği takdirât-ı kadir-şinâsâneye teşekkürler eder ve avn-i ilahi ile yakında tam bir halâs ve istiklâl zamanlarının hulûlünü temennî eyleriz.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

نومرو : ۱۴۸ | پازارتسی | ۲۱ مارت ۱۳۳۷

صاحب امتیاز : احمد حدی

آبونه شرائطی

مدیر مسئول : حسنی

اداره خانه

آچیق سوز

۱۳۲۵

ایکنجی سنه | جمعه ارتسی کونلرندن ماعدا هر کون نشر اولنور مستقل الافکار غزته در | نسخه سی ۱۰۰ پاره در

حیاتده مفکوره قوتی

تبلیغ رسمی

خصوصی تلغرافلرمز

مرخصلرمز لوندره دن حرکت ایدیور

برآی صوکره تکرار برقونفرانس

طلعت پاشانك شهادتی

زغرابولوده بلدیه انتخابی

ارلاندا ده مصادمات

استانبول اسنافیك سنه دوره سی

دوزجه اهالیسنك معاونت وتبرعاتی

MAARİF VEKÂLETİNİN AÇTIĞI İSTİKLÂL MARŞI BESTE MÜSABAKASI*

"Burdur Mebusu şair-i muhterem *Mehmet Akif* Bey tarafından yazılıp Büyük Millet Meclisi'nce kabul ve gazetelerde ilan edilen *İstiklâl Marşı*'nın bestesi Maarif Vekâletince müsabakaya konulmuştur. Notanın mayıs gayesine kadar gönderilmesi ve kabul edilecek beste için beş yüz lira mükâfat-ı nakdiye verileceği ilân olunur".

Matbuat ve İstihbarat
Müdür-ü Umumisi
17 mart 1921

* *Hâkimiyeti Milliye,* 17 mart 1921, s. 2
Gaye-i Milliye, 20 mart 1921, s. 2
Açıksöz. 21 mart 1921, s. 2

Mehmet Akif tarafından kaleme alınan *İstiklâl Marşı* için açılan beste müsabakasının Hamdullah Suphi'nin Maarif Vekâleti döneminde gerçekleştiğini hatırlamak gerekir. Nitekim Büyük Millet Meclisi'nin 12 mart 1337/ 1921 tarihli celsesinde kabulü gerçekleşen marşın üzerinden daha üç beş gün geçmemişken, Hamdullah Suphi'nin beste konusunda derhal harekete geçtiği anlaşılmaktadır. Kaldı ki bu konuda gösterilen acelecilik doğrusu bize biraz da manidar gelmektedir. Hadiseyi dönemin şartları ile ilişkilendirmenin ötesinde bir sürat seziliyor burada. Nitekim ileride *İstiklâl Marşı* beste yarışması notalarının yerli, millî bir komisyon vasıtası ile sonuçlandırılmasının önüne geçilecek, aday beste ve eserler notaları ile birlikte Paris'e gönderilmeye kalkışılacaktır.

MÜNİR NURETTİN'İN İSTİKLAL MARŞI OKUMASI*

Hakkı Süha Gezgin

Cana yakın bir yüz güzelliği, gururdan ziyade mahcubiyete verilmesi lâzım gelen çekingen bir uzaklaşış.. Hatları durgun, resmi nezaketli bir çehre. Şakaklara doğru uzanan kaşların ipek saçakları altında, yine ipek gibi yumuşak bakışlar. Eski Türk atlıları gibi belden yukarısı daha yüksek ve daha geniş... Kımıldanışlarında âdeta zahmete benzer bir hal var. Sanırsınız ki bu güzel ve zarif adamın derisi kolalanmıştır. Kolu, eli oynarken, nerede ise katı bir kolalı gömlek çatırtısı duyacaksınız. İşte madde Münir Nurettin budur.

Ben onu, Mütareke senelerinde Kadıköyü'ndeki bir konserde tanıdım. Daha henüz çocuk denilecek bir yaşta idi.

Fasıl içinden ara sıra halka halka havalanarak, gönül kemendi gibi ruhları avlayan güzel, ince ve manalı bir ses geliyordu. Sonra, Kemal Niyazi ile taksime başladıkları zaman, anladım ki o ses bir insan bülbülün nağmeleridir.

Klâsik taksim'i, yaratıcı hançeresi için daha o vakitler dar bulduğu belliydi. Perdeleri bir bir yoklayarak inip çıkmıyor, şahin uçuşları gibi beklenmedik yükselişler, alçalışlar zengin bir nağme arşının hudutlarını yokluyordu.

---

* *Yeni Mecmua,* 1 mart 1940, c. 1, s. 144

Hakkı Süha Gezgin, *Edebî Portreler*, (Haz. Beşir Ayvazoğlu), Timaş Yayınları, İstanbul 1997, s. 349-350

Geniş musiki zevki ve kültürü ile tanıdığınız Hakkı Süha Gezgin'in (1 ocak 1895-7 kasım 1965) güzel bir hatırası. Ali Rifat Çağatay'ın bestelediği marşla ilgili ilk intibaları ondan dinleyebiliyoruz çünkü. Bestekar Münir Nurettin'le ilgili verdiği bilgiler de orijinal olmakla beraber, asıl *İstiklâl Marşı* ve onun işgal altı İstanbul'unda doğurduğu intibalar daha anlamlı görünmektedir. İkinci bir husus da Hakkı Süha'nın, romancı Tarık Buğra'nın edebiyat hocası olmasıdır. Nitekim ondaki yazma kabiliyetini ilk keşfeden o olmuştur.

Mansur akorduyla okuduğu için, sesinin cevheri gözümde bir kat daha büyümüştü. Faslı, rahmetli Ali Rifat Bey (Çağatay) idare ediyordu. Memleket işgal altında idi. Fakat *İstiklâl Marşı* ellerde dolaşıyor, hafızaların süsü, ruhların ümidi oluyordu.

Duymuştuk ki Ali Rifat bunu bestelemiştir. Ansızın tiyatronun içi, millî aşkın yasak dinlemez, yılgınlık nedir bilmez mukaddes yangınıyla tutuştu.

— *İstiklâl Marşı*!

— *İstiklâl Marşı*'nı isteriz!

— Onu dinlemeden dağılmayacağız, sesleri yükseldi.

Ali Rifat'ın yüzü heyecandan solmuş, insanı kurbanlığa, şehitliğe fırlatan o büyük coşkunluklardan biriyle kendinden geçmişti.

Küçük kara değnek, havayı keskin bir orak hızıyla biçti ve marş bütün ihtişamiyle başladı.

Münir Nurettin'i bundan sonra kaybettim. Zaman ona ne veriyor, o musikimize neler bağışlıyordu? Bilmiyordum. Fakat bu gencin istikbalini içimde sarsılmaz bir iman olarak taşıyordum.

Büyük Sanatkâr Münir Nurettin'in dikkat çekici bir fotoğrafı.
[Ahmet Yağmur Kucur Arşivi]

Yahya Kemal Beyatlı Varşova Büyükelçisi iken.
[Beşir Ayvazoğlu Arşivi]

KURDUN DİŞİSİ VE YAVRULARI*
(Hakkıdır Hakk'a Tapan Milletimin İstiklâl)

Yahya Kemal Beyatlı

Fransız mekteplerinde çocuklara şair Alfred de Vigny'nin *"Kurdun Ölümü"* diye meşhur bir şiiri okutulur. Bu şiiri dinlerken çocukların gözleri dolar, gönüllerinde saf bir dağ rüzgârı eser. Fikirlerini hürriyet ve istiklâl sevdası alır. Eski bir hanedanın asalet ünvanını taşıdığı gibi, hilkaten de asil olan şair Vigny sakin, münzevi, mütevekkil ve ahlâka en yüksek tarifini veren kadîm felsefenin *Revâkıyye* mezhebindendi. Kendi yaradılışına tamamıyle uyan bu mezhebin felsefesini hikâye kılıklı küçük bir şiirde canlandırmış.

Şair bu şiirinde bir kurt avındaki serencamını anlatır: Şair, dostları, birçok asilzadelerle dağlarda bir kurt avına çıkar. Vakit gece, ıssız bir ay aydınlığı var. Alevlenmiş gibi yanan ayın üzerinden bulutlar geçiyor. Siyah ormanlar ufuklara kadar dayanıyor. Tabiatın böyle tenha bir saatinde avcılar birbiri ardından tüfekleri tetikte, yürüyorlar. Bir aralık avcıların kurt avlarında en ziyade tecrübelisi yere yatıyor ve yerde taze tırnak izleri görüyor ve avcılara haber veriyor ki bu izler, oradan biraz evvel geçmiş iki

* *İleri*, 4 mayıs 1921, nr. 1173, s. 1

İkinci İnönü Savaşı'nın sağladığı başarının İstanbul üzerindeki tesiri bayağı yüksek olmuştu. Yahya Kemal'in başında bulunduğu *Dergâh* dergisinin çıkışı (15 nisan 1921), *İleri* ve *İkdam* gibi gazetelerin Ankara'dan yana tavır koymaları bu tarihten sonra iyice belirginleşmiştir. Bunun yanı sıra Mehmet Akif'in yazdığı *İstiklâl Marşı*'nın uyandırdığı akisleri de buna ilave etmek gerekir. Nitekim Yahya Kemal'in makalesinin sonuna *İstiklâl Marşı*'nın en vurucu mısralarından birini koyması bunun bir işaretidir. Bu arada Cihan Savaşı'nın sonları ve Mütareke başlangıçlarında Akif'ten söz etmeye, onu anmamaya çalışan çevrelerin koyduğu engellerin, yavaş yavaş kalkmaya başlaması da calibi dikkattir. Süleyman Nazif ve Cenap Şahabettin'den sarfı nazar, bu noktada ilk adımı atanların İshak Rafet Işıtman, Yakup Kadri ve Yahya Kemal olduğu görülmektedir. Burada dikkati çeken, *İstiklâl Marşı*'nın kabulünün ardından Yahya Kemal'in marşın en vurgulu mısra ile yazısını bitirmesidir. Yazının hem İstanbul'da işgal şartları altında yazılması, hem de Mehmet Akif'e bir mısraya yönelik takdir hislerinin belirtilmesi son derece önemli!.

kurtla iki yavrusunun izleridir. Bütün avcılar hemen bıçaklarını hazırlıyorlar, tüfeklerini ve tüfeklerinin beyaz parıltılarını saklıyorlar. Ağaç dallarını ayıraraktan adım adım yürüyorlar, o sıra üç avcı duruyor, şair Vigny de ne gördüklerini aranıyor ve birdenbire karşısında iki alev saçan göz görüyor: Kurt! Biraz ötede de yavruları ve gölgeleri raksa benzeyen bir kımıldanışla kımıldanıyor. Kurdun yavruları sessiz sessiz oynuyorlar, yavru olmakla beraber bir kurt sevki tabiîsiyle biliyorlar ki düşmanları olan insanoğlu birkaç adım yakında, pusudadır. Kurdun dişisi, bu tehlike karşısında, bir zamanlar Roma'nın bânileri Romus ve Romulus'u emzirdiği için Romalıların taptığı heykel gibi câmit duruyor.

Erkek kurt anlıyor ki bütün yollar kapalı, ric'at tariki kesilmiş, geliyor, ön ayaklarının tırnaklarıyla kumluğa saplanarak çömeliyor, üzerine atılan köpeklerin en ziyade cüretkârca saldıranını seçiyor, o köpeğin gırtlağına dişlerinin bütün savletiyle sarılıyor, avcılar üstüne vira ateş ediyorlar, vücudunu delik deşik bir hâle sokuyorlar, bıçaklarını böğrüne üşürüyorlar. Lâkin kurt, demir gibi çene kemiklerini çözmüyor, köpeği bırakmıyor, nihayet köpeği gebertiyor.

Kurt etine, kabzasına kadar saplı duran bıçaklarla çömelmiş kanlar içinde avcılara bir bakıyor. Avcılar tüfekleri tetikte, etrafını sarıyorlar. Kurt ağzından akan kanları diliyle yalıyor, avcılara bir defa daha bakıyor. Nihayet nasıl öldürüldüğünü bilmeye tenezzül etmeksizin, iri gözlerini kapıyor ve hiçbir ses çıkarmadan ölüyor.

Şair Vigny, bu maceradan sonra başını tüfeğinin namlusuna dayıyor, dişi kurtla yavrularının peşinden koşmaya karar veremiyor ve diyor ki: Eğer bu iki yavru olmasaydı o güzel ve kederli dul, erkeğini bu büyük imtihan karşısında yalnız bırakmazdı! Lâkin bir vazifesi vardı, o iki yavruyu dağlara kaçırmak, onlara orada açlığa tahammül etmeyi ve şehirlerde bir lokma ekmeğe ve bir yatacak yere mukabil insanın önünde av avlayan zelil hayvanların insanla akdettiği ittifak-nameye hiçbir zaman dahil olmamayı öğretmekti.

Şair Vigny hikâyesinin bu noktasında kalmıyor ve felsefesinin bir cezbesiyle şiirini bitiriyor, diyor ki: "Hayattan ve bütün ıztıraplardan nasıl feragat edilir? Ey ulvî hayvanlar, yalnız siz biliyorsunuz!"

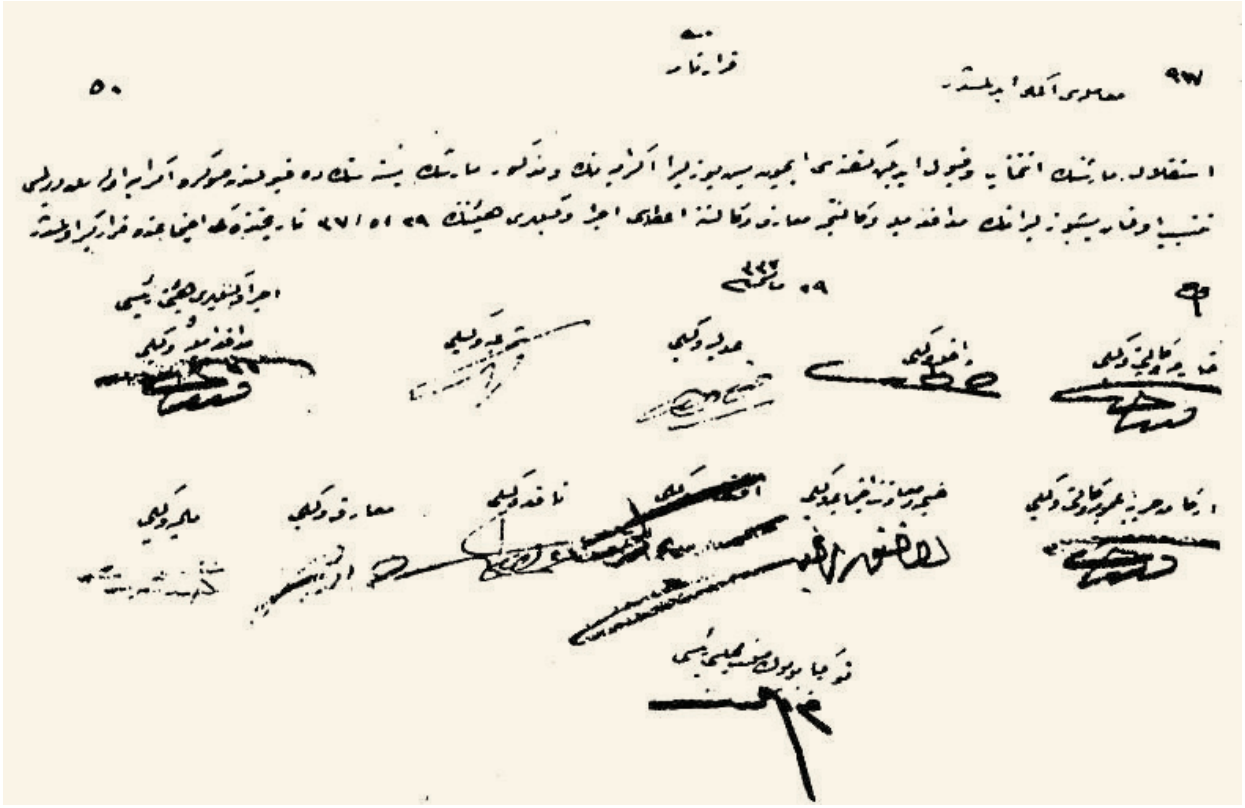
Yeryüzünde ne olduğumuzu ve arkamızdan ne bıraktığımızı bir kere iyice hesap ettikten sonra anlaşılır ki, "ulvî olan ancak sükûttur, mâdası zaaftır."

Şair, kurdun o son bakışında ne demek istediğini anlıyor. Asil hayvan, o son bakışıyla demek istiyor ki: "İnlemek, ağlamak, yalvarmak hepsi zillettir. Kaderinin seni sevk ettiği yol uzun ve ağır vazifeni dişini sıkarak ifâ et! Sonra da benim gibi hiç ses çıkarmaksızın ıztırap çek ve öl!"

Bu kurt hikâyesi kaç defa beni derin derin düşündürdü. Zannettim ki, şair Vigny "bizi", bizim maceramızı anlatmış! Erkek kurt ölen ordudur; o dişi kurt anne Anadolu'dur; o kurdun yavruları İnönü ve Dumlupınar çocuklarıdır ki, dul annelerinden aldıkları dersi tekrar ediyorlar:

"Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!"

Mehmet Akif

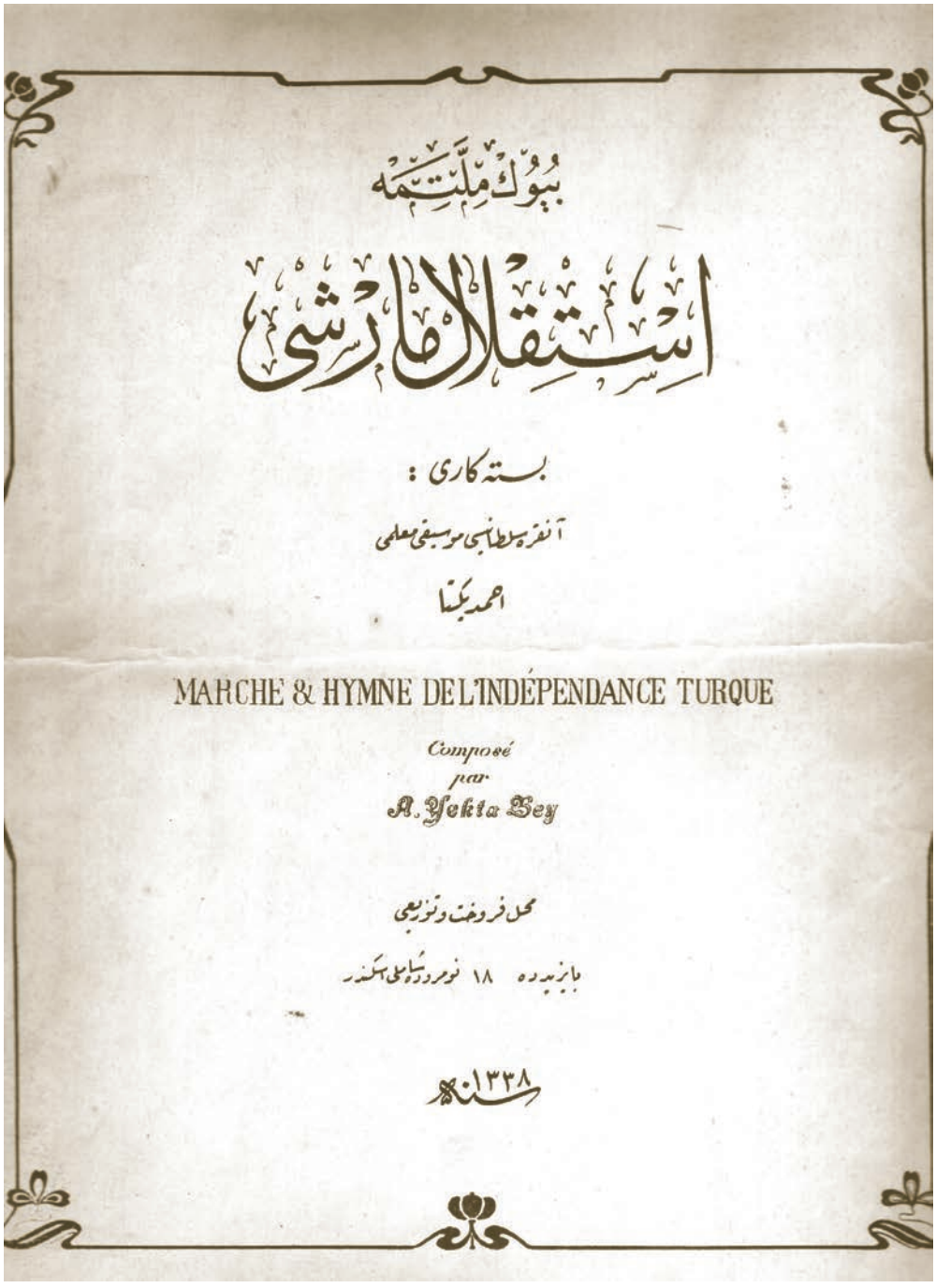
İstiklâl Marşı güftesi için verilecek ödül ile ilgili belge.

İSTİKLÂL MARŞI İÇİN VERİLECEK ÖDÜL*

İstiklâl Marşı'nın intihap ve kabul edilmiş güftesi için beş yüz lira ikramiyenin ve mezkûr marşın bestesinin de kabulünden sonra ikrâmiye olarak verilmesi tensip olunan beş yüz liranın Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nden Maarif Vekâletine itâsı, İcra Vekilleri Heyeti'nin 29 mayıs 1337/29 Mayıs 1921 tarihindeki içtimaında karargîr olunmuştur.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Müdâfaa-i Milliye Vekili
Mustafa Fevzi (Çakmak)
Şeriye Vekili **Mustafa Fehmi (Gerçeker)**
Adliye Vekili **Refik Şevket (İnce)**
Dâhiliye Vekili **Mehmed Ata**
Hâriciye Vekâleti Vekili **Mustafa Fevzi (Çakmak)**
Maliye Vekili **Hasan Hüsnü**
Maarif Vekili **Hamdullah Suphi**
Nâfia Vekili **Ömer Lütfi**
İktisat Vekili **Mahmud Celal (Bayar)**
Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekili Doktor
İbrahim Refik (Soydam)
Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Vekâleti Vekili **Mustafa Fevzi**
Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi **Mustafa Kemal (Atatürk)**

* BCA, 30.18.1.1/3.23.8-1, 29 mayıs 1921

بیوك ملتمه

استقلال مارشی

بسته کاری :

آنقره سلطانی موسیقی معلمی

احمد یکتا

MARCHE & HYMNE DE L'INDÉPENDANCE TURQUE

Composé
par
A. Yekta Bey

محل فروخت وتوزیعی

بایزیدده ۱۸ نومرولو کتبخانه‌سی

سنه ۱۳۳۸

Ahmed Yekta Bey'in bestelediği İstiklâl Marşı.
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

İSTİKLÂL MARŞI'NIN BESTELENMESİ [BMM'den Müdafaa-i Milliye, Maliye, Maarif Vekâletlerine]*

1- *İstiklâl Marşı*'nın güftesi ve bestesi için bin liranın itasına dair İcra Vekilleri Heyeti'nin 29 mayıs 1337/29 mayıs 1921 tarihindeki içtimâında kabul edilen ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Celilesi'nin tasdikine iktiran eden kararname suret-i musaddıkası rabten irsal kılınmıştır efendim.

2- Müdafaa-i Milliye, Maliye, Maarif Vekâletlerine yazılmıştır.

* BCA, 30.18.1.1/3.23.8-12, 29 mayıs 1921

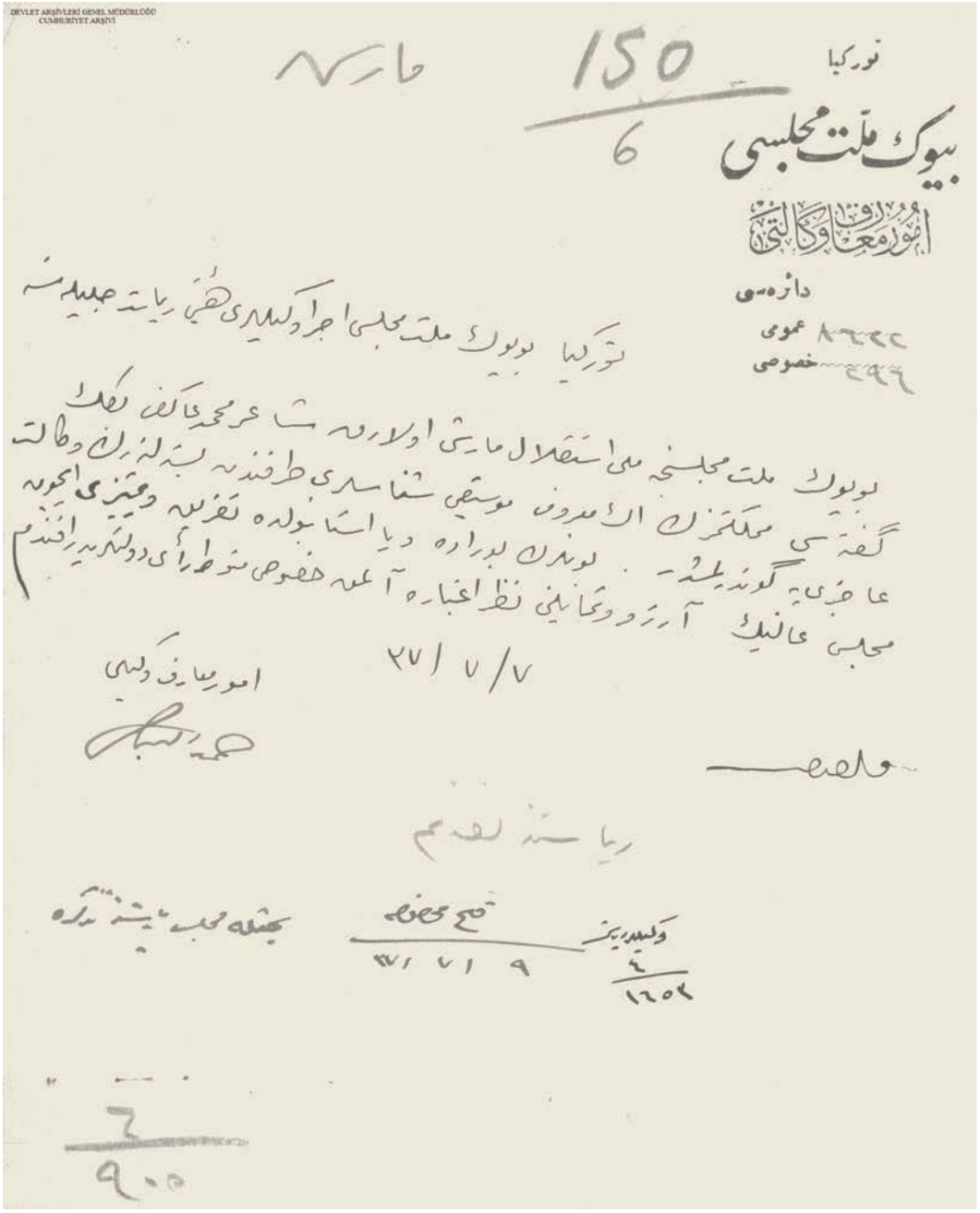
BEDRİ ZABAC'IN BESTESİ*

Prag Konservatuarı'na azalıkla girmeye muvaffak olan vatandaşlarımızdan Bedri Bey nâmında bir genç, uzak diyarlarda bulunduğu halde, vatana karşı olan rabıtası dolayısıyla *İstiklâl Marşı*'na bir beste tanzim eylemiş ve Maarif Vekâletine göndermiştir.

* *Hâkimiyeti Milliye,* 3 haziran 1921, s. 1

Açıksöz, 18 Temmuz 1921. s. 2

Haberde ismi geçen Bedri Bey'in, Etem Ruhi Üngör'ün *Türk Marşları* adlı kitabında zikrettiği, *İstiklâl Marşı* beste yarışmasına katılan Bedri Zabaç olması lâzım gelmektedir.

7 temmuz 1921 tarihli *İstiklâl Marşı*'nın bestelenmesi ile ilgili belge.

İSTİKLÂL MARŞI'NIN BESTELENMESİ [Maarif Vekâletinden BMM İcra Vekilleri Heyet-i Riyaset-i Celilesine]*

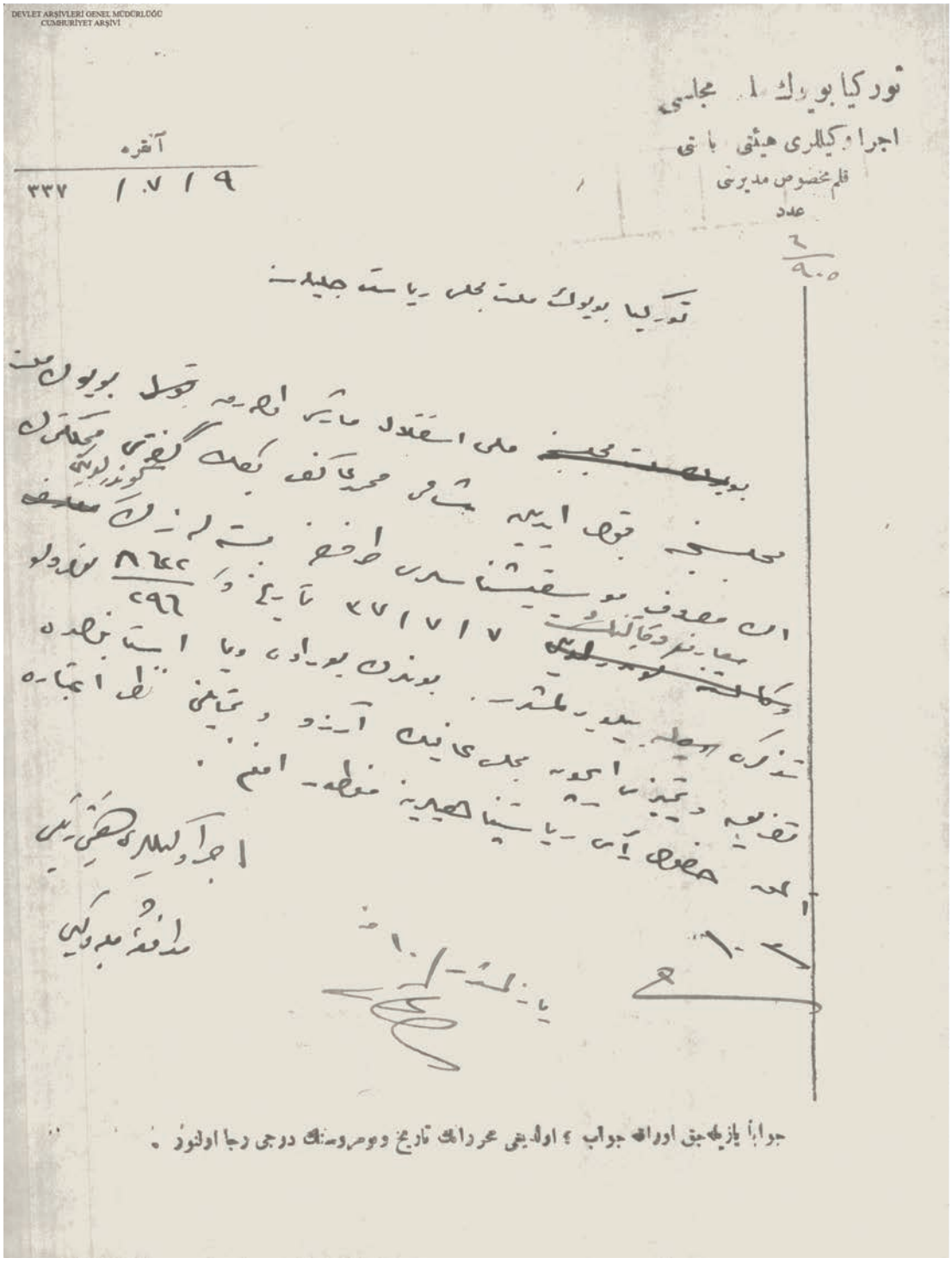
Türkiye Büyük Millet Meclisi İcrâ Vekilleri Heyeti Riyâset-i Celilesi'ne,

Büyük Millet Meclisince millî *İstiklâl Marşı* olarak kabul edilen şair *Mehmet Akif* Beyin güftesi memleketimizin en maruf musiki-şinasları tarafından bestelenerek vekâlet-i aciziye'ye gönderilmiştir. Bunların Ankara'da veya İstanbul'da tefrik ve temyizi için Meclis-i âlînin arzû ve temâyülünü nazar-ı itibara almak hususu menût-ı re'y-i devletleridir efendim.

Umûr-ı Maarif Vekili
Hamdullah Suphi
7 temmuz 1921

* BCA, 30.18.1.1/3.23.8-9, 7 Temmuz 1921

Maarif Vekâleti'nin yazdığı cevap metninden anlaşılan odur ki, *İstiklâl Marşı* bestelenmek üzere mûsikişinaslara gönderilmiş, onlar da yaptıkları marş bestelerini tamamlayarak Bakanlığa teslim etmişlerdir. Fakat ilgili besteleri inceleyecek heyetin bakanlık dışında oluşturulacağı da anlaşılabilmektedir. Bu durum ne anlama gelmektedir? Bu hususun ilerideki metin ve belgeler üzerinden takibi gerekmektedir.

İstiklâl Marşı'nın bestelenmesi ile ilgili belge.

İSTİKLÂL MARŞI'NIN BESTELENMESİ [TBMM İcra Vekilleri Heyet-i Riyaseti Kalem-i Mahsus Müdüriyetine]*

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyâset-i Celîlesi'ne,

Milli *İstiklâl Marşı* olarak Büyük Millet Meclisince kabul edilen şair *Mehmet Akif* Beyin güftesi memleketimizin en maruf musiki-şinasları tarafından bestelenerek Maarif Vekaletinin 7 temmuz 1337/7 temmuz 1921 tarih ve 8622/296 numaralı tezkeresiyle bildirilmiştir. Bunların burada Ankara'da veya İstanbul'da tasnif ve temyizi için Meclis-i Ali'nin arzu ve temâyülünü nazarı itibara almak hususu rey-i riyaset-penahilerine menûtdur efendim.

İcra Vekilleri Heyet-i Reisi
ve Müdafaa-i Milliye Vekili
Mustafa Fevzi (Çakmak)
9 temmuz 1921

* BCA, 30.18.1.1/3.23.8-11, 9 temmuz 1921

TÜRKİYE'DE 20. YÜZYIL BAŞLARINDA DİNÎ HAREKETİN GENEL ÖZELLİKLERİ*

Ali Muhittin

Her iki akımı [milliyetçilik ve reformasyon akımları] ayrı ayrı ele almaya başlamadan önce burada, biraz evvel sözünü ettiğimiz bu akımların müşterek özelliklerini gözden geçirmek istiyoruz.

Her iki akım şu noktalarda hem fikirdir:

1. Her ikisi ahlâkî bakış açısını ön planda tutar. Bu, itikat/niyet dinine ve amelin takdis edilmesini aşmaya giden yoldur. Bu çerçevede *Mehmet Akif*'in "el-İslâmu hüsnü'l-hulûki / Müslümanlık huyun güzelliğinden ibarettir" başlıklı şiirine, Ahmet Hamdi Akseki, 1887-1951'in *Dinî Dersleri*'ne (s. 295-328) ve Konya'daki Daru'l-Muallimîn'in müdürü Ahmet Besim [Atalay, 1882-1965]'in İslâm Mecmuası'nda yayınladığı *"Din ve Ahlâk" ve "İslâm Ahlâkı"* makalelerine işaret edilebilir.

* *Die Kulturbewegung im modernen Türkentum*, Leipsig, temmuz 1921

Ahmet Muhittin, (Çev. Murat Sertoğlu), *Modern Türklükte Kültür Hareketi*, Küre Yayınları, İstanbul 2004, s. 114 117

Ahmet Muhittin (1892-1923) geçen yüzyıl başlarında yaşamış, fakat şimdi unutulmuş önemli düşünce adamlarımızdan biridir. Ahmet Muhittin parlak zekâsı ile önce Ziya Gökalp'in dikkatini çekmiş, onun tavassutu ile Almanya'ya gitmiştir. Orada Leipzig Üniversitesinde *Modern Türklükte Kültür Hareketi* başlıklı doktora tezini tamamlamış ve 1922'de ülkesine dönmüş önemli bir düşünürümüzdür. Onun Almanya'dan dönüşünün Mütareke/İşgal dönemine denk gelmesi ve doktorasını Almanya'da yapması yüzünden İstanbul'da kendisine herhangi bir görev verilmek istenmemiştir. Bu parlak zekânın işsizlik, yoksulluk içinde 1923 yılında vefat ettiği bilgisini ediniyoruz.

Ahmet Muhittin üzerinde çalışan ve onun *Modern Türklükte Kültür Hareketi* adlı doktora tezini Türkçeye kazandıran Murat Sertoğlu'nun verdiği bilgilere göre, onun Almanya döneminde modern Türk edebiyatı ve düşünce hayatı üzerine bilimsel makaleleri bulunduğunu, ayrıca İstanbul Mecmuası'nda milli iktisat, dönemin *Akşam* gazetesinde de İzmir İktisat Kongresi üzerine yazılar yazdığını öğreniyoruz. Doktora konusunun son dönem İslam düşüncesi üzerine olması ve orada *Sırati Müstakim* ve *Sebilürreşat* dergisi ile *İslâm Mecmuası*'nın temsil ettiği görüşleri irdelemeye esas alması dolayısıyla yaptığı çalışmadan iki ayrı bölümü burada kullanmayı uygun bulduk.

2. Her iki akım da tarihî İslâm'ı reddeder ve Asr-ı Saadet İslâm'ına (Urislam) dönülmesini talep eder. Hâmid daha önceden *Târık* piyesine yazdığı son sözde "İslâm'ın ilk asrına dikkat çekmişti. Dinî literatür takip edilirse "İslâm'ın başlangıcı", "İslâm'ın ilk dönemleri" vb. vurgularla sık sık karşılaşılır. Ben idealize edilen bu aslî İslâm'ı *Asr-ı Saadet İslâm*'ı ve bilâhare asırlar süren gelişmelerle teşekkül eden İslâm'ı *tarihî İslâm* şeklinde adlandırıyorum. Bu kavramların tam olarak zamanını tespit etmek çoğu durumda kolay değildir. *Asr-ı Saadet İslâm*'ı ile *tarihî İslâm* arasındaki sınır kısmen kasıtlı olarak esnek bırakılmış olabilir. Ne var ki her ikisinin altında tabiî olarak belirli tarihî tezahürler anlaşıldığı için, ben böyle bir tespit denemesinde bulunmak istiyorum. Milliyetçiliğin Asr-ı Saadet İslâm'ından anladığı şunlardır: 1- Şüphesiz daha tafsilâtlı izahlarla sınırlandırılan Kur'an ve Hadis İslâm'ı 2- İctihad İslâm'ı. Reformatörler kendilerini daha müphem bir şekilde ifade ederler. Anlaşıldığı kadarıyla onlar Asr-ı Saadet İslâm'ının sınırlarını Emevîlerin hâkimiyetinin başlarına kadar götürürler. Ancak onlar için de içtihadın serbest şekilde icra edildiği sadece bir İslâm söz konusudur.

Milliyetçilerin tarihî İslâm'ı reddetmelerinin sebepleri, refomatörlerinkilerden farklıdır. Milliyetçiler onu, kendisinde bugün artık geçerliliği olmayan zaman ve mekân ilişkilerinin sonuçlarını gördükleri için reddederlerken, Reformasyon mensupları da, -yukarıda işaret edildiği gibi- bir donuklaşma ve gerçek İslâm'dan uzaklaşma gördükleri için reddederler.

Tarihî İslâm ile mücadelede, esas itibariyle iki yazar sivrilmiştir M. Şemsettin [Günaltay 1883-1961] ve *Mehmet Akif*. Bu yazarlardan ilkinin, tarihî İslâm'ın oluşumunun ağır bir eleştirel tasvirini sunan mücadele yazısı burada bilhassa dikkate şayandır. Yazar yirmi dört makaleden oluşan eserini şu taleple noktalamaktadır: "Müslümanları kurtarmak için, İslâm'ın aslî safiyetinin ihya edilmesi gerekir." Ona göre asıl İslâm, Kur'an ve Hadisten oluşur: "Müslümanlar ahkâm-ı diniyelerini, akâid-i kalbiyelerini Kitabullah, Hadis-i Rasül'den başka bir mahalden ahz u telâkki etmekle mükellef değildirler (s. 354)." İslâm'ın donuklaşmasına dair en sert sözleri söyleyen Mehmet Akif'in *Safahat*'ının 2. ve 4. kitapları da burada anılmaya değerdir.

3. Her iki akım da şeriatın günümüz için geçerliliğini reddederler. Bu, onların tarihî İslâm karşısında takındıkları tavırla yakından alâkalı olup, bu tavrın sonucu olan hususî bir durumu teşkil eder.

4. Her iki akım da içtihadın serbest olmasını talep eder. Bu madde de 2. madde ve ayrıca 3. madde ile yakından alakalıdır. *Tarihî İslâm ve tarihî şeriat* reddedilince, İslâm'ın reforme edilmesine, kanunun [hukukun] yeniden oluşturulmasına giden yolun açılmasının gerekli olacağı tabiîdir. Daha milliyetçilik ve reformasyon akımı ortaya çıkmadan ve din meselesi yukarıda tasvir edilen tarzda alevlenmeden evvel içtihat özgürlüğünü isteyen umumî talepler yükselmişti. Parola "içtihat kapısı yeniden açılmalıdır" şeklindeydi. İçtihadın yasaklanması ve mezhep otoritesinin müesseseleşmesi, eski kültürün durağan durumuna tekabül etmekteydi. Tam manasıyla gelişmiş toplumsal yaşam şekillerinin kendini muhafaza güdüsü ve bunun zihnî temelleri, her tür özgürlüğü baskı altına almıştı. Türklükteki yeni kültür hareketi ise bu yaşam şekillerini berhava etmiş ve zihnî temellerini sarsmıştı. Artık içtihat yasağı, tarihî İslâm'ın bir fenalığı olarak algılanıyordu. Adı geçen Mehmet Şemsettin *Zulmetten Nura* adlı kitabında ictihad meselesine dört yazı ayırmıştır ki, bunların başlıkları şöyledir: *"İctihad her asır için ihtiyâcât-ı zaruriyyedendir"*, *"İçtihat ne demektir ve ne gibi ahkâmda ictihad olunabilir?"*, *"Bâb-ı ictihad kapandığı günden beri ümmet-i İslâmiyenin terakki kapıları da kapanmıştır"*, *"Bâb-ı ictihad açılmalı"*. Hatırladığım kadarıyla bu konu ilk olarak açıkça bu yazılarda ifade edilmiştir. Bu yazılar yayınlandığında, tabiî olarak umumî ve büyük bir heyecana neden olmuştur. *Mehmet Akif* de *Safahat*'ının 4. kitabında bu konuda tavır almış ve içtihadın kıyamete kadar icra edileceğini vurgulamıştır. Sabık İzmir mebusu Seyyid Bey (1873-1925), bu problemi "İctihad ve Taklid" başlığı altında hukukî bakış açısından ele almıştır. Aynı şekilde o, *İslâm Mecmuası*'nda ictihad hürriyetini talep etmiştir. Bu mecmuanın yöneticisi olan Halim Sabit [Şibay, 1883-1946], bir dizi makaleyle yeni bir içtimaî ictihad öğretisi ortaya koymuştur. Her iki akımın şeriat ve ictihad konusundaki mutabakatlarıyla birlikte diğer bir husus da veri kabul edilebilir ki, bu eski mezhepler, bunların muteber önderleri, otoriteleri (imamları) ve şeriat olarak geçerliliği olan ve şeriatla özdeşleştirilen öğretileri karşısında takınılan tavırdır. Tabiî ki bunun da onlar tarafından reddedilmesi gerekmektedir. Milliyetçiliğe mensup olan Rusya'daki Tatar-Türk reformatörü Musa Carullah [Bigiyef 1875-1949] *İslâm Mecmuası*'nda yayınlanan makalesinde, bu konudaki görüşlerini en açık tarzda dile getirmiş birisidir. O bu makalede şöyle demektedir:

Fıkıh mezhepleri ile mukaddes şeriatı fark (tefrik) etmek lâzım.

Bundan sonra; 1. Mezhepleri hürriyetle intikad etmek, 2. Mu'ciz şeriatimizi takdis hem ihtirâm etmek, esaslarını da kabul etmek muktezîdir.

(...)

Mezheplerin birini ihtiram etmek hayaliyle İslâmiyet'i, şeriatı feda etmek hiç bir suretle münasip değildir.

Yazı şu sözlerle son bulur:

Bize fikrin hürriyeti de lâzımdır, İslâmiyet'in kudsiyeti de lâzımdır. Ben mezhepleri de intikad ederim, İslâmiyet'i de takdis ederim.

Tutarlı olmak istiyorsa, aslında reformasyon akımının da aynı görüşte olması gerekmektedir. Ne var ki çeşitli vesilelerle kimi reformatörlerin ısrarlı bir şekilde otoritelere istinat etmesine ve bu sebeple *"ehl-i nükûl"* oldukları suçlamasına maruz kalmalarına bakılırsa, durum en azından kısmen de olsa böyle değilmiş gibi gözükmektedir.

5. Nihayet her iki akım, halk için her hâlükârda yeni temeller üzerine bina edilmesi gereken bir din eğitim talep etmektedir. Bu talep, dinî buhranı ortadan kaldırma amacını gütmektedir. Milliyetçilik, işbölümü esasına göre bilim ve hukukun geliştirilmesini devlete bırakarak Meşihatı bir dinî eğitim dairesine dönüştürmek isterken, reformatörler aynı amaçla bugünkü Şeyhülislâmlığın içinde bir *"Dâru'l-Hikmeti'l-îslâmiye"* organize etmek istemektedirler.

TÜRKİYE'DE REFORMASYON AKIMI*

Ali Muhittin

Yukarıda (s. 49 ve 52/110 ve 113) tespit edilen dinî akımlardan ikincisini ben *reformasyon* olarak isimlendiriyorum. Bu isimlendirmenin gerekçesi izah edilmelidir. Çünkü yukarıda *milliyetçi* akımı inceledikten sonra bu kimseleri niçin *reformasyon*la tavsif etmediğim sorulabilir. Bu davranışımın sebebi şöyle izah edilebilir:

Milliyetçiliğin temel yaklaşımı nihaî kertede siyasîdir. Yani bu kimselerin merkezî meselesi din değildir. Din meselesinin onlardaki çözümü, dinin gücü ve anlamına nazaran zarurî olan bir itilaf, bir taviz, bir uzlaşma karakteri taşır. Milliyetçiliğin bu alandaki icraatı ne kadar büyük olursa olsun, bu akım için din bizatihi amaç olmayıp, millî prensiplere göre şekillendirilmesi gereken bir faktördür. Diğer bir ifade ile dinî hareket, milliyetçilik için içkin bir zorunluluktan hasıl olmaz.

Reformasyon akımında ise durum tamamen farklıdır. Bu akım için din, temel mesele ve bizatihi amaçtır. Bu akım millî hayatı dinin esaslarına göre şekillendirmek ister. Milliyetçilik, din politikası meselesinin çözümü yoluyla devletin kanunlarına Şeriat kanunlarının eski gücünü vermek isterken, buna mukabil ikinci akım devletin, kanunlarını İslâmî temellerden çıkarmasını talep eder. Bu aynı zamanda bu akımın, dinin gücünü yeniden ikame etme arzusunda olduğu anlamına gelmektedir. Görüldüğü gibi bu iki akım arasında temelden farklı bir yaklaşım söz konusudur ve reformasyon adı sadece ikincisi için isabetlidir.

Bu mülâhazaların şimdilik yeterli olduğunu düşünüyorum. Daha detaylı bilgi ileriki başlıklar altında verilecektir.

Batıcılık ve milliyetçilik gibi reformasyon akımı da umumî bir kültür hareketi olmak ister. Ne var ki o, başından itibaren her

* *Die Kulturbewegung im modernen Türkentum,* Leipsig, temmuz 1921

Ahmet Muhittin, (Çev. Murat Sertoğlu), *Modern Türklükte Kültür Hareketi,* Küre Yayınları, İstanbul 2004, s. 128-137

şeyden evvel dinî bir harekettir ve şimdiye kadar esas itibariyle öyle kalmıştır.

Bu akımın yayın organı (bk. yukarıda s. 49/110), başyazarlığını Mehmet Akif'in yaptığı *Sebilürreşat* dergisidir. Bu derginin diğer mümtaz yazarları, yani Akif'in yanı sıra bu akımın ana temsilcileri şu kimselerdir: Bilhassa kitap şeklinde de yayınlanan *İslâm'da Dava-yı Kavmiyet* makalesiyle temayüz eden Darülfünun müderrisi Ahmet Naim [1872-1934]; aynı zamanda Darülfünun müderrisi olan, çok eşliliğin yasaklanmasının cevazı düşüncesine karşı "reformatörler"in sözcülüğünü yapan İzmirli İsmail Hakkı [1868-1946]; birçok kez adı geçen ve bu akımla Milliyetçi akım arasında gidip gelen Mehmet Şemsettin; müderris ve *Dinî Dersler* adlı eserinde çığır açan bir performans sergileyen yazar Ahmet Hamdi [Akseki]; Şura-yı Devlet üyesi ve asıl hizmeti Kur'an tercüme ve tefsiri sahasında olan Bereketzade İsmail Hakkı [1851-1918]; nihayet sabık sadrıazam Mehmet Sait Halim Paşa [1863-1921]. Paşa, ilk olarak son zamanlarda *Sebilürreşat*'a yazdığı bazı makaleleriyle -ki bunlar daha sonra müteaddit defalar müstakil risaleler halinde kısmen basılmıştır- kamuoyunun önüne çıkmış, ama bu yazdıklarıyla o kadar güçlü bir intiba uyandırmıştır ki, reformatörler onu liderleri olarak telâkki etmektedirler. Onun 133748/1918'de yayınlandığında büyük alaka uyandıran ve özel baskılarla binlerce satan İslamlaşmak risalesi (tabir Milliyetçilerden alınmıştır), şimdi bütün akımın adeta program metni olarak kabul edilmektedir. Bu risale ve aynı yazarın aşağıda iktibas edilen iki yazısıyla (bk. s. 71/139 vd.) reformasyon akımı da -milliyetçilik karşısında eksikliği hissedilen, kısmen bugün bile hâlâ eksik olan- muayyen bir yeknesaklığa kavuşmuştur.

Sebilürreşat yazarları arasında bütün akım için karakteristik olan Mısırlı iki şahsiyete vurgu yapmak gerekmektedir ki, bunlardan ilki savaş esnasında Almanya'da da tanınan, bu ara yeniden yayınına ara veren aylık dergi *Die islamische Welf*'in *(İslâm Dünyası)* Abdülmelik Hamza Bey ile müşterek nâşiri olan Abdülaziz Çaviş [1876-1929] ve diğeri bir alim olan [Muhammed Ferit] Vecdi'dir [1878-1954]. Zira bu ikisi, reformasyon akımı ile bilhassa Mısır müftüsü Muhammed Abduh'un [1849-1905] Mısır'da ortaya koyduğu dinî hareketin bağlantısına işaret ederler. Abduh'un eserleri kısmen *Mehmet Akif* tarafından türkçeye tercüme edilmiştir. Böylece reformatörlerin -ama aynı zamanda milliyetçilerin-

görüşlerinin çok defa Abduh'unkilerle yakından alâkalı olduğu anlaşılır hale gelmektedir.

Reformasyon Akımına Göre Din Meselesi

Reformasyon akımında din meselesi de yeni teşekkül eden umumi kültür durumundan ve yukarıda çifte anlamı ile tasvir edilen (s. 51/113) dinî buhrandan kaynaklanmaktadır. Bu akım, müslümanlar arasındaki buhranın bertaraf edilmesi için İslâm'ın *reforme/tecdit* edilmesini talep eder, "İslâm'ın itikadiyâtını, ahlâkiyatını, içtimaiyatını, siyasiyatını daima zaman ve muhitin ihtiyacatına en muvafık bir surette tefsir" etmekten teşekkül eden bir İslâmlaşmayı ister. Böyle bir yorum, yani muasır bir İslâm anlayışının oluşturulması, reformasyon akımında din meselesinin bir yönüdür.

Ancak müslümanlar arasındaki buhranın kökeni kısmen, halkın bütün dinî hayatında genel olarak teşekkül eden buhranda yatmaktadır. Bu ikinci tehlikenin ortadan kaldırılması mutlak olarak dinin ve hususen de İslâm'ın yeniden tesis edilmesine (Wiederherstellung) bağlıdır. Bu sebeple yorum problemi ile dinin ve İslâm'ın müdafaası iç içe geçmektedir.

Dinin tehlikeye maruz bırakılması Batıcılığın bir meyvesidir. Ne var ki sadece din değil, bilâkis İslâm-Türk kültürünün Batı karşısındaki bütün otonomisi Batıcılık tarafından sarsılmıştır ve en büyük felâket de burada yatmaktadır. Artık Türk kültür problemi öncelikle kendi kültür zemininde durularak çözülebilir. Böylece Batıcılık, dolaylı olarak reformasyonun bir problem noktası olmuştur. Ancak reformasyon akımının mücadele etmek zorunda olduğu diğer bir mefhum daha vardır: Milliyetçilik/kavmiyetcilik. Milliyetçilik daha önce gördüğümüz gibi iki anlamda Batıcılığın bir sonucudur: İlki bizzat milliyetçilik olarak, ikincisi de din akımı, tam olarak söylemek gerekirse din-siyaseti akımı olarak. Şu halde Batıcılıkla mücadeleye, böyle bir milliyetçilikle/kavmiyetçilikle mücadele de eklenmelidir.

Durumun netleşmesinden sonra reformatörler şunu anladılar ki, milliyetçiliğin din politikasının kökeni, aslında yeni devlet vakıasında yatmaktadır. Böylece onlar için devlet anayasası da problem alanı haline gelmiştir.

Son olarak, reformasyon akımı İslâm birliğini muhafaza etmeyi ya da zedelendiği yerlerde yeniden tesis etmeyi hedeflemektedir. İslâm'daki bölünmenin en önemli nedenlerinden biri, mez-

heplere ayrılmaktır. Burada reformasyon akımı için milliyetçilerde göremediğimiz yeni bir problem alanı ortaya çıkmaktadır.

Aşağıdaki başlıklar altında bu münferit noktalar daha yakından incelenecektir.

Reformasyon Anlayışına Göre İslâm

Reformasyon akımının din anlayışı şu eserlerde mevcuttur: Yukarıda (s. 64/129) adı geçen Ahmed Hamdi'nin *Dinî Dersleri*'nde kısaca (esas olarak [3. Kitap] s. 264-366); M. Şemsettin'in muhtelif yerlerde zikredilen yazıları (esas olarak *Zulmetten Nura*, 55 s. 25-70 ve s. 331-336) ve nihayet Sait Halim Paşa'nın *İslâmlaşmak* risalesi (bk. s. 64/129). Aşağıdaki tasvir bu çalışmalara dayanmaktadır.

İslâmiyet tabiî ve umûmî bir dindir. İslâm'ın inanç, ahlâk ve toplumsal öğretileri incelenirse, Batılı düşünürlerin zorunluluğunu kabul ettikleri tabiî dinin, sadece İslâm olduğu görülür, İslâm inancında akla muhalif hiçbir şey yoktur. O, inancı mucizeler üzerine değil, ebedî hakikat olan akıl [bedihiyât-ı akliye] üzerine bina eder. O, müspet ilimler ve modern düşüncelerle çelişmez. Ahlâk konusunda, en sağlıklı ve en gelişmiş felsefeyi (ileride görüleceği üzere bununla kastedilen Kant felsefesidir, kabul edebilir [aslında: "(...) en salim ve en mütekamil bir felsefeye meydan okuyor"]. O, insanın tabiatına tamamen uyar.

İslâmiyet ahlâkîliktir, ahlâk dinidir. Buna göre insanın ahlâkî değeri, onun zahirî amellerinde değil, niyetindedir. "Allah teala sizin suretlerinize, amellerinize bakmaz, kalplerinize, niyetlerinize bakar" ve "Müminin niyeti amelinden hayırlıdır". Kur'an'da şöyle denir: "Nefsinizde olanı gizleseniz de, açığa vursanız da Allah sizden hesabını soracaktır" (Bakara 2/284). İslâmiyet'in ahlâkî kanunu, Kant'ınkinden daha serttir. Kant "Hareket et!" diye emrederken, diğeri "Hareket et ve düşün!" diye emreder.

İslâm'da dünya eşi benzeri olmayan bir şekilde tasvip edilir: "Allah'ın ihsan etmiş olduğu hasâis ve kuva ile talib-i ahiret ol; dünyadan da nasibini unutma!" ve "Sizin hayırlınız ahireti için dünyasını, dünyası için ahiretini terk etmeyip her ikisini de cem eden [ve cemiyet-i beşeriye üzerine yük olmayandır]". İslâm'da dünyayı terk etmek yoktur.

İslâm, dinî tahakkümü, yani inanç üzerindeki tahakkümü tanımaz. Bizzat Peygamber bile sadece "bir uyarıcıdır, murakıp

değildir" (Kur'an, [Gâşiye] 88/21 vd.). Hilafet de teokrasi değildir, insanın Halifeye, hükümdara karşı mutlak itaat borcu yoktur, itaat, sadece hükümdar Kur'an ve sünnet tarafından çizilen yolda gittiği sürece emredilir; bu yolu terk ederse, itaat da sona erer. Kur'an ve hadise aykırı davranan hükümdarı azletmek müslümanların vazifesidir.

İslâmiyet beşeriyetin tekâmülünü hedefler. Bunun için o, beşeriyetin maddî, fikrî ve ahlâkî tekamülüne hizmet eden, üyelerinin dayanışmaları [te'âzud ve tesânüd] sayesinde tabiata mukavemetin gerçekleştirildiği bir cemiyet, bir sosyal yapı oluşturur, ikinci olarak o, insanlar arasında gerçek kardeşliği [uhuvvet] ve eşitliği [müsavat] tesis eder ve kavmiyeti (Nationalismus) reddeder. Ona göre bütün insanlar bir ailedir.

Siyasî birlik, müslümanların birliği ile aynı şeydir, İslâmiyet beşerî tabiata istinat eder: O, ferdî hürriyeti, vicdan, düşünme, konuşma, hareket ve öğrenim hürriyetini fıtraten hür doğan insanın zorunlu hakları olarak tespit etmiş ve hayata geçirmiştir.

İslâmiyet ferdî ve içtimaî tekâmüle hizmet eden bütün vasıtaların kullanılmasını zorunlu bir hak sayar, iktisadî tekâmülün bir icabı olarak maişet talebi ve içtimaî tekamülün bir gereği olarak evlilik İslâmiyet'in farzlarındandır; İslâmiyet'te ruhbanlık yoktur.

Kanun olarak İslâmiyet, dünyevî işlerin düzenlenmesine ait temel esasları ihtiva eder. Onun zaman ve muhitin durumuna göre tatbik edilmesi ise içtihada bırakılmıştır. Bu temel esaslara göre her asrın gereğine ve her kavmin ihtiyacına uygun yeni kanunlar ortaya koyulabilir. Meselâ İslâmiyet, siyaset ve yasama gibi dünyevî işlerde şûranın zorunluluğunu, Meşrutî devlet anayasasının temeli olarak görür. Bununla beraber, milletlerin sosyal durumlarının zaman ve muhit bakımından farklı olmasına bağlı olarak şûranın uygulama şekli de farklılık göstereceğinden, şâra için kesin kural ve düzenlemeler ortaya koymamıştır. Şu halde, geçmiş asırlarda bu temel esaslardan çıkarılarak şer ve kanun olarak isimlendirilen hüküm ve düzenlemelerden zaman ve maslahatın gereğine göre rücû etmek, onları tebdil ve tağyir etmek mümkündür.

İslâm'daki kader inancı, *Cebrîlik* anlamına gelmez, insanın ilim, irade ve kudret sahibi bir varlık olarak yaratılması ve kendi irade ve kudreti ile bilgi ve şuuruna göre kendisi için hayır gördüğü şeyleri yapması, Allah'ın âlemde cari olan kanunlarının [sü-

nen-i ilâhiye] bir neticesidir, insanın özgür irade sahibi bir mahlûk olması İlâhi iradeye ne aykırıdır ne de onu izale eder. İnsanın iradesi, İlâhi iradenin bir tezahür şeklidir.

İşte Ahmed Hamdi böyle düşünmektedir. İslâmiyet'in kendine has itikâdiyâtı, o itikâdiyât üzerine kurulmuş ahlâkiyâtı, o ahlâkıyâttan doğan içtimâiyatı ve nihayet bu içtimâiyattan doğan siyasiyatı vardır, İslâmiyet, insan hayatını sevk ve idare eden, birbirinden titremekle beraber birarada mütecanis, mükemmel ve birbirinden ayrılmaları mümkün olmayan bir bütün teşkil eden esaslı faktörlerin tamamını sunar.

İslâmiyet'teki iman, içkin hakikat olarak yegâne ilâha ve hürriyet, adalet ve dayanışmayı (teâzud) kendi vasıtasıyla, İslâmî normlar şeklinde beşerî saadetin değişmez prensipleri olarak bildiren Peygamber›e imandan ibarettir.

Kaynağını hak olan tek Allah'a imandan alan İslâm ahlâkı bize, beşerî mutluluğun hakikat sevgisinde, onu aramada ve tatbik etmede yattığını öğretir, İslâm ahlâkı hürriyet, eşitlik ve dayanışma esaslarına istinat eder. Hürriyet bir hak değil, inanç ve ahlâk tarafından verilmiş bir vazifedir. Herkesin hür olmasından, herkesin eşit olması sonucu doğar. Ne var ki mükemmel eşitliğin kabul edilmesi, diğer taraftan insanların doğuştan getirdikleri şahsî kabiliyetlerdeki farklılığın tabiî olarak ortaya çıkaracağı eşitsizliğin kabul edilmesini de zorunlu kılar. Hürriyet ve eşitlik, başkasını sevmeyi, yani dayanışmayı [teâzud] doğurur.

İslâm ahlâkından çıkan toplum esasları hem hürriyet, eşitlik ve insanlar arasında dayanışma prensiplerine, hem de şahsî üstünlüğe hürmet esasına dayanmaktadır. Şu halde İslâm toplumu, farklı kabiliyetlere sahip fertlerden oluşan, fertleri yüksek, orta ve avâm şeklinde üç tabakaya mensup ve ahlâkî vazifesi olabildiğince fazla hürriyet elde ederek, ondan istifade etmek olan bir toplumdur. Bu tabakalar arasında, düzenli bir ast-üst ilişkisini ve aynı zamanda yukarı tabakayı besleyen, gençleştiren ve muhafaza eden alt tabakaların daimî bir ileri doğru hareketini yansıtan münasebet hâkimdir.

İslâm'ın siyaset esasları toplum esaslarından doğduğu için kin, rekabet ve düşmanlık hislerinden uzaktır, İslâm toplumunda siyasî müesseseler sadece İslâm ahlâkının mükemmel bir tatbiki ve İslâm toplum idealinin sağlama alınması amacıyla hayat bulabilir. Siyasî güç de her zaman sadece bu müesseselerin

uyanık bir teşvik edicisi ve savunucusu olabilir. En büyük güç [hâkimiyet], halka aittir.

Bununla beraber İslâm halkları İslâm'ı her zaman anlayamamıştır, İslâm ortaya çıktığında onların dinî, ahlâkî, sosyal ve siyasî fikirleri, İslâm'ı tam ve hatasız bir şekilde anlayacak kadar gelişmemişti. Bu elverişsiz fikrî ortamda gayr-iislâmî kavmiyetçilik/Irkçılık ortaya çıkmıştır. Bunun neticesinde de İslâm halkları İslâm'dan uzaklaşmışlardır. Gerçi Türkler İslâm'ı en iyi anlayanlardır, ancak onlar da İslâm'dan uzaklaşmışlardır. Avrupa ile temasa geçtiklerinde içinde bulundukları uyuşukluktan sıyrılmak isteyince Batıcılığa düşmüşlerdir. Ancak muhakkak olan bir şey varsa o da, İslâmî hakikatlerin gayr-iislâmî yanlışlar [Müslümanlığa karşı gelen dalâletler] üzerinde zafer kazanacakları günün geleceğidir.

İşte Sait Halim Paşa da böyle düşünmektedir.

İSTİKLÂL MARŞI SURİYE'DE DE BESTELENİYOR*

Şam'da meşhur bir Arap şairi, Burdur Mebusu Mehmet Akif Beyin *İstiklâl Marşı*'nı arapçaya tercüme ederek tekmil Suriye gazetelerinde neşretmiştir. Arap musikişinasları şimdi marşı bestelemekle meşguldürler.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 2 eylül 1337/ 2 eylül 1921, s. 2
Vakit, 29 eylül 1921, s. 2

İlgili yıllarda İstiklâl Marşı'nın Arap musikişinaslar tarafından nasıl bir besteye dönüştürülmüş olduğu hususunda şu an için bir bilgimiz bulunmamaktadır. Fakat bu haberin tahkiki ve araştırılması da gerekmektedir. Bu hususa işaret etmekle yetiniyoruz. Çünkü Suriye gazetelerinin bu konuda verdiği haber ve yorumlar her bakımdan önem arz etmektedir. Özellikle de kimliğini bilmediğimiz meşhur arap şairinin İstiklâl Marşı tercümesi!

TÜRK İSTİKLÂL MARŞI SURİYE GAZETELERİNDE*

Şam'da meşhur bir Arap şairi, Burdur Mebusu Mehmet Akif Beyin *İstiklâl Marşı*'nı arapçaya tercüme ederek tekmil Suriye gazetelerinde neşretmiştir. Arap musikişinasları şimdi marşı bestelemekle meşguldürler.

* *Çorum* gazetesi, 12 eylül 1337/1921

Hâkimiyet-i Milliye, 2 eylül 1337/1921

Çorum gazetesi, *İstiklâl Marşı*'nın kabulü tarihinden 52 gün sonra yayına başlayan bir gazetedir. İlgili gazete, 3 mayıs 1337/1921 ile 1 ocak 1964 tarihleri arasında üç bin sayı yayımlanmıştır. Gazetenin ilk 220 sayısını, yani (22 temmuz 1341/1925)e kadar olan bölümünü latinize ederek yayına hazırlayan Abdulkadir Ozulu'nun çalışmasından aldığımız yukarıdaki haber için bkz: Çorum Gazetesi Çevirileri (1921-1925), Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.

Çorum gazetesinin verdiği bu önemli haber için herhangi bir kaynak belirtilmiyor. Haber, özel bir duyuma mı dayanmaktadır, yoksa İstanbul veya Ankara gazetelerinin herhangi birinden iktibas mı edilmiştir kestiremiyoruz. Fakat devam eden çalışmalarımızın ardından, ilgili haberin kaynağının *Hâkimiyeti Milliye'*deki *İstiklâl Marşı* haberi olduğunu öğreniyoruz. Bkz: *Hâkimiyeti Milliye'*nin 2 eylül 1337/ 1921 tarihli haberi.

Mehmet Akif
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

SEBİLÜRREŞAT'IN ANADOLU HALKINA BEYANNAMESİ*

Ey Müslümanlar!

Gaflet uykularından uyanınız. İslam'ın geçirmekte olduğu buhranları düşününüz. Yan yatıp vakit geçirecek yahut yeise düşüp kadınlar gibi ağlayacak zamanda değiliz. İş görecek, müslümanları kurtaracak zamandayız. Namert düşman güzel Anadolu'muzun, bu sevgili İslâm yurdumuzun kapılarını kırdı, harim-i ismetine kirli ayaklarını soktu. Sahillerimizde tutuşturduğu yangını Anadolu'nun ortalarına kadar tevsi etti. Gözlerimizi kaldırıp ufuklara bakacak olursak yıkılan, yakılan İslam ocaklarının kızıl alevlerini, siyah dumanlarını göreceğiz. Kulaklarımızı verecek olsak dağlarda, ovalarda inleyen yüz binlerce yetimlerin, dulların feryatlarını, ahu enînlerini işiteceğiz.

Ey müslümanlar,

Adetleri binlere, milyonlara baliğ olduğu halde, ölüm korkusundan memleketlerinden çıkarılan zelil milletlerden ibret almamızı Cenabı Hakk bize ihtar ediyor. Yaşamayı seven, ölümden korkan ümmetlerin sellerin getirip kenara attığı saman çöpleri kadar ehemmiyetleri olmadığını, Hazret-i Peygamber efendimiz müslümanların ibret nazarları önüne koyuyor. Dünyada ölümlerin en acısı hiç şüphe yoktur ki düşman istilâsına uğramaktır. Hâkimiyeti elden gidip esaret boyun duruğuna düşen bir millet, günde bin kere ölüm azaplarına duçar olur.

Ey Müslümanlar,

Anadolu kapıları tutuşmuş yanıyorken düşman kasırga gibi, tâun gibi uğradığı yerleri harabezâra çevirerek Anadolu içlerine yürüyorken biz burada nasıl lakayt kalır, rahat döşeklerine yatar, derin uykulara dalar da hiçbir hareket, hiçbir eser-i hayat göster-

* *Açıksöz*, 19 eylül 1337/1921, nr. 287

Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını, (Haz. Zekai Güner-Orhan Kabataş), Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1990, s. 108-110

meyiz? Bugün bütün müslümanların her şeylerini feda edecek gündür, bugün hiç kimse ne mal düşünecek, ne evlat düşünecek ne ticaret kaygısına düşecek ne de nefsini fedadan çekinecektir. Bugünler İslam'ın hayat ve memat günlerdir. Müslümanlık yeniden parlayacak, yahut maazallah büsbütün hüsûfa uğrayacaktır. Hicret-i nebeviyenin sekizinci senesi Ceziretü'-l Arabı istila etmek, nûr-u İslamı söndürmek için Şam'da cesîm ordular hazırlayan, fakat daha harekete başlamadan kahr-ı ilahiye uğrayarak tarumar olan Rum Kayser'i Heraklius'un ahfadı bin sene sonra yine karşımıza çıkıyor. Müslümanları imha etmek, İslâmiyeti yeryüzünden kaldırmak için Anadolu içlerine yürüyor. O zamanki tehlike bugün de baş göstermiş bulunuyor.

Ey Müslümanlar,

Uyanınız, başlarınızı gaflet uykularından kaldırınız. Müslümanlık azim tehlikededir. Düşmanın hançeri İslam'ın ta kalbine girmiştir. İslam'ın sinesinden kanlar fışkırıyor, vücud-u İslâm can alıp can veriyor. Bugün yalnız Anadolu'nun değil dört yüz küsur milyon alemi İslam'ın mukadderatı *Sakarya vadilerinde* ehl-i Salip hücumlarını def ile meşgul olan ordu-yu İslam'ın göstereceği kudret ve zafere bağlıdır.

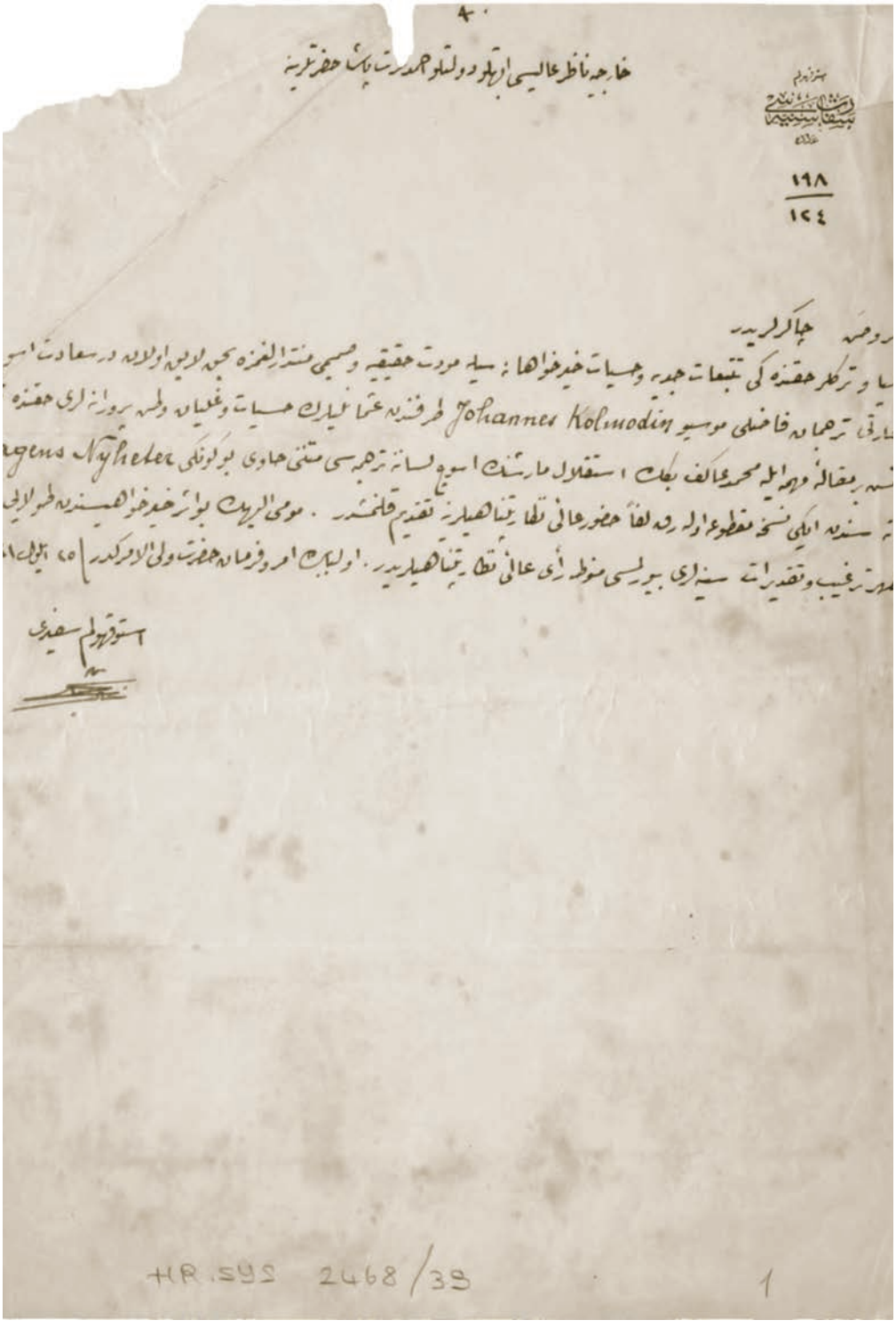
Anadolu müslümanları dünyanın ne fedakar ne bahtiyar insanlardır! Cenab-ı Hakk *Kuran'*ı yaşatmak vazife-i âliyesini onların omuzlarını tahmil etmiştir. Bin senedir küffar istilasına karşı koyan bu kahraman müslümanlar, inşallah bu defa iki azgın salip ordusunu da tarumar edecektir. Hakka nusret için, kelimetullahı ilâ için nefislerini, mallarını, evlatlarını, zevce ve kardeşlerini, akrabalarını, ticaretlerini, meskenlerini, her şeylerini feda ederek siperlerde her dakika ölümle karşı karşıya duran bu mübarek İslam ordusu yok mu? Emin olunuz ki onun serdar-ı muazzamı ruh-u peygamberdir. Bugün âlemlere rahmet olan o peygamber-i zîşânın ruhu mübarek ki burada; onun kitabını, onun dinini küfre karşı canlarıyla, başlarıyla tırnaklarıyla, göğüsleriyle müdafaa eden mücahidîn ordusunun âfâk-ı şahametinde pür-ender, İslam'ın nurunun tamamıyla söndürülmüş farz edildiği bir zamanda bin türlü mahrumiyetlere hiç yoktan vücuda getirdiği bu kuva-yı İslâmiyeyi, bu ordu-yu Muhammedî hiç şüphe edilmesin ki muzaffer olacaktır. "Bizim için mücadelede bulunanları biz mutlaka mazhar-ı hidayet edeceğiz. Ey müminler, bunu iyi bilmiş olunuz ki Allah iyilerle beraberdir."

Ey Müslümanlar,

Böyle muazzam günlerde kadın, erkek bütün müslümanlar birer vazife ile mükelleftir. Her ne suretle olursa olsun, bu cihada iştirak etmeyen müslüman hakiki müslüman değildir. Düşmanı vatan-ı İslâmdan tamamen tard edinceye kadar cihat her müslümana farzdır. Salip orduları camileri yıkıyorken, minberlere papazlarını oturtuyorken, minarelere çanlarını takıyorken, müslümanlığı imha ve vatan-ı İslam'ı istila ediyorken acaba arkada lakayt duran müslümanlar kıldıkları namazların, tuttukları oruçların ind-Allah kabul olduğuna candan ümitvar mıdırlar? Hiç kimse kendisini aldatmasın. Aklını başına alsın, gözlerine çekilen perdeyi yırtsın. Müslümanlar raflardaki *Kuran*'ları indirsinler, o kitab-ı celîli açsınlar, böyle tehlikeli zamanlarda Allah'ın müslümanlara olan evâmir-i Sübhaniyesini okusunlar. Eğer hakikaten kalplerinde iman varsa Allah'a, peygamberlere inanıyorlarsa, *Kuran*'ı yaşatmak istiyorlarsa o emr-i ilahiye dört elle sarılsınlar. Allah yolunda canlarını, mallarını fedadan çekinmesinler. Cenab-ı risalet-meâb ashâb-ı kiramını harem-i şerife davet edip de düşmanın Şam'da ordular hazırladığını, buna karşı her türlü güçlüklere rağmen bir İslam ordusu teşkili lazım geldiğini söylediği zaman, bütün ashap derhal tehlikenin ehemmiyet ve azametini takdir ederek bütün mal ve mülklerini feda, bütün mevcutlarını bezl ettiler. Birkaç gün içinde kırk bin kişilik bir ordu teçhiz ettiler. Düşmana karşı koydular. İşte müslümanlık böyle kuruldu. Böyle yaşadı. Binaenaleyh bugün vatan-ı İslamı düşmanın istilasından kurtarmak, müslümanlığı yaşatmak için bizim de bu yolu takip etmemiz lazımdır. Düşmanı kahr ve tedmir için bütün eli silah tutanların cephelere koşmaları, ordunun ihtiyacını temin için bütün müslümanların varını yoğunu feda etmeleri en mühim farzdır. Bütün bu esbaba tevessül ettikten sonra Cenab-ı Hakk'a mütevekkil olarak nusret ve zaferi onun inayetinden beklemeli. İslam'ın düşmanlarını kahır ve tedbir için daima niyaz ve tazarruda bulunmalıdır.

Ey Anadolu'nun fedakâr müslümanları!

Siz vazifelerimizi ifa hususunda ne kadar tehâlük gösterirseniz, Cenab-ı Peygamber'in "Her kim hüküm-fermâ olan şu kaht-ı elîm şu kabusu usret altında nâgehâni baş gösteren harp için asker teçhiz ederse, onun için cennet vardır" tebşîr-i âlisine mazhar olursunuz.

İSTİKLAL MARŞI'NIN İSVEÇ DİLİNE TERCÜMESİ*
[Stockholm Sefareti'nden Hariciye Nazırlığına]

Hâriciye Nâzır-ı Âlîsi übbehetlü devletlü Ahmed İzzet Paşa hazretlerine,

Maruz-ı çâkerleridir,

Türkiye ve Türkler hakkındaki tetebbuât-ı ciddiye ve hissiyât-ı hayırhâhânesiyle meveddet-i hakîkiye ve samîmî minnetdârlığımıza bi-hakkın lâyık olan Dersaadet İsveç Sefareti tercüman-ı fâzılı Mösyö Johannes Kolmodin tarafından Osmanlıların hissiyât ve galeyân-ı vatan-perverâneleri hakkında kaleme alınmış bir makâle-i mühimme ile Mehmet Akif Bey'in *İstiklâl Marşı*'nın İsveç lisanına tercümesi metnini havî bugünkü *Dagens Nyheter* gazetesinden iki nüsha maktûa olarak leffen huzûr-ı âlî-i nezâret-penâhîlerine takdîm kılınmışdır. Mümaileyhin bu eser-i hayırhâhânesinden dolayı dahi mazhar-ı tergîb ve takdîrât-ı seniyyeleri buyurulması menût-ı re'y-i âlî-i nezâret-penâhîleridir.

Ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Stockholm Sefîri
Galip Kemali
Fî 25 Eylül 1921

* BOA, HR.SYS, 2468/39-1, 25 eylül 1921

Hamdullah Suphi'nin ilk gençlik yılları
[Beşir Ayvazoğlu Arşivi]

İSTİKLÂL MARŞI YARIŞMASI [BMM'de İstiklâl Marşı'nın Ankara veya İstanbul'da Yapılması Tartışmaları]*

Reis:

Efendim, *İstiklâl Marşı* bestesinin İstanbul'da bir heyet-i mütehassısa tarafından intihabına dair Maarif Vekâletinin tezkeresi vardır.

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Burdur Mebus-u Muhteremi Mehmet Akif Beyefendinin Büyük Millet Meclisince *Millî Marş* olmak üzere kabul edilen şiiri hakkında memleketin en maruf musiki üstatları tarafından tertip edilen besteler, Vekâlet-i acizîye gönderilmiş ve bu bestelerin kabulüne tahsis edilmiş olan müddet de nihayete ermiş olduğundan, besteler arasında en muvafık olanın intihabının İstanbul'da teşekkül edecek bir mütehassıs heyete havale edilmesi acizlerince muvafık görüldüğü cihetle bu cihetin Meclis-i Âlice mazhar-ı tasvip olup olmadığının tayini hususunda delâlet-i fahimanelerini istirham ederim, efendim.

Maarif Vekili
Hamdullah Suphi

* *Zabıt Ceridesi,* 1 teşrinisani 1337/1 kasım 1921, c. 14 s. 18

Hâkimiyeti Milliye, 2 teşrinisani/2 kasım 1921, s. 2.

İstiklâl Marşı'nın kabulünün üzerinden uzun bir zaman geçmiş ve 1921 yılının kasım ayına ulaşılmıştır. Bestekârlar, Maarif Vekaleti'nin duyurusu üzerine bestelerini ikmal etmiş, Vekâlete de göndermişlerdir. Fakat buna rağmen en uygun beste hangisi ise, onun ilanının sürekli tehir edildiği anlaşılmaktadır. Buradaki gecikmenin Bakan Hamdullah Suphi ile ilgisi bulunmadığını biliyoruz. Hatta Hamdullah Suphi'nin marş ve bestesi hakkındaki aceleciliği de malûm bulunmaktadır. Hal böyle iken beste seçiminin işgal altındaki İstanbul'da herhangi bir heyete havale edilmesindeki maksadı anlamak güçtür. Dahası bu hususta İstanbul ile de yetinilmediği, bilâhere bestelerin Paris veya Viyana'ya gönderilmeye kalkışıldığı bilinmektedir.

Reis:

Efendim, *İstiklâl Marşı* bestesinin İstanbul'da bir heyet-i mütehassısa tarafından intihap edilmesine dair mezuniyet isteniyor. Tensip buyurursanız bunu Maarif Encümeni'ne gönderelim.

Hasan Basri (Karesi):

Reis Bey, musiki meselesi bir ihtisas meselesidir. Vekâlete intihap ettiğimiz zatın kendi salâhiyetinden istifade ederek münasip bir marş ve beste kabul etmesi hakkında Meclis tarafından bir salâhiyet verilmekten başka çare yoktur. Binaenaleyh bunu Maarif Encümeni'ne veyahut diğer encümenlere göndermekte fayda yoktur. Her halde Maarif Vekâletine bu hususta salâhiyet vermeliyiz.

Tunalı Hilmi (Bolu):

Efendim, tahattur edilirse buraya takdim etmiş olduğum bir takrir üzerine Maarif Vekâleti güftelerin intihabı hususunda her ne kadar bir salâhiyete mâlik ise de tasdik için buraya getirilsin denilmişti ve güftesi burada da tasdik olundu. Binaenaleyh bestesinin de bu veçhile tasdiki icap eder.

Durak (Erzurum):

Reis Bey rica ederim her işimiz bitti de şimdi marşlara mı kaldık? Bunları bırakalım, beyhude vakit geçiriyoruz. Bırakınız rica ederim, bırakalım bu münakaşaları, başka şeylere geçelim. Memleket kan ağlıyor. (Gürültüler)

Tunalı Hilmi (Bolu):

Onun kutsiyetini takdir edemeyen ağzını açmasın. (Gürültüler) Zira burada *Millî Marş* üzerine bahis olunuyor. Milletin marşı mukaddestir. O mukaddesâta karşı marşı takdir etmek lâzım. (Şiddetli gürültüler) Ona hürmet lâzım. Ankara bütün işini yapacaktır. Bu yetim kendi göbeğini kendi eliyle kesti. Ve bugün sinn-i rüşde vâsıl olmuştur. Bu marş İstanbul'a gidemez. Ankara her şeyi kendisi yapar. (Alkışlar)

Vehbi (Karesi):

Durak Bey biraderimiz hâmiyet-şiârâne beyanatta bulundular. Ama düşünmediler ki; *Ey Gaziler Marşı* bütün bir orduyu hayatını fedaya sevk etti. Binaenaleyh *Millî Marş* olarak kabul edilecek marş ensâlden ensâle ilâyevm-kıyame devam edip gidecektir. Binaenaleyh bunu doğrudan doğruya Maarif Vekâletine bırakmak doğru değil. Maarif Vekâleti salâhiyet almak istiyor. Biz o salâhiyeti verebiliriz. Maarif Vekâletinin salâhiyeti dahilindedir, demek doğru değildir. Bu besteyi Maarif Vekâleti temyiz ve tefrik ettirebilir ve Meclise ondan sonra gelir ve kabul edilir.

Reis:

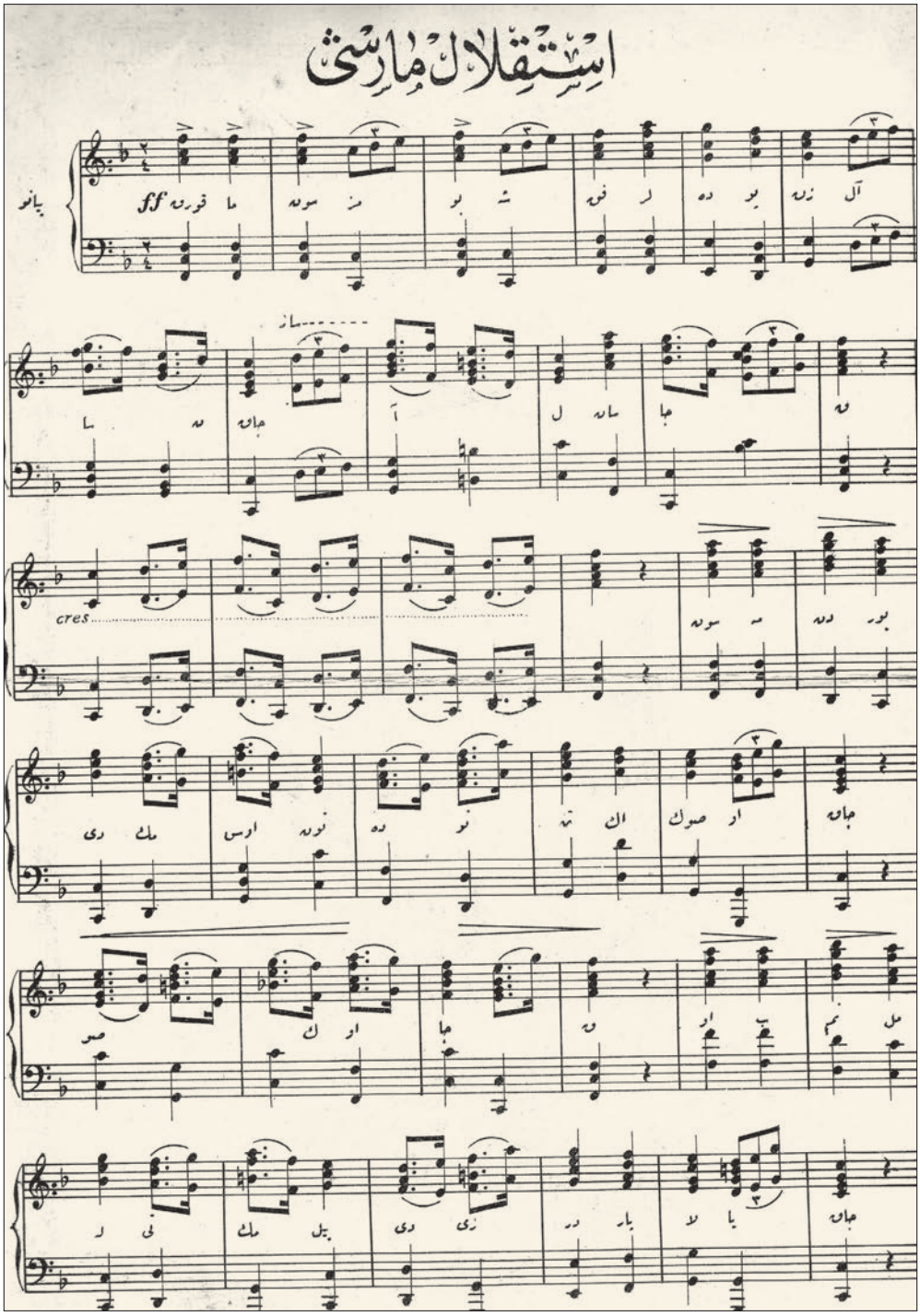
Efendim, Maarif Vekâletinden gelen tezkerenin müzakeresini kâfi görenler el kaldırsın... (Gürültüler)

Durak: (Erzurum) Müsaade buyurunuz efendim, bendeniz cevap vereceğim.

Reis:

Efendim, şimdi Maarif Vekâleti bana mezuniyet verin, bu besteyi İstanbul'a göndereyim, bir heyete tetkik ettirelim diyor. (Red sesleri) (Gürültüler)

Efendim Maarif Vekâletinin tezkeresini reyinize arz edeceğim. Maarif Vekâletinin tezkeresini kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmedi. O halde Ankara'da bir *heyet-i musikiye* tetkik edecek demektir. (O da yok, sesleri) (Ret sesleri).

Ali Rifat Bey'in İstiklâl Marşı bestesi.

İSTİKLAL MARŞI*

* Ali Rifat, *Yarın*, 17 teşrinisani 1337/ 17 kasım 1921, nr. 6, s. 17

İstiklâl Marşı beste yarışması duyurusunun yapıldığı 17 mart 1921 tarihinden sekiz ay sonra, Ali Rifat Çağatay'ın bestesini tamamladığı ve yayınladığı anlaşılıyor. Fakat unutulmamalıdır ki yukarıdaki 17 kasım 1921 tarihi bestenin değil, aylık *Yarın* dergisinde marş/beste notalarının yayınlandığı tarihtir. Bu bakımdan bestenin daha önceki aylarda tamamlanmış olması ihtimali yüksektir. Ayrıca Ali Rifat Çağatay'ın Akif'in *Resimli Gazete* döneminden yakın dostu Samih Rifat'ın (1874-1932) kardeşi olduğunu da hatırlamak gerekir.

Bu arada Ali Rifat Çağatay'ın *İstiklâl Marşı* bestesi 1924 yılından itibaren resmî devlet marşı olarak icra edilmeye başlanacak, bu süre 1930 yılına kadar devam edecek, bilâhare de Osman Zeki Üngör'ün *İstiklâl Marşı* bestesi devreye girecektir.

TÜRK İSTİKLÂL MARŞI*

Türk'üm, Türk'üm, Türk'tür Şark'ın şanlı büyük milleti
Müstakilim, nedir bilmem esareti, zilleti

Türk'üm, benim aslım Şark'ın güneşi
Tarihimin yazılamaz bir eşi
Altay, Türkmen, Yakut, Kaçar, Kın benim
Azer, Tatar, Kırgız, Macar, Çin benim
Durgun deniz, Tibet, Baykal, Altaylar
Demir dağlar, gümüş çağlayan çaylar
Türk ilidir, Türk ilidir, Türk ili
Beş bin yıldır Hakk'ı över Türk dili

Türk'üm, Türk'üm, Türk'tür Şark'ın şanlı büyük milleti
Müstakilim, nedir bilmem esareti, zilleti

Tan ağarır şafak benden söker, dünya uyanır
Sabah olur güneşimden cihan altın boyanır.
Hayat benim, kuvvet benim, millet benim, can benim
Asya'da sultan benim, hakan benim, şan benim

Dün ben idim Garbı ezen, inleten
Fermânımı Kaf'tan Kaf'a dinleten
Geçti günler bir çok renge boyandım
Fakat işte bugün yine uyandım

* *Türk İstiklâl Marşı: Mustafa Kemâl Paşa Namına Tamiye,* Cihan Biraderler Matbaası, İstanbul 1338/1922, s. 3-5

Bıçakçızade Hakkı'nın marşı dikkat çekici, fakat yayın tarihi 1922'yi gösteriyor. Fakat bu tarih, marşın içinde yer aldığı broşürün tarihidir. Bu tarihten bir yıl öncesi ise, *İstiklâl Marşı* yarışmasının yılıdır. Bu durumda şu hatıra geliyor: Acaba İzmirli Bıçakçızade Hakkı, ilgili marşı *İstiklâl Marşı* yarışması için yazmış olabilir mi? Düşünmeye değer buluyoruz.

Göklerimde yıldırımlar uçuşur
Yurtlarıma giren düşman tutuşur
Kızıl şafak, parlak yıldız, bir hilâl
Ben yapmadım, bak da ondan ibret al.

Azametli milletimle istiklâlim, ocağım
Hükümetim semâvidir, bunu söyler sancağım
Derya gibi ilerlerim, çekilirim, coşarım
Eski şan ve şevketime yeni yollar açarım

Türk'üm, Türk'üm, Türk'tür Şark'ın şanlı büyük milleti
Müstakilim, nedir bilmem esareti, zilleti

İstiklâlim tarihlere altın ile yazılsın
Vatanımın taşlarına süngülerle kazılsın

İzmirli Bıçakçızade Hakkı

SADÂ-YI İRŞÂD MUKADDİMESİ*

Ispartalı Zeynelabidin

Bütün melekât-ı rûhiyemi duzâhî bir ateş-i hüsran ile yakıp kavuran bir emel-i muazzez, beni şu risaleciği mevki-i intişâra koymaya sevk ediyor. Benim gibi değil bu vadide icâle-i kalem etmeye, hatta doğru dürüst yazı yazmaya gayr-ı muktedir ve bu iktidarsızlığını itiraf ile müftehir olan bir adamın, bu kadar acziyle beraber âlem-i matbuata atılışını, ümit ederim ki erbâb-ı fazilet mukavemetsûz bir sâik u vicdanînin eser-i tazyikinden başka bir şeye haml etmezler.

> Esselâmu aleyke ey mübarek Anadolu!.. Ey koca Türk ili!.. Merhaba ey aziz vatan!.. Ey melce-i ehl-i iman!.. Eyâdî-i zulüm, istibdad; hane ve kâşanelerini virân, zümrüt ovalarını netice-i cevr, istibdat ehl-i iyâlin olan İslâmı perişan

* Ispartalı Zeynelabidin, *Sadâ-yı İrşad/Sultan Osman Dilinden Anadolu'ya ve Bütün Müslümanlara,* İstanbul 1338/ 1922, s. 45

> "Müslümanların teşettütünden dolayı yüreği sızlayan, kalbi kanayan yegâne İslâm şairi Mehmet Akif Bey'in ed'iye-i manzumesiyle tezyin ü tevşih eylemeyi vecibe telakki ettim".
>
> Ispartalı Zeynelabidin

Ispartalı Zeynelabidin'in eseri, İmparatorluğun Cihan Savaşı sonrasındaki çöküşü, Hilâfet merkezi İstanbul'un işgali ve Anadolu'nun bitmiş tükenmişliği karşısında duyulan derin bir hüsranı ifade ediyor. Ayrıca Ispartalı Zeynullah kendi yalnızlık hislerine bir yoldaş ararken, bulabildiği tek isim Mehmet Akif oluyor. Nitekim bu yüzden eserinin sonunu, Mehmet Akif'in bir şiiri ile taçlandırıyor. Fakat onun eserinde kullandığı Akif şiiri tesadüfî bir seçmeye dayanmamaktadır. Çünkü Akif'e ait olan o şiir bölümü, Millî Mücadele yıllarında çok takdir edilmiş, çok kullanılmış, neredeyse Anadolu nezdinde bir sembol değerine yükselmişti. Akif'in Kastamonu Nasrullah Camii kürsüsünde verdiği vaazın hitam bölümünde de yer alan bu bölüm, *Sebilürreşat, Hâkimiyeti Milliye* ve *Açıkgöz* gibi gazetelerde yayımlandığı gibi, bunun dışında tekrar tekrar basılan *Sebilürreşat* dergisi vasıtası ile de Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde, Garp Cephesi komutanlık bölgelerinde tekrar tekrar çoğaltılmak, okunmak durumunda kalmıştı. Dolayısıyla Ispartalı Zeynullah'ın ilgili şiir bölümünü, kitabının sonunda dua makamında kullanması ve bunu kendi düştüğü bir dipnotla da takviyesi, dönemin ruhunu yansıtması bakımından ziyadesiyle önemlidir.

mı eyleyecekti? Lâ-havle velâ kuvvete illâ billâhi'l aliyyü'l azim!

Anadolu!.. Kıymetli Anadolu!.. Sen nice zamanalar bize bir gülistan-ı saadet olduydun! Bir hayli demlerde İslâm'a bostan-ı ziyâdet kaldın!.. Şimdi esâfil-i ümmet, akvam-ı zillet seni bir hanzalistan-ı nühûsete çevirmiş, imdi erâzil-i hükümet zavallı sakinlerini ateş-i zulmünde karmış, kavurmuştur.

Esteiyzübillâh innallehe maas'sabirîn!..

Vatan, sevgili vatan!.. Bir zaman sen, hemen şems-i İslâm ve nûr-u iman idin! Zalim ve cahil ve avân-ı mütecâhil hep (…) cemaat, ayş u nûş için üzerine kurdukları hayme-i cehil ve gabavetleriyle ziyanı ihfâ, belki de nurunu itfâ eylemişlerdir.

……..

Aksâ-yı cihan, bütün şecere-i ehl-i iman, nûr-u fazl u kemâlinle bir hayli zaman münevver bulunmuştu. İbâd ile kitab arasında eclâf-ı millet eliyle sedd-i istibdadlar çekilmiş, ahkâm-ı mehâkimde keyf hâkim kalmış, ümerâ zulumât-ı rezâil ve seyyiâtta karar kılmış, rüesâ fitne ve fesat deryalarına dalmış, hepsi böyle din ve dünyaya hemen bir leke olup kalmış da!.. Öyle mi bu cezaya çarpılmışız acaba?

……..

Nazlım ovalar pür kabristan-ı vahşet, o güzelim dağların bir sengistân-ı hayret olmuş!.. O canım köylerin her birisi birer İsviçre olan, o anam babam şehirlerin birer kartal, baykuş yuvası olarak mı kalacaktı?

……..

Türâb u âb, havanda bulunan hamiyet, sadakat ve gayret hassalarını, zaman sana kayıp mı ettirdi ki, kucağında büyüyen ve nimetinle beslenen (……..) bile havass-ı haseneden bir şemme bile kalmayarak ve kâffe-i hasenâtı seyyiâta munkalip oluyor!..

……..

Yaftası gülsuyu yazılı mastika şişeleri gibi yüreklerin üzerine astıkları nişanlarla cihan-ı medeniyete sahtekârlıklarını ilân ediyorlar. Bunlar ne Allah'tan korkuyorlar, ne de vicdanlarından utanıyorlar.

……..

Avrupa ve Afrika içerilerine kadar saldığın kolları, gerdiğin kanatları, sû-i siyasetleriyle oyuncak gibi kırıp attılar. Arkadaşlarını bir soğana sattılar.

……..

Eslâf ve er'âzil-i aşiret ise, senin kolsuz kanatsız şu kötürüm kalan halini saadet görerek zevk-yâb olmaktadır. Menfaat-i zâtiyelerini âherin zararında arayan canavarlar da işte böyledir.

Ulâike hümü'l hâsirûn

Sen bir zaman masdar, muhrec-i ihvân ve gülşen-serây-ı ehl-i iman idin!.. Şimdi ise imtiyazlar alan eli beratlı din düşmanlarına pâyimâl oldun. Ümmid-i istikbal-i devlet ve millet, ancak bir sen kaldın diyorduk! Varlığınla müteselli oluyorduk. Senden de kat'-ı ümid eden ukâla-yı ümmet, artık birbirini tâziye ediyor ve işimiz ancak Allah'a kaldı demekte muztar bulunuyorlar.

……..

Sevgilim vatan!

Senin şu dehşet âbâd-ı pür-melâl haline, kalemimle birlikte ben de ağlıyorum. Fotoğraf kovanları gibi tomar tomar dolup kalan *vatan figan-nâmeleri'*nden birkaçını şu sahifeler üzerine neşir ile enzâr-ı beşere arz ve hiss-i merhametlerini cezb ü celbe ben sa'y edeceğim. Vazife-i vatan-perveranemi naçiz feryat ve figanımla, beddualarımla ifaya çalışayım.

Kale resullullah saallahü aleyhi vessellem:

Azizim Anadolu! Seni şu hal-i harabîde bırakan beliyyât-ı süfliyeyi, tenbih-i ukûl-ü ümmetle ben, Hakan-ı muazzam *Sultan Osman lisaniyle* müdafaa edeceğim. Biçare sakinlerine hilâf-ı ukûl ve şerayi, cevr ü eza eden cebâbire-i denîye silâh-ı sihr-i beyân-ı ulviyet *Kuranı* hatırlatacağım.

Sultan Osman lisanından hitap için gerçek, büyük seviye-i irfan ve fazileti haiz bir hâme-i iktidar lazım idi. Benim bu kırık kalemimle böyle bir saha-i tecrübeye atılışım, itikadımca dâî-i muhâtara bir eser-i cesarettir. Fakat cüret ve cesaretimin gayet samimi bir hüsnüniyete makrûn olması hasebiyle bir dereceye kadar müteselli oluyorum. Eğer muhterem karilerime 300 miyonu geçmiş ehli İslamın kendileri ile hem-ahenk hissiyat, girye-bâr-ı tahassür olduklarını ihsas edebilirsem, kendimi ilelebet bahtiyar addedeceğim.

AKİF'İN DUASI İLE

Ya İlâhî bize tevfikini gönder...
- Amin!
Doğru yol hangisidir, millete göster...
- Amin!
Rûh-u İslâm'ı şedâid sıkıyor, öldürecek.
Zulmü te'dîb ise maksûd-u mehîbin, gerçek
Nâra yansın mı beraber bu kadar mazlûmîn?
Bî-günâhız çoğumuz.... Yakma İlâhî!
- Amin!
Boğuyor Âlem-i İslâm'ı bir azgın fitne,
Kıtalar kaynıyarak gitti o girdâb içine!
Mahvolan aileler bir sürü masûmundur,
Kalan âvârelerin hali de malûmundur.
Nasıl olmaz ki? Tezelzül veriyor arşa enîn!
Dinsin artık bu hazin velvele yâ Rab!
- Amin!
Müslüman mülkünü her yerde felâket vurdu...
Bir bu toprak kalıyor dînimizin son yurdu!
Bu da çiğnendi mi, çiğnendi demek Şer-i mübin;
Hâk-sâr eyleme yâ Rab, onu olsun...
- Amin!
Ve'lhamdulillâhi Rabbilâlemîn...

VEZİNLER (I)*
Mütareke Döneminde Türk Şiiri

Yahya Kemal

Halid Ziya Bey Ruşen Eşref'e, kitap hâlinde de çıkan meşhur mülâkatlarında, aruz yahut hece, iki vezinden birini henüz tercih edemediğini kendine hâs zarâfetle söylerken bana dikenli bir gonca atıyor, diyor ki:

"Artık aruzdan mutmain olmayan ve henüz hece veznini mûcib-i memnûniyet bir tekâmüle mazhar olmamış bulan bir şâirdir ki, her ikisinde de hâlâ iltizâm-ı sükût ediyor."

İtiraf ederim ki, bu nükte benim iki vezinden birini tercih ettikten sonra söyleyebileceğim mısralardan bin kat güzeldir!

Mamafih ben de ihtiyar ve genç, boy boy yüzlerce şair, binlerce kaariden sonra hangi vezni tercih ettiğimi söyleyeyim.

Öyle sanırım ki bu aralık Eskimo kabileleri bile şiirle çok fazla meşgulseler, bu bahiste mutlaka vezinlerden başka farklarla iki fırkaya ayrılmış bir haldedirler. Bizde ise bugün şiir zevki yalnız vezinlerle ayrılıyor. Eğer 10-15 sene sonra yeni Türk edebiyatı tamamıyle belirirse, münekkitler bu ihtilâfımızı bizim şiire bîgâneliğimizin bir fârikası gibi zikredecek. Şiirin ekseri âşinâları hemen soruyorlar: Heceden mi? Eğer hecedense,"nafile okumayınız" diyorlar, kulaklarını tıkıyorlar. Bir zümre gençler de bilâkis, yakası açılmamış bir tahassüsle söylenmiş yeni manzumeleri eğer aruzdansalar köhne telâkki edecek kadar taassup gösteriyorlar.

On sene evvele kadar Türk zevkinde böyle bir ihtilâf yoktu; aruz ve hece, iki kardeş nehir, Fırat ve Dicle gibi yan yana akıyorlar, sonra birbirine kavuşuyorlar, milletin hafızası olan ummana karışıyorlardı. Türkçede farisî edayı terennüm eden Nevâî'den tâ Tevfik Fikret'e kadar, her aruz şairi heceden de şiirler söylüyordu. Nedim'in divânında bile münderic olan *koşma*'sını mı? Âkif Pa-

* *Dergâh*, 5 şubat 1338/ 5 şubat 1922, nr. 20, s. 113-115

şa'nın *Mersiye*'sini mi? Ziya Paşa'nın o meşhur köy türküsünü mü? Nâmık Kemal'in felsefî bir manzumesini mi? Hâmid'in dramlarını mı? Recaizade'nin oğlu için söylediği şiirlerini mi? Hayret Efendi'nin destanlarını mı? Fikret'in Şermin'ini mi zikretmeli? Binlerce misâl var. Evet havas şâirleri öteden beri daima halk vezniyle şiirler söyledi, mûsikîsinde bile bu farkı gözetmedi, halk vezninde şarkılar yüzlerce sayılır. Yunan muharebesi sıralarında Mehmet Emin Bey *Türkçe Şiirler*'ini çıkardı; Recaizade, Hâmid, Sezai bu mecmuaya alkışlı takrizler yazdılar. Fikret *Serveti Fünun*'a Mehmet Emin beyin, Abdülhalim Memduh'un heceli manzumelerini kabul etti. Kırk sene evvel çıkmış edebî bir mecmuada Recaizade Ekrem'in La Fontaine'e dair bir tenkidini okudum; bu tenkitte La Fontaine'in kıssalarını önce hece vezniyle tercümeye nasıl başladığını, sonra farisî izafetlerin bu vezne elverişsizliği yüzünden aruzla tercümeye mecbur kaldığını misallerle anlatıyor. Hasılı, havas şâirleri o zamanlar bu ihtilâfı hissedemiyorlardı. Ya halk şâirleri, onlar hissediyorlar mıydı? Yunus Emre'den Eşrefoğlu'na, Âşık Ömer'e, Dertli'ye kadar bütün halk şâirlerinin aruzdan manzumeleri var. Halk seviyeli bir Harputlu'dan memleketinin türkülerini istinsah ediyordum, birçok türküler arasında *Serseri* adlı bir saz şâirinin aruzdan bir gazelini söyledi ki bu matla ile başlıyordu:

Serseri sen çıkalu gurbete Harput güzeli
Şiveyi, nâzı, edâyı ne kadar üstelemiş

Evet, eskiler bu vezin kaygılarından bu kadar azadeydiler. Bu ihtilâf yeni çıktı. *Vezin fırkacılığı* ile malûl olanları dinlersek bunalırız; onlar hecenin zuhûrundaki iyiliği ve kötülüğü şahıslara atfederler. Bir şahıs ne kadar kuvvetli olursa olsun Türk edebiyatında, zamanı gelmeyince bu ihtilâfı çıkaramazdı. Abdülhak Hamit daha kırk sene evvel hece veznini tavsiye ediyordu, bu vezinle dramlar yazıyordu, bu ihtilâfı o zaman çıkarabildi mi? Türk zevkinde bu vezin ihtilâfı bir yahut birkaç mütefekkirin sun'u olmaktan uzak, çok uzaktır. Bu ihtilâfın zuhuru şiirimizde mukadderdi.

Zekâsını tesirlerden âzâde bulunduranlar bir noktaya dikkat ederlerse, muammanın bir düğümünü çözerler: Hece vezninden nefret edenler yalnız bir istisna gözetirler: Feylesof Rıza'nın *koşma*'ları! Acaba neden? Bu *koşma*'ların şiiri bu zamanın yegâne hâlis şiiridir de ondan mı? Hayır, Rıza Tevfik'in destanları, koşmaları, nefesleri ve türküleriyle eski, pek eski bir âşinalığımız vardır, onların ilhamını, edasını, şivesini, mazmunlarını, rediflerini, kafi-

Yahya Kemal Park Oteli'ndeki odasında
[Beşir Ayvazoğlu Arşivi]

yelerini asırlardan beri zâikamızla hatırlarız, yeni değildirler; yeni olsalardı, otuz sene evvel Tevfik Fikret'in şiirinden nasıl birdenbire lezzet almadıksa onlardan da lezzet almazdık. Hece vezninde sırf yeni zevk ve yeni tahassüsle ne kadar güzel şiirler gördüm ki feylesofun koşmaları gibi sevilmediler: Faruk Nafiz'in bir *"Kır Türküsü"* bütün bir hıçkırıktı, Ali Mümtaz'ın "*Pınar*"ı adeta bir akar su mûsıkîsiydi, Halid Fahri'nin "*Bursa'da Akşam*"ı kadar nefis bir melâl şiiri *Edebiyât-ı Cedide* mecmualarında güç bulunur, Orhan Seyfi'nin *"Bir Çiftlik Manzarası"*ndaki kıtalar yeni sanatın fevkalâde güzel nümuneleriydi. Vâlâ Nurettin'in *"Tarlalar"*ı safvetin bir timsâliydi, İdris Sabih'in çiçekler için, Emin Recep'in kırlar için, Necmettin Halil'in harp hâtıralarıyçün, Ahmed Hamdi'nin Isfahan için birer manzumesini hatırlıyorum ki nâdir söylenebilir şiirlerdendiler. Halide Nusret'in *"Git Bahar"*ını senelerden beri yeni bir lezzetle tekrar okurum, bütün bu manzumeler alkışsız geçtiler; hece vezninden oldukları için mi? Rıza Tevfik'in koşmaları da aynı vezindedirler. Hayır ondan değil, çünkü bu saydığım manzumeler yeni tahassüste ve yeni zevkteydiler. İhtilâf bu noktadadır. Hece veznini reddeden zâika esasen onu değil, onda yeni şiiri reddediyor!

Eğer bu eski zâika gençlere: "Hece vezni âhenksizdir, onun için şiirlerinizden zevk almıyoruz!" diyeceğine; "Tevfik Fikret aruzda yeni şiiri bize nasıl kabul ettirdiyse, içinizden onun gibi biri zuhur edip, hece vezninde de kabul ettirirse şiirlerinizi beğeniriz!" dese doğru bir söz söylemiş olur.

Bilâkis hece veznine karşı bütün itirazlar başka sahalardan yükseliyor, bu itirazlar üçtür.

Birincisi: Aruz âhenkdârdır, hece vezni ahenksizdir.

İkincisi: Aruz yeni türkçeye pek elverişlidir, misâl: Mehmet Akif.

Üçüncüsü: Aruzu nasıl bırakırız? Beş yüz senelik Türk şiiri onunla örülüdür.

İki sene evvelki bir *Serveti Fünun* mecmuasında Cenap Şahabettin bey birinci itirazı bütün edillesiyle öne sürüyor. Fikirlerini aynen naklediyorum, Cenap Şahabettin bey diyor ki:

"Hece vezniyle yazılmış pek güzel şiirler ve pek büyük şâirler olabilir. Ancak eserleri manzum ve kendileri nâzım değildir diyeceğim. Çünkü parmak hesabı bir çâre-i ahenk olamaz.

Vezn-i aruz temîn-i mûsikî için maksûr ve memdûd, sâkin ve müteharrik hecelerin münâvebe-i muntazamasına istinâd eder. Biraz aşağıda görüleceği veçhile bundan daha muvafık tarîk-i ahenk olamaz.

Vezn-i hecâî denilen *parmak hesabına* gelince: Bu ancak istidad-ı tabiîsi vezn-i aruzu kabule müsait olmayan lisanlarca mergûb olabilir: Meselâ Fransızca gibi ki, esasen kelimelerinde heceler memdûd ve maksûr, sakin ve müteharrik olarak münâvebe etmez. Hecâ-i kavî dedikleri hece bile diğerlerinden pek az farklı telâffuz olunur. Vezn-i aruzun böyle lisanlara tatbiki mümkün olamaz ve bu cihetle şuârası parmak hesabına ilticaya mecbur olurlar.

Parmak hesabiyle söze hatta bir zerre-i mûsikî ilâve olunamaz. Fransız şiirinde hissettiğimiz ahenk, fakir ve hafif ancak hecâ-i kavîlerin tevzîinden neş'et eder. Zannolunmasın ki Fransız şuarası ellerindeki mîzân-ı nazımdan ve neşîdelerindeki mikdâr-ı mûsikîden memnundurlar; esrâr-ı âhenge vâkıf olan o zâtlar, şiirlerinde vezn-i hecâî ile iktifaya mecburiyetlerinden mütevellid teessürü saklamıyorlar. Ve eğer işitmiş olsa idiler ki altı asırdan beri edebiyyât-ı manzumesi evzân-ı aruza tevâfuk eden bir millet içinde parmak hesabını tercih ve kabule mâil bir fırka-i şuara vardır, şüphe yok ki o millette hissiyat-ı mûsıkıyyenin pek az neşv ü nemâ bulmuş olduğuna hükmedecek ve bıyık altından güleceklerdi. Kaanûn-ı âhenge vakıf bir Frenk için vezn-i aruz ile parmak hesabı arasında hatta mukaayese icrası abes görülür."

Cenap Şahabettin Bey bu katî hükümlerinden sonra ıttırâdın ahenksizlik olduğunu bütün sanatlara tatbiken serdediyor ve akıbet hece veznine dönüyor, diyor ki:

> "Parmak hesabında bu mekaasıd-ı mûsıkıyye kâmilen fedâ ediliyor, meselâ: "İstihbarat kalemine müracaat edemedim." cümlesi mısra-ı manzum addediliyor, mademki cümleyi teşkil eden dört kelimeden her biri dörder hecelidir ve mademki her dört hecede bir vakfe mümkündür. Halbuki mâlûmât-ı mûsıkıyyeden kat'-ı nazar, yalnız hissiyât-ı mûsıkıyyeden biraz nasibi olan bir ruh için, o cümlede hassa-i nazım görmek muhaldir. Zira iki sâkin ile iki memdûddan mürekkeb olan istihbarat kelimesini, dört müteharrikten teşekkül eden "kalemine" lâfzı ile aynı kıymet-i telâffuziyyede addetmeği hiç bir hassas kulak kabul edemez."

Sonra Cenap Şahabettin Bey, bir millet şiirde vezninin örneklerini avâm şâirlerinden değil, Nef'î gibi havas şairlerinden almalıdır diyor ve makalesini bitiriyor.

Cenap Şahabettin Bey, Türk şiirinin eski vadiden yeni vadiye, eski tahassüsten yeni tahassüse, eski zevkten yeni zevke geçtiği en mühim merhalede kafile başındaydı, bunun için bu bahiste re'yinin kıymeti vardır. Ancak o Ziya Paşa'nın *"Harâbât"*taki manzum edebî nazariyelerinden ne kadar ayrıldıysa, biz de onun nazariyelerinden o kadar ayrılıyoruz.

Cenap Şahabettin Bey şiiri nazımdan ayrı bir keyfiyet telâkki ediyor. Bu telâkkiye göre nazım âhenktir, âhenkten mahrum çok güzel şiirler ve pek büyük şâirler olabilir, tabiî bunun aksi de doğru olmak gerektir. Şiirden mahrum çok güzel nazımlar ve pek büyük nâzımlar olabilir; hece veznindeki şiirler manzum değildirler. Ahengin sırrı kalpte değil âlettedir. Ahenk kısa ve uzun hecelerin muntazam bir münâvebeyle birbirini takip edişinden hasıl olur.

Ben bilâkis sanıyorum ki vezinler -ister aruz olsun ister hececansız birer âlettirler: Tıpkı mûsikî âletleri gibi. Vezinler mademki vardırlar, âhenge muhakkak elverişlidirler; çünkü vücutları başka türlü tefsir edilemez. Medeniyette her aleti ihtiyaç yarattığı gibi, vezinleri de hissiyatı tegannî etmek ihtiyacı yaratır. Bizde havassın kullandığı aruzu Arap, halkın kullandığı heceli vezinleri Türk hislerini tegannî etmek ihtiyacıyle, kim bilir kaç asır sinelerinde yoğura yoğura yarattılar? Bu iki veznin âhenge kabiliyeti biribirilerinden ne fazladır ne eksik; son şekillerinin asırlardan beri bir türlü değişemediği de gösteriyor ki âhenge kabiliyetleri tamdır. Bir dakika Cenap Şehâbeddin Bey gibi farz edelim ki, âhenge aruzdan daha elverişli vezin olamaz. Fakat hangi aruzdan? Eski Yunânîlerin vezni aruzdu; İlyada'nın vezni acem'in kulaklarını yırtar, Acem'e ve bize göre yeknesak ve berbat bir vezindir, İlyada'nın bir mısraı, yine kendi lisânında olmak şartıyle, meselâ bizim muzâri veznimize sokulsa Homeros'un nazmı gülünç olur. Hece vezni için de bu tecrübeden böyle bir netice çıkar; Fransızların meşhur *on ikiliği* bizim kulaklarımıza iyi gelmediği gibi, bizim meşhur *altı beşliği*'mizle söylenecek Fransızca bir mısra, Fransızın kulağına tatsız gelir. Mûsıkîli bir ruhu olan Paul Verlaine der ki: Her şeyden önce mûsikî gerek, bunun için de tek heceli vezinleri tercih et! Kaç defa kendi kendime dedim ki: Paul Verlaine farkına varmadan Türk vezinlerini methetmiş, çünkü Türk vezinlerinin -biri müstesna olmak üzere- hepsi tek heceyle biterler! Fakat bu mülâhazamı bir

kaide gibi kabul etmekte tereddüd ettim. Çünkü tek heceli vezni seven bir Paul Verlaine'dir, halbuki koca Fransız milleti asırlarca vezinlerini ekseriyetle çift heceli kullanmış. Demek ki Fransız zevkini çift, bizimkini de tek heceli vezinler tatmin ediyor. Parmak hesabı bir çâre-i ahenk olamaz hükmünü kabul edemiyorum. Bir çâre-i ahenk olmasaydı Türk, dağlarda ve şehirlerde türkülerini, tekkelerde cezbeli *nefeslerini* bu vezinle asırlarca söyler miydi? Cenab Şehâbeddin Beyin âhenge en elverişli alet olarak telâkki ettiği aruz, nasıl olmuş da bu vezni bu milletin hafızasından silememiş. Son zamanlara kadar bu vezinden bir düziye köy ve şehir türküleri fışkırdı. Nâmık Kemal'in vatan şarkıları ancak okuryazar takımın hâricine çıkamamışken, Tesalya harbinde hece veznin-den bir harb türküsü:

Eğil dağlar eğil üstünden aşam
Yeni tâlim çıkmış varam alışam

vatanın âfâkını tuttu. Türk niçin kendi vezinlerini bir türlü unutamıyor?

"Parmak hesabiyle söze hatta bir zerre-i mûsiki ilâve olunamaz!" hükmünü okuduktan sonra, Yunus Emre'den Rıza Tevfik'e kadar söylenmiş türküler, koşmalar, nefesler gözümün önünden geçtiler. Bu şiirler diyeceğim ki, hatta çok fazla mûsikiyle raksândırlar. Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin bey ve arkadaşları eski şiirimizi biraz nesre yaklaştırdılar, saz hâlinden çıkardılar, Mehmet Akif'te görüldüğü gibi, akıbet söz hâline koydular. Halk şiirimiz bilâkis hâlâ saz halindedir, fazla âhenktâr, fazla raksândır.

Fakat Cenap Şahabettin Bey ahengi ancak, "memdûd ve maksûr, sâkin ve müteharrik hecelerin münâvebe-i muntazamasına istinad eder" bir keyfiyet olarak telâkki ediyor. Bu telâkkiye göre aruz âhenge çok müstaiddir, çünkü bu vezinde kısa ve ince, uzun ve ağır hecelerin yerleri kalıp halindedir. Hece vezninde ise bu heceler kalıp halinde değil, fakat şairin o heceleri istediği gibi kullanmasına ne mani var? Anlaşılıyor ki aruzda, şairin kendi ahenginden başka bir mihanîki âhenk de vardır. Bu mihanîki ahenk, ahenk namına değer mi? Bu ahenk değil vezindir. Bence ahenk veznin susduğu yerde başlar. Nedim'in:

Bir şeker-hand île bezm-î şevke câm ettin beni
Nîm sun peymâneyî saki tamam ettin beni

matlaı hazdan bîhuş bir kalbin o andaki bir hissini lems ettirecek kadar âhenkdârdır, bu mısralarda *fâilâtün*'ün dört defa tekerrürü asla hissedilmiyor. Halbuki Nef'î'nin :

Avâz-ı ra'd ü sâika reh-güm-künân olur

yahut Fikret'in:

Darb-ı şeşperle çıkan ka'ka'a miğferlerden

mısraları kuru bir vezin ve kelime gürlemesidir. Zannedilmesin ki hece vezninde de bu kabil mısralar imâl edilemez.

Kısa ve memdûd, sâkin ve müteharrik hecelerin muntazam münâvebesini ahengin yegâne çâresi gören Cenap Şahabettin bey diyor ki:

> "Parmak hesabında bu mekaasıd-ı mûsıkiyye kâmilen fedâ ediliyor, meselâ:"İstihbârat kalemine mürâcaat edemedim"cümlesi mısra-ı manzum addediliyor. Mademki cümleyi teşkil eden dört kelimeden her biri dörder hecelidir ve mademki her dört hecede bir vakfe mümkündür. Halbuki, mâlûmat-ı mûsıkıyyeden kat'-ı nazar, yalnız hissiyât-ı mûsıkıyyeden biraz nasibi olan bir rûh için o cümlede hâssa-i nazm görmek muhaldir. İki sâkin ile iki memdûddan mürekkeb olan *istihbârat* kelimesini, dört müteharrikden teşekkül eden *kalemine* lâfzı ile aynı kıymet-i telâffuziyede addetmeyi hiçbir hassas kulak kabul edemez."

Bu görüş:

İstihbârat kalemine mürâcaat edemedim.

mısraına göre doğrudur. Bu vezinden başka bir mısra hatırlıyorum:

Çıktım bugün güzellerin gözlerinde seyahate

Bu mısrada bu nakîsalar var mı? Bu mısraın her cüz'üne sâkin, memdûd ve müteharrik heceler iyi yerleşmiş ve her hassas kulağa bu mısra hoş gelir. Dört sâkin, yahut dört müteharriki sıra ile söylemek kaaile ait bir nâkîsedır. Bu nâkîse millî veznimizin kendinde değil. Aruzda mihâniki bir münâvebeyle gelen sâkin,

memdûd ve müteharrik heceler millî vezinle, bilâkis şâirin hür nâtıkasıyla sıralanırlar.

İstihbârat kalemine mürâcaat edemedim.

mısraı ayarında, aruzdan çok mısralar hatırlarım. Bir börekçinin tabelâsında, *Makber*'in vezninde:

Meşhur börekçi Ahmed usta

Bir kitabın kabında:

Eser-i hâme-i Ahmed Cevdet

Bir barakanın kapısında, *Şehname* vezninde:

Düyûn-u umûmiye memurluğu

Bir tatlıcının camında:

Envâ-ı nefis tatlılar var

Bir ilânda, müfte'ilün müfte'ilün'le:

Nestele'nin sütlü unu

Resmî bir zarfın üstünde, en şakrak aruz vezniyle:

Bahriye Hastahanesinin Ser-tabâbeti

gibi mevzûn kitabeler gördüm. Aruzun tesadüfen kanatları arasına düşen bu cümlelerde ahenk var mı?

VEZİNLER (II)*
Mütareke Döneminde Türk Şiiri

Yahya Kemal

Son neslin feylosofu Mustafa Şekip bey ki biz bu mecmuada usûl-ü felsefesinin peyreviyiz, şiirde âhenge dâir fikrini söyledi. Onun teşrîhinden sonra mülâhaza beyân etmeği zâid görürüm. Yalnız, beş altı asırdır yüksek tabakanın ruhunda, aruzdan nasıl bir ahenk itiyadı, daha doğru bir tabirle vehmi hasıl oldu, ondan bahsedeceğim. Bir gün Tevfik Fikret'le konuşuyordum, vezinlerden bahsediyordu, her veznin bir mevzûa göre elverişli olduğunu öne sürüyordu, kendi şiirinden de misâller söylüyordu: *Rübab-ı Şikeste*'teki *"Yağmur"* ve *"Nef'i"* manzumelerinde bu nazariyeyi tatbik etmiş. Hasılı bu hoş vehmini uzun uzadıya anlatıyordu; bana da ne düşündüğümü sordu, söyledim ki: Vezinlerde hiçbir ahenk tasavvur etmiyorum, aruz vezinlerinden her hangi biri her nevi âhenge elverişlidir; onun hafif ve tatlı bir yağmur ahengini:

Küçük, muttarid, muhteriz, darbeler
Kafeslerde, camlarda, pür-ihtizâz...

tarzında anlatmak için kullandığı vezni Firdevsi, *Şeh-nâme*'de Rüstem'le Eşkpus'un güreşini anlatmak için kullanmış; üçüncü zıd bir mevzûda aynı vezinden Nedim'in meşhur bir bahçe vasfı vardır, dördüncü zıd mevzûda da, tuhaf bir eser olan, İzzet Molla'nın *Mihnetkeşan*'ı gösterilebilir ve böyle misâller bitmez tükenmez; Nef'i tasvirindeki:

Darb-ı şeşperle çıkan ka'ka'a miğferlerden

yahut da:

Gerd-i haşyetle dolar günbed-i vârûne-i cev

yahut da:

Hamle-î saf-şiken-î can-fiken-î pîl-i demân

* *Dergâh*, 20 mart 1338/ 20 mart 1922, nr. 23, s. 161-162

Savlet-î gürz-i girân darbet-i şemşîr ü sinân

gibi mısraları söylemek için kullandığı vezni, diğer şairler nice zıt mevzûlarda kullanmış, bu mısra:

Ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz

Bu ikinci mısra:

Şûh-diller gezer elden ele peymâne gibi

Bu üçüncü mısra:

Dökülen mey kırılan şîşe-i rindân olsun

Bu dördüncü mısra:

Bana ver ben çekeyim derdini mümkünse eğer

Daha böyle binlerce güzel mısra vardır ki *Nef'i* manzumesinde gözetilen ahengin taban tabana zıddı bir âhenkdedirler. Nitekim tarihî tecrübe meydandadır: Eğer vezinlerde bir ahenk olsaydı Arap, Acem ve Türk öteden beri her vezni bir mevzûda kullanırdı; halbuki Kani gibi birkaç hünerver ve kafiye-perdâzdan başka hiç bir şair bu vehme kapılmamış. Bütün İslâm şiirinde vezni nev'ine mahsus yalnız *rübâî* var, diğer vezinler her nevide kullanılır. Tevfik Fikret, kendi bile her aruz veznini birçok zıt mevzûlarda kullanmıştı, o misalleri de zikrettim: Benim mülâhazalarımı hâmiyâne bir müsamaha ile dinledi, bu fikirlerimi kabul etti mi bilmiyorum, fakat kabul eder gibi göründü.

Mevzûlara göre vezin kullanmak vehmine Halid Ziya Bey de düşmüştü, hikâyelerinin meşhur bir kahramanına bu tarzda bir nazariye yürüttürüyordu. Herhalde aruz vezinlerinin mihâniki olan ahengi ruhları böyle zehablara düşürebilir. Fakat düşünüyorum, esasen dar olan eski belagat kavaidinde eğer bir de vezinleri mevzûa göre kullanmak kaidesi mevzû olsaymış, eski İslâm şiiri kim bilir ne kadar yeknesak olurmuş? Bu müteferri bahsi de burada bırakıyorum.

Türk vezinlerini kullananlara ikinci itiraz, aruzun türkçeye pek elverişli olduğunu iddia edenlerden yükseliyor diyordum; bu muterizlerin müddeâsı budur:

"Tevfik Fikret'le **Mehmet Akif Bey** arasında gayet kısa bir tekâmül görmekle aruz yeni türkçeyi iyi söylüyor. En tabiî

> muhaverelere varıncaya kadar Türkçenin bütün hususiyetlerini ifade ediyor, aruzu bırakıp da Türk vezinlerini niçin kullanalım?"

Bu iddiayı önce edebiyat tarihi noktai nazarında mütâlea gerek. Tekâmül ağır olur, kürre-i arz dönerken döndüğünü hissettirmediği gibi, o da hissettirmez. Halbuki Türklerde aruz türkçenin asıl yerli zevkini asırlarca mühimsemedikten sonra, birdenbire Tevfik Fikret'in ağzıyla, sokakta ve evde konuştuğumuz gibi konuşmaya başladı, sonra onun felsefede muârızı olduğu derecede sanatta muakkibi olan **Mehmet Akif Bey'in** elinde büsbütün yumuşadı; müdekkik bir göze bu bir tekâmül gibi görünmekten ziyade bir atlayış gibi görünür.

Hakikatte değişen aruz değil lisandır, aruz Sadi ve Hafız zamanında ne idiyse bugün odur, hiçbir zaman değişmedi. Cedlerimizin edebî Türkçesi, Fârisi zevkinde husûsi bir türkçeydi; o hususi lisanda her türkçe kelime dahi farisi kıyas olunurdu. Lehçemizde iki müteharrikle telâffuz olunan "paşa" kelimesini onlar, farisi bir kelime gibi iki memdûdla söylerlerdi: Hâşâ "pâşâ" vezninde gibi. Buna kıyasen bütün türkçe kelimeler sarf itibariyle türkçe fakat zevk itibariyle farisi telâkkî edilirlerdi, hatta eski şairin türkçe kelimeyle izâfet-i fârisiyye yapmaktan da çekinmediği olurdu. Bugünküler zannediyorlar ki cedlerimiz aruzla yerli türkçeyi konuşmaktan acizdiler; fakat onların edebî lisânı şiirde ne ise nesirde de o idi. Cetlerimiz kendi edebî lisanlarıyle aruzu fevkalâde iyi kullanıyorlardı. Şark terbiyesiyle yetişmiş olan Abdülhak Hamit'e kadar farisi zevk türkçede zail olmadı. Abdülhak Hamit'in *Dîvâneliklerim* ve *Sahra* gibi en munis eserlerinde, Sünbül-zâde Vehbî'nin yahut da Enderûnî Fâzıl'ın senli benli türkçesinde farisi edâ vardır, ilk defa olarak Tevfik Fikret'in lisânında Fârisî eda zâil olur ve yerine yerli lehçe geçer. Cansız bir alet olan aruz farisiyi, cedlerimizin farisi zevkteki türkçesini nasıl söylediyse, bu defa yerli türkçeyi söyledi.

Bir de hüner bahsi var. Tevfik Fikret, ondan sonra **Mehmet Akif Bey** ve son zamanlarda harikulade çâlâk bir ifadeyle çocuklara kıssalar ve menkıbeler yazan muallim Serâceddin Bey, aruzla yerli lehçeyi ifade etmekte büyük maharet gösterdiler. Fakat onlar gibi herkes maharet gösteremez. Bu şahsî bir hüner, şahsî bir istidaddır. Ve yalnız sanat sahasında kalır. En büyük bestekâr-

ların bir mûsikî aletini çok hünerver bir sazendeden iyi kullanmadıkları görüldüğü gibi, bazan en iyi şairlerin de vezni üstâdâne kullanmadıkları olur: Şeyh Galip büyük bir şairdi, aruzu iyi kullanamazdı, Nâilî-i Kadîm, Avni bey çok üstâdâne kullanırlardı, fakat onun kadar yüksek şair değildirler.

Tenvîri lâzım gelen bir nokta daha kalıyor: Tevfik Fikret'ten beri Türk şiir lisânımız nesirleşti. Aruzla adeta nesir yazmak merakı türedi. Aruz olsun, hece olsun, vezinlerin sebeb-i vücûdu hissiyatı ifade etmektir. Vezinlerle hikâye yazmak, senli benli *muhavereler* tertip etmek, tıpkı merhum Tanburi Cemil beyin tanburla çocuk ağlatmak yahut da sokaktaki satıcının sesini taklit etmek gibi, asıl dehâsı haricinde olan husûsi hünerlerine benzer. Tanbur ve vezinler mûsikîyi ve şiiri ifade etmeye yararlar, bu hünerler esasen tabiatlerinde yoktur.

Hâsılı lisandan soyulunca, aruz eski aruzdur; zevkimiz değişti, lisanımız değişti, şiir telâkkimiz değişti o asla değişmedi, Şark'ın ilk şairlerinin elinde neydiyse bugün odur.

Üçüncü itiraz, diyordum ki: Aruza bütün yüksek şiirimizin örülü olduğunu görüp de sadık kalmak isteyenlerden geliyor. Evet bu bahsin en canlı noktası buradadır.

Aruz şiir lisanımızın vücudunda bel kemiği gibi esaslı bir uzuvdur. Türkçe onun etrafında tekevvün etti; bilâ-tereddüd denilebilir ki aruza aşina olmayan bir Türk, edebî türkçenin ayarını takdir edemez. Hatta zannederim ki ilerideki nesiller bile, türkçeyi bilmek için, aruza aşina olmaktan vâreste kalamaz. Bu vezin buhranının neticesi tahakkuk etmiştir; Mehmet Emin, bu vezin bahsinde bir mübeşşirdi, Ziya Gökalp millî hakikati tespit etti, Celâl Sahir bütün yeni nesle kabul ettirdiği için yâd edilecektir. Yerini millî vezinlere terk eden aruz, büsbütün kaybolacak mı? Mustafa Şekib Bey gibi ben de ortadan kalkacağını zannetmiyorum. Aruz hâkimken Türk vezinleri zaman zaman keyfe göre kullanılıyordu, bu defa kaide ber-akis olarak aruz öyle kullanılacak.

Tevfik Fikret

ŞİİRDE DİNDARLIK*

Yakup Kadri

Bir şairin vasf-ı mümeyyizini bulmak için, her şeyden evvel o şairin duygu mihverini keşfetmek lâzım gelir. Bu itibarla geçen makalemde demiştim ki Namık Kemal merhum vatan-perver, Abdülhak Hamit Bey insanî bir şairdir. Çünkü birinin duygu mihverini daima vatan-perverane heyecanlar, diğerininkini ise umumiyetle gönle ve fikre ait hummalar ve ibtilâlar teşkil etmiştir.

Mehmet Akif Bey'de dinî ve İslâmi şair sıfatını buluşumuz, bu ateşli ruhun daima dini mevzular üzerinde dolaşmış olmasından değildir. Mehmet Akif Bey bize ilk defa olarak millî manzumelerin, millî tiplerin karikatürünü yapar ve bazı millî örf ve âdetlerle acı bir surette istihza eden bir medeniyetçi çehresiyle göründü idi. Son şairlerin ve mütefekkirlerin meyanında hiç kimse noksanlarımızı, zaaflarımızı, ilim ve irfan, medeniyet ve ümran sahasındaki tedennimizi ve bazı ahlâkî tereddilerimizi Mehmet Akif Bey kadar şiddet ve hiddetle yüzümüze vurmamıştır. Onun kalemindeki bu infial ve bu tehevvür ise daima terakki, tekâmül gibi medenî ve ilmî mefhumlar namına vuku bulmuştur.

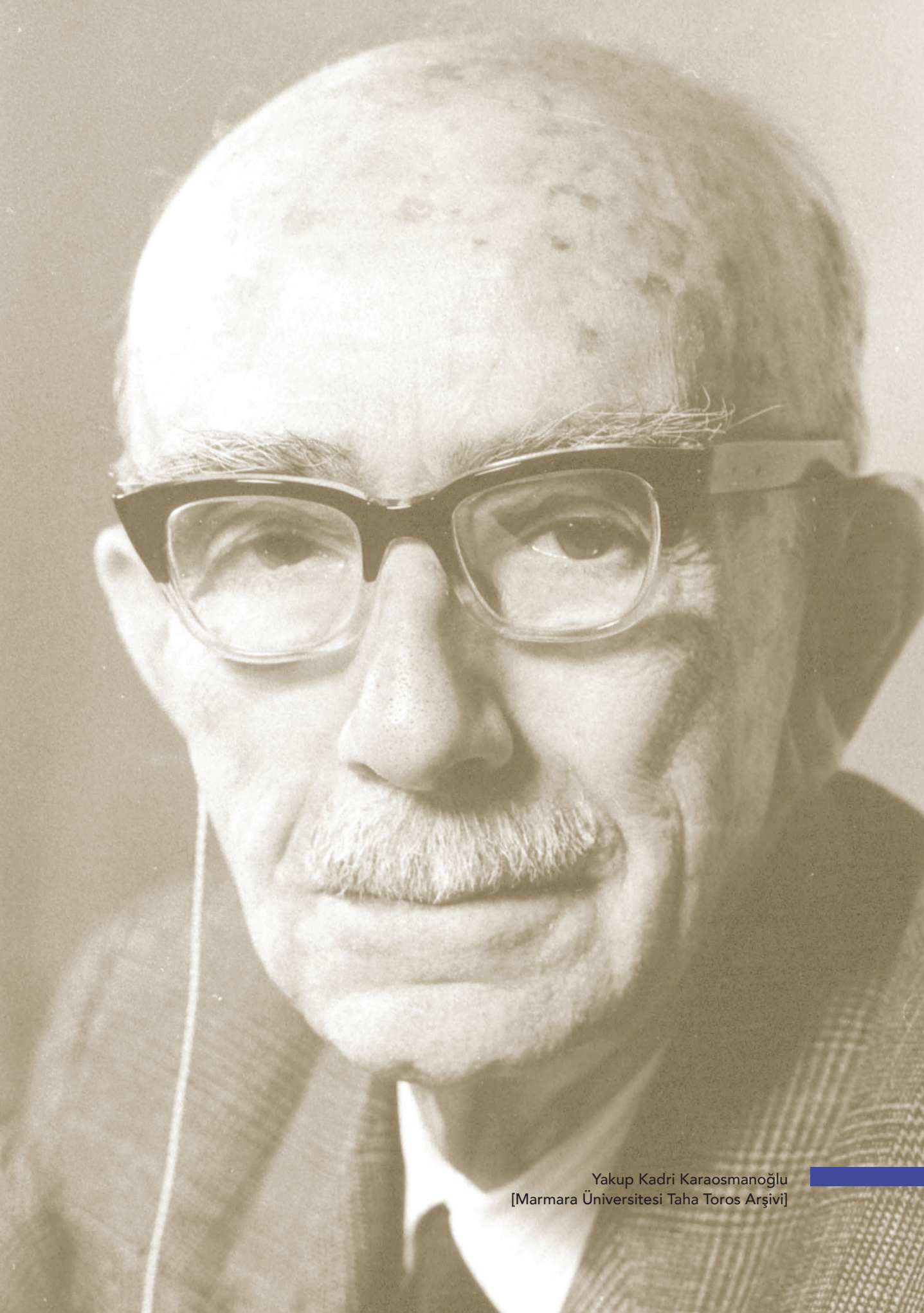
* *İkdam*, 23 şubat 1338/ 23 şubat 1922, s. 2
Eşref Edip, *Mehmet Akif Hayatı Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1938, s. 406-408

Cihan Savaşı'nın son yılları ile Mütareke döneminin ilk yarısında, Mehmet Akif'in etrafına örülmek istenen sükût duvarının aşılmasında Süleyman Nazif ile Cenap Şahabettin'in, onların ardından da Yakup Kadri'nin büyük bir katkısı olmuştur. Yakup Kadri'nin Mütareke döneminin ikinci yarısında, eski Fecri Atici tutumunun yanı sıra *Nev-Yunanilik* görüşünü de geride bırakmaya başladığını, *Erenlerin Bağı* ile de daha ruhçu bir sanat edebiyat anlayışına doğru adım attığını kabul etmek gerekir. İşte Yakup Kadri bu döneminde, Mehmet Akif'e daha yeni bir nazarla bakmaya başlıyor. Bunda bir yanda içine girdiği yeni iklimin, öbür yandan da Millî Mücadele ruhunun tesiri bulunduğu açıktır. Bu halin diğer bir işareti de, Necip Fazıl şiirindeki yeni sesi ve ruhu Yakup Kadri'nin aynı sıralarda keşfetmesi ve bunu Necip Fazıl'a müjdelemesini de hatırlamak gerekir.

Bununla beraber Mehmet Akif Beye yine dinî ve İslâmî şair diyoruz. Niçin? Çünkü tarz ve edasında gür sesli bir cami vaizinin hal ve tavrı vardır. Ve hissiyatının mihveri mehâfetullahtır. Ona göre bu dünya bir akûbat diyarıdır. Eğer bütün âlem-i İslâm sefalet ve esaret içinde ise bunun yegâne sebebi yine biziz; bizim isyanımız, bizim günahlarımız, bizim *measimızdir*. Ve hep yaptıklarımızın cezasını çekmekteyiz. İşte bu tamamıyle medrese tehzibinden hasıl olma bir zihniyet ve bir haleti ruhiyedir. Mehmet Akif Bey'in hayata dair felsefesi şudur: "Ahkâm-ı diniyeye, kavânin-i Şer'iyeye itaat ve riayet edelim; bizim için bundan başka kurtuluş yolu yoktur."

Bizi bu satırları yazmaya sevk eden endişe, her şaire kendi vasf-ı mümeyyizini bulmak ve edebiyat sahasında olsun, bir takım yanlış ve haksız telâkkilerin teessüsüne meydan vermemektir. Yoksa geçen makalelerimin birinde söylediğim gibi ümmetçi ve şeriatçı bir şair olmak, Mehmet Akif Bey için bir nakîse değil bir meziyettir. *Safahat* şairi şahsiyetindeki o ruhlu kudreti, ancak bu iki canlı mefhumdan istiâne ettiği imana medyundur.

Kuvvetsiz ve adi şairler onlardır ki, muhitlerinin tabiî mahsulleri olmayan bir takım sahte ve yabancı tahassüs mihverleri etrafında pûyândırlar. Bu dalâlet-zedeler, arkalarına takılan ruhları birbirinden acayip, birbirinden makûs bin türlü manevî, fikrî maceralara sürüklerler, bir girîveden öbür girîveye saptırırlar. Otuz seneden beri Türk güzideleri böyle bir irfan ve vicdan serseriliği içinde perişan kaldılardı. Şimdi diyanet ve milliyet mefkûreleri bütün edebî cereyanlara yavaş yavaş hâkim olmaya başlıyor. Hepimiz bu munis yol üstünde, gittikçe daha berrak bir ufka doğru ilerliyoruz. Bu rûşen kafilelerin en önünde yürüyen meş'al-keşlerin biri de hiç şüphesiz Mehmet Akif Bey'dir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu
[Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi]

İSTİKLÂL MARŞIMIZ*
[Bestelerin Paris'e Gönderilmesi]

Velid Ebüzziya

Bazı Anadolu gazeteleri, güftesi şair-i İslâm Mehmet Akif Bey tarafından tanzim edilmiş olan *İstiklâl Marşı*'na muhtelif bestekârlar tarafından yapılan *yüz kadar beste*nin, berâ-yı intihap *Paris Konservatuarı*'na gönderildiğini yazıyorlar. Bu haberin yanlış olmasını temenni ederiz. Çünkü Paris Konservatuarı bu *yüz beste*nin içinden bilâ-şek ve şüphe, Türk ruhuna ve millî zevke en uzak olan eseri intihap edecektir. Çünkü Paris Konservatuarındaki musikî üstatları Garp musikisine vâkıftırlar ve bizim musikimizi ne bilirler, hatta ne de beğenirler. Bizim *[okunamamıştır]* ve güftenin ruhuna göre tertip edilen ve bizim samimâne zevkimize çok hoş gelen nağmeleri, Garb'ın zevk-i musikisi hiç beğenmez ve hatta *[okunamamıştır]*.

Millî marşın ise millî ruha yakın, munis ve milletin ruhunu vecde getirecek nağmelerle bestelenmiş olması lâzım gelir. Eğer

---

* *Tevhidi Efkâr,* 1 haziran 1338/ 1 haziran 1922, s. 3

İstiklâl Marşı'nın çeşitli musikişinaslar tarafından yapılan besteleri arasından en başarılısının seçilmesi için Paris Konservatuarı'na gönderildiği haberine tepki gösterenlerden biri de Kâzım Karabekir'di. Karabekir, bu itiraz ve tepkisini Başbakan Rauf Beye, Sarıkamış'tan gönderdiği 26 temmuz 1922 tarihli bir mektubunda ortaya koyuyordu.

İlgili haber ve yorumun, dahası eleştirinin işgal altı İstanbul'unda çıkan bir gazete tarafından yapılması câlib-i dikkattir. *Tevhid-i Efkar,* o yıllarda son derece milli bir gazete idi. Orada aynı sıralarda, Yahya Kemal'in makaleler yazdığının bilinmesi gerekir. Görülüyor ki bu açık ve yerinde eleştiriyi, dönemin Ankara ve İstanbul gazeteleri arasında, sadece Velid Ebüzziya'nın (1894-1945) gazetesinde görmekteyiz. Kendi gazetesi *Tevhid-i Efkar*'ın baş yazarı da olan Ebuzziya ile, aynı gazetenin önemli yazarlarından Yahya Kemal arasında yakın bir dayanışma olduğunun bilinmesi lazım gelir. Buna karşılık İstanbul'da Hürriyet ve İtilaf iktidarının sözcüsü ve destekçisi olan *Peyam-ı Sabah*'ın *İstiklâl Marşı* yaklaşımı ile *Tevhid-i Efkâr*'ın tutumu arasındaki farkı hatırlamanız gerekir. Bu cildin başlarında Mihran Efendi'nin *Peyam-ı Sabah*'ının, *İstiklâl Marşı* hakkında bir haberine yer vermiştik. O haberde istiskal eder gibi, "*Millî marş* düzenleniyorlar" şeklinde bir başlık kullanılmıştı. Dolayısıyla bu yazı ile o haberin mukayeseli olarak okunması gerekir.

besteler hakikaten Paris Konservatuarı'na gönderilmiş ise, orada intihap edilen eser veya eserlerin bir defa da Türk *[okunamamıştır]* hoş ve millî zevke uygun olup olmadığını kendi musiki üstatlarımıza tetkik ettirmek ve bizim ruhumuza en hoş gelen besteyi kabul etmek lâzım gelir.

Velid Ebüzziya, İsmet İnönü ile birlikte Mudanya'da.
[Marmara Üniversitesi Taha Taros Arşivi]

Mithat Cemal Kuntay
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

DİN EDEBİYATI*

Mithat Cemal

Eski edebiyat-ı mensûremiz nesirsiz ve edebiyat-ı manzûmemiz -nazımsız değil- fakat manzûmesizdir. Nesr-i edebiyemizi teşkile medâr olabileceği iddia edilen tarih kitaplarımız ki nihayet mesela Alexandre Dumas'nın masalları derecesinde tarihtir, bir milletin ne derece edebiyat-ı mensûresi sayılabilir? Bu bir meseledir. "Edebiyat-ı manzûmemiz, manzûmesizdir!" dedim. Bunu siz de tecrübe edebilir ve binaenaleyh teslim edersiniz: Divanları sıkın; yumruğunuzdan yalnız beyit ve kıta damlayacaktır. Aynı kudret-i sanatla başlamış ve bitmiş mevzûuna baştan nihayete kadar merbut ve sadık kalmış manzûmelerimiz çok az. *Süleyman Mersiyesi* ve *Leylâ Mecnun* manzumesi ki onlar da birkaç sahife yazıdan ibarettir, bir tarafa koyunuz; bu ince yaprakların karşısında kütüphane dolusu manzum kitaplardan müteşekkil bir ehrâm, bir yığın vardır ki hemen hepsi saded unutularak ve vuzûdan firar edilerek yazılmış, cetvelini kırarak gelişi güzel akmış ve semadan berrak olması icap ederken yer yer bataklığa inkılâb etmiş birer sudur.

Bu pejmürde cereyanlı edebiyatımızın bir tarafında -fazla olarak- geniş bir boşluk var: Din şiirlerinin yokluğundan mütevellid bir boşluk! Halbuki biz altı asırdan beri hemen daima muharebe ve ibadet ettik. Buna rağmen edebiyatımızda ne hamâset var, ne din! Mabedin teşkilat-ı resmiyeden olduğu zamanlarda bile nasıl olmuş da minaresiz, minbersiz Kur'ansız bir edebiyat devam edip durmuş, şâyân-ı hayret.

---

* *Sebilüreşat*, 8 haziran 1338/ 8 haziran 1922, c. 20, nr. 504, s. 118-120.

Safahat'ın ilk çıktığı zamanlardan itibaren Akif'e ve Akif şiirine itimadını hiç kaybetmemiş olan Mithat Cemal'in yazısı ziyadesiyle önem arz etmektedir. Nitekim aynı husus, bundan önce Mehmet Emin Erişirgil tarafından da ele alınmış, işlenmişti. Fakat onun yaklaşımı biraz daha farklı görünmektedir. Erişirgil'in makalesi için bu serinin ikinci cildine bakılabilir. Ne var ki Mithat Cemal'in bu yazıdaki hareket noktasının, Yakup Kadri'nin 23 şubat 1338/1922'de *İkdam* gazetesinde çıkan "Şiirde Dindarlık" makalesi olduğunun düşünülmesi de gerekir.

Divanlarımızda şunun bunun adını, ahırını, evini ve bahçesini tasvir eden sahîfeler mebzûl iken mesela Süleymaniye Camii'ni o azametiyle göz önüne getirecek bir manzume görmedim. Ayet ve hadis telmihâtını ihtivâ ederek yazılan mutasavvıfane manzumeler insanı mest-i vecd edecek dini şiirler olmaktan ziyade hakîmane bir takım yazılardır. Vâkıa her şair divanının başına bir *tevhid* ve *naat* yazmış ve adeta denilebilir ki bu manzumeler divanların kanı derecesinde ecza-yı asliyesindendir. Fakat bütün bu manzumelerin sine-i elfâzına kulağınızı yapıştırın, göreceksiniz ki altında ne bir kalp çarpıyor ne de bir eser-i teneffüs var, çünkü bu *naat*larla *tevhid*lerin pek çoğu sun'î, pek çoğu eser-i ilhâm olmaktan ziyade bir ananeye itaat etmiş olmak arzusunun bir eser-i itiyâdıdır. O derece ki *naat*sız ve *tevhid*siz olan *Nedim Divanı*'nın başındaki kısacık "Besmele" bütün o *naat*lardan ve *tevhid*lerden daha zarif ve samimidir, diyeceğim. O *naat*lar, o *tevhid*ler ki hepsi yazıdır, kağıttır, mürekkeptir, lügattir ve hiç biri ne bir nidâdır ne bir feryâd u sayha!.. Mesela mütekaddiminden Âşık Paşa'nın *Garibname*sini açın birçok beyitler arasında,

Cümle âlem yoğ iken ol var idi
Şöyle eksiksiz ganî cebbâr idi

beyitinin üzerinde belki biraz duracak ve kudem-i ilâhiyi haber veren ilm-i kelâma ait bir cümle olan bu manzum lakırdı için "Eh, fena değil!" deyip geçeceksiniz. Mesela müteahhîrinden Kâzım Paşa'yı açın, göreceksiniz ki peygamberimiz gibi bir "nâmütenahi" için onun bulduğu en yüksek lakırdı "Padişah idi!"den ibaret kalır:

Sen ol şâhen-şeh-i levlâk-i müsnedsin ki bin Musa
Asa ber-kef, kapında pâspândır Ya Resulallah!

Ve mesela Sabit'in meşhur *naat*ını okuyun, o manzumede bulacağınız şey biraz aruz ve biraz kamustur:

O şehriyâr-ı serîr-i bekâ ki yoktur anın
Kalem-revinde sugûr ve memâlikinde hudûd
Tufeyl-i fıtratıdır rûz-u âferîninde
Bu kârhane-i kevn ü fesad turfa-nümûd
Niyaz-nâme-i hâhişle arz-ı hâl eyle
O padişaha ki meddahıdır Hudâ-yı vedûd

Emin-i milk-i nübüvvet, medâr-ı hatemiyet;
Emân-ı hevl-i kıyamet; zımân re'fet-i vedûd!

Bütün bu velvelenin hülâsası: "Peygamberimiz hükümdardır; dünya onun için yaratıldı; kendisine arz-ı hâl et"den ibarettir.

Ah… hayır, fahr-i kainat böyle yazılmaz. Nedim, Ali Paşa'yı, Baki, Sultan Süleyman'ın cenazesini daha hurûş ile medih ediyor.

Hulâsa Fehim-i Kadîm'in:

Mihri döndürdün yolundan, mâhı ittin çak çak,
Mu'cizâtın söylenir kişver-be-kişver rûz ü şeb

beyiti gibi gözlerimizi kamaştıran, fakat hiçbir zaman bizi Leylaâ'sı için çıldıran bir Mecnun'a kalb etmeyen beytinden tutunuz da, Namık Kemal'in:

Hâdimü'ş-şirk olan diyanetime
Ederim bin kasem şu davada
Sana da bir nazîr olur derdim
İki Allah olaydı dünyada

*kıta-i naatiye*siyle, en kıymetli şairimiz muallim Cevdet'in:

İman ki livaü'l-hamd, peygamberdir
Tahtında tenine zıll-i safâ-güsterdir
Dünyada bu sancağa gönüllü yazılan
Hep namzed-i saltanat-ı mahşerdir

*rubai*sine kadar bütün dinî manzumelerimizi tetkik edin; güzelliklerinin bütün ısrarı bir saniyelik muhakeme içinde başlar ve biter. Bizi arkasından sürükleyecek, ayaklarımızı topraktan yükseltecek din şairlerimiz maatteessüf yoktur. Bu hazin hakikatin iki mesut şahidi vardır ki Ziya Paşa ile İslam'ın şair-i azamı *Mehmet Akif*'tir. Ziya Paşa'nın *tevhid*indeki şu beyitleri o müthiş *Mevlid* manzumesinden mâadâ eslâfın bir eserinde bulamayız:

Ey kevni binâ eden mühendis
Sensin bu menâzıra müessis
Encüm ile âlemi donattın
Her necmde bin cihân yarattın

Saçtın bir avuç mihr semâya
Oldu şu kürrat-ı bî nihaye
Aşkınla urmayadan beridir
Her bir kürre zâr u serseridir
Nurun ile iltimâ ederler
Dervişlerin semâ ederler!..

Mehmet Akif'e gelince:

İşte bir şair ki bülbülden Hazret-i Muhammed'e kadar, en küçük ve en büyük mevcûdât önünde bile yalnız dinin, vatanın aşkını hatırlıyor. Merkad-i Nebevî'nin kubbe-i hadrâsı karşısında, "Bab-ı İslam"ın muvacehesinden ravza-yı peygamberin demir kuşaklarına sarıldığı zaman bile, şahsına ait hiçbir duası ve arzusu yoktur, şu yolda feryat eder:

Bu secde-gâha kapanmış yanan yürekler için;
Bütün solukları feryâd olan şu mahşer için;
Harîm-i Kâbe'n için, en büyük Kitâb'ın için;
Avâlimindeki âyât-ı bî-hesâbın için;
Nasîb-i dâimi hüsran kesilmiş ümmet için;
Şu hâk-i pâke bürünmüş semâ-yı rahmet için;
Biraz ufukları gülsün cihân-ı İslâm'ın!
Hudûdu yok mu bu bitmez tükenmez âlâmın!

Asya'nın bir ağacında bir bülbül görse, altı yüz senelik şark şairlerinden hiç biri gibi gülü hatırlamıyor ve İslam'ın hüzn-ü sârisi içinde bülbülün matemini kıskanıyor:

Eşin var, âşiyanın var, baharın var ki beklerdin;
Kıyametler koparmak neydi ey bülbül, nedir derdin?
Bugün bir yemyeşil vâdi, yarın bir kıpkızıl gülşen,
Gezersin, kâinatın şen, için şen, hânümânın şen.
O zümrüd tahta kondun, bir semâvî saltanat kurdun;
Cihânın yurdu hep çiğnense, çiğnenmez senin yurdun,
Neden öyleyse mâtemlerle eyyâmın perişandır?
Niçin bir damlacık göğsünde bir ummân hurûşandır?

Asırlar var ki, aydınlık nedir, bilmez hiç âfâkım!
Hayır, mâtem senin hakkın değil... Mâtem benim hakkım:
....
Dolaşsın, sonra, İslâm'ın harem-gâhında nâ-mahrem...
Benim hakkım, sus ey bülbül, senin hakkın değil mâtem!

Leylâ'da bile İslam'ı, Mecnun'da bile müslümanları gören ve eğer her ikisi de yeis ve fütûr içinde ise, vatanı güneşin doğduğu yerlerde olmasına rağmen:

Cihet yok, fışkıran bir divarı var çepçevre yeldânın;
Düşer hüsrâna, kalkar ye'se çarpar serserî alnın!

diye kendisine hitap ve levm eden bu İslâm şairi, filhakika üç yüz elli milyon İslam ile beraber ya şâddır yahut mahzun! O tek başına ve kendi kendine sevinmek gibi, hele bir şair için gayr-i mümkün olan bir hadiseden haberdar değildir. Buhara'da bir müslümanın bacağını bir Avrupalı ısırsa, onun Ankara'da pantolonundan kan boşanır; Çin surlarının dibinde bir müslümanın gözleri dolsa, onun Tacettin Dergâhı'nda ateşîn gözlerinden çenesine doğru nuranî iki çizgi uzanır. İşte altı asırdan beri ilk defa bizim dini bir heyecan ve vecd içinde okuduğumuz bu din şiirlerinin menbaı, üç yüz elli milyon kardeşin hesabına çarpan böyle büyük bir kalb-i mümindir.

MAARİF VEKÂLETİNDEN TELİF VE TERCÜME ENCÜMENİNE*

Telif Tercüme Heyeti Riyaset-i Alisine

Avrupa'ya gönderilmesi takarrür eden *İstiklâl Marşı* bestelerinden hangilerinin Paris'e irsali muvafık olacağının tetkik buyurularak, mezkur bestelerden tefriki hususunda karar verilmesini rica ederim.

Maarif Vekili
Vehbi Bolak

* MEB Arşivi *İstiklâl Marşı* Dosyası, 9 haziran 1338/ 9 haziran 1922

Dr. Mehmet Önder, *Türk Edebiyatı*, Mehmet Akif Anıt Sayısı aralık 1986, s. 36

Görüldüğü gibi bu tür gelişmelerin önü, Hamdullah Suphi'nin Maarif Vekâleti görevinden istifasından sonra açılmış bulunmaktadır. O, bu tür gelişmelere sıcak bakmamış, yerine göre direnmiş, en sonunda da sağlık sebeplerini gerekçe göstererek bakanlık görevinden istifa etmek durumunda kalmıştır. Vehbi Bolak ise (1882-1958), Balıkesirli olup kısa bir dönem için Maarif Vekâleti görevine atanmış birisidir.

RIZA NUR'UN İSTİKLÂL MARŞI ELEŞTİRİSİ*

Rıza Nur

Millî hareket devamda. Yüce ihtilâl ve savaş günleri. Böyle zamanlarda milletler en güzel *millî marşları*nı yaparlar. Bir millî marşın güfte ve bestesini en iyi yapana, beşer yüz lira nakdî mükâfat vereceğimi ilân ettim. Ben orada iken otuz kadar güfte, bir kaç beste gelmişti. Ben Rusya'ya gidince, Hamdullah Suphi bunları hiç nazara almayıp, Mehmet Akif'in bir şiirini Meclis'te okuyup kabul ettirmiş. Bu yolsuz harekettir. Maatteessüf bizde daima böyledir. Bu tarz ile erbabında gayret kalmaz. Vekâlet yalancı mevkiye düşer. Düşünülmemiş, ben ise bunları erbabından mürekkep bir komisyona verip onlara seçtirecektim. Akif'in bu marşının güftesi aruzlu ve hece adedi çok vezindedir. Şiir, nizamlı şiirdir. Bu sebeple ağır ve pek monotondur. Halbuki marşların güfteleri serbest şiir olmak lâzımdır. Güfte de yüksek bir şey değil. Bestesi de iyi değildir. Maatteessüf Fransız Büyük İnkılâbında olduğu gibi, bizde de biri çıkıp *Marseilles* gibi bir millî, nefis bir eser vücuda getiremedi. O devre de gitti. Yani fırsat kaçtı. Böyle yüce ilham verir gün, yüksek buhran ve heyecanlı millî vaka, bir daha ne vakit bulunur? Hem bulunmamış... Hâlâ da iyi bir marş yok. Avrupa'da resmî memuriyetlerde *millî marş*lar çalınmak âdetine binaen, insan lüzumunda bu noksandan utanıyor. Böyle yapılacağına Mozart'ın pek nefis elan "*Türk Marşı*", Abdülhamit'in marşı ki güzeldir ve diğer Avrupa'da mevcut *alaturka* marşlardan alarak bir *millî marş* bestesi yapmak hepsine müreccahtır. Sonra buna iyi bir güfte de yapılabilir. *Millî marş* pek lâzımdır. Avrupa'da diplomatik memuriyetlerde de bulundum. Herkes marşını çaldırır, bizim çaldıracak marşımız yoktu. Sıkılırdım.

* Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım,* Altındağ Yayınevi, İstanbul 1968, c. III, s. 634-635

Rıza Nur bu eleştirilerini Türkiye'de değil, Türkiye'yi terk edip Fransa'ya gittiği yıllarda yapıyor. Nitekim onun *Hayat ve Hatıratım* adlı eseri yurt dışında iken kaleme alınmıştı. Erken yıllarda Türkiye'yi terk eden Rıza Nur, uzun yıllar sonra İsmet Paşa'nın Cumhurbaşkanlığı döneminde ülkesine dönebildi. O, *İstiklâl Marşı*'nı ne kadar eleştirirse eleştirsin bu metin gene de güzel bir metindir.

قره‌گوز

تلغراف آدرسی
درسعادت ـ قره‌گوز

تلفون نومروسی :
استانبول ۱۹۹۸

سنه‌لك ۱۰٤ ،
آلتی آیلغی ۵۲ نسخه‌در.

سنه‌لکی : درسعادت و
ولایاته پوسته اجرتیله(۲۵۰)
وآلتی آیلغی (۱۳۰)
غروشدر .

ممالك اجنبیه ایچون
سنه‌لکی (٤۰۰) وآلتی
آیلغی (۲۵۰) غروشدر .

نسخه‌سی :
۱۰۰
پاره‌در.

هر قزاد وشرکاسی
عثمانلی قره‌گوز شرکتی

پوسته اجرتی ویرلمه‌مش
مکتوبلر قبول اولنماز .

درج اولنمایان اوراق
اعاده اولنماز .

هر نوع اوراق
اداره نامنه کوندرلمیدر.

اداره‌خانه‌سی :
باب عالی جاده‌سنده
داثرهٔ مخصوصه‌در .

قره‌گوزك یازی ویرسلرینك
حقوق « حق تألیف »
موجبنجه محفوظدر .

جهارشنبه وجمعه ایرتسی گونلری نشر اولنور منافع قره‌گوزیه

نومرو : ۱٤۹۲ ۱۰ ذی‌القعده ۱۳٤۰ ★ چهارشنبه ★ ۵ تموز ۱۳۳۸ سنه ۱۵

آلمانیه تورکلره توطه ویرمك قراری

حاجیواد — آمان بابیلیوم قره گوز ، توطه دیه هانی غلطه‌ده پووالاکی ، پك اوغلنده پاندهلاکی ، دولدور دولدور ویر پاناکی ، پوپلس ، الادو ! شرقیه یوقی ، اونك توطه‌سنی ویرییورلر .

قره‌گوز — ای بخت ایشی باقام ، معلومیا زورناده پیشرو اولماز ، استقلال مارشی دوروركن اونلرك توطه‌سنه باقام بیله !

ویره‌جکز دومانی

چوربا‌جیلر برلعرض دها یاپك باقام
طوبکزی سونکوله‌یوب آردیکزدن آقام
آنستیك کوبکنده مهموزلری چاقام
پاپولاس‌ده آلدی پای آتنه‌یه چکیلدی
یونانلمك هرکوکنه کیریت صوبی اکیلدی
آوروپادن هیچ امید یوق دردی باشدن آتیور
جمهوریت قاوغالری حدودلردن طاشیور
چوربا‌جیکز آتنه‌ده کل باشی قاشیور
داها نهلر ، نهلر واردر سویلیه‌م شوآرا
یالکز شونی آکلاتهم ایلریکز پك قارا

اوچ ییل اول یونون دنیا براردی سزکله
اردومزك همتیله هرکس اولدی یزمله
هیکزی تبه‌لرز ویریه‌جك ادله
کووه‌جك کیمسه کز یوق قالدیکز می‌موم کی
پیشکزده یزم عسکر قایناتیور فوم کی

عصمت پاشا پاشدن پاشه جبه‌لری کزییور
احسان پاشا سپرلرده بر حرکت سزییور
عسکریز راستلادیغه ویره دشمن آزییور
پوپوك پاشا آغزه‌ده طاسارلیور هرایشی
یزم طرف حسابلیور دنیاده‌کی کیدیشی
کین هرکون یزم ایچون قازانیلمش برظفر
جبه‌لرده پولاد کی دوروییور باق هرنفر
ازمیر یولی اوزرینه پك یاقین‌در بر سفر
قورو لافله ایشلمز یوق بکلیورز زمانی
وقتی کلسین تبه کزدن ویره‌جکز دومانی

آلمانیه تورکلره توطه ویرمك قرارینی بیلدیرمکله برابر بو رسمی ده چیقاردی

5 temmuz 1926 tarihli *Karagöz*'de İstiklâl Marşı ile ilgili ilginç bir diyalog yayınlanmıştı.

İSTİKLÂL MARŞI İLE İLGİLİ KARİKATÜR*

Hacivat: Aman bayılırım Karagöz. Nota diye hani Galata'da Yuvanaki, Beyoğlu'nda Pendelaki, doldur doldur ve Yanaki, Popayis, Alado şarkısı yok mu, onun notasını veriyorlar.

Karagöz: E... baht işi bakalım, malûm ya zurnada peşrev olmaz. *İstiklâl Marşı* dururken onların notasına bakmam bile.

* *Karagöz,* 5 temmuz 1338/ 5 temmuz 1922, nr. 1492, s. 1

İstiklâl Marşı karikatürlere de konu olmuştur. 5 temmuz 1922 tarihli *Karagöz* dergisinde, Yunanların Türklere bir "nota" vereceği haberi yer almakta idi. Yunan Kralı ve üç kişilik maiyetinin ellerindeki bir "nota"yı, davul zurna çalan Karagöz'le Hacivat'a uzattığı görülüyor.

ROMA BÜYÜKELÇİLİĞİNDE İSTİKLÂL MARŞI İCRASI*

Roma temsilcisi Celalettin Arif, 9 eylül 1922 tarihli yazısında, zafer dolayısıyla Roma Büyükelçiliğinde yapılan töreni anlatırken, bu törende *İstiklâl Marşı*'nın okunduğunu, dinleyenlerin ayakta sevinç gözyaşları içinde dinlediklerini belirtmektedir.

* *Zabıt Ceridesi*, 4 ekim 1338/4 ekim 1922, c. 23, s. 257

Roma Büyükelçiliğinde, *İstiklâl Marşı*'nın hangi bestesinin icra edildiğini maalesef bilemiyoruz. Çünkü bu tarihte henüz Ali Rifat Çağatay'ın bestesi resmî hüviyet kazanmış değildi. Fakat o sıralarda en yaygın marş bestesinin Ali Rifat Çağatay'ınki olduğu da bilinen bir hususdur. Dolayısıyla biz bu hususu daha kuvvetli bulmaktayız.

Osman Zeki Üngör
[Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi]

YENİ BİR İSTİKLAL MARŞI*
[Zeki Üngör'ün Bestesi]

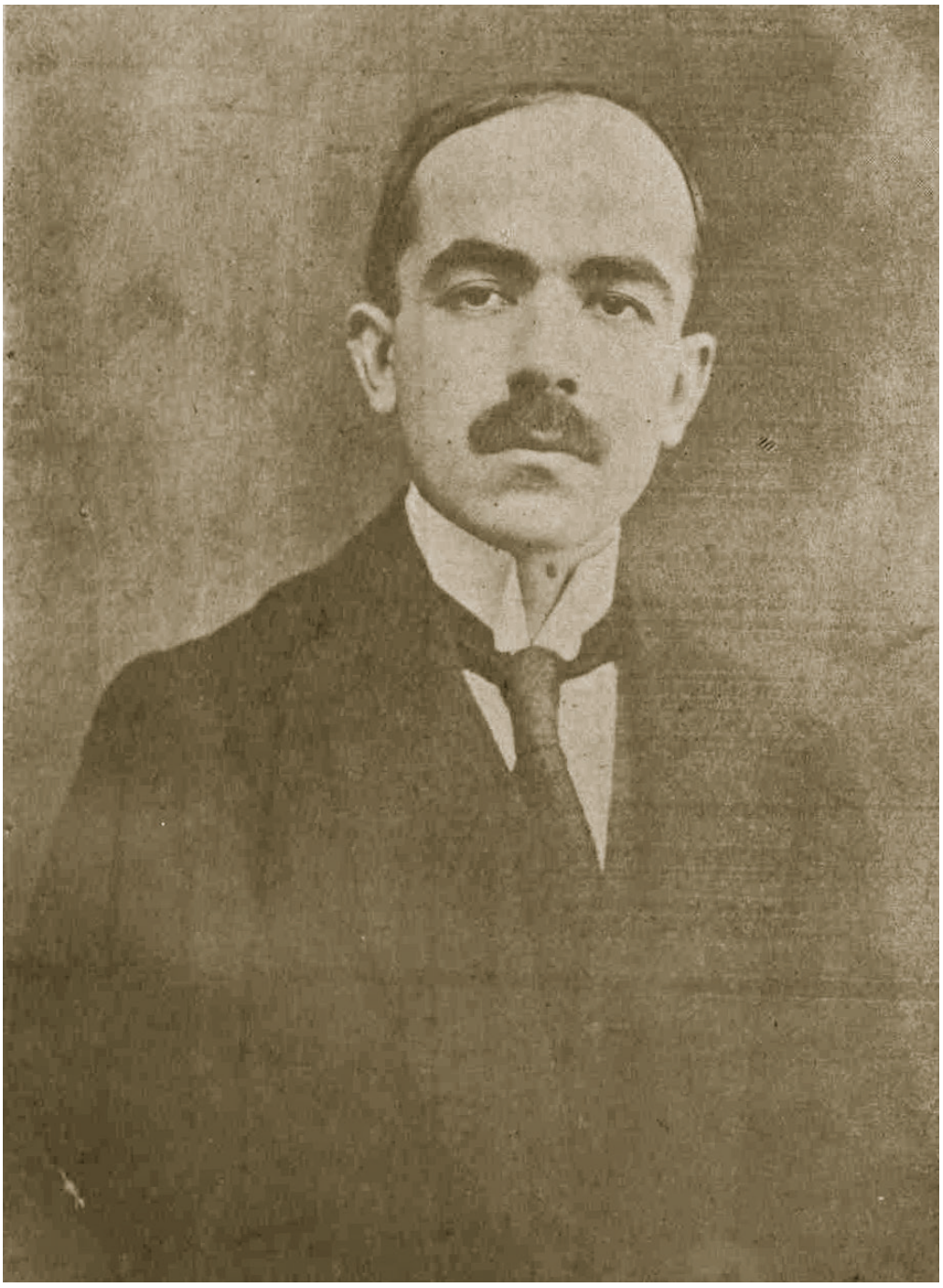
İstiklâl Neşîdesi üzerine, musiki-şinaslarımızdan bazıları tarafından besteler tertip edildiği malûmdur. Haber aldığımıza göre musikî muallimi, maruf viyolonist Zeki Bey de bu manzumeyi esas ittihaz ederek, müheyyiç bir marş vücuda getirmiştir.

Birkaç gün evvel Refet Paşa Hazretleri Beşiktaş'ı ziyaret ettiği esnada, Zeki Bey idare ettiği orkestra ile beraber bulunarak bu marşı bizzat çalmış ve notasını nişâne-i hürmet olarak müşârünileyhe takdim etmiştir.

Refet Paşa, Zeki Beye teşekkürle beraber, senelerden beri sanatıyla memlekete ettiği hizmetlerden lisan-ı takdirle bahseylemiş ve geçen sene *Union Fransez*'de muhacirler menfaatine, müteaddit konserler tertip etmek suretiyle ibraz ettiği hamiyetten dolayı kendisini tebrik etmiştir.

* *Renin,* 1 teşrinisani 1338/ 1 kasım 1922, nr. 19, s. 4

Renin yani asıl adıyla *Tanin* gazetesinin haberi, *İstiklâl Marşı* bestesi konusunda bazı çevrelerin hareket halinde olduğunu gösteriyor. Bilindiği gibi Osman Zeki Üngör'ün bestesi, Batı musikisi esaslarına göre yapılmıştı. Biraz önceki sayfalarda yer alan *Tevhid-i Efkâr*'ın (1 haziran 1922) haberine göre, *İstiklâl Marşı* bestelerinin Paris Konservatuarına gönderildiği, oradan da Batı müziğini esas alan bestelerin beklendiği düşünülecek olursa, harekete geçen çevrelere dönük bir fikir edinilebilir.

İşgal ve Milli Mücadele dönemlerinde
Akif lehinde makaleler yazan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun gençliği.

Tahlil ve Terkip
İSTİKLAL MARŞI*

Yakup Kadri

Bundan birkaç sene evvel, Mehmet Akif Bey'in vatan-perverane bir şiiri Büyük Millet Meclisi tarafından *İstiklâl Marşı* olarak kabul edilmişti. Bu şiirin güzelliği ve bedii kıymeti hakkında söz söylemeye lüzum görmeyiz. Mehmet Akif Bey'in manzumesi cidden yüksek bir sânihânın eseridir ve bu eser Büyük Millet Meclisi'nde ilk defa olarak Antalya mebusu Hamdullah Suphi Bey tarafından inşâd edilmek gibi bir hüsn-ü talihe mazhar olmuştur. Lakin güzel bir şiirle iyi bir marş arasındaki münasebetin ne kadar hafif ve arızi olduğunu bilenler, Büyük Millet Meclisi'nin vatanî bir heyecana kapılarak verdiği bu karara iştirakte biraz tereddüt ederler.

* Yakup Kadri, İkdam, 8 kanunusani 1923, s. 2

İstiklâl Marşı'nın bestelenmesi üzerinde duran bu metin, Yakup Kadri'nin Mehmet Akif hakkında yazdığı dördüncü makale olmaktadır. Mütareke yıllarında İstanbul'un kokuşmuş havasını *Sodom ve Gomore* (1928) romanında anlatmayı deneyen Yakup Kadri, Milli Mücadelenin başladığı sıralarda da, Mehmet Akif ile Süleyman Nazif'i, Halide Edip'ten ve Mehmet Emin Yurdakul'dan daha milli buluyor, hatta bu yolda Akif'i Yahya Kemal'in bile önüne geçiriyordu.

Dikkat edilirse Karaosmanoğlu'nun yukarıdaki yazısı doğrudan Akif ile ilgili olmayıp, *İstiklâl Marşı*'nın bestesi etrafında dönüp dolaşmaktadır. Yazının özü de, *İstiklâl Marşı* bestelerinin Avrupa konservatuarlarına gönderilmesi fikrine muhalefette toplanmaktadır. Nitekim bu yazının yazıldığı sıralarda, *İstiklâl Marşı* bestelerinin, Avrupa ülkelerine gönderilerek oralarda incelettirilmesi, seçimin Batılı müzikologlara yaptırılması yolunda kuvvetli bir cereyan söz konusu idi. İşte Yakup Kadri ikna edici delillerle, bu fikre açıkça karşı çıkmaktadır.

Bu arada Yakup Kadri, üç ayrı *İstiklâl Marşı* bestekârından söz ediyor. Biri Zeki Bey (Zeki Üngör), diğeri Udi Ali Bey (Ali Rifat Çağatay), öbürü ise adını vermediği diğer bir bestekâr. Anlaşıldığı kadarıyla adını vermediği bestekârın *İstiklâl Marşı*'nı, Yakup Kadri'nin daha ziyade beğendiği anlaşılmaktadır. Daha açığı da Yakup Kadri'nin tercihi, eserin klasik veya Batılı usullere göre bestelenmesinde değil, onun halkın ve askerin ruhunu doyurup doyurmadığında toplanmaktadır denilebilir.

Büyük Millet Meclisi bir musiki "akademisi" değildir. Böyle olsa bile marş denen şey ne bir encümenin, ne bir heyetin, ne de bir sanatkâr zümresinin kararıyla kabul edilebilir. Bu hususta hüküm verecek olan ancak halktır. Hususiyle Mehmet Akif Bey'in eseri tegânni değil sadece inşâd edilmiş bir güftedir. Ve bunun iyi bir marş olup olmayacağını anlamak için her şeyden evvel onun bestesini işitmek onu bir muzikada veyahut bir şarkı halinde bir koroda dinlemek lâzım gelirdi. Esasen marş demek musiki demektir, beste ve ahenk demektir. Bu bestenin ihtiva veya ifade edeceği sözler o kadar beliğ ve bedii olmayabilir. Elverir ki bizi sâniâmız vasıtasıyla alıp sürükleyen havası kuvvetli olsun. Bugünkü günde dünya yüzündeki bütün milli marşların en güzeli olan *Marseillaise*'in güftesi alelade bir asker türküsüdür; ondan, bestesiz inşâd edildiği zaman hiçbir zevk almak mümkün değildir; fakat vaktaki hep bir ağızdan teganni edilir veyahut bir muzikada çalınır, o zaman bunun kudreti meydana çıkar.

Marseaillaise belki musiki nokta-i nazarından o derece bedii bir kıymete haiz değildir. Zira bu ne büyük bir musikişinasın, ne maruf bir şairin eseridir. Fransız İhtilal ordusunun zabitlerinden birisi *Marseaillaise'*i vatanî bir ilham ile meydana koydu; Rouget de Lisle'nin belki bundan başka da bir eseri yoktur; bu bedia her nasılsa bir kere içinden doğmuş. İşte her yerde böyle içten doğma veya doğrudan doğruya halkın dehasından çıkma türkülerdir ki en müheyyiç marşlara teşkil eder. Bir marşta ne edebiyat, ne de musiki nokta-i nazarından bir ehliyet ve maharet aramak abestir. Hiç şüphesiz ki, ahîren vefat eden Fransız musikişinası […]'nın herhangi bir […], sanat ve "teknik" itibariyle *Marseaillaise'*den on kat daha kıymetlidir. Fakat Fransızlar *Marseaillaise* yerine onun […]lerinden birini ikame etmeyi asla hatırlarına getirmemişlerdir.

Ben, birçok kereler Mehmet Akif Bey'in şirini inşâd edilirken dinledim. Hatta bir defasında Hamdullah Suphi Bey en cûşişli sesiyle onu bana okumuştu. Fakat günün birinde beş, on Anadolu neferinin hep bir ağızdan teganni ettiği bir sefer ve gurbet türküsü, bana bu şiirin verdiği mananın yüz kat daha fazlasını verdi. İddia edemem ki bu türkü o şiirden edebiyatça daha yüksek idi. Lakin hiç şüphesiz halkın dehasından ve gönlünden gelen

bir ses olmak itibariyle daha müessirdi. Çocukluğumuzdan beri hangimiz *Ey Gaziler* lahninden daha güzel bir şey dinleyebildik? Halbuki bu güzel, bu ilahi şeyi ne Abdülhak Hamit Bey yazmış, ne de Zeki Bey [Üngör] bestelemiştir.

Beni bu satırları yazmaya sevk eden şey geçen gün bestekârlarımızdan biriyle vuku bulan mülâkatımızda bu bestekârın bana söylediği mütalealardır. Bu zat diyordu ki:

"İstiklâl manzumesini benden başka iki musikişinasımız daha besteledi. Bunlardan biri viyolonist Zeki Bey diğeri udi Ali Bey'dir. Fakat ben ne bunun ne de onun yaptığını beğeniyorum. Benim marşımın her ikisininkine müreccah olduğunu zannediyorum. Zira bu zatlar sırf teknik bir eser vücuda getirmişlerdir. Halbuki benim eserim kendi heyecanımdan, kendi cûşişimden doğdu. Onun büyük kıymeti de halka bu cuşişi, heyecanı verebilmesindendir. Arzu ederim ki, bu üç eser müsabakaya konulsun, dinleyenler üzerinde hangisi daha ziyade tesir icra ederse o intihap olunsun!"

Bu sanatkârın iddiası doğrudur. Fakat kendisine "Dinleyenlerin kimlerden, ne gibi kimselerden müteşekkil olması lâzım geldiğini sorduğum zaman, bana verdiği cevap doğru değildi. *İstiklâl Marşı* bestekârı, bu müsabakanın herhangi bir Avrupa konservatuarında icra edilmesini istiyor. Halbuki bir musiki konservatuarı, bir eseri ancak "teknik" ve sanat nokta-i nazarından muhakeme eder. Marşta ise biraz evvel söylediğim gibi, sanat ve teknik kıymetleri ikinci, hatta üçüncü derecede haiz-i ehemmiyet olmak lazım gelir.

Binaenaleyh mevzu bahis olan bu üç marştan birini intihap etmek hakkı, ancak istiklâl için dövüşen istiklâl yolunda kan döken askere verilebilir. Zira bu marşı herkesten evvel ve herkesten ziyade o teganni edecektir. Bundaki ahenk herkesten evvel ve herkesten ziyade onun asabına işleyecek, onun kalbini heyecana getirecek, onun ruhuna kabarmış sel coşkunluğu verecektir. Yalçın kayaların, ıssız vadilerin, viran köylerin ve nihayetsiz yolların hüznünden, huşûnetinden, garipliğinden hasıl olmuş, bu ruha biz kendi zevklerimizi, kendi heyecanlarımızı zorla kabul ettir-

mek hakkına malik değiliz. Onun anlayabileceği musiki, ancak O dâussılalı, sarı toprak dalgalarının hummalı ahenginden müteşşih aşina bir ses olmalıdır.

Büyük Millet Meclisi tarafından *İstiklâl Marşı* diye kabul edilen manzumenin, böyle bir humma ile yandığını iddia edemeyiz. Esasen halk buna lisan ve mana itibariyle daima bigane kalacaktır ve mesela:

Fışkırır ruh-u mücerret gibi yerden naaşım
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

beyti gibi birçok mısraların, hatta kelimelerini bile anlamakta güçlük çekecektir.

Efendiler, *İstiklâl Marşı*'nın güftesini de, bestesini de Anadolu köylüsüne bırakalım. O bizden daha iyi biliyor ve bizden daha iyi söylüyor.

İSTİKLÂL MARŞI'NIN BESTELENMESİ [Maarif Vekâletinden Türkiye Büyük Millet Meclisine]*

Hulâsa: *İstiklâl Marşı*'nın takarrürüne kadar musikilerin şimdiki üç marşdan birini terennüm etmesi hakkında

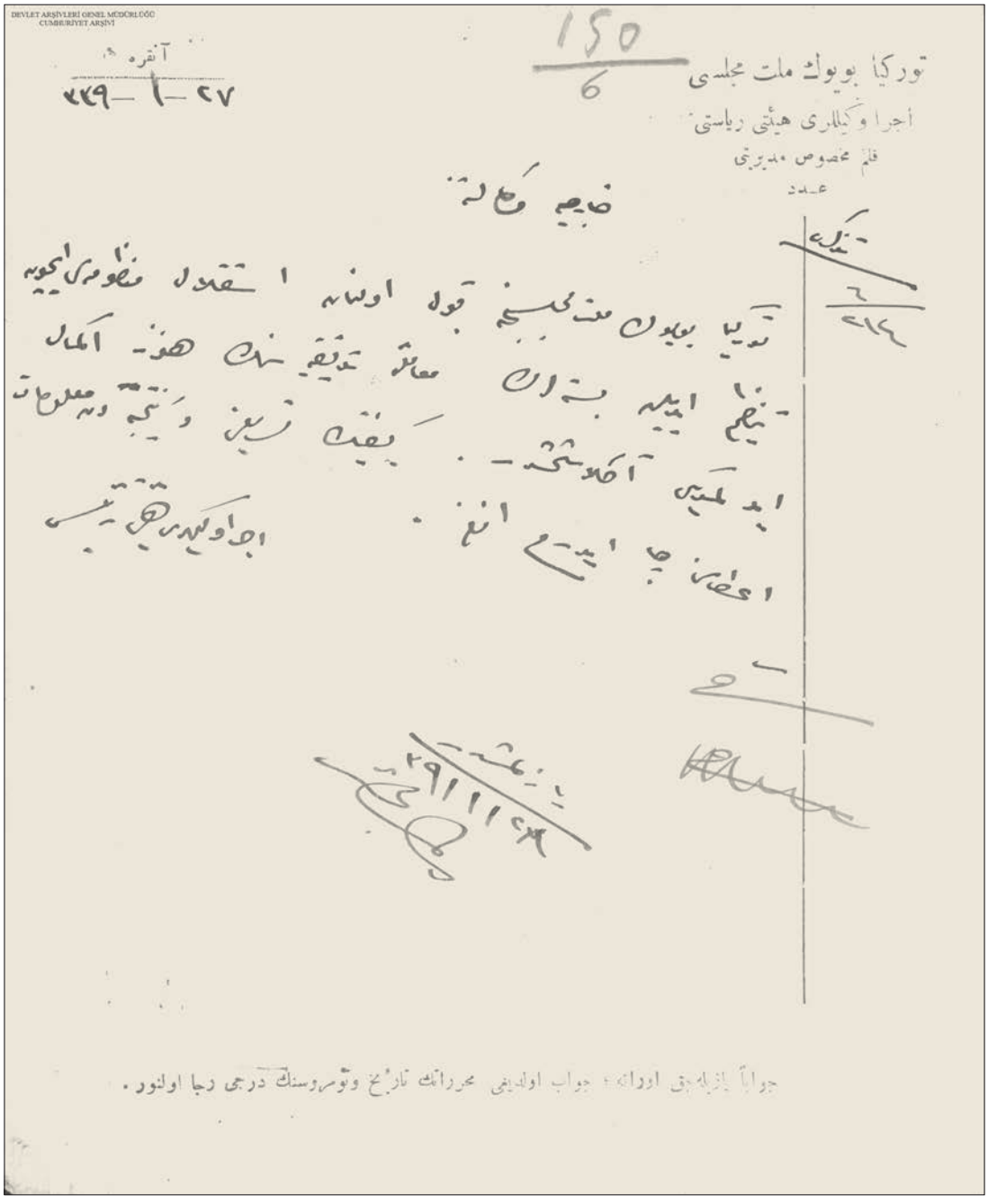
İcra Vekilleri Heyet-i Riyaset-i Celile'sine,

20 kanunusani 1339/20 ocak 1923 tarih ve 144/571 numaralı tezkire-i celilerine cevaptır:

Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul olunan İstiklâl manzumesi için tanzim edilen besteler tetkik edilmek üzere Hariciye vekâlet-i celilesi vasıtasıyla İstanbul'a gönderilmişti. Bu bâbdaki iş'ârâta henüz cevap alınamadığı cihetle, tahkikatın biran evvel icrasıyla neticesinin inbası tekiden vekâlet-i müşârünileyhin İstanbul murakıbı Abdülhak Adnan Adıvar Beyefendiye yazılmıştır. *İstiklâl Marşı*'nın takririne kadar, musikaların şimdiki üç marştan birini terennüm etmesi ve bunların muvakkaten resmi bir mahiyetle telâkkisi lazım geleceği arz olunur efendim.

Maarif Vekili
İsmail Safa Özler
23 ocak 1923

* BCA, 30.18.1.1/3.23.8-7, 23 ocak 1923

İstiklâl Marşı bestesiyle ilgili resmi bir yazı.
[Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri

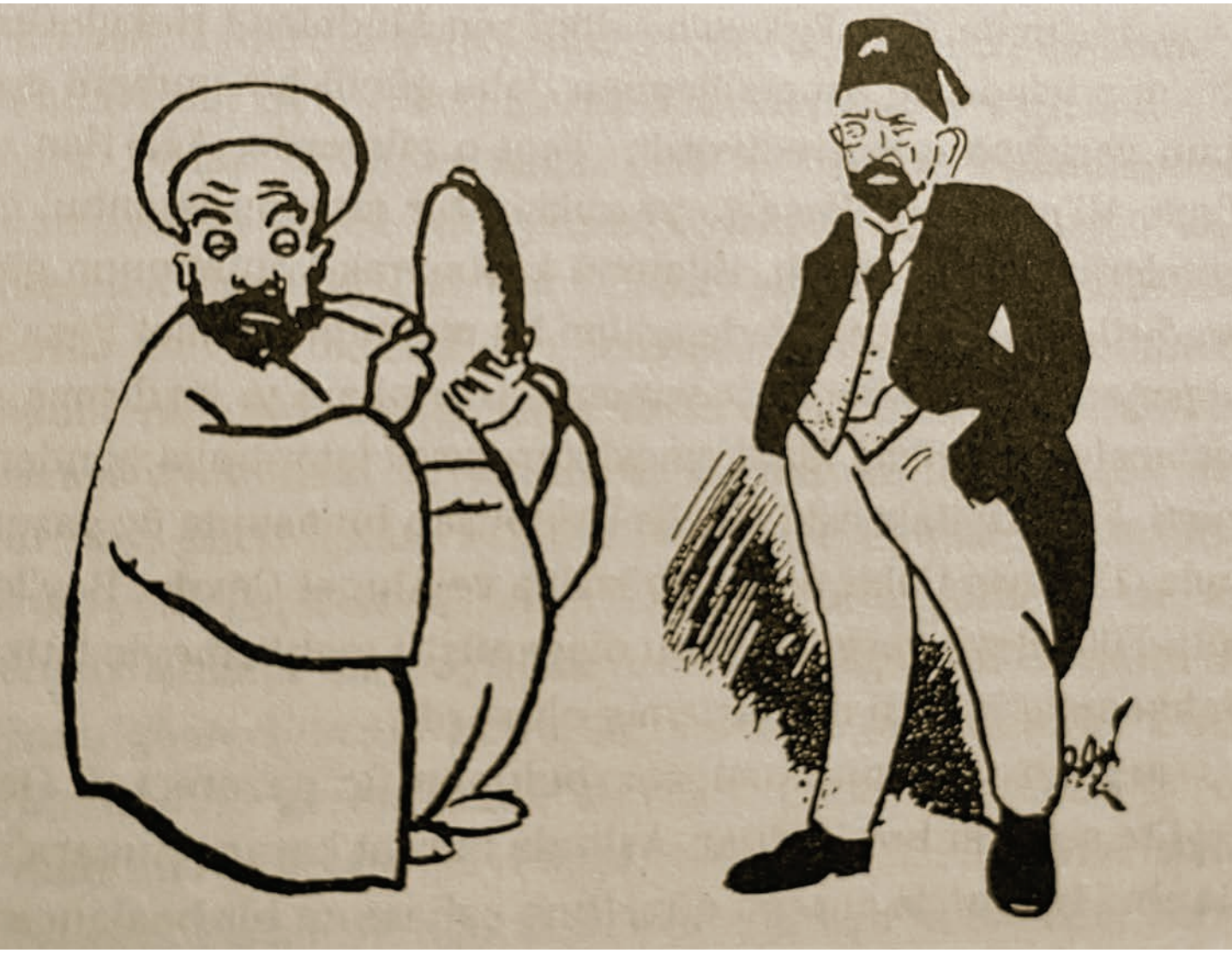
İSTİKLÂL MARŞI'NIN BESTELENMESİ [TBMM'den Hariciye Vekâletine]*

Hariciye Vekâleti'ne,

Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul olunan İstiklâl manzumesi için tanzim edilen bestelerin muamele-i tedkîkiyesinin henüz ikmal edilmediği anlaşılmıştır. Keyfiyetin tesrî'i ve muamelât-ı ifasını rica ederim efendim.

İcra Vekilleri Heyet-i Reisi
27 ocak 1923

* BCA, 30.18.1.1/3.23.8-5, 27 ocak 1923

Solda Sedat Nuri'nin "Molla" Akif'i, sağdaki ise
1923 yılında Akbaba'da yayınlanan bildiğimiz Akif.

İKİ AKİF*

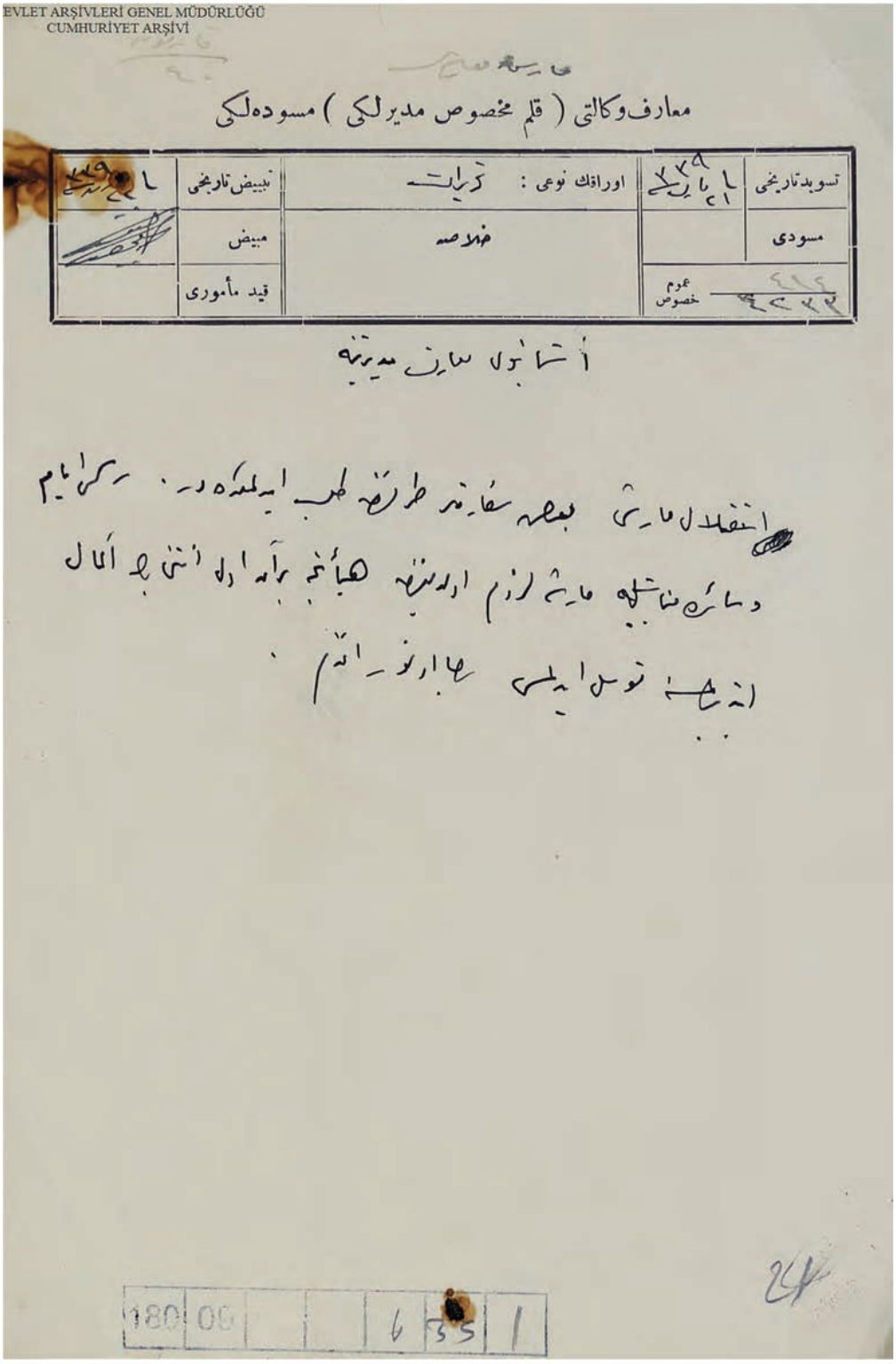
* *Akbaba*, 5 mart 1923, nr. 100, s. 4

Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Mehmet Akif*, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1958, s. 2

Akif, mizah ve karikatür dergilerine çok az konu olmuştur. Bu karikatürlerinden en meşhuru Sedat Nuri'nin çizimidir. Diğeri ise *Akbaba*'da yayımlanmış bir başka karikatürdür. Türk basınında Akif aleyhtarlarının ortak yönü, onu daima "molla", "medreseli" veya "sarıklı hoca" şeklinde tavsif ve tarif etmeleridir. Bu yazarlardan biri de romancı Burhan Cahit'tir ve bir yazısında Akif'i "medrese softası" olarak göstermektedir:

> "Mehmet Akif'in edebî mesleğine inanmış değilim. Hatta daha mektep sıralarında, onun Fikret'le olan fikir düellosunu heyecanla takip ederken, Akif'i başında burma burma sarığı ile haşin ve inatçı bir medrese softası gibi görürdüm".

Ancak neden sonra, Tevfik Fikret'in *Tarih-i Kadim* şiirindeki mısralarına içerleyen Akif'in, Fikret'e talihsiz bir şekilde "zangoç" demesiyle kavga başlayacak, Fikret ise Akif'e "Molla sırat" lakabını takacak ve Akif aleyhinde Türk basınında *molla, hoca, softa* gibi incitici yazı ve yorumların yapılmasına yol açacaktır. Sedat Nuri'nin çizdiği "softa Akif" Fikret severlerin tuttuğu ve benimsediği bir çizim olmakla birlikte, *Akbaba*'nın çiziminde ise "fesli, yelekli" bir Akif söz konusudur.

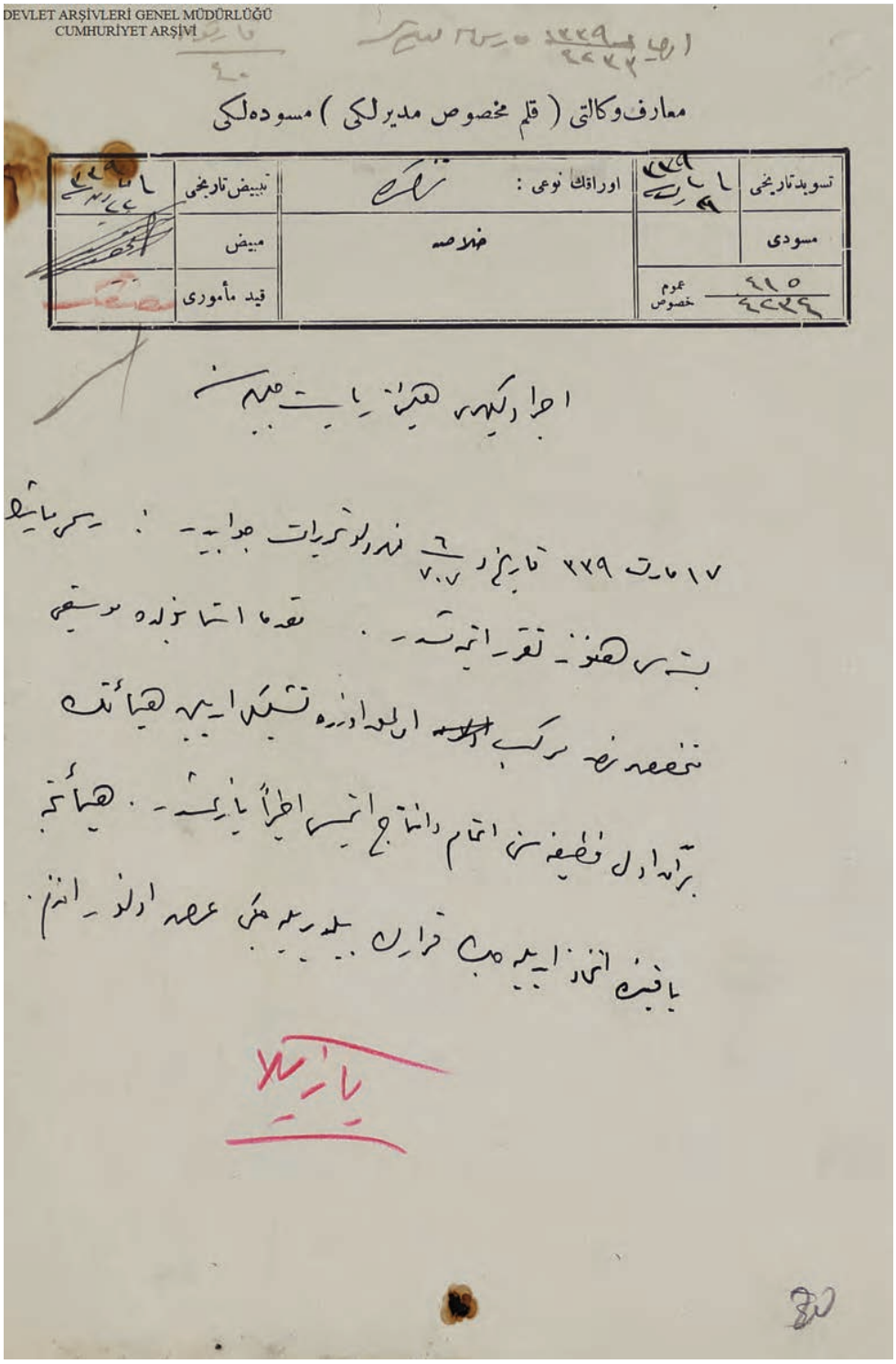
İstiklâl Marşı bestesinin acele belirlenmesini ifade eden belge.
[Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri]

MAARİF VEKÂLETİNDEN İSTANBUL MAARİF MÜDÜRLÜĞÜNE*

İstiklâl Marşı bazı sefaretler tarafından talep edilmektedir. Resmi eyyâm vesaire münasebetiyle marşa lüzum olduğundan heyetçe bir an evvel intihabın ikmal edilmesine tevessül edilmesi ricâ olunur efendim.

Maarif Vekâleti
22 mart 1923

* BCA, 180.9.0.0/6.35.1-21, 22 mart 1923

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

معارف وکالتی (قلم مخصوص مدیرلکی) مسوده‌لکی

تسویدتاریخی	اوراقك نوعی :	تبییض تاریخی
مسودی	مذکره	مبیض
عموم / خصوص		قید مأمووری

İstiklâl Marşı bestesinin belirlenebilmesi amacıyla ilgili komisyonunun yakında bir karar alacağını belirten belge.
[Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri]

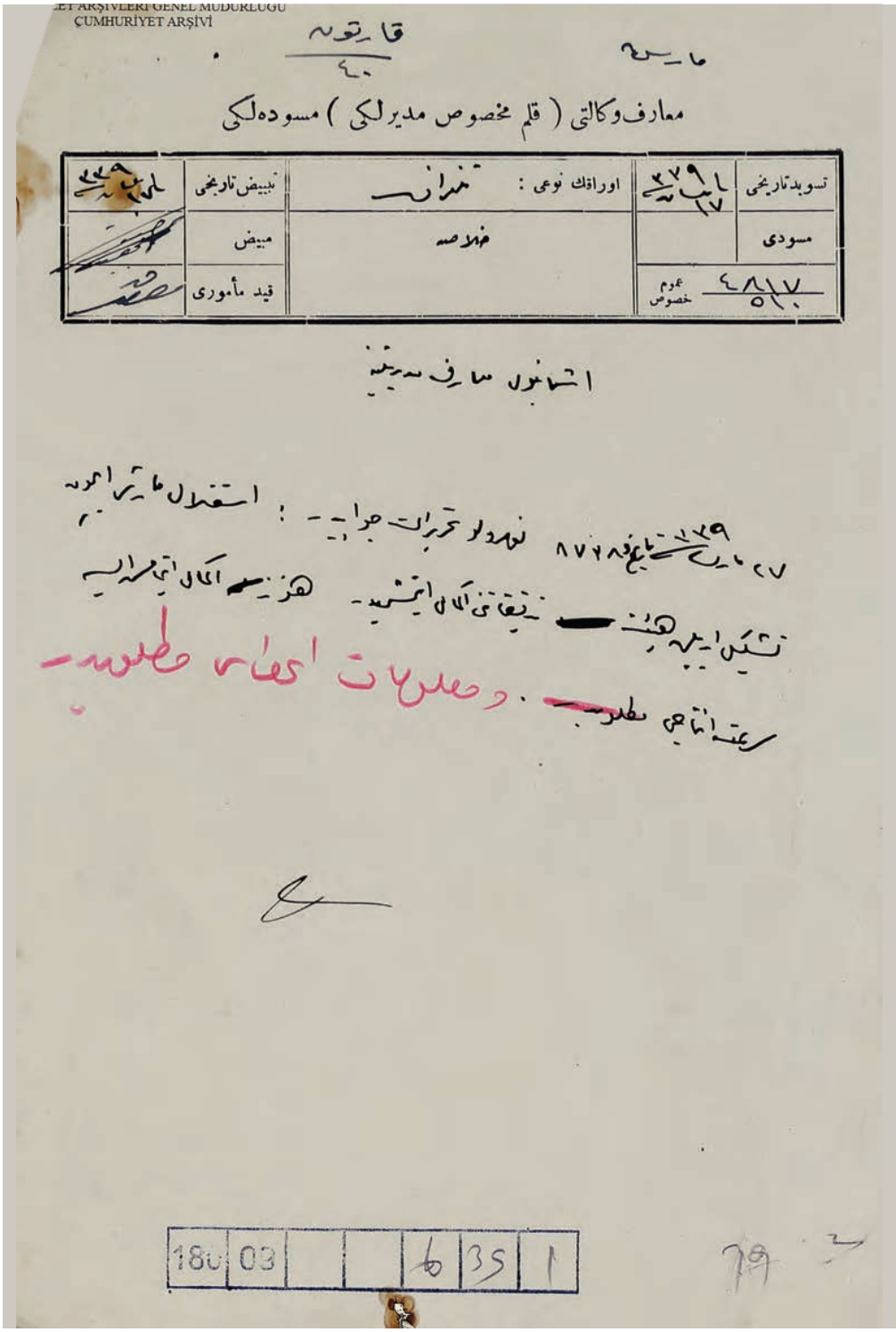
MAARİF VEKÂLETİ'NDEN İCRA VEKİLLERİ HEYETİ RİYASET-İ CELİLESİ'NE*

17 mart 1339/1923 tarih ve 6/707 numaralı tahrirâta cevaptır.

Resmi marşın bestesi henüz takarrür etmemiştir. Mukaddema İstanbul'da, musiki mütehassıslarından mürekkep olmak üzere teşkil edilen heyetin biran evvel *[okunamadı]* itmâm ve intâç etmesi ahîren yazılmıştır. Heyetçe yakında ittihaz edilecek kararın bildirileceği arz olunur efendim.

Maarif Vekâleti
22 mart 1923

* BOA, 22 mart 1339/ 22 mart 1923

İstiklâl Marşı bestesinin süratle belirlenmesini ifade eden belge.
[Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri]

MAARİF VEKÂLETİNDEN İSTANBUL MAARİF MÜDÜRLÜĞÜNE*

27 mart 1339/27 mart 1923 tarih ve 8738 numaralı tahrirat cevabıdır:

İstiklâl Marşı için teşkil edilen heyet, tedkikatını ikmal etmiş midir? Henüz ikmal etmemiş ise, sürat-i intâcı ve malûmat itâsı matlûbdur.

Maarif Vekâleti
17 nisan 1923

* BCA, 180.9.0.0/6.35.1-19, 17 Nisan 1923

İstanbul Maarif Müdiriyeti'nden MAARİF VEKÂLET-İ CELİLESİ'NE*

17 nisan 1339/1923 tarihli telgrafa cevaptır:

İstiklâl Marşı'nı tensip buyurulan komisyon tetkik etmektedir. Bir iki içtima akdinden sonra neticesi arz edilecektir.

İstanbul Maarif Müdürü
Safvet
21 nisan 1923

* BCA, 180.9.0.0/6.35.1-18, 21 Nisan 1923

Şark Musıki Cemiyeti Reisi Ali Rifat Çağatay

ALİ RİFAT BEYİN BESTESİ BİRİNCİ SEÇİLİYOR*
[İstanbul Maarif Müdürlüğünden Maarif Vekâletine]

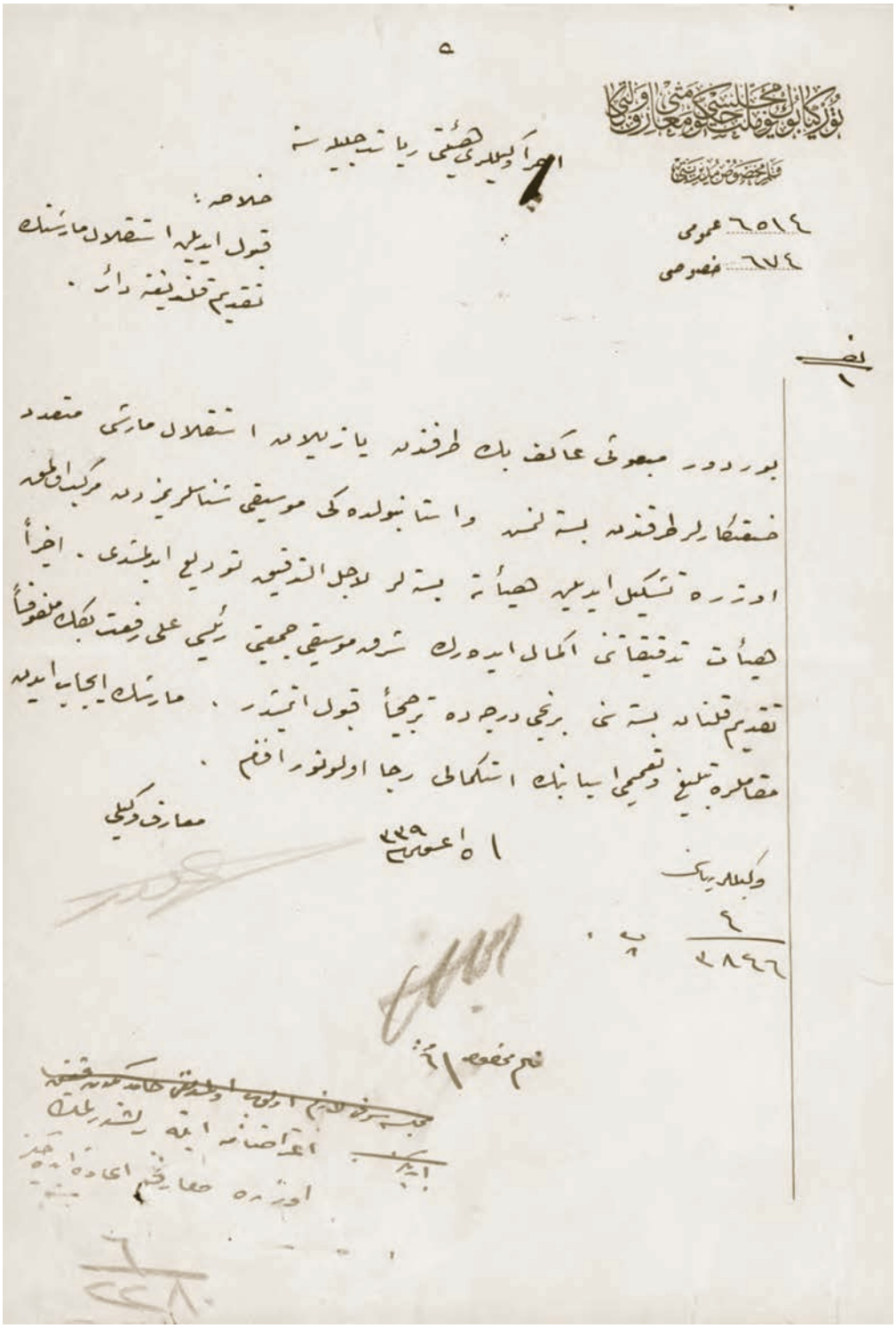
12 şubat 1339/12 şubat 1923 tarihli ve 1722/30 numaralı tezkere-i âliye-i vekaletpenahileri cevabıdır:

Burdur Mebusu Akif Bey tarafından tanzim olunan *İstiklâl* neşidesini marş olmak üzere bestelemiş olan zevâtın beray-ı tetkik tevdi olunan (elli beş adet marş) bestelerinin *Encümen-i Musiki* Reisi Ziya Paşa Hazretlerinin riyaseti altında, İstanbul'da mevcut musiki-şinasanından teşkil edilen komisyon tarafından icra kılınan tetkik neticesinde Şark Musikisi Cemiyeti Reisi Ali Rifat Beyefendinin tertip ettikleri marşın resmî ve millî marşların tanziminde nazarı dikkate alınması lazım gelen bütün evsafı cami olduğu anlaşılmasına binaen sairlerine tercihen birinci derecede kabul edilmiş, ayrıca Rauf Yekta ve Zati ve muallim Kazım ve doktor Suphi Beylerin besteleri dahi bidderece intihap olunarak mütebaki diğer bestelerin şayan-ı intihap görülmemiş olduğu 12 temmuz 1339/12 temmuz 1923 tarihli mezkur komisyon mazbatasında bildirilmiş olduğu arz ve mezkur mazbata ile beraber marş besteleri leffen takdim kılınmıştır efendim.

İstanbul Maarif Müdürü
19 temmuz 1923

* C. Osmanlı Arşivleri, 19 temmuz 1339/19 temmuz 1923

1921 yılı mayısından beri sürüncemede bırakılan beste seçimi ile ilgili nihai karar... Rauf Yekta, Zati (Arca), Muallim Kâzım ve Dr. Suphi Bey'in bestelerinin de başarılı bulunduğu ayrıca belirtilmektedir. Bilindiği gibi *İstiklâl Marşı* beste yarışması Hamdullah Suphi Beyin Maarif Vekâleti döneminde (mayıs 1921) açılmış, arada bazı tereddütler yaşanmış, nihayet iki yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra ancak sonuçlanabilmiştir. Ne var ki yarışma sonucunun belli olduğu 19 temmuz 1923'ten birkaç gün sonra Lozan Antlaşması imzalanacak (24 temmuz 1923), ulaşılan sonuç kolay kolay içe sinmeyecek ve dalgalı bir dönem daha başlayacaktır.

İstiklâl Marşı için yapılan bestelerden
Ali Rifat Bey'in bestesinin kabul edildiğini resmileştiren yazı.
[Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri]

Ali Rifat Çağatay'ın Bestesinin Resmen Tamimi İCRA VEKİLLERİ HEYETİ RİYASET-İ CELİLESİNE*

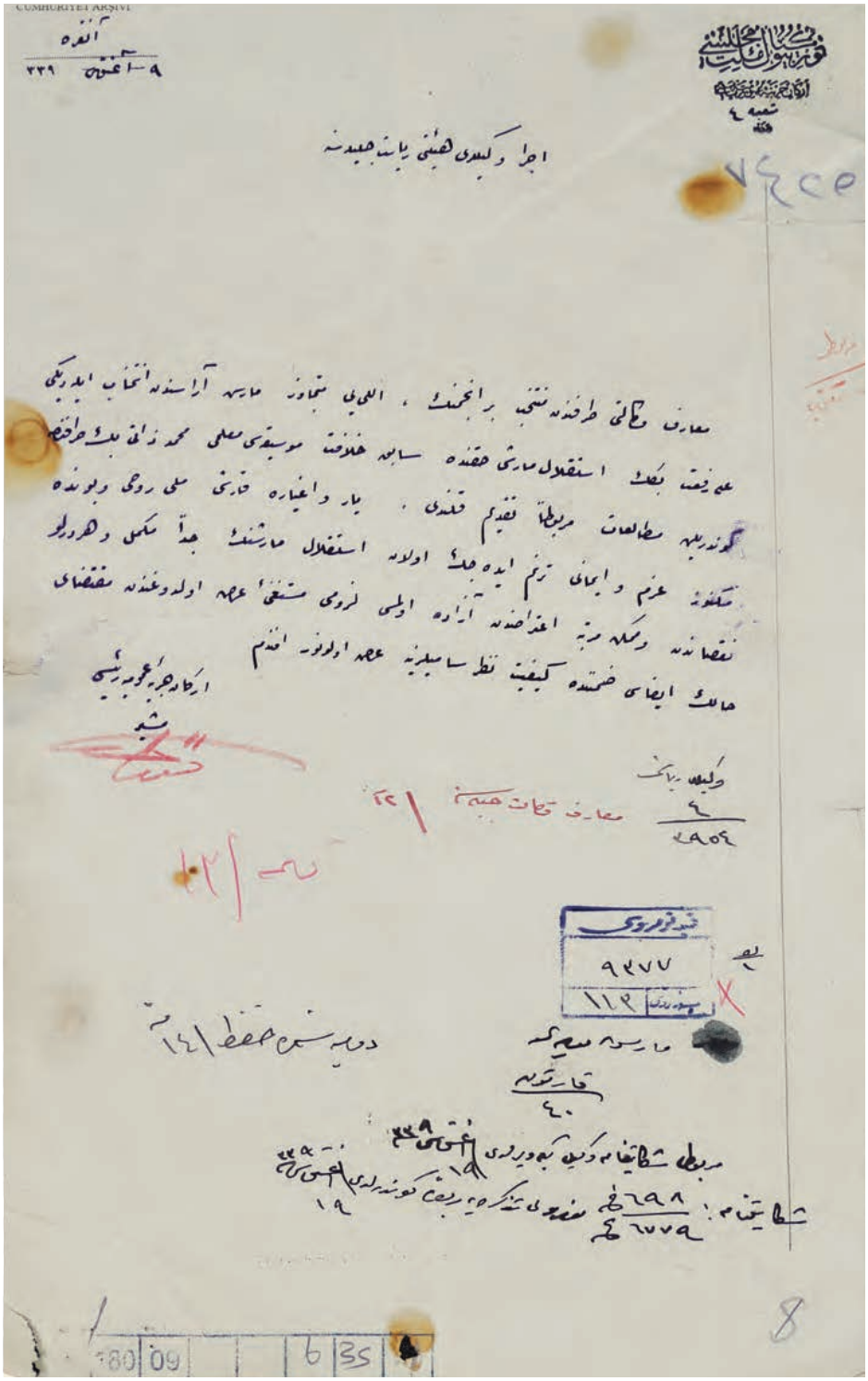
Hülâsa: Kabul edilen *İstiklâl Marşı*'nın takdim kılındığına dair:

Burdur Mebusu Akif Bey tarafından yazılan *İstiklâl Marşı*, müteaddit bestekârlar tarafından bestelenmiş ve İstanbul'daki musiki-şinaslarımızdan mürekkeb olmak üzere teşkil edilen heyete besteler liecli't-tetkik tevdi edilmişti. Ahîren heyet tetkikatını ikmal ederek, Şark Musiki Cemiyeti reisi Ali Rifat Beyin melfûfen takdim kılınan bestesi, birinci derecede tercihen kabul etmiştir. Marşın icab eden makamlara tebliğ ve tamimi esbâbının istikmâli rica olunur efendim.

Maarif Vekili
İsmail Safa
5 ağustos 1923

* BCA, 30.18.1.1/3.23.8-8, 5 Ağustos 1923

İstiklâl Marşı beste yarışmasını, Şark Musiki Cemiyeti Reisi Ali Rifat Çağatay'ın bestesinin kazandığına dair sonuç bilgisini Maarif Vekili İsmail Safa'nın (Özler), İcra Vekilleri Heyeti'ne ulaştırdığı yazısı. İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf (Orbay) Bey bu yazıdan bir gün sonra görevden ayrılmış, 14 ağustos 1923 tarihinden de aynı görevi Ali Fethi (Okyar) üstlenmişti.

İstiklâl Marşı için yapılan bestelerden
Ali Rifat Bey'in bestesinin kabul edildiğini resmileştiren yazı.
[Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri]

Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Riyaseti'nden İCRA VEKİLLERİ HEYET-İ RİYASET-İ CELİLESİNE* [Ali Rifat Bey'in İstiklâl Marşı Bestesi]

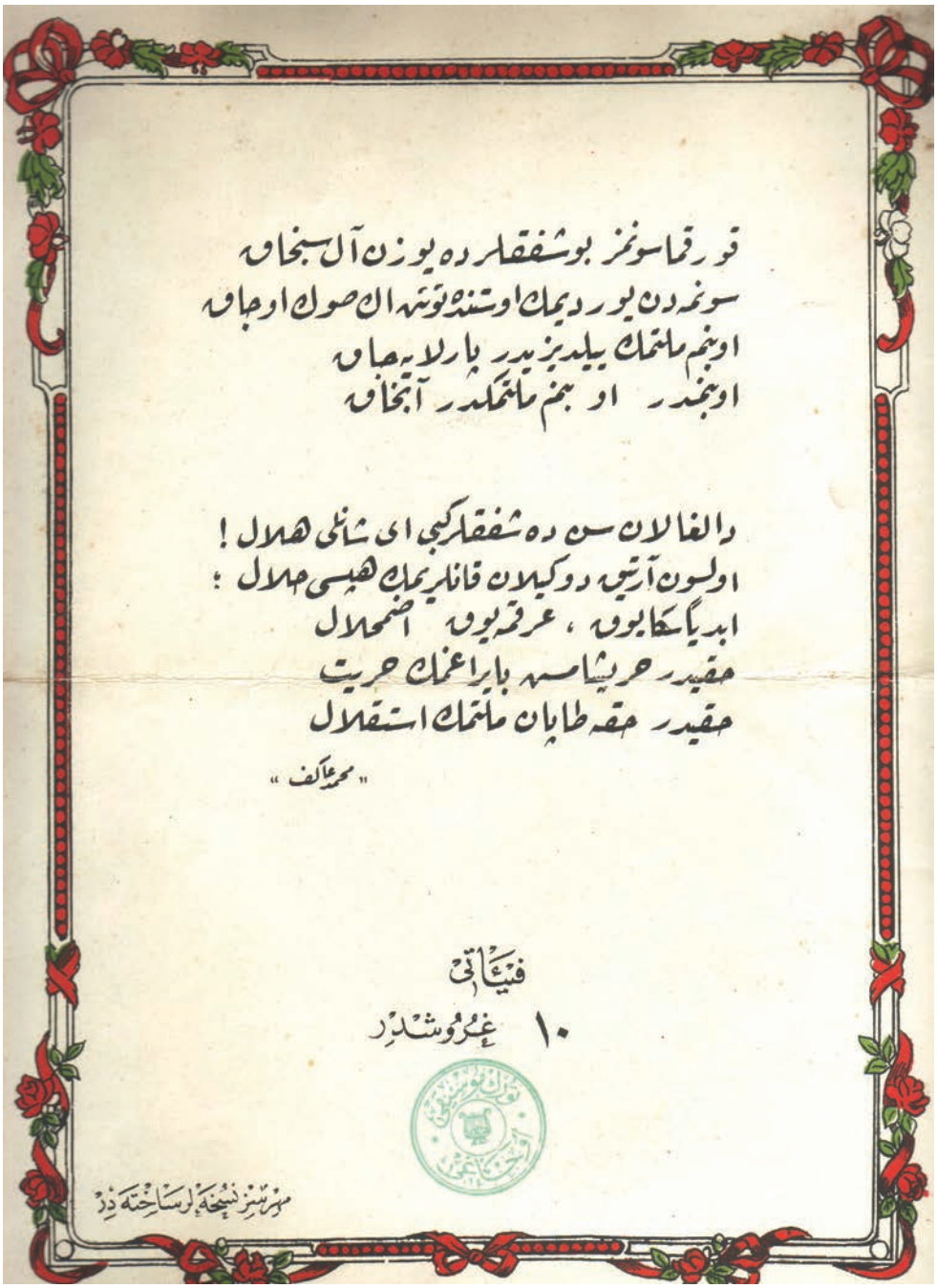
İcra Vekilleri Heyeti Riyaset-i Celîlesi'ne,

Maarif Vekâleti tarafından müntehab bir encümenin, elliyi mütecaviz marş arasından intihap eylediği Ali Rifat Bey'in *İstiklâl Marşı* hakkında sabık Hilâfet Musikası muallimi Mehmet Zati (Arca) Bey tarafından gönderilen mütâleât merbûten takdim kılındı. Yâr u ağyâra karşı millî ruhu ve bunda meknûz-u azîm ve imanı terennüm edecek olan *İstiklâl Marşı*'nın cidden mükemmel ve her türlü noksandan ve mümkün mertebe itirazdan azade olması lüzumu müstagni-i arz olunduğundan, muktezâ-yı halin ifası zımnında keyfiyet nazar-ı sâmilerine arz olunur efendim.

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi
Müşîr Mustafa Fevzi (Çakmak)
9 ağustos 1923

* BCA, 180.9.0.0/6.35.1-8, 9 ağustos 1923

İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf (Orbay) Beyin görevinden ayrıldığı, yeni reis Ali Fethi Okyar'ın da henüz görevi devralmadığı ara dönemde, aynı vazifeyi vekâleten yürüttüğü düşünülen Erkân-ı Harbiye Umumiye Reisi Muşir (mareşal) Fevzi Çakmak'ın *İstiklâl Marşı* bestesi ile ilgili yazısı. Fevzi Paşa'nın ulaşılan sonuçtan memnun olduğu kolayca anlaşılabiliyor.

قورقماسونلر بوشفقلرده یوزن آل سنجاغم
سونمه دن یورديمك اوستنده توئه ن صوك اوجاغم
اوبنم ملتمك يلديزيدر پارلايه جاق
اوبنمدر او بنم ملتمدر آبنجاغم

دالغالان سن ده شفقلر كبي اي شانلي هلال !
اولسون آرتيق دوكيلان قانلريمك هديسي هلال :
ابديا كايوق ، عرقمه يوق اضمحلال
مقدر حريتيامسه بيراغمك حريت
مقدر حقه طابان ملتمك استقلال

« محمد عاكف »

فيناتي
١٠ غروشدر

مهرسز نسخه لر ساخته در

Ali Rıfat Bey'in bestelediği İstiklâl Marşı.
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

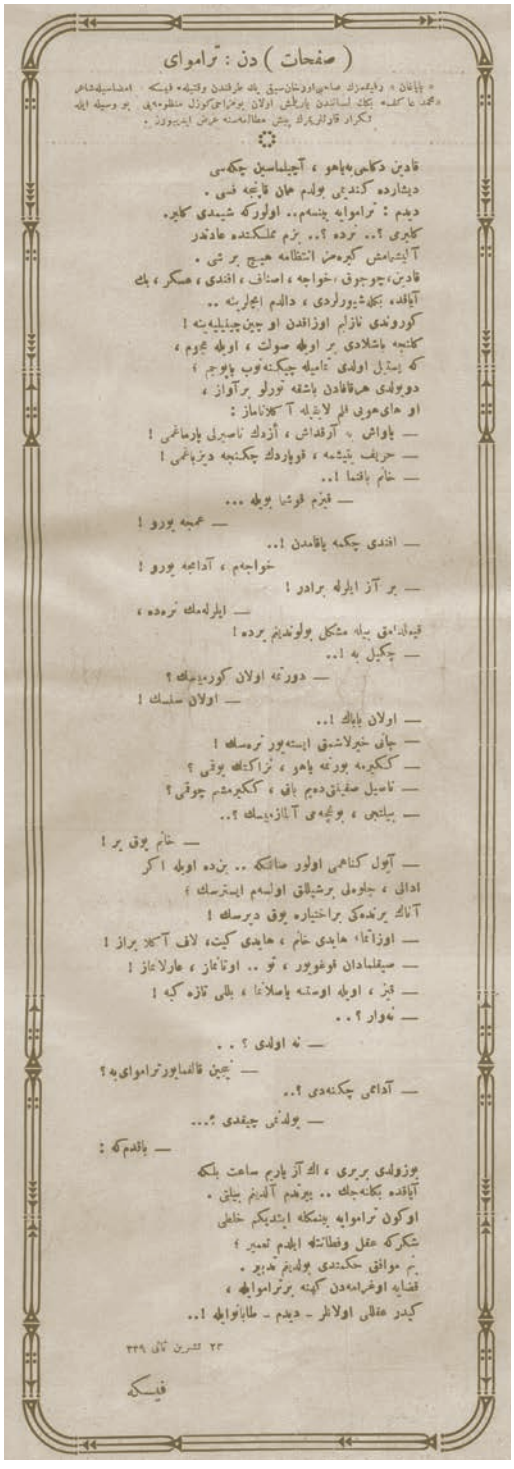
İCRA VEKİLLERİ HEYET-İ REİSİNDEN MAARİF VEKÂLETİNE*
[Ali Rifat Bey'in İstiklâl Marşı Bestesi]

5 ağustos 1339/1923 tarih ve kalem-i mahsus müdüriyeti 6514/674 numaralı tezkire cevabıdır: Bu bâbda mevcut *[okunamadı]* nâme ile birleştirilmek üzere, Şark Musiki Cemiyeti reisi Ali Rifat Bey'in bestesi rabten ve ilâveten irsal kılınmıştır efendim.

İcra Vekilleri Heyet-i Reisi
15 ağustos 1923

* C. Osmanlı Arşivleri, 15 ağustos 1339/ 15 ağustos 1923

14 ağustos-27 ekim 1923 tarihleri arasında Dâhiliye Vekilliği ve İcra Vekilleri Heyeti Reisliği görevinde bulunan Ali Fethi Okyar'ın *İstiklâl Marşı* yarışmasının sonucuna dair ne anlama geldiği belli olmayan yazısı. Bu sonucu Maarif Vekâleti, İcra Vekilleri heyetine zaten arz etmişti (5 ağustos 1923). Aynı sonucun evrakları ile birlikte hiçbir değerlendirmede de bulunmadan bakanlığa iade yazısı.

(صفحات) دن : ترامواى

« پاپاغان » رفيقمزك صاحبياورتان سيق يك طرفدن وقتيله « فيسكه » امضاسيله شاعر « محمد عاكفه » بكك ايستانبول پارلمنى اولان يوزمراجعكوزل منظومه‌سنى بر وسيله ايله تكرار قارئلرك پيش مطالعه‌سنه عرض ايدييورز .

قادين دكلمى‌يه‌ياهو ، آجيلياسين چكه‌سى
ديشارده كندمى بولدم هان قاچمه فسى .
ديدم : ترامواىه بينه‌م.. اولورمكه شيمدى كاجير.
كاجيرى ؟.. نرده ؟.. بزم عملكننده عادتدر
آليشامش كيره‌مز انتظامه هيچ بر شى .
قادين، چوجوق ، خواجه ، اصناف ، افندى ، عسكر ، يك
آيافده بكلشيورلردى ، دائم ايجلرينه ..
كورونمدى نازلم اوزاقدن او چين چيليليه‌ينه !
كلنجه باشلادى بر اوبه صوك ، اوبه هجوم ،
كه ايستيل اولدى ناميله چيكنه‌نوب پاپوچ ،
دوبولدى هرطاقادن باشقه تورلو برآواز ،
او هاى‌هوى الم لايقيله آسكلانماز :
— ياواش ، آرقداش ، أزدك ناصيرى پارماغمى !
— حريف بتيشمه ، قوپاردك چكنجه ديزباغمى !
— خانم باقسا !..
— قيزم قوشما بويله ...
— عجبه بورو !
— افندى چكمه ياقامدن !..
خواجهم ، آداجه بورو !
— بر آز ايرله برادر !
— ايرله‌مك نرده ،
قيه‌لرامى بيله مشكل بولونديغم برده !
— چكيل به !..
— دورنه اولان كورميورمك ؟
— اولان سنسك !
— اولان بابك !..
— جانى خيرلاشمق ايسته‌يور ترەسك !
— ككيرمه بورنه ياهو ، نراكتك يوقمى ؟
— تاصيل صقيلى‌دەم يانى ، ككيرمشم چوقمى ؟
— بيلتين ، بوجه‌مى آتاز‌مسك ؟..
— خانم چوق بر !
— آچول كناهى اولور صانكه .. بن‌ده اوبه اكر
ادالى ، جاوملى برشيلاق اولسەم ايسترسك ؟
آناك برنده‌كى براختيارە يوق دېرسك !
— اوزاقاء هايدى خانم ، هايدى كيت، لاف آسكلا براز !
— صيقلبادان قوغوبور ، تو .. اوتاماز ، عارلاماز !
— قيز ، اوبه اوسته ياصلاغا ، بللى تازه كبه !
— نەوار ؟..
— نه اولدى ؟..
— نجين قالمايورترامواى‌به ؟
— آداعمى چكنه‌دى ؟..
— بولدغى چيقدى ؟...
— باقدم كه :
يوزولدى بربرى ، الك آز پاديم ساعت بلكه
آياقده بكلەجك .. يرەدم آلديغم يللى .
اوكون ترامواىه بينمكله ايتديكم خطبى
شكركه عقل وفطانتله ايلدم تدبير ؟
بم موافق حكمدى بولديغم تدبير .
قضايه اوغرامەدن كيمه برترامواىه ،
كيدر عقلى اولانلر - ديدم - طاپانواىه !..

٢٣ تشرين ثانى ٣٢٩

فيسكه

Orhan Seyfi'nin Fiske müstearıyla
Resimli Dünya dergisinde yayınladığı Tramvay şiiri.

SAFAHAT'TAN: TRAMVAY*

Papağan refikimizin sahibi Orhan Seyfi tarafından vaktiyle Fiske imzasıyla şair Mehmet Akif Bey'in lisanından yazılmış olan bu mizahi güzel manzumeyi bu vesile ile tekrar karilerimizin mütaleasına arz ediyoruz.

Kadın değil mi ne yahu, açılmasın çenesi
Dışarda kendimi buldum hemen kapınca fesi
Dedim: Tramvaya binsem... olur ki şimdi gelir
Gelir mi? Nerde!.. Bizim memlekette adettir
Alışmamış giremez intizama hiçbir şey
Kadın, çocuk, hoca, esnaf, efendi, asker, bey
Ayakta bekleşiyorlar, daldım içlerine
Göründü nazlım uzaktan o çin çiniyle yine
Gelince başladı bir öyle savlet, öyle hücum
Ki pestil oldu tamamiyle çiğnenip pabucum
Duyuldu her kafadan başka türlü bir avaz
O hây hûyu film lâyıkıyla anlatamaz:
— Yavaş be arkadaş, ezdin nasırlı parmağımı!
— Herif itişme, kopardın çekince dizbağımı!

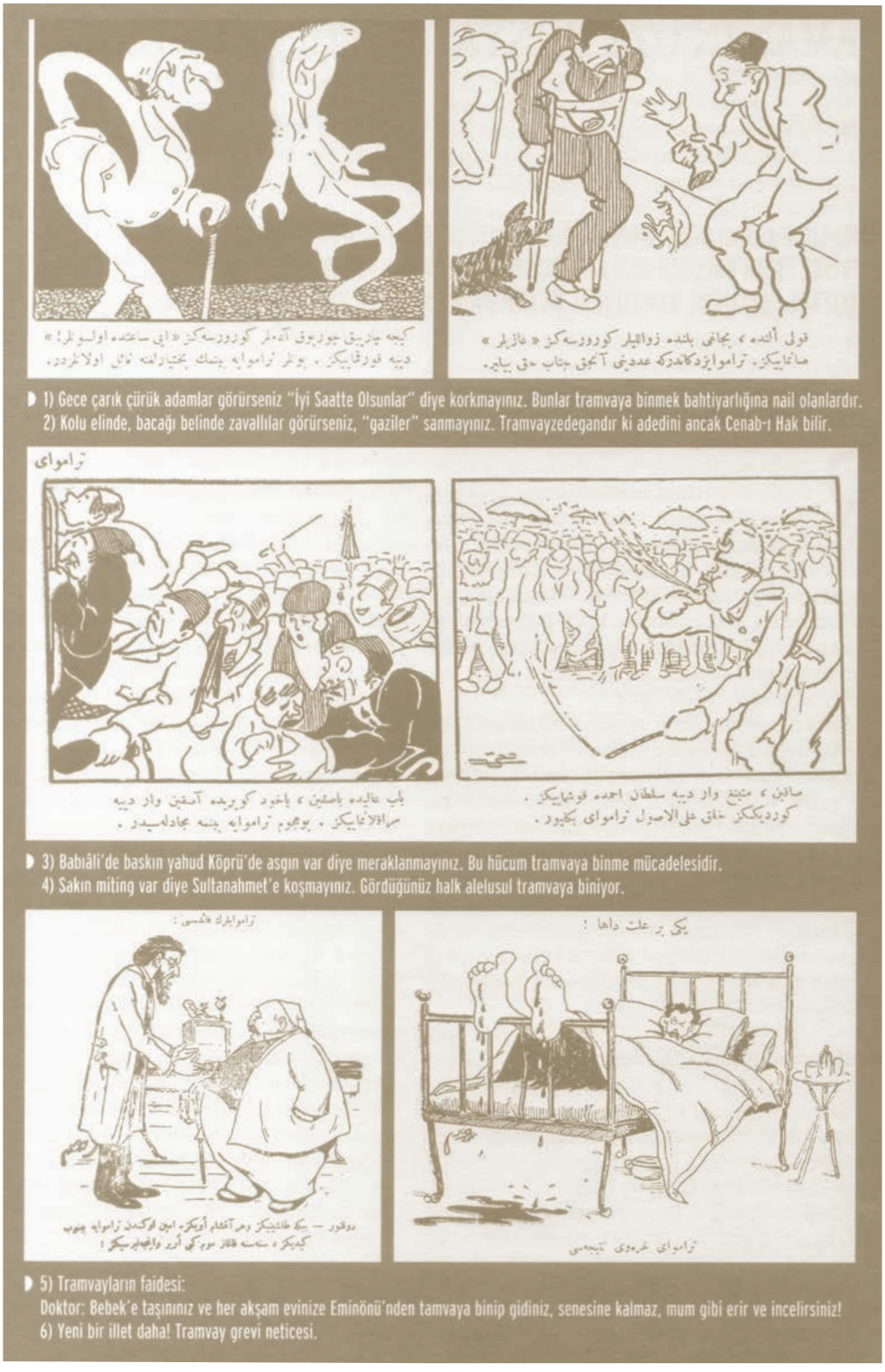
* Fiske (Orhon Seyfi), *Resimli Dünya*, şubat 1926, nr. 6, s. 2
Fiske (Orhon Seyfi), *Akbaba*, 26 teşrinisani 1339/26 kasım 1923, nr. 102, s. 2

Edebiyatımızda Akif'in diyalog tekniklerinden yola çıkılarak kaleme alınmış bazı şiirlerle karşılaşılmaktadır. Bunlarla Mehmet Akif olumsuzlanmıyor, bilâkis şaire kendini yakın hissedenler tarafından Akif gündemde tutulmak isteniyordu.

Onların bunu herhangi bir önyargı ile yapmadıklarını, hafif tatlı bir ironiye başvurduklarını kabul etmek gerekmektedir. Nitekim Orhon Seyfi'nin, Mehmet Akif'i taklide dayalı *İftar Sofralarında* başlıklı bir şiiri bulunmaktadır. Orhon Seyfi'den ayrı olarak Halil Nihat Boztepe ile İbrahim Alaattin'in de bu yolda bazı denemeleri bulunduğunu hatırlatmak isteriz.

— Canım bakınma!..
— Kızım koşma böyle...
— Amca yürü!
Hocam adamca yürü!
— Biraz ilerle birader!
— İlerlemek nerde,
Kımıldamak bile müşkül bulunduğum yerde!
— Çekil be!..
— Dürtme ulan kör müsün?
— Ulan sensin?
— Ulan baban!...
— Canı hırlaşmak istiyor teresin!
— Geğirme burnuma yahu, nezaketin yok mu?
— Nasıl sıkıntıdayım bak, geğirmişim çok mu?
— Biletçi, boğçamı almaz mısın?
— Hanım yok
— Ayol günah mı olur sanki... Ben de öyle eğer
Edalı, cilveli, bir şıllık olsam istersin;
— Uzatma haydi hanım, haydi git, laf anla biraz!
— Sıkılmadan kovuyor, tü... utanmaz, arlanmaz!
— Kız öyle üstüne yaslanma, belli taze gibi!
— Ne var!..
— Ne oldu?
— Niçin kalkmıyor tramvay be?
— Adam mı çiğnedi?
— Yoldan mı çıktı?
— Baktım ki:
— Bozuldu birbiri, en az yarım saat belki
Ayakta beklenecek... yırttım aldığım bileti
O gün tramvaya binmekle ettiğim hatayı
Şükür ki akl u fetanetle ayıldım tamir
Benim muvâfık-ı hikmetinden bulduğum tedbir
Kazaya uğramadan köhne bir tramvayla
Gider akıllı olanlar dedim tabanvayla!..

Orhon Seyfi (Orhon)

O yıllarda İstanbul'da tramvay hadiseleri mizah gazetelerine konu oluyordu.

Edebiyatımızın pervasız tarihçilerinden İsmail Habip Sevük.
[Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi]

İSMAİL HABİP SEVÜK'ÜN MEHMET AKİF'İ*

İsmail Habip

İpekli Hoca Tahir Efendi'nin oğludur. 1290/1873'te İstanbul'da doğmuş, Baytar Mektebi'nin ilk yetiştirdiği talebenin birincisi olarak çıkmıştır. Mektepten çıktıktan sonra muhtelif vilâyetlerde baytarlıkta bulundu. Meşrutiyetten sonra Baytar Müdüriyet-i Umûmîyesi muavini ve Halkalı Ziraat Mektebi kitabet muallimi oldu. Müdür-i umûmî Abdullah Efendi'nin haksız yere azlinden canı sıkıldı. Memuriyetinden istifa etti. Darülfünûn'a edebiyat muallimi olmuştu. Oradan da çekildi. *Sırat Müstakim* ve *Sebilürreşat* mecmualarının başmuharrirliğiyle meşgul oldu. Arapçadan *Müslüman Kadını* namıyla bir eser tercüme etti. Fransa Hariciye nazırı Hanoto'nun Müslümanlık aleyhindeki bir nutkuna Mısır müftüsü Şeyh Muhammed Abduh'un verdiği cevabı da Türkçeye çevirdi.

Meşrutiyetten sonra yazdığı şiirleri *Safahat* namıyla ve beş kısım olarak neşretti. Sonra mebus oldu. Daha sonra Mısır'a gitti. Şimdi Kahire Darülfünûnu'nda Türk edebiyatı müderrisi ve kütüphaneler müfettişi imiş. Akif, âlî bir mektepten yetişmiş olmakla beraber, edebî malumatını kendi kendine elde etmiştir. Arapça, acemce ve Fransızcayı pek güzel bilir. O münasebetle Şark'ı ve Garb'ı iyi tanır. Eski ve yeni şairler arasında hiçbiri aruz veznini onun kadar sühuletle kullanamamıştır. Eda itibariyle fevkalade bir nâzım olan Akif, mü'eddâ itibariyle de son derece hassas, coşkun ve samimi bir şairdir.

* İsmail Habip, *Teceddüd Edebiyatına Dair Muhtıra*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1340/1924, s. 241-242

İsmail Habip Sevük, medeni cesareti ile tanınan edebiyat tarihçilerimizden biridir. Devrin otoritelerinden biri olan İsmail Habip'in Mehmet Akif hakkında verdiği hüküm kuşkusuz önemlidir:

> "Senelerden beri memleketin geçirdiği felâketlere hiçbir şair onun kadar cân u yürekten ağlamamıştır. Hatta hiçbir şair, *İstiklâl Marşı* ile Çanakkale tasvirinin eşini değil, bir parça benzerini yazamamıştır."

1924'teki kırılma ve tasfiye dikkate alınırsa, İsmail Habip'in korkusuzca edebî hükümler verdiği ve bunda hakkaniyetli davrandığı fark edilecektir.

Denilebilir ki, senelerden beri memleketin geçirdiği felaketlere hiçbir şair onun kadar cân u yürekten ağlamamıştır. Hatta hiçbir şair, *İstiklâl Marşı* ile Çanakkale tasvirinin eşini değil, bir parça benzerini yazamamıştır. Süleyman Nazif Bey, şairin edebî mahiyeti hakkında *Mehmed Âkif* namıyla bir eser yazmıştır.

FİKRİYAT ÂLEMİ*
(Halide Hanım, Mehmet Akif, Ziya Gökalp)

Fazıl Ahmet

On Temmuz İnkılâbı'ndan sonra izleyicisi olduğumuz olayları düşünürken, dikkatimiz daima siyasî olaylar üzerinde yoğunlaşıyor. Halbuki millî hayatımızın bu son on üç senesinde incelemeye değer başka bir çok faaliyetler olmuştur. Bunları özet olarak anlatınca edebiyat, eğitim ve toplumsal düşünceler bakımından geçirdiğimiz dönüşümleri birer birer söylemek gerekir.

Abdülhamit zamanında memleketin havasını bunaltan durgunluk, içinde baykuş bile ötmeyen eski bir mezarlık büyüsüyle dolu idi. Eğri veya doğru, yeni veya eski herhangi bir millî ve vatanî endişeyi zihnimizden dışarı çıkarmak şöyle dursun, hatta dimağımızın içinde saklamak bile pek güç ve tehlikeli idi. Onun içindir ki devrimin çığlığı, bu ölü kalabalıkların üzerlerine bir İsrafil sûru etkisi yaratınca önümüzde cidden bir mahşer gördük; fakat mahşer ki içinde kaynaşan insanların en büyük hastalığı kaht-ı ricaldi. Yine de ortalığı saran çeşitli şamatalar içinden bazı yüksek ve hükmedici sesler çıktı ve nihayet duruma onların hâkim olaca-

* Fazıl Ahmet, *Kırpıntı*, Yeni Matbaa, İstanbul 1924, 75 s.
Fazıl Ahmet, *Kırpıntı*, Arba Yayınları, İstanbul 1991, s. 55-58

Klasik nazım biçimlerini kullanarak geliştirdiği hicviyeleri ile tanınan Fazıl Ahmet'in (1884-1967) *Divançe-i Fazıl* (1913), *Harman Sonu* (1919), *Kırpıntı* (1924) ve Şeytan Diyor ki (1927) gibi eserleri bulunmaktadır. Yukarıdaki alıntı Fazıl Ahmet'in nesirlerinden seçmeler yaparak yayımladığı *Kırpıntı*'nın sadeleştirilmiş 1991 baskısına aittir. Fazıl Ahmet'in bir de 1951 yılında yayımladığı İkinci Sis adlı diğer bir eseri daha vardır ki, orada Mehmet Akif'in vefatının ardından yazdığı tahmin edilebilen güzel bir şiir bulunmaktadır. Bkz.: *İkinci Sis*, Sinan Matbaası, İstanbul 1951, s. 157'de *Akif'i Anarak* başlıklı şiir. İlgili şiirin ilk iki beyiti şöyledir:

Onlar sana inanmadı, seni insan sanmadı
Her gün halkı kandıranlar, Hak sözüne kanmadı.
Her alevli ateş gibi sen de söndün nihayet
İçli Fuad Şemsi kadar sana kimse yanmadı!

ğından kimsenin şüphesini bırakmadı. Hakikaten az çok her şubede böyle prensler, derebeyleri ve çorbacılar yetişti. Ve devrim yıllarının hayatında kuvvetli birer etken oldu. Edebiyat dünyasında bu kimselerden bize devrimin tanıttığı yeni kişiler arasında bu gün Halide Hanım'la Mehmet Akif ve Ziya Gökalp Beylerden söz edeceğim. Halide Hanımın eserlerini ilk okumaya başladığım zaman dikkatim özellikle şu nokta üzerinde durmuştu:

Bizde son kuşağın düşünce hamurunu en çok yoğuran eğitici dil yalnız fransızca olduğu için, herkesin ilham katarları Fransız eserlerinden alınan parçalarla doludur. Herkes sanatının camekânında öyle içe doğuşların ürünü olan eserleri sergilemeye uğraşırdı. Halbuki Halide Hanımefendinin yazılarında İngiltere'nin etkisi daha belirgin bir nitelik hâlinde görünüyor. İkinci olarak, Halide hanımefendinin türkçeye dil ve geçmiş bakımından pek özlü bir bilgisi olmaması kendisini, sırf zevk ve doğasının yol göstericiliğiyle bulup yaptığı birtakım eğri büğrü, fakat güzel ve çekici tuhaflıklara cesaretlendiriyor.

Halide Hanımın eserleri birbirini izledikçe sanatındaki hâkimiyet büsbütün yerleşik bir hâle geldi. Halide Hanım, büyük kudretini teslim etmemekde inatçı bir dayanıklılık göstermek isteyen bazı âciz rakiplerini, -ki ben de onlardan biriydim- nihayet bozguna uğrattı. "Bugün hepimiz kaleminin esirleriyiz" demek pek yerindedir. Ama bence çözümlenmemiş başka bir nokta vardır: Kıymeti pek büyük olduğu halde, arkasında önemli izler bırakmayan bir tür nefis eser görülür. Acaba *Handan*'ı yazan muharrirenin eserleri için büyük bir gelecek kaçınılmaz mıdır? Halide Hanımın eserleri, bugün yetişen neslin zihninde ve ruhunda nasıl etkiler yaratmıştır? Bu soruların doğru cevabını bulup vermeyi gelecek zamana bırakırım.

Mehmet Akif Bey bence kudret ve önemi genç nesil tarafından pek takdir edilmeyen bir büyük adamdır ve bu coşkun, imanlı ve ilhamlı adamda Halide hanımın tamamen tersine müthiş bir dil bilgisi ve kullanımı vardır. Akif Bey yeni bir türkçe nazım yapmaktan ziyade, Fikret'in yumuşattığı eski nazmı yepyeni denecek derecede geliştirmek ve düzeltmek istemişe benzer. Vaktiyle birçok fikirlerin, hislerin karılmasına elverişli olmayan türkçe üzerinde Fikret merhum bir cadde açmıştı. Akif Bey bu yolu üzerinden kamyon, otomobil, hatta tramvay ve tren geçecek bir şekle sokmuş, aruz veznine hiçbir zaman görülmedik, hayranlık veren bir söyleyiş kolaylığı vermiştir. İnsan Mehmet Akif Bey'i okurken

Fazıl Ahmet Aykaç
[Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi]

gayet teklifsiz bir suretle ve rahat rahat lâkırdı etmek için en iyi araç, aruz vezniyle konuşmaktır sanısına kapılıyor. Bundan başka Mehmet Akif beye borçlu olduğumuz olağanüstü bir yenilik, bunun his diliyle dinî duyguları bizim kalbimize geçiren coşkulu ve mümin bir belâgate tesadüf edişimizdir. Mehmet Akif beyde hiç sevmediğim şey bu üstad şairin hamâsiyetten çekinmeyişi, abdestini almış bir müslüman ruhu gibi temiz olan şiirlerinin o harikulade söz giysisi üzerine, âdi kelimelerden, bayağı ifadelerden sıçrattığı çamur ve kir parçalarıdır. Aziz üstad, buna nasıl ve niçin razı olur? Hâlâ anlamamışımdır. İşte yine bu pek temiz olmayan özellik Akif beyin pek değerli birçok eserine, insanı bazen ürperten bir ağırlık, sevimsiz ve kasvetli bir koku veriyor. Pencereleri çok zaman açılmamış bir oda kokusu!..

Mehmet Akif beyin genç nesil üzerinde etkisi hemen hemen hiçtir. Çünkü üstat bu neslin bakışlarına yeniliğin geçmişe, geleneklere karşı çıkardığı bir kahraman olarak değil, belki geçmişin kuvvetlenip güçlenmesi için vaaza başlamış bir hatip, hatta bağıran bir tellâl gibi görünüyor!

Ziya Gökalp Bey kanımca bir kazandır. Hem içinde binlerce libre istim konulmuş ve sıkıştırılmış, hem de fevkalâde dayanıklı maden levhalarıyla her taraftan kırk kere sıkıştırılmış bir kazan. Dışından bakarsınız görece bir sessizlik içinde görürsünüz, fakat imkân olup da içine girilse, Ya Rabbi ne karmaşa, ne ihtilâl! Duvarları iki metre kalınlığında bir Bizans zindanı düşününüz ki, içinde dünyanın en yüksek sesi feryat etsin! Dışarıdan duyulacak ses ne kadardır? Kısacası Ziya Gökalp beyin zekâsı bana -çok kereçelikten bir kuşatma hattı ile çevrilmiş, müthiş bir coşkunluk ve bunalım merkezi gibi göründü. Bazen de tamamen başka tarzda! Kendisini zihin çarkları arasında hiç bağlantı kayışı olmayan bir fabrikaya benzettiğim oldu. Bakardım ki bir çark işliyor! Fakat motor nerede? Hareket nereden geliyor? Bir türlü anlayamazdım. Coğrafya kitaplarına göre yılda dört mevsim, her mevsimde üç ay, her ayda birbirine benzemez hafta ve günler vardır. Herhalde Ziya Gökalp beyin zekâsı içindeki iklim ve hava değişiklikleri bundan aşağı değildi ve kendisinin etkili, fakat yavaş yavaş nüfuz eden bakışları karşısında ciddi saygılar duyar ve yine elimde olmadan kendi kendime derdim ki:

Bir tarafı sazlık samanlık, bir tarafı tozluk dumanlık, bir tarafında ise Osmanlı Devleti savaşıyor!

ASIM*

— Galiba çıktı bugün... *"Asım"*ı gördün mü?
— O kim?
Şu *Vakit* sahibi Asım mı? Ha, bildim! bildim!
Hakkı Tarık beyin ağabeyisi... Bizim Asım bey!
Nereden çıktı? Hapisten mi? O yapmaz bir şey!
Gölgesinden bile korkar... Bilirim Asım'ı ben!
Bilmeyen varsa eğer Asım'ı sorsun benden.
Giderek hapse düşmüştü de Cahit beyle,
Resim aldırmağa korkmuştu.. Düşün hali hele!
Ne imiş cürmü? Neden hapse tutup atmışlar?
Böyle bir şey olamaz... Ortada yanlışlık var.
Şunu anlatsana yahu! Nasıl olmuş?
— Monşer!
Hapse kim girdi canım? Duysa nedir Asım'cık?
O değil sorduğum *Asım*... Bu balık başka balık!
Hazreti Akif'in en son edebî şâheseri!..
İsmi *Asım*'dır... Evet, ismini öğren bari!
İntişar etmeden evvel bile görmüştüm ben;

* Halil Nihat Boztepe, *Mâhitab,* İstanbul 1924
Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Mehmet Akif,* Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1958, s.158-159

Halil Nihat Boztepe'nin (1882-1949) *Safahat*'ın altıncı cildi *Asım*'ın çıkışının ardından kaleme aldığı bir güzelleme. Halil Nihat taşlama ve mizah tarzı şiirleri ile tanınan bir sanatçıdır. 1927 yılından itibaren 19 yıl milletvekilliği yapan Halil Nihat, sanat ve edebiyat çevreleri tarafından ilgiyle takip edilmiş, Mütareke yıllarından itibaren *Sihâm-ı İlham* (1921), *Âyine-i Devrân* (1924), *Mahitab* (1924) ve *Ağaç Kasidesi* gibi manzum eserler yayımlanmıştır.

Halil Nihat'ın *Ağaç Kasidesi*, eserleri arasında en meşhur olanıdır. *Ağaç Kasidesi*, ağaç mazmunu üzerinden Cumhuriyet dönemi uygulamalarının mütecavizliğe varmayan bir üslûp ile, incelikli bir eleştirisi niteliğini taşımaktadır.

Ben fakat söylemesem, belki de duymazdın sen...
Bazı akşamı şair yazarak Ankara'da,
Gelmiş İstanbul'a... İkmali düşünmüş burada.
İş edip yazmamış amma... Mola vermiş bir ara;
Sonra ikmali için doğruca gitmiş Mısır'a!.
Safahat'ın bu da altıncısıdır, hali düşün...
O kalem düşmüyor üstadın elinden bir gün.
Okuyup etmişim ezber *Safahat*'ın beşini;
Görmedim doğrusu bir tanesinin bir eşini.
Var mıdır nesl-i ahîrin buna benzer eseri?
Sade futboldur onun varsa eğer bir hüneri!
Ölüdür şimdiki şairlerimiz... Yok derisi;
Akif'in kestiği tırnak bile olmaz birisi!
Elde üstadın oyuncak gibi olmuş kelime;
Öyle bir tip ki bu *Asım*, heyecanlarla dolu;
Dini, imanı bütün azmi kavi Türk oğlu!
Verseler dinsizi hiç merhamet etmez de asar!
Sarhoşun düşmanıdır, her gece meyhane basar!
Görerek halini bazan ona dermiş pederi:
"Ömrü zabıta memuru geleydin bari!"
O senin Tarık'ın ağabeyisi olan Asım'la
Akif'in *Asım*'ıdır bizlere millî timsal;
Bir mücahit ki yetiştirmedi mazi, ne de hal!
Bize üstad bu *Asım*'da neler söylememiş!
Bir zaman neydi bu millet, bu zamanlar ne imiş:
"Yurdu baştan başa viraneye dönmüş Türk'ün;
Dünkü şen, şatır ocaklar yatıyor yerde bugün.
Gündüz insan sesi duymaz, gece görmez bir ışık;
Yolcu haykırsa da baykuş gibi çığlık çığlık.
"Bu diyarın hani sahipleri?" dersin; cinler,
"Hani sahipleri?" der, karşıki dağdan bu sefer!..."
Bu ne üslûb-u revândır, bu ne ahengi beyan!
İtikadımca budur işte *"Güzel Türkçe"* inan!

Bu bir üstad işidir... Geldi sözün tam sırası:
Kim demiş şaire: İşsizlerin en maskarası?
Susayım, kalmadı artık bu sütunlarda yerim;
Gelecek nüshaya mâbâdini ikmal ederim...

Halil Nihat Boztepe

ELAZIĞ'DAN İSTİKLÂL MARŞI TALEBİ*

Maarif Vekâleti-i Celilesi Yüksek Tedkikat Müdür-i Umumiliği Cânib-i Aliyesine,

Talebeye yürüyüş zamanlarında söyletmek için pek çok tahariyatıma rağmen milli *İstiklâl Marşı*'nın notasını elde edemedim. İşbu marşı şâyân-ı tercih bir tarzda bestelediğini istihbar eylediğim Rıfat Bey'in notasından, Vekalet-i celilece tab' edilmiş varsa irsaline veyahut nereden tedariki mümkün olabileceğinin leffen iş'ârına müsaade buyurulmasını istirham ederek takdim-i tahkikat ederim efendim.

El-Aziz
Maarif Müdürü

* BOA, 30 kanunusani 1340/ 30 ocak 1924

Elazığ Maarif Müdürlüğü'nün Ali Rifat Çağatay'ın *İstiklâl Marşı* bestesinin kazandığını her nasılsa öğrendiği anlaşılıyor bu yazıdan. Fakat ilgili bestenin, notaya çekilmiş bir örneğine de sahip olmadıkları belli oluyor. Bunun anlamı ise şudur: Dönemin gazete ve dergilerinde, ilgili bestenin notalı halinin yayınlanmamış olması ihtimali! Nitekim bu ihtiyaç o kadar fazladır ki, çeşitli bakanlıklardan ve yurt dışı temsilciliklerinden hep aynı yönde talepler gelmektedir.

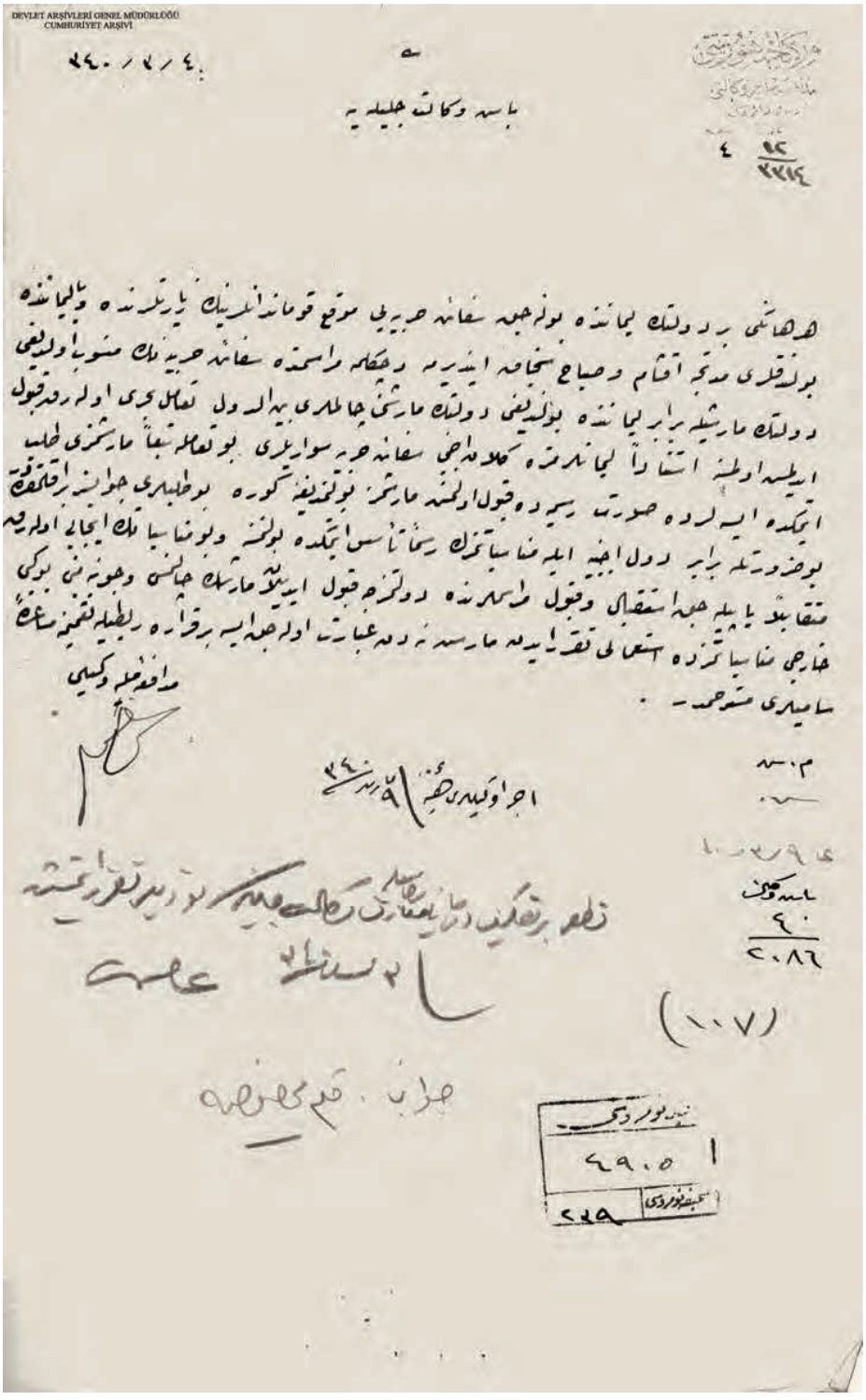
EL-AZİZ MAARİF MÜDÜRİYETİNE*

30 kanunusani 1340 tarihli ve 156/31 numaralı tahrirâtınıza cevaptır:

Rifat Bey'in bestelediği milli *İstiklâl Marşı*'nın bir nüshasının tarafınıza irsali talebi uygun bulunmuştur efendim.

Maarif Vekâleti
12 şubat 1924

* COA, 12 şubat 1340/12 şubat 1924

Milli marş hakkında acele karar verilmesi ile ilgili belge.
[Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri]

MİLLÎ MARŞ HAKKINDA ACELE KARAR VERİLMESİ* [Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nden Başvekâlet-i Celile'ye]

Başvekâlet-i Celile'ye,

Herhangi bir devletin limanında bulunacak sefâin-i harbiyeyi mevki kumandanlarının ziyaretlerinde veya limanda bulundukları müddetçe akşam ve sabah sancak indirme ve çekilme merasiminde sefâin-i harbiyenin mensup olduğu devletin marşıyla beraber limanında bulunduğu devletin marşını çalmaları beyne'd-düvel teamül-i bahrî olarak kabul edilmiş olmasına istinaden limanlarımıza gelen ecnebi sefâin-i harbiye süvarileri bu teamüle teban marşımızı talep etmekte iseler de sûret-i resmiyede kabul olunmuş marşımız bulunmadığına göre bu talepleri cevapsız bırakılmaktadır.

Bu zaruretle beraber düvel-i ecnebiye ile münasebatımızın resmen teessüs etmekte bulunmasına ve bu münasebatın icabatı olarak mütekabilen yapılacak istikbâl ve kabul merasimlerinde devletimizce kabul edilen marşın çalınması vücubuna mebnî bu gibi harici münasebatımızda istimâli takarrür eden marş neden ibaret olacak ise bir karara rabtıyla tamimine müsaade-i samileri müsterhamdır.

Müdafaa-i Milliye Vekili
Kâzım Fikri

* BCA, 30.18.1.1/9.26.12-6, 4 mart 1924

Yukarıdaki metin iki hususu ortaya koyuyor. İstanbul Maarif Müdürlüğü bünyesinde teşkil edilen bir heyet tarafından Ali Rifat Beyin marşının birinci seçildiği bu sonucun Maarif Vekâletine bildirildiği (19 temmuz 1923), aynı sonucun Maarif Vekili İsmail Safa tarafından İcra Vekilleri Heyeti Riyasetine ulaştırıldığı (5 ağustos 1923) ve aynı hususun Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa tarafından da tekrar teyidinin yapıldığı halde, gene de önemli mesafe kat edilmediği görülmektedir.

İşte Millî Müdafaa Vekâleti'nin Başvekâlete yazdığı 4 mart 1924 tarihli resmi yazıdan ulaşılan sonuç bu olmaktadır. O sonuç da, bestesi belirlenen marşın kamu kurumlarına tamim edilmediği gerçeğidir. Dolayısıyla Lozan Antlaşmasının ardından (24 temmuz 1923) Türkiye'nin yeni, dalgalı bir sürece girdiği ve bunun *İstiklâl Marşı* ile ilgili karmaşık sürecin takibi ile daha bir anlaşılır hale geldiğini söylemek mümkündür. Fakat yeni Türkiye'nin iç ve dış şartlarında gözlenen gelişmeler ise, *İstiklâl Marşı* ihtiyacını vurgulayıp durmaktadır. En başta da eğitim camiası, Hariciye Vekâleti, Milli Müdafaa Bakanlığı ve dönemin Genelkurmay Başkanlığı bu ihtiyacı her vesile ile dile getirmektedir.

HARİCİYE VEKÂLETİ'NDEN MAARİF VEKÂLETİ'NE*
Tahran ve Kabil'den İstiklâl Marşı Talebi

Maarif-i Umumiye Vekâlet-i Celile'sine,

Tahran ve Kabil sefaretlerimizden mevrûd tahriratlarda İran ve Afganistan Hariciye vezaretlerinden milli marşımızın notasının talep edildiği bildirilmiştir. Birkaç nüshasının vekalet-i aciziye irsali mercûdur efendim.

Hariciye Vekili
namına
Müsteşar
mart 1924

* COA, mart 1340/ mart 1924

Bundan önceki resmi yazıda, yabancı askerî gemilerin Türk limanlarına, Türk askerî gemilerinin de yabancı ülke limanlarına ziyareti sırasında *millî marş* icrası adetine vurgu yapılmakta ve bir Türk millî marşının ne olduğu hususunda tereddütler yaşandığına işaret edilmektedir.

İşte şimdi aynı sıkıntıyı Millî Müdafaa Vekâleti'nin ardından, Hariciye Vekâleti'nin de çektiği anlaşılmaktadır. Nitekim Tahran ve Kabil Sefaretlerimizin millî marşın notaya çekilmiş örneklerini talep etmeleri bunun bir işaretidir. Örnek talebi kuşkusuz, yabancı sefaretlerde milli marşın icrası ihtiyacı ile yakından alakalıdır. Fakat dikkat edilirse Hariciye Vekâleti bu ihtiyacı doğrudan kendisi karşılamıyor ve Maarif Vekâleti'ne havale etmeyi tercih ediyor. Dolayısıyla her iki örnek bir yandan resmi *İstiklâl Marşı*'na olan ihtiyacı ortaya koyarken, öbür yandan da ülke olarak yaşadığımız büyük bir karmaşayı açığa çıkarmaktadır denilebilir.

MUHAFIZ KITASI KUMANDANLIĞI'NDAN CUMHURBAŞKANLIĞI ÖZEL KALEM MÜDÜRLÜĞÜ'NE*

İsmail Zühdü Bey tarafından bestelen *İstiklâl Marşı* notası, Riyaset-i Cumhur Musiki başmuallimi İhsan Bey tarafından tanzim edilerek leffen takdim kılınmıştır.

Muktezasının iş'ârını rica ederim efendim.

Muhafız Kıtası Kumandanı
Binbaşı Şerif
26 mart 1924

* Dr. Mehmet Önder, *Türk Edebiyatı*, Mehmet Akif Anıt Sayısı aralık 1986, s. 38

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dolap: 5, Kutu: 45-3, Dosya: 59, 26 mart 1340/ 26 mart 1924

İsmail Zühtü Bey (1877-11 ağustos 1924) Batı müziği eğitimi almış, *İstiklâl Marşı* beste yarışmasına katılmış sanatçılarımızdan biridir. Şimdiki bestenin sahibi Osman Zeki Üngör'ün de hocasıdır. Onun yukarıda zikredilen bestesi, 1921 mayısında açılan yarışmaya iştirak etmiş eseri midir, yoksa 1924 yılı içinde Batı usullerine uygun yeni bir beste mi yapmıştır? Bunu maalesef bilemiyoruz. Bu arada İsmail Zühtü Bey'in aynı yılın ağustos ayında İzmir'de vefat ettiğinin de bilinmesi gerekir.

Fakat yukarıdaki belge ne anlama gelmektedir? *İstiklâl Marşı* yarışması sonuçlandığı halde, bu tür bir mesele niçin yukarılara doğru taşınmak istenmektedir? Bütün bu soruların cevabı niteliği taşıyan, bir sonraki resmi yazıların okunması her bakımdan önemlidir.

Önemli Bir Belge
CUMHURBAŞKANLIĞINDAN BAŞBAKANLIĞA*
Atatürk'ün İstiklâl Marşı ile İlgili Talimatı

İzmir Kız ve Erkek Lisesi musiki muallimi İsmail Zühdü Bey tarafından *İstiklâl Marşı* için tanzim ve Riyaset-i Cumhur musiki muallimi İhsan Bey tarafından intihap edilen bestenin notası leffen irsâl kılındı.

Resmî marş bestesinin intihabında nazarı dikkate alınmasını rica ederim.

CUMHURBAŞKANI
Gazi Mustafa Kemal
30mart 1924

* Dr. Mehmet Önder, *Türk Edebiyatı*, Mehmet Akif Anıt Sayısı aralık 1986, s. 39

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dolap: 5, Kutu: 45-3, Dosya: 59, 30 mart 1340/30 mart 1924

İsmail Zühtü Bey'in yaptığı marşın makama arzının ardından, hangi marşın Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal imzası ile, talimata dönüştürülmüş olarak dönemin başbakanına intikal ettirildiği anlaşılmaktadır. Burası kuşkusuz hadisenin rutin tarafını teşkil etmektedir.

Nitekim talimatın son cümlesinde, "resmi marş bestesinin intihabında" ilgili marşın nazarı dikkate alınması rica ediliyor ki burası her bakımdan önemli. Bu metinden anlaşılan odur ki, Mehmet Akif'in güftesi hakkında herhangi bir hüküm bulunmasa bile, Ali Rifat Bey'in klasik Türk musikisi usullerine göre yaptığı bestenin kabul görmediği rahatlıkla anlaşılabilmektedir. Dolayısı ile ilgili resmi yazının muhtevasına bağlı kalarak, devlet tarafından kabul görmüş resmi marşın henüz netleşmediği, bunun arayışına girildiği az çok anlaşılabilmektedir. Yeni Maarif Vekili Vasıf Çınar'ın, Başbakanlığa intikal ettirdiği yazısı da bunu ortaya koymaktadır.

Bozuk Kuran Tercümeleri Üzerine DİYANET İŞLERİ REİSİ RİFAT BÖREKÇİ'NİN AĞIR ELEŞTİRİLERİ*

Rifat Börekçi

Müslümanlara!

Bu günlerde muhtelif nâmlarla intişar etmekte olan Türkçe Kuran-ı Kerim tercümesi münasebetiyle her taraftan birçok müracaatlar vuku bulmakta ve bu tercümelerin sıhhate mukârin olup olmadığı sorulmaktadır. Şimdiye kadar *Kuran-ı Kerim*'in kelimesini, harfini, hatta bir harekesini bile esirgemiş ve tahrife meydan vermemiş olan müslümanlar, Kuran-ı Münzel'in tercümesine de bu derece ehemmiyet atfetmekte elbette haklıdırlar. Filhakika biz Kur'an-ı Kerim'in mükemmel bir Türkçe tercüme ve tefsirinin lüzumuna kâil bulunuyoruz. Böyle bir tercüme ve tefsirin milletimiz hakkında çok hayırlı ve nâfi olacağı kanaatindeyiz. Şu kadar ki bu tercüme ve tefsir şerâit-i lâzimeyi hâiz bir hey'et-i mütehassısa tarafından yapılıyor veyahut böyle bir heyetin nazar-ı tedkikinden geçmiş olması elzemdir. En ufak bir şeyde bile ihtisas arandığı

* *Hâkimiyeti Milliye,* 28 nisan 1340/ 28 nisan 1924, s.
Tevhidi Efkâr, 30 nisan 1340/ 30 nisan 1924
İleri, 30 nisan 1340/ 30 nisan 1924, s.
Vatan, 30 nisan 1340/ 30 nisan 1924, s.
Vakit, 1 mayıs 1340/ 1 mayıs 1924, s.
Sebilürreşat, 1 mayıs 1340/ 1 mayıs 1924, s.

Diyanet İşleri Reisi Rifat Börekçi'nin gazetelere, "Kur'an-ı Kerim Tercümeleri Hakkında Müslümanlara Beyan-ı Hakikat" başlığıyla gönderdiği yukarıdaki metnin sunuşunu, "Kur'an-ı Kerim Tercümeleri Dolayısıyla: Diyanet İşleri Reisi Rifat Börekçi'nin Beyannamesi" şeklinde vermeyi uygun gördük. Börekçi, bu beyannameyi gazetelere gönderdiği sırada, metinde söz edilen Kur'an tercümesi basında ciddi bir eleştiriyle karşı karşıyaydı.

Diyanet İşleri Reisi Rifat Börekçi'yi bu konuda harekete geçiren husus Seyyit Süleyman Tevfik'in, Şeyh Muhsin-i Fanî (Hüseyin Kâzım Kadri) ile Cemil Said (Dikel)'in Türkçe Kur'an meal ve tercümeleri olmaktadır. Nitekim 1924 yılı nisan ve eylülü arasında birbiri peşi sıra yayımlanan ilgili tercümelerin fahiş

ilim asrında, şunun bunun tarafından yazılan Kur'an tercümelerinde endişeye düşenlere hak vermek lâzımdır. Mevzû bahs olan *Nûr'ul-Beyan nâmındaki* Türkçe Kur'an tercümesinin şimdiye kadar çıkan ve dairemize gelen cüzlerinin tetkikinden anlaşılıyor ki, işbu tercüme selâhiyet-i ilmiye ve lisaniyeleri olmayan zevat taraflarından yapılmıştır. Hiç olmazsa türkçemizin bütün kudret-i ifadesini Kur'an-ı Azîmüşşân'ın tercümesinde tezahür ettirmek lâzım geldiği halde, mütercimler burada bile çok geridedirler. Bu şeraite riayet olunmayarak tercüme edilen ufak bir eser-i edebî ile onun mütercimi hakkında okuyucularda hâsıl olan kanaat herkesin malûmudur. Haydi bu ciheti müsamaha ile geçiştirelim. Fakat mütercimlerde görülen noksan yalnız bu değildir. Bunlar değil bir müfessir ve mütercim için bilinmesi zaruri olan ulûm-u âliyyeye, en basit sarf, nahiv, belâgat kavâidine de vâkıf değil gibi görünüyorlar.

Biz şimdiye kadar çıkan cüzlerin tetkikinden bunları anlıyor, maahâzâ mütercimlerin hüsn-ü niyetinden zerre kadar şüphe etmiyor idik. Maalesef bu hafta elimize geçen dördüncü cüz'ü, mütercimlerin hüsn-ü niyetinden de bizi şüpheye düşürmüştür. Bir ayetin tercüme ve tefsirinde esbâb-ı nüzul, nâsih ve mensûh nazar-ı dikkate alınmak ve bununla beraber en basit bir sarf kaidesi bile gözden kaçırılmamak icap ederken, tercümelerde bu cihetten gaflet olunmuştur. Bunun içindir ki dinin erkân-ı mühimmesinden birini tebliğ eden bir ayet-i kerime'nin tamamiyle yanlış tercüme edildiğini görüyoruz. *Sûre-i Bakara*'nın 184. ayet-i kerimesi mütercimler tarafından bilerek veyahut bilmeyerek tahrif ve

hatalarla dolu olduğu hususunda gazetelerde bir hayli yayın yapıldığı görülmektedir. Kamuoyundaki hareketlenmeye paralel olarak Diyanet İşleri Riyaseti de, yukarıdaki uyarıcı beyannameyi bu yüzden yayımlamak durumunda kalmaktadır.

Bu arada kamuoyunun teyakkuzu basının ilgisi ve Diyanet İşleri'nin uyarıcı rolünün ardından konu ister istemez sağlıklı, yeni bir Kur'an meali ihtiyacına doğru evrilmiş, aradan fazla bir zaman geçmeden de ilgili ihtiyaç Büyük Meclis'in gündemine taşınmak durumunda kalmıştır. Bu hususta Meclis'te müzakereleri ve alınan kararları ileriki sayfalarda ayrıca okuma imkânı bulacaksınız.

İlk bakışta Mehmet Akif'le ilgisi kurulamayan olan bu gelişmeler, sonunda öyle bir noktaya vardı ki, ihtiyacı duyulan Kur'an mealinin hazırlanması vazifesi Mehmet Akif'in omuzlarına yıkıldı. Bu yüzden Kur'an Meali tartışmalarını ihtiva eden haber ve yayınlara, ister istemez bu sayfalarda yer ayırmak mecburiyeti hasıl oldu.

bu surette müslümanların fikirleri teşviş edilmiştir. Ayet-i Kerime "Orucun sayılı günlerde tutulacağı, hasta veyahut misafir olanların bu günlerde tutmayarak başka zaman kaza edebilecekleri ve fakat oruç tutmaya tâkâtı olmayanlar için fidye vermek lâzım geleceği" mealinde olduğu halde, mütercimler mânâ-yı maksûdun hilâfına olarak, "yûtikûnebu" kelimesine yanlış mânâ vermişler ve "takati olduğu halde oruç tutmayanların her gün için fidye vermeleri lâzımdır" diye yanlış tercüme etmişlerdir.

İşte bu derece fahiş olan bir tercümeyi gördükten sonra, mütercimler hakkında bihakkın şüpheye düştük. Çünkü lisan-ı Arab'da, fıkıhta, hadiste, tefsirde ihtisası olduğu söylenen zevat tarafından yapılan bir tercümede bu kadar sarih hata olamaz. Binaenaleyh müslümanlara haber verelim ki bu tercümeler ne lisan, ne ilim itibariyle doğru bir tercüme olmadığı gibi, bazı ayetler de bilkülliye yanlış tercüme edilmiştir. Şu halde aslına muvafık olmayan bu tercümeler kat'iyyen şâyân-ı itimad değildir. *Kuran-ı Kerim* ile işbu tercümeleri karşılaştıracak ve tercüme hakkında bir hüküm verecek kudrette olmayanları, bu tercümeler tamamiyle iğfal edecek bir mahiyettedir.

Diyanet İşleri Reisi Rifat
27 nisan 1340/ 1924

Kuranı Kerim Tercümeleri Hakkında: HÜSEYİN KÂZIM KADRİ'NİN AÇIKLAMASI*

Sâha-i intişara atılan *Kuran-ı Kerim* tercümeleri hakkında 597 numaralı *Sebilürreşat*'ta bazı ihtârât-ı hayr-hâhânede bulunmuş ve muhik olduğumuzu anlatmak için *Nuru'lBeyân*'ın *Fatiha* tercümesinde muttali olduğumuz bazı hatiâttan bahsetmiştik. Bundan maksadımız mütercimlerin hiss-i diyanet ve takvâlarına müracaat ederek bu kadar muazzam bir işi başarmanın ne kadar müşkül, asl-ı kerîm ile zayıf tercümenin arasındaki mesafenin ne kadar büyük olduğunu göstermek suretiyle hiss-i insâflarını gıcıklamak idi. Maalesef görüyoruz ki acizane ihtarâtımız matlûbumuz olan tesiri hâsıl etmek şöyle dursun, sû-i telâkkiye bile uğramış.

Nitekim tercümenin tâbii tarafından acı acı şikâyetlere maruz kaldık. Mütercimlerde ise hatadan rücûya hiç bir emare göremiyoruz. Hatta Şeyh Muhsin Fani hazretleri tarafından Sebilürreşat'a Hitaben İlk ve Son Cevap ünvanıyla bütün yevmî gazetelere verilen atideki tamimden neşriyatın bu vadide idame edileceği anlaşılıyor.

Sebilürreşat

Hazret-i Şeyh'in Sebilürreşat'a ilk ve son cevabı

Gazetenizde *Nuru'l-Beyân*'a dair yazılan makaleyi okuduk. Sizi hakkımızda sûizanna ve verdiğiniz hükümlerde gulüv ve ifrata götüren şey, kabın üzerinde sehven tercüme denilmekle iktifa edilmesi ve kitabın nasıl ve ne maksatla yazıldığını bildiren mukaddimenin; üçüncü forma ile beraber intişar etmiş olmasıdır. Bunu evvelce görmüş olsaydınız, yazdığımız eserin bir tercüme değil, belki tercüme-i tefsiri olduğunu anlardınız. *Kur'an*-ı muciz-beyânın hiçbir lisana hatta Arapçaya bile tercüme edilebileceğine hiçbir zaman kail olmadık ve böyle bir şeyi hatırımıza bile getirmedik. Bizim yaptığımız müteaddit tefsirlerdeki suver-i

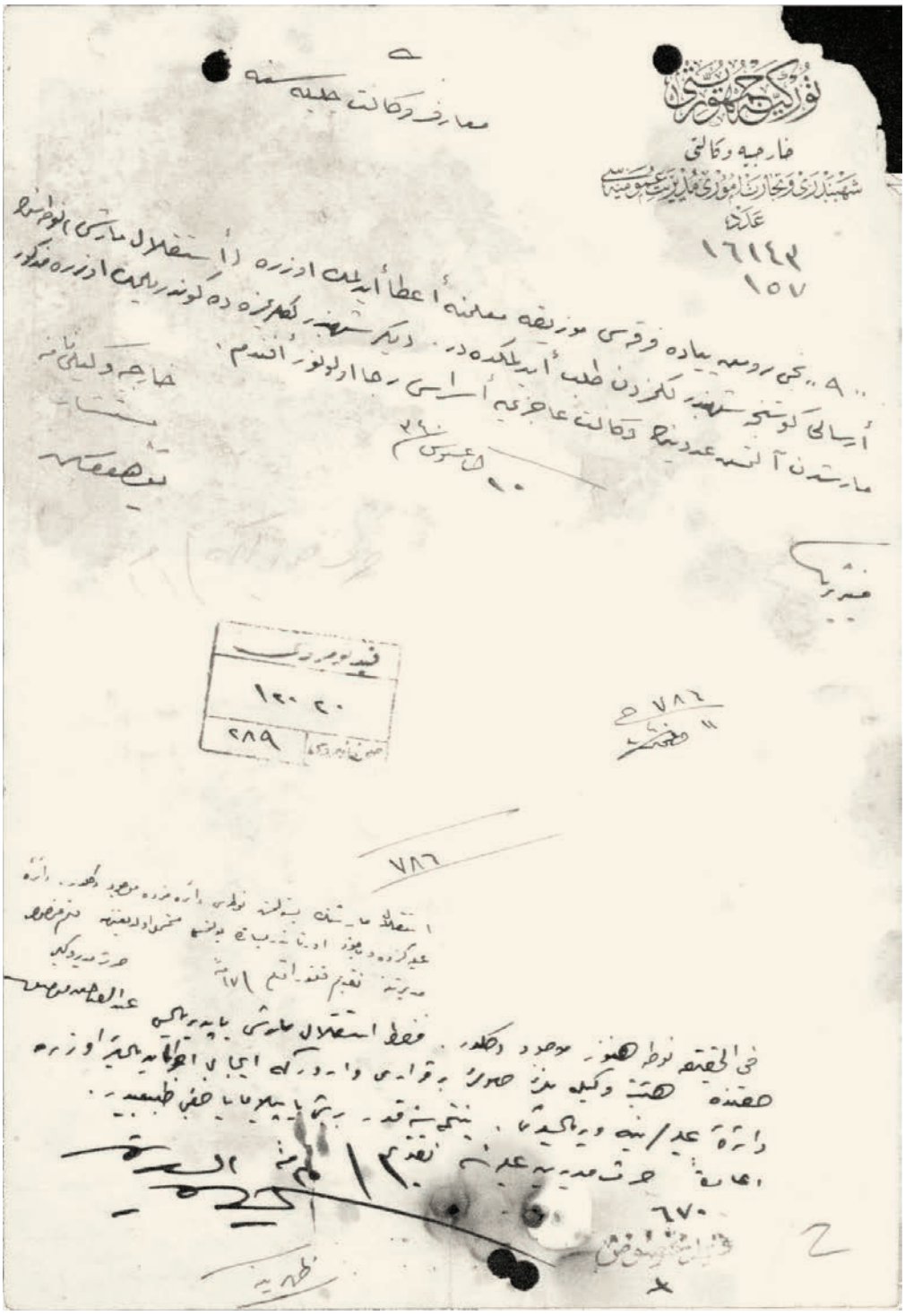
* *Sebilürreşat*, 1 mayıs 1340/1 mayıs 1924, c. 24, nr. 599, s. 8-9

tefsiriyyenin Türkçeye nakil ve tercümesinden ibarettir. Bu tefsirlerde başta Kadî Beyzavî'nin eser-i muteberi olduğu hâlde, dibâcede isimlerini saydığımız âsâr-ı muhallededir. Bunun için tercih ve ihtiyar ettiğimiz suver-i tefsîriyye bu kitaplarda münferiden veya müttefikan kabul edilmiş ve müfessirîn-i müteahhire tarafından hemen aynen iktibas olunmuş sözlerdir. Yaptığımız yenilik, bu sözleri halkın anlayabileceği bir tarzda ifadeden başka bir şey değildir.

Şeyh Muhsin-i Fânî
(Hüseyin Kâzım Kadri)

Salih Münir Paşa ile Hüseyin Kazım Kadri Bey birlike
[Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi]

MAARİF VEKÂLET-İ CELİLESİ'NE*
[İstiklâl Marşı Beste Yarışmasına Katılmak İsteyen Bir Yabancı]

Bohemya'da Bırokesi'de Hammer Şimidgase 10 numarada Wilhelm Mukden imzasıyla varid olan bir mektupta yeni bir millî marşın tertip ve tanzimi için bir müsabaka açıldığı gazetelerden okunduğundan ve bu müsabakaya iştirak etmek istediğinden bahisle bu hususa müteallik şerait ve mukarreratın bildirilmesi istirham edilmektedir. Mezkûr mektuba vekâlet-i celilelerince cevap itâsı icab ettiği takdirde keyfiyetin inbâsı mercûdur efendim.

2 temmuz 1340/1924
Hariciye Vekili namına
Müsteşar
Tevfik Kamil

* BCA, 180.9.0.0/6.35.1-11, 2 temmuz 1924

ASIM'LA BAŞBAŞA*

Hakkı Süha

Seraplarla aldanmış ruhum bu nadir yağmurlu çöl fezasında, nihayet engin bir vâha buldu. Daha intişarından evvel manevi bir ümid ile *Asım*'ın Çengelköy tepelerinden kopan şöhret dalgaları bana kadar gelmişti. Dün de üstadın, hiçbir tevâzuun yükselmeyeceği büyük bir iltifatı ile kitabına kavuştum.

Asım Mehmet Akif Beyin o erişilmez beyânıyle, nazım kisvesine bürünmüş bir bedîasıdır. *Safahat* silsilesinin bu altıncı şâhikasına yükselirken, rast gelinecek kavi pençeli ulu kuşlardan korkmamak lâzım gelir sanırım.

Üstad bülend eserine sadece bir *"muhâvere"* demiştir. Bir *muhâvere* evet!.. Fakat gönül Tûr'unda ve tecelli nurları içinde geçen bir muşâfaa!.. Bundan epey evvel Süleyman Nazif Bey bu İslam şairini uzun uzadıya tahlil etmişti. Her mısraında başka ve çok şahsi heyecanın dalga dalga kabardığı bu ruha, "İslâm şairi" hakikaten çok yaraşan bir ünvan oluyor. Onun muhatapları, şehit kanlarıyla kızaran Fas ufuklarından Hint sularına kadar, bütün kıtalara ve Bahr-i Muhitler hududuna dağılmış mehîb bir kitledir.

---

* *Vakit*, 21 ağustos 1924, s. 4

Hakkı Süha Gezgin (1895-1963) ömrü boyunca Akif takdirkârlığından geri durmamış bir yazıcıdır. Cumhuriyet döneminin son derece saygın edebiyat hocaları arasında yer aldığı gibi, gazetede sürdürdüğü fıkra yazarlığını da aralıksız devam ettirmiştir. Gezgin'in *Yeni Mecmua*'da (1939-1940) yayımladığı edebiyat ve sanat hayatı ile ilgili hatıraları, döneminde zevkle takip edildiği gibi, bilâhare bu biyografik hatıralar Beşir Ayvazoğlu tarafından bir araya getirilerek kitap olarak da yayımlanmıştır.

Hakkı Süha Gezgin, klasik musiki zevki yüksek birisi olarak tanınır. Dolayısıyla onun klasik musiki ve bestekârlarımızla ilgili makalelerinin de derlenip toplanması beklenir. Bir de Hakkı Süha'nın Millî Eğitim Bakanlığı *Klasikler Dizisi* için Dostoyevski'den yaptığı *Karamozov Kardeşler* (1940) ve *Budala* (1945) tercümelerinin bulunduğu unutulmamalıdır. Çalışmamızın ileriki ciltlerinde Hakkı Süha'nın, Mehmet Akif'le ilgili daha yeni ve farklı yazıları bulunduğunu da burada kaydedelim.

Edebiyat ve sanat tarihi, bu kadar şumûllü bir vüs'ati çok nadir şahsiyetlerde kaydetmiştir.

Üstadın ilhamındaki derin çarpıntı çok temiz ve pek mübarek bir menbadan fışkırdığı içindir ki, her mısraı sehî bir pertavsızdan geçmiş ziyâ huzmeleri gibi yakıcı bir mahiyet alır ve gönüller bu ilham meşaleleri etrafında kanatları tutuştukça şavkı artan cezbeli pervaneler halinde dolaşır.

Akif Bey, ilhamının bu ateşîn ulviyetine, ruhuyla beraber vücudunu da lâyık bir fanus haline getirmiştir.

Şu mısralara bakınız:

Doğduğumdan beridir âşıkım istiklâle
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle
Yumuşak başlı isem, kim demiş uysal koyunum
Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boynum.

Dört satırda kendisi için, bütün bir ömür süren düsturu hülâsa eden üstad, bir an bu huduttan taşmamış, temizlik vecdiyle iftihar edecek bir mertebeye yükselmiştir.

Hakkı Süha Gezgin
[Beşir Ayvazoğlu Arşivi]

Asım'ın bir *muhâvere* olduğunu söylemiştim. Fakat burada bilhassa çarpışan iki ruhun musâraası, çok ayân bir iktisâm içinde mahsustur. Akif Bey, bir edebî hânedanın zâdesi değildir. Vatanda onunla beraber bir hânedan başlamıştır. Şiddetli bir zekâ, coşkun ve doğru bir kalp ile el ele verince, vücut büyük muhataralara maruz kalır. Bu iki parıltı adeta fırtınalı havalara yükselmiş birer şâhika cazibesidir. Her an başka bir felâketin, o yüksek cepheler üstünde gürlediği his olunur. Fakat bu yakın tehlikeler Üstadınki gibi ruhların şevkini artırır, zaten kendisi de:

Kanayan bir yara gördüm mü yanar ta ciğerim
Onu dindirmek için kamçı yerim, çiğnenirim.

demekten çekinmemiştir.

Asım'da yaralara temastan korkmayan bir neşterin açtığı derin ve gamlı irinleri görmek mümkündür. Son zamanlarda türeyen ukalâ ve seviyesiz bir takım soytarıların kulaktan kapma, köksüz amelleriyle görür gibi konuştuklarını, bakınız nasıl anlatıyor. Der ki:

Yirminci asır, fenlere zihniyyetler
Verebilmekle tebellür ve tefâhür eyler.
Vakıâ hâlet-i rûhiyyesi var akvâmın;
Bu prensiple, fakat ma'şeri pek i'zâmın,
Belki ferdiyyeti sarsar biraz aksü'lameli.
Sâde şe'niyyet-i a'sârı durup dinlemeli.
İctihâdî galeyanlar da mühimdir ya, asıl
İktisâdî cereyanlardır olan müstahsil.

Bu deli saçmasını meselâ bir valiye söyletirseniz, o vakit hâilenin azametine bütün dünya dekor olamaz değil mi?..

Muhavere'de yaralı kısımlara temas, bir düğündeki sıska pehlivanların verdiği hicran ve heyecanla başlar ve dert derdi açarak, her şubedeki noksanlar görülür ve kıyaslar yapılır. Bu hicran ve heyecan beyhude değildir. İşte size her iki kısımdan birer levha:

Pehlivanlar hani? Derken, söküvermez mi, Hocam,
Birbirinden daha bîçâre sekiz çıplak adam,
Âh o soygunluğu rüyâda gören korkardı:
Çünkü gömlek gibi ondan da soyunmuşlardı!

Daha ilk elde yorulduklarını ihsâs için de:
Baktım: altından o bir çiftçe perîşan bağrın,
Soluganlar gibi kalkıp iniyor çifte karın!..
Birbirinden daha mevzûn iki-üç çift endam,
Atılıp sahneye şahin gibi etmez mi hırâm;
Uzanır şimdi göğüsler, kavuşur şimdi yine
Dalga çarpar gibi çarpar gerilip birbirine.

Hele güreşlerin tasvirinde üstad mesut bir mertebeye erişmiştir. Gerilen adalâtın manzarası bir bir canlanıyor ve mısraların ahengi içinde zorlu kucaklanışların çatırtısı duyuluyor.

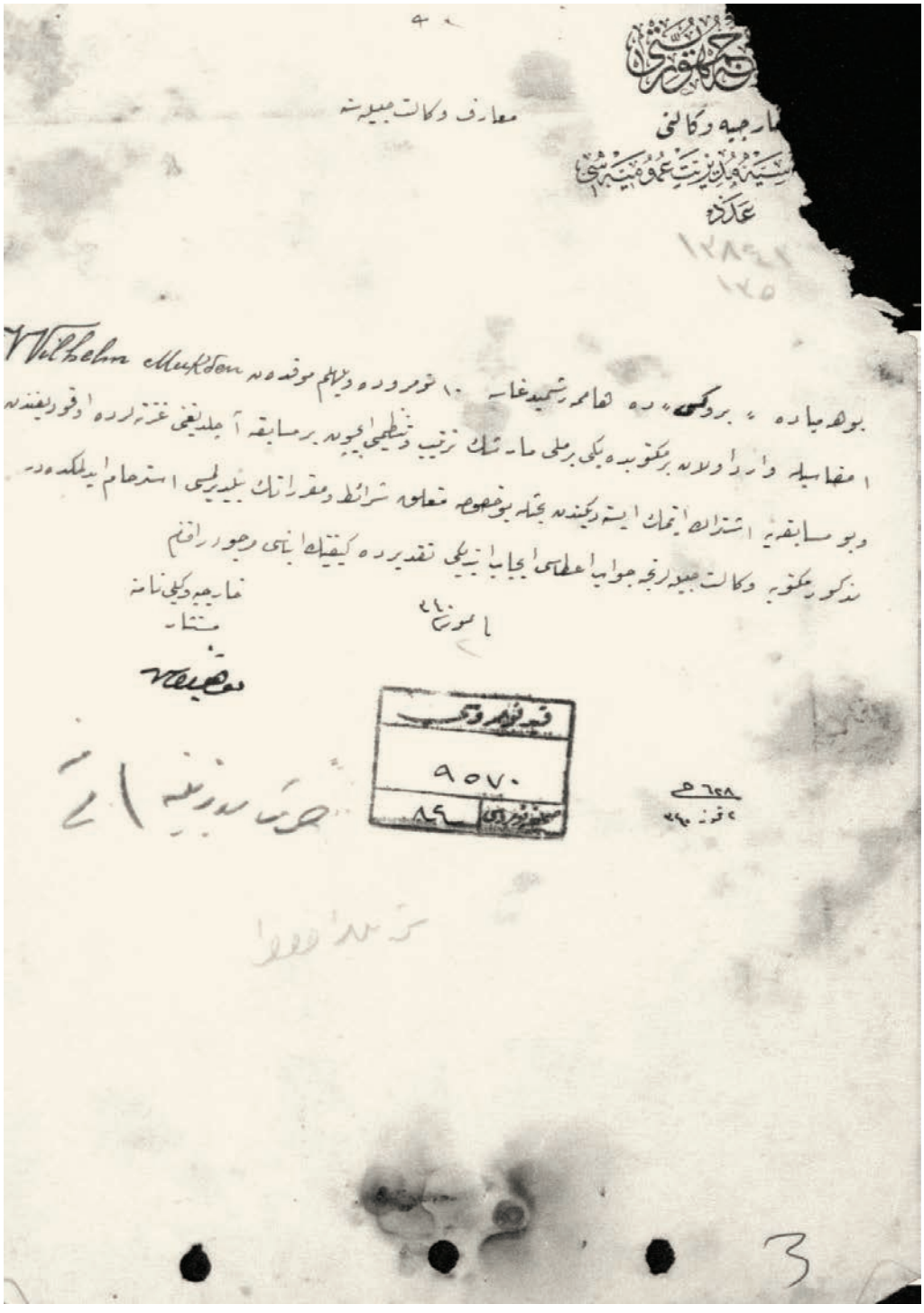
*

**

Kitabın son yaprağını çevirdikten sonra, gamlı manzaralar karşısında gevşemiş gönlümün yeni bir ümit ve heyecanla kabardığını hissettim. Üstad bir operatör gibi kesmiş, fakat yarayı şifaya yaklaştırmıştır. Vatan için devrilen burç gibi, delikanlılar karşısında:

Vurulup tertemiz alnından uzanmış yatıyor
Bir *Hilâl* uğruna Yâ Rab ne güneşler batıyor.

bedîasını yaratan bu ulvî sâniha önünde hürmetle baş keserken, ruhuma sıcak şehit kanlarının damla damla döküldüğünü duyuyorum.

معارف وكالت جليله سنه

عدد

Wilhelm Muckden

Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekâleti'nden MAARİF VEKÂLET-İ CELİLESİNE* Romanya'dan İstiklâl Marşı Talebi

9'uncu Rumen Piyade Fırkası mızıka muallimine itâ edilmek üzere *İstiklâl Marşı* notasının irsali Köstence Şehbenderliğimizden talep edilmektedir. Diğer şehbenderliklerimize de gönderilmek üzere mezkûr marştan altmış adedinin vekâlet-i aciziye'ye isrası rica olunur efendim.

Hariciye Vekili namına
Müsteşar
Tevfik Kamil
10 ağustos 1924

* BCA, 180.9.0.0/6.35.1-10, 10 ağustos 1924

Süleyman Nazif
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

SÜLEYMAN NAZİF'TEN MİTHAT CEMAL'E*

Aziz dostum Mithat Cemal'e,

Mehmet Akif'i ben nasıl olsa tanıyacak ve elbette sevecektim. Fakat onun beni tanıyıp sevmesi müşkil idi. Aramızdaki lâyezâl uhuvvet-i fikriyeyi ihzâr ve teyid eden sensin. Şu kitabın başına senin her kulağa ve her kalbe munis olan faziletli ismini kayd ederken, *on altı sene evvel* delâletinle büyük şaire takdim edildiğim mübarek günü, senin ve onun isimlerinizle birlikte bir kere daha tahattur ve tebcil ettim.

Süleyman Nazif
Nişantaşı, 19 eylül 1924

* Süleyman Nazif, *Mehmet Akif/Şairin Zâtı ve Âsârı Hakkında Bazı Malumat ve Tedkikat,* Amidi Matbaası, İstanbul 1924, s. 2

İlgili mektup, Süleyman Nazif'in Mehmet Akif çalışmasının ilk sayfalarında yer almakta olup, daha kitap yayımlanmadan önce Mithat Cemal'e yönelik bir ithaf metni olarak düşünüldüğünü hatıra getirmektedir. Yani "beni Akif'le sen tanıştırdın, bu eserin yazılmasına da sen vesile oldun" cinsinden derin bir minnettarlık hissi!.. Dolayısıyla bu kısa metin parçası Akif'in büyüklüğünün yanı sıra, Süleyman Nazif'in yüksek ruhunu da ortaya koymaktan geri kalmıyor. İlgili mektubun Mithat Cemal'e yönelik ithaf boyutu da apayrı bir mesele olarak önümüzde duruyor.

Süleyman Nazif'in Mehmet Akif'le ilgili 1919 yılında *Serveti Fünun*'da parça parça ve fakat birbirinin devamı olarak yayımladığı makalelerinden oluşan eseri aradan beş yıl geçtikten sonra, nihayet (1924) kitap olarak yayımlayabiliyor. Eserin hem parça parça makaleler suretindeki yayını, hem kitap suretindeki toplu basımı, Süleyman Nazif'in kendisi kadar doğrudan Akif'in şahsı bakımından da ziyadesiyle önem arz eder. Nitekim Süleyman Nazif, eserinde yer verdiği makaleleri Akif'e karşı sürdürülen umumi bir boykotajı kırmak amacıyla kaleme aldığı gibi, kitap olarak yayını da yine Akif'in gözden düşürülmeye çalışıldığı bir döneme denk getirmeye çalışmıştır. Dolayısıyla Akif'in Süleyman Nazif'i tavsif için kullandığı "*Ey Kara Gün Dostu*" biçimindeki hitaplarını biraz da böyle düşünmek gerekmektedir.

Fakat son yıllarda Süleyman Nazif'in eserinin farklı farklı baskıları için hazırlanan ön söz, sunuş, giriş bölümlerinde Nazif'in neden böyle bir eser yazmaya kalkıştığına, Akif'in şiirini ve sanatını niçin bu derecelerde savunduğuna dair hiçbir izaha tesadüf edilmemesi doğrusu gariptir.

Mehmet Akif'in altıncı kitabı *Asım*'ın yayınlanması dolayısıyla Mithat Cemal, Mısır Apartmanındaki dairesinde yemekli bir toplantı tertip etmişti.
Yemeğe katılanlar sol baştan: Cenap Şahabettin, Abdülhak Hamit, Süleyman Nazif, Mehmet Akif, Samipaşazade Sezai.
Ayakta duran ise davet sahibi Mithat Cemal.

ASIM'IN YAYIMLANIŞI DOLAYISIYLA MİTHAT CEMAL'İN BÜYÜK DAVETİ: ASIM GÜNÜ*

* İbrahim Alaattin Gövsa, *Süleyman Nazif,* Suhulet Kütüphanesi, İstanbul 1933, s. 18

Peyami Safa, Edebiyat Karnavalı, *Kültür Haftası,* 19 şubat 1936, nr. 6

Mithat Cemal, Mehmet Akif, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1939, s. 136-137

Safahat'ın altıncı kitabı olan *Asım*'ın yayımlanması dolayısıyla Mithat Cemal Kuntay, Mısır Apartmanındaki dairesinde bir davet veriyor. Davete eserin yazarı Mehmet Akif, Abdülhak Hamit, Samipaşazade Sezai, Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif ve Akif'in davet edilmesini özellikle istediği Faruk Nafiz iştirak ediyor. Mithat Cemal'in "Asım Günü" olarak planladığı bu davet ne yazık ki bir fotoğraf alınarak ölümsüzleştirilmemiştir. Çünkü o gün bir fotoğrafçı getirmek kimsenin hatırına gelmemiştir. Ancak Mithat Cemal, daha sonra aynı kişileri tekrar davet ederek, iki fotoğraf karesiyle "Asım Günü" kadraja girecektir. Fakat bu iki karede de Faruk Nafiz'in olmadığı görülmektedir. Zira Faruk Nafiz, Ankara'ya gittiği için ikinci toplantıya katılamamış, bu yüzden de o gün çekilen fotoğraflarda yer alamamıştır.

İlgili iki fotoğrafı Türk basınında ilk yayımlayan İbrahim Alaattin Gövsa olmuştur. Gövsa, *Süleyman Nazif* biyografisini yazarken, seçkin bir koleksiyoncu olan Mithat Cemal'e başvurmuş ve kahve içilirken alınmış kareyi ondan alarak yayımlamıştır. Peyami Safa'nın *Kültür Haftası*'nda da yayımlanan fotoğraf, ayrıca Mithat Cemal'in, Mehmet Akif biyografisinde de kullanmıştır.

Davete katılanlar, Mehmet Akif'in *Asım*'ı okumasını arzu etmişler, ancak Mehmet Akif' "Tamam, okuyacağım, fakat biraz müsaade edin!" diyerek tuhaf bir sessizliğe gömülmüştür. Ancak Akif, Faruk Nafiz'e *"Suda Halkalar"* şiirini okutur, ardından da *"Firari"* şiirini okumasını ister. Neden sonra Akif'in mahcubiyeti fark edilince, davete katılanlar elden ele *Asım*'dan çeşitli parçalar okurlar. Aslında o gün, Mithat Cemal'in ifadesiyle, Akif günü değil "Faruk Nafiz Günü" olup çıkmıştır. Yukarıdaki fotoğrafın bir başka özelliği ise, Mehmet Akif'in Türkiye'de iken alınmış son karesi olmasıdır. Haziran 1936'ya kadar Akif, Türkiye'de herhangi bir fotoğraf karesine girmeyecek, yurda döndükten sonra Sağlık Yurdu'nda hasta yatağında kadraja girebilecektir.

Aynı davette yemekten sonra alınmış bir kare.

ASIL İRFAN DÜŞMANLARI KENDİLERİDİR*

Bolu Mebusu Falih Rıfkı Bey Bolu'daki gördüklerini *Cumhuriyet* gazetesinde neşrederken bir fıkrasında diyor ki:

> "Halkın bu aşkına (irfan aşkına) bedel, her tarafta irfan merkezlerinin Anadolu ve halka karşı kayıtsızlığını görürsünüz. Mekteplerin kadroları noksandır; muallim yoktur. Bolu'nun münevver bir müftüsü var; bazı arkadaşlarla beraber köy hocalarına merkezde usûl-i tedris öğreterek köyleri okutmaya teşebbüs eder; hocalar merkeze gelir; biraz tarih, coğrafya, hesap öğrenirler ve bir nevi vesika alarak köylere dağılırlar. Bu usul ile birinci sene 1875, ikinci sene 2.500, üçüncü sene 3.400 köylü çocuğu okumak, yazmak öğrenmiştir. Otuz beş evli bir köyde yirmi, yirmi beş çocuk okumuş ve yazmıştır."

Böyle iken maarif vekili bu teşebbüsü men etmiş. Esbâb-ı mûcibesi de ne imiş bilir misiniz? "İptidai köy hocalarının yalnız okumak yazmak öğretmesi kâfi olmaması." Maarif Vekâleti'nin irfan aleyhindeki bu gayr-i muhik hareketini mazur göstermek için Bolu mebusunun bulduğu bu sebebe pek tuhaftır. Müftünün teşebbüs-i irfân-perverîsini intâk-ı hak kabilinden itiraf ediyor da bu hayırlı teşebbüsü men eden Maarif Vekâleti'ni mazur göstermeye kalkışıyor!

Zaten medâris-i İslâmiyyenin sedd ü ilgası da geri kaldıkları veya eski tarzda tedrisatta bulundukları için değildi. Bilakis terakki ettikleri ve günden güne de teali eylemekte oldukları onların ilgasını mucib olmuştu. Mülga Şer'iye Vekâleti Tedrisat Müdüriyeti'nde, medâris-i İslâmiyyenin her tarafta büyük bir terakki göstermekte olduğuna, talebe-i ulûmun gerek tahsil gerek terbiye itibariyle mektepler için bile nümune-i imtisal olacak derecede teali eylediğine, halkın medreselere karşı rağbeti günden güne

* *Sebilürreşat*, 6 teşrinisani 1340/ 6 kasım 1924, c. 24, nr. 624, s. 411

tezayüd etmekte olduğuna dair en büyük mülkiye memurları tarafından gönderilen resmî tahriratlardan mürekkep dosyalar -eğer imha edilmediyse- elan mevcuttur. O zamanın Tedrisat Müdir-i Umumîsi bugün Ankara'dadır. Şüphesi olanlar hakikat-i hâli Müdîr-i Umûmi'den öğrenebilirler.

Hatta o sıralarda Ankara'da Maarif Vekâleti'nde inikat eden bir meclis-i ilmîde şimdiki Daru'l-fünûn Emîni İsmail Hakkı Bey büyük bir telâş ve endişe ile şu suretle bağırmıştı:

"Arkadaşlar! Hocalar hikmet ve kimyayı mihraplara kadar soktular, eğer biz medreselerin bugünkü seyr-i tekamülüne beş sene daha müsait ve müsamahakâr davranırsak bütün liseler medreseye inkılap edecektir."

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ferdası günü de anasıl Rusyalı bir mebus münevver ulemadan bir zata, "Medresenin süratle terakkisi karşısında muhtemel bir tehlikenin önünü almak için hayatlarına hatime verdik" demiş olduğunu bizzat bu söze muhatap olan bize hikâye etmişti. İşte şimdi öteden beri medreselerin ve ulemanın aleyhinde bulunmayı bir şiâr-ı mahsûs edinen Falih Rıfkı Bey de Bolu Müftüsünün üç sene zarfında yedi, sekiz bin köylü çocuğuna okuyup yazmak öğretecek suretteki teşebbüsât-ı irfân-perverânesini itirafa mecbur oluyor. Acaba "Madem ki maarif mektepleri geri kalmıştır, o hâlde terakki eden medreseleri de sedd ü ilga etmek lâzımdır" gibi irfan hasımlarına yakışır bir taassup ile gayr-i kanunî surette medreseleri kapayan Maarif Vekâleti üç sene zarfında köylü çocuklarının yedi, sekiz binine değil, yedi, sekiz yüzüne okuyup yazma öğretebilir mi? Halkın aşk-ı irfanına karşı her tarafta irfan merkezlerinin kayıtsızlığını ise yine kendileri itiraf ediyorlar.

Bugün halkın şiddetle muhtaç olduğu müessesat-ı diniyye mesdûd ise ilâ-nihaye halk bu hukuk-ı tabiiyyesinden mahrum edilecek demek değildir. Elbette bir gün o makama, kendisini halkın ihtiyacât-ı diniyyesini temin ile mükellef bir Maarif Vekili gelecek, milletin ahvâl-i ruhiyye ve ictimaiyyesine tamamıyla aykırı olan bu yolsuzlukları izale edecektir. Millet her şeyin üstündedir.

Gençlik yıllarında Falih Rıfkı.
[Beşir Ayvazoğlu Arşivi]

MÜMÂŞÂT VE RİYAKÂRLIK MI YAPILIYORMUŞ?*

Eşref Edip

Bolu Mebusu Falih Rıfkı Bey'in *Bir Nümayişe Dair* serlevhasıyla *Cumhuriyet* gazetesinde şöyle bir fıkrası görüldü:

> "Bu yıl inkılap mebusları, Sadr-ı İslâm'da olduğu üzere, bir cami-i şerîfin adeta harem avlusunda müşavere etmektedirler. Altı ay evvel Meclis'in yanında ayrı bir binada bulunan Cami-i şerîf, şimdi müzakere salonunun tam karşısındadır; kapalı koridorda ezan okuyan müezzin efendinin sesi bütün binayı öyle kaplıyor ki, salonda sıralar üstünde oturan muntazam mebus saflarına, ka'de-i ûlâda bir cemaat manzarası geliyor.
>
> Riyaset kürsüsünün başucundaki levhası, geçen seneki yazının iki üç misli büyüklüğündedir ve koyu siyah üstünde kalın beyazla resmedilmiştir. Camimiz vardı, belki o iki meclisin daha gösterişsiz bir odasına da alınabilir, musallîler saatlerine bakıp namaz vaktini öğrenebilirdi. İnsan kendi kendine soruyor:
>
> Kime bu mümaşât, niçin bu riyakârlık? Şüphesiz Çinili Meclis'teki bu nümayiş sebebiyle ne vatan tehlikededir, ne de inkılâp zaafa uğramıştır. Mesele şudur ki, bu nevi garabetler bizi gülünç gösterebilir. Böyle nümayişlere şahit olanlar, maşallah Türkler ne muttaki adamlarmış demezler, Türkiye teceddüd-perverlerini de Osmanlı Meşrutiyet-perverleri gibi, taassub-nüvâzlıkla itham ederler. Halktan ve hakikatten gizleyecek hiçbir kusurumuz yoktur; olduğumuz gibi görünelim; kendi koyduğumuz ulvî esas-

* *Sebilürreşat,* 6 teşrinisani 1340/ 6 kasım 1924, c. 24, nr. 624, s. 412

Eşref Edip'in dönemin umumi temayülünü eleştiren imzasız bir yazısı. Bir önceki eleştirisinde olduğu gibi, bu yazısını da Eşref Edip imzasız yayınlıyor. Her iki yazının, derginin aynı sayısında yayınlandığının bilinmesi gerekiyor.

ları, politika çamuruna sokup yumuşatmaktan ve bükülmekten vikaye edelim."

Bolu Mebusu, Millet Meclisi'nde müezzinin ezan okumasını, Riyaset kürsüsünün başucunda (…) ayet-i kerîmesinin muallak bulunmasını bir nümayiş addediyor ve kendi kendine soruyor: "Kime bu mümâşat, niçin bu riyakârlık?"

Halbuki burada ne kimseye mümâşat vardır, ne de riyakârlık. Baştan başa müslüman olan bir milletin, yine baştan başa müslüman olan Meclis'inde ezan okunması, Riyaset kürsüsünün baş ucunda meşvereti beyan eden bir âyet-i kerîmenin bulunması kadar tabii bir şey olamaz. Bir Meclis ki ahkâm-ı Şer'iyyenin tenfîzini millete karşı taahhüt etmiştir ve *teşkil edilen devletin dini din-i İslâm olduğunu* tâ ilk maddesinde tasrih etmiştir; hürriyet ve demokrasinin ruhu olan bir ayet-i kerîmeyi Riyaset kürsüsünün başucuna asarsa kabahat mi etmiş olur? Diyar-ı küfürde belki müslümanlar saatlerine bakarak namaz vaktini öğrenebilirler; fakat Müslüman memleketlerinde namaz vakti gelince her tarafta müezzinler yüksek seslerle tevhid-i ilâhîyi semalara yükseltir ve müminleri salât ü felâha çağırırlar. Müminlerin şiarı meşveret olduğunu gösteren bu âyet-i kerîme ise ne kadar büyük yazı ile yazılırsa o kadar isabet edilmiş olur.

Fıtraten zalim ve cehil olan insanlar istibdada sapmak meyillerini gösterdikçe meşveretle memur olduklarını tahattur ederek hak yolundan ayrılmamaları için bu âyet-i kerîmeyi her dakika karşılarında görmeye çok ihtiyaçları vardır.

Bolu Mebus-u muhteremi emin olsunlar ki kendilerini gülünç göstermeye bâis olan, Millet Meclisi'nde ne ezan-ı Muhammedîn okunmasıdır, ne de hürriyet ve demokrasinin ruhu olan bir âyet-i kerîmenin Riyaset kürsüsünün baş ucuna asılmasıdır. Asıl bâis, milletin vicdan-ı ictimaisine karşı irtikap edilen aykırı hareketler, aykırı düşünceler, aykırı sözlerdir.

İnşallah Büyük Millet Meclisimiz ilâ-yevmi'l-kıyâm ezan sesleriyle birlikte yaşayacak ve yalnız Riyaset kürsüsünün başucu değil, her tarafı, âyât-ı celîle-i Kuraniyye ile tezyin edilmiş olacaktır.

BİR MUCİZE-İ ŞİİR*

Süleyman Nazif

Büyük şair Mehmet Akif, ahîren *Asım* adlı yüz otuz iki sayfadan müteşekkil bir manzume neşretti. *Safahat* ismindeki külliyât-ı eş'ârının bununla altıncı kitabı edebiyatımıza doğuyor. Bir iki gazete yalnız intişarını haber verdi. Ve galiba bir ikisi de bir iki cümle-i takdir ilâve etti. Başka yerlerde olsa böyle eserlerin zuhûru büyük birer hâdise-i milliyye telâkki olunur ve gazetelerle mecmualar onları aylarca mevzû bahis eder. Bizde ise makberî denilecek kadar mukassi ve lakayt bir sükûttan başka, kitabın şimdilik bir nasibini gören yok!..

"Şimdilik" kaydını bilerek ve bu sükûtun muvakkat bulunduğuna kani olarak ilâve ettim, istikbâlin onunla daima meşgul olacağına eminim. *Asım* asrımızın âsâr-ı müstakbeleye bir hediyye-i tehassüsü, bir selâm-ı heyecanıdır.

Frenkler derler ki "Kuğu kuşu en cazip ve can-şikâr terennümlerini ölürken ibda ile hayata veda edermiş. Bunun gibi en güzel şiirini ufûl ederken vücuda getiren bir şairin son eserine, "kuğunun terennümü/chant du cygne" derler. *Asım bin ıztırâb*

* Süleyman Nazif, *Mehmet Akif/Şairin Zatı ve Asarı Hakkında Bazı Malûmat ve Tetkikat,* Amedi Matbaası, İstanbul 1924, s. 92-100

Mithat Cemal'den sonra, Mehmet Akif ve şiiri üzerine yoğunlaşan ikinci isimdir Süleyman Nazif. *Safahat*'ın altıncı kitabı *Asım*'ın yayınının ardından kaleme alınan bu yazı, Akif'in şiiri üzerine geliştirilmiş önemli bir tenkit denemesidir. Süleyman Nazif'in tenkidinden anlıyoruz ki kendisinde, Akif şiirinin mahiyetine, köklerine nüfuz edebilen büyük bir feraset söz konusudur. Nitekim Süleyman Nazif *Asım*'ı ele aldığı yazısında, *Çanakkale Şehitleri* ile ilgili bölümü hemen fark etmekte gecikmemiştir. Dolayısıyla *Çanakkale Şehitleri*'ne yönelik bugünkü yaygın algılamanın ilk teşekkülünde, Nazif'in feraseti ve katkısı ziyadesiyle önem arz etmektedir.

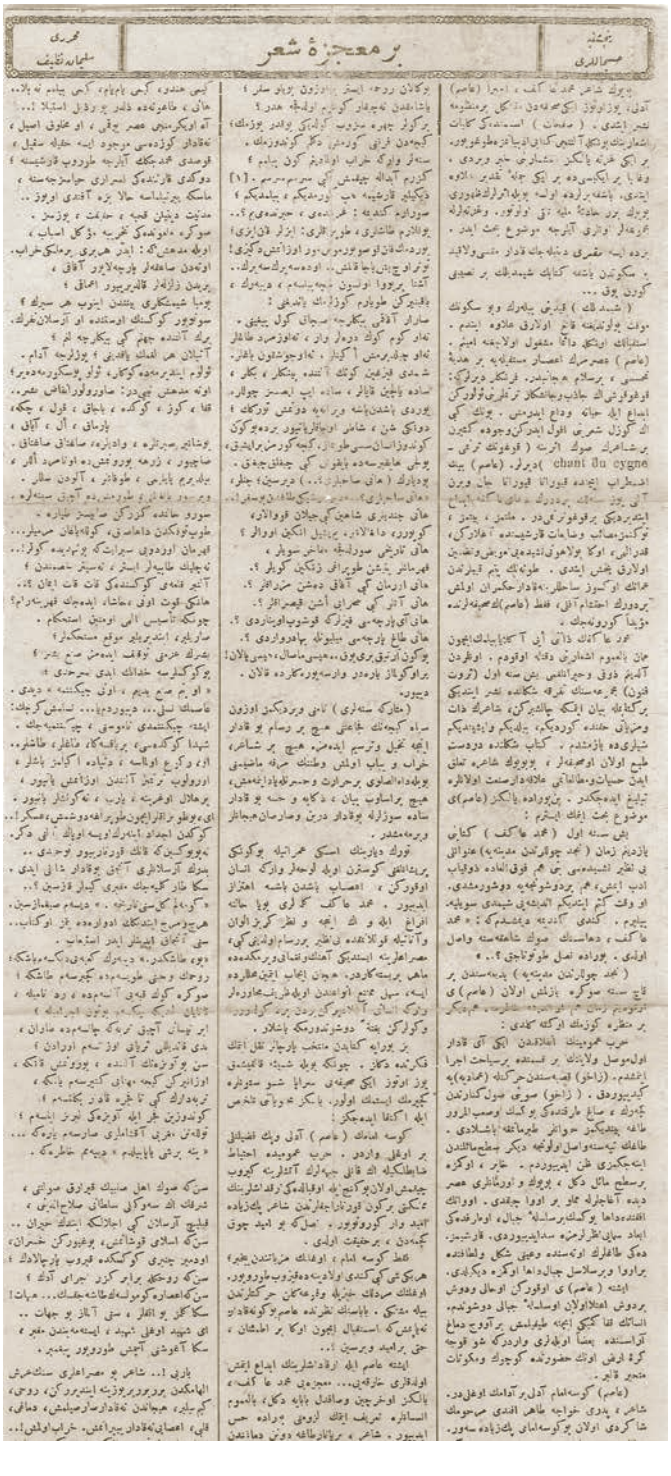
Diğer bir husus da, Cenap Şahabettin gibi büyük bir şair ve münekkidin Mehmet Akif'e yönelmesini, yine Süleyman Nazif'le izah etmek yerinde olur. Türk tenkit ve nesrinin zirvelerini teşkil eden bu iki büyük ismin Akif ve sanatı üzerine eğilmelerini, *Safahat* şairinin hem hakkı, hem de büyük bir şansı olarak telakki etmek yanlış olmaz diye düşünüyoruz.

içinde kıvrana kıvrana can veren altı yüz senelik bir devrin, dehâyı Akif'e ibda ettirdiği bir kuğu terennümüdür. Milletimiz, bitmez tükenmez mesâib ve zayiat karşısında ağlarken, kader-i ilahi ona bu lâhuti neşîdeyi taviz ve tazmin olarak bahşetti. Tuna'nın yetim kıyılarından Umman'ın öksüz sahillerine kadar hükümran olmuş bir devrin ihtişam-ı afili, fakat *Asım*'ın sayfalarında müebbeden görünecek.

Mehmet Akif'in zatını iyi anlayabilmek için hemen bilumum eş'ârını dikkatle okudum. Onlardan aldığım zevki ve hayranlığımı beş sene evvel *Servet-i Fünun* mecmuasının tefrika şeklinde neşrettiği bir kitabımla beyan etmeye çalışırken, şairin zat u meziyâtı hakkında gördüğüm, bildiğim ve işittiğim şeyleri yazmıştım. O sayfalar, bu büyük şaire taalluk eden hissiyyat ve mütaleâtımı alâkadâr-ı sanat olanlara iblâğ etmiştir. Ben burada yalnız *Asım*'ı mevzu bahis etmek isterim:

Beş sene evvel *Mehmet Akif* kitabını yazdığım zaman "*Necid Çöllerinden Medineye*" ünvanlı bî-nazîr neşîdesi beni hem fevkalâde zevk-yâb etmiş, hem bir düşünceye düşürmüştü. O vakit ketmettiğim endişeyi şimdi söyleyebilirim. Kendi kendime demiştim ki: "*Mehmet Akif*, dehâsının son şahikasına vasıl oldu. Burada nasıl tutunacak?"

"*Necid Çöllerinden Medineye*" bedîasından birkaç sene sonra yazılmış olan *Asım*'ı okuduğum zaman hem o endişe hatırıma, hem diğer bir manzara gözümün önüne geldi:

بر معجزهٔ شعر

Süleyman Nazif'in Servet-i Fünundaki önemli yazısı: Bir Mucize-i Şiir

Harb-i Umûmî'nin infilâkından iki ay kadar evvel Musul vilâyetinin bir kısmında bir seyahat icra etmiştim. Zaho kasabasından hareketle, İmâdiye'ye gidiyorduk. Zaho suyunu sol kenarından geçerek, sağ tarafındaki yüksek ve sa'bu'l-mürûr dağa atlarımız tırmanmaya başladı. Dağın tepesine vasıl olunca, diğer sath-ı mâilinden ineceğimizi zannediyordum. Hayır, önümüze bir sath-ı mail değil, büyük ve ormanları asır-dîde ağaçlarla memlû bir ova çıktı. Ovanın ufkunda daha yüksek bir silsile-i cibâl, o taraftaki eb'âd-ı semâyı nazarlarımıza seddediyordu. Karşımızdaki dağların ötesinde ve aynı şekl ü letafette bir ova ve bir silsile-i cibâl daha önümüze dikildi.

İşte *Asım*'ı okurken o hâli ve dûş-ber-dûş-u itilâ olan selâsil-i cibâli düşündüm. İnsanın kafa kemiği içine tıkılmış bir avuç dimağ arasında, bazen öyleleri vardır ki şu koca küre-i arz onun huzurunda küçük ve mükevvenât mütehayyir kalır.

Asım, *Köse İmam* adlı bir adamın oğludur. Şair, pederi Hoca Tâhir Efendi merhumun şakirdi olan bu Köse İmam'ı pek ziyade sever. Hayatın dağdağalarından meftûr ve husûsiyle âdemoğullarının fenalıklarından müteneffir oldukça, bu baba dostuyla dertleşmek ve mülâtefe ve mübahase etmek, Mehmet Akif'in hem zevki hem ihtiyacıdır. Köse İmam ile hasbıhalleri yalnız *Asım* kitabına inhisar etmez; daha evvelki manzumelerinde de vardır.

Esere medhal olan mükâlemede, lisanımızın son tekâmülü ve kabiliyyet-i inşâdıyle o serkeş aruzun Mehmet Akif gibi bir üstat elinde, ne kadar munis ve mülâyim hâle geldiği görülür. Bunlardan başka muhavere serâpâ şiirdir; serâpâ zerafet ve letafet... Köse İmam'ın şairi teçhil ve bilumum şuarâyı tehzil u tezlîl etmesinden, karısının üstüne evlenmek isteyen ihtiyar mütekait paşayı hacr için yazdırdığı resmî ilmühabere kadar, yirmi dört sayfanın ihtiva ettiği mısraların hepsi güzellikleri ve incelikleriyle insanı hayran ediyor. Belâgatin her lisanda tarifi muktezâ-yı makama riayettir. Bu eserde o tarifin ahkâmına son derece mutabakat görülür. İstanbul'un sâkit ve muhafazakâr bir köşesinde ve eski âdât ve an'anât içinde büyüyüp yaşayan bu Köse İmam, fakr u sefaletin tâkat-sûz bir dereceyi bulmasından ne kadar müteessirse, çoluk çocuk sahibi ihtiyar bir paşanın evlenmek istemesinden de, o kadar ve belki daha ziyade müteneffirdir. Hasbıhal esnasında cûş u hurûş ile:

Bana dünyada ne yer kaldı, emin ol, ne de yâr;
Ararım göçmek için başka zemin, başka diyar,
Bunalan rûhuma ister bir uzun boylu sefer;
Yaşamaktan ne çıkar günlerim oldukça heder?
Bir güler çehre sezip güldüğü yoktur yüzümün;
Geceden farkını görmüş değilim gündüzümün.
Seneler var ki harâb olmadığım gün bilmem;
Gezerim *abdala çıkmış* gibi sersem sersem.
Dikilir karşıma hep görmediğim bilmediğim;
Sorarım kendime: Gurbette mi, hayrette miyim?
Yoklarım taşları, toprakları: İzler kan izi;
Yurdumun kan kusuyor mosmor uzanmış denizi!
Tüter üç beş baca kalmış... O da seyrek seyrek...
Âşina bir yuva olsun seçebilsem, diyerek...
Bakınırken duyarım gözlerimin yandığını:
Sarar âfâkımı binlerle sıcak kül yığını.
Ne o gömgök dereler var, ne o zümrüt dağlar;
Ne o çıldırmış ekinler, ne o coşkun bağlar.
Şimdi kızgın günün altında pinekler, bekler,
Sade yalçın kayalar, sade ıpıssız çöller.
Yurdu baştanbaşa viraneye dönmüş Türk'ün;
Dünkü şen-şâtır ocaklar yatıyor yerde bugün.
Gündüz insan sesi duymaz, gece görmez ışık,
Yolcu haykırsa da baykuş gibi, çığlık çığlık.
"Bu diyârın hani sâhipleri?" dersin; cinler,
"Hani sâhipleri?.." der, karşıki dağdan bu sefer!
Nerde *Ertuğrul*'u koynunda büyütmüş obalar?
Hani *Osman* gibi, *Orhan* gibi gürbüz babalar?
Hani bir şanlı *Süleyman Paşa?* Bir kanlı *Selim?*
Âh, bir *Yıldırım* olsun göremezsin, ne elîm!
Hani cündîleri, şâhin gibi, ceylân kovalar,
Köpürür, dalgalanır, yemyeşil engin ovalar?

Hani tarihi soruldukça, mefâhir söyler,
Kahramanlar yetişen toprağı zengin köyler?
Hani orman gibi âfâkı deşen mızraklar?
Hani atlar gibi sahrayı eşen kısraklar?
Hani ay parçası kızlar ki koşar oynardı?
Hani dağ parçası milyonla bahâdır vardı?
Bugün artık biri yok... Hepsi masal, hepsi yalan!
Bir onulmaz yaradır, varsa yüreklerde kalan.
diyor.

"Mütareke seneleri" namını verdiğimiz uzun siyah gecenin fecâatini hiç bir ressam bu kadar ince tahlil ve tersim edemez. Hiç bir şair, harâb ü yebâb olmuş vatanının müreffeh mazisini böyle daüssılavî bir hararet ve hasretle yâd etmemiş, hiç bir üslûb-i beyan, zekâya ve hisse bu kadar sade sözlerle bu kadar derin ve sarsan heyecanlar vermemiştir.

Türk diyarının eski ümrânıyle bugünkü perişanlığını gösteren öyle levhalar var ki insan okurken, asâb baştan başa ihtizaz ediyor. *Mehmet Akif* kelimeleri boya hâline ifrağ ile ve en ince ve nazar-girîz elvan ve an'atıyla kullanmakta bî-nazîr bir ressam olduğu gibi, mısralarına istediği ahenk ve nagamâtı vermekte de mahir bir bestekârdır. Heyecan icap etmeyen mahallerde ise, sehl-i mümteni envâından öyle zarif muhavereler var ki insanı ağlatırken birdenbire güldürür. Ve gülerken bağteten düşündürmeye başlar.

Biz buraya kitaptan müntehab parçalar nakletmek fikrinde değiliz. Çünkü böyle bir şeye kalkışmak yüz otuz iki sayfayı serâpâ şu kitaba geçirmek istemek olur. Yalnız muhteviyatını telhis ile iktifa edeceğiz:

Köse İmam'ın Asım adlı ve pek faziletli bir oğlu vardır. Harb-i Umûmî'de ihtiyat zabitliğiyle en kanlı cephelerin ateşlerine girip çıkmış olan bu genç ile o kıbâldeki arkadaşlarının memleketi bir gün kurtaracaklarından şair pek ziyade ümitvar görünüyor. Nasıl ki bu ümit çok geçmeden bir vaka, bir hakikat oldu.

Fakat Köse İmam, oğlunun meziyyâtından bî-haber, her yeni şey gibi kendi evlâdına da kızıp duruyor. Oğlunun mertlik hızıyla vukua gelen hareketlerinden bile müşteki. Babasının nazarında Asım bugüne kadar ne yapmış ki istikbâl için ona bir itminan, hatta bir ümit versin?

İşte Asım ile kardeşlerinin ibda etmiş oldukları harikayı... mucizeyi *Mehmet Akif,* yalnız o hırçın ve safdil babaya değil, bilumum insanlara tarif etmek lüzumunu burada hissediyor. Şair, bir yanardağa dönen dimağından fışkıran mısraları, çelik kalemiyle milletinin mermerden masnû cebhe-i tarihine hakkederken, o kalemden akan mayi-i mübârekle, yalnız kendi lisanının değil, edebiyat-ı cihanın en büyük şehkârlarından biri yazılmakta olduğunu o dakikalarda acaba sezebilmiş mi?

Ey Çanakkale'nin layemut ve ebed-zinde şühedâsı!.. Mehtaplı gecelerde Arş-ı Rahmet'ten yattığınız topraklara süzülen nurlar, size böyle bir neşîde-i tebcil ihda edemez. Şehadetinize mevud olan mükâfatı Allah'ın yed-i taahhüdünden bizzat teselüm edeceğiniz zamanın hululüne kadar, ruhlarınız bu behişt-i beâgat içinde hırâmân olsun:

Çanakkale Şehitleri

Şu Boğaz harbi nedir? Var mı ki dünyada eşi?
En kesif orduların yükleniyor dördü beşi,
Tepeden yol bularak geçmek için Marmara'ya
Kaç donanmayla sarılmış ufacık bir karaya.
Ne hayâsızca tehaşşüd ki ufuklar kapalı!
Nerde -gösterdiği vahşetle "Bu, bir Avrupalı"
Dedirir- yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
Varsa gelmiş, açılıp mahpesi, yahut kafesi!
Eski Dünya, Yeni Dünya, bütün akvâm-ı beşer,
Kaynıyor kum gibi, tûfan gibi, mahşer mi mahşer.
Yedi iklimi cihânın duruyor karşında,
Ostralya'yla beraber bakıyorsun: *Kanada!*
Çehreler başka, lisanlar, deriler rengârenk;
Sade bir hâdise var ortada: Vahşetler denk.
Kimi *Hindû,* kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ.
Hani, tâ'una da züldür bu rezîl istîlâ!
Ah o *yirminci asır* yok mu, o mahlûk-u asîl.
Ne kadar gözdesi mevcûd ise hakkıyle, sefîl,

Kustu *Mehmetçiğin* aylarca durup karşısına;
Döktü karnındaki esrârı hayâsızcasına.
Maske yırtılmasa hâlâ bize âfetti o yüz...
Medeniyyet denilen kahpe, hakikat, yüzsüz.
Sonra mel'undaki tahrîbe müvekkel esbâb,
Öyle müthiş ki: eder her biri bir mülkü harâb.

Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı;
Beriden zelzeleler kaldırıyor a'mâkı;
Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin;
Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin.
Yerin altında cehennem gibi binlerce lâğam,
Atılan her lâğamın yaktığı: yüzlerce adam.
Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;
O ne müthiş tipidir: Savrulur enkâz-ı beşer...
Kafa göz, gövde bacak, kol, çene, parmak, el, ayak,
Boşanır sırtlara, vâdîlere, sağnak sağnak.
Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller,
Yıldırım yaylımı tûfanlar, alevden seller.
Veriyor yangını, durmuş da açık sînelere,
Sürü halinde gezerken sayısız tayyâre.
Top tüfekten daha sık, gülle yağan mermiler...
Kahraman orduyu seyret ki bu tehdide güler!
Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından;
Alınır kal'a mı göğsündeki kat kat îman?
Hangi kuvvet onu, hâşâ, edecek kahrına râm?
Çünkü te'sis-i İlâhî o metîn istihkâm.

Sarılır, indirilir mevki-i müstahkemler,
Beşerin azmini tevkif edemez sun'-u beşer;
Bu göğüslerse Hudâ'nın ebedî serhaddi;
"O benim sun'-u bedî'im, onu çiğnetme" dedi.

Asım'ın nesli... diyordum ya... nesilmiş gerçek:
İşte çiğnetmedi nâmûsunu, çiğnetmeyecek.
Şühedâ gövdesi, bir baksana dağlar taşlar...
O rükû olmasa, dünyada eğilmez başlar,
Yaralanmış temiz alnından, uzanmış yatıyor,
Bir Hilâl uğruna yâ Rab, ne güneşler batıyor!
Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş asker!
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer.
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor tevhîdi...
Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi.
Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?
"Gömelim gel seni tarihe" desem, sığmazsın.
Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitab...
Seni ancak ebediyyetler eder istîâb.
"Bu, taşındır" diyerek Kâ'be'yi diksem başına:
Ruhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;
Sonra gök kubbeyi alsam da, ridâ namıyle.
Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmiyle;
Mor bulutlarla açık türbene çatsam da tavan,
Yedi kandilli Süreyya'yı uzatsam oradan;
Sen bu âvîzenin altında, bürünmüş kanına,
Uzanırken, gece mehtâbı getirsem yanına,
Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem;
Gündüzün fecr ile âvîzeni lebrîz etsem;
Tüllenen mağribi akşamları sarsam yarana...
Yine bir şey yapabildim diyemem hatırana.

Sen ki, son *ehl-i salîb*'in kırarak savletini,
Şarkın en sevgili sultânı *Salâhaddîn*'i,
Kılıç Arslan gibi iclâline ettin hayran...
Sen ki, İslâm'ı kuşatmış, boğuyorken hüsran,
O demir çemberi göğsünde kırıp parçaladın;

Sen ki rûhunla beraber gezer ecrâmı adın;
Sen ki, asâra gömülsen taşacaksın... Heyhât,
Sana gelmez bu ufuklar, seni almaz bu cihât...
Ey şehîd oğlu şehîd, isteme benden makber,
Sana âgûşunu açmış duruyor Peygamber.

Yâ Rabbi!.. Şair bu mısraları senin arşı ilhamından birer birer yeryüzüne indirirken, ruhu kim bilir heyecandan ne kadar sarsılmış; dimağı, kalbi, asâbı ne kadar yıpranmış ve ne kadar harap olmuştur? Onun yazdıklarını biz yalnız okurken, bu kadar titredik. Ve sarardık.

Senin düşmanlarına ve o düşmanların bî-rahmâne yağdırdıkları ateş ve ölüm tufanlarına çıplak göğüslerini açıp da, sana bu yoldan kavuşmuş olan şehitlerin gibi, tahassüs ve heyecanın tâkat-güdâz ve hayat-güdâz darabât-ı mütevâliyyesine kendi ruhunu, tam on sene, vecid ve aşk ile arz ve kurban eden şairin de büyüktür?

Şair-i İlâhî!..

Evet, Allah'ın yalnız şehitleri değil, şairleri de var. Mehmet Akif gibi mızrâb-ı beyanı âlâm-ı İslâm olan ve bu âlâmı kendi kalbine yerleştirerek, kalb-i İslâm'ı göğsünün içine sığdıran bir şairi görünce, şehitler "Biz bu kadar eziyet çekmedik ve ıztırabın bu derecesine biz tahammül edemeyiz!" derler.

Ey Allah'n büyük şairi ve benim büyük dostum!..

On sene evvel *Necid Çölleri'nden Medineye* giderken, üzerinden geçtiğin şâhika-i sanattan daha yüksek ve ufukları daha vâsi şevâhika çıktın. Tebrik ederim.

Burada çıktın demek ne büyük hatadır! İlhamlarını Arş-ı alâdan alan dehâ-yı şâiriyyetin etekleri güneşler olan şahikalara vakit vakit indi. Nâmütenâhîlikte hübût ile urûc elfâz-ı müterâdifedendirler. Ve aynı cihet ve hareketi ifade ederler. Miraçların da, hübûtların da mübarek olsun Akif!..

SAFAHAT MÜBDİİ*

Cenap Şahabettin

Tevâzuuna bürünmüş bir kalender besâteti ile Babıali yokuşunda onu görenler, "Kim bilir hangi mekteb-i ibtidâînin *Medhal-i Kavâid* yahut *Dürr-i Yektâ* hocasıdır" derler. Kimse tahmin etmez ki o, bizim yalnız asrımızın değil, hatta tarihimizin en büyük *dâsitânî şairi* olsun!

Safahat mübdiinin hüviyeti bir nevi mahviyet tenekkürü içindedir. Sesindeki haşmet ve saltanatla zamanı ve nisyânı ilelebet sarsacağında şüphe etmediğim *Mehmet Akif* Beyefendiye âdeta sıkılgan denebilir; şahsı mevzu bahis oldukça o kadar aşağı perdeden konuşur ve tannân şiiri, yalnız kendisinden bahsetmek iktiza edince âciz bir sükût olur. Öyle diyeceğim ki şayet içinden eserleri için bir tahsîn fısıltısı işitecek olsa, kendi kendisinden özür diler!.. Alkış kalabalığı ile uğuldayan kasidelerine kendisi ne

* *Serveti Fünun,* 18 kanunisani 1340/18 aralık 1924, nr. 57-1479, s.

Cenap Şahabettin'in *Asım*'ın yayınının ardından yazdığı müthiş bir tenkit denemesi. Cenap Şahabettin'in bu yazısı, "Bir şiire ve bir şaire ancak bu kadar nüfuz edilebilir" dedirtiyor insana. Dolayısıyla Cenap Şahabettin'in *"Safahat Mübdii"* başlıklı yazısıyla, Mütareke döneminde yazdığı diğer iki Akif metnini, Süleyman Nazif'in *"Bir Mucize-i Şiir"* başlıklı tenkidi ile *"Mehmet Akif: Şairin Zâtı, Asârı Hakkında Bazı Malûmat ve Tetkikat"* adlı müstakil çalışmasını, bunlara ilave olarak Mithat Cemal'in ve M. Emin Erişirgil'in *"Din Edebiyatı"* yazılarını birinci ciltte yer verdiğimiz Hamdullah Suphi'nin *"Muhasebe-i Edebiye: Safahat"* başlıklı eleştirisini, Akif ve sanatı üzerine yazılmış en sağlam ve en doyurucu metinler olarak kabul etmek gerekmektedir.

Dolayısıyla Cenap Şahabettin'in *Asım*'ı ve Akif'in şiir sanatını merkez alan metni, Süleyman Nazif'te olduğu gibi *Çanakkale Şehitleri* bölümünü öne çıkarması ile bilhassa dikkat çekiyor. Yani böyle böyle edebiyatımızda hem Çanakkale'nin hem de *Çanakkale Şehitleri*'nin derin mistifikasyonu teşekkül etmeye başlamış oluyor. Haliyle bu şaheseri kaleme alan Mehmet Akif'in başarısı başta olmak üzere, Süleyman Nazif ile Cenap Şahabettin'in bu noktadaki katkısı ve kabiliyetleri asla ihmal edilemez. Diğer bir husus ise Cenap Şahabettin'in metni, *Asım*'ın yayının ardından yazılan dördüncü metin olmaktadır. Geri kalanlar ise, Süleyman Nazif'le Hakkı Süha Gezgin'in yazıları ve Halil Nihat Bey'in manzumesi olmaktadır.

ahar için yazdı, ne de bekler ki kendisi ve kendi yazıları hakkında yazılsın. Âsârının *dilsiz takdirkârları* onların kendi kıymetleri ve kendi güzellikleri olmalı: O galiba yalnız bunu istiyor.

Cemiyet-i dünyeviye mukabelesinde Akif, hakiki eb'âdı ve hakiki irtifâı samimiyetine hulûl etmedikçe, takdir olunamayacak bir âbide-i istiğna halinde yaşar. Ondan bahse kalkışmak benim için bir cürettir biliyorum, onun göz kapakları altında bence hiç bir zaman tahayyül edilemeyecek kadar fasih ve mürtefi bir gök-yüzü gizlenir; gözlerini yumduğu zaman bile onun gördüğü, görülmemiş aydınlıkları bana hiç bir güneş gösteremez; çünkü o, hakikaten ilâhî ve mülhem bir şairdir. Fakat işte hakkındaki hayranlığım bir tahakküm-ü vicdan nisbetini aldığı için vüs'umun kifayetsizliğini unuttum.

*

**

İlk defa olarak *Mehmet Akif* Bey'in ismini Şeyh Vasfi merhumdan işitmiştim. Yirmi beş sene kadar oluyor, bir gün *Vatan* Kütüphanesi'nde dedi ki:

"– Selîkası düzgün, şiire hevesi çok, arabî ve farisî gibi fransızcaya ve fünûn-u cedîdiye de âşinâ, zülcenâheyn, müstaid bir genç... Çalışırsa yetişecek".

Cenap Şahabettin

Bu sözlere bir kıymet tanımak lâzımdı; kaili sahib-i salâhiyet olduğu için değil, dünyada takdirlerini yalnız Muallim Naci'ye hasretmiş bir adam olduğundan dolayı!..

Düşününüz ki, o genci müstahakk-ı senâ bulan Şeyh nazarında Recaizâde bir züppe cahil, Abdülhak Hamid bir saçma-nüvîs ve Namık Kemal mahut *"matbûu'l endâm"* cürmünün mürtekibi idi. *Mehmet Akif*'in hakikaten temmuz güneşinden daha zâhir meziyetleri olmalı idi ki, Hazret-i Şeyh'in nihayetsiz sâha-i inkârından hariç kalabilsin. Bu cihetle daha o zamandan bu Mehmet Akif nâmı hâfızamda yaşamaya başladı.

Devr-i Hamidî'de Akif'in şöhreti bin-nisbe mahdut bir dâire-i samimiyet dahilinde kalmıştı. Ekser-i azasını takdir ettiği *Serveti Fünun* aile-i kalemiyesine, her nedense ve belki iştihâr-girîzliği sebebiyle dahil olmak istememişti. Onu ancak, ilân-ı Meşrûtiyet'ten sonra intişara başlayan *Safahat*'ı tanıttı.

İlk kitabından itibaren şairin hissedilen iki meziyeti vardı: Kuvvet ve samimiyet!.. Rahnesiz ve infilâksiz bir üslûb-u metîn içinde Akif, o zamana kadar mislini görmediğimiz bir tabiîlikle kendi heyecanlarını inşad ediyordu. Yazılarında süs yok, tasannu yok, vezin yahut kafiye hatırı için kabul edilmiş vazifesiz kelime yok, tufeylî ibâre yok, lüknet ve rekâket yok, okuyan gibi güya yazan için de külfet ve su'ûbet eseri yoktu. Oh, bu bî-misâl sanatkârın sanatında, sanat o kadar gizlidir ki!..

Bî-misâl dedim, zira *Safahat* teaddüd ettikçe daha iyi anladık ki, Akif'in eski ve muâsır üdebâmızdan hiçbirine mutâvaat-ı dimâğıyesi yoktur; onun sanatı hür ve müstakildi, takip edeceği yolun plânını o kendi seciye-i şiirinden almış ve çığırını kendi minkaş-i zekâsıyla açmıştı. Vakıa onu dikkatle okuyanların şurada François Coppé'yi, ötede "Abdülhak Hâmidi, yahut Victor Hugo'yu, hatta bazen *Halûk'un Defteri*'ni hatırladıkları olurdu; lâkin bu andırmalar şekil ve satha münhasır kalır, hiçbir zaman nesc-i esere kadar giderek temessuk nisbetini almazdı. İtiraf etmek lâzımdı ki o kendisine has bir hikmet-i bediiyeyi takip ediyordu ve o hikmetinin düstûr-u merkezîsi hissettiğimize göre şu idi: Azamî besâtet içinde azamî güzellik...

Filvâki bütün *Safahat*'ta eski ve yeni edebiyatın mürâcaat ettiği tecemmül vâsıtalarına karşı itina ile perhizkâr bir belâgat görülüyordu. Bu şerâitte muvaffakiyetle ibdâ edilen eser-i sanatın ünvân-ı ıstılâhîsi gâliben sehl-i mümtenidir. Akif Bey'in hedef-i mesâîsi işte *"sehl-i mümteni"* ibdâı idi ve *Safahat* o gayeye doğ-

ru tayy-i mesâfât ettikçe şair müşkilât ile mücadelesini daha büyük bir maharetle izmâr ediyor ve tekrar edeyim, sanatında sanat her gün biraz daha gizleniyordu.

Güzellik meselesi son merhalinde hissiyata istinat ettiği için, bedîî münâzaralarda mütefekkirlerin ittifakı nadiren görülür. Bir hakikat-i bedîiye olmak üzere hepsi müttehiden yalnız şunu kabul etmişlerdir ki, mesâî-i sanatın gayesi güzelliği *"sehl-i mümteni"* ile tahakkuk ettirmektir. Güzel bir eser-i sanatta mübdiin cehd ü cebri ne kadar az hissolunur ve lezzet-i bedîiye ne kadar kolaylıkla ıstıfa edilirse, kıymeti o nisbette yüksek görülür. Öyle nefâisi vehle-i ûlâda bütün güzelliği ile ihâta eder ve sanırsınız ki hiç külfetsiz vücuda getirildi.

Akif Beyin sanatı sehl-i mümteniye teveccüh etmekle, selâmet-i zevke en muvafık istikameti ittihaz etmiş oluyordu ve şâyân-ı hayret şudur ki sanatın bu en çetin ve dar yolunda şair hiçbir hatve-i haybet atmadı. *Safahat* silsilesi emin bir silsile-i tevfîkdir. O silsilenin altıncısını - ki müellifi *Asım* ünvanını vermiş, edebiyatımızda muâdili mevcut olmayan bir abide tanımakta tereddüt etmiyorum. Teyid-i müddeâ için size, orada meselâ *"Meçhul Şehid"*e tahsis ettiği mısraları okuyacağım:

Vurulup tertemiz alnından, uzanmış yatıyor,
Bir hilâl uğruna yâ Rab, ne güneşler batıyor!

Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş, asker!
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer.
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhîd'i...
Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi.
Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?
"Gömelim gel seni târîhe" desem, sığmazsın.

Akif bizim gibi bir şair-i arzî olsa, mertebe-i hayaline bu irtifa kâfi gelir, burada dururdu. Fakat onun *vahy-âşinâ* dehâeti teneffüs edebilmek için bu tabakaların çok fevkinde bir şahika ister; onun için devam edecek:

"Bu, taşındır" diyerek Kâbe'yi diksem başına;
Rûhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;
Sonra gök kubbeyi alsam da, ridâ nâmıyle,

Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmıyle;
Ebr-i Nisân'ı açık türbene çatsam da tavan,
Yedi kandilli Süreyyâ'yı uzatsam oradan;
Sen bu âvîzenin altında, bürünmüş kanına;
Uzanırken, gece mehtâbı getirsem yanına,
Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem;
Gündüzün fecr ile âvîzeni lebrîz etsem;
Tüllenen mağribî akşamları sarsam yarana...
Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırana.

Hayır o, bu muhteşem, mükevkeb, mukammer, müşemmes, Kâbe'li ve semâ-pûş ravza-i şehâdetle de iktifa edemez. Ona şiirimizin henüz çıkmadığı bir uyûn-u ilham lâzım; daralan nefesimizi zorlayarak takip edelim:

Sen ki, son ehl-i Salîb'in kırarak savletini,
Şarkın en sevgili sultânı *Salâhaddîn*'i,
Kılıç Arslan gibi iclâline ettin hayran…
Sen ki, İslâm'ı kuşatmış, boğuyorken hüsrân,
O demir çenberi göğsünde kırıp parçaladın;
Sen ki, rûhunla berâber gezer ecrâmı adın;
Sen ki, asâra gömülsen taşacaksın... Heyhât,
Sana gelmez bu ufuklar, seni almaz bu cihât...

Ey şehîd oğlu şehîd, isteme benden makber,
Sana âgûşunu açmış duruyor Peygamber.

Gördünüz ya, vatanın şehid yavrusunu mübarek sîne-i Resûl'e çıkarmadıkça şairin dehâeti, bu basitliği aklı kamaştıran, belâgat kasırgasıyla kaynamaktan, köpürmekten yorulmadı. Külfeti bu kadar mektûm ve kuvveti bu kadar güzel bir eser-i sanat daha tanıyor musunuz? Bunu ibdâ eden elleri eğilip hürmetle öpmek, kadirşinaslığın ilk farîzası değil midir?

*

**

Mehmet Akif'in sanatını tahlilden evvel hatırlamalıyız ki onun bedîaları cild ile, adale-i beşerle, asâb-ı sathiyemizle alâ-

kadar değildir. *Safahat*'ta meselâ bir Albert Samen'in güvercinleri gibi iştiyak ile inleyen vuslat ve hicran şiirlerini, veyahut bir başka şairin ayş u nûş mastabalarını coşturacak raks ve lezzet neşîdelerini aramayınız. Gınâî manzumeleri Akif bizim gibi fani nâzımlara terk etti. O nefhasının müstesna kuvveti, karîhasının fevkalâde servet ve semâhati, dehâetinin pâyânsız istidâdı, inbisât ve sanatının tannân selâset-i mûsıkiyesi ile memleketimizin yegâne *dâsitânî şairi*dir.

Ah, o bizim Firdevsî'miz olmak isteseydi, hazine-i edebiyatımız öyle bir *Şehnâme* kazanırdı ki!.. Zira her eserinde bir parça Şehname reftârı ve Şehname'nin ihtişâm-ı âhenginden bir kıta buluyoruz.

Onun kalbi fâni hislerden çok uzak ve çok yüksek iki aşk ile yanar: Din aşkı, vatan aşkı!.. Akif'in iki gözünde birer yaş görürseniz tereddütsüz hükmedebilirsiniz ki, biri üzerinde güzel sancağımız sallanan güzel yerlere, öteki on dört asır evvel Arabistan'da doğan hakikat güneşine aittir. Ne yazsa, mülhemi ikisinden biri olur. Faâliyet-i ibdâiyeden yorulan ellerini va'z-ı niyâz ile dinlendirirken, bu vaz'ında bile her avucu bir kalkan kesilir; *biri Türklüğü, biri İslâmı müdâfaa için!..* O iki muhabbet, şairin ruhundan her tereddüdü silmiş, imkân-ı reybiyyeti kal etmiştir: Akif küre-i vicdânı içinde hakikati her zaman mazbût ve canlı duyar. Mazmûn-u sanatı bilhassa imanının cilve-i şiiriyesidir: Hakkiyetlerinde şüphe etmediği yüksek mefhumlar birer verîd ve şiryân gibi manzumelerinde pür-âteş dolaşır, bîrûh bir satırına tesadüf edemezsiniz; her mısrâı size kâh doğrudan doğruya, kâh dolayısıyla ya hayat-ı vatanı, yahut hayat-ı dini haykırır. Herhangi bir neşîdesine bir kıssa-i tarih ve biraz hisse-i rivâyet ilâve edelim: Şerâit-i kemâli câmi bir *dâsitan-pâre* elde ederiz.

Şimdi *Safahat*'ın nesc-i sanatına girebiliriz: Akif'in nefiselerinde mahsûsât hissesi bin-nisbe az, hissiyât, hayâlât ve meşhûdât payları galiptir. Anlaşılıyor ki onlar ibdâ edilirken şairin faaliyeti havâss-ı hamsinden ziyade kalbinde ve dimağındadır ve onun çok ateşli bir kalbi ve fevkalâde sağlam ve cevvâl bir dimağı var. Hayal ve hafızası şedît bir elektrikiyyet-i asabiye ile işlerken, yüreğinin alevli hisleri garîzî bir kuvve-i muharrike oluyor: O coşkun şiir tuğyânı başka avâmil ile izah edilemez.

Akif'in dehâetini en bariz tecelliyâtı ile tasvirlerinde görürsünüz. Tabloları, Victor Hugo'nunkiler gibi tahlilîdir. Tasvir ederken şair mevzûu üzerinde bir nevi "teşrîh-i bedîî" icra eder; aksamı

ve hatta eczayı tablo içinde, tablo hâlinde birer birer gözünüzün önünden geçirir. Fakat bunlar bütün aksâm ve bütün ecza değil, ancak şairin ıstıfâ-yı zevkîsinden geçmiş nuhbelerdir. Usûl-ü tasvirde Hugo'dan şu noktada ayrılıyor ki, Fransız şairi tahlillerinde irtifaî veya inhitâtî bir tedric gözettiği halde, bizim üstadımız bu külfete ihtiyaç hissetmez. Mamafih onun tedrice adem-i iltifâtı, tasvirlerinde Hugo kadar parlak muvaffakiyetler göstermesine mani olmuyor. Risalemizin (*Safahat*/Asım) bir başka sahifesindeki şehkârlarına dikkat buyurulsun.

İlâve edeyim ki Akif için "*asrî değildir*" dediklerini çok işittim. O şu manada asrî değildir ki onun "hâl"i vaz'-ı rindânesi içinde, uzak mazilerin unutulmuş temizliğini taşımakta ber-devamdır. Hatta bir nazara göre Akif'i edeben de asrî bulmayabiliriz. Öyle ya, her devrin bazı emrâz-ı belâgati ve bazı emrâz-ı fesâhati vardır ki, mübtelâları bermutat farkına varmazlar. Bu geçici lâfız ve mana salgınlarının son elli senede edebiyatımız mütenevvi' musâblarını gösterdiği hâlde Akif'in âsârı garib bir ma'fûviyyet-i mevhûbe sayesinde, onların hepsinden masûn ve tamamıyle ten-dürüst kaldı, müstesna gürbüzlükleri hasebiyle onları hâriç-ez-asr tutmakta neden haklı olmayalım?

BÜYÜK MECLİS'TE KUR'AN-I KERİM'İN TÜRKÇEYE TERCÜME GÖRÜŞMELERİ*

Reis (Ali Sururi Bey): Efendim! Abdullah Azmi Efendi ve rüfekasının takriri var.

Riyaseti Celileye,

Bazıları tarafından Kur'an-ı Kerim'in hata-âlûd bir surette lisanımıza tercüme ve neşredildiği görülmektedir. Bu kitabı celîlin elyevm mevcut olan Türkçe tefsirleri dahi ihtiva ettiği meânî-i dakîkayı ifadede kasır olduğu cihetle, mütehassıs bir heyet-i ilmiye tarafından Kur'an-ı azimüşşanın lisanımıza tercüme ve Türkçe tefsiri, ve keza lisanımıza tercümesi elzem olan bazı âsâr-ı İslâmiyenin nakil ve tercümesi ve dini İslâm aleyhinde intişar eden âsârı ecnebiyeye mukabeleten

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* 21 şubat 1341/21 şubat 1925, c. 14, s. 222-226

1924 yılında Seyyit Süleyman Tevfik, Şeyh Muhsin-i Fâni (Hüseyin Kâzım Kadri) ve Cemil Said Dikel'in Kuran tercümelerinin yayının ardından baş gösteren tartışmalar üzerine, Diyanet İşleri Riyaseti'nin kamuoyunu uyarma amaçlı beyanname yazmak mecburiyetini duyması ve bilâhare konunun Meclis gündemine taşınması!.. Nitekim bu bölümde okuyacağınız Meclis müzakerelerinde, sağlıklı bir Kuran meali ve tefsiri ile *Sahih-i Buhari*'nin yayına hazırlanması hususunda tarihi bir karar alınacak ve bu görevin yürütülmesi işi de Diyanet İşleri Riyaseti'ne havale olunacaktır.

Neticede Kuran meali hazırlanması görevi Mehmet Akif'e, Kuran'ın tefsiri çalışması Elmalılı Hamdi Efendi'ye, *Sahih-i Buhari*'nin tercümesi işi de Ahmet Naim Bey'e verilecektir. İlgili çalışmalar için her üç isimle ayrı ayrı sözleşmeler imzalanacaktır. Fakat meal hazırlama görevi üzerinde iken Mehmet Akif, Türkiye'den ayrılarak çalışmasına Mısır'da devam edecektir. Sonuçta Akif'in yaptığı meali Diyanet'e ulaştıramaması, uzun yıllar Mısır'da ikameti, dönüşünde çalışmasını Türkiye'ye getirmemesi ve bunun ileriki sayfalara aksedecek çeşitli sebepleri dolayısıyla mesele bundan sonraki ciltlerde sık sık karşımıza çıkmak durumunda kalacaktır.

neşriyatta bulunmak üzere 214'ncü fasla, sekizinci madde olarak 20 bin liranın zam ve tahsisini teklif eyleriz.

Abdullah Azmi (Eskişehir), Rasih (Antalya), İhsan (Ergani), Ali (Urfa), Derviş (Mardin), Murat (Antalya), Hulûsi (Karesi), Mehmed Vehbi (Karesi), Emin (İçel), Mehmet Fuat (Kastamonu), Ahmed Muammer (Sivas), Ali Sururi (Karesi), Hüseyin Hüsnü (Isparta), Haydar Adil (Karesi), Besim (Mersin), Abdurrezzak (Mardin), Mustafa Fehmi (Bursa), Halet (Erzurum), Hilmi (Artvin), Halid (Kayseri), Sabit (Kayseri), Mehmet Ata (Niğde), Naci (Elaziz), Abdülgani (Mardin), Halil (Ertuğrul), Nafiz (Amasya), Ziyaeddin (Erzurum), Ferit (Gaziantep), Raif (Erzurum), Cazim (Erzurum), Münir Hüsrev (Erzurum), Hacı Kâmil (Tokat), Nazmi (Hakkari), Mehmed (Biga), Ziya (Çankırı), Mehmed Rifat (Çankırı), Naim Hazım (Konya), Eyüp Sabri (Konya), Mustafa (Çorum), Musa Kâzım (Karahisar), İzzet Ulvi (Karahisar), Cavit (Canik), Ahmed Şükrü (Dersim), Şahin (Gaziantep), Mehmed Münib (Van), Tevfik (İçel), Süleyman Sırrı (Yozgat), Mahir (Kastamonu), Kâmil (Karahisar), Süleyman Sırrı (Trabzon), Yahya Galip (Kırşehir), Osman Niyazi (Karesi), Ethem (Saruhan).

Ali Sururi Bey (Karesi):

Reis Bey! Ehâdis-i nebeviyeden *Buhari-i Şerif* ve *Müslüm-i Şerif* vardır. Bunlar tercüme edilecek mi? Bunların da tercümesi lâzımdır. Kuran'ın tercümesi kâfi değildir, Ehâdisi Şerife Kuran'ın en sahih tefsiridir.

Abdullah Efendi (Eskişehir):

Efendim! Kelâmiyâta ait olanlar vardır, itikada ait olanlar vardır, ibadata müteallik olanlar vardır. Takririn mündericâtı Kuran'ın tercümesinden başka, bu gibi âsârın da tercümesini ihtiva etmektedir. Sizin beyanatınıza göre tercümeye hasr-ı iktiza eder. Tahdid edilemez.

Yahya Galip Bey (Kırşehir):

Efendim! Bu takriri kabul buyurduğunuz takdirde 213/A faslı namiyle yeniden bir fasl-ı mahsûs açık *Kuran'ı Kerim* ve *Ehâdis-i Nebeviye* telif ve tercüme ve tefsir heyeti masrafı nâmını vere-

ceğiz. Yani o takriri ihtiva etmek lâzımdır. Bu ufak bir şey ile olur. Yani ufak bir madde içine girer.

Abdullah Azmi Efendi (Eskişehir):

Kasır edersek mahzurlu olur.

Mazhar Müfit Bey (Denizli):

Efendim! Bendeniz tamamen Ali Suuri Beyin fikrine iştirak ediyorum. Bizim bu yirmi bin lirayı kabulden maksadımız evvelemirde Kur'an'ı Azimüşşanın, saniyen ehâdisin tercümesidir. *Sahiheyn*'i mi tercüme eder, onun hulâsası vardır, onu mu tercüme eder. Bu iki eseri celil husule gelmedikçe ehadis ve kütüb-ü mukaddese, kelâma dair âsârla işgal etmesinler. Bize evvelemirde Kur'an'ı Azimüşşan ve hadis tercümesi lâzımdır. Zannederim ki bunlar için de seneler geçecektir. Çok rica ederim, evvelemirde bunu yapsınlar.

Şahin Efendi (Gaziantep):

Bazı reddiyeler yazmasınlar mı?

Mazhar Müfit Bey (Denizli):

Efendim! Reddiyeler yazıyorlar o başka!

Mükerrem Bey (Isparta):

Reis Bey! Encümen namına söz isterim.

Yahya Galip Bey (Kırşehir):

Efendim! Heyeti Müşâvere namiyle fetva-hane-i celilede zaten zevatı kiram mevcuttur. Böyle İslâmiyet aleyhinde neşriyata cevap verecek iktidardadırlar. Heyet-i Âliyelerinin *Kur'anı Kerim* ve ehâdisi nebeviyenin tercüme ve tefsiri için istediği tahsisat mahalline maksur olsun. Orada o zevat-ı kiram vardır, o heyetin içinde bulunuyorlar. Hariçten celp edecekleri mütehassıs için ya ücret, ya maaş, ya ikramiye vereceklerdir. Bunun için *Kur'an-ı Kerim* ve ehâdisi nebeviye tercüme olunması için, encümen tercüme ve tefsir masrafı vermiştir, kabulünüze arz ediyorum. (Kâfi sesleri)

Kâmil Efendi (Karahisarı sahip):

Efendim! Heyet-i Muhtereme büyük bir tahsisat veriyor, bir veçhe göstermelidir. Bu komisyon ne gibi vazâif-i ilmiye ile iştigâl edecektir? Evvelâ bize lâzım olan şey; yanlış bir takım Kur'an tercümeleri çıkmıştır. Bu heyet-i ilmiye bu tercümeyi yazacaktır. Abdullah Azmi Beyin pek mühim işaret buyurdukları veçhile, kelime kelime tercüme ihtimali yoktur. Altına tefsiri izahât vererek not ediliyor. Evvelleri biz de bu hususta imali fikir ettik. Altına böyle izahat lâzımdır. Esbabı müdellele gösterilmedikçe, Kur'an'ın tefsiri hatadır. Bunun için Kur'an'ın tercümesi hata olur. Kur'an'ın tercüme ve tefsiri ve sonra da *Sahiheyn*'den bahis buyurdular. *Sahiheyn*'in heyeti mecmuasını tercüme etmekte hem usret vardır hem de o kadar lüzumu ilmî yoktur. Yalnız İbnizamir gibi eâzım onu analize etmişlerdir. İçtimai olan hadislerini vesaireyi toplamışlar, ufak bir mecmua haline koymuşlardır.

Heyeti ilmiyenin reyine bırakırız. Neyi tercüme ederse etsin. Altına bir de âsâr-ı ilmiye diyelim mi? (Hayır sesleri.) Vazgeçelim daha iyi. Yalnız hadis dahil olabilir. Bugün Avrupa'da Siyer'e vesaireye dair yanlış eserler yazıyorlar. Bunları müdafaa etmek, tashih etmek lüzumu vardır. Bunun için hadis kaydı kâfidir.

Ali Suuri Bey (Karesi):

Efendim Kur'an-ı Azimüşşân'ın tercümesinin ne derece lâzım olduğunu hepimiz anladık. Fakat en ziyade ehâdisi şerifenin tefsiri lâzımdır. Bugüne kadar efkârı umumiye, şu şerife vardır şu şerife muhaliftir suretiyle tagdi edilmiştir. Yarın Kur'anı tercüme ettikten sonra, bu hadise münâfiıdır, *Müslüm'i şerifte* böyle şey yoktur, bunun sahibi tekfir edilir diye dava çıkacaktır. Mensubiyeti ile iftihar ettiğimiz ve isabeti, hikmet-i mevize-yi hasanesi birtakım ahkâmı ahlâkiyesi cümlenin malûmu olması lâzım gelen Kur'an-ı Mübinin tercümesinden istifade-i tam husûle gelmek için, ehâdis-i şerifeden kütüb-ü müsellemeden hiç olmazsa B*uhari-i Şerif* ve *Müslüm-i Şerif* tercüme edilmelidir. Böyle bir takım modası geçmiş hikmetlere, Eflâtun bakiyesi, Sokrat metrükâtı kitapları mukabele etmekle vakit zayi etmiyeim. Onun için efradı milleti taglitten siyânet edelim. Meselâ Hilâfet için birçok gulgule olmuştur. Memlekette Kur'an okuyan bir Türk Hilâfet hakkında kelime-i vâhide göremez, meşverete şûraya dair müteaddid âyât-ı kerime vardır. Böyle müntehap bir

meclis tarafından devletin umûrunun, cemaatin maslahatının temin edilmesi için meselâ (kuntum hayrı ümmeti ahrete ilh...) gibi birçok âyât ve işârat-ı ilâhiye vardır. Bunlar halkı taglit ediyorlar. Müsaadenizle bu vesileden bilistifade, bir ayet okumaklığıma müsaade buyurunuz. (Cuma) suresinde 552'nci sayfada Estaiyzubillâh (Mesûllüllezîne hamelüt Tevrât'e sümme lem tahmilû ha kemeselilhimarâ yahmilü esfarâ)! Bendeniz bizâasızlığıma binaen aldığım tefsirden aynen tercümesini okuyacağım: (Musa'nın kavmi ki, onlar Yahuddur) Tercümelerin güzel olup olmadığını, eski tercümelerin bozuk olduğunu anlarsınız. (*Tevrat*'ı taallüm ve mucibince amel etmekle teklif olunduktan sonra onlar ayet ile amel etmediler. Onlar şol hımar misalidir ki, onlar ilim kitaplarını götürüp, zımmında taab görür. Halbuki ondan bir şey mündefi olmaz). Bu lisanları bilenlere göredir.

Kâzım Vehbi Bey (Ergani)

Bunu siz tercüme ediniz?

Ali Sururi Bey (Devamla)

Benim haddim değildir. Bu kırâat edenler yani anlayıp da amel edenler hakkındadır, efendim. Biz anlamadık ki nasıl amel edelim, nasıl muhatap olalım? Peygamber amel ederek âleme hitap etmiştir. Binaenaleyh diğer bir ayeti kerime mucibince gerek *Kuranı Kerim* olsun, gerek hadis-i şerife tercüme edilip diğer akvâma da kendi lisanlarıyle bildirilmelidir. Buna ulema-yı din mecburdur. Şu halde böyle kütüb-ü kelâmiye ile bir takım reddiyatla vakit geçireceğimize, bendeniz *Kuranı Kerim*'in tercümesiyle *Buhari-i Şerif* ve *Müslüm-i Şerif*'in tercümesine vakit sarfedilmesini çok rica ederim. Bu *Müslüm-i Şerif* (ne sesleri.) *Buhari-i Şerif* ve Müslüm-i Şerif efendim.

Hüseyin Hüsnü Efendi (Isparta)

Efendim! Bir işten maksat ne ise, hüküm ona göredir derler. Bugün bir buçuk iki saatten beri rüfeka-yı kiramın kimisi lehte, kimisi aleyhte bir çok söz söylediler. (Aleyhte yok sesleri.) Yani heyet-i ilmiye aleyhinde olup (Hayır sesleri), ne ise gene teşekkür ederim ki bilhassa Vehbi Bey arkadaşımız...

Hasan Bey (Trabzon)

Heyet-i ilmiye mukaddesattan değildir.

Hüseyin Hüsnü Efendi (Devamla)

Abdullah Azmi Efendi'nin vermiş olduğu takrirde benim de imzam vardır. Bir heyet-i ilmiye kabul edelim. Fakat heyet-i ilmiyenin vezâifi ne olacaktır? diyor. Evvelâ vezâiften birisi bu heyet-i ilmiye işe başladığı gün Kur'an-ı azümmüşşanı tefsir ve tercüme etmezden evvel, kırk sekiz tane hutbe tertip edecektir. İki de bayram hutbesi tertip edecek. Türkçe olarak kendi lisanımızla tertip edecek, bunları bitirecek. Bundan sonra kurraya tevzi olunacak. Kurrada hatip efendiler, onunla amel edecekler ve basmakalıp onu okuyacaklardır.

Öteden beri hatip efendilerin ellerinde bulunan hutbeler haftaya taksim olunmuş, basmakalıp hutbelerdir. Zira, devri istibdadı meth etmişlerdir. Sultanları meth etmişler, vesaireyi vesaireyi methetmişlerdir.(On paralık fener, bu kadar yanar) derler. Bir darb-ı mesel vardır. Arkadaşlar! Bunlara verdiğimiz bir mükâfat yoktur. Eline beş kuruş veririz, sen on iki ay bununla şu vazifeyi göreceksin deriz. Para ile iş görülmez, bizim öteden beri adetimiz böyledir. Zevat-ı âliye kurûn-u vustâda bir talebe okuttukları zaman, katiyen maaş almamışlardır. Maaşla talebe okutmak, maaşla talebeye füyûz vermek katiyen yoktur. (O zaman geçti sesleri) Evet, zamanın ihtilâfı ile ahkâm da tebeddül eder, her şey de tebeddül eder. Onun da bir maişeti vardır. Zira melâike değildir ki, nur ile idare etsin. Elbette o da yemek ister ve onun için o maaşını alır ve vazifesini görür. En evvel yapılacak şey töhmetten kurtarmak için hutbeler yapmak ve İslâmiyet'i tamim etmek. Zira hatip efendi murad ederse, bir memleketi isyan ettirebilir murad ederse bir memleketi ıslâh edebilir.

Hasan Bey (Trabzon)

Onu geç, onu geç!

Hüseyin Hüsnü Efendi (Isparta)

Yaptırır efendi, yaptırır. Hatip bir haftalık vukuat-ı İslâmiyeyi orada söyleyecek. (O devir geçmiştir sesleri.) Geçmemiştir beyefendiler, her halde zaman buna muhtaçtır. Ondan sonra Kuran'ı

azimüşşan'ı tefsir edecek, meydana getirecek, *Burhan*'ı tercüme edecek. Herkes de anlayacak ki!..

Kâzım Vehbi Bey (Ergani)

Yani basma kalıp hutbe yapacak!

Hüseyin Hüsnü Efendi (Devamla)

Bunu kabul ettiğimizden dolayı Heyet-i Celilenize teşekkür ederiz. Onların yapacağı vezâif bunlardır. (Kâfi sesleri.)

Abdullah Azmi Efendi (Eskişehir)

Takririmde münderiç olan bazı aksam çıkarılarak madde, Hadis ve Kuran tefsirine hasredilmek isteniyor. Halbuki bu, ilâ-maşallah devam edecektir. Yalnız Kuran'ı tefsir etmekle ulûm-u İslâmiye öğrenilmiş olmaz. Bugün bir tarih-i İslâm tercüme olunuyor. Bu tarih-i İslâm'ın tercümesi her tarafa intişar ediyor. Bunun için de, ehâdis-i nebeviye edilmesiyle muhalifi hakikat olan sözler vardır. Bunlara mukabele edilmek, tashih edilmek, nisbet edilmek lâzımdır. Buna hem tarih bilen hem hadis bilen bir adam lâzımdır ki bir eser yazabilsin. Kezalik *ilmihal* diyoruz. İşte kelâmiyata müteallik, itikadata müteallik, ahadise müteallik bir eser! Ben muterizinin eserleri tercüme edilsin de, bunu okuyalım demiyorum. Bugün itikad-ı İslâm'a muhalif olarak intişar eden bazı maddiyunun âsârına karşı mukabele lâzımdır. Yani bu heyet bunları da yazsın. Bunu eğer Kur'an'la Hadis'e hasredersek bittabi noksan olur, sonra bunları yazamazlar. Çünkü mahsurdur, yalnız o tercümelere hars edilmiştir deniliyor. Ben mevcut olan felsefe-i Yûnaniyeye karşı yazılan eserler tercüme edilsin demiyorum. İlmihâl yazılsın diyorum, ilmihâli yazabilmek için kelâmiyatı bilmek lâzımdır. Yani Kuran'ı tercüme etmekle ulûm-u islâmiye bitmiş değildir. Efendiler! Kuran'dan hiç birimiz mevcut ilmimizle bir ahkâm istinbat edemeyiz. Yalnız bazı zevâhiri anlamış oluruz, bundan ibarettir. Onun için buraya bir kelime Kuran ve Hadis'i zaten yazdım, takririmi zaten bu suretle imza ettirdim. Şimdi takrir aynen kabul edilirse maksat, matlup hasıl olur.

Vehbi Bey (Karesi)

Efendim! Bendenizin kanaatimce yanlış yola gidiyoruz. Darülfünun İlahiyat Şubesi vardır. Orada felsefe-i İslâmiye tedris

edilmektedir. Oradaki müderrisler muteriseye, muhaliflere, muârızlarına, diğerlerine cevap vermektedir Bu, mevzubahis olamaz. Bu kabul etmek istediğimiz tahsisat ki elli imzalı bir tekliftir ve benim de imzam vardır. Ne Abdullah Azmi Efendinin teklifidir, ne de Zeyidin, Amrin. Bu, elli kişinin teklifidir ve ancak Kuran'ı Kerim'in Türkçeye tefsiren tercümesi mevzu bahistir.

Feridun Fikri Bey (Dersim)

Hadiseler de dahil!

Vehbi Bey (Devamla)

Bununla beraber ümmehat-ı kütüpten, hadislerden, sahiheyn gibi bazı ehâdis-i nebeviyenin lâzım olan kısımlarını bugün için tercüme etmektir. Ne hutbe tertip etmektir, ne de başka kitap yazmaktır. Darülfünun İlahiyat şubesinde muhtelif surette neşrediliyor. Buna muârız olanlar, diğer eserler neşrederler. O Darülfünun İlahiyat kısmı, sırf bunun için kabul edilmiştir ve kürsüleri vardır. Hutbe meselesi bununla alâkadar değildir. Hutbe meselesi bugünkü Heyet-i Müşâverenin düşünebileceği ve halledebileceği bir meseledir, bununla alâkadar değildir. Burada kabul edeceğimiz tahsisat, tercüme ve Kur'anı Kerim'in tefsiren tercümesi, ehâdisi nebeviyeden bugün için ziraat ve ticaret ve ahlâkıyâta dair meâliyat-ı İslâmiye meğerse bunları tercüme ve tefsir edip orta yere dökmektir. Mesele bundan ibarettir. Bunun haricinde iktisat şubesini buraya nakil edecek değiliz.

Abdullah Azmi Efendi (Eskişehir)

Vehbi Bey! Takriri okumadan mı imza ettiniz?

Vehbi Bey (Karesi)

Okuyarak ve anlayarak imza ettim.

Yahya Galip Bey (Kırşehir)

Efendim! Encümen teklifini arz etmiştir. Mesele yalnız Kur'anı Kerim ile ehâdisi nebeviyenin heyet-i umumiyesi değil; lüzum görülecekler tercüme edilecektir. Yalnız hutbe hakkında bendeniz bir şey söylemek istiyorum. Burada görüyorsunuz ki, -bende-

niz raporumda da yazmıştım- Vaizlerin memleketimizin inkişaf-ı iktisadisi namına ahaliyi irşad etmeleri hususunda Diyanet İşleri Riyaseti'nden ricada bulunulmuştur. Efendim! Şimdi vaizlerimize, hatiplerimize rica ederiz. Eski seyirlerinden biraz infikâk etsinler, hakikate girsinler. Halk hiç bir şey anlamıyor. Cenneti, cehennemi biraz bırakalım. Memleket lâzım, iktisat lâzım, geçinmek lâzım, hayat lâzım! Vaizlerimiz vaazlarını bu cihete intikal ettirdiği gibi, hatiplerimiz de her hangi bir münşiye giderek devlete, insaniyete, dünyaya lâzım olan bir hutbeyi tertip ettirerek okusunlar. Mutlaka o hutbe arapça okunacak veyahut hocalar tarafından tanzim edilecek, böyle şey yoktur. Vüs'at tamam vus'at veriniz, herkes de görsün anlasın. Binaenaleyh Encümen rica ediyor madde bu suretle geçsin. Sonra suiistimale sebep olur, başka yere sarf edilir velhasıl esas fevt olur. Ricamız bundan ibarettir. (Reye sesleri.)

Reis

Efendim! Müsaade buyurursanız şimdi ne suretle yazmak lazımsa onu tespit edelim. Yahya Galip Bey bir pusula verdiler. Kuranı Kerim ve ehâdisi nebeviye, türkçe tercüme ve tefsir heyet-i mesarifi... (Muvafık sesleri. Ücretleri densin sesleri.)

Yahya Galip Bey (Kırşehir)

Yeniden memuriyet ihdas edip de sekiz kişi getirmiyoruz ya!

Feridun Fikri Bey (Dersim)

Heyeti kelimesi zaittir. Gene böyle bir teşkilât yapılacak demek olur. Heyeti kelimesi lüzumsuzdur. Yalnız tercüme ve tefsir mesârifi denilsin.

Reis

Kuran-ı Kerim ve ehâdisi nebeviye türkçe tercüme ve tefsir mesarifi!.. (Güzel sesleri.)

Tunalı Hilmi Bey (Zonguldak)

Türkçeden bahsediliyor, okuduğunuz türkçe değil. Mübarek Kuran, peygamber hadisleri tercüme edilecek denilmelidir.

Yahya Galip Bey (Kırşehir)

Heyeti kelimesini kaldırınız.

Abdullah Azmi Efendi (Eskişehir)

Efendim! Mütehassıs bir heyet tarafından yapılması matluptur. Öyle korsak bu da tercüme eder, şu da tercüme eder. Maksat budur, rica ederim takrir bir kerre daha okunsun. Takriri imza edenler okudular ve öyle imza ettiler.

Reis

Şimdi heyeti kelimesinde ihtilâf vardır.

Yahya Galip Bey (Kırşehir)

Reis Beyefendi! Heyeti kelimesini kaldırınız.

Reis

Efendim! Encümen heyeti kelimesinin kalkması muvafık görüyor.

Ahmet Hamdi Bey (Bozok)

Efendim! Mütehassıs bir heyet lâzımdır.

Reis

Efendim! Takririn metninde heyeti kelimesi vardır. Tensip buyurursanız, takriri bir defa daha okuyalım. (Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Efendi ve rüfekasının takriri tekrar okundu.) Efendim! Heyeti kelimesini ibka ediyoruz. Müsaade buyurur musunuz? Sonra Encümen 213/A faslı olmak üzere teklif ediyor. Halbuki takrirde, 214'üncü fasla, sekizinci madde olmak üzere ilâvesini teklif ediyor. Encümen bunda bir mahzur mu görmüştür?

Yahya Galip Bey (Kırşehir)

Aşağıdaki fasıllar cevâmi hademeleri faslıdır, biz yukarıya aldık, bir fasl-ı mahsus yaptık. İdare-i merkeziyeye taallûk eder.

Reis

Efendim! Şu halde (213/A faslı) olmak üzere reye konacaktır. Efendim takrir okundu, takriri kabul edenler lûtfen ellerini kaldırsın!.. Kabul etmeyenler lütfen ellerini kaldırsın... Kabul edilmiştir. Şu halde 213/A faslı olmak üzere okuduğum ibare ile.

Tunalı Hilmi Bey (Zonguldak)

Türkçe yazılmak şartıyle kabul ederim, yoksa kırmızı rey veririm.

Reis

Hilmi Bey! Tadil-nameniz olsa idi elbette reye vaz edecektim. Tadil-nameniz yoktur. Efendim! Encümenin teklifi şöyledir: Kuran'ı Kerim ve ehâdisi nebeviye türkçe tercüme ve tefsir heyeti mesârifi... (Kabul sesleri, mesele tenevvür etsin sesleri.) Hep birden söylerseniz işitmek imkânı yoktur.

Muhtar Bey (Trabzon)

Reis Bey! Tenevvür ede ede nûra gark olduk.

Reis

Efendim! Şimdi bir takrir aldım. Süleyman Sırrı Beyin takriridir. Diyorlar ki Kuran'ı Kerim ve ehâdisi şerife tercüme ve tefsir heyeti mütehassısı ücreti.

Besim Atalay Bey (Aksaray)

Reis Bey! Ücret-i tabiiye yok, bunu heyete ücret-i huzur olarak vereceksiniz, sonra ne ile tab edilecektir?

Eyüp Sabri Efendi (Konya)

Efendim! Takrirde bu tercüme heyetinin mesârifi olmak üzere yirmi bin liranın kabulü teklif ediliyor. Acaba bu heyet kaç kişiden mürekkep olacaktır? Tayin olunacak zevâta ne kadar ücret verilecektir? Evvelemirde bu cihetin Encümence tespit edilmesi lâzım gelir. (Hayır sesleri.) Takririn nazar-ı itibara alınmış nazariyle bakılarak, bu cihet nazar-ı dikkate alınmak üzere Encümene havalesi-

ni teklif ediyorum. Sonra ücretten maada mesârifi tabiiye, kâğıt parası gibi bir takım mesârifat vardır. (Hepsi dahildir sesleri.)

Vehbi Bey (Karesi)

Efendim bendeniz bir şey istirham edeceğim. Malî nokta-i nazardan, eğer ücret diye konulursa doğru olur. Eğer tahsisat denilirse bir kadro yapmak mecburiyetinde kalırlar. Halbuki bendeniz kaniyim ki yirmi sene değil, elli sene de olsa medresede tahsil eden zevat tercüme edemeyecektir Bunu bizim memleketimizde şimdiye kadar hem dinî, hem fennî tederrüs etmiş, taallûm etmiş zevat tercüme edecektir. Bu da ancak Babanzade İsmail Hakkı Bey gibi zevat-ı muhteremeden istifade suretiyle olacaktır. Yoksa üç beş adamı kayırmak için bu parayı koymuyoruz. Binaenaleyh ücret diyelim, onların her birisi bir taraftan alâkadardır. Buraya getirilmeye lüzum yoktur. İstanbul'da toplanıp yazarlar. Yoksa mahzâ böyle bir heyet teşkil edeceğiz; beş adamı kayıracağız değildir.

Abdullah Azmi Efendi (Eskişehir)

Bunu iddia eden var mı?

Vehbi Bey (Karesi)

Maksut olan ehlini celbetmek üzere bir masraf kabul ediyoruz. Beş adamı kayırmak için kabul etmiyoruz. Binaenaleyh başka türlüsü olamaz.

Abdullah Azmi Efendi (Eskişehir)

Bunu iddia eden var mı? Heyet tarafından yazılmasın mı? Birer birer mi yazılsın?

Vehbi Bey (Karesi)

Heyet olarak kabul edemeyiz.

Reis

Efendim! Bir iki takrir daha geldi.

RİYASETE

Mübarek Kuran'la, peygamber hadislerini yalnız türkçe kaidelerle tercüme edecek Heyet masrafı denilmesini teklif ederim.

Kur'an-ı Kerim ve *Buhari* ve *Müslim-i Şerif*'in türkçeye tercümesi Heyeti!

Zonguldak
Tunalı Hilmi

RİYASET-İ CELİLEYE

Fıkranın berveçhi-bâlâ kabulünü teklif eylerim.

Karesi
Ali Suuri

RİYASET-İ CELİLEYE

213'üncü fasla (A) maddesi olarak kabul olunan 20 bin liraya Kur'an-ı azimüşşan ve ehâdis-i nebebiye tefsir ve tercümesi ücret ve masarifi denilmesini teklif eylerim.

Gaziantep
Şahin

Reis

Efendim! Tadil tekliflerini birer birer reyinize arz edeceğim,

Süleyman Sırrı Bey (Bozok)

Reis Bey! Takririme ücret kelimesini ilâve ediyorum.

Reis

Süleyman Sırrı Beyin teklifi şöyle oluyor: "Kur'an-ı Kerim ve Ehâdis-i Şerife Tercüme ve Tefsir Heyeti Mütehassısası ücret ve

mesârifi." Müsaade buyurunuz, Türkçe kelimesi yoktur. Türkçe kelimesini ilâve buyuruyor musunuz?

Süleyman Sırrı Bey (Bozok)

Tercüme deyince Türkçedir, başka lisana tercüme olur mu? Mamafih pekâlâ kabul ediyorum.

Reis

Şu halde şöyle oldu: Kur'an-ı Kerim ve Ehâdis-i Şerife Türkçe Tercüme ve Tefsir Heyet-i Muhassas ücret ve mesârifi! Bu teklifi kabul edenler lûtfen ellerini kaldırsın!.. Kabul etmeyenler lûtfen ellerini kaldırsın. Efendim bu veçhile kabul edilmiştir.

Diğer takrirleri artık reyinize arz etmeye hacet yoktur. Diğer fasla geçiyoruz.

Reis

Şu halde 214'üncü fasıl tadil görmüş olmuyor. Aynen kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın...

Kabul etmeyenler lütfen ellerini kaldırsın... Kabul edilmiştir.

Reis

(Kabul sesleri) Kabul edenler lûtfen ellerini kaldırsın!.. Kabul etmeyenler lûtfen ellerini kaldırsın!.. Kabul edilmiştir, efendim! Diyanet İşleri Reisliği bütçesi hitam bulmuştur. Teneffüs için on dakika celseyi tatil ediyorum.

YENİ NEŞRİYAT: KUR'AN TERCÜMELERİ*

Şeref Kâzım

Son günlerde irfan hayatımızın boşluklarını doldurmak ihtiyacıyla birçok eserlerin mevki-i intişara çıktığını görüyoruz. Bunların bir kısmı âti için bir ümit olduğu halde, bazıları maalesef yeis-âverdir. Heveskârâne-i ilm ve irfanı meyus eden neşriyatın *Kuran* tercümeleri olduğunu söylemeye lüzum yok. Bu tercümeler öteden beri yevmî gazetelerde yaldızlı ilanlarla reklam edilmesine rağmen, herkeste derin bir inkisâr-ı hayal tevlîd etti. Ziraatte, hendesede, hukukta veya ulûm-u gaybiyede ihtisası olanların, salâhiyatdâr olmadıkları bu mühim mevzuya temas etmeleri hakikaten gariptir ve bu hal, muhit-i ilmimiz için çok acıklı bir vaziyettir.

* *Mihrap*,15 nisan 1340/15 nisan 1925, nr. 11, s. 352

KUR'AN-I KERİM'İ TERCÜME ÇOK MUAZZAM BİR İŞTİR*

Dr. Milaslı İsmail Hakkı

Bu muazzam işi yapabilmek için salâhiyet-i lâzimeyi haiz ehil bir heyet ister. Sair mütemeddin milletler hep böyle yapmışlar, yapmaktadırlar. Mukaddes kitapların tercüme ve tefsiriyle meşgul daimî heyetleri vardır. Biz de *Kuran-ı Kerim* tercüme ve tefsiriyle meşgul olmak vazifesiyle mükellef, lâ-ekall 15-20 kişilik bir heyet teşkil etmeliyiz. Bu heyette arapçayı iyi bilen, tefsir ve hadis, fıkıh, usûl-ü fıkıh, kelâm ve edebiyat-ı arabiyye âlimlerinden maada edip, tabip, ulûm-u tabiiyye, felsefe, heyet, hukuk, rûhiyat, içtimaiyat ve ahlâkiyât âlimleri de bulunmak lâzımdır. Sonra bunların içinde türkçeyi iyi bilen hâlis ve lisâna bi-hakkın vâkıf iki tane olsun Arap edip ve âlimi bulundurmayı da unutmamalıdır. Zira insan kendi lisanının gayrı bir lisanı ne kadar öğrenirse, kendi lisanı kadar dekâikine vâkıf olamaz. En nâzik bir noktada büyük yanlışlık yapılmasından korkulur. Ehil kaydına lüzum görmemiz, evvelce *Dâr'ul-Hikme* azâlıklarında olduğu gibi, heyetin ehline bırakılarak siyaset yârânıyla doldurulmaması içindir.

* *Tevhid-i Efkâr,* 1 mayıs 1340/ 1 mayıs 1925

Milaslı İsmail Hakkı Akif'in yakından tanıdığı, *Sebilürreşat* yazı ailesi içinde yer alan önemli isimlerden birisidir. Ne kadar geniş düşünceli ve vukuflu biri olduğunu yazdığı metnin mahiyeti ortaya koyuyor. Bu yazının çıktığı gazetenin, *İstiklâl Marşı*'nın beste için İtalya, Fransa, Almanya gibi ülkelere gönderilmesine karşı çıkan Velid Ebüzziya'ya ait olduğunun unutulmaması gerekir. İşte Milaslı İsmail Hakkı da bunun için görüşlerini *Tevhid-i Efkâr*'da yayınlamayı tercih ediyor.

Türkçe Kur'an-ı Kerim Tercümesi Hakkında Bir Mütalea: URFA MİLLETVEKİLİ SAFFET EFENDİ'DEN DİYANET İŞLERİ BAŞKANI RİFAT BÖREKÇİ'YE*

Diyanet İşleri Reis-i Muhterem-i Rifat Efendi'ye,

Beyan-ı Hakikat serlevhası altında hitab-ı müstetâbınizden müslümanlar arasında ben de müstefit oldum. *Kur'an-ı Kerim*'in tercümesinde bütün müslümanlar alâkadarız. Fakat bugün Diyanet İşleri Riyâset-i Mübeccelesi itibariyle, bu hususta en ziyade alâkadarlık zât-ı âlilerinindir. Binaenaleyh asl-ı ilahî-i Arabîsi gibi *lâ raybe fih* katiyet-i müsellemesiyle vicdan-ı umûmîyi tatmin edecek Türkçe bir *Kur'an-ı Kerim* tercümesini vücuda getirmek için, vezaif-i diniye namına buyurulan *Heyet-i Müşavere* azâ-yı kiramıyla beraber Maarif Vekâletinin telif ve tercüme heyeti müştereken eyyâm-ı muayyenede Kur'an-ı Kerim tercümesiyle iştigal edecek olurlarsa, o şeref-i azîm ihraz buyurulmuş olacaktır.

* *İleri*, 3 mayıs 1340/ 3 mayıs 1925

Şeyh Saffet Efendi'nin (1866-1950) edebî ve felsefî çalışmalarıyla tanıdığımız Suut Kemal Yetkin'in babası olduğunu kaydedelim. Saffet Efendi, Urfalı olup Halvetî ve Kadirî tarikatına mensup ulemadan biridir. 1950 yılında vefatını müteakip Cebeci Asrî Mezarlığındaki aile kabristanına defnedilmiştir. Asıl adı ise Mustafa Kemalettin'dir.

Meclis'te Milli Marş Tartışmaları
HAMDULLAH SUPHİ'NİN DÜŞTÜĞÜ ZOR DURUM: "MEDENİYET DEDİĞİN TEK DİŞİ KALMIŞ CANAVAR!"*

Talat Bey (Çankırı):

Pekâlâ efendim. Bir sualim daha vardır. Millî şarkılar meyanında, biz vaktiyle Akif'in şiirini kabul ettik. Uzun, müselsel bir şeyden ibarettir. Onun bestesini, güftesini, bütün milletin tamamıyla teganni edeceğine kanaatiniz var mıdır? Yeni bir teşebbüs imkânı var mıdır, yok mudur?

Maarif Vekili Hamdullah Suphi (İstanbul):

Müsaade buyurunuz efendim, arkadaşlar! Çankırı mebus-u muhteremi dediler ki, vaktiyle Meclis-i Âli tarafından *millî marş* olmak üzere intihap edilmiş olan bir güfte vardır. O ne oldu? Bu güfte şimdiye kadar bestelenip, Meclis tarafından kabul edilerek, memlekete millî marşımız budur diye tamim edilmemiştir. Bu bir tesadüftür, demin bahsettiğim musikî meselesi hakkında çok alâka-bahş, çok ikaz kuvvetini haiz bir tesadüftür. Talat Beyefendi'nin söylediklerini, bendeniz de tekrar etmek isterim. Bir şai-

* *Zabıt Ceridesi*, 5 mart 1925, Devre: 2, İçtima: 47, c.15, s. 191d

Hamdullah Suphi için ilk soğuk duş!.. Bilindiği gibi Tanrıöver daha iki gün önce, ikinci defa Maarif Vekilliğine getirilmiş ve Bakanlığında duruma hâkim olamadan da bu tartışmaların içinde bulmuştur kendini. Mehmet Akif'in *İstiklâl Marşı*'nın değiştirilmesi için ilk ayak sesleri olarak değerlendirmek gerekir bu konuşmaları!.. Durduk yerde başlatılmış gibi gözükse de, meselenin öyle olmadığı Hamdullah Suphi'nin ikircikli, sıkıntılı tutumundan kolaylıkla anlaşılabiliyor. Nitekim Meclis'te, Akif'in marşının kabulü hususunda tarihi bir rol oynayan Hamdullah Suphi ne demek durumunda kalıyor bakın: "Bu güfte şimdiye kadar bestelenip Meclis tarafından kabul edilerek, memlekete milli marşımız budur diye tamim edilmemiştir".

Hâlbuki önceki belgelerde *İstiklâl Marşı*'nın bestelenmesi için yarışma açıldığı, İstanbul Maarif Müdürlüğü bünyesinde uzman bir jüri veya komisyon tarafından Ali Rıfat Çağatay'ın bestesinin birinci olarak ilan edildiği, bu sonucun hem İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti, hem de Hariciye Vekaleti tarafından

rimiz bize *millî marş* güftesi verdi. Fakat arkadaşlar maatteessüf, bir musiki**şinas bulup da onun bestesini yaptıramadık. Gü**fteyi Fransa'ya yahut İtalya'ya, Almanya'ya yollayıp besteletmekten başka çare kalmadı. Bunun içindir ki, aradan dört sene geçtiği halde, Millet Meclisi'nin kabul

ettiği **güfteyi hâlâ tam, muvafık bir surette besteleyecek bir musikişinasımız meydana çıkmamıştır. Filvaki birtakım besteler yollanmıştır. Bunların arasında, ekseriyetimizin tasvibini celp edecek bir şey mevcut olduğuna bendeniz kâni değilim. Bu çok elîmdir fakat böyledir**!...

Efendim! Suallerinin ikinci kısmı: Buyurdular ki, acaba o uzun mısralarla yapılmış olan şiir, *millî marş* olabilir mi?

Talat Bey (Çankırı):

Lâubali mısralarla...

Maarif Vekili Hamdullah Suphi (devamla):

Evet lâubali mısralarla!.. Şahsî mütaleamı arz edebilirim. Yalnız mâ-vakayı tekrar edeyim. Millet Meclisi, memleketin şairlerine, millî marşın yazılması için üç ay müddet verdi. Bu üç ay geçti. Bize birtakım şiirler geldi, aradan bir intihap yapmak Maarif Vekâleti'ne emredilmişti. O zaman Meclis, büyük bir takdir ile *Mehmet Akif* Bey'in şiirini kabul etti. Hakikaten, gelen bütün şiirler arasında çok farklı, çok haiz-i rüçhan olarak *Mehmet Akif*

sabırsızlıkla takip edildiği, ilgili hususta sık sık yazışmalar yapıldığı bilinmektedir. *İstiklâl Marşı*'nın notaya çekilmiş baskılarının yurt dışındaki elçiliklere, çeşitli okullara gönderildiği de aynı şekilde!.. Hal böyle olmakla beraber, şimdiye kadar ilgili bestenin Türkiye çapında tamim edilmediği de anlaşılmaktadır. Buradan çıkarılabilecek sonuç şudur:

İleride de görüleceği üzere, Akif'in marşından rahatsızlık duyan bir merkezin varlığı söz konusu! Akif'in marşını kabul ettirmemek, olmadı tehir ettirerek sabote etmek, onun da ötesinde mevcut bestelenmiş marş ile iktifa etmeyerek, onu Fransa'ya, Almanya'ya olmadı İtalya'ya göndererek Batı musikisi usulleriyle marşı yeniden bestelettirmek vs…

Bu noktada şu küçük açıklamanın yapılması lüzumlu bulunmaktadır. *İstiklâl Marşı*'nın bestesinin değiştirilmesi, bu bestenin Batı musiki usullerine göre yapılması, açılacak yeni beste yarışmalarına yerli ve yabancı bestekârların da katılması hususu, bir önceki Maarif Vekili Vasıf Çınar'ın teklifi ile Bakanlar Kurulu kararına dönüştürülmüş bulunuyordu. Bu hususlarla ilgili önemli tarihi belgeleri, cildin 1923-1924 yıllarına ait sayfalardan takip edebilirsiniz.

Bey'in şiiri nazar-ı dikkati celp ediyordu. Meclis'e, şiiri ben okumuştum. Bu şiirin mısraları uzun ise, arz edeyim ki millî marşlar, bir şiirin yalnız birkaç mısrası ayrılmak suretiyle vücuda getirilir. Bütün mısraları alınmaz. Fransız marşı böyledir, İngiliz Marşı böyledir. Alman marşı böyledir. Mevcut olan mısralar arasında en kuvvetli birkaçını alırlar. Bu mısralar çalınır, terennüm edilir; *millî marş* işte budur. Hepsini söylemek asla lâzım değildir. Lâubali kısımlar varsa, çok mutat olan bir kelimeyi bendeniz de söyleyeyim, muamele tamam değildir. İtmam edebilirsiniz.

Ruşen Eşref (Karahisar):

"Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar." Bu nedir?!.

TÜRBELERİN KAPATILMASI VE HAMDULLAH SUPHİ'NİN TUTUMU*

Kasım 1925'te Tekke ve Zaviyelerin ve Türbelerin kapatılmasına dair kanun yürürlüğe girer. Bu sırada Maarif Vekili sıfatıyla Vekiller Heyetinde bulunan Hamdullah Suphi, söz konusu kanun Vekiller Heyetinde görüşülürken bazı türbelerin kapatılmasına itiraz eder. Hamdullah Suphi'nin anlattığına göre hadise şundan ibarettir:

"Haber almıştık. Heyet-i Vekile'nin bu toplantısına Mustafa Kemal Paşa da iştirak edecek. Onun Vekiller Heyetine gelmesi çok mühim bir meselenin konu olacağına veya ağır bir kanun tasarısının geçirileceğine delalet ederdi. Muayyen saatte o içeri girdi. Çünkü Vekiller Heyetinin müzakeresine, türbelerin kapatılmasına dair olan kanun tasarısı arz olmuştu. Söz aldım. İçtimaa riyaset eden Mustafa Kemal Paşa'ya sordum:

— Paşam bu kanunda vuzuhsuz bir nokta mevcut olduğunu zannediyorum. Hangi türbeler mevzu bahis? İstanbul'da bizim mahallede Bukağılı Dede Türbesi vardır. Bu zat kimdir, bilmiyorum. Hayatta zavallı insanlara ümit vermiş, teselli vermiş azizlerden biri midir? Sözleri anlaşılmadığı için kendisine keramet atfedilmiş meczuplardan biri midir? Bunu ne ben biliyorum, ne bilene rast geldim. Selami Dede, Merkez Efendi, Baba Haydar Türbeleri mi?

Yoksa tarihimizi yapan, bize kurtardığınız vatanı bırakan, isimleri milletimizin şereflerini teşkil eden tarihî kimseler mi? Bunu lütfen tasrih eder misiniz?

O bana bir cümle içinde, sert bir bakışla ve dik bir sesle:

— Hepsi, dedi. Bütün türbeler!

— Paşam başta saydıklarımın türbelerini kapatmak değil, bu türbeleri temel taşlarına kadar söktürseniz itiraz etmek benim ak-

* Halim Seraslan, *Hamdullah Suphi Tanrıöver,* Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1995, s. 143-145

lımdan geçmez. Fakat öbürleri bize bir vatan bıraktıkları için size bir vatan kurtarmak imkânını veren tarihimizin, mazimizin sahibi olan büyük insanlar... onların türbeleri nasıl kapatılır?

Ben iki erkek çocuğun babasıyım. Bir baba olarak en küçük hakkım. Altı mektepte hocalık ettim. Bu sebeple kendimi ayrıca binlerce memleket çocuğunun da babası sayarım. Şimdi üzerimdeki mebusluk ve vekâlet sıfatlarım arızî sıfatlarımdır. Umuyorum ki kuvvetlerimi kaybetmeden, tekrar bir mektepte kürsüme avdet edeceğim ve ömrümün son kısmında topladıklarımı gençliğimize anlatacağım, vereceğim.

Düşünüyorum: Bizim memleketimiz büyük adamlarını tanımak için ne kadar fakirdir, çaresizdir. Avrupa'da, kendisine benzemek istediğimiz bu diyarda ölmüş büyüklerin adları birer ziyaretgâhtır. Onların ellerine sürünen eşya mukaddesat sırasına geçmiştir. Seyranlarda bir baba, bir mektep hocası, çocuklarını bir heykelin karşısına götürür, tunca, mermere geçen hizmet sahibinin tercüme-i hâlini anlatır. Onların müzelerde resimleri teşhir edilmiştir.

Bunlardan hiç biri bizde yok. Koskoca bir mazi göçüp gitmiş, binlerce vatan hadiminin mezar taşlarına yalnız isimleri yazılmış ve başlarına kavuklar veya fesler geçirilmiş. Fakat yüzleri yok, bu sebeple yüzlerini tanımak bile muhaldir. Elimizde yalnız bir köşe vardı: Onların türbeleri! Hiç olmazsa yavrularımızı, gençlerimizi bu türbelere götürüyor ve oradaki kemiğin karşısında yine mazi ve tarih hissini veren düşüncelerimizi anlatabiliyorduk. Demek bunların da kapısını artık örtülü bulacağız."

Hamdullah Suphi

Reisimizin çok kızdığını, sabit bakışından ve çatılmış kaşlarında seyrediyordum.

Başvekil İsmet Paşa seslendi:

— Hamdullah Suphi Bey, buraya gelip oturur musunuz?

Kenardan bir iskemle çekti. Bana yanında yer verdi, gittim. Onun yanına oturdum. İsmet Paşa, masanın altından dizime hafif bir yumruk dokundurdu. Devlet reisi hâlâ yüzüme bakıyordu.

— On sene bekle bütün türbeleri sana vereceğim, dedi.

Teessürle mukabele ettim:

— Paşam demek bütün söylediklerim yanlış anlaşıldı. Benim hiç bir türbeye ihtiyacım yok. Demin size tarihimizi yapmışlar derken hatırladığım isimlerin sahipleri, çocukluğumdan, gençliğimden beri gönlümde boydan boya uzanmış yatıyorlar. Onların türbeleri benim içimdedir.

Gazi Paşa diğer arkadaşlarına sordu:

— Başka söz isteyen var mı?

Söz isteyen olmadı.

— O hâlde reyinize koyuyorum, dedi ve kanuna geçti.

Hamdullah Suphi bu ve bu mevzudaki diğer sözleriyle ömrünü, vatana ve millete hizmet etmek suretiyle tüketmiş Türk büyüklerinin Yavuz'un, Kanuni'nin, III. Selim'in, II. Mahmud'un, türbelerinin kapatılmasına gençlere mazi ve tarih hissi aşılamada vasıta olduğu için itiraz etmektedir.

Türbeler ayrım yapılmaksızın tamamen kapatıldıktan sonra Hamdullah Suphi bu kez de açılması için çalışır. Bu hususta en ciddî girişimi 1947'de, Ankara'da toplanan Cumhuriyet Halk Partisi yedinci kurultayında yapar ve aynı düşünceleri tekrarlayarak, verdiği bir önerge ile "Tarihî hizmetleri ile tanınmış büyüklerimizin türbeleri"nin açılmasını temenni eder.

TAKRİR-İ SÜKÛN DÖNEMİ BAŞLIYOR
EŞREF EDİP İSTİKLÂL MAHKEMELERİNDE/1
Sebilürreşat'ın Kapanması ve Eşref Edip'in Tutuklanması*

Eşref Edip

Tevkiften Mahkeme Gününe Kadar

1925 mayıs ayı… Heybeli Ada'ya yeni göç etmişiz. Bir sabah vapura yetişmek üzere Denizcilik Okulu'nun yanından hızla iniyorum.

Sokağın karşısındaki polis karakolunda bir kaynaşma dikkatimi çekti. Yürüdüm. Bir polis bana doğru gelmeye başladı. Karşılaştığımızda, biraz karakola kadar gelmemi söyledi. Karakolda komiser ayakta geziniyordu. Biraz heyecanlı idi. Alınan emir üzerine tevkif edildiğimi tebliğ etti.

Böyle bir şey beklemediğim halde hiçbir telaş göstermedim. İçime korku da gelmedi. Korkacak ne var? Yarası olan gocunur. Bununla birlikte vaziyet ciddi. Kürt isyanı bastırılmış.

* Eşref Edip, *İstiklâl Mahkemelerinde/Sebilürreşat'ın Romanı,* (Yay. Haz. Fahrettin Gün), Beyan Yayınları, İstanbul 2005, s. 39-50

13 şubat 1925'te başlayan Şeyh Sait ayaklanmasının ardından Takrir-i Sükûn Kanunu çıkartılmış, (4 mart 1925), ülkenin tek muhalefet partisi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmıştır. Bu arada Bakanlar Kurulu kararı ile pek çok gazetenin yayınına son verilmişti (6 mart 1925). Bundan *Sebilürreşat* da nasibini almış, ancak neden sonra, nisan 1948'de dergi tekrar yayın hayatına başlayabilmişti. *Sebilürreşat'*a isnat edilen suç ise, yaptığı yayınlarla Şeyh Sait hareketine zemin hazırlamak gibi yersiz bazı kanaatler idi.

Nitekim bu gelişmeler üzerine tutuklanan Eşref Edip, kendine ve dergiye yönelik haksız isnatları kolaylıkla bertaraf etmiş ve yargılandığı İstiklâl Mahkemelerinde tarihî, destanî savunmalar yapmıştır. İşte yukarda ve ilerde aktaracağımız pasajlarda, Eşref Edip'in tutukluluk şartlarına ve yaptığı savunmalara dair önemli bazı bilgiler edineceksiniz. Nitekim Eşref Edip, *Sebilürreşat'*a yönelik haksız isnatları kolaylıkla boşa çıkardığı gibi, ilgili dava da beraatle sonuçlanacaktır.

Takriri Sükûn Kanunu (4 mart 1925) gibi şiddetli kanunlar çıkmış, İstiklâl Mahkemeleri kurulmuş; her gün bir çok adamlar tevkif olunarak İstiklâl Mahkemelerine sevk ediliyor. Sinirler gergin. Güvenlik güçleri ise büyük bir faaliyet içerisinde.

Heybeli Ada Karakolu'na vardığımızda bizi karşılayan komiser bey benim telaş göstermediğime adeta memnun oldu. Şimdi usule göre evvela evimizin aranması lazımmış. Komiser evde arama yapmak için iki polis memurunu görevlendirdi. Onlarla birlikte Ada'nın yokuşlarını çıkmaya başladık. Evimiz çamlara yakın; hayli yüksekte. Kapıyı çaldığımız zaman beni polislerle birlikte gelmiş görünce evde telâş gösterdiler. Onları teskin ettim. On-onbeş dakika kadar arama devam etti. Sonra da evde suç teşkil eden hiç bir şey bulunmadığına dair düzenlenen tutanağı hep beraber imzaladık.

Evdekilere veda ettik. Artık uzun bir zaman için geri dönemeyeceğimiz anlaşılıyordu. Evden uzaklaştığımız halde hâlâ arkamızdan ev halkının ağlamalarını, feryatlarını işitiyordum.

— Polis efendiler, çabuk yürüyelim, dedim. Zaten yokuş aşağı süratle iniyorduk. Birkaç dakika sonra karakola vasıl olduk. Komiser Bey hazırlanan tutanağı dikkatlice okudu. Görevli polislere sordu:

— Evi iyice aradınız ya?

— Evet efendim.

Pendik yoluyla İstanbul'a

Emniyet görevlilerinin Heybeli Ada'daki vazifeleri tamam olmuştu. Şimdi İstanbul'a, Emniyet Müdürlüğüne sevk edileceğiz. Sabah vapurları gitmiş. Ancak öğleden sonra bir vapur var. Baktım, komiserin canı sıkkın, imdadına yetiştim: İstanbul'a Pendik yoluyla gidelim, dedim. Komiser bey:

— Öyle ya, dedi. Beş dakika sonra İstanbul'dan bir vapur geliyor

Yanımda bir sivil memur. Komiser Beye, Allah ısmarladık, dedik. Vapur hareket etti. Adaların en güzel zamanı. Güneş yükselmiş, deniz sakin, adeta bir göl gibi durgun. Ada'daki tepelerin yeşil örtüleri parıl parıl parlıyor. Ama öyle anlaşılıyor ki, bu sene bu güzel yerlerden uzak kalacağız.

Fakat buna ne lüzum var? Boş yere zahmet? Kürt isyanıyla bizim ne münasebetimiz olabilir? Kim bilir, neden böyle bir şeye lüzum görüldü? Masonluk hakkında yazdığımız bir kaç makale mi acaba infiale sebep oldu? Yoksa hukuki gerekçeler sonra mı hazırlanacak? O sırada İçişleri Bakanı farmason Cemil Bey'di.

Büyük Ada'yı geçtik. Pendik'e çıktık. Oradan trene binerek Haydarpaşa'ya, İstanbul'a geldik.

O zaman polis merkezi Babıali karşısında eski Danıştay binasında idi. Merkezin büyük kapısından içeri girdik. Geniş avlu birçok yeni misafirlerle dolu fotoğrafları çekiliyor. Bizim de fotoğrafımızı çektiler. Biraz sonra şube müdürünün yanına geldik. Çehresi çok sertti. Ben çok sakindim. Müdür biraz hayret etti. Yine de sert bir ifadeyle:

— *Sebilürreşat*'ın idarehanesinde arama yapılacak, dedi. Memurlarla beraber gideceksiniz.

— Peki efendim, dedim:

Yedi, sekiz sivil polis memuru, bir de üniformalı bölge komiseri, Babıâli Caddesi'nde Reşid Efendi Hanındaki *Sebilürreşat* idarehanesini istila ettiler. Şeflerinin talimatı doğrultusunda arama işlemi başladı. Kütüphanelerde, yazı masalarında ve kasadaki evraklar ortaya döküldü. Ara sıra memurlar buldukları bazı kağıtları şeflerine gösteriyorlar; birlikte biraz okuyorlar; sonra da atıyorlar. Ben bir kenara oturmuş, onların yaptıklarını seyrediyorum. Bir yandan da polis memurlarının arama sırasında dağıttıkları bu evraklar sonra yerine nasıl yerleştirilecek diye de kara kara düşünüyorum. Nihayet arama sona erdi. Suç teşkil edecek hiç bir evrak bulunmadığına dair tutanak düzenlendi. Hepimiz imzaladık. Arama yapan polislere:

— Bugünün hatırası olmak üzere size birer kitap hediye edeyim, dedim.

Memnun oldular; o sırada yeni yayınlamış olduğumuz Mevlânâ Mehmet Ali'nin *Peygamberimiz Aleyhisselam* adlı eserinden birer nüshayı her birine ayrı ayrı ithaf ederek ve imzalayarak, verdim.

Arama ekibiyle birlikte *Sebilürreşat*'ın idarehanesinden çıktık. Polis merkezine geldik. Tutanakla beraber bizi şube müdürünün yanına götürdüler. Müdür düzenlenen tutanağı tetkik etti. Ayakta duran memura:

— Hiç bir şey mi bulamadınız? dedi.

— Hayır efendim, bütün evrakı dikkatle tetkik ettik. Hiç bir şey bulamadık.

Bana döndü:

—Buyurunuz efendim, biraz istirahat ediniz. Size bir kahve söylesinler. Sizi yorduk.

— Estağfurullah efendim. Bir vazifenin ifası. Memur beylerin gösterdikleri nezaketten dolayı teşekkür ederim.

Ertesi gün Haydarpaşa treniyle, hayli kalabalık tutukluyla birlikte Ankara'ya hareket ettik. Ankara'da bizi evvela İstiklâl Mahkemesi'ne sevk ettiler. Beş on dakika orada kaldıktan sonra Cebeci'deki tevkifhaneye götürüldük. Diğerleri ne oldu bilmem. Beni, Jandarma kumandanının bulunduğu odanın üstündeki bir odaya koydular. Kapısını çekip kilitlediler. Koca odada benden başka kimse yok. Tecrit edilip görüşme yasağı konulduğunu anladım. Telaş, endişe manasızdı. Bu hayata uymak, çapraşık düşüncelerle üzülmemek en makul hareket. Oda çırçıplak. Oturacak bir sandalye bile yok. Ben hemen İstanbul'dan getirdiğim portatif karyolamı açtım. Diğer eşyaları bir kenara koydum. Karyolanın üzerine şöyle bir uzandım. Yol yorgunluğu var. Biraz uyumuşum. Gözümü açtığım zaman dışarıdan kapının kilidinin açılmakta olduğunu gördüm. Tevkifhane müdürü jandarma yüzbaşısı İsmail Hakkı Bey odaları kontrol ediyordu. Kaşları çatık, bakışları sert, odayı ve beni süzdü. Karyola dikkatini çekmiş olacak ki, sert bir ifade ile:

— Bunu nereden buldunuz? dedi.

— İstanbul'dan getirdim, dedim.

Hiç bir şey söylemedi. Bir sual de ben sorayım, dedim. Belki biraz yumuşar.

— Bu oda yalnız bize mi tahsis olundu?

Bu sualime çok kızdı. Yine sert bir cevap verdi:

— Orası sana ait değil!

Bu defa da ben sustum. Kapıyı hızla çekti ve kilitledi. Artık vaziyet anlaşılıyordu. Biz, görüşme yasağı konulmuş olarak bu odada oturacaktık. Eğer burada kalacaksak, burası fena değil, güzel bir yer. Yeni yapılmış bir bina. Sıhhi şartlara da tamamiyle uygun, ama görüşme yasaklı olarak. Olsun. Burada zaten kiminle görüşeceksin? Şu çatık kaşlı, sert yüzlü yüzbaşı ile mi? Yoksa şu süngülü jandarmalarla mı? Allah vere de bizi burada bıraksalar...

Bu tecrit hadisesi/görüşme yasağı, beni adeta memnun etti. Yanıma birkaç kitap almıştım. Onları tetkik ederek vakit geçiriyordum. Yalnızca İstanbul'da çoluk çocuğu merak ediyordum. Onlar şimdi kim bilir ne kadar endişe ve telaş içinde idiler? Benim buradaki vaziyetimi bilseler belki teselli olurlardı. Bir mektup yazdım. Merak edecek bir şey olmadığını anlattım.

Tek kişilik hücreye nakil

Bir müddet bu hâl ile geçti. Fakat bir gece yatsıdan sonra tevkifhanede büyük bir faaliyet hissettik. Jandarmalar koşuşuyor, kapılar açılıp kapanıyor, merdivenlerden inilip çıkılıyor, acaba ne var diye endişeye düştük. Biraz sonra da bizim kapının kilidi açılmaya başladı. Heyecan ve korku içinde gözlerimiz kapıya dikildi. Kapı açılınca yüzbaşı, arkasından süngülü jandarmalar göründü. Yüzbaşının hali korkunç. Şiddetinden bastığı yer batacak zannedersiniz. Odaya girer girmez bana gayet sert bir emir:

— Haydi, eşyalarını topla!

Ne oluyorduk? Sormaya bile cesaretim yok. Hemen eşyalarımı toplamaya başladım. Eşyam da hayli çoğalmış: Karyola, bavul, kahve, yemek pişirecek takımlar, sepet, şilte, yorgan. Ankara'da ahbaplardan biri tevkifhaneye bir şilte ile yorgan göndermişti. Bu şilte ile yorganı bir çarşafa sardım. Karyolayı söküp arasına koydum. Ben eşyayı toplarken yüzbaşı odadan çıktı; diğer odaya gitti. Orada da şiddetli emirler vermeye başladı. Odada kalan jandarmalara sordum:

— Nereye gidiyoruz?

— İçeri, hapishaneye nakil ediliyorsunuz.

— Bu eşyanın bir kısmını sonradan alsam olmaz mı?

— Şimdi ne götürebilirsen o kadar. Kalanları bir daha alamazsın.

Vaziyette büyük bir değişiklik, büyük bir olağanüstülük var. Bu zamana kadar şaka gibi gelen bu tevkif hadisesi, şimdi ciddiyet ve ehemmiyet kazanıyor. Bu, bana mahsus mu? Yoksa umumi mi? Bunu anlayabilsek teselli noktası bulabiliriz. Eşyalarımı toplarken Jandarmaya sordum:

— Yalnız bizim odayı mı naklediyorsunuz?

— Hayır bütün odaları naklediyoruz. Yeni misafirler geldi. Onlar bu odalara alınacak.

Eşref Edip
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

Bunu anlayınca ferahladık. Biraz daha kuvvet geldi. Bir kaç dakika sonra yüzbaşı yine göründü. Ateş saçan ifadesiyle:

— Daha hazırlanmadınız mı?

— Hazırız efendim.

Çarşafa sarılı şilteyi, yorganı, portatif karyolayı şöyle bir sırtladım. Fakat bavul ve sepet de var. Jandarmaya dedim:

— Şunları da sen alsan olmaz mı?

— Aman ne söylüyorsun? Yüzbaşı Bey öldürür bizi.

Baktım ki, kimseden imdat yok. Onları da bir koluma aldım. Sürüklene sürüklene, sürükleye sürükleye merdivenlerden inmeye başladım, icabında hayatta hamallık da lazım, dedim. Güç hal ile merdivenleri indik. Süngülü jandarmaların biri önde, biri arkada gidiyoruz.

Karanlık... Yalnız kapılarda isli lambalar var. Büyük bir demir kapının önüne geldik. Kapı açıldı. Girdik, biraz yürüdük, yine bir kapı daha. Oradan da girdik. Karanlık, dar koridorlardan geçiyoruz. Tavanlara yeni beton dökülmüş. Tahta kalıplar, direkler henüz çıkarılmamış, zemin tesviye edilmemiş; inişli yokuşlu yerler, öndeki jandarmanın elinde isli bir lambanın titrek ışıklan bize ancak yol gösterebiliyor. Biraz yürüdükten sonra yer altında bir mahzen kapısı gibi demir bir kapının önünde durduk. Jandarma kapıyı itti. Kapının arkasındaki toprak yığını henüz tamamiyle temizlenmemiş. Kapı açılmadı. Jandarma eline bir direk parçası aldı. Onunla kapıyı vurmaya ve itmeye başladı. Gece vakti o karanlıklarda, o ıssız yerlerde, yeraltı mahzenlerinde tahta ile demirin karşılaşmasından, çarpışmasından, aman ya Rabbim, ne korkunç sesler çıkıyor! Bir hayli mücadeleden sonra nihayet kapıdan bir insan girebilecek kadar bir aralık temin edildi. Jandarma içeri girdi. Ben de arkasından içeriye girince yüreğimi bir korku kapladı. Odanın içinde dikili direkler... Yeni dökülen beton tavanın dayanakları, mezarlıklardaki selviler gibi korkunç... Taş duvarlar sıvasız... Zemin, rutubetli toprak yığınları ile kaplı...

İşte şimdi vaziyet ciddileşmişti. Eşyayı koridorda bir tarafa bırakmıştım. Parça parça kapının aralığından içeri soktum. Jandarma demir kapıyı çekti ve kilitledi. Ayaktayım. İçerisi zifiri karanlık. Acaba kibriti bulabilir miyim? Gözü görmeyen adamlar gibi sepeti karıştırmaya başladım. Nasılsa elime geçti. Büyük muvaffakiyet. Kibriti yaktım. Sepette ufak bir idare lambası var. Onu çıkardım ve yaktım. Etrafı tetkik ediyorum. Şurada ufak bir pen-

cere var; kalın demir parmaklıklı. Yaklaştım. Pencereden dışarıya baktım. Karşıda sıvanmamış büyük bir duvardan başka bir şey görülmüyor. Gökyüzünü görebilir miyim, diye baktım. Mümkün değil. Ortalığı dinledim. Nöbetçi jandarmanın ayak sesleri geliyor. Dolaşıyor. Jandarma odada ışık görünce pencereye yaklaştı.

— Merhaba hemşerim, dedim; burası neresidir?

— Tek kişilik hücreler. İşte boyuna, bu sıradakiler hep böyle.

— Yeni mi yapıldı bunlar?

— Evet, betonları döküleli bir hafta oldu.

Anlaşılan bizler gibi misafirler için hazırlanmış. Betonlar biraz donar donmaz bizi buraya naklettiler. Etraftan açılıp kapanan demir kapıların sesleri gelmeye başladı. Demek dışardaki gözetim altında bulunan bütün tutuklular bu tek kişilik hücrelere nakledilyor. Yarım saat kadar bu faaliyet devam ettikten sonra ortalığı müthiş bir sükût kapladı. Bu nakletme işini niçin gece vakti yapmışlardı? Gündüz olamaz mıydı? Akşamüzeri yeni misafirlerin gelmesi, bu heyecanlı vaziyeti ihdas ettiği anlaşılıyor...

Metanetimi muhafaza

Her ne ise, artık asıl ikametgâhımızın burası olduğu anlaşılıyor. Camlar arasındaki köşkten, Cebeci'deki mezarlık üzerine kurulmuş tevkifhanenin mahzenlerine… Böyle zamanlarda insanlar için metanetini muhafaza etmekten, feleğin kahrına büyük bir tevekkül ile göğüs germekten başka kurtuluş çaresi yok. Zihnimi ümitsizlik, üzüntü ve endişeye sevk edecek şeylerle yormadım. Bilâkis insanlar için böyle yerleri görmek ve bilmekte de faydalar olduğunu düşündüm. Fakat buraları mücrimler için değil mi? Beni ne diye buraya getirdiler? Tarihten vakalar hatırladım. Bilhassa Hazreti Yusuf'un kıssası bana iftihar tesellisi oldu. Hayatta bizim gibi sıradan insanların değil, peygamberlerin bile maruz kaldıkları güçlükleri, zorlukları, eza ve cefaları göz önüne getirdim. Hz. Yusuf kıssasına dair ayetler okudum. O kıssanın kıymet ve ehemmiyetini burada daha fazla anladım. Böyle fevkalâde zamanlarda yanlışlıklar da olabilir. Kim bilir, hangi memurun işgüzarlığından ibaret bir şeydir. Belki bu gürültü arasında bu da biraz üzülsün diye yapılmış adi bir infial eseridir. Yahut tamamıyla yanlışlıktan başka bir şey değildir. Kavgada şamara bakılmaz, derler. Böyle karışık zamanlarda her türlü yanlışlıklar olabilir. Hasılı sinirlerimi gerginleştirecek düşünceden ziyade, iyi hislerle mütehassis olma-

ya başladım. Kur'an'daki en güzel kıssalardan biri olan Yusuf aleyhiselam ile ilgili ayetleri tekrar hatırladım. Bu durum bende çok iyi bir ruh hali meydana getirdi.

Bu karanlıklar içinde gönlüm aydınlandıktan sonra eşyamı yerleştirmeye başladım. Karyolayı açacak bir yer bakıyorum. Fakat direklerden başka bir yer yok. Direklerden bir iki tanesinin altını eştim, biraz sallayınca tavandan ayrıldılar. Birazcık yer açıldı. Fakat eşerken kafatasları, kemikler çıktı. Burasının eskiden mezarlık olduğunu biliyorum, iyi bir toprak düzenlemesi yapılmadan acele inşa edildiği anlaşılıyor. Zaten hücrelerin içindeki topraklar bile henüz kaldırılmamış. Bir çukur açtım. Çıkan kafataslarını, ölü kemiklerini oraya gömdüm. Karyolamı kuracak yerin toprak düzenlemesini yaptım. Karyolayı açınca yine Muhib Beyi hatırladım. Bana bunu aldırmakla o kadar büyük iyilik etmiş ki!..

Karyolanın üzerine şilteyi serdim, yorganı koydum. Diğer şeyleri de yarın yaparım, dedim. Bismillah diyerek şöyle bir uzandım. Biraz okudum. Fena düşünceleri zihnimden attım. Çok geçmeden uyumuşum.

Sabahleyin uyandığım zaman demir parmaklıklı pencereden hücrenin biraz aydınlık aldığını gördüm. Etrafı tetkik ettim. Hücre, iki buçuk metre kadar uzunluk, bir buçuk metre kadar genişlikte bir yer. Zemindeki toprağın rutubetine de bir çare bulabilsem işim yoluna girecek. Pencereden baktım. Karşıda tahta parçaları dolu. Orada dolaşan süngülü nöbetçi jandarma ile biraz konuştuktan sonra:

— Hemşeri, sana zahmet ama dedim; şu tahta parçalarını verir misin? Şu lirayı da al, kahve içersin.

Jandarma biraz düşündükten ve etrafa baktıktan sonra tahtaları birer ikişer demir parmaklıklar arasından sokmaya başladı. Kâfi miktarda tahta parçası temin ettikten sonra onları yan yana getirerek hücreme döşeme yaptım. Bir dereceye kadar rutubete de mani olduk.

Artık kapımız, o demir parmaklıklı pencere idi. Yiyecek, içecek oradan veriliyordu. Parmaklıkların arası dar olduğu için lokantadan getirttiğimiz yemeklerin kapları oradan geçmiyordu. Parmaklık arasından geçebilecek dar ve uzun bir kap yaptırdım. Onu uzatır, dışarıda yemeği ona dökerler, parmaklıklar arasından alırdım.

Sabah, akşam beşer, onar dakika süngülü jandarmalar arasında dışarıya çıkıyoruz. Tevkifhane henüz düzenlenip tamam-

lanmadığı için mecburen böyle yapılıyor. Dışarıya çıkıp da dünyayı, güneşi görünce hürriyetin, şu yeryüzündeki Allah'ın büyük nimetlerinin değerini her zamankinden daha kuvvetli bir şekilde anlıyorum. Şurada burada ayağımızı sürterek beş dakika fazla bu havayı teneffüs etmek istiyoruz. Muayyen zaman geçince hemen yüzbaşının can alıcı sesi geliyor. Ağıllara koşan hayvanlar gibi hızlanarak o demir kapılardan hücrelere giriyoruz.

Benim gibi birçok kimse daha var. Fakat hiç birini tanımıyorum. Karşıdan birbirimize bakışıyoruz.

Bir kaç gün sonra bu hayata da alıştık. Buna da şükretmeye başladık. İstanbul'a mektup yazıyorum: Rahatım iyidir, hiç merak etmeyiniz...

Bir kaç gün sonra yine bir gece vakti, dan dun! Kapılar açıldı. Bir misafir daha geliyor. Artık alıştık. Adamcağız içeri girer girmez "Elhamdülillah..." diye derinden bir şükretti. Çok heyecanlı idi. Ağlamaktan etraftakileri görmüyordu.

Biraz kendine gelip de beni görünce:

— A... Eşref Bey, sen burada mısın? dedi. Aman ne kadar iyi!...

— Telaş etmeyiniz. Müsterih olunuz. Burada rahat edersiniz.

Tevkiften itibaren başından geçenleri anlatmaya başladı.

— Şimdi heyecanlanmayın. Sonra anlatırsınız. Hele biraz istirahat edin. Kahve için. Karnınızı doyurun. Ondan sonra konuşuruz, dedim.

Tanıdıklardan saf bir zat. Çok latifeci. Biraz da fazla konuşmayı sever. Anladım ki memurlardan birini kızdıracak bir şaka yapmıştır. Bir akşamüzeri Bayezid kahvelerinin birinde oturduğu sırada sivil bir memur bunun yanına geliyor. Oraya gelip gidenleri bundan soruyor. Latifeci olduğu için ilmihal kitaplarının baş tarafındaki peygamberlerin adlarını saymaya başlar:

— Âdem, İdris, Nuh, Salih... Yalnız Zülkifl'in peygamber olup olmadığında ihtilal var!..

Sivil memurun canı sıkılır. Adamcağızı paldır küldür buraya sevk ederler. Bunu hikâye ederken gülmeye başladı. Bizi de güldürdü. Su istedi verdik. Abdest aldı. Yatsıyı kıldı. Biraz ferahladı. Ona da yatacak bir yer tedarik ettik.

Bu suretle üçümüz, dört beş metrelik dört köşe bu yere sığıştık. Artık hayatımız tabiileşti. Böylece günler, haftalar, aylar geçti. Bize hiçbir şey soran yok. Bizi ne diye buraya getirmişlerdi? Acaba bizi buraya getirdikten sonra mı bir şey arayıp bulmaya

çalışıyorlardı? Ne bulacaklar? Esasen gizli, aşikâr kanun harici iş yapmak adetim değil. Kendimden tamamiyle eminim. Bu cihetle hiç merak etmiyorum. Ancak hiç bir şey sormaksızın; suçu şudur, demeksizin bu kadar eziyet karşısında üzülmemek de mümkün değil. Kendimizi avutmaya çalışıyoruz. Kur'an okuyoruz. Kitap mütalea ediyoruz. Ayrıca sohbetler yapıyor, çeşitli konularda fikir teatilerinde bulunuyoruz Fakat vakitler bir türlü geçmiyor. Zaman denilen şey ne kadar da uzun imiş; hep gözetim altında yaşamak da çok güç. Bir defa çağırıp sorsalar hemen tahliyeme karar vereceklerine şüphem yok. İhtimal, böyle olduğu için çağırmıyorlar, sormuyorlar. Ama niçin? Bunun da cevabını veremiyorum.

Sabah olmaz geceler

Ne de uzun günler!... Sabah olmaz geceler!... Ne kadar kendimizi avutsak da gönüller muzdarip... Suçsuz, kabahatsiz bu ağır cezalar niçin? Bazan zihnime yeis hücum ediyor; buna karşı gelmek istiyorum: Fakat hiç bir şey bana yardım etmiyor. Bilakis her şey boğazıma sarılıyor: Demir kapılar, demir pencereler, soğuk taş duvarlar, rutubetli beton tavanlar, ölü kafatasları, insan kemikleri ile dolu kara topraklar, süngülü bekçiler, kara ruhlu gardiyanlar... Akrepler, çıyanlar... Sağda feryatlar, solda iniltiler... Derin zulmetler... Şurada idam mahkûmları son gecelerini geçiriyorlar.

Bulunduğumuz ortamın verdiği dehşet karşısında bezginliğe, ümitsizliğe düşmemek mümkün değil. Ne kadar sabır ve metanet gösterilse yine de insan bazan sarsılıyor...

Bir gece yine komşu hücredekilerin hüküm giydiklerini anladık. Aman ya Rabbi!.. O ne ızdırablı geceydi!.. Baba oğul, ikisi de idama mahkum olmuşlar. Sorguları geç vakte kadar sürmüş. Kararı kendilerine tebliğ etmemişler, fakat vaziyetin fevkaladeliğinden bir şeyler hissetmişler; yüksek sesle ağlıyorlar, feryat ediyorlar. Ah, oh diye inliyorlar; kalabalık jandarmalar, yatsı vakti onları mahkemeden getirdiler. İdam hükmünü demir penceremizin önündeki nöbetçi jandarma işaretle bize söyledi. Zaten biz de anlamıştık. Yüzbaşı, idam cezasına çarptırılan baba oğlu sakinleştirmeye çalışıyor; merak edecek bir şey olmadığını söylüyor. Onları sürgün cezasının verildiğine inandırmak istiyor.

O çatık kaşlı, can alıcı sesli yüzbaşı, şimdi ne kadar cana yakın, ne kadar müşfik görünüyor! Ne kadar gönül alıcı, okşayıcı sözler söylüyor! Onlara bir şeyler yedirmek istiyor. Fakat onlar

birlikte feryat ediyorlar, isli lambalarla jandarmalar gelip gidiyor. Dan dun... Demir kapıların sesleri gecenin karanlıkları içinde etrafa korkular saçıyor.

Biz ışığımızı söndürdük. Pencerenin önünden gelip geçen jandarmaların ellerindeki lambaların titrek ışıklarından başka bir ışık yok.. Her taraf karanlık, yatacağız. Fakat yatsıyı henüz kılmamışız. Farzından olsun kılalım, dedik. Her zaman yaptığımız gibi ben imam oldum, arkadaşlar da cemaat. Ben gayet hafif, ancak onların işitebileceği kadar bir sesle Fatihayı okumaya başladım. İki ayet zor okuyabildim. "Mâliki yevmiddin" derken boğazım tıkandı. Sesim çıkmıyor. Heyecan içindeyim. Kalbim müthiş çarpıyor. Dizlerimde derman kesiliyor. Devam edemeyeceğimi anladım. Selam verdim. Baktım, arkadaşlar da öyle; bu gece namazlarımız kazaya kalsın, yatalım, dedik. Hemen yataklarımıza yıkıldık. Yorganı başıma çektim, o gürültüleri, yüzbaşının o sözlerini duymak istemiyorum. Sinirlerim fena halde bozulmuş, bir türlü kendimi teskin edemiyorum. Uyumak ne mümkün! Gözlerim, karanlıkların derinlikleri içine dikilmiş; hep korkunç manzaralar görüyor, titriyorum. Bükülmüşüm. Kalbimin sarsıntısını dizlerimle durdurmak isliyorum. Arkadaşlar da böyle kıvranıyor, hiç konuşmuyoruz. Konuşacak mecal yok; seslerimizi birbirimize işittirecek halde değiliz. O kadar derin sükût içindeyiz ki, nefes aldığımız bile işitilmiyor. Yüzümüzün rengi kim bilir ne haldedir!..

Saatler geçiyor. Herhalde gece yarısından ileri, jandarmalar sürekli faaliyetle. İdam mahkûmu baba-oğlu uyutmak istiyorlar. Fakat mümkün değil; artık ümidi kestiler; anlaşılan vakit de geldi. Faaliyet arttı, feryatlar, ah vahlar, emirler, demir kapıların korkunç sesleri... Jandarmaların ayak gürültüleri... Artık gidiyorlar, hücreden ayrıldılar. Bizim hücrenin kapısının önünden geçiyorlar. Dar, karanlık koridorlardan gidiyorlar. Bir daha dönmemek üzere gidiyorlar... Yorganımın altında, zifiri karanlıklar içinde onların bütün hareketlerini görüyorum. Karaoğlan Meydanı'ndaki darağaçların altında bekleyen cellâdın korkunç kanlı gözleri beni titretiyor. Nihayet kapılar kapandı. Sesler kesildi. Hapishaneyi derin bir sükût kapladı... Sabah olmaya başlıyor. Biz kendimizden geçiyoruz...

Bu gibi hâllere alışık olduğumuz hâlde, nedense bu gece sinirlerimize hâkim olamadık. Demek her şeyin de bir haddi var. İnsan ne kadar metanet sahibi olsa da bir dakika gelir, sarsılır...

EŞREF EDİP İSTİKLÂL MAHKEMELERİNDE/2*

Beni Şark'tan istemişler

İşte böylece günler, haftalar, aylar geçti. Artık tamamiyle bizi unuttukları zannı hâsıl olduktan sonra, günün birinde mahkeme azasından Kılıç Ali, tevkifhaneyi kontrol etmeye geldi. Bizim hücreyi teftiş ettiği sırada:

— A!.. Sen burada mısın? dedi.

— Bizi unuttunuz galiba, dedim. Artık bu kadar cefa yeter. Rica ederim, çağırın da ne soracaksanız sorunuz.

— Merak etme; bir kaç güne kadar çağıracağız. Seni Şark'tan istiyorlar.

Kılıç Ali'nin bu ifadesi beni ferahlandırdı. Anlaşıldı ki mahkemenin, benim hakkımda bir buğzu yok. Öyle olsaydı, Kılıç Ali bana karşı böyle bir lisan kullanmazdı. Yalnız bu "Seni Şark'tan istiyorlar" ne demek? Onu anlayamadım. Sormaya da vakit olmadı. Şimdi zihnim hep bununla meşgul!..

Ertesi günü mahkemeye sevk edilenlerin arasına bizi de dâhil ettiler. Jandarma çavuşu hazırladığı kelepçelerden birini de bizim bileğimize geçirdi.

— Bu eksikti, bu da tamam olsun, dedim.

— Beğenemedin mi beyefendi?

— Beğenmemek olur mu? Bu, altın bilezik!

Şehirden götürmediler; kır yolundan bizi sevk ettiler. Aylarca oturmaktan bacaklarım tutulmuş, yoruldum. Mahkeme heyeti, benim kelepçeli olduğumu görünce çavuşa çıkıştılar:

— Buna kelepçe vurun diye sana kim söyledi?

* Eşref Edip, *İstiklâl Mahkemelerinde/Sebilürreşat'ın Romanı,* (Yay. Haz. Fahrettin Gün), Beyan Yayınları, İstanbul 2005, s. 51-56

— Kimse söylemedi efendim; diğerleri gibi buna da vurduk. Evvelce bana bir emir olaydı, tabiî kelepçesiz getirirdim, efendim.

Çavuş fena halde korktu; biraz evvel alay ettiğini de söyleyeceğimi zannetti. Ben işi kapatmak istedim:

— Beis yok efendim, dedim.

Çavuş evvelce bana söylediğine hiç şüphe etmem ki şimdi pişman oldu.

Mahkeme heyeti*

Biraz istirahattan sonra beni mahkemeye çağırdılar. Küçük bir oda, diğer mahkemelerde olduğu şekilde mahkeme heyetine mahsus bir yer yapılmış. Reis, Afyonkarahisar Mebusu Ali Bey (Kel Ali dedikleri zat). Azalar: Kılıç Ali (mebus), Bakkal Ali (mebus) ve Savcı Necip Ali. Mahkeme heyetinin arkasında yan tarafta bir zat daha var; Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri. Resmen heyete dâhil değil, fakat mahkemede özel bir mevki sahibi, tıpkı kapitülasyonlar devrinde mahkemelerde bulunan konsoloslar gibi.

Sanıklara mahsus bir parmaklık var. Oraya girdim, arkada süngülü jandarmalar, kalabalık dinleyiciler...

Hüviyetim tespit edildikten sonra Reis Ali Bey, sorguya başladı:

— Kiraz Hamdi Paşa'yı tanır mısınız?

— Hayır, efendim.

— Uzaktan, yakından onunla hiç münasebetiniz yok mudur?

— Yoktur efendim.

— Onun bir *Tarikat-ı Salâhiyesi* var da, o hususta sizden malumat almak istiyoruz.

— Onun *Alemi İslâm ve Misyonerler* diye bir eseri vardır. Bu eser hakkında mı soruyorsunuz?

— Hayır. *Tarikat-ı Salâhiye* diye gizli bir teşkilat kurmuş. Bu teşkilatla bir münasebetiniz olup olmadığını anlamak istiyoruz.

* Ankara İstiklâl Mahkemesi heyeti şu isimlerden oluşuyordu: Ali Bey (Çetinkaya) Başkan; Necip Ali Bey (Küçüka), Müddeiumumi; Ali Bey (Kılıç) üye; Ali Bey (Rize Mebusu) üye, Reşit Galip Bey Yedek Üye.

— Yüce mahkemeniz elbette bu hususta tetkikatta bulunmuştur. Benim var yahut yok dememden ziyade bu tetkikat, hakikati size göstermiştir.

— Evet, biz tetkik ettik ama sizden de bir defa sormaya lüzum görüyoruz.

— Bizim onunla hiç bir münasebetimiz yoktur ve olamaz.

Millî harekâttaki hizmetlerimiz

— Peki... Millî Harekât sırasındaki hizmetlerinizi anlatır mısınız?

— Vatan ve millet yolunda yapılan hizmetleri söylemek yakışıksız olmaz mı efendim?

— Kısaca bahsediniz, özetleyiniz.

— Mademki emrediyorsunuz, arz edeyim efendim. Onun üzerine, Yunanlıların Anadolu sahillerine ilk asker çıkarması üzerine, üstadımız Mehmet Akif'le beraber, Balıkesir'e gidip oradaki mücahitleri Millî Mücahede için nasıl teşvik ettiğimizi, millî mukavemetin teşkilatlanması hakkında Gazi Evrenos Bey Camii'ndeki hitabelerimizi, sonra İstanbul'da Anadolu harekâtı aleyhinde bulunanlarla nasıl mücadele ettiğimizi, Kuva-yı Millîye'ye karşı neşredilmek istenilen fetvayı bir müddet olsun nasıl durdurduğumuzu, bu hususta Şeyhülislâm Haydari-zâde İbrahim Efendi ile nasıl teşrik-i mesai ettiğimizi, sonra Şeyhülislâm Dürri-zâde'ye söylediğimiz sözleri, Ankara'nın hususi kuryesinin *Sebilürreşat* idarehanesine gelerek bizim vasıtamızla İstanbul'da nasıl dağıtıldığını, İngilizlerin baskılarına rağmen Hint müslümanları tarafından Millî harekâtın lehinde yazılan İslâm'a Çekilen Kılıç gibi eserleri geceleri bastırarak Anadolu'ya nasıl sevk ettiğimizi; sonra Anadolu'ya geçerek Kastamonu'da Millî Harekât teşkilatını nasıl kurduğumuzu, Sevr Muahedesi aleyhindeki neşriyatımızın bütün Anadolu Camilerinde, içtimagâhlarında nasıl okunduğunu, her tarafa nasıl yayıldığını, bu yayınların muhtelif matbaalarda çoğaltılarak bütün Şark ve Garp Cephelerinde nasıl dağıtıldığını, sonra Ankara'daki neşriyatımızı, Sakarya Harbi'nin en tehlikeli günlerinde Kayseri'de *Sebilürreşat* namına beyannameler neşrederek Orta Anadolu'da sarsılan düşünceleri nasıl teskine çalıştığımızı!.. Şöyle bir kaç kelime ile kısa kısa anlattım. Mahkeme Reisi Ali Bey (Çetinkaya) bunları biliyordu. Fakat beni söyletmek istiyordu. Zannederim, arkadaşlarını aydınlatmak, bilgilendirmek için konuşturmak istiyordu. Bunları söylerken ne kadar sıkıldığımı,

ne kadar mahcup bir vaziyette kaldığımı görüyordu. "Eşref Bey, sıkılma, rahat rahat konuş" diyordu.

— Yüksek mahkemeniz emrederse bunların vesikalarını da arz ederim, efendim.

— Lüzum yok Eşref Bey. Sözünüze itimat ederiz.

— Eşref Bey, size bir sual daha soracağım.

— Buyurunuz efendim.

— Hilafet hakkındaki fikriniz nedir?

— Büyük Millet Meclisi'nin karar vermiş olduğu meselelerde, hiç kimsenin fikrini ileri sürmesine müsaade yoktur. Bundan dolayı bu soruyu sormamanızı rica ederim, efendim.

Beraat ve Şark İstiklâl Mahkemesi

Reis Ali Bey, Savcı Necip Ali Bey'e döndü. Mütalaasını sordu. Savcı, *Tarikat-ı Salâhiye* teşkilatı ile benim bir münasebetim olmadığının anlaşıldığını, binaenaleyh bu hususta beraatimi, ancak Şark İstiklâl Mahkemesi tarafından oraya gönderilmemin talep edildiği cihetle oraya gönderilmeme karar verilmesini istedi. Mahkeme de bu yolda karar verdi.

Mahkemeden sonra Savcı Necip Bey, beni yanına çağırdı ve çok samimi iltifatlarda bulundu. Millî Mücadeledeki "bizim hizmetlerimizi zevk ile dinlediğini, çok takdir ettiğini, hep birlikte kurulan esere fena bir niyette bulunmamıza imkân olmadığını, nasılsa böyle bir yanlışlık olduğunu; bizi üzdüklerine çok müteessir bulunduğunu anlattı; hoş görmemizi rica etti.

— Teveccühlerinize teşekkür ederim. Ama aylarca bizi katillere mahsus hücrelerde tuttunuz.

— Kusura bakmayınız. Sizin gibi memleket, millet yolunda samimi hizmette bulunanlar bunu hoş görürler.

Cebeci zindanına döndüğüm zaman arkadaşlara vaziyeti anlattım. Beni tebrik ettiler.

— Evet, dedim. Nasrettin Hoca'nın merkebini kaybedip de tekrar bulduğu zamanki sevincine benzer. Biz de aylarca hürriyetimizi zayi ettikten sonra, şimdi ona tekrar kavuşunca tabiidir ki sevinmemek mümkün değil! Bu kadar üzüntü yanımıza kâr kaldı.

— Onu da günahlarınıza kefaret sayarsınız.

— Evet, öyle sayalım. Bununla beraber şimdi ikinci bir varta daha var. İnşallah onu da selametle atlatırız. Beni Şark İstiklâl Mahkemesi'nden istemişler. Oraya sevkime karar verildi.

— İnşallah orada da beraat edersiniz.

Akşam üzeri Yüzbaşı Bey, beni odasına çağırdı. Tebrik etti. Benim gıyabımda mahkemenin benim hakkımda gösterdiği yüksek teveccühleri anlattı.

— Şimdiye kadar, dedi, hiçbir sanık hakkında bu kadar teveccüh gösterildiğini görmedim. Gerek Reis Ali Bey, gerek azalar, gerek savcı sizin hakkınızda çok iyi sözler söylediler. Çok tetkikat yapmışlar. Fakat sizinle ilgili suç teşkil edecek hiç bir şey bulamamışlar.

— Eksik olmasınlar, ama Şark İstiklâl Mahkemesi'ne sevkime karar verildi.

— Reis Ali Bey, sizin hakkınızda oraya yazacak. Orada da beraat edeceğinize şüphe yoktur. Yalnız bir yol zahmeti olacak, diyor. O kadar.

Teşekkür ettim.

PRAG BÜYÜKELÇİLİĞİNİN İSTİKLÂL MARŞI TALEBİ*

İstanbul Mutasarrıflığı'na

Prag Büyükelçiliğimizden (ulaşan), mevcut şifrenin sureti aşağıdadır. *İstiklâl Marşı* bestesinin gönderilmesi rica olunur.

Tevfik Rüştü
Hariciye Vekili

* BOA, HR. İM, 250/12, 10 ağustos 1341/10 ağustos 1925

İSTİKLAL MARŞI*

Musa Süreyya

Avrupalıların (Hymne National) dedikleri millî nağmeler milletin vücudundan, ilhamlarından doğan ve en samimi heyecanları ifade eden terennümlerdir. Halkın derin tahassüsleri bu besteler içinde gizlenir, inkişaf eder. Milletleri tanımak, ruhlarındaki tesirleri hissetmek için muhtelif çareler vardır. Bunlardan biri de millî marşlarını dinlemek, onlardaki his ve hayal nağmelerini duymaktır. Musikinin belâgati ve seslerin ifadesi bu eserlerde yüksek bir kıymet alır. Çünkü millî tahassüsler halkın tekâmül eden benliğini ifade etmekte en birinci ve müşterek duyguları toplayan mühim parçalardır. Bir milletin marşı terennüm edilirken bütün

* Musa Süreyya, *Darülelhan* mecmuası, 1 temmuz 1341/1 temmuz 1925, nr. 6, s. 22-23

Musa Süreyya Bey (1884-1932) Türk müziğinin önemli bestekârlarından biridir. İttihat ve Terakki döneminde musikideki kabiliyetiyle dikkat çekerek Almanya'ya gönderilmiş, orada Batı müziği eğitimi almış ve dönüşünde Dârülelhan Müdürlüğüne atanmıştır. Fakat Türk klasik müzik zevkini terk etmemiş, son derece başarılı besteler ortaya koymuş birisidir. Bunun yanı sıra Musa Süreyya Bey'in bazı marş besteleri de bulunmaktadır. Fakat marş türü bestelerinde ise Batı müziği usullerini tercih ettiği görülmektedir. Mütareke yıllarında yaptığı *Mülkiye Marşı*'nda olduğu gibi. Nitekim bu yazısından da Akif'in *İstiklâl Marşı* üzerine yapılan besteleri eleştirdiği görülmektedir. Çünkü onun görüşü, marş tarzı bestelerin Batılı usullere göre yapılmasından yanadır. Fakat onun yazısında bu görüşü de aşan bazı yanlar bulunduğunu fark etmek zor olmuyor. Hülasa "Memleketin yeni bir marşa ihtiyacı var" dediğine göre!..

Önceki bölümlerde, *İstiklâl Marşı* bestelerinin Paris Konservatuarına gönderildiği yolundaki haberler (*Tevhid-i Efkâr,* 1 haziran 1922) ve Osman Zeki Üngör'ün bestesinin yavaş yavaş öne çıkarılması gayretleri (*Renin,* 1 teşrinisani 1922), Millî Mücadelenin önemli sembollerinden *İstiklâl Marşı* için karanlık bir merkezin yavaş yavaş harekete geçtiğinin işareti olarak düşünüldüğü takdirde, Darülelhan Müdürü Musa Süreyya Bey'in yazısı daha yeni ve başka bir niyetin uç vermesi olarak düşünülmelidir. O da *İstiklâl Marşı*'nı yeniden bestelemek ya da yeni bir güfte yarışmasına kadar işi götürmek!..

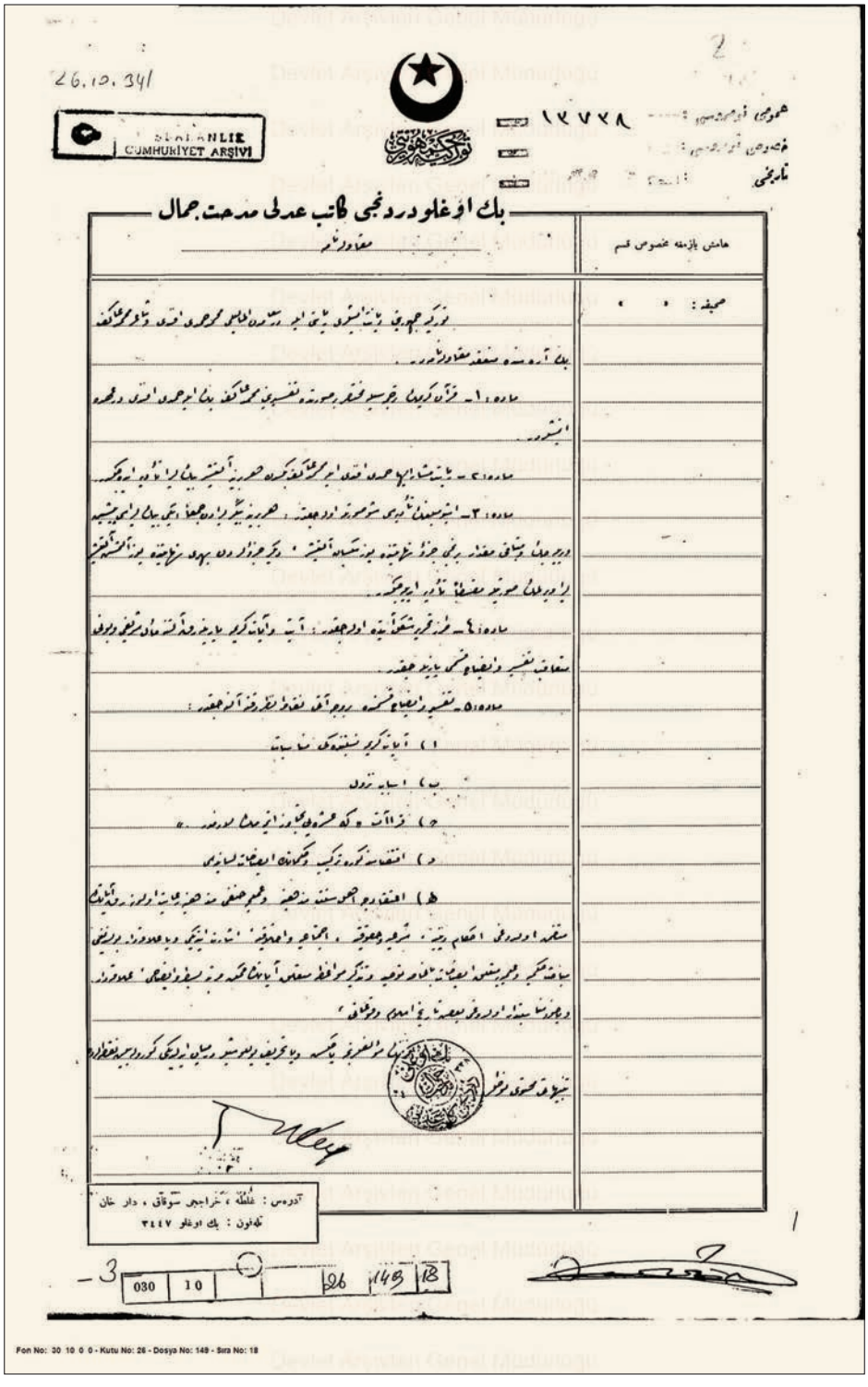
Nitekim asıl niyetin bu yönde olduğu kısa zamanda anlaşılmış, yeni bir yarışma açılması kararlaştırılmıştır. Bkz. "Maarif Vekaleti Marş Güftesi İçin Müsabaka Açıyor", *Milliyet,* 13 teşrinisani 1925/13 kasım 1925

efradı, ruhunun yükseldiğini duyar. Benliğinde tahassüslerinden mütevellit bir vakar ve gurur heyecanlanır. Büyük bayramlarda binlerce kişinin bir ağızdan söylediği millî neşîde o milletin mevcudiyetindeki salâbete ve hayatiyetine kuvvetli bir delil olur. Biz henüz yeni teheyyüçleri ifade kabiliyetini haiz müşterek ve taammüm etmiş millî nağmeden mahrumuz. Köylü, amele, mektepli, kadın, erkek, genç, ihtiyar bütün millet efrâdı, aynı mihrak içinden intişar eden heyecanlarla göğsümüzün kabardığını, ruhlarımızın yükselmeye ihtiyacını aynı emellerle hissetmeliyiz. Bugün mekteple muhtelif cemiyet müesseseleri, heyecanlı nağmelerin bir ağızdan söylenmesini iştiyakla hissediyor. Gönüllerimizde millî duyguların ta içimizden gelen bir ihtiyaçla çarptığını duyuyoruz. Bu tahassüslerin kuvvetli bir musiki bestesiyle mutlaka bir mukabili, bu cereyana tekabül edecek bir millî besteyi bulmalıyız.

Memleketimizde *millî marş* olarak vücuda getirilmiş bazı parçalara tesadüf edilmektedir. Pek çok kimseler aynı güfte üzerinde birçok besteler yapmışlardır. Bunların ekseriyeti bedîî kıymetten mahrum görünmektedir. Hele bir kısmı basit fennî evsafı bile haiz değildir. Millî marşlar dünyanın iki veyahut üç taksimatlı, bunun bazan büyük bazan de küçük eşkâline tevafuk eder. Millî marşta sedalar terkibatı halkın muhtelif tabakalarında yaşayanlar tarafından hissedilmeye, mana ve ifadece millî ruhun tezahürüne vasıl tahassüslerin sühuletle izharına müsait olmalıdır. Bizde şayi bazı eserlerin birçoğu böyle bir şekle tevafuktan uzaktır ve indî usullerle bestelenmiş mahiyettedir. Bedîî şekillerden mahrum olan bu parçalar Şark musikisi makamlarına uydurularak tanzim ediliyor. Şark musikisi makamâtıyle marş yapmaya imkân görmüyoruz.

Hülâsa memleketin millî bir marşa ihtiyacı var. Muazzez cumhuriyet hükümeti bu işle iştigal etmeye vakit bulacaktır. Güzel sanatlar her şerâit-i hayat içinde inkişaf eder. Bir şair yahut bir bestekâr, muayyen bir zaman zarfında teheyyüçlerini mahdud çerçeveler içinde hemen zabt etmeye katlanamaz. Hükümet binnisbe geniş bir zamanda hazırlanmak üzere, millî marşların şerâit-i kabulünü ilan etmelidir. Darülelhan'ın talim heyetini muhtelif bestelerde bulunması icap eden fenni ve bedîî evsafı tedkik etmekle vazifedardır. Müessesemizin Garp musikisi şubesi bu hizmeti salahiyet ve muvaffakiyetle ifa edebilmek için hazırlanmıştır. Her ilim kendi bünyesine muvafık usul ile inkişaf ve tekâmül edebilir. Musiki besteleri de bir mektebe ve asrın tenkit ve bedîî şerâitine muvafık olarak husûl bulan akademik müesseselere muhtaç-

tır. Darülelhan'ın Garp musikisi şubesi talim heyeti ekseriyeti bir Avrupa konservatuarından diplomalı, yahut o derecede ikmâl-i tahsil liyakatini haiz zevâttan terekküp etmiştir. *Millî marş* ile salâhiyet-dârana meşgul olabilirler. Usûl dairesinde ve sanat zevkine ve ilhamlarına hürmet edilerek vücuda getirilecek millî marş, milletin sevgili efrâdına hayat için en temiz bir ümit ve teselli menbâı olacaktır. Halkın terbiyesi güzel sanatların inkişafından beklenir. Bu arada musiki besteleri, millete hakiki bir azîm ve hayat heyecanı verir. Darülelhan bu mesele ile ilmî, şerâit-i bedîiyeye daima kıymet vermek suretiyle iştigal etmeyi vazife bilecektir.

26.10.341

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

بك اوغلو در دنجی كاتب عدلی مدحت جمال

هامش يازمه مخصوص قسم	مقدورات
صحيفه : ٠ ٠	

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 26 - Dosya No: 149 - Sıra No: 18

KUR'AN-I KERİM MEAL VE TEFSİR SÖZLEŞMESİ*

1. Kur'an-ı Kerim'in tercümesiyle muhtasar bir surette tefsirini, Mehmet Akif Bey ile Hamdi Efendi deruhte etmişlerdir.

2. Riyaset-i müşârunileyha Hamdi Efendi ile Mehmet Akif Beyden her birine altışar bin lira tediye edilecektir.

3. İşbu meblâğın te'diyesi şu suretle olacaktır: Her birine biner liradan cem'an iki bin lirası peşin verilecek ve mütebaki miktar birinci cüz nihayetinde yüz seksen altışar, diğer cüzlerden beheri nihayetinde yüzde altmış altışar lira verilmek suretiyle te'diye edilecektir.

4. Tarz-ı tahrîr şekliatide olacaktır. Ayet ve âyât-ı kerime yazılarak, altına meâl-i şerifi ve bunu müteakip tefsir ve izah kısmı yazılacaktır.

5. Tefsir ve izah kısmında bervech-i âti nukât nazar-ı dikkate alınacaktır.

a) Âyât-ı kerime nisbetindeki münasebat

* Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, 10 ekim 1925

Meclis'te yapılan müzakerelerin ardından Diyanet İşleri Riyasetinin, Mehmet Akif ve Elmalılı Hamdi ile yaptığı sözleşme metni. Unutulmamalı ki bu sırada Diyanet Riyaseti görevinde Ahmet Hamdi Akseki değil, Rifat Börekçi bulunuyordu. Dolayısıyla sözleşme işini kendisinin değil, görevlendirdiği Akseki'nin yürüttüğü anlaşılıyor. Diğer bir husus da piyasada yaygınlaşmaya başlayan Cemil Said'in mealine karşı, çok açık ve sert tenkidin ilk defa Rıfat Börekçi tarafından yapıldığı bilinmektedir. Nitekim Büyük Meclis'in Kuran meali ve tefsirini, ayrıca önemli bir hadis kaynağının tercümesini gündemine alması (5 mart 1925 tarihli müzakereler), Rıfat Börekçi hocanın yaptığı o ağır konuşmanın ardından gerçekleşmiştir. Dolayısıyla ilgili iş için Meclis karar alıyor, Riyaset de bu karara istinaden işbu sözleşmeyi hazırlıyor. Ancak Meclis'in ilgili kararı, 5 mart 1925 tarihli celsesinde aldığı düşünülecek olursa, bu tarihle sözleşme tarihi arasına yedi aylık bir sürenin girdiği görülür. Bu süreyi, bürokrasinin normal prosedürleri ile açıklamak mümkündür. Fakat burada kışları Mısır'da geçirmeye başlamış Mehmet Akif'in yurda dönüşünü beklemek gibi bir ihtimal de söz konusudur. Nitekim Mehmet Akif Mısır'dan dönmüş ve ardından da sözleşme imzalanmıştır.

b) Esbab-ı nüzûl

c) Kıraat ki aşereyi tecavüz etmemek lâzımdır.

d) İktizasına göre terkib ve hükemânın izahat-ı lisaniyesi,

e) İtikatça *Ehl-i Sünnet mezhebine* ve amelce *Hanefi mezhebine* riayet olunarak, âyâtın mutazammın olduğu ahkâm-ı diniye, şer'iye ve hukukiye, ictimaiye ve ahlâkıye işaret veya alâkadar bulunduğu mebâhis-i hikemiye ve ilmiyeye müteallik izâhat bilhassa tevhid ve tezkir-i mevâ'ıze müteallik âyâtın mümkün mertebe basit izahı, alâkadar ve yahut münasebâttar olduğu bazı tarih-i İslâm vukuatı,

f) Müelliflerince yanlış veya tahrif yollu şeyler dermeyan edildiği görülebilen noktalarda tenbihât-ı muhtevi notlar.

g) İnde'l-iktiza nâsih ve mensûh ve muhassas,

h) Baş tarafa mühim bir mukaddime tahrîriyle, bunda hakikat-i Kuran'ın ve Kuran'a müteallik mesâil-i mühimmenin izahı.

6. Peyderpey takarrür eden müsveddeler *üçer nüsha olarak* tebyiz edilerek biri Hamdi Efendi'de, biri Akif Bey'de diğeri de Riyaset nâmına heyet-i Müşâvere azasından Akseki Hamdi Efendi'de bulunacaktır.

7. Müsveddelerin tebyîz ve inde'l iktiza kütüphanelerden bazı eserlerin istinsah ettirilmesi için mumâileyhimin emrinde ücret-i maktu'a ile güzel yazılı, bir yahut icab ederse iki zat istihdam olunacak ve bunlara takdir edilecek ücret Riyasetten te'diye kılınacaktır.

8. İlk tab'ı Diyanet İşleri Riyaseti'nin hakkı olup, on bin adet olarak güzel kâğıda ve nefis bir surette tab ettirilecek ve fakat yüzde yirmisi müelliflere ait olacak ve tab'ın şeklini müellifler tayin edecektir.

9. Eser-i mezkûrun esna-yı tabında formaların tashih ve tab'ına müteallik bütün iştigalât Riyaset-i müşârunileyhâya aittir.

10. Sahifelerin ister fotokopisi alınacak ve bilâ-bedel müelliflere verilecektir.

11. Birinci tab'ından sonra, hakk-ı tab yalnız müelliflere ait bulunduğu cihetle, müellifler dilediği miktarda eser-i mezkûru tab edilebilecektir.

12. İş bu mukavele-nâme iki nüsha olarak tanzim ve teati kılındı.

Mehmet Akif [ERSOY] Elmalılı Hamdi [YAZIR]

Ahmet Hamdi [AKSEKİ]
Diyanet İşleri Riyaseti a.

10 ekim 1925

EŞREF EDİP'İN TARİHE IŞIK TUTAN BİR HATIRASI*

Eşref Edip Fergan

Mısır'a gideceği sırada, Diyanet Riyaseti tarafından Kuran'ın tercüme ve tefsiri Elmalılı Hamdi Efendi ile üstada verilmişti.

Öteden beri üstadın Kur'an-ı Kerim'i tercüme etmesini hep arkadaşlar kendisinden rica ediyorduk. Fakat Üstat kat'iyyen buna yanaşmıyordu. Lâkırdısını bile ettirmiyordu.

— Bunu öyle kolay bir şey mi zannediyorsunuz? Bu, benim yapabileceğim bir iş değildir, diyordu.

— Fakat bu bir ihtiyaçtır. Herkes bunu sizin himmetinizden bekliyor.

— Onun ne demek olduğunu ben bilirim. Kat'iyyen bu hususta bana bir şey söylemeyiniz. Yapabileceğim bir şey olsaydı yapardım.

Ta *Sıratı Müstakim*'in ilk çıktığı zamanlardan (1324/1908) beri bu hususta kendisinden ricalarda bulunuyorduk. Fakat bunu yapmak niyetinde olmadığına artık kanaat getirmiştik.

Büyük Millet Meclisi Kur'an-ı Kerim'in, ehâdîs-i Şerîfe'nin tercümesine, tefsir ve şerhine karar verdikten sonra Diyanet İşleri Riyaseti üstada müracaat etti. Onlara da ret cevabı verdi. Üstat bunu yapamayacağını söyledi, kabul etmedi. O zaman Diyanet Riyaseti müşavere heyetinde bulunan merhum Akseki Ahmet Hamdi Efendi bu işi takip ediyordu. Üstat ile müteaddit defalar görüştü, rica etti, iknaya çalıştı. Bütün bu uğraşmalara rağmen üstattan muvafakat cevabı alamadı.

Üstat:

— Ahmet Naim'e müracaat ediniz; o, bunu benden daha iyi yapar dedikçe, Aksekili:

* Eşref Edip, *Mehmet Akif Hayatı Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1938, s. 100-114

— Arzû-yı umûmi, bu tercümeyi sizin yapmanızdır. Gerek Millet Meclisi, gerek bütün ehl-i irfan bu himmeti sizden bekliyor.

Aksekili'nin bu hususta takip ve himmeti şâyân-ı hayrettir. Üstat reddettikçe o, asla fütur getirmez, ricasını tekrar eder dururdu. Aksekili mutlaka bu işi yaptırmak üzere, resmî bir vazife alarak İstanbul'a gelmişti.

Doğrudan doğruya üstadı ikna edemeyince, bizim delâletimize müracaat etti. Biz zaten öteden beri kendisinden rica ediyorduk. Kabul etmeyeceğini biliyorduk. Fakat gene bir daha rica edelim, dedik. Tabii bu da neticesiz kaldı. Naim Bey'i çok sever, o ısrar ederse belki kabul eder, dedik. Aksekili, Naim Bey'le de görüştü. Tefsir için en münasip zat Elmalılı üstadımız Hamdi Efendi olduğunda ittifak vardı. Fakat üstat nedense bunu kabul etmiyordu.

Tercüme Yerine Meal

Aksekili, Naim Bey'in tavsiyesiyle efâdıl-ı ulemâdan, esbak Evkaf Nâzırı Elmalılı Hamdi Efendi ile de bir istişare yaptı. Hamdi Efendi tefsiri yapacak, tercüme için de Akif Bey'le görüşecekti. Hamdi Efendi, Akif Bey'i davet etti. Fatih'teki evinde bu hususta uzun uzadıya görüştüler. Akif Bey, tercümenin mümkün olmadığında, bunu yapamayacağında ısrar ediyordu.

Hamdi Efendi:

— Hakkıyla tercümenin mümkün olmadığı tabiidir. Ancak bu bir *meal* olacaktır. Mademki bu işi her hâlde bizim yapmamız arzu ediliyor ve bu hususta ısrar olunuyor, artık bunu kabul zarurîdir. Ancak biz de mümkün olanı yaparız. Tabii, meal olmasına onlar da muvafakat ederler. Siz kabul etmezseniz, ben de kabul etmem."

Tercümenin Güçlüğü

Üstadın bu kadar ısrarına sebep ne idi? Üstat Türkçe kadar Arapçayı da mükemmel biliyor. Arap edebiyatında da büyük ihtisas sahibi. Arapça kelimelere karşılık bulmakta, aheng-i beyanı muhafaza etmekteki kudreti malûm. En müşkül, anlaşılması en güç ebyât-ı arabiyeyi tercüme edebiliyor. Binaenaleyh Kuran-ı Kerim'i de tercüme etmesinde o kadar müşkülat olmamak lâzım.

Hâlbuki mesele öyle değil. Kuran hiçbir şeye benzemez. Onun içinde öyle kelimeler var ki tam Türkçe karşılığı yok. Öyle ayetler var ki muhtelif manalara şamil. Kuran anlayış hususunda muhtelif mezhepler var. Binaenaleyh üstada göre, Kuran'ı, aslındaki şümûl ile Türkçeye çevirmek imkânsızdı. Bunu hiçbir müslüman iddia edemez ve yapamazdı. Olsa olsa mealini yazmak mümkün olabilirdi.

Meale Muvafakati

Onun için Hamdi Efendi bu noktayı ileri sürünce, üstat biraz yumuşamıştı. Aksekili de maksat bundan ibaret olduğunu söylemiş, artık bu hususta muvafakat etmelerini tekrar rica etmişti.

Birçok müzakere, münakaşalardan sonra nihayet üstat muvafakat etti. Aksekili bu cevabı alınca, son derece memnun oldu. Uzun zamandan beri uğraştığı bu meselenin arzu edildiği şekilde halline muvaffak olduğundan dolayı bihakkın iftihar edebilirdi. Ondan başkasının bu işi başarabilmesine imkân yoktu.

Mukavele Akdi

Bu iş için tahsis edilen mebâliğe, düşünülen şerâite gelince, üstat bunun lâkırdısını bile ettirmedi. Elmalılı Hamdi Efendi de bu hususta üstat ile tamamıyle aynı fikirde idi. Binaenaleyh bu ciheti, Aksekili münasip gördüğü şekil ve surette yapacak, resmî muamelesini hazırlayacak, onları da imzaya çağıracaktı.

Aksekili, mukaveleyi aldığı talimat dairesinde kâtib-i adilde hazırlattı. Onlar da imza ettiler. Mukaveleden anlaşıldığına göre, Diyanet Riyaseti Kuran'ın tercüme ve tefsiri için maktûan on iki bin lira tahsis etmişti. Bunun -iki kişiye binerden- iki bin lirası avans olarak verilecekti. Mütebâkisi de yazılıp teslim edildikçe ceste ceste tediye olunacaktı.

Mukavele mucibince, bin lira Akif Bey'e, bin lira da Elmalılı Hamdi Efendi'ye avans olarak verildi. Bunun üzerine üstat tercümeye, Hamdi Efendi de tefsire başladılar.

Tercümeye başlaması

Bir müddet sonra bermutat üstadın Mısır'a gitme zamanı geldi. Pasaportunu alarak, arkadaşlarına veda ederek Mısır'a

hareket etti. Tercümeleri oradan Hamdi Efendi'ye gönderecek, o da altına tefsiri ilâve edecek! Gerek tercüme gerek tefsire ait herhangi bir noktada icap ederse fikirlerini yekdiğerine bildireceklerdi.

Bir müddet sonra üstat yaptığı bir miktar tercümeyi Hamdi Efendi'ye gönderdi. Bu hususta onun fikrini sordu. Hamdi Efendi, çok güzel, çok selis ve sade olduğunu, ancak *"cezâlet"* hususunda biraz zayıf bulduğunu yazdı.

Üstat cevap verdi:

— Evet, doğrudur. *Cezâlet* itibariyle böyledir. On sene evvel yazsaydım cezalet olurdu. Fakat bugün lisanda sadeliğe doğru büyük tahavvül var. Onun için cezâletten ziyade sadelik cihetini iltizam ettim.

Dergâhsız Şeyhin Müridi
ŞEVKET SÜREYYA İSTİKLÂL MAHKEMELERİNDE*

Hapishanedeki Yüzler ve Gözler

Yargılamaların başlayabilmesi için demek aradan 25 gün kadar bir süre geçiyor. Grubun tutukluları ayrı ayrı odalara, yatırılır. Şevket Süreyya da beş kişilik bir odaya düşer. Bu beş kişinin her biri de bambaşka birer âlemin adamıdırlar. Birisi bir il mahkemesinin hâkimiymiş. Suçu, bir tarikata bağlı olmak... Bütün ruhuyla tarikatına, şeyhine, inancına tutkun bir kişi... Her işin sonunu ona bırakan bir teslimiyet içindedir. Hakim Sükûtî de, her ehli tarikatta olduğu gibi içi ve dışıyla birlikte söyleşir:

— "Görelim Mevla neyler? Neylerse güzel eyler" sözlerini yineler durur. Yürekten dualarını okur. Öylece dalar, gider.

İlk duruşmasından önce şeyhini düşünde görür.

Şeyhi:

— Kalbim ferah tut. Ümit edilir ki Allah, zorluğu kolaylığa çevirir, diyormuş.

Mahkemeye bu inançlı yürek rahatlığı içinde girer.

Hükmünü de o saat başkanın gözlerinde okur ve tıpatıp aynıdır.

İkinci oda arkadaşı bir din bilginidir. Sonradan Diyanet İşleri Başkanı olan Ahmet Hamdi Akseki... O şeyhe değil, Tanrıya yönelmişti. Yine o bilgine göre "Din bir hayat ve toplum kaidesidir. İslâm dini, iyi ahlâk düzeyine çıkmaktan ibarettir" ve ekler: "*Sen*,

* Halil İbrahim Göktürk, *Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir,* Ankara 1977, s. 122-125 ve 185-186

Halil İbrahim Göktürk'ün Şevket Süreyya'nın kendi ağzından dinlediği hatıraları… Türkiye Komünist Partisi'nin kapatılması üzerine tutuklanan Şevket Süreyya, Eşref Edip gibi Ankara İstiklâl Mahkemesinde yargılanmış ve on yıl cezaya çarptırılmış birisidir. Şevket Süreyya Afyon Cezaevinde yatarken, gelen bir haber üzerine tekrar yargılanmış ve beraat etmiştir. Fakat Afyon Cezaevinde Şevket Süreyya kendi deruni içsel bir yaşamaya geçmiş, beraatının ardından geldiği Ankara'da, kapatılmış bulunan Ulucanlar Mevlevi-hanesi Şeyhi Nuruettin Efendi ile karşılaşmış ve aralarında yakın bir ilişki hasıl olmuştur.

Şevket bey, bu noktaya müspet ilim yolundan varmışsın" der. Hoca efendinin güleç, temiz yüzü ve cana yakınlığı oda halkının içini ferahlatır. Fakat günün belli bir saatinde pencerenin karşı sırtlarında beliren çarşaflı bir kadınla etrafındaki çocukları görünce, ılık gözyaşları ip gibi yanaklarından dökülür. Karşıda her günkü buluşma yerinde belirenler hocanın eşi ve yavrularıdır:

Odanın üçüncü konuğu eski bir subay... Önemli kişilerin yaverliklerinde bulunmuş. Darendeli İsmet Bey, kendi durumunun ağırlığını bilir. Belki son günlerini yaşıyordu, metin ve ciddidir. Hep çevresine kırılmaz, umut ve teselli dağıtır, ama bir gece sabaha karşı, oda kapısı gürültüyle açılarak onu uykusundan uyandırırlar. Gelenler İsmet beyi alır götürür. Hoca ile hakim hemen abdest tazeleyerek, Tanrı huzuruna ulaşan bu arkadaşın ruhuna iki rekât namazla tekbir iletirler.

Dördüncü kişi, Duyunu-Umumiye'ci olup yabancılarla çalışmış bir işbirlikçi... Hep dışarda yaşamış hasta ruhlu, züppe eski bir Hariciyeci yani yalnız rahatına düşkün, tatlısu frengi yangınlarından birisi...

Bu mahkemeye *Üç Aliler* mahkemesi de denmiştir.

Başkan Kel Ali adıyla tanınmış Ali Çetinkaya, Savcı Necip Ali Küçüka ve başka bir Ali üyeden oluşmuştu. Duruşma önceleri sakin geçer. Şevket Süreyya sorguları arasında bir sayı, yani 1923 milâdî tarihini ve *İnkilâp* kelimelerini kullanınca Başkanın açık kafatası birden atar; kızarır:

— İnkılap bitti. Bu memleket inkılâbını bitirdi. Başka yapacak devrimi yok, der ve sertçe azarlar.

Salondakiler sanık hesabına derin, koyu bir karamsarlığa bürünür.

Son Savunma

Başkanın kızgınlığı bir türlü geçmez. Saçsız başı, kendi deyimiyle horoz ibiği gibi kıpkırmızıdır. Genç sanık Aydemir, inandıklarını içten bir dille, olduğunca anlatır. Sözü biraz da âdeti üzre uzatır. Mahkeme kürsüsünün arkasındaki duvarda inkılâpların asıl sahibinin, Gazi'nin büyük boy bir portresi asılıdır. Onun gözlerine bakarak inançla, güvençle konuşur. İçini tevilsiz döker ortaya, olduğu gibi...

Günümüzden beş yıl kadar önceydi, baharın badem çiçekleri arasında Ürgüp'ün Peri bacalarını beraber geziyorduk. İstiklâl Mahkemesinde savunmanın tamamını, yani kitabında yazmadığı bölümleri sordum. Dedi ki:

— O yaştaki bir delikanlının ve inançlı, cesur bir gencin duyup düşündüklerini aynen söyledim ve ben de bu memlekete hizmet için çarpıştım, uğraştım ve hala daha çalışıyorum. İnandığım yol ve prensipler bunlardır işte. Eğer bunlar için kafam istenirse, yani kafamı, kafamın içindekiler için vermekten asla çekinmem. *"Ölümden korkmuyorum"*, diye haykırdım. Elbette o zaman kanımız deliydi, gençtik. O yaş hiçbir şeyin sonunu düşünmez, ölçmez. Fakat arkadaki Gazi, beni yüreklendirmek için sanki gülümsüyor gibiydi, dinleyenlerin kaçamak gözleri bana acıyormuşçasına baksa da!..

Mahkeme heyeti, kısa bir aradan sonra tekrar kürsüdeki yerlerini aldı. Beklenenin tersine bu kez Başkan'ın yüzü ve rengi sakindi. Başkan hükmü, yavaş iyiliksever ve yumuşak bir ifadeyle bildirdi: On bir kişi mahkûm olmuştu. Şevket Süreyya on yıl hapis yatacaktı.

Dergâhsız şeyhin müridi

Yaşantısını kaleme döktüğümüz değişik yönlü ustanın bilinmeyen bir yönünü daha gün yüzü penceresine tutmak isteriz. Yine bir gün bize kendi Mevlevi şeyhinin bir hikâyesini anlattı:

Ankara'da Ulucanlar Mevlevi Tekkesi şeyhi Nurettin Efendi'yle ilk tanışmada dost olurlar. Şeyh Nurettin Efendi'nin Millî Mücadele resimlerine bakılırsa, Kurtuluş savaşında ulusal kavgaya katılan Konya Mevlevî taburunun en uzun boylu, aksakallı bayraktarıymış. Zaferden sonra Ulucanlar Mevlevîhanesine şeyh olarak atanmış. Tekke zaviye ve türbelerin kapatılmasına dair Bakanlar Kurulunca karar verilmiştir. Emir gereğince bu kurumların ilgilileri, kutsal yerleri kilitleyecekler, meşihatlarda (yanındaki ev bölmeleri) yaşamlarını sürdürmek üzere anahtarlarını zamanın bölgesel vakıf yöneticilerine teslim edeceklerdir. Bu arada şeyh Nurettin Efendi de aynı işlemi yaparak tekkenin anahtarını Vakıflar Genel Müdürüne götürür ve der ki:

— Efendim, devletin emrine karşı boynumuz kıldan incedir. Mevlevihanemizi kilitledim, anahtarı işte budur. Ancak benim bir vasiyetim var: Tanrı'ma kavuştuğum zaman, sol göğsüm-

de Kur'an, sağ göğsümde bu anahtar duracak. Pirimiz üstadımız Mevlâna Celâleddin-i Rumi'nin huzurlarında kendilerine bu anahtarı teslim ederek diyeceğim ki "Siz açtınız, ben kapattım, işte anahtarı!."

Aydemir, "İşte ben bu dergahsız şeyhten izinliyim" dedi. Böylece de gizli kalmış bir yönümü açığa vurmuştu. Şeyh Nurettin'in daha 1930'larda anestezisiz yaptırdığı peritonit ameliyatı ise, kendi kendini uyutarak yapılan operasyonların belki ilk örneklerindendi.

AKİF'İN KUR'AN MEAL'İ İLE İLGİLİ ÖNEMLİ BİR HATIRA*

Mahir İz

Diyanet İşleri Reisi bulunan Rıfat Börekçi, Diyanet Reisliği adına bir *Kur'an Tefsiri ve Tercümesi* yaptırmak istedi. Akif Beye ve muhterem müfessir Elmalılı Hamdi Yazır'a müracaat etti. Akif Bey, Hamdi Efendi'nin tefsiri ile tercümenin bir arada çıkmasını şart koşarak teklifi kabul etti. Akif Beyin Hamdi Efendi'nin ilmine itimadı vardı. Ben bir kere, Ankara'dayken ulemamız hakkında fikrini sorduğumda, bana "Hamdi ve Naim, bunlar sikadandır, ne derlerse öyledir, sözleri senet teşkil eder" demişti. İzmirli İsmail Hakkı Beyi sordum: "Ferit Bey, onun için nakkal'ul ulûm, bakkal ululûm der" dedi. Şemsettin Günaltay'ı sordum; "Makasla yazı yazar" dedi. Gülüştük.

Akif Bey Mısır'da, Hamdi Efendi İstanbul'da çalışmaya başladılar. O sırada Kur'an-ı Kerim'in camilerde mukabele halinde ve namazda türkçe olarak okunacağına dair bir şâyia çıktı. Hatta meşhur kurrâ'dan üstad Hafız Ali Üsküdarî ve Sultanahmet hatibi kurrâ'dan İdris Efendi ve galiba Ali Rıza Sağman ve başkaları Dolmabahçe Sarayı'nda bir toplantı yaptılar. Hafız Ali ve İdris Efendi'nin muvafakat etmemesine mukabil, Ali Rıza Sağman'ın Yerebatan Camii'nde namazda türkçe olarak Kur'an-ı Kerim'in meâlini okuduğu işitildi; "Selâm verince, arkasında cemaat kalmadığını görmüş" dediler.

Bu havadis Mısır'a aksedince, Akif Bey telaş göstermiş ve o zamana kadar Diyanet'e gönderdiği elli sahife kadar tercümeyi, birçok esaslı düzeltmeler yapacağı bahanesiyle geri istemiş. Aldıktan sonra da mukaveleyi feshetmiş; avans olarak aldığı 1.000 lirayı Hamdi Efendi'ye geri göndermiş olduğunu işittik. Fakat arkadaşı Yozgatlı Müderris İhsan Efendi'nin ısrarı üzerine tercümeyi tamamladıktan sonra, ona tevdi edip "Ölümümden sonra ister başkasına ver, istersen yak" diye vasiyette bulunmuş.

* Mahir İz, *Yılların İzi*, İstanbul 1990, s. 144-145

Bu hâdise vefatından sonra dallandı, budaklandı. Doğrusunu öğrenmek ne Eşref Edip Beye, ne Ömer Rıza Beye, ne bana müyesser oldu. Bundan birkaç yıl önce İstanbul'a gelen Yozgatlı İhsan Efendi'nin mahdumu kimyager Ekmelleddin Bey, Mısır'da okuyan arkadaşlarımıza, tercümenin yakıldığını söylemişti. Daha sonra da Kastamonu Kütüphanesi Müdürü Lütfü İkiz Bey, tercümenin Ankara'da bir zatta olduğu, kendisinin bir sahifeyi istinsah ettiği ve tamamı için 50 bin lira istediği hususunda bana, şimdi hatırlayamadığım biriyle haber göndermişti, arkası çıkmadı.

BOZUK YENİ KUR'AN TERCÜMELERİ*

Eşref Edip Fergan

Müslümanların bin üç yüz seneden beri bir kelimesini, bir harfini bile tahriften masûn bulundurduğu mübarek Kur'anları, maatteessüf bugün hristiyanların menfaatlerinin başında koşan bir takım ehliyetsizlerin ellerine düştü, âdeta bir vasıta-i ticaret oldu. Arapçadan bir kelime bile bilmeyenler tercümeye kalkışıtılar. *Kuran-ı Kerim*'i Fransızcadan Türkçeye tercüme etmek cüretinde bulunanlar, Kur'an'a karşı yaptıkları fenalığın derecesini acaba takdir edemeyecek kadar idrakten mahrum mudurlar? Yoksa an-kasdin mi mânâ-yı Kur'an'ı bu kadar muharref şekle sokuyorlar. Başka bir vasıta-i ticaret ve menfaat kalmadı mı ki, âyât-ı İlâhiyye'yi satılığa çıkardılar? Bari hakkıyla tercüme ellerinden gelse, yine hoş görülebilecek. Halbuki bir ayetini bile doğru dürüst tercümeye kudretleri yok. Tercüme diye ortaya koydukları şey, baştanbaşa hata ve tahrifat!.. Bu adamlar bunu mahsus mu yapıyorlar? Kuran'a karşı bu ne büyük bir suikasttır?

* *Sebilürreşat*, 18 teşrinievvel 1340/ 18 ekim 1925, nr. 617, s. 289-290

Eşref Edip bu kısa değerlendirmesinde, adını zikretmeksizin Cemil Said'in Karimirisk'i tercümesinden yaptığı Kuran yayınına işaret ederek eleştirmektedir.

Şark İstiklâl Mahkemesinde Sebilürreşat'ın Yargılanması
EŞREF EDİP İSTİKLÂL MAHKEMELERİNDE/3*

Sıra bize geldi. Her tarafta dikkatler arttı. Dinleyiciler arasında kaynaşmalar, uğultular... Büyük salon baştanbaşa doldu. Yan tarafta da gazetecilerin muhakemelerini dinlemeye gelmiş hanımlar. Kalabalık bir cemaat... Gazeteci arkadaşlar da pür dikkat kesildi. Hâkim heyeti; reis ve azalar şöyle bir yerleştiler. Biz ön sırada üç kişi oturuyoruz: Sadri Ethem, Velid Ebüzziya ve ben. Benim yanımda bir komiser ayakta duruyor. Yanında bir testi su ile bir bardak var. Muhakeme esnasında hastalık geçirenler olursa imdatta bulunacak. Tuhaf bir tesadüf: O gün ben biraz rahatsızlanmıştım. Sıtma nöbeti gelmişti. Hararet 38,5-39. Bütün gözler bana dikilmiş. Bu ağır vaziyetten nasıl çıkabileceğimi merak ediyorlardı. Çünkü en ağır yük benim üzerimde toplanıyor, isyancıların reisi Şeyh Sait, kendisini isyana sevk eden hadiseleri *Sebilürreşat*'ta okuduğunu, *Sebilürreşat*'ı okudukça çileden çıktığını söylemiş, Ali Saip'in gözü de üç kişide: Ben, Fevzi Ulvi, Abdülkadir Kemali. Biz üçümüz, kurbanlık koyun... Bizlere verilecek hüküm kararlaştırılmış. Ali Saip, bunu gizlemeye bile lüzum görmüyor. Diğer gazetecilere verilecek hükümler de malum. Onlar, şuraya buraya sürgün ile canlarını kurtarabiliyorlar. Kimi Çemişgezek'e, kimi Hani'ya, kimi Çabukçur'a. Ahmet Emin Yalman koyu bir Kürt kasabasına sürülecek. Kimse beraat beklemiyor. Yalnız İsmail Müştak bu mukadderata razı olmuyor. Çeşitli hile ve kurnazlıklarla bir şeylerin olacağına inanıyor. Velid Ebüzziya ise mütevekkil. O, yalnız bizim için derin kederde. Ali Saip, verilecek hükümleri ona fısıldıyor. Bu tesir ve teessür altında Velid Ebüzziya bazen gözlerini bana dikiyor. Bir şey söylemeden uzun dakikalar dalıyor. Sonra gözlerinden yaşlar dökülüyor.

— Ne o Velid Ebüzziya Bey? Bir şeye mi canınız sıkıldı?

— Hayır, hatırıma bir şey geldi de...

* Eşref Edip, *İstiklâl Mahkemelerinde/Sebilürreşat'ın Romanı*, (Yay. Haz. Fahrettin Gün), Beyan Yayınları, İstanbul 2005, s. 106-140

Ali Saip neden bize düşman

Ali Saip, neden bize bu kadar düşman? Ben, dine yapılan hücumlara karşı geliyorum, hiç bir kuvvete boyun eğmiyorum. Fevzi Lütfi'de "O göz ki...", makalesini yazmış. Millet Meclisi'nde locada oturan bir zatın gözünü tasvir eden bir yazı. Abdülkadir Kemali ise, korkulu bir siyasi rakip. Bu üç şahsın bertaraf edilmesi kararlaştırılmış Ali Saip'e verilen talimat böyle.

Şurası da bilinen bir gerçek, mahkemenin iki yüzü var! Jüri resmi yüzü, diğeri iç yüzü. Reis Mazhar Müfit Kansu, mahkemenin resmi yüzünü idare ediyor. Ali Saip ise içyüzünü. Bunun gibi Ankara'nın da iki şifresi var. Biri mahkeme reisliğine mahsus, diğeri de Ali Saip'in şahsına. Görünürde reis Mazhar Müfit Kansu, hakikatte mahkemenin diktatörü Ali Saip. Herkes bunu biliyor; mahkeme reisi, azaları, savcısı, kalem memurları, gazeteciler, hatta halk...

Ortada isyan hadisesi ile alâkalı hiç bir suç yok. Fakat suç hazırlanacak. Bu husus mahkemenin becerikliliğine bırakılmış. Göstermelik bir yargılama yapılacak. Şuradan buradan bazı şeyler sorulacak. Görünürde muhakeme edilmiş olacak. Neticede evvelce belirlenmiş hükümler tebliğ olunacak.

Biz gazeteciler bu haleti ruhiye içinde Sıkıyönetim Mahkemesi demek olan İstiklâl Mahkemesi huzurunda bulunuyoruz. Hakikatte bir mahkeme değil, bir kukla. Hâkim heyeti de bunu biliyor; biz gazeteciler de biliyoruz. Bununla beraber hiç kimse bu oyunu açığa vuramıyor. Mahkeme ile sanıklar arasındaki mücadele, resmiyetini muhafaza ediyor. Başka türlü çaresi yok. En ufak bir itaatsizlik, bu oyunun içyüzü hakkında en ufak bir ima, derhal insanın hayatına mal olur. Onun için çok tetikte olmak, çok dikkatli ve soğukkanlı konuşmak lâzım. Mahkeme de rollerini çok dikkatli yapmak durumunda. Direktife aykırı en ufak bir hareket, bir söz onların da canına okur.

İşte her gün idam cezaları vere vere yürekleri nasırlaşmış muhterem hâkim heyeti ile, bu haleti ruhiye içinde karşı karşıya bulunuyoruz, muhakeme oluyoruz...

İlk sual, tahsil, meslek

Mahkemenin emri üzerine ben ayağa kalktım. Mahkeme de ciddiyetini takındı. Reis Mazhar Müfit'in eli çenesinde, dirseği masa üzerine dayalı. Gayet nazikâne bir sual:

— Eşref Edip Bey tahsiliniz hakkında biraz bilgi verir misiniz?

Bu sualin manası ilerde anlaşılacak. Biz de nezaketle cevap verdik:

— Bendeniz Serez'de idadi/lise mektebini bitirdim. Bir taraftan da medresede ve hususî surette dini ilimleri tahsil ettim. 1318/1902'de İstanbul'da imtihanla Hukuk Mektebi'ne girdim. 1324/1908'de doktora imtihanı vererek diploma aldım.

— Mektebi tamamlayınca sonra ne yaptınız?

— O sırada (1324/1908), II. Meşrutiyet ilân edildi. Bizden evvel Hukuk Mektebi'ni bitiren Ebu'l-Ulâ Zeyn'el-Abidin Bey'le birlikte *Sıratı Müstakim* mecmuasını neşre başladık. Yedi cilt kadar bu isimle neşriyata devam ettik. Daha sonra mecmuamızın ismi değiştirilerek *Sebilürreşat* oldu.

— Acaba ne için *Sıratı Müstakim* ismini değiştirdiniz?

Bu sual de laf olsun diye soruluyor. Mecmuanın ismini değiştirmenin sebebi mahkemeyi ne diye alakadar eder? Fakat ne yaparsın? Cevap vermek lazım.

— Efendim, arz ettiğim şekilde, o zaman *Sıratı Müstakim*'di Ebu'l-Ulâ Zeyn'el-Abidin Bey'le beraber neşre başlamıştık. O, bilahare gazeteciliği bıraktı, üniversite hocalığına başladı. Ortak olmamız hasebiyle, kanun gereği mecmuanın bize devredilmesi için bir başka isim bulmak icap etti. Bunun üzerine *Sıratı Müstakim* manasını ifade edecek bir kelime aradık. *Sebilürreşat* hatırımıza geldi. Ondan sonra bu unvanla neşriyata devam ettik.

— *Sebilürreşat* gazetesinin muhtevası ne idi? Bu da girizgâh bir sual olacak.

— Üzerinde yazıyor: İlmî, içtimaî, ahlaki, dinî konulardan ibaret.

Dinin yıkılması meselesi

Hakim heyeti, *Sebilürreşat*'ın bahis konusu ettiği bazı içtimai hadiseleri not etmiş, bunları mesele yapıp bizi söyletmek, müşkül mevkie sokmak istiyor. Bu suretle belki bir suç ihdas edebileceğini ümit ediyor. Ellerinde bir liste var. Soracakları sualler orada yazılı. Maksatları anlaşılıyor. Ona göre konuşmak lazım. Şapka meselesinden bir şey çıkaramadılar. Başka bir meseleye geçtiler.

— Eşref Bey, bazı makalelerinizde dinin baskıya, yıkıma uğradığından bahsediliyor, öyle bir şey var mı?

Var desek; tamam işte. Şeyh Sait'in isyanı bu yüzden oldu, diyecekler; onun yolunu boylayacağız. Ne demeli?

— Din de bir yıkılma, yok olma olduğunu bilmiyorum. Bu meseleler içtimai bahislerdir, münakaşalı konulardır. Bir takım muharrirler dine karşı saldırıda bulunuyorlardı. *Sebilürreşat* da bunlara cevap vermiş, ilmî münakaşalarda bulunmuştur. Muhatabımız hükümet değildir. Hükümete, Meclis'e karşı bir tenkit mahiyetinde yazılmamıştır. Bilakis fırsat düştükçe Büyük Millet Meclisi ve hükümeti medhüsena olunmuş, Meclisimizin bir müslüman Meclis'i olduğu, ilelebet müslüman Meclisi kalacağı yazılmıştır

Hâkim heyeti biraz gevşemiş görünüyor. Muhakemeye ilk başladığı sıradaki çatık çehresi yok.

— Evet Eşref Bey, bazı makaleler bir takım cahiller tarafından okununca layıkıyla anlaşılamayacağı, bundan dolayı menfi tesir meydana getireceği akla gelemez mi? Düşünülemez mi?

Oh… Ne kadar da cana yakın, yumuşak bir sual! Sanki her gün idam hükümleri veren bir Sıkıyönetim Mahkemesi değil, adeta bir akademi! İnşallah muhakemeler hep böyle devam eder. Demek mahkeme böyle cevaplar istiyor. Mahkemenin arzusuna göre biraz daha hükümeti ve Meclis'i pohpohlamak lazım.

— Arz ettim a efendim; birtakım muharrirler devamlı olarak dine karşı saldırılarda bulunuyorlardı. Onlara karşı cevap vermek mecburiyeti hâsıl oluyordu. *Sebilürreşat*'ın yazdığı yazılar bunlardır. Yoksa hükümetle, Meclis'le *Sebilürreşat* arasında hiç bir mesele yoktur. *Sebilürreşat*, Meclis'e ve hükümete karşı hiçbir şey yazmamıştır. Bütün nüshaların tetkiki ile bu hakikat ortaya çıkar.

Sonra, son zamanlarda İstanbul'da, İstanbul'un bazı semtlerinde bir ahlak buhranı da yüz göstermişti. Bunu bütün gazeteler de bahis konusu ediyordu. Hatta *Cumhuriyet* ve *Akşam* gazeteleri bile bu buhrandan bahsediyor, bu ahlaki bozulmaya karşı bir takım içtimai tedbirlerin alınmasının lazım geldiğini ileri sürüyorlardı. Diğer gazeteler gibi *Sebilürreşat* da, bu ahlaki meseleleri içtimaî açıdan konu etmiştir. Esasen bu gibi içtimaî ve ahlaki meseleler öteden beri *Sebilürreşat*'ın konularını oluşturmaktadır.

— Şeyh Sait'te işte bu meselelerden bahsediyordu.

— Reis Beyefendi, onun bu meselelerden bahsetmesi, basını ileri sürmesi, daha önce arz ettiğim üzere bir dayanak noktası bulmaktan başka bir şey değildir. Bunlar akademik bahislerdir. Yoksa isyan konuları değil. Bu meselelerle isyan arasında hiçbir

münasebet yoktur ve olamaz da. Bunlar içtimaî bahisler. Ancak ilmi bir şekilde münakaşa olunabilir. Hükümet bir taraftan Musul Meselesi ile, diğer taraftan Patrikhane işini hal ile meşgul olduğu bir sırada, böyle bir felaketin meydana getirilmesi hiç de dindarlıkla, vatanperverlikle bağdaşan bir davranış değildir.

Hâkim heyeti dinliyor. Ben de güzel güzel konuşuyorum. Muhakeme değil, adeta dertleşiyoruz. Şimdi bir kaç sual de mahkemeye ben sorayım; Şeyh Sait'in *Sebilürreşat* tesiri altında kaldığı iddialarını tekzip edeyim, diye düşündüm.

— Reis Beyefendi, dedim. Müsaade buyurur musunuz, yüksek mahkemeye bir sual sorayım?

— Buyurunuz.

— Şeyh Sait, kendisini isyana sevk eden Kur'an olduğunu söylemişti. Kur'an da hükümete karşı böyle isyanı emreden bir ayet var mıdır?

— Reis Mazhar Müfit Kansu Bey kendini şöyle bir topladı. Sanık sandalyesinde oturan bir adamın telaşı ile:

— Hayır efendim, yoktur. Hiç böyle bir ayet olur mu? Tabiî, ancak böyle diyebilirdi.

— Peki, Reis Beyefendi. Şeyh Sait, kendisini böyle bir harekete karşı sevk eden sebeplerden biri de peygamberimizin emirleri olduğunu söylemişti; böyle bir Hadis-i Şerif var mıdır?

Yine o şiddet ve kat'iyetle:

— Hayır, böyle bir hadis de yoktur.

Sanki mahkeme ile mevkilerimiz değişmişti. Tabii bu vaziyet uzun boylu devam edemezdi. Bir sual daha sorarak sözü neticelendirmek lazımdı.

— Peki Reis Beyefendi. Şeyh Sait, sorgulanması sırasında hareketinin bir isyan değil, bir içtihat meselesi olduğunu ileri sürmüştü. Tıpkı Hazreti Ali ile Muaviye arasında meydana gelen ihtilaf gibidir, demişti. Nasılsa vukua gelmiş o müessif hadiseyi misal getirerek memlekette fitne ateşini uyandırmak doğru olur mu?

Reis bu defa daha şiddet ve katiyetle:

— Haşa... Böyle şey olur mu?

— Eh Reis Beyefendi, insaf buyurunuz. Adil mahkemenin yüksek vicdanına arz ediyorum: Bir adam ki Kur'an'a iftira ediyor; hadise iftira ediyor; tarihe iftira ediyor... Yüksek Mahkemeniz de

onun sözlerinin iftira olduğunu kabul ve tasdik ediyor. Böyle en mukaddes şeylere iftira eden bir adamın *Sebilürreşat* hakkındaki iftirasını kabule aklen ve mantıken imkan var mıdır?

Reis Bey dudaklarını sıktı. Azalar da şaşkın. Savcı da pür dikkat kesilmiş, Reisinin yüzüne gözlerini dikmiş ne cevap verecek diye meraklı bir halde...

Muhakeme tuhaf bir şekil aldı. Ben acaba ileri mi gittim, diye vaziyeti tetkik ediyorum. Bir taraftan da boyuna yudum yudum su içiyorum. Hararet 39 derece; belki 39'u da geçti. Esasen rahatsızım. Bu sıtma nöbeti idi. Uzun zamandan beri hapishanelerde, Ankara'da canilere mahsus tek kişilik zindanlarda vakit geçirmekten doğan bir rahatsızlık. Yanımda duran komiser boyuna bardağı dolduruyor. Hararetten konuştukça boğazım kuruyor. Hemen bir kaç cümlede bir yudum su alıyorum.

Şeyh Said'in hareketi mertçe değil

Bu şekilde bir müdafaa hemen orada, o anda hatırıma geldi. Evvelce zihnimde tasarlamış değildim. Yalnız Şeyh Said'in *Sebilürreşat*'tan çok bahsetmesi canımı sıkmıştı. Bir çok dini ve içtimai meseleler münakaşa konusu olmuş. Bunları nerede gördün, nereden öğrendin denince, hep *Sebilürreşat*'ta okudum, demiş. Kendisi *Sebilürreşat*'a abone değilmiş. Kardeşi abone imiş. O da kardeşinden alıp okuyormuş. Urfa'da mahkemenin kâtipleriyle görüştüğümüz zaman arkadaşlar beni korkuttular. Müdafaanamesini/yazılı savunmasını gösterdiler. Nesih yazı ile yazılmış: Eğri harfler ve kelimelerle. Hâlâ gözümün önündedir. Saydım, on sekiz yerde *Sebilürreşat*'tan bahsetmiş. *Sebilürreşat*'a kastı mı var nedir? Allah kusurlarını, günahlarını affetsin. Herhalde mertçe bir hareket değil. Bunu hoş görmek, tabiî telakki etmek mümkün değil. Böyle büyük işlere kalkan bir adamın şunu bunu haksız yere felakete sürüklemesi elbette doğru değil. Gerek insaniyet, gerek asalet, gerek İslamiyet itibariyle de doğru değil. Herhalde mertliğe aykırı. Nerede okumuşsan okumuşsun. Bunu tekrar tekrar ileri sürmekte mana ne? Herhalde bunun bir hikmeti, başka bir sebebi var.

Şeyh Said'in savunmasının içyüzü

Biz Diyarbakır'a giderken, Diyarbakır'dan garp vilayetlerine sürülen Kürt beyleri ile Urfa Hapishanesinde bir gece karşılaştık. Onlar bu işin hikmetini, içyüzünü anlattılar.

Cebinde Ankara ile hususi şifresi olan Ali Saip, Şeyh Said'e hususi bir telkinde bulunmuş. Bu hareketinin sebebinin gazeteciler olduğunu ileri sürmesini söylemiş. Böyle yaparsa idamdan kurtulacağını; Edirne'ye sürgün edileceğini vaat etmiş. O da ciddi surette buna inanmış. Şeyh Said'le beraber hapishanede yatıp kalkan Kürt beyleri, yemin üstüne yemin ederek bunu bana anlattılar. Ve dediler ki:

— Ali Saip, muhakemeyi bu maksatla biraz uzattı. Gazetecilerle bilhassa seninle Şeyh Said'i karşılaştıracak, konuşturacaktı.

— Niçin böyle yapacaktı?

— Orasını Allah ile kendisi bilir. Her halde özel bir maksadı vardı. Fakat siz Diyarbakır'a gelmekte geciktiniz. Hükümlerin verilmesini ve infazını daha fazla tehir etmeye imkan kalmadı.

Ben, Urfa'da mahkeme heyetiyle görüştükten sonra Ali Saip'in, benimle hiç konuşmamasından, bana karşı kanlı gözleri ile daima korkunç nazarlar atfetmesinden, içinden geçen şeyleri seziyordum. Velid Ebüzziya'yı da en fazla üzen bu idi. Onunla açıktan açığa konuşuyor, benim hakkımdaki kararını bile söylüyormuş!..

Onun için benim vaziyetim nazik idi. Asilerin reisinin *Sebilürreşat*'tan bahsetmesini küçümsemek doğru değildi. Bunu ciddi surette tahlil etmek, mahkeme heyetinin bu hususta kanaatini düzeltmek, sağlam bir mecraya götürmek en mühim bir mesele idi. Bu itibarla sırası gelmişken bir tahlil yapayım, hakikati aydınlatayım, açığa kavuşturayım, dedim. Ali Saip'in fikrini değiştirmek mümkün olmasa da, hiç olmazsa mahkemenin diğer azalarının kanaatlerini tashih edeyim.

Tabii Ali Saip'in, Şeyh Said'le konuştuklarından bahsedemezdim. Bunu, münasip bir şekilde konu edinmek gerekirdi. Muhakemenin bütün ağırlık merkezi bu mesele idi. Muhakemenin biraz yumuşak seyri bana cesaret verdi. Allah'tan hatırıma böyle bir müdafaa ve tahlil şekli geldi. Güzelce izah ettim.

Hakikaten bu izah ve tahlilin ortalığa bir ferahlık verdiğini hissettim. Sonradan gazeteci arkadaşların hepsinin ortak fikri şu idi: Bu hususta çok iyi müdafaa ve tahlil yaptın tehlikeyi atlattın, mahkeme heyeti üzerinde de iyi tesir yaptığını gördük, dediler. Binlerce dinleyici arasında da bir takım kaynaşmalar, konuşmalar, onların da ferahladığını gösteriyordu. Hele yanımdaki Komiser öyle bir coşkuya kapıldı ki, sözümü bitirir bitirmez bardağı ta ağzıma kadar uzattı. Sonradan sevincini anlatırken: Az kalsın testiyi yere vuracaktım; fakat derhal kendimi topladım, dedi.

Mahkeme heyetinin yumuşaması

Şimdi artık Mahkeme heyeti ile aramızda gerginlik gevşemişti. Mahkemenin kanaatinde belirgin bir değişme vardı. Ne kadar şiddetli olursa olsun onun da bir vicdanı, bir aklı, bir mantığı, bir insaf ve adalet hissi olması lazımdı. Kur'an'a, Hadis'e, tarihe iftira eden bir adamın bu iftiralarını kabul etmeyip de yalnız masum bir gazeteye karşı iftirası nasıl doğru olabilirdi? Mahkeme heyeti birkaç dakikalık uzunca bir sükûnetle zihinlerinde bu muhakemeyi yürütmüş oldukları ve bu neticeye vardıkları seziliyordu. Biraz geçtikten sonra Reis, daha mülayim bir lisanla şu suali sordu:

— Eşref Bey, şimdi size bir sual soruyorum: Cumhuriyet devrinde din yıkıma mı uğramıştır, yoksa lâyık olduğu yüce makama mı yükselmiştir?

Artık sinirler gevşemiş bulunuyor. Rahat rahat konuşabiliyoruz. Gayet samimi olarak fikrimi söyleyebilirim:

— Efendim, Millî Mücahede'nin büyüklük ve ulviyetini takdir etmeyecek hiç bir Müslüman yoktur. Anadolu'nun bu mücahedesi bütün İslâm âleminde derin tesirler meydana getirmiştir. Bugün bütün müslüman milletler, Anadolu milli hareketini en yüksek bir ideal olarak telâkki etmektedirler.

— Rica ederim, kısa cevap veriniz.

— Evet, Reis Beyefendi, İslâm'ın en büyük düsturlarından biri, istiklâldir; yabancıların esaretine düşmemektir. Yabancıların esareti altında kalmış Müslüman milletlerin camilerinde de, ibadetlerinde de zevk yoktur.

— Şu halde izah buyurunuz.

— Bundan dolayı Cumhuriyet hükümetinin her şeyden evvel istiklâli kurtarması, dine karşı yapılan hizmetlerin en büyüğüdür.

Öteden beri yüzlerce, binlerce defa tekrar ettiğim bu samimi fikrimi o kadar saf ve samimiyetle söylemiştim ki, mahkeme heyetinin de bu hususta vicdanlarında tam bir kanaat hasıl ettiğine kendi inancım kadar inandım. Nitekim mahkeme reisi, bu inançla şu suali sordu:

— Eşref Bey, bir mahkeme huzurundasınız diye değil, vicdanınıza müracaat ederek söyleyiniz.

— Evet efendim, vicdanıma müracaat ederek söylüyorum. Cumhuriyet hükümeti, istiklâli kurtarmakla dini de kurtarmıştır, inşallah dinimiz bundan sonra daha fazla yükselecektir.

— Şu halde öyle anlıyoruz ki, makalelerinizde başka bir maksat takip etmiyorsunuz.

— Tabii değil mi efendim?

Artık mahkeme alenen, açıktan açığa bizim neşriyatımızda kötü bir maksat olmadığına kanaat getirdiğini göstermişti. Bu bizim için büyük bir şerefti.

Reisin son suali

— Eşref Bey, mademki yazılarınızda kötü bir fikriniz yoktur; Cumhuriyet'in dinin bekçisi, koruyucusu olduğunu da biliyordunuz. Nitekim biz de şimdi bu fikirde olduğunuzu anlıyoruz. Peki, neden "din yıkıma uğruyor" gibi birtakım neşriyatta bulunuyordunuz? Bu sebeple Şeyh Sait gibi cahillerin kötü yorumuna imkân verdiniz?

— Reis Beyefendi, şu sualinizin cevabını almak için zamanın umumi hallerine, içtimai hadise ve işlerini, bütün yazarların neşriyatını bütünüyle incelemek, tetkik etmek icap eder. Ancak bu yoldur ki, yüksek heyetinizi bir hakikate ulaştırır.

Reis Beyefendi, üç sene yabancı işgali altında kalan İstanbul elimize geçtiği zaman bazı muhitlerdeki ahlâksızlığın bu uğursuz işgalin tesiri ile ne kadar acı ve üzüntü veren bir hâl almış olduğu herkesin malûmudur. Diğer taraftan bir takım vicdansız muharrirlerin dine karşı ölçüsüz yazılarını, tecavüzlerini de nazar-ı dikkate almak lazımdır. Serseri bir muharrir çıkıyor, açıktan açığa dinin hükümlerine karşı, hatta doğrudan doğruya ulûhiyete karşı dolu dizgin saldırılarda bulunuyor. Halk bundan derin üzüntü duyuyor. Bize mektuplar gönderiyorlar. Bu saldırılara cevaplar verilmesini istiyorlar.

— Hangi muharrirdir bu?

— İzmit'te *Hür Fikir*'i neşreden Kılıçzade Hakkı. Zaten bu adam, öteden beri Müslümanlığa hücum etmeyi tek gaye olarak kabul etmiştir. Bu defa, fen ve felsefe perdesine bürünerek ulûhiyete karşı daha şiddetli saldırılarda bulunuyor. Buna karşı, Reis Beyefendi elbette takdir ve teslim buyurursunuz ki, *Sebilürreşat* bu vazifeyi yerine getiriyor. Kendisine karşı ilmî, felsefî, fennî cevaplar veriyor. Dinsizliğin ne kadar büyük bir cehalet eseri olduğunu ilmi ve fenni delillerle ispat ediyor. *Sebilürreşat* bunu müdafaa ederken daha ziyade, Avrupa alimlerinin ve düşünürlerinin sözlerine dayandırıyor. Bu surede, İzmit muhitinde, bu kötü

yazarın meydana getirdiği kötü tesirler kayboluyor. Düşüncelere rahatlık, dinginlik geliyor, işte *Sebilürreşat*'ın bazı makaleleri, hep bu kabil yazarların saldırılarına karşı müdafaadan ibarettir. Yoksa Meclis ve hükümete karşı hiçbir şey yazılmış değildir.

— Eşref Bey, suallerimize çok uzun cevaplar veriyorsunuz.

— Ne yapayım efendim, sualleriniz olağan, sıradan sualler değildir ki! Meselenin aydınlatılması, açığa kavuşması için görüşlerimizin gerektiği biçimde izah edilmesi zaruridir, zannederim. Bununla beraber neresi fazla ise ihtar buyurunuz, orada keserim.

Hazin bir bayram

Hazin bir bayram, diye güya Almanya'da Müslümanlar hazin bir bayram geçirmişler. Ziya Bey adında bir zat Müslümanları camiye davet etmiş. Yalnız Türkler gitmiş. Hintliler, Araplar, İranlılar gitmemiş. Almanya'nın bilmem hangi şehrinde Hintlilerin camiye gitmemesinden de hükümet mi sorumlu? Başka işimiz yok mu?

— Efendim, bu bir mektuptur. Berlin'den günlük gazetelerin birine yazılmıştır. Biz de oradan nakletmişiz. Bu mektubu yazan zat, İyaz İhakî Efendi'dir zannederim. Şimdi Ankara'da tercüme ve telif heyeti azasındandır. Bu, alelade İslâmi bir hadiseden ibarettir. Bir günlük gazeteden nakil olunan bu mektupta ne hükümete yönetilecek bir mesuliyet vardır, ne de başka bir şey.

Bu, İstiklâl Mahkemesi'nde sorulacak sual mi? Fakat ne yaparsın? İtiraz etmek, belâyı satın almak demek. Soğukkanlılıkla cevap vermek, mahkemeyi küçük düşürecek bir şey söylememek lazım. Zaten ortada suç yok. Böyle konu harici suallerle vakit geçirilecek. Güya sorgulama yapılmış olacak. Sonunda onlar evvelce hazırladıkları kararları tebliğ edecekler. Hey gidi günler!..

Çanakkale Zaferi

Ali Saip, bu hazin bayram sualinden de bir şey çıkmadığını görünce, elindeki yazılı listedeki diğer bir suale geçti:

— Eşref Edip Bey, dedi. Sizden bir şey rica edeceğim. Şimdiye kadar geçirdiğimiz hazin bayramlardan bir iki tanesini söyler misiniz? Size bir iki misal ben arz edeyim:

— Buyurunuz efendim.

— Çanakkale'de vatanını, dinini, milletini muhafaza için çarpışan Mehmetçikler Allahü Ekber sadalariyle bayram namazını kılarken, karşılarındaki düşman ordusu içinde bulunan bin bir çeşit müslümanın, dinini muhafaza için çarpışan Mehmetçiklerin göğsüne süngü saplandığı bayram sabahına neden "hüzünlü bayram" demiyorsunuz?

Bu soruya çok memnun oldum. Ben, *Sebilürreşat*'ın Çanakkale Zaferi hakkındaki muazzam abidesini, meçhul şehid'e ithaf etliği destanı okumak isterdim. Fakat bir münasebetin gelmesini bekliyordum. *Sebilürreşat* koleksiyonunu ihtiva eden dosya masamın üzerinde idi. Gaziantep Hapishanesinde kaldığımız bir kaç gece içinde kahraman Antepli okuyucularımız, mahkemede lazım olur diye bu koleksiyonu hazırlayıp bana vermişlerdi. Hakikaten de çok işime yaradı. Mahkemenin, sorduğu suallerde konuları, cümleleri nasıl kırparak, nasıl başka şekle koymak istediklerini masamın üzerindeki, bu gazetelerle tamamıyla meydana koydum. Her sordukları sualle ilgili olan, karşılığı olan yazıyı derhal bulup açtım. Yazının üstünü, altını, mahiyetini izah ettim. Mahkeme de bu vaziyet karşısında şaşkına döndü.

Ali Saip, bu soru ile *Sebilürreşat*'ı hurdahaş/paramparça edeceğinden tamamıyla emindi. Bu sual karşısında artık şaşkın kalacağız, söyleyecek söz bulamayacağız; milletin hüzünlü bayramları hakkında *Sebilürreşat*'ın sessiz ve suskun kaldığı meydana çıkacak, bu suretle biz mahcup olacağız.

Gerçi bu sorunun da konu ile alakası yok. Ama hiç yok. Tamamıyla konu dışı; fakat bizim için o kadar ehemmiyeti var ki, bu suali sorduğundan dolayı mahkemeye nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum.

Soruyu kâğıttan okuyarak bitirdikten sonra gözlerini bana dikti. Haydi cevap versene hitabı gözlerinden okunuyordu. Yanımdaki komiserin doldurduğu bardaktan birkaç yudum su içtikten sonra:

— Aman Beyefendi, dedim. O kahraman Mehmetçiğin cesaret hikâyesini, cesaret destanını *Sebilürreşat* kadar acaba kim tasvir etmiştir? Müsaade buyurur musunuz, o Mehmetçik hakkında *Sebilürreşat*'ın başmuharirinin yazdığı şiiri okuyayım?

Cevap vermeden masa üzerindeki *Sebilürreşat* koleksiyonundan bu şiiri içeren nüshayı hemen bulup okumaya başladım:

Şu Boğaz harbi nedir? Var mı ki dünyada eşi?

En kesif orduların yükleniyor dördü beşi,
Tepeden yol bularak geçmek için Marmara'ya
Kaç donanmayla sarılmış ufacık bir karaya.
Ne hayâsızca tehaşşüd ki ufuklar kapalı!
Nerde -gösterdiği vahşetle "Bu, bir Avrupalı"
Dedirir- yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
Varsa gelmiş, açılıp mahpesi, yahut kafesi!
Eski Dünya, Yeni Dünya, bütün akvâm-ı beşer,
Kaynıyor kum gibi, tûfan gibi, mahşer mahşer.
Yedi iklimi cihânın duruyor karşında,
Ostralya'yla beraber bakıyorsun: Kanada!
Çehreler başka, lisanlar, deriler rengârenk;
Sâde bir hâdise var ortada: Vahşetler denk.
Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ.
Hani, tâ'una da züldür bu rezîl istîlâ!
Ah o yirminci asır yok mu, o mahlûk-u asîl.
Ne kadar gözdesi mevcûd ise hakkıyle, sefîl,
Kustu Mehmetçiğin aylarca durup karşısına;
Döktü karnındaki esrârı hayâsızcasına.
Maske yırtılmasa hâlâ bize âfetti o yüz...
Medeniyyet denilen kahpe, hakikat, yüzsüz.
Sonra mel'undaki tahrîbe müvekkel esbâb,
Öyle müthiş ki: eder her biri bir mülkü harâb.
Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı;
Beriden zelzeleler kaldırıyor a'mâkı;
Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin;
Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin.
Yerin altında cehennem gibi binlerce lâğam,
Atılan her lâğamın yaktığı: yüzlerce adam.
Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;

O ne müthiş tipidir: Savrulur enkâz-ı beşer...
Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak,
Boşanır sırtlara, vâdîlere, sağnak sağnak.
Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller,
Yıldırım yaylımı tûfanlar, alevden seller.
Veriyor yangını, durmuş da açık sînelere,
Sürü halinde gezerken sayısız tayyâre.
Top tüfekten daha sık, gülle yağan mermiler...
Kahraman orduyu seyret ki bu tehdide güler!
Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından;
Alınır kal'a mı göğsündeki kat kat îman?
Hangi kuvvet onu, hâşâ, edecek kahrına râm?
Çünkü te'sis-i İlâhî o metîn istihkâm.

Sarılır, indirilir mevki-i müstahkemler,
Beşerin azmini tevkif edemez sun'-u beşer;
Bu göğüslerse Hudâ'nın ebedî serhaddi;
"O benim sun'-u bedî'im, onu çiğnetme" dedi.
Asım'ın nesl-i... diyordum ya... nesilmiş gerçek:
İşte çiğnetmedi nâmûsunu, çiğnetmeyecek.
Şühedâ gövdesi, bir baksana dağlar taşlar...
O, rükû olmasa, dünyada eğilmez başlar,
Vurulup tertemiz alnından, uzanmış yatıyor,
Bir hilâl uğruna, yâ Rab, ne güneşler batıyor!
Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş asker!
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer.
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor tevhîdi...
Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi.
Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?
"Gömelim gel seni tarihe" desem, sığmazsın.
Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitab...
Seni ancak ebediyyetler eder istîâb.

"Bu, taşındır" diyerek Kâ'be'yi diksem başına:
Ruhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;
Sonra gök kubbeyi alsam da, ridâ namıyle.
Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmiyle;
Mor bulutlarla açık türbene çatsam da tavan,
Yedi kandilli Süreyya'yı uzatsam oradan;
Sen bu âvîzenin altında, bürünmüş kanına,
Uzanırken, gece mehtâbı getirsem yanına,
Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem;
Gündüzün fecr ile âvîzeni lebrîz etsem;
Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana...
Yine bir şey yapabildim diyemem hatırana.

Sen ki, son ehl-i salîb'in kırarak savletini,
Şarkın en sevgili sultânı Salâhaddîn'i,
Kılıç Arslan gibi iclâline ettin hayran...
Sen ki, İslâm'ı kuşatmış, boğuyorken hüsran,
O demir çemberi göğsünde kırıp parçaladın;
Sen ki rûhunla beraber gezer ecrâmı adın;
Sen ki, asâra gömülsen taşacaksın... Heyhât,
Sana gelmez bu ufuklar, seni almaz bu cihât...
Ey şehîd oğlu şehîd, isteme benden makber,
Sana âgûşunu açmış duruyor Peygamber.

Ben bu şiiri okurken kendimi âdeta kaybetmiştim. Öyle heyecanlı okumuşum ki, gazeteci arkadaşlar söylüyor; hepsi galeyana gelmişler, hayretler içinde kalmışlar. Şiiri bitirip de bir kaç yudum su alırken baktım, yan tarafta gazetecilerin duruşmasını dinlemek üzere gelen kalabalık hanımlar ağlıyorlardı. Kapılardan taşan salondaki dinleyiciler arasında bir uğultudur gidiyordu. Mahkeme heyeti de şaşakalmış, adeta manyatize olmuştu. Ben dakikalarca şiiri okurken onun ahengine kendilerini kaptırmışlar, nefes almayacak kadar derin bir sessizlikle dinliyorlardı.

Tabiî bu harikulade şiir karşısında titremeyecek kalp, heyecana düşmeyecek ruh olur mu? Bu şiir en zalimleri bile korkutur, dehşete düşürür. En katı yürekleri bile inceltir, yumuşatır.

Arkamızda, salonu dolduran binden fazla dinleyicinin uğultusu, bende kadınların hıçkırıkları! Karşımızda da hâkimler heyetinin sarhoşçasına hâli devam ediyordu. Ben terlerimi siliyor, 39 derece hararetle yanan göğsümü söndürmek için bardağı boşaltıyordum.

Artık mahkeme, mahkemelikten çıkmış, edebi bir sahneye dönmüştü. Mahkeme, hâkim, maznun... Hepsi silinmiş, ortada yalnız şehit oğlu şehit Mehmetçiğe kucağını açan Peygamber duruyordu.

Bir kaç dakika dinlendikten sonra *Sebilürreşat*'ı masanın üstüne koydum. Ali Saip Bey'e hitaben:

— İşte Beyefendi, dedim, Çanakkale'de "Allahü Ekber" sadalariyle bayram namazını kılan o kahraman Mehmetçiğe, *Sebilürreşat* böyle dünyalar durdukça yaşayacak muazzam bir abide dikmiştir...

Mahkeme dinliyor. Ben sesimi biraz daha yükseltiyorum:

— Sorarım size, muhterem hâkimler; kahraman Mehmetçik için bundan daha yüksek bir şiir yazılmış mıdır? Şimdi bendeniz haddim olmayarak meydan okuyorum: O kahraman mehmetçikler hakkında daha yüksek bir şiir yazılmış veya yazacak bir şair varsa ortaya çıksın...

Zannederim, bini aşan dinleyicilerin kalpleri de hakim heyetine benimle beraber aynı suali soruyordu. Bu vaziyet karşısında mahkeme, mahkemeden ziyade Ali Saip şaşalamıştı. İş çığırından çıkmıştı. Vaziyeti düzeltmek üzere kendini toplamağa çalıştı. Dedi ki:

— Eşref Edip Bey, sorduklarıma cevap vermiyorsun da, Akif'in şiirlerini okuyorsun, burası mahkemedir, edebiyat salonu değil!..

Şimdi gel de buna gülme, sinirlenme. Adamcağız fena halde kapana tutuldu. Nereden bu suali sordu? Böyle cevap verileceğine hiç de ihtimal vermiyordu, beni susturacak zannediyordu. Çok müşkül bir mevkie düştü. Binden fazla dinleyicinin kızgın, düşmanca ve isyankâr bakışları karşısında eriyecek bir hale geldi. Kanlı gözlerini açtı, üzerime dikti, korkunç bir hâl aldı. Fakat ben hiç sarsılmadım. Bilâkis daha kuvvetlendim. Büyük bir sükûnet ve metanetle kendisini yatıştırmak, sakinleştirmek istedim:

— Bu şiiri, sualinize cevap olmak üzere okudum, Beyefendi; siz edebi sual sordunuz. Ben de ona göre cevap verdim ve zannederim, bu, sorduğunuza tam bir cevaptır...

Millî Mücahede'de Sebilürreşat

Ali Saip, birkaç dakika düşündükten sonra, kim bilir zihninden neler geçirdi; önünde sualler yazılı kâğıda bakmaya başladı. Biraz sonra başını kaldırarak dedi ki:

— Peki Eşref Edip Bey, Milli Mücahede zamanını hatırlarsınız...

— Tabiî değil mi efendim!

— O zaman Sakarya'da harp olurken siz neden "Hazin bir bayram" diye bir şey neşretmediniz?

Bu adamın dengesi mi bozuk, nedir? Çanakkale hakkında sorduğu soruya aldığı cevaptan sonra, artık bu yolda bir soru sormaya cesaret etmemeli idi. Tekrar müşkül mevkide kalacak, mahkemeyi de müşkül mevkie düşürecekti. Hadiselerden de hiç mi haberi yok? Sakarya Harbi zamanında Orta Anadolu'da kaynaşan, şaşıran halkı yatıştırmak, metanetini, birlik ve bütünlüğünü muhafaza etmek hususunda *Sebilürreşat*'ın muazzam mücahede ve irşadını hiç de mi işitmemiş?

Bu suali sorunca, Reis Mazhar Müfit Bey, dönüp ona şöyle bir baktı:

— Yine kapana tutuldun Ali Saip Bey, demek istedi; şimdi cevabını alırsın. Fakat mahkemeyi de mahcup duruma düşürüyorsun!..

Sonra bana döndü, manidar bakışlarla:

— Haydi Eşref Bey, bunun da cevabını ver de anlasın!..

— Aman Beyefendi... Bendeniz o zaman İstanbul'da değildim. Sakarya Harbinde Kayseri'de *Sebilürreşat* namına beyannameler neşrediyor, şaşıran, bezginliğe, yılgınlığa düşen halkı cesaretlendiriyor, çetin harbe sevk ediyorduk. Reis Mazhar Müfit Bey'le beraber çalışıyorduk. Öyle değil mi Reis Beyefendi?

Reis önüne baktı. Hafifçe başını sallamakla yetindi. Zaten o işin alayında. Sembolik reis. Mahkemenin asıl başı Ali Saip. Bütün kudret ve nüfuz onun elinde. Reis ve azalar ona tâbi. Bu itibarla Ali Saip'in küçük düşmesinden, ne kadar yavan adam olduğunun ortaya çıkmasından memnun, için için "oh!" diyor, gülüyor. Çok zeki olduğu için işi idare ediyor. Biraz kafa tutacak olsa uğrayacağı akıbeti biliyor. Karşısında on gazeteci, hem de hep başyazarlar. Bunlara karşı sorulacak suallerin ölçüleri olmalı. Yoksa mahkeme çok küçük düşer. Ama Ali Saip gibi mankafaya nasıl anlatsın? Hepsi onu biliyor. Onun için Ali Saip'e bir şey denemi-

yor; münasebetli münasebetsiz suallerine sükût zarurî, ama onun münasebetsizliklerinin iyice anlaşılmasından da içi çok memnun. Nerede ise bana; "Şu herifin ağzının ölçüsünü ver!" diyecek. Ben bunu biliyorum, bütün gazeteciler de biliyor. O da bunları bildiğimizi biliyor. Böyle bir oyundur oynanıyor.

İşte o devir İstiklâl Mahkemeleri böyle idi. Bu işlerin üzerine bir unutkanlık perdesi çekildi. Zamanın gençleri hiçbir şey bilmiyor; en yakın tarihini de bilmiyor, söyleyen yok. Bilenler söylemiyor, bilmeyenler uyduruyor, işte hep hakikatler böyle karanlıklar içinde boğulup gidiyor.

Ben bu perde arkasındaki işlerden hiç bir şey bilmiş olmayarak tam bir ciddiyetle Ali Saip Beyle cenkleşiyorum. Onu kırmayarak, öfkelendirmeyerek, pek mahcup mevkie düşürmeyerek yumuşatmaya çalışıyorum. Çok iyi biliyorum ki, işin şakası yoktur. Müthiş cellâttır. Kızdı mı, hemen idam hükmünü basar. Zaten benim hakkımdaki kararı malûm. Çok dikkatli olmak, çok iyi idare etmek lazım. Cahille çok alay etmeye gelmez. Tam bir hürmet ve ciddiyetle elindeki silahlan düşürmek lazım. Sözümü kesmezse muvaffak olacağıma ümidim var. İnşallah dili tutulur, basireti bağlanır da beni dinler. Ben ara vermeden devam ediyorum:

— Sakarya Harbinde Orta Anadolu'da kamuoyunun ne kadar galeyan halinde olduğu tarafınızca bilinmektedir. Kayseri'de hükümet müthiş bir heyecan ve endişe içinde idi. Etraftan, kazalardan, civar vilayetlerden gelen haberler hiç de iyi değildi. Ufak bir kıvılcım ortalığı karıştırmaya, altüst etmeye kâfi idi. Hükümet şaşırmıştı. Kayseri Mutasarrıfı Kemal Gedeleç:

— Aman Eşref Bey, dedi. Vaziyet çok ciddi ve tehlikeli. Kamuoyunu tutmak, yatıştırmak; bezginliğe, gevşekliğe düşürmemek için *Sebilürreşat* adına bir bildiri yayınlamanızı rica ederim. Hemen şimdi yazınız, bu gece basılsın; sabah olmadan etrafa; kazalara süvarilerle dağıtalım.

Bunun üzerine bendeniz hemen çarçabuk bir beyanname yazdım. Halkı bıkkınlık ve bezginliğe düşmekten koruyacak, metanet ve azmini artıracak ayet ve hadislerle Müslümanları birlik ve beraberliğe ve cihada davet ettim.

Vaziyet iyi gidiyor; hakim heyeti masal dinler, gibi dinliyor. Ali Saip de merakla dinliyor O sırada Kayseri'de ve civar yerlerde olup bitenlerden yeni haber alıyor gibi alâkalı ve dikkatle dinliyor Cinayet mahkemesindeyiz. On gazetecinin vatana ihanetle suçlandığı bir mahkemede öyle şeyler konuşuyoruz ki; esas dava ile

hiç münasebeti yok. Ama mahkeme böyle sualler soruyor, böyle bahisler açıyor. Bu, bizim işimize iyi gelir.

Yalnız kendilerini toplayıp sözümü kesmeseler. Güzel güzel, tatlı tatlı sohbet edelim. Bakıyorum, benimkiler memnun. Bir itirazda bulunacak değiller. Ali Saip'i yokluyorum, onun da sinirleri uyuşmuş görünüyor. Tamam, biz tarihi hikâyemize devam edebiliriz:

— Evet efendim, hemen gece vakti Mutasarrıf Kemal Gedeleç'le beraber matbaaya gittik; yazdığım bildiriyi dizdirdik, bastırdık: Baskı makinesi elektrikli değil, elle işleyen bir makine. İnanınız ki beyefendi, makine başında ben bizzat amele gibi çalıştım, makineyi çevirdim. Bir taraftan bildiriler basılıyor, daha mürekkebi kurumadan matbaa kapısında bekleyen süvarilere veriliyor; onlar da son süratle etraf kazalara, nahiyelere, köylere dağıtıyorlardı. Sabah olunca Reis Mazhar Müfit Beyefendi ile beraber toplanarak hükümet meydanında heyecanlı nutuklarla halkı teskin ve irşada çalıştık.

Reis Mazhar Müfit Bey, kendisinin de hizmetlerinden bahis olunmasından pek memnun. Adeta heyecanlandığını hissediyorum. O günleri hatırladı, tabiî hislendi, duygulandı. Yüzünün rengi değişti. Sakin duramıyor. Vaziyetinde bir takım hareketler... Belli etmemeye çalışıyor; fakat başını eğip tasdik etmekten de kendini alamıyor. Biraz kendini kaybetse:

— Evet, evet, öyle idi, diyecek. O da konuşmaya, anlatmaya başlayacak.

Parlayan ve büyüyen gözleri ile bana:

— Anlat anlat Eşref Bey, diyordu.

Ben biraz uzattığım sözü şöyle bağlıyorum:

— Evet Beyefendi, Sakarya Harbi sırasında *Sebilürreşat*'ın acizane hizmeti çok büyüktür. Reis Beyefendi bu hususta size geniş izahat verebilir.

Reis Mazhar Müfit Bey, bu yalınlığı kabul makamında Ali Saip donup manalı bir bakışla baktı. Hali tavrıyla sonra anlatırım, dedi.

Reis Beyi de söze karıştırdığım için Ali Saip dalgın; bir şeyler düşünüyor. Zihni meşgul. Sakin duruyor. Ben söze ara vermeden devam ediyorum:

— O günlerde siz buralarda bulunmadınız. Fakat Reis Beyefendi bu çevrede idi. Bu hadiselerin içinde bizzat bulundu. Tarafınızca da bilindiği üzere o zaman Orta Anadolu'ya müthiş bir göç akını başlamıştı. Kırşehir ovası yüzlerce, binlerce, mücahit aileleriyle mahşer halini almıştı. Şehit ve gazi analarına kendi ellerimizle su dağıtıyor, onların istirahatlarını temine uğraşıyorduk. İstanbul'da zevk etmiyorduk.

Ben tam bir metanet ve cesaretle anlatıyorum. Çünkü mahkeme reisi şahidim. Söylediklerimin hepsi hakikate uygun. En ufak bir hata, yanlış vaki olsa mahkeme reisi itiraz edecek, reddedecek. Çünkü o zaman beraber çalıştık.

Ali Saip, kendini topladı. Şimdiye kadar niçin sustuğuna kendisi de hayret etmişti. Derhal değişti:

— Eşref Bey, dedi. Ben size sual soruyorum, siz mugalata yapıp asıl suale cevap vermiyorsunuz.

Gel de şimdi bu manasız lâfa kızma. Fakat asla ölçülü olmayı kaybetmeye gelmez. Sabır ve tahammül gerek. Böyle konu harici manasız sualleri sorduğu için o utansın. Ben yine tam bir nezaketle:

— Beyefendi, diyorum, zatı âliniz, Sakarya Harbi'nde ne yapıyordunuz, diye sordunuz. Ben de cevap verdim. Demagoji yapmadığımı zannediyorum. O zamanki neşriyatımız ve mücahedemiz hakkında Reis Beyefendiyi de şahit olarak gösterdim. Eğer söylediklerimde en ufak bir ayrılık varsa söylesinler.

Reis, "tıss", derin bir sükût. Ben artık sözü Ali Saip'e bırakıyorum.

Peki Eşref Bey, diyor, bu iyi hareketleriniz, bu iyi yazılarınız, fena yazılmış yazılarınız için bir siper olmadığı ne malum? Artık onun da bu kadar bariz hakikatler karşısında inkâr gücü kalmadı. Bu defa lafı başka bir tarafa çevirdi. Evet, bütün bu hareketler, bu yazılar iyiymiş. Ama siper olmadığı ne malummuş? İşte vaktiyle İstiklal Mahkemelerinde böyle cahiller, böyle seviyesizler vardı. Bunları tamir etmek, sinirlenmemek ne kadar güç! Artık sabrım tükendi. Birkaç yudum su aldıktan sonra biraz sertleştim. Gayet ciddi ve yüksek sesle:

— Beyefendi, dedim *Sebilürreşat*'ın 18 senelik geçmişe ait hayatı var. Serseri değiliz. Üç günlük yeni türemiş bir gazeteci değiliz. 18 senelik neşriyatımız meydandadır. Biz hiçbir zaman Büyük Millet Meclis'i aleyhinde bir kelime bile yazmış değiliz. Bilakis Meclis'i yükseltecek yazılar yazmışızdır.

KAYNAKÇA

A. MAKALE ve YAZILAR

ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim / ABDULKADİROĞLU, Nuran, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler),* Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989

AĞAOĞLU, Ahmet, *Türk Yurdu,* 6 ağustos 1914

AĞAOĞLU, Ahmet, *Türk Yurdu*, 10 aralık 1914

A. Hikmet, *Serveti Fünun*, 3 ağustos 1327/ 14 ağustos 1911

Ahmet Mithat Efendi, *Tercüman-ı Hakikat,* 17 ağustos 1324/ 30 ağustos 1908

ATAY, Falih Rıfkı, *Yedigün,* 20 ocak 1937

AYAZ, Nevzat *Sebilürreşat,* 23 ocak 1913

B. Necmettin, *İçtihat,* 14 kasım 1918

BABANZADE Ahmet Naim, *Sebilürreşat*, 23 Nisan 1914

BABANZADE Ahmet Naim, *Sebilürreşat,* 10 ekim 1918

Balıkesir İlhamları, Balıkesir Vilayet Matbaası, 1926

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat,* 13 kasım 1913

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat,* 23 ekim 1913

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat,* 25 Eylül 1913

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat,* 25 aralık 1913

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat,* 12 Şubat 1920

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat,* 6 kasım 1913

BOLAYIR, Ali Ekrem *Sebilürreşat*, 7 Ağustos 1913

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat,* 11 aralık 1913

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat,* 16 ekim 1913

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat,* 18 Eylül 1913

BOLAYIR, Ali Ekrem, *Sebilürreşat,* 21 Ağustos 1913

BÖLÜKBAŞI, Rıza Tevfik *Muallim*, 1 Eylül 1917

BÖLÜKBAŞI, Rıza Tevfik, *Turan* gazetesi, 27 Ağustos 1915

BÖLÜKBAŞI, Rıza Tevfik, T*ürk Yurdu,* 1 Haziran 1916

BÖLÜKBAŞI, Rıza Tevfik, *Zaman,* 3 ekim 1918

Cenap Şahabettin, *Peyam-ı Edebi*, 21 Ağustos 1919

ÇANTAY, Hasan Basri, *Ses* gazetesi, 17 ekim 1918

DURU, Kâzım Nami *Türk Yurdu*, 16 Haziran 1913

Emin Hâki, *Mektepli*, 23 Nisan 1914

Emin Hâki, *Mektepli,* 26 Haziran 1913

EROZAN, Celâl Sahir *Serveti Fünun,* 21 temmuz 1327/ 3 ağustos 1911

EROZAN, Celâl Sahir, *Serveti Fünun*, 26 temmuz 1327/ 10 ağustos 1911

EROZAN, Celâl Sahir, *Serveti Fünun*, 1 eylül 1327/ 14 eylül 1911

FERGAN, Eşref Edip, *Sebilürreşat,* 16 temmuz 1914

Feyzullah Sacit, *Rübap,* 13 Şubat 1913

Feyzullah Sacit, *Rübap,* 22 Şubat 1912

GÜNTEKİN, Reşat Nuri, *Tan*, 2 ocak 1939

Ispartalı Hakkı, *Sıratı Müstakim*, 21 nisan 1327/ 4 mayıs 1911

İbni Hazım Naim, *Sebilürreşat,* 16 Ocak 1913

İskeçeli Mehmet Sıtkı, *Peyam-ı Edebi,* 11 aralık 1919

İskeçeli Mehmet Sıtkı, *Peyam-ı Edebi*, 25 Eylül 1919

İskeçeli Mehmet Sıtkı, *Peyam-ı Edebi*, 4 aralık 1919

İskeçeli Mehmet Sıtkı, *Peyam-ı Sabah*, 11 Eylül 1919

İskeçeli Mehmet Sıtkı, *Peyam-i Edebi,* 13 kasım 1919

KERMAN, Zeynep, *Osman Fahri Hayatı ve Şiirleri,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988

KESTELLİ, Raif Necdet, *Hayat-ı Edebiye* (1908-1922), İkbal Kütüphanesi, İstanbul 1922

KESTELLİ, Raif Necdet, *Resimli Kitap*, nisan 1327/ nisan 1911

KESTELLİ, Raif Necdet, *Serveti Fünun,* 4 ağustos 1327/ 14 ağustos 1911

KOLAYLI, Şefik (Neyzen Tevfik), *Hiç,* Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1919

KOLAYLI, Şefik (Neyzen Tevfik), *Tercüme-i Halim,* (Haz. Recep Usta), Biroy Yayınevi, İstanbul 1985

KON, Kadir *Toplumsal Tarih,* Ocak 2012 KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat, *Musavver Salname-i Serveti Fünun,* 1328/ 1912

KUNTAY, Mithat Cemal *Serveti Fünun,* 28 temmuz 1327/ 10 ağustos 1911

KUNTAY, Mithat Cemal, *Serveti Fünun,* 8 ağustos 1327/ 21 ağustos 1911

KUNTAY, Mithat Cemal, *Serveti Fünun,* 28 eylül 1911

KUNTAY, Mithat Cemal, *Sıratı Müstakim,* 22 teşrinievvel 1325/4 kasım 1909

KUNTAY, Mithat Cemal, *Tanin*, 31 temmuz 1327/ 13 ağustos 1911

KUNTAY, Mithat *Cemal Sebilürreşat, 12 Eylül 1912*

KUNTAY, Mithat Cemal, *Sebilürreşat,* 3 ekim 1912

KUNTAY, Mithat Cemal, *Sebilürreşat,* 19 Eylül 1912

KUNTAY, Mithat Cemal, *Serveti Fünun,* 13 kasım 191

KUNTAY, Mithat Cemal, *Serveti Fünun,* 18 aralık 1919

KUNTAY, Mithat Cemal, *Serveti Fünun*, 25 aralık 1919

KUNTAY, Mithat Cemal, *Serveti Fünun,* 27 Ağustos 1919

KUNTAY, Mithat Cemal, *Serveti Fünun*, 6 kasım 1919

Mehmet Akif ve İstiklal Marşı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2021

Mehmet Fahrettin, *Sebilürreşat,* 2 Ocak 1913

Mehmet Sadi, *İkdam,* 14 Mayıs 1915

Mehmet Sadi, *İkdam*, 26 Mart 1915

Mehmet Sadi, *İkdam*, 6 Şubat 1915

Osman Fahri, *Dıraman,* 31 teşrinievvel 1325/13 kasım 1909

Ömer Seyfettin, *Akşam,* 2 ekim 1918

Ömer Seyfettin, *İfham,* 15 Eylül 1919

Ömer Seyfettin, *İfham,* 30 Eylül 1919

Ömer Seyfettin, *İfham,* 6 ekim 1919

ÖZALP, Ömer Hakan, *Mehmet Akif'in Talebeleri,* Pendik Belediyesi Yayınları, İstanbul 2017

SERTOĞLU, M. Suat, *Sırat-ı Müstakim Mecmuası Açıklamalı Fihrist ve Dizin,* Klasik Yay., İstanbul 2008

Süleyman Necip, *Serveti Fünun,* 1 Eylül 1327/ 14 eylül 1911

SEVGİ, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, aralık 2007

Süleyman Nazif, *Peyam-ı Edebi,* 11 Eylül 1919

Süleyman Nazif, *Peyam-ı Edebi*, 27 kasım 1919

Süleyman Nazif, *Peyam-ı Sabah,* 28 Ağustos 1919

Süleyman Nazif, *Sebilürreşat,* 29 Ağustos 1918

Süleyman Nazif, *Serveti Fünun,* 11 Eylül 1919

Süleyman Nazif, *Serveti Fünun,* 14 Ağustos 1919

Süleyman Nazif, *Serveti Fünun*, 18 Eylül 1919

Süleyman Nazif, *Serveti Fünun,* 21 Ağustos 1919

Süleyman Nazif, *Serveti Fünun,* 28 Ağustos 1919

Süleyman Nazif, *Serveti Fünun,* 31 temmuz 1919

Süleyman Nazif, *Serveti Fünun,* 7 Ağustos 1919

TANRIÖVER, Hamdullah Suphi, *Serveti Fünun,* 10 temmuz 1327/ 23 temmuz 1911

TANRIÖVER, Hamdullah Suphi, *Serveti Fünun,* 28 eylül 191

TANRIÖVER, Hamdullah Suphi, *Serveti Fünun,* 3 ağustos 1327/ 14 ağustos 1911

TURİNAY, Necmettin, *100. Yılında Ahmet Mithat Efendi Armağanı,* Beykoz Belediyesi Yayınları, İstanbul 2012

TURİNAY, Necmettin, *Resimli Kitap/ Edebiyata Dair Yazılar ve İndeks,* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi) Erzurum 1980

YALÇIN, Hüseyin Cahit, *Tanin,* 9 temmuz 1916

YALÇIN, Hüseyin Cahit, *Türk Yurdu,* 31 Ağustos 1916

B. KİTAPLAR

ABDULKADİROĞLU Abdulkerim-ABDULKADİROĞLU Nuran, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler),* Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989

Ahmet Naim, *Tevfik Fikret'e Dair,* Sebilürreşat Neşriyatı, İstanbul, 1336/ 1918

ALANGU, Tahir, *Ülkücü Bir Yazarın Romanı,* May Yayınları, İstanbul 1968

BÖLÜKBAŞI, Rıza Tevfik, *Serab-ı Ömrüm,* (Haz. Abdullah Uçman), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005

BÖLÜKBAŞI, Rıza Tevfik, *Serab-ı Ömrüm,* Lefkoşe 1934

ÇANTAY, Hasan Basri, *Akifname,* (Haz. Necmettin Turinay), Erguvan Yayınevi, İstanbul 2020

DEMİRELLİ, Fuat Hulusi, *Harbin Etrafında,* İstanbul 1915

Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, (Haz: KAPLAN, Mehmet- ENGİNÜN, İnci-EMİL, Birol- BİRİNCİ, Necati-UÇMAN, Abdullah), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992

ERBAY, Erdoğan- TOZLU, Selahattin-ŞİMŞEK, Tacettin, *Potin ve Şiir (Emin Hâki'nin Hayatı ve Eserleri)*, Suna Yayınevi, Erzurum 2005

ERİŞİRGİL, Mehmet Emin, *Muallim*, (Nüsha-i Mahsûsa), 1 eylül 1333/ 1 eylül 1917

ERSOY, Mehmet Akif, *Süleymaniye Kürsüsünden*, İstanbul 1912

FERGAN, Eşref Edip, *Mehmet Akif Hayatı Eserleri*, c. 1, Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı İstanbul 1938

FERGAN, Eşref Edip, *Mehmet Akif, Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı*, İstanbul 1938

KONUK, Ahmet Avni, *Tevfik Fikret'e Cevap*, Osman Ergin Yazmaları, İstanbul 1334/ 1915

KUNTAY, Mithat Cemal, *Mehmet Akif*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1939

Mehmet Akif ve İstiklal Marşı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2021

Nesimi Yazıcı, *Kurtuluş Savaşı'nda Gönen ve Çevresi Sempozyumu Sunulan Tebliğler Kitabı* (5 eylül 1993), Gönen Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1998.

Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nâzım Hikmet Polat, TDK, Ankara 2016

ÖZALP, N. Ahmet *Aklı Kamaştıran Belagat Kasırgası Safahat'ın Yankıları*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2019

ÖZTÜRKÇÜ, İbrahim, *Berlin Caddelerinden Necid Çöllerine Mehmet Akif*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2016

ÖZTÜRKÇÜ, İbrahim, E*debiyat Mahkemesinde Mehmet Akif (Safahat-Birinci Kitap Tartışmaları)*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2017

ÖZTÜRKÇÜ, İbrahim, *II. Meşrutiyet Dönemi Mehmet Akif Tartışmaları I*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yayınları, Burdur 2021

POLAT, Nâzım Hikmet, *Rübab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür Edebiyat Hayatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005

SCHOVVİNGEN, Karl Emil Schabinger von, *Weltgeschichtliche Mosaikssplitter, Erlebnisse und Erinnerungen eines kaiserlinhen Dragomansi* Baden-Baden 1967

Süleyman Nazif, *Mehmet Akif Şairin Zatı ve Asarı Hakkında Bazı Malûmat ve Tedkikat*, Amidi Matbaası, İstanbul 1924

Tevfik Fikret, *Rübab-ı Şikeste*, (Haz. Abdullah Uçman-Hasan Akay), Çağrı Yayınları, İstanbul 2005

UZUN, Mustafa İsmet, *Mehmet Akif Ersoy, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*, Ankara 2011

YÜCEBAŞ, Hilmi, *Bütün Cepheleriyle Mehmet Akif*, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1958

C. SÜRELİ YAYINLAR

Açıksöz
BCO
Ceride-i İlmiye
Düşünce
Hâkimiyeti Milliye
İkdam
İrade-i Milliye
İzmir'e Doğru
Mektepli
Peyam-ı Edebi
Sabah
Sebilürreşat
Sıratı Müstakim
Şebâb
Tanin
Tercüman-ı Hakikat
Türk Edebiyatı
Türk Yurdu
Vazife
Zaman

İNDEKS

A

Abbas Halim Paşa 132
Abdülaziz Çaviş VIII, 322
Abdülhalim Memduh 352
Abdülmelik Hamza 322
Açıksöz XI, 79, 105, 111, 121, 127, 155, 225, 226, 229, 296, 297, 311, 333, 583
Adıvar, Abdülhak Adnan 279, 395
Adıvar, Halide Edip 20, 57, 117, 119, 278, 391
Ağaç Kasidesi 427
Ahmed İzzet Paşa 337
Ahmet Muhittin 317, 321
Akbaba 398, 399, 417
Akifname 219, 235, 241, 582
Âkif Paşa 351
Akseki, Ahmet Hamdi 317, 541, 549
Akşam 317, 354, 533, 560, 581
Alemi İslâm 530
Alfred de Vigny 303
Ali Muhittin 317, 321
Ali Şükrü 57, 58, 59, 61, 63, 67, 95
Anılmış, Nihat Paşa 121, 211, 213
Ankara'da Millî Mücadele Yılları ve İstiklâl Marşı 157
Aras, Tevfik Rüştü 38, 535
Arca, Zati 409, 413
Asım VII, XIII, XIV, 11, 31, 44, 226, 427, 428, 453, 456, 462, 463, 471, 472, 474, 476, 477, 479, 481, 485, 488, 570
Asr-ı Saadet İslâm 318
Âşık Ömer 352
Âşık Paşa 118, 376
Atalay, Ahmet Besim 317
Atalay, Besim 232, 242, 243, 246, 499
Atatürk, Mustafa Kemal X, 5, 10, 35, 44, 53, 57, 58, 59, 66, 67, 87, 89, 90, 114, 115, 124, 157, 184, 186, 199, 263, 307, 441, 513, 530, 582
Atatürk ve Türk Ocağı 87
Atay, Falih Rıfkı VIII, 11, 465, 466, 467, 469, 580
Aydemir, Şevket Süreyya XV, 549, 550, 551
Aykaç, Fazıl Ahmet 423, 425
Ayvazoğlu, Beşir 116, 218, 299, 302, 338, 353, 453, 455, 467

B

Bayur, Hikmet 221
Bedri Zabaç 311
Bele, Refet 107, 260, 389
Beyatlı, Yahya Kemal VIII, 11, 14, 16, 20, 117, 119, 302, 303, 351, 353, 361, 371, 391
Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir, 549
Bolak, Vehbi 381
Boztepe, Halil Nihat 417, 427, 429, 481
Bölükbaşı, Rıza Tevfik 14, 20, 119, 352, 354, 357, 580, 582
Börekçi, Mehmet Rıfat 541, 553
Budala 453
Buğra, Süleyman Tarık 299
Bütün Cepheleriyle Mehmet Akif, 81, 399, 427, 583

C-Ç

Celalettin Arif 387
Cenap Şahabettin XI, 14, 15, 44, 117, 214, 269, 303, 354, 355, 356, 357, 358, 367, 462, 463, 471, 481, 483, 580
Ceride-i İlmiye 91, 583
Cumhuriyet 12, 23, 24, 28, 30, 35, 39, 115, 269, 427, 453, 465, 469, 516, 517, 560, 564, 565
Çağatay, Ali Rıfat 15, 21, 414, 509
Çakmak, Mustafa Fevzi 281, 307, 315, 413
Çamlıbel, Faruk Nafiz 15, 17, 463
Çanakkale Şehitleri 12, 39, 40, 226, 471, 477, 481
Çantay, Hasan Basri 580, 582
Çetinkaya, Ali 550
Çetin, Mehmet 263

Çiçekli, Vadi 123, 124
Çobanla Bülbül 109
Çolak İbrahim 67
Çorum 331

D

Dagens Nyheter 337
Darülelhan 537, 538, 539
Dergâh 16, 117, 303, 351, 361
Dertli 352
Die islamische Welf 322
Die Kulturbewegung im modernen Türkentum 317, 321
Dikel, Cemil Said 443, 489, 541, 555
Dinî Dersleri 317, 324
Divançe-i Fazıl 423
Dîvâneliklerim 363
Durlanık, Mustafa 123
Duru, Kâzım Nami 46, 113, 580
Dürri-zâde Abdullah 91
Dürri-zâde Abdullah Efendi 91

E

Ebu'l-Ulâ Zeyn'el-Abidin 559
Edebî Portreler 299
Emin Recep 354
Enderûnî Fâzıl 363
Erdoğan, Abdülkerim 157
Erenlerin Bağı 367
Erişirgil, Mehmet Emin 364, 583
Erozan, Celâl Sahir 14, 17, 364, 580
Ersoy, Mehmet Akif VII, VIII, X, XI, XIII, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 43, 44, 45, 47, 51, 52, 57, 58, 59, 63, 67, 69, 75, 76, 77, 79, 81, 86, 87, 91, 93, 95, 96, 97, 101, 103, 105, 106, 108, 109, 113, 117, 119, 121, 123, 124, 127, 129, 155, 157, 173, 178, 187, 211, 213, 215, 216, 218, 219, 221, 223, 226, 229, 232, 235, 236, 238, 239, 243, 245, 251, 252, 254, 255, 260, 261, 263, 275, 283, 293, 294, 297, 303, 307, 313, 315, 317, 318, 319, 322, 329, 331, 332, 337, 339, 347, 354, 357, 362, 363, 367, 368, 371, 377, 378, 381, 383, 391, 392, 399, 417, 421, 423, 424, 426, 427, 439, 441, 444, 453, 461, 462, 463, 471, 472, 474, 476, 477, 480, 481, 482, 484, 486, 489, 509, 510, 511, 531, 541, 543, 545, 580, 581, 582, 583
Etem Nejat 290

F

Fergan, Eşref Edip XV, 23, 26, 27, 28, 29, 38, 40, 44, 45, 52, 53, 59, 61, 63, 81, 101, 121, 127, 157, 159, 161, 175, 189, 207, 293, 367, 469, 517, 522, 529, 545, 549, 554, 555, 557, 559, 566, 572, 573, 580, 583
Ferit Halit 67
Fındıklıoğlu, Ziyaettin Fahri 107

G

Galip Bahtiyar 103
Gaye-i Milliye 297
Gezgin, Hakkı Süha 299, 453
Gökmen, Fatin 58
Göktürk, Halil İbrahim 549
Gövsa, İbrahim Alaattin 417, 463
Günaltay, Mehmet Şemsettin 319, 322
Güner, Zekai 333
Gün, Fahrettin 53, 61, 517, 529, 557

H

Hâkimiyeti Milliye 19, 77, 89, 107, 111, 113, 225, 283, 297, 311, 329, 339, 443
Halûk'un Defteri 484
Hamdi Namık 231, 232, 248

Hamdullah Suphi Tanrıöver XII, 259, 513
Handan 424
Harman Sonu 423
Hasan Lami Efendi 55
Haydari-zâde İbrahim Efendi 61, 531
Hersekli Hoca Kadri Efendi 132
Hoca Kadri Efendi 132
Hür Fikir 565
Hüseyin Hüsnü 71, 285, 291, 490, 493, 494, 495
Hüseyin Kâzım Kadri XIV, 443, 448, 489
Hüseyin Kıdvay 53
Hüseyin Suat 83, 84, 268, 269

I-İ

Ispartalı Zeynelabidin 347
Işıtman, İshak Rafet 19, 20, 107, 303
İbrahim El-Haydari 91
İçöz, Süleyman Sırrı 490, 499, 501, 502
İhsan Efendi (Yozgatlı) 553, 554
İhsanoğlu, Ekmelleddin 554
İkdam 11, 20, 107, 117, 303, 367, 375, 391, 581, 583
İkinci Sis 423
İleri 303
İleri, Sedat Nuri 398, 399
İnce, Refik Şevket 246, 249, 255, 307
İnönü, İsmet 35, 38, 113, 114, 373
İpekli Hoca Tahir Efendi 421
İskender Hâki 275
İslâm'a Çekilen Kılıç 53, 531
İslâm Mecmuası 317, 319
İsmail Safa 395, 411, 435
İsmail Zühdü 439, 441
İstanbul Mecmuası 317
İstiklâl Mahkemelerinde/Sebilürreşat'ın Romanı, 517, 529, 557
İstiklâl Marşı I, 9, 113, 215, 219, 229, 231, 235, 241, 273, 279, 281, 293, 297, 307, 309, 313, 315, 329, 331, 339, 345, 383, 385, 387, 395, 397, 431, 535
İstiklâl Marşı ve Mehmet Akif 33, 36, 38, 263
İyaz İhakî Efendi 566
İz, Mahir 235, 553
İzmirli Bıçakçızade Hakkı 345, 346
İzzet Molla 361

K

Kabataş, Orhan 333
Kağnılar Giderdi İstiklâl Yolunda 123
Kamu, Kemalettin Kâmi 233
Kansu, Mazhar Müfit 491, 558, 561, 573, 575, 576
Karabekir, Kâzım 23, 371
Karagöz 384, 385
Karamozov Kardeşler 453
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri VIII, 11, 16, 19, 20, 44, 107, 116, 117, 303, 367, 369, 375, 390, 391
Kargı, Yahya Galip 231, 490, 491, 496, 497, 498
Kemalettin Kamu 233
Kemal Niyazi 299
Kırpıntı 423
Kısakürek, Necip Fazıl 17
Kiraz Hamdi Paşa 530
Koperler, Tevfik Kamil 451, 459
Kuntay, Mithat Cemal 81, 463
Küçüka, Necip Ali 530, 532, 550
Kültür Haftası 463

L

La Fontaine 352
Lâne-i Melâl 269

M

Mâhitab 427
Mayakon, İsmail Müştak 557
MEB Arşivi İstiklâl Marşı Dosyası 381
Mehmed Muhsin 277
Mehmet Akif, VIII, 27, 43, 51, 81, 106, 129, 263, 367, 399, 423, 427, 462, 463, 471, 472, 477, 489, 583
Mehmet Akif Hayatı Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları, 545
Mehmet Akif Hayatı ve Eserleri, 59, 101
Mehmet Akif/Şairin Zâtı ve Âsârı

Hakkında Bazı Malumat ve Tedkikat 461, 583
Mehmet Akif ve İstiklal Marşı 57, 67, 221, 581, 583
Mihran Efendi 125, 371
Mihrap 503
Milaslı İsmail Hakkı 505
Milli Mücadelede Din Adamları 63, 69
Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını 333
Milli Mücadele Yılları 53, 61
Milliyet 18, 117, 368
Misyonerler 530
Modern Türklükte Kültür Hareketi 317, 321
Morkaya, Burhan Cahit 399
Muhammed Abduh VIII, 322, 421
Muhammed Ferit Vecdi 322
Muhittin Baha 83, 242, 267
Musa Carullah Bigiyef 319
Musa Süreyya 537
Mustafa Kemalettin 507
Mustafa Suphi 290
Mülkiye Marşı 537
Müslüman Kadını 421

N

Nalbantoğlu, Muhittin 221
Namık Kemal 108, 221, 367, 377, 484
Nasrullah Camii 105, 121, 128, 211, 347
Necid Çöllerinden Medine'ye VIII, 109
Nurettin Paşa 51
Nurettin Topçu 5, 40, 235
Nutuk 113

O-Ö

Okyar, Ali Fethi 411, 413, 415
Onan, Halil Nihat 427
Onan, Necmettin Halil 17
Orbay, Rauf 413
Orhon, Orhan Seyfi 15, 17
Ozulu, Abdulkadir 331
Öğütçü, Abdülkadir Kemali 557, 558
Öğüt (Konya) 93
Ömer Abdülkadir 57
Önder, Mehmet 381, 439, 441
Özalp, Kâzım Fikri 435
Özler, İsmail Safa 395

P

Pars, Muhittin Baha 83, 242, 267
Peyam-ı Sabah 125, 371, 581, 582
Pierre Loti 81

R

Rauf Yekta 409
Refik İsmail 57
Resimli Gazete 343
Reşit Galip 530
Rıza Nur XIII, 17, 19, 26, 111, 113, 125, 383
Rübab'ın Cevabı 109
Rübab-ı Şikeste 361, 583

S-Ş

Sadâ-yı İrşad/Sultan Osman Dilinden Anadolu'ya ve Bütün Müslümanlara 347
Safahat VII, VIII, XIII, XIV, 2, 43, 84, 225, 245, 318, 319, 368, 375, 421, 427, 428, 453, 463, 471, 481, 484, 485, 487, 488, 583
Safa, Peyami 463
Sağman, Ali Rıza 553
Sait Halim Paşa VIII, 322, 324, 327
Saka, Hasan Hüsnü 307
Samih Rifat 343
Samipaşazade Sezai 462, 463
Sarıkoyuncu, Ali 63, 69
Saydam, İbrahim Refik 307
Sebilürreşat VII, XI, XII, XV, 9, 11, 23, 27, 28, 29, 44, 45, 52, 53, 54, 55, 59, 79, 81, 82, 105, 107, 121, 126, 127, 129, 155, 157, 159, 175, 176, 179, 189, 209, 211, 213, 222, 224, 225, 226, 229, 233, 239, 285, 286, 287, 293, 317, 322, 347, 421, 443, 447, 465, 469, 505, 517, 519, 529, 531, 555, 557, 559,

560, 561, 562, 563, 565, 566, 568, 572, 573, 574, 575, 577, 580, 581, 582, 583
Selçuk, Münir Nurettin 299
Seraslan, Halim 513
Sertoğlu, Murat 317, 321
Serveti Fünun 481, 580, 581, 582
Sevr Antlaşması XI, 157
Sevük, İsmail Habip 421
Sıratı Müstakim VII, 5, 317, 421, 545, 559, 580, 581, 582, 583
Sihâm-ı İlham 427
Soysallıoğlu, İsmail Suphi 97
Söylemezoğlu, Galip Kemali 337
Süleyman Nazif VIII, XIV, 11, 14, 15, 17, 20, 44, 109, 117, 119, 215, 303, 367, 391, 422, 453, 460, 461, 462, 463, 471, 473, 481, 582, 583
Süleyman Tevfik 443, 489
Sünbül-zâde Vehbî 363
Şeh-nâme 361
Şeref Kâzım 503
Şermin 109, 352
Şeyh Galip 364
Şeyh Saffet Efendi 507
Şeyh Vasfi 482
Şibay, Halim Sabit 319

T

Tan 59, 345, 581
Tanburi Cemil 364
Tanin 389, 581, 582, 584
Tanrıöver, Hamdullah Suphi 259, 509, 513
Tarhan, Abdülhak Hamit 14, 15, 215, 352, 363, 367, 393, 462, 463
Teceddüd Edebiyatına Dair Muhtıra, 421
Tevetoğlu, Fethi 87
Tevfik Fikret 357, 362, 363, 583
Tevhid-i Efkâr 371, 389, 505, 537
Tevhidi Efkâr 371, 443
Tunalı Hilmi 167, 169, 172, 233, 246, 251, 254, 340, 497, 499, 501
Tunç, Mustafa Şekip 361
Türkçe Şiirler 352
Türk Edebiyatı 381, 439, 441, 582, 584
Türk Marşları 311
Türk Yurdu 87, 580, 582, 584

U-Ü

Ursavaş, Ali Saip 557, 558, 563, 566, 568, 572, 573, 574, 575, 576
Uşaklıgil, Halid Ziya 351, 362
Ünaydın, Ruşen Eşref VIII, 351, 511
Üngör, Etem Ruhi 311
Üngör, Osman Zeki 35, 280, 343, 388, 389, 439, 537

V

Vakit 57, 129, 135, 136, 140, 159, 162, 190, 203, 204, 206, 245, 249, 259, 263, 288, 333, 340, 383, 456, 472, 480, 492, 493, 521, 528, 529, 538, 562, 566
Vatan VII, 269, 348, 443, 457, 482, 531
Velid Ebüzziya 371, 373, 505, 557, 563

Y

Yahya Galip 231, 490, 491, 496, 497, 498
Yakup Şevki 67
Yalçın, Hüseyin Cahit 269, 582
Yalçın, Hüseyin Suat 83, 84, 268, 269
Yalman, Ahmet Emin 557
Yarın 343
Yenigün 233
Yeni Mecmua 299, 453
Yetkin, Suut Kemal 507
Yılların İzi 553
Yunus Emre 118, 352, 357
Yurdakul, Mehmet Emin 14, 20, 71, 74, 108, 117, 119, 352, 364, 375, 391, 583
Yusuf Akçura 81
Yücebaş, Hilmi 81, 399, 427

Z

Zabıt Ceridesi 30, 97, 99, 103, 167, 169, 171, 231, 241, 339, 387, 489, 509
Zağnos Paşa Camii 127
Ziya Gökalp 11, 14, 15, 17, 18, 20, 108, 109, 317, 364, 423, 424, 426
Ziya Paşa 352, 356, 377, 409
Zorlutuna, Halide Nusret 17, 354
Zulmetten Nura 319, 324